

KIRIK TESTİ 1 – 2

M. Fethullah Gülen

Kırık Testi 1 – 2

Copyright © Nil Yayınları, 2011

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş. 'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş. 'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

ISBN

978-975-315-447-5

Yayın Numarası

395

Çağlayan A. Ş.

TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 274 22 15

Mayıs 2011

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları

Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.nil.com.tr

KIRIK TESTİ

KIRIK TESTİ - 1

M. Fethullah Gülen

KIRIK TESTİ

KIRIK TESTİ - 1

M. Fethullah Gülen

İçindekiler

Önsöz.....	11
Takdim.....	25

İbadet Hayatımız

Kulluk Sırını.....	31
İbadetlerde Beklentisiz Olma.....	34
İbadette Şirk ve Riya.....	35
Yorgunluk.....	36
Heyecansız, Derinliğe Ulaşmak İmkânsız.....	36
Hasan-ı Basrî'den İki Söz ve Hatırlattıkları.....	37
Halis İbadet ve Kulak Hırsızları.....	38
Namaz.....	41
Kalıplar Mânâları Taşıyıcı Olmalı.....	41
Namazda Huşû ve Hudû.....	42
Namazın İnkişafı.....	44
Namaz Koridoru.....	45
Cemaatle Namaz.....	46
Namazda Farklılık Ortaya Koyma.....	47
Bir Hatıra ve Namaza Dikkat.....	47
Secdeyi, Kıyamı Duyarak Yapma.....	48
Kalb İnceliği ve Namaz.....	48
Şeytanın Namaz Hırsızlığı.....	52

Dua.....	55
Duaya İnanmak.....	55
Dua ve İbadet İştihakı.....	56
Fâtiha, En Güzel Duadır.....	58
Allah'ı Anma ve Dua.....	59
Ey Hâlık-ı Kerîm'im ve Ey Rabb-i Rahîm'im!.....	62
Evrâd u Ezkâr.....	65
Allah'ı Çokça Anmak.....	65
İsm-i Âzam.....	65
Gizli Hazinelelere Karşı Ucuzcu Olmamalı.....	68
“Salât u Selâm” a Dair.....	70
Salâvât Getirmek.....	71
Küçük Bir Sermaye.....	72
Saygısızlığa Meydan Vermeme.....	74
Üstad ve Evrâd u Ezkâr.....	74

Perspektif

İlâ-yı Kelimetullah veya Mukaddes Vazife.....	81
Mukaddes Vazife.....	81
Ufkumu Tutan Tek Şey, Biricik Sevdam... ..	85
İlk Müslümanların Akla Hayret Veren Performansları.....	86
Onlar Gönülleri Fethetti.....	87
Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretleri.....	87
Ebû Talha Hazretleri.....	87
Ümmü Haram Validemiz.....	88
Günümüz Mü'minlerine Gelince... ..	89
Sahabe Şuuru.....	90
Tebliğ Vazifesi ve Allah'ın Koruması.....	91
Tebliğ Pek Ağır Bir Sorumluluktur.....	92
Vazife Mahallinin Şartları.....	93
Ve Âyetin Müjdesi.....	95

Efendimiz ve Peygamberlik Davasının Vârisleri	96
Aksiyon ve Kalbî Hayat	100
Adanmışlık Ruhu	103
Samimiyet ve Adanmışlık	103
Hedef ve İstikamet	104
Gönüllüler Hareketi	104
Eğitimden Beklenen Gaye	108
Temsil Keyfiyeti	110
Canlı ve Zinde Kalabilmek	112
Şahs-ı Mânevî	119
Rızık Peşinde Koşma ve Dine Hizmet Dengesi	124
Milletimizin İhyası	128
Müslümanlığı Üstad'ın Bakışıyla Yeniden Okumak	137
Yıkılan İmajımız	143
Sofralara Tekrar Çeki Düzen	144
Keşke!...	144
Bir Rüya ve Tabiri	146
Büyüme	147

Nefis ve Vicdan Mekanizması

Nefis Zamanla Kuvvet Kazanabilir mi?	153
Şeytanın Tuzakları	157
Zaaflarla Savaş	158
Günah Hayra Vesile Olur mu?	158
Farklılık Mülâhazası Şeytandandır	158
Hasta Ruhlar	159
Zaaflarıyla İnsan	159
Paranoyak Ruhlar	160
Cezaların Tehiri	161
Sabır, Hele İstenilen Şey Çok Büyükse!...	161
İrade	162

Takvânın İki Yönü.....	162
İç-Dış Ahengi ve Günah Karşısındaki Tavır.....	163
Başkalarını Değil, Kendimizi Sorgulama.....	165
Hatalara Hayat Hakkı Tanımama.....	166
Dışarının Dejenerasyonuna Karşı.....	168
Şeytan.....	169
Gıybet.....	173
Gizli Şirk.....	175
Müspetin Peşinde Olma.....	177

Kalbî ve Ruhî Hayat

Tevazu.....	181
Emniyet.....	182
Kalb İstikameti.....	183
İnsan Aynası.....	185
Kabz u Bast ile Havf u Recâ.....	186
Kabzda Bile Kapıdan Ayrılmama.....	186
“Bast”ta Teyakkuz.....	187
Kabz u Bast ve İnsan Karakteri.....	188
“Kabz” ve “Bast”ın Sınırları.....	188
Birkaç İnci.....	189
Meşiet-i İlâhî ve Adem Âlemleri.....	190
Rabbimiz Hakkında Hüsnüzan.....	193
Hüsnüzan ve Rahmete İlticâ.....	195
Seviye.....	198
Rummân Arzusu.....	200
Dünyayı Kalben Terk Etmeli, Kesben Değil.....	201
Rızık Allah’ın Elindedir.....	201
Kırk Testi.....	201
Muhasebe ve Hüsnüzan.....	203
Kenz-i Mahfî.....	205

Hakikatü'l-hakâik'i (Hakikatlerin Hakikati) İnsan Bilip, Duyabilir mi?	205
Bizim Nefislerimizle Efendimiz'in Nefsi Birbirinden Farklı Özelliklere mi Sahip?	206
Bu Badire Aşılabilir mi?	206
İnsanın Mahiyeti Meleklerden Ulvidir	207
"Lâ Mevcûde İllâ Hû"	208
Allah Kalbde mi Biliniyor?	209
Kenz-i Mahfî	209
Bu Dünyada "Hikmet" "Kudret" in Önündedir	210
Ahirette "Kudret" Önde Olacak	210
Allah Kâinatı Bilinmek İçin Yaratmıştır	211
Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde Kısa Bir Seyahat	214
İltica Buudlu Haşyet	215
Nefs-i Levvâme	216
"Hz. Cem" İfadesi	217
Sebepler Âlemi ve Vicdan Ufku	218
İşaret ve İşaretçilerin Mukayyetleşmesi	219
Tevhid-i Sükûti	220
Tevekkülde Haricî Sebep Aramama	220
Kitap Okuma Hususunda Bir İki Ölçü	221
İstidat Seviyesi ve İnkişaf	222
Fikir Çilesi	223
Akıl Nedir?	224
Tefekkür-Zikir Münasebeti	226
Karma İndeks	231
Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler	237

Önsöz

Kur'ân-ı Kerim öyle bir kitaptır ki, onun her bir cümlesinin, her bir kelimesinin, hatta her bir harf ve harekesinin çok yönleri vardır; o, her bir muhatabına ayrı ayrı kapılardan hissesini verir. Aynı âyeti okuyan sıradan bir insanla bir şairin, bir edibin, bir ilim adamının ya da bir filozofun anlayacağı şeyler farklı farklıdır.

Kur'ân, harika bir şekilde birbirine uzak ya da yakın bütün konuları ihtiva etmektedir. İnsan ve insanın vazifesi, kâinat ve “Kâinatın Yaratıcısı”, yeryüzü ve gökler, dünya ve ahiret, geçmiş ve gelecek, ezel ve ebedle alâkalı konuları bir arada anlatmakla beraber; bir damla sudan yaratılan insanın ta kabre girinceye değin, yemek ve yatmak âdâbından kaza ve kader konularına, kâinatın altı günde yaratılmasından rüzgârların vazifelerine kadar pek çok mevzuyu beyan etmektedir.

Kur'ân-ı Hakîm, her asırdaki insanların her bir tabakasına, doğrudan doğruya sadece o tabakaya hususî müteveccihmiş gibi hitap etmektedir. İnsanlığın bütün tabakalarına, her nev'e, her taifeye muvafık gelecek bir ders vermektedir. Hâlbuki ders birdir, ayrı ayrı değildir. Öyleyse, aynı derste ayrı ayrı derece ve tabakalar vardır. Her insan kendi derecesine göre, Kur'ân'ın perdelerinden bir perdeden kendi ders hissesini almaktadır.

Evet, Kur'ân'da her şey vardır; fakat muhtelif derecelerde ve çeşitli hüviyetlerde içtimaî düsturlar ve kevnî kanunlar hâlinde, insanların çalışmasına ve gayretine terettüp eden nüve, çekirdek ve tohumlar şeklinde vardır.

Abdurrezzak'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Muhakkak her âyetin zâhiri ve bâtını, bir haddi ve müttalâ'ı (yani açık ve işaret yollu mânâları) vardır; bundan başka, her bir âyetin dalları ve şubeleri vardır.*”¹ buyurmaktadır.

İmam Gazzâlî'nin *İhyâ*'sında işaret ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim'in sarih ve zâhirî mânâlarını havas gibi avam da anlayabilir; batınî ve gizli mânâlar ise müdakkik ve mütefekkir ilim erbabına mahsustur. Kur'ân'ın “*İlimde kök salıp, derinleşenler.*”² diye tavsif ettiği gavvâslar, o ummana dalıp inci mercan çıkarırlar. Ama herkes o ummana dalmaya güç yetiremez, herkes ondaki cevheri görüp takdir edemez. Antika bir eşyaya demirciler çarşısında ancak ağırlığı kadar kıymet verirler; fakat antikacının yanında paha biçilmez bir değeri vardır onun. Demek ki, Kur'ân'da çok şey, ancak çalışma, tefekkür ve ilhamla erbabının anlayabileceği nişanlar, işaretler, alâmetler ve ipuçları hâlinde bulunmaktadır.

Kur'ân, bu özellikleriyle bir üslûp ortaya koymuş ve onun her devirdeki has talebeleri üstatlarından öğrendikleri bu üslûbu kullanmışlardır. Muhataplarının anlayış ufuklarına göre konuşmuş; kendilerini dinleyen herkese onların idrak seviyelerine göre bir şeyler vermiştir.

Asıl ismi Hamid olan ve “Somuncu Baba” lâkabıyla bilinen Hak dostu, bu hususta çok meşhur olmuştur. Rivayete göre, Bursa Ulu Cami'nin açılışı sırasında başta Yıldırım Bayezid Han, sarayın damadı Seyyid Emîr Sultan, Molla Fenârî ve ulemadan pek çok kimse Ulu Cami'yi doldurmuş; padişah, caminin

¹ Bkz.: Abdurrezzak, *el-Musannef* 3/358; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 9/278; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ewsat* 1/236.

² Âl-i İmrân sûresi, 3/7.

açılış hutbesini okumak üzere Emir Sultan'a vazife vermiş; o da "Sultanım! Zamanın büyük âlimi burada iken, bizim hutbe okumamız uygun değildir. Hutbeyi okumaya layık zat, şudur." diyerek, Somuncu Baba'yı göstermişti. Somuncu Baba, hutbede, Fatıha sûresinin yedi türlü tefsirini yapmıştı. O öyle bir tefsirdi ki, konuşmasının ilk bölümünü herkes anlamıştı; fakat daha sonra insanlar Somuncu Baba'yı başka bir lisan konuşuyor zannetmişti ve anlattıklarından nasiplenmek, sadece o dönemin en dikkatli ve bilgili âlimlerine nasip olmuştu. Meselâ, Molla Fenârî Hazretleri, "Somuncu Baba, bizim Fatıha sûresindeki pek çok müşkülümüzü halletti. Onun büyüklüğüne, bu yedi çeşit tefsir kâfidir." demişti.

Başlangıçtan buraya kadar söylediklerimiz kısa bir giriş sayılabilir. Bizim için önemli bir mevzuu açıklama adına böyle bir girişi uygun gördük. Her şeyden önce ifade etmeliyiz ki, bu kitapta okuyacaklarınız Muhterem Hocamızın ilim, amel, zühd ve takva buudunu göstermekten âciz kalmıştır. Bu kitabın bir şanssızlığı, Hocamızı azamî derecede anlayan ve anladıklarını kaleme alıp başkalarıyla da paylaşan ilmi engin bir insanın elinden çıkmayıdır.

Somuncu Baba'nın bir hutbede yedi perdeden tefsir yapmasının ne demek olduğunu Hocamızı dinlemeseydik anlayamayabilirdik. Oysa çoğu zaman, bir bardak çay içecek kadar bir zaman diliminde dinlediğimiz öyle ifadeler olmuştur ki, daha sonra onu aramızda mütalaa ettiğimizde, Kur'ân'a ve Sünnet'e vâkıf olan insanların "Şu kelime ile şu âyete imada bulundu; şu cümle falanca hadisin şerhi idi..." dediklerini duymuşuzdur. İşte, eğer bu kitaptaki mevzuları kaydeden ve bir araya getiren insan, ilmi engin, idrak ufku yüksek biri olsaydı, Hocamızın ifadelerindeki daha üst perdeleri aralar, derin ilmî tahlilleri de anlar, onları da kaydeder ve sizlere ulaştırırdı.

Kabaca ve avamca bir tasnif yapacak olursak göreceğiz ki, Hocamızın konuşmalarında, pek çok mevzuda yanlış mecralara çekilen ve *Kalbin Zümrüt Tepeleri*'yle tekrar kendi istikametine yönelen tasavvuf yedinci perde, fıkıh usulü altıncı perde,

tefsir beşinci perde, hadis dördüncü perde, siyer üçüncü perde, vaaz u nasihate müteallik beyanlar ikinci perde ve normal konuşmalar da birinci perdedir. Onu dinleyen herkes mutlaka bir şeyler öğrenir, içinden kendi nasibini alır. Fakat dinleyip anlayanlar arasında en tâlî'liler, en çok zevk ve lezzet alanlar, en çok bilenlerdir. Belli bir ilmî seviyesi olan insanlar, onu dinlerken kelime, cümle ve paragraflar arasına pek çok hakikatin gizlendiğini, bazen tek bir kelimedede bir kitaplık ders verildiğini görürler. Meselâ, bir hadisle alâkalı sadece "iltica buudlu haşyet" sözünü duyar; duyar da bu enfes ifadeye sığdırılan sayfalar dolusu mânâ karşısında mest olurlar. İşte sözlerimizin başında, onu gereğince anlamaktan ve anlatılan hakikatleri azamî derecede kaydedip değerlendirmekten âciz kaldığımızı itiraf ediyor; bu kitabın, Hocamızın ilim, kalb ve ruh hayatı, zühd ve takvası adına çok küçük bir ayna olduğunu belirtmek istiyoruz.

Öyleyse neden cüretkârca davranıp böyle zor bir işi yapmaya kalkıştık. Bunun tek bir cevabı var: Hani anlatılır ya, bir zamanlar devrin hükümdarı, otağını Fırat Nehri'nin başına kurar. Halk, sadece toprağa değil kalblere de hükmetmesini bilen sultanı çok sever ve herkes bu hayırlı insan tarafından tanınmak ve sevmek ister. Bu sebeple bazı günlerde sultanın huzuruna çıkar, ona hediyeler götürürler. Zenginlerin ve imkânı olanların kıymetli hediyeler takdim ettiği bir gün, bir fakir de sultana yaraşır bir hediye arar. Değerli hiçbir şey bulamayınca evindeki bir tarafı kırık testi aklına gelir. Köyün buz gibi suyundan testiye doldurur ve yola revan olur. Az sonra karşılaştığı birisi, ne yaptığını, nereye gittiğini sorup öğrenince alaylı bir şekilde, "Bilmiyor musun, sultan suyun kaynağında oturuyor. Hem sizin çeşmenin suyu da onun!" der. Fakir adam kızarır, yutkunur, kelimeler boğazında düğümlenir ve "Olsun" der, "Sultana sultanlık, gedayaya da gedayalık yaraşır. Sultana has hediyem yoksa da, onun suyunu ona takdim etmeye müştak ve onun sevgisiyle dolu bir gönlüm var."

İşte biz de, elimizdeki *Kırık Testi*'mizle "Sultan"a hediye takdim etmeye niyetlendik. Bizim hediyemiz de, onun nasip ettiği güzellikleri sizlerle paylaşmak olsun istedik. Bir iki arkadaş,

mübarek bir çeşmeye yakın olma nimetinin şükrünü, o çeşmenin suyunu mümkün olduğu kadar çok insanla paylaşmakla eda edeceğimize inandık. Önceleri hatırlamamıza yardımcı küçük notlar tutuyorduk; fakat bu şekilde pek çok şeyi de kaçırmış oluyorduk. Daha sonra, anlatılanları eksiksiz ve değiştirmeden aktarmak için bir gazeteci hassasiyetiyle kayıtlar yapmaya başladık. Kaydettiklerimizi kompoze ve tashih ettikten sonra ortaya çıkan metinleri aramızda mütalaa ettik.

Aslında gönlümüzün arzusu daha başka, muradımız daha büyüktü... Keşke onun hayatını size olanca saflığı, duruluğu ve ötelere gelen kokusuyla aksettirebilseydik. Keşke, hayatının her karesine sinen İslâm edebini ve Müslüman tavrını bir sinema ekranıyla an be an gösterebilseydik. İşte herkesin görüp kendine ders çıkarmasını arzuladığımız sahnelerden bazıları:

Ziyaretçi kabul etmiyor. Randevu taleplerini uygun bir üslûpla geri çeviriyor. Çevrede üç dört tane Türk aile var. Onların çocukları bir çikolata kaynağı biliyorlar. Ne zaman canları çekse, Hocamızın bulunduğu salona giriyor, kapının hemen önünde boyunlarını büküyorlar. O, rahatsızlığına rağmen hemen kalıyor, elleri çikolatalarla dolu olarak geliyor, çocukları sevindiriyor. Belki onlarca defa, çocuklar sevinçle giderken kendisinin yanaklarından domur domur yaşlar dökülüyor. Ve şöyle yakarışa geçiyor: “Ya Rabbi, bu el açan masum çocuklar, Senin rahmetinle beslenen şu fakirin gönlünde merhamet çağlayanı hâsil ediyor. Sen erhamu’r-râhimînsin... Ben de el açıyor, Senin dergâhına yöneliyorum. Sen de benim elimi boş çevirme, ya Rabbi!... Bana rızanı ver ve beni de şu çocukların sevindiği gibi sevindir.”

İşte, iki büklüm koltuğundan kalkıyor. Odasına girecek... Kapı koluna tutunuyor, başını duvara koyuyor, bir kere daha o neşeli çocuklara bakıyor... “Ey Halık-ı Kerim’im ve ey Rabb-i Rahîm’im! Senin şu mahlûkun ve masnûun ve abdin, hem asi, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsi’, hem musin, hem şakî, hem seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, kırk sene sonra nedamet edip Senin dergâhına avdet

etmek istiyor. Senin rahmetine iltica ediyor. Hadsiz günah ve hafîyatını itiraf ediyor...”³ cümlelerini söylüyor... Söylerken de bir çocuk masumiyetiyle ağlıyor ve gözyaşlarını gizleyebileceği yere, odasına giriyor.

Bir mecmuada yazısını okuduğum bir arkadaşımız diyor-du ki: “Ben bu dergiye her kelimesine gözyaşı dökülmemiş bir yazıyı göndermekten hayâ ederim.” Evet, keşke Hocamızın ya-zı yazarken içinde bulunduğu ruh hâletini, beyin sancılarını da gösterebilseydik.

Saat gecenin biri... Kapısı açılıyor. Hemen koşuyoruz. Ho-camızın elinde bir tomar kâğıt, gözlerinde yaş. Kâğıtları yak-mak için ateş arıyor. Sebebini sorma edasıyla ve merakla bakı-yoruz. “Ehadiyet-Vâhidiyet” yazısını yazmaya başlamış. Birkaç gün süren fikir ve irfan fırtınasından sonra “Zât-ı Ulûhiyet”le alâkalı yazının birkaç sayfasını tamamlamış. Bir madenci tav-rıyla, altın arar gibi, uygun kelime ve tabirler aramış. Yanlış bir şey söylemekten korkarak, tir tir titreyerek bazı ifadeler kullan-mış. Ve sonra çok ağlamış, yanımıza çıktığında da ağlamaya devam ediyor ve “Ya Rabbi! Yoksa, ulûhiyet hakikatlerini çok mu hırpalıyorum? Kendi nefsimden mi konuşuyorum yoksa?” diyordu. Yazdıklarını, aldığı bütün notları, o bir tomar kâğıdı ve üç beş günlük emeği yakmaya niyetlenmişti. İstirham ediyoruz, tekrar okuyup bazı yerleri tashih etmesi teklifinde bulunuyoruz. O nazik insan, muhataplarını kırmamak için bir kere daha oda-sına yürüyor.

Hastanede, boğazından bir delik açıp oradan kalbe ulaş-mış ve herhangi bir ani değişiklik ihtimaline karşı muvakkaten ihtiyatî pil bağlamışlardı. Yoğun bakım odasında idi. Kolları iğ-ne ve serumlardan dolayı delik deşik olmuştu. Vücudunda, el-bisesinde ve üzerindeki örtüde kan lekeleri vardı. Yanına girdi-ğimizde üç şey söyledi:

“Annemi anlayamamışım meğer, son zamanlarında onun da kollarında serumlar bağlıydı. Onu o hâlde görmüş, üzülmüştüm.

³ Bediüzzaman, *Lem’alar* s.162 (On Yedinci Lem’a, On İkinci Nota).

Demek ki, acısını yüreğimde tam duyamamışım. Ah anacığım!...”

“Namazlarımı oturarak kılmam gerekiyor. Abdesti de teyemmümlerle alıyorum. Çok utanıyorum Rabbinden. Ölmeden namazlarımı bir kaza edebilseydim!...”

“Keşke mü’minler biraz daha mütevazî olsalar. “Ben” demeseler, nefislerini toplum içinde eritseler. Bencillığe girmeseler. Ve keşke, kardeş olmanın hakkını verseler...”

Çoğu zaman, karşılaştığımız insanlar öyle büyük zatların kerametlerini sorarlar. Biz, Hocamıza dair o türden pek çok örnek anlatabileceğimiz hâlde, başka keramet aramaya gerek olmadığını zannediyoruz. Onun senelerdir dost olduğu hastalıklarına rağmen ortaya koyduğu kulluktan büyük keramet mi olur! Önce Müslümanların ve sonra topyekün insanlığın problemleri karşısındaki ızdırabı, gece boyunca odasından gelen Kur’ân ve dua sesi, her anını Allah’ı görüyor ya da O’nun tarafından görülüyor olma şuuruyla yaşaması ve bu şuurun onun bütün hareketlerine yansması, engin tevazuu ve mahviyeti en büyük keramettir.

Gelin yine onu seyredelim: Doktorların ricası ve gözetimiyle bazen bahçeye çıkıyordu. Bir ağacın altına oturur oturmaz kitab-ı kebir-i kâinatın sayfalarını çevirmeye, onu dikkatle okumaya başlıyor. Etrafını müthiş bir tecessüsle süzüyor. Bir gün “yaprak” sayfasından ibret cümleleri okuyor; bir başka gün “çiçekler dünyası”nın sır perdelerini aralıyor. O konuşurken fizik “Allah” diyor, kimya “Allah” diyor, biyoloji “Allah” diyor. Onu dinleyenler hep bakıp da arkasını göremedikleri pencerelerin aralanmasıyla beraber karşılaştıkları manzaraya âdeta vuruluyor ve “Maşaallah!... Sübhanallah!” diyorlar.

Türkiye, onun için bir sevda... Anadolu’dan bahsederken Hocamızın yüzünde beliren hicran çizgilerini tariften âciziz. “Türkiye’nin değişik yerlerinden gelmiş topraklar var burada, Cennet’ten gönderilmiş Hacer-i Esved gibi hepsini odamın bir yerinde saklıyorum.” derken nasıl ağladığını resmetmeye gücümüz yetmez.

Fakat o, kader-i ilâhînin tecellisine bin canla razıdır. Tek düşüncesi Cenâb-ı Hakk'ın rızasına ulaşmaktır. Dilinde hep şu sözler vardır: “Ey bu yerlerin Hâkimi! Senin bahtına düştüm, Sana dehalet ediyorum ve Sana hizmetkârım. Senin rızanı istiyor ve Seni arıyorum.⁴ (Ey bizi bu gurbete atan Allahım, bundan muradın ne ise onu vicdanlarımıza duyur!... Ve sadece duyurmakla kalma, bizi o duyguyla doyur. Bu işin hakkını verme, bu vazifenin gereğini yapmaya muvaffak eyle...)”

O, Cenâb-ı Hakk'ın bahsinden başka şeylerden memnun olmaz. Sadece Allah (celle celâluhu) konuşulsun ister ve şu tavsiyede bulunur: “Sözlerinizi ‘Sevgili’yle açın, ‘Sevgili’yle tatlandırın ve bir sonraki musahabeye kadar gönüllerinizi zinde tutacak ‘Sevgili’ bahsiyle tamamlayın. Önemli olan O’nu bulmaktır, başka şeyleri ve nefsimizi nazara vereceğimize ‘O...’ demektir. Niye öyle küçük şeylere takılacağız ki?... Kevn-ü mekânları evirip çeviren, kabza-i tasarrufunda tutan, tesbih taneleri gibi döndüren ‘Sonsuz Kudret’ varken, kıskançlık ve öldüren bir hırs derecesinde O’nu nazara vermek varken, niye sinek kanadı mahiyetindeki nefislerimizden bahsedeceğiz ki? Biz hep O’nu söylemeli, O’ndan bahisler açmalıyız. Mecnun’a deseniz ki; ‘Gel seninle sohbet edelim...’ Başlasanız söze; güllerden, çiçeklerden dem vursanız; o hayret içinde kalacak, ‘Bunlara ne oluyor ki, Leyla varken başka şeyden bahsediyorlar!’ diyecektir. O hâlde, biz niçin bütün gönüllerin ‘Leyla’sına karşı gafil yaşayalım? Gelin, hep onu konuşalım.”

İşte, bu kitapta bulacağınız hikmet incilerinden bazı örnekler:

“Kendi aklımla buldum, bu başarılar benden” sözü firavunların ifadesi. ‘Estağfirullah ya Rabbi, Sen verdin, Sen ihsan ettin! Tutmasaydın, biz burada duramazdık; bakmasaydın, görülüp gözetilen olamazdık. Tut bizi Allahım, tut ki edemeyiz sensiz!...’ yakarıışı imanlı gönüllerin sesi.”

“Sadece ‘Allah’ deyin, her işinizin bereketini görün; kendinizi kat’iyen karıştırmayın işin içine. Yırtınsan da, çırpınsan da,

⁴ Bediüzzaman, *Sözler* s.37 (Sekizinci Söz).

ağlasan da, eğer kalbindeki ses O'na ait bir ses değilse, samimi değilsen sükût etmen, susman senin için daha hayırlıdır. Bir 'Sübhanallah' derken bile baktın ki gönlünün sesi değil; 'Süb...' de, kes onu."

"Cennet'ten içeriye gireceğimiz ana kadar bizim kalbimize her şey girebilir. Kırdaki, bayırdaki deliklerde yılan, çıyan arayacağına, elindeki fenerini kalbine çevirmesi gereken bizlerin her hâlükârda çok dikkatli olmamız lazımdır."

"Benciller derler ki, 'Ateş düştüğü yeri yakar.' Bu söz, hodbîn ve egoist ruhların sözüdür. 'Ateş çevresini de yakar.' ifadesi ise bir parça diğergâm ruhların sözü. 'Ateş nereye düşerse düşsün beni de yakar.' sözüne gelince, bu, kâmil ruhların vicdanlarının sesidir. Günümüzde, dünyanın neresine ateş düşerse düşsün, kendi bağırarak da yanacak duyarlılıktaki insanlara ihtiyaç vardır. Bilmem nerede, hangi vadede, hangi dağın arkasında, hangi mazlum çocuğun hâli, içine bir kıvılcım gibi düşecek insanlara..."

"Bugün İslâm âlemi öyle hâdiselerle karşı karşıyadır ki; mü'minler ölesiye dua etmeli ve ancak 'Ya Rabbi! Saatlerdir yüreğimi yırtarcasına yalvarıyorum. Dahası, Senin rahmet ve mağfiretine güvensizlik izhar etmek olur' duygusuyla ısrardan vazgeçmeli."

"Teube arzusu gönlünüzde hâsıl olmuyor ve tekrar ona dönme ihtiyacı duymuyorsanız, çaresiz bir derde mâruz kalmışsınız demektir."

"Rica ederim, O'nun uğrunda yüreğinizi parçalamadan yüreği parçalanmış insanlara lütfedilen şeyleri beklemeyin. O bazen ekstradan da lütfedebilir; ama umumiyetle aldığınız risk kadar, gösterdiğiniz gayret ve cehd kadar mükâfat vardır. Hele siz bir gecenize gündüz boyası çalın, O da sizin gecenizi gündüz yapsın. Siz dünya gecelerinizi gündüz yapın, O da ahiret karanlıklarını aydınlığa tebdil eylesin... Allah, eşiğine baş koyan yüzleri çiğnetmez ve mahcup etmez; yeter ki siz yürekten O'na yönelin ve '... edemem, Sensiz asla edemem...' deyin."

“Fırdevsî gibi uzun ve yaldızlı bir destan keseceğinize Yunus gibi gönülden bir iki mısra ile seslenip, içinizin sesini gözyaşlarıyla ifade etmeniz daha kıymetlidir.”

“Ümmet-i Muhammed’in çektikleri, sineme bir hançer gibi saplanıyor. Dünyanın dört bir tarafında ezilen, horlanan, mazlum ve mağdur durumdaki insanların hayali gözümün önünden bir türlü gitmiyor. Onların ızdıraplı hâli yanında yüce dinimizi tanımayan insanların vaziyeti de içime dert oluyor. Hatta bazen, ‘Benim en başta vereceğim bir canım var. Cenâb-ı Hak insanları barış içinde, diyaloga açık, kendisine ve kullara karşı saygılı yapacaksa; bunun karşılığında da canımı alacaksa hemen alsın da o neticeyi hâsıl etsin’ diyorum.”

“Herkesin O’na doğru koştuğu, uçtuğu Cemâlullah’ı müşâhede meselesinde bile ‘Ya Rab! Tek gelmemek için şunu da yanımda getirmek istiyorum, bana bir dakika müsaade buyur’ desek sezâdır. Gerçi, vuslata karşı dayanma âşığın ölümüdür. ‘Bir dakika müsaade et’ demek bu mesleğin yolcuları için bir ölüm olsa da, onlar ‘Hele biraz daha yanayım...’ der ve bir insanın daha imanının kurtulmasını her şeye tercih ederler.”

“Hiç hazmedemedim bu milleti ayaklar altına düşürenleri... Hiç hazmedemedim milletimizin büzüşüp, sıkışıp küçük, muhtaç, başkalarının eline bakan bir topluluk hâline gelmesini. Koskocaman, cihanlara sığmayan bir millet nasıl oldu da böyle iki gölün arasına sıkıştı kaldı? Nasıl bu hâlle övünüyor insanlar? Küçüklüğü nasıl öyle allı pullu gösteriyorlar? Hiç hazmedemedim...”

“İslâm’ı gadre uğratan iki cephe vardır: Birisi, onda sürekli şok tesiri yapacak taarruzlar peşinde olan, kin ve inat cephesi. Diğeri de Müslümanlığı yolda bulmuş, kültür Müslümanlığı tavrı sergileyen vefasızlar cephesi.”

“İnsanları sıfatlarıyla, ahlâkî değerleriyle tartılsalar; inanmayanların yüzü güler ve hakikî Müslümanlar mahcup duruma düşer, çok utanırlar. Çünkü inançsızlar derler ki, ‘Hayret! İslâm topluluğunda bile bizim sıfatlarımızdan ne kadar çok var!...’ ve

sevinirler bu kadar nüfûzlarına. Yalan var, dalavere var, sözünde durmama var... Yani İslâm dünyası bâtılın alfası değilse betası, betası değilse gaması tesirindedir... Ve maalesef, Müslümanların hâli iç açıcı değildir, durumumuz yürek kanatıcıdır.”

“Kur’ân canlı, şuurlu ve iradeli temsilcilerini bulamadığı her devirde hazin bir gurbet yaşamıştır. O mükemmel kitap, ancak mükemmel bir temsilci kadrosuyla sesini soluğunu duyurabilir. Eğer onun sesini gerçekten aksettirecek insanlar olsaydı; ilk nefeste onu duyar, ikinci nefeste de seslerini ta göklerin ötesine duyururlardı. Ve melekler ‘Meğer yerde ne gönül erleri, ne kahramanlar varmış!...’ derlerdi.”

“Kat’iyen bilinmelidir ki, bu asırda şahıs yok, şahs-ı mânevî vardır. Vilâyet varsa şahs-ı mânevînin, kutbiyet varsa yine şahs-ı mânevîninindir. Bundan sonra esas olan kolektif şuurdur. İctihat yapılacaksa da kolektif şuur; hadis yorumlanacak, Kur’ân tefsir edilecekse de takım hâlinde çalışma esastır. Milletine hizmet edecek olanlar da, bu kolektif şuura bağlı hareket edenler olacaktır. Allah’ın rahmeti onların arasında; nikmet ve azabı da, dâhi bile olsa, yolu tek başına yürümeye çalışan, kendine yetme duygusuyla başını alıp bir tarafa gidenlerle beraber olacaktır.”

“Benim şimdiye kadar bütün duam, bütün ızdırabım, insanların Allah’ı bulması, O’na inanması yolunda oldu. Her gün, yana yakıla dua ediyorum: ‘Allahım, ne olur, bahtına düştüm!’ diye sızlanıyor ve ‘Ne olur Allahım, insanlar Seni tanıсын, Sana inansın!’ diyorum. O kadar ki, bunun için her gün birkaç defa ölüp ölüp dirilmeye razıyım. Bunu anlamayanlar, imanın ne olduğunu bilmeyenler, onun hâsil ettiği zevk-i ruhanîyi tatmamış olanlar, Cennet’in lezzetini, Cehennem’in işkencelerini ruhlarında hissetmeyenler, insanlığın ızdırabını bir defa olsun vicdanında duymamış olanlar kalkıyor; sizin ızdırabınızı, derdinizi, çabanızı başka mecralarda görmek istiyorlar. Devletmiş, hükümetmiş, siyasetmiş... Maksatları bunlar olup, bütün hayatlarını bu yolla elde edecekleri menfaate bağlamış bulunanlar, iman adına, Kur’ân adına çekilen ızdırapları da aynı kategoride değerlendiriyorlar.”

“Milletimizin gelişip büyümesini istemeyen bazı dış güçlerin piyonluğunu yapan bu zavallılara kanıp, onların ardına takılanları anlamıyorum. Marjinal bir grup tarafından kandırılıp Türkiye'nin aydınlık geleceğini karartma hususunda onlarla beraber çalışanlara hayret ediyorum. Ve belli senaryolarla ortaya konan milyonda bir ihtimali dahi değerlendirip bu hizmetlerin altında menfi garazlar aramalarına rağmen, önlerindeki binlerce güzel örnekten hiçbirini görmeyen, bir kere bile olsa müspet düşünmeye yanaşmayanlara şaşırıyorum ve gönül koyuyorum. Kendi kendine ‘Acaba on binlerce kilometre uzakta İstiklâl Marşı’mızın okunması, siyahî çocukların bile Türkçe konuşması kimlerin hoşuna gitmez; millî kültürümüzün tanıtılması ve temsil edilmesi kimleri rahatsız eder?’ sorusunu bir kerecik olsun sormayan ve vicdanındaki cevabı dile getirmeyen kendi insanımıza kırgınım...”

“Ben, dünya namına bir şeye sahip değilim ve Hacı Kemal’le sözleştiğim şekilde kendime ait bir evim bile olmadan ötelere yürüme muradındayım. Bir başka münasebetle dediğim gibi, ‘Kendime ait bir zeytin dalım bile yoktur. Eğer olsaydı, onu da barış namına onlara uzatırdım.’ ”

Evet, işte bu ve buna benzer sözleri, hakikat derslerini, hikmet incilerini bulabileceğiniz *Kırık Testi*’yi bir kitap hâlinde sizlere arz etmenin uygun ve yararlı olacağını düşündük. *Kırık Testi*’nin bir bölümü daha önce www.herkul.org adresinden ulaşılabilen *Herkül İnternet Dergisi*’nde neşredilmişti. Bu kitapta hiçbir yerde neşredilmemiş önemli ilaveler de bulacaksınız. Bu kitap her şeyden önce bir mahviyet, ubûdiyet, hicran ve hasret kitabıdır.

Aslında, kitabın ismi “Menhelü’l-azbi’l-mevrud” yani “Tatlı Su Kaynağı” olmalıydı. Zira, testimizi doldurduğumuz kaynak, etrafına âb-ı hayat dağıtan bir kaynaktı. Ne var ki, biz hem kendi eksiklik ve yetersizliğimizi hem de Hocamızın örnek tevazuu ve mahviyetini göz önünde bulundurarak *Kırık Testi* demeyi uygun bulduk.

Evet, bu kitapta okuyacağınız her güzellik, ondan duyup dinlediğimiz ifadelerdir. Kusurlar, bizim eksik idrakimize; hatalar, kavrama ve ifadedeki nakîsemize aittir.

Bu vesileyle, takdir, tenkit ve teklifleriyle bize destek olanlara; hususiyle de kayıt, tebyiz ve tashih sırasında çok büyük yardımlarını gördüğümüz, arkadaşlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi arz ediyoruz.

Yüce Rabbimizin merhameti, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerim'in şefaati ve mü'minlerin duası recasıyla...

Cevdet Türkyolu

Takdim

Fethullah Gülen Hocaefendi, sağlık sorunları nedeniyle gurbette, Amerika'da. Doktor kontrolünde sürdürdüğü çileli hayat, onu okumaktan, düşünmekten, düşüncelerini paylaşmaktan alıkoyamıyor. Onca meşakkate rağmen, kendini iyi hissettiği birkaç dakika içinde bile sorulara cevap veriyor.

Önce internet sayfalarına yansıyan ve büyük ilgi gören bu bereketli sohbetler, “Kırık Testi” başlığı altında toplandı. Neden Kırık Testi? Hocaefendi, şiirlerini topladığı kitabına da “Kırık Mızrap” adını vermişti. Bu teşbihlerin özünde engin bir tevazu gizli, ilkin onu görmek gerekiyor; bir de ifadesi tam mümkün olmayan düşünce çilesini... Kırık bir mızrapla dile gelen sazın, kalbin en derin noktalarından derlenen nağmeleri bihakkın terennüm etmeye gücü yetebilir mi? Bunu en iyi o derin noktalarda çok boyutlu seyahat eden gönül fatihleri bilir...

“Kırık Testi” önemli bir teşbih, üzerinde durulması gereken bir sembol... Sızıntısına ancak muttali olunabilen bir âb-ı hayatın remzi. Sathî nazarlar için o, cılız bir sızıntıdan ibaret. Hâlbuki o küçücük emare, iz sürmek içindir yol bulup gerçeğe erişmek isteyenlere... Bu açıdan bakıldığında yazarın tevazu ile bezediği sembolden öte, okurun ihtiyacı çıkar ortaya.

“Kırık Testi” benzetmesi, kültür atlasımızda yer alan diğer motiflerle birlikte de düşünölmeli. Ruh inceliğinden tebellür etmiş bu sembol, mânâ dünyamızın mimarları tarafından daha önce kristalize edilen başka sembollerle kesişiyor. Yunus’un diline pelesenk olmuş “dertli dolap” ne anlam ifade ediyor acaba? Niçin yalap yalap akan su, bir inlemenin ve o inleme içinde “Böyle emreylemiş Çalap” demenin sırrı oluyor? Kaderin çizdiği yol bu çünkü. “Sular gibi çağlamadan / Eyyub gibi ağlamadan / Cığergâhını dağlamadan” ahvalin sorulmuyor...

Su, bereket demek; aynı zamanda sancı demek, çile demek... “Başını taştan taşa vuran su” üzerine kaside yazanlar, o nebevî özlemi yüreğinde duyanlardır. O ruh tecrübesini tadanlar çok iyi bilir ki, kalbin en derin yerlerinden yükselen med-cezirler, ancak küçük titreşimler çağrıştıran sembollerle anlatılabilir. O yüzden mukaddes ızdırap, Mevlâna’nın dilinde yanık bir neye dönüşür. Kâinatın ruhuna hasret üfler bu ney iniltiyle. Aslında o hasret, bir vuslat arzusudur; “vatan-ı aslı”ye doğru kanatlanan yüreklerin özlem dolu çırpınışıdır.

Bu sancı, asla ayrılığın feryadı değildir. “Derdim bana derman imiş...” diyen kalbi kırık gönöl erleri, asla şikâyet etmez hâllerinden; çünkü bu mukaddes inilti, hüznün içinde huzur, itminan içinde elemdir.

Duymanın, duyup da tam ifade edememenin “Dili bağı kalbimin, bundan pek bızırım...” demenin yeni bir sembolüdür “Kırık Testi”.

Gurbet gölgesi düştü bu kitabın üzerine. Sağlık nedeniyle başlayan hasret günlerine, yeni bir süreç ekledi. Bu kitabı okurken o hüznü hep duyacaksınız, içiniz burkulacak... Kırık Testi “Volga Nehri’nin hazin şırlıtları”na doğru alıp götürüyor okuru kimi zaman. Kâh Ereğ Dağı’nın eteklerinde duyulan “Davam!” sözü yankılanıyor kitapta, kâh Ararat Dağı’nın müthiş infilakı içinde rüyalara sızan bir cümle: “Ana korkma, Cenâb-ı Hakk’ın emridir; O, Rahim’dir ve Hakim’dir!” Yüreklerimize su serpiyor bu cümle. Umutsuzluğa kapıldığımız an “Çiçekler baharda ge-

lir. Öyle kutsî çiçeklere zemin hazır etmek lazım gelir...”⁵ sözleri elimizden tutuyor; Bozyaka’ya, Altunzade’ye kadar götürüyor bizi. Ve gurbet ufuklarına raptediyor nazarlarımızı. Beşinci kat geleneğinin itminan ve sekine dolu atmosferi, diyar-ı gurbette daha bir uhrevîleşiyor. Sonra mehîb iki siluet, tek bir şahs-ı mânevîye dönüşüyor ve çağı kucaklıyor şefkatle. Şefkatin aşktan daha keskin bir iksir olduğunu bir kere daha öğreniyoruz böylece...

Fikrin namusu, düşünce adamını dimdik durmaya mecbur ediyor. O yüzden fikrin dedikodusunu yapmıyor Kırık Testi. Günlük telaşlara kapılmıyor, zalim tahriklere boyun eğmiyor. Vicdan kültürünü sadece hissedilerek elde edilebilen tecrübe olmaktan öteye götürüyor. Tasavvuf bahçelerinden çiçekler derliyor ve her bir çiçeğe yansıyan güzelliğın asıl kaynağına çağırıyor herkesi. Kitap ve Sünnet başta olmak üzere, dinin özünü oluşturan referanslar, herkesin anlayabileceğı ve anlama ufkuna göre istifade edebileceğı metinler hâline dönüşüyor Kırık Testi’de.

Fethullah Gülen, tasavvufun sırlarını, kavram ayrıntılarından kaçınmadan telif ettiği *Kalbin Zümrüt Tepeleri*’nde şerh etmişti. Halen devam eden o “zümrüt tepeler”deki seyahat, her geçen gün avamdan havâsa doğru derinleşmekte, havâsın da sınırlarını zorlayarak ehass-ı havâsın anlayabileceğı yeni buudlar kazanmakta. Tasavvufun temel kavramları üzerine yoğunlaşan bu fikrî serüven, İslâm dünyasına zenginlik katan tarihî bir kitaba dönüşürken, konulara, hatta terminolojiye hakıyla vâkıf olamayanlar için de bir boşluk meydana getirme riskini taşıyordu. İşte *Kırık Testi* bu açıdan da bir boşluk dolduracak. Bir yandan her yeni cildinde daha bir derinlik kazanan *Kalbin Zümrüt Tepeleri*’ndeki seyahat devam ediyor. Diğer yandan, inceden inceye işlenmiş konulardaki mânâ farklarını anlama zorluğu çekenler için *Kırık Testi* âdeta küçük bir rehber dönüşüyor. Bu rehber, kavramları ve onların vicdanlara yansıma biçimini basite indirgemiyor; aksine yalın bir dille tercüman olduğu gerçeğleri daha derinden

⁵ Bediüzzaman, *Mektubat* s.415, 417 (Yirmi Sekizinci Mektup, Yedinci Mesele).

araştırmaya sevk ediyor. “Daha yok mu?” diyenler için, daha derinlemesine analizler barındıran eserlere çağırıyor...

İlâhî hakikatleri gönül zenginliğine odaklayarak kaleme alan eserler, coşkun duyguların oluşturabileceği riskler de taşıyabilir bünyesinde. O yüzden büyük mütefekkirler, aşk u şevkin bağrında oluşabilecek iltibaslara dikkat çekmiş; mânevî âlemin yansımalarını temâşâ esnasında oluşabilecek his yanılıklarına karşı “vartalar” mührüyle uyarıda bulunmuşlardır.

Kırk Testi, itidalin, daha açık bir ifadeyle sırat-ı müstakîmin kristalize edilmiş bir örneğini sunuyor; tepeden tırnağa iç kontrolüne, nefis muhasebesine davet ediyor.

Bir yandan hizmet şevkini mayalıyor gönlümüzde mustularla; diğer yandan ilâhî mahkemenin her bir ferdi tek tek hesaba çekeceğini hatırlatıyor, kalblerimizde ürpertiler hâsıl ediyor. Havf ve recâ arasında yaşadığımız ölüp dirilmeler, bizi Rabbimize daha çok yaklaştırıyor; O'nun şefkatine, merhametine, inayetine sığınıyoruz. O sığınmanın bahşettiği huzur, bu kitabın satırları arasından yayılıyor yaralı gönüllerimize ve bizi yeni ufuklara taşıyor.

Bu mutluluğu bize lütfeden kitabın müellifi M. Fethullah Gülen'e ve bu kitabın hazırlanması aşamasında emeği geçen herkese sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Ekrem Dumanlı

İbadet Hayatımız

Kulluk Sırrı

Cenâb-ı Hakk'a teveccühte, ibadet ve dualarda bir kulluk sırrı (sırr-ı ubûdiyet) vardır. Yani onlara yüklenen mânâları kul bilemeyebilir; ama sırf emredildiği için onların gereğini eda eder ve böylece emre âmâde bir kul olduğunu gösterir. Kulluk vesilesiyle, kalbin, ruhun, hissin ve sırrın beslenmesi; Allah'a teveccühü gibi maslahatlar hâsıl olabilir. İnsan biraz düşündüğünde bunlar dışında başka bir kısım hikmet ve faydaların meydana geldiğini de görebilir.

Meselâ, zekâtın bir İslâm köprüsü ve fakir ile zenginleri yana getirici, ısırdırıcı, nifak ve şikâkı önleyici bir tedbir olduğu akılla anlaşılabilir. Haccın bir seyahat ve tenezzüh olarak insanı dinlendirdiği, ona yeniden kendine gelme fırsatı verdiği ve aynı zamanda onun âlem-i İslâm çapında bir kongre olduğu düşünülebilir. Oruçla, insan nefsinin itaati öğrendiği, bir nevi perhiz yaptığı ve sıhhat bulduğu neticesi çıkarılabilir.

Fakat bir mü'min ibadetlerini kat'iyen bu fayda ve maslahatlara bağlamaz. Çünkü o bilir ki, ibadetlerde "taabbüdîlik"; yani hikmet ve maslahatları ne olursa olsun, onları anlasın ya da anlamasın, nasıl bildirildi ve emredildi ise ona göre hareket etmek ve o emirde kendi aklının almadığı daha pek çok hikmetler

olabileceğini düşünmek esastır. Zekât, oruç ve hacda olduğu gibi namazın belirli vakitlere tahsisi, rekât sayısındaki farklılıklar, rükû, sücud ve kıyam gibi hususî hareketler için bazı hikmetler aklına gelse de mü'min, bunları her şeyden önce Rabbimiz böyle emrettiği için bu şekilde yerine getirir ki, fıkıh metodolojisinde ibadetlerde gözetilen bu hususiyete “taabbüdîlik” denir.

Taabbüdî olan şeylerin önemli bir yanı şudur: Siz yaptığınız şeyle, ondan sonra Cenâb-ı Hak tarafından size lütfedilen şey arasında tenasüb-i illiyet (sebebe-sonuç ilişkisi) prensibine göre bir münasebet göremezsiniz. Meselâ, namaz kılarırsınız, dünyevî-uhrevî, kalbî-ruhî, aklî-hissî öyle matluplarınız hâsıl olur ki, “Bu nasıl oldu?” diye şaşırırsınız. Burada ince bir nokta vardır; taabbüdîlik, taabbüdîlik hesabına işler ve sizde sadece emredildiği için ibadet etme duygusunu geliştirir.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mucizelerini düşünürseniz, yerdeki bir parmağın kalkmasıyla kamer nasıl iki parça oluyor; parmağıyla işaret edince ağaç nasıl O'nun yanına geliyor; mübarek elini bir yemeğin üzerinde bir iki defa gezdirince o yemek nasıl bereketleniyor, on kişilikken yedi yüz kişiyi doyuruyor!... Bütün bunlarda tenasüb-i illiyet prensibine göre, meselenin mâkul yanı olmadığından öyle anlaşılır ki Allah (celle celâluhu), hususî bir lütufta bulunuyor. Aynen öyle de, insan kendi ibadetleri ve onlardan hasıl olan neticeyi gördükçe; tavırları, davranışları, ruhî ve kalbî hayatı açısından lütuf ve nimetlere mazhar oldukça taabbüdîlik mülâhazası da artar.

Ayrıca taabbüdîlik, kulluk vazifesinin arkasında hiçbir şey aramama ve amelleri sadece Allah'ın emrine bağlama duygusunu, Allah'a halisane teveccüh hissini meydana getirdiği için çok önem arz eder. O'nun rıza ve hoşnutluğunu arama duygusunu besler. Hatta sadece farz ibadetlerde değil; insanın ferdî, ailevî ve içtimaî hayatıyla alâkalı vaz'edilmiş esaslarda da bir taabbüdîlik vardır. İnsan günlük hayatında yapageldiği işlerde ve muamelatta da sadece emredildiği için yapma niyetini gözetebilir. Âdiyât ve muamelatta akla, mantığa ve hikmete muvafık mânâların olduğu hususu daha çok görülse de, onlarda

bile “emredilmiş olmaları”nı esas alabilir. Ve kul, ister ibadetlerini, isterse günlük hayatta yapageldiği şeyleri taabbüdülik mülâhazasına bağlı yaparsa, kendisini hâlisane kulluk ruhuna alıştırmış olur. Bunu Üstad Hazretlerinin sözüyle irtibatlandırabilirsiniz: İnsan yaptığı bir kısım âdetlerini Allah rızası için yapar, onları sağlam bir niyete bağlarsa, meselâ Efendimiz’in sünnet-i seniyyesine uyma niyetiyle O’nun gibi yer, O’nun gibi oturur kalkar ve her hareketinde O’na benzemeye çalışırsa âdetlerini dahi ibadete çevirmiş olur.⁶

Taabbüdülik esasının temelindeki espri şudur: Cenâb-ı Allah hakikî Mâlik ve hakikî Mutasarrıf’tır; insanlar da O’nun kulları ve dolayısıyla mülküdürler. Mülk sahibi, mülkünde istediği tasarrufu yapar. Öyleyse, O bizim tavır ve davranışlarımızı belirlemede de “Mutlak Hâkim”dir. Bununla beraber, Allah âdiyât içinde insanlara bir hilafet mânâsı vermiş, eşyaya müdahale etme hakkı tanımıştır ki, bu izafî bir mâlikiyettir. İnsanlar, “Mutlak Hâkim”e, “Mutlak Mutasarrıf”a taabbüdülik mülâhazasıyla mutlak teslim ve tâbi olmalı; âdiyatta da eşyaya müdahale etme mevzuunda kendilerine tanınan izafî ve nisbî hakkı kullanmalıdırlar. Ama bu hakkı kullanırken de bilmelidirler ki, asıl mal sahibi ve “Müsebbib-i Hakikî” Allah’tır.

Allah Teâlâ kâinatta âdât-ı Sübhâniye diyebileceğimiz, dâfia-câzibe (itme-çekme) kanunu, sürtünme kanunu, yerçekimi kanunu gibi bazı kanunlar yaratmıştır. Meselâ, otlar ve ağaçlar toprakta kuvve-i inbatîyesini bulduğu, güneşle temasını devam ettirdiği ve bir de suyla buluştuğu sürece büyür, gelişir ve verimli olur. Bitkilerin su vesilesiyle gelişip büyümesi, meyve ve ürün vermesi de Allah’ın bir kanunudur. Aslında sulamadan hâsıl olacak neticeyi yaratan Allah’tır; ama onu bir sebep olarak halk etmiştir. Biz bu sebebi bilince devrin şartlarına, ilim, teknoloji ve idrakine göre değişik sulama usûlleri geliştirir ve onları tatbik ederiz. Tohumu atarken, o tohumdan beklenen neticenin en azamî derecede hâsıl olması için nasıl bir ekme metodu uygulamak gerekiyorsa onu arar, bulur ve uygularız.

⁶ Bediüzzaman, *Lem’alar* s.64 (On Birinci Lem’a, Birinci Nükte).

Fakat daha tohumu atarken de “Benim yapıp ettiklerim sadece bir sebeptir. Ürünü verecek Allah’tır. Bunları büyütürse O büyütür. Bire iki verirse O verir. Fakat izzet ve azametine sebepleri perde yapar.” deriz. “İzzet ve Azamet ister ki, esbab perdedârı dest-i Kudret ola aklın nazarında. Tevhid ve Celâl de ister ki, esbab elini çeksin tesir-i hakikîden” mülâhazasına bağlı kalırız. İşte böyle bir meseleyi dahi taabüdüliğe bağlayarak Allah’a (celle celâluhu) kulluk eder; O, bize izafî de olsa eşyaya müdahale hakkı ve imkânı verdiği ve bunu da emrettiği için sebepleri yerine getirirsek asıl kulluk şuurunu yakalamış oluruz.

İbadetlerde Beklentisiz Olma

Evet, ubûdiyet sırrını kavramış bir mü’min, bütün amellerini sadece Allah’ın hoşnutluğuna bağlar. Sadece Allah Teâlâ’nın rızasına giden kapıyı açmaya, koridoru kullanmaya çalışır. Cenâb-ı Hak, onun ruhuna da kendi gücünü kazandırır ve aynı zamanda onu kalbî hayat seviyesine çıkarırsa, bunu Rahman u Rahîm’in ayrı bir lütfu olarak görür. Böyle bir neticeyi hâsıl etse de etmese de, o Yüce Yaratıcı’ya tahsis-i nazar ederek kullukta direnir. Hatta bazı harikulâdeliklere, hâlisane bir tavırla, ehlullahın baktığı gibi bakar; “Değildir bu bana lâıyk, bu bende; bana bu lütf ile ihsan nedendir! Ben istenmesi gerekli olan şeylerin en büyüğünü istemiştım. Ben Seni istemiştım. Sen benim ol, başka hiçbir şeyim olmasa da olur. Çünkü ancak Seni bulursam her şeyi bulmuş, fakirlikten kurtulmuş olurum.” mülâhazasını seslendirir ve tam bir ubûdiyet şuuruyla yaşar.

Bu çetin yolda yalnızca beklentisiz olanlar takılıp yollarında kalmaz, diğerleri her zaman aldanabilirler. Beklentisiz insanın kalbi hep şu mülâhazalarla atar: “Ya Rabbi, Sen bana meccânen sonsuz nimetler vermişsin! Ben her şeyi zaten peşinen almışım. Bana hayat nimetini vermişsin, beni insan olmakla şereflendirmişsin, İslâmiyet nuruyla gönlümü aydınlatmışsin, mârifet ve muhabbet koridorunda yürüme imkânı lütf buyurmuşsun. Dine, vatan ve millete hizmet etme imkânları

bahşetmişsin. Ben alacağımı zaten almışım ve beni bütün bu nimetlere karşı ubûdiyet gibi lezzetli, rahat ve hafif bir hizmetle mükellef kılmışsın. İşte şimdi bana düşen, Senin o ihسانlarını iyi değerlendirmek suretiyle hoşnutluğunu kazanmak. Gücümün yettiğince Sana kul olmak, sonra da Senin rahmet ve keremine iltica etmek.”

İşte bu mülâhazalardan dolayı Hak dostları dualarında çok defa şöyle yakarırılar: “Ya Rabbi! Bizim var olmaya, şuna buna hiç ihtiyacımız yokken, Sen bize ihtiyacımız olmayan şeyleri bile nimet olarak verdin. Şimdiyse hâlisane kulluğa ihtiyacımız var. Senin lütf u keremine muhtacız. Biz yoktuk, var olmayı da hiç düşünemedik, insan olmayı hiç mülâhazaya almamıştık, alamazdık. Bunlar bizim ihtiyacımız değildi. Ama Sen keremine lütfettin. Oysaki bundan sonra ayakta durabilmek için Sana çok muhtacız; sürçmemek, düşmemek için Sana çok muhtacız... Cennet yolunda kalabilmek için Sana çok muhtacız; zaaflarımızı takılmamak ve rızana yürümek için Sana çok muhtacız. Ey ihtiyacımız olmayan şeyleri nasip eden Allahım! İhtiyacımız olan şeyleri de Senden dileniyoruz...”

Evet, Cenâb-ı Hakk’ı nasıl bilmemiz lazım geliyorsa o ölçüde bilmemiz çok önemlidir. Bize baktığı gibi O’na bakmamız; bize teveccüh ettiği gibi teveccühte bulunmamız çok önemlidir. Daha ne diyeyim, bunu da yine O’nun kapısında arıyor, “Ya Rabbi! Bize Kendini tanı, mârifetini gönüllerimize duyur, muhabbetinle ruhlarımızı doyur. Kalblerimiz hiç inhiraf etmesin. Bize şeytan ve nefs-i emmârenin üstesinden gelme irade gücü ver!” diyorum.

İbadette Şirk ve Riya

Bir insanın yalnızken derince ibadet edip başkalarının yanında sığ yapması riya; kendi kendine yaptığında verip verişti-rip başkalarının yanında özenip bezenmesi ise şirk kabul edilmiştir. Rabbinle arandaki münasebete bakacaksın; insanların mülâhazalarını nazar-ı itibare aldın mı, kirletiyorsun demektir.

Biz kendi boyumuzun kulluğunu ortaya koymalı; gösteriş ve taklitle girmemeliyiz.

Bununla beraber, “Herkes kendi mârifet ufkuna göre ibadet eder; benim mârifet ufkum uyuklamaya, uyuşukluğa müsaade ediyor.” şeklinde bir düşünceyle meseleyi hafife almak da yanlış olur. Kalbimize saygılı olmak mecburiyetindeyiz. Kulluk şuuruyla dopdolu olarak iradelerimizin hakkını vermeliyiz.

Yorgunluk

Biz aslında kulluktan yana bir yorgunluk yaşıyoruz. Hepimiz yorgun asker gibiyiz, âdeta ibadetlerden yorulmuşuz. Bir bıkkınlık var. Müslümanlığa çok avamca bakıyoruz. Kalblerimizde onu çok daraltıyor, sığlaştırıyoruz. Bütün Ramazan boyunca ekranlarda bir şeyler konuşuldu, din anlatıldı; ama hiçbirisi yeni Müslüman olmuş bir zenci kadının konuştuğu kadar anlamlı konuşmadı. O ne güzel şuur, meseleleri ne güzel kavrama...

Biz ülfetin zebunu olmuşuz. Değerler, gözümüzde renk atmış, matlaşmış; içimizde heyecan uyarmıyor. İbadetleri şeker şerbet yudumlar gibi eda edemiyoruz. Nedir bu mekr-i ilâhî bilemiyorum? Neden duyamıyoruz? Neden heyecan yok? Her namazda cemaatten bir iki insanın içi geçse bu konsantrasyon ruhlarda çok şey ifade edebilir. Ama neden olmuyor, bilemiyorum?

Heyecansız, Derinliğe Ulaşmak İmkânsız

Okuduğumuz Kur’ân-ı Kerim ve yaptığımız evrâd u ezkârın şuursuzca yapılması matlup değilse de, böyle yapılırsa da bir kısım duygularımıza hitap eder ve bu itibarla istifade etmiş oluruz. Ümit ederiz ki; o kadcarcık bir gayret bile tıpkı yağmur taneleri gibi, toprağın bağrındaki tohumların uyarılmasına vesile olur. İnsana düşen ise daha derince istifade edebilmesidir. Daha derin mülâhazalara açılabilmek için de insanın kendini biraz zorlaması lazımdır. Her kelimeyi, her ifadeyi bir idrak ve şuur içinde, bir cehd ile kalbin derinliklerine indirmek gerekir. Şuurluca

duyabilme, biri bin yapar. “Şuurluca okuyamıyorum” diyerek terk etmek de hata olur.

Her zaman aynı yüksek ruh enginliğini yaşayamama, kabz hâlinden kaynaklanıyor olabilir. Aslında bu durum da müspet yolda değerlendirilebilir. Zira, kabz hâli, basta açılmanın yolu-
dur. Kabz, bast kapısının tokmağıdır.

Hasan-ı Basrî'den İki Söz ve Hatırlattıkları

Hasan-ı Basrî der ki; “İlimce diğer insanlardan üstün olan kimseye yakışan, amelce de onlara üstün olmasıdır.” Vatana millete hizmet ederken önde görünenler normal insanlardan daha çok evrâd u ezkâr yapmalı. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Sorumluluğu ağır olan insanlar duaya, evrâd u ezkâra ve inayet eli istemeye daha çok muhtaçtır.

2. Kendi konumunda derince inanmanın gereği olarak kulun ibadet ü taati artmalıdır. Yani, kulun imandaki derinliği zaten onu daha çok zikre sevk eder.

3. أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا⁷ sırrına göre o şükreden bir kul olmak için sürekli ibadete yönelmeli. Ayrıca, o konumdaki insanlar harem dairesinde bulunmaktadırlar. Orada bulunan kimseler, koridorda duranlar gibi davranamazlar.

Hasan-ı Basrî'ye nispet edilen bir başka sözde de şöyle denilir: “Biz ilmi dünya için istemiştik, o bizi ahirete çekti.”⁸ Bu söz ondan daha önce de söylenmiş olabilir; ama ona dayandırılır. Sanki onunla iştihar etmiştir. “Tâbiîn ubûdiyette ve ilimde sahabeden önde görünüyor.” desek doğru olabilir. Ancak sahabe iman ve ubûdiyetin başka bir yönünü temsil ediyordu. O da, dini muhafaza, sıyanet ve emaneti sağ salim yeni nesle nakletme, ubûdiyet ve ilim için uygun zemin hazırlama meselesiydi. Sahabe olmasaydı din olmazdı. Bundan dolayı, onların asrı en hayırlı asırdır ve onlar, sonrakilerin sevaplarından da hissedardırlar.

⁷ Buhârî, *teheccüd* 6; Müslim, *sıfâtü'l-münâfikîn* 79-81.

⁸ İbn Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm* 2/22.

Evet, tâbiîn devri ilmin ve o ilimle amelin zirvede olduğu bir devirdir. Hadiste buyrulur ki: *İlimden ilk kaldırılacak şey huşûdur.*⁹ Şu an ilimde huşû kaybedildi; o kaybedilince de âdeta her şey bitti. Hayatımda tanıdığım birkaç insan vardı. Meselâ, birisi namazını o kadar temkinle kılardı ki, birkaç kişi bana şöyle demişti: “Onun dükkânının önünden geçerken bir kere bak-sam ahireti hatırlıyorum.” Evet, mü’min, hele ki ilim sahibi bir mü’min görüldüğünde Allah (celle celâluhu) hatırlanmalı.

Halis İbadet ve Kulak Hırsızları

İnsan, ibadet ü taatine, evrâd ü ezkârına, dua ve yakarışlarına başka mülâhazaları karıştırdığında da bazı neticelere ulaşabilir. Meselâ, cinlerle uğraşanlar, muska yazanlar bazı fevkalâde şeylere ulaşabilirler. O yolda yaptıkları bazı şeylerle metafizik dünya adına bir kısım keşiflerde bulunabilirler. O neticeleri görünce akla gelebilir ki, bunlar ruha kendi gücünü kazandırıyor ve ruh hayatına yükseliyorlar; latife-i Rabbâniye yörüngeli hayat ufkuna ve sır seviyesine yürüyorlar. Oysa, Hristiyan mistikleri ve Budist rahipler de bir kısım fevkalâde şeyler sergiliyorlar. Kendini tamamen kozmosa kaptırmış olan insanlar ve Brahmanistler de o türlü şeyleri elde edebiliyorlar. Biz de o yolla bazı şeylere ulaşıyorsak, aramızdaki fark nedir?

Bu iki şey arasında çok önemli bir fark vardır. Kur’ân da bu farka işaret eder. Vahiy bize gelirken veya melekler aralarında muhâverede bulunurken, Cenâb-ı Allah’tan duydukları bir şeyi aralarında konuşur, birbirlerine fısıldarken orada şeytanlar da istirâk-ı sem’de, yani “kulak hırsızlığı”nda bulunuyorlar. Şeytan ve onun avenesi kulak hırsızlığı yaparken ve bir kısmını çalıp geri kalanını kendi asılsız sözleriyle tamamladıkları haberleri insî dostlarına hevâcis (şeytanî vesveseler) olarak iletirken; melekler Allah’tan doğrudan doğruya haber alıyor, kendilerine bahşedilen meşru haklarını kullanıyor, nimet olarak verilen şifreyi işletiyor, o kapıyı açıyor ve o kapıdan marziyât-ı ilâhiyeye

⁹ Tirmizî, *ilim* 5; ed-Dârimî, *es-Sünen* 1/59.

yürüyorlar. Bu da yine sadık elçiler vesilesiyle vahiy ya da ilham olarak sadık insanlara ulaştırılıyor. İkisine de aynı kapıdan giriliyor gibi oluyor; fakat birinde hedef Allah'ın rızası olduğundan ve Mâlik-i Hakikî'nin izni dairesinde gerçekleştiğinden o makbul; diğeri de mezmum kabul ediliyor.

İşte ruha kendi gücünü kazandırmaya, kalbî ve ruhî hayat seviyesine ulaşmaya, meselâ seyr u sülûk-i ruhanîyle kat-ı merâtip etmeye çalışan samimi bir mü'min (samimi diyorum; zira ubûdiyetiyle başka neticeleri beklemeyenleri kastediyorum) ubûdiyet mülâhazası içinde Allah'ın rızasını hedefleyerek bu yolda yürür. Sadece O'nun hoşnutluğuna kilitlenir. O razı olduğu için de bu gayretiyle bir sır kapısını aralar. Bu konuda ona müdahale de edilmez. İstirâk-ı sem'de bulunmadığından dolayı ervâh-ı tayyibe onun önünü almaz, üzerine şahablar yağdırmaz, başına dert açmaz. Çünkü o sadece içeriye girmede serbest bırakıldığı bir kapıyı açmaya çalışıyordu. Bir kapıyı, bir çantayı, bir kasayı açmada kullanılan anahtar ya da şifre gibi bir vesileyle o sır kapısını açmaya gayret ediyordu. Diğerleri ise, tıpkı şeytanların istirâk-ı sem'i gibi, bankaları boşaltıp insanların paralarını soyan hırsızlara benzer, gayrimeşru bir iş yaptıklarından her an başlarına şahaplar yağabilir; yakalanıp derdest edilebilirler. Çünkü yürüdükleri yol gayrimeşrudur ve o şekilde yürüme izinleri de yoktur.

İşte, ruha kendi gücünü kazandıracığım derken, Allah'ın rızasını gözetmeyenler ve kendilerine müsaade edildiği yolda ve izin verildiği şekilde yürümeyenler, yolda kalır ve ruhlarından da olurlar. Bu konuda acı ve ibret dolu örnekler vardır. Bunlar metafizikle alâkalı güçlerini ortaya koymak için ruhî tecrübelere girerler. Fakat başlangıç noktaları, yürüdükleri yol ve hedefleri Cenâb-ı Allah'ın rıza ve iznine uygun olmadığından zamanla şirazeden çıkarlar. Şeytanlar onlara birkaç tane doğru haber söyler. Meselâ “Bugün Türkiye’den şunlar gelecek.” der. Sonra bir haber daha... Bir tane daha... “Ganj Nehri’nin suyu bir metre kadar çekilecek, gidin bakın!” derler. Bakarlar ki, gerçekten nehrin suyu çekiliyor. “Bugün orada şu kadar insan yakılıp külü

savrulacak!” derler, doğru çıkar. Beş on defa böyle yapıp bir gün de gelir derler ki, “Biliyor musun, sen müceddidsin!...” Aradan bir süre geçer, birkaç tane daha doğru haber söylerler ve sonra “Sen öyle normal, sıradan bir müceddid değilsin, Mehdî’sin.” derler. Bir zaman sonra da “Sen Mesîh-i mev’udsun” sözüyle onu beklenen kurtarıcı olduğuna inandırır ve hulûl sapıklığına kadar uzanan bu çirkin yolda baş aşağı getirirler.

Görüldüğü gibi onlar da aynı anahtarı, aynı şifreyi bulup kullanıyorlar. Aynı şifreli kapıyı açıp giriyorlar. Giriyorlar; ama mülk sahibinin iznini almadıkları ve ancak onun müsaade ettiği şekilde davranmadıkları için bir hırsız muamelesi görüyorlar. Ve istirâk-ı sem’in cezası olarak maksadın aksiyle tokat yiyor, ebedî hasârete düşüyorlar. Tarih ve günümüz, İslâm’ın ubûdiyet anlayışından mahrum kaldığından istidraçlara aldanmış, değişik sistemlerin kurbanı olmuş ve şirazedden çıkmış binlerce insana şahitlik etmiştir, etmektedir.

Namaz

Kalıplar Mânâları Taşıyıcı Olmalı

İnsanın, Rabbiyle münasebetinde asıl olan mânâdır, öz-dür, ruhtur. Fakat onları taşıyan da lafızlardır, şekillerdir, kalıplardır. Bundan dolayı, mutlaka o lafızlara, kalıplara da dikkat edilmelidir. Esas alınan mânâyı, mazmunu o kalıpların taşıması lazım. Dolayısıyla, kalıp ve şekillerin hiçbir mânâsı yok denilemez. Zâhirî ahkâm onlara bina edilir. Ne var ki, namaz vardır namazdan içeri, oruç vardır oruçtan içeri. Onun için buyrulur ki, ... **قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ** ¹⁰ *“Mü’minler kurtuldu. O mü’minler ki...”* Bu âyetteki ism-i mevsûlün sılası **هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ** ¹¹ *“Onlar, her zaman namazlarında huşû içindedirler.”* **هُمْ يُصَلُّونَ** *“Onlar namaz kılarlar”* denmiyor. Sebata ve devama işaret eden bir kalıp kullanılıyor. Yani, buyruluyor ki; ne zaman olursa olsun namazda haşyet yaşayanlardır, huşû arayanlardır kurtulanlar.

Biz bir insanın sadece namazına bakarak onun namazda huşû arayan biri olup olmadığını belirleyemeyiz. Bu, insanın vicdanı ile Allah arasındadır. Dolayısıyla biz kendimizi hüsnüzan etmeye

¹⁰ Mü’minûn sûresi, 23/1.

¹¹ Mü’minûn sûresi, 23/2.

zorlarız. Ama bazı kimseler namazlarında, oruçlarında öyle dik-katsizdirler ve iffetleri mevzuunda çarşıda pazarda öyle sulu hareket ederler ki; insan ne kadar hüsnüzan ederse etsin, şahit olduğu hareket hakkında olumlu düşünceyi İslâmî çerçevede bir yere koyamaz. Meselâ, birisi hemen tekbir alır ve sen daha Fâtiha'nın yarısına gelmeden rükûa varır. Burada kendini ne kadar zorlarsan zorla ona namaz kıldı diyemezsin. Meselâ, rükûda hakkını vere vere, kelimeleri güzelce telaffuz ederek –bazı fukahaya göre– bir kere “*Sübhâne Rabbiye'l-Azîm*” demek şarttır. Çok hızlı söyleniyorsa mânâsı yoktur onun. Bazı fukahaya göre ise, onu en az üç defa söylemek gerekir. Onun için, rükûda ve secdede en az üç defa, yavaş yavaş, kelimeleri tam telaffuz ederek bu tesbihi söylemeliyiz. Daha az söylüyorsak, başkalarını hakkımızda müspet düşünme hususunda zorlamış oluruz. Böylece bazı kalıplar, bizim onunla eda etmeye çalıştığımız mânâ, muhteva ve mazmunu taşıyıcı olmaz. Dolayısıyla, hakkımızda hüsnüzan edenler, vehme ve kuruntuya hüsnüzan etmiş olur.

Çok kimselerin hızlı hızlı okuduğu Fâtiha, Kur'ân değildir. Çünkü, Kur'ân öyle inmemiştir. Böyle alelacele okunan Fâtiha ile kılınan namaz, namaz değildir. Bir nefeste, o nefes bitmeden sûreyi sona erdirme telaşıyla, soluğun tıkanıdığı yerde hızlıca ve can havliyle alınan ara nefeslerle okunan Kur'ân'la kıraat farzı yerine gelmiş olmaz. Lafızlar mânâların kalıbıdır; ama kalıbın mânâyâ uygun olması lazımdır. Bast-ı zaman olabilir, o ayrı. Birisi bana demişti ki; “Hakkını vere vere okuyarak, beş dakikada kırk veya doksan rekât kıldım.” Âdet-i ilâhî açısından bu her zaman olmaz. Bir kere müyesser olan da caka yapıyorum diye onu söylerse bir daha ona da müyesser olmaz.

Namazda Huşû ve Hudû

Namazda “iç tâdil-i erkân” sözü çok kullanılmamıştır. Bu, huşû ve hudû ile alâkalı bir tabir olarak söylenebilir. Huşû ve hudû, meseleyi namazın mazmununa bağlı götürmektir. Rica ederim, namazda huşû ile alâkalı bu kadar tahşidâtı çok

bulmayın. İman ve namaz ikiz kardeşlerdir; şu kadar var ki, iman az önce doğdu. Üstad namazın beş vakte tahsisini anlattığı yerde, onun mânâsının ne olduğunu da açıklıyor.¹² Muhyiddin İbn Arabî, *Fütühat-ı Mekkiye*'de namazın mânâsıyla alâkalı şeyler ortaya koyuyor. Şah Velîyyullah Dehlevî namazla alâkalı bir kısım hususlar söyleyip, onun ehemmiyetine dikkat çekiyor. Ben onun için bazı arkadaşlara rica ettim; ne olur arkadaşlardan birkaçı doğru dürüst namaz kılsalar da, örnek olsalar. Yoksa bu işin içinde olan kimseler arasında dahi hakikî mânâsıyla namaz kılınmıyor. Beş vakit yatılıyor kalkılıyor; ama namaz kılınmıyor.

Ayrıca, *قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ*¹³ de anlatılan sadece sehiv meselesi değildir. Namazla alâkalı o kadar çok eksiğimiz var ki... Meselâ “*Namazla kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar...*”¹⁴ âyetinin anlattığı husus, bunlardan birisi. Hadislerde insanın o türlü namazı insanî davranışın dışında addediliyor. Namaz bir insanî davranıştır. Fakat o çizgi içinde kalınmadığı zaman yapılan hareketler hayvanî hareketlere benzetiliyor. Meselâ, imamdan önce rükûa giden kimse için “*İster misiniz, Allah rükûdan kalkarken suretlerinizi eşek suretine çevirsin!*”¹⁵ deniliyor. Demek ki, imamdan evvel harekete geçme meselesi kulluk çizgisinden çıkma mânâsına geliyor. “*Herhangi biriniz secdeye gittiği zaman horozun daneyi gagaladığı gibi yapmasın!*”¹⁶ deniliyor. Bakın, o bir hayvan davranışı; alnını yere vurup kaldırma bir hayvan davranışı. “*Köpek gibi ellerini yere sermesin!*”¹⁷ deniliyor. Oturmadan secdeye, secdeden rükûya, rükûdan kıyama kadar davranışların hayvan davranışlarından farklı olması gerektiğine dikkat çekiliyor.

Allah Resûlü bu mübarek sözleriyle bizi bir insanî davranış mecmuasına çağırıyor. Evet, huşû ve hudû ancak o kalıplarla

¹² Bediüzzaman, *Sözler* s.42 (Dokuzuncu Söz, Birinci Nükte).

¹³ Mâûn sûresi, 107/4.

¹⁴ Nisâ sûresi, 4/142.

¹⁵ Buhârî, *ezân* 53; Müslim *salât* 115.

¹⁶ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsne'd* 2/311; et-Tayâlisî, *el-Müsne'd* s.338.

¹⁷ Aynı yer.

ifade edilir. “Ben huşû ve hudû içindeyim.” dediğin zaman hayvanî kalıpları aşman gerekir. Allah’ın huşû ve hudû atıyyesi-ni, ancak o atıyyeyi taşıyabilecek matiyyesi götürebilir.

Namazın İnkişafı

Bir de namazın ruhu, mânâsı hemen inkişaf etmeyebilir. Kendisinde namazın ruhu inkişaf eden bir insan, en tatlı bir işle meşgulken fırlayıp namaza durmak ister ve namazdan zevk alır. Her zaman olmasa bile, çok defa der ki: “Keşke ömür hiç bitmese ve ben hep ayakta dursam böyle.” Ama bunun inkişaf etmesi için insana bazen yirmi, bazen otuz, bazen kırk sene lazımdır. Kırk sene kemerbeste-i ubûdiyet içinde o kapıda durursun ve namaz ancak o zaman inkişaf eder. Namazın mahiyeti inkişaf ederse ne olur: Sen o zamana kadar hep bir altın namaz damarını aramak için madende toz toprak içinde dolaşmıştın, fakat ısrar ettin. “Bu damardan oraya gidiliyor!” dedin. “Bu damar, o damar; bu damar, o damar...” dedin ve bir gün kendini o hazine içinde buldun. O âna kadarki çalışmalarının hepsi altın olur mu, olmaz mı?

Âyet-i kerimede ¹⁸ *وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَتَبَّلًا* buyruluyor. Fiil “tefa’ul” babında olduğu için bir zorlama ifade ediyor. Ve başlangıçta Hz. Peygamberimiz’e böyle hitap ediliyor. Ama Efendimiz zamanla o hâle geliyor ki, “Sizin yeme içme ve cinsî münasebete karşı duyduğunuz arzuyu ben namaza karşı duyuyorum.”¹⁹ diyor. Aynen öyle de, bu hususta gereğince ısrarlı olsan ve sabretsen, namazın mânâ peçesinin senin için de açılmasını beklesen, sonunda sana deseler ki “Cennet’te sofralar hazırlanmış”; sen, “Namazımı kılayım ondan sonra. Namazımı feda edemem ben.” diyecek hâle gelirsin. Azrail aleyhisselâm gelse “Müsaade edersen vakti giren namazımı kılayım, kaçmasın. Ondan sonra ne yaparsan yap!” dersin. Öyle bir ruh hâleti hâsıl olur ki, ölecek bile olsan namazını eda etmeye çalışırsın. Namazlaşırsın

¹⁸ Müzzemmil sûresi, 73/8.

¹⁹ et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir* 12/84.

artık. Hz. Hubeyb'in şehit edilmeden önce bütün teklifleri geri çevirip sadece namaz kılmak istemesini de bu şekilde anlayabiliriz, artık namaz onun ruhuna mâl olmuştur.

Namaz Koridoru

Namazı vaktinde kılmak çok önemlidir, ilk vaktinde kılmak evlâdır. Bütün fakihler, muhaddisler, müfessirler bu noktaya dikkat çekerler. Bununla beraber, siz hayatınızı öyle standart hâle getirmişsinizdir ki; kerahet vaktine girmeden namazlara belli vakitler tahsis edersiniz. Namazı ve ona bağlı ibadetleri huzuru kalb ile eda etmek için o vakti kollarsınız. Ezanın ezan, kame-tin kamet olması lazımdır. Onların duaları var. Bunların hepsi, adım adım konsantrasyon adına çok şey ifade eder. Sofranın bile bir adabı vardır. Önce ne konacak, sonra ne getirilecek bir usûlü, bir adabı vardır. Yemekten tam lezzet almak için bunlara uyulur. Namaz mâide-i semâviyesinin tadını çıkarmak için de onlara uymak lazım.

Namaz, Allah (celle celâluhu) ile senin arandaki bir alışveriştir. Namazdan başka, seni Allah'a o kadar hızlı ve o kadar yakın hâle getirecek bir şey yoktur. Bir kere, başta nazarî planda, senin zihninde o asıl kıymetine ulaşmalıdır. Yani henüz tatmamışsın, duymamışsın, hissetmemişsindir; ama nazarî planda "Bu, budur." demen lazım. Çünkü sendeki arayış duygusunu bu kabullenme meydana getirecektir. Arayış duygusunu tetikleyecek, ona start verecek şey budur. Böyle bir duygun yoksa, namazın içinde buna ulaşma düşüncen yoksa, neyi hedefleyeceksin ki sen onda? "Rabbim bana burada O'na kul olma fırsatı veriyor. Ben şimdi kemâl-i edeple, kemerbeste-i ubûdiyet içinde bu taabbüdü işi O'na bir arz edeyim. O ne kadar büyük, ben ne kadar küçüğüm; O ne kadar sonsuz, ben ne kadar sifirim... İşte O'na göre ben bunu eda edeyim. Kulluğumu ifade etme fırsatıdır bu, küçüklüğümü haykırma fırsatı, O'nun azametini ilan etme fırsatı..." Evet, önce bu duyguyla dopdolu olmak lazım.

Huzurun iki mânâsı var: Birincisi, zevk-i ruhânîye erme. Meselâ insan "Keşke olsa..." diye düşünebilir; ama bana göre ona

da talip olmamak lazım. İkinci huzur, senin küçüklüğün, sıfırlığın ve hiçliğinle beraber kabul buyurulman... Huzur anını ve huzurda kendini ifade etme imkânını elde etmen. İşte bu huzura bağlı olarak onun huzuruna talip oluyoruz.

Cemaatle Namaz

Namazı cemaatle kılmak çok önemlidir. Hiç ihmal etmeye gelmez. Biz Hanbelî mezhebinden değiliz; ama İmam Ahmed İbn Hanbel'in cemaat hakkındaki anlayışı dikkate değer. O, cemaati namazın şartı sayar. Tabiîn efendilerimiz cemaat hususunda ne kadar titizdirler. Meselâ, A'meş (Süleyman b. Mihran) yetmiş sene boyunca ilk tekberi hiç kaçırmamıştır. Yetmiş sene, tek bir rekâtı bile kazaya bırakmamıştır. Bir başkası, ömrü boyunca namazlarda başkasının ensesini görmemiştir; çünkü hep en ön saftadır.

Efendimiz cemaatin önemini anlatırken şöyle buyuruyor: “Çok defa içime geliyor ki, birisi namaz için kamet okusun, cemaat namaza dursun, ben de gideyim cemaata gelmeyenlerin evini yakayım.”²⁰ Evet, cemaat çok önemli. Ben size sorsam: “Hayatınızda cemaatsiz, münferit kaç namaz kıldınız?” Ondan fazla ise cemaatsiz namazınız, söylemeyin onu, Allah'a karşı ayıptır. O on vakit de ya yolda ya havaalanında ya da uçakta, yani cemaate imkân bulamadığınız yerlerde olmalı.

Hayat namaza göre tanzim edilmeli. Namaz bir takvim gibi hayatın her noktasını kuşatmalı. Hayatın gerçek takviminin blokajı namaz üzerine oturtulmalı. Namaz vakitleri köşe taşları olmalı ve sair işler bu köşe taşlarına göre programlanmalı. Eskiler bir iş için sözleştiklerinde “Sabah namazından önce... Öğle namazından sonra” derlerdi. Kur'ân'da da bu espri muhafaza edilir ve pek çok yerde “Namaz kılındıktan sonra...”²¹ “Namaza kalktığınızda...”²² “Namaza durduğunuzda...”²³ gibi ifadelerle ferman buyrulur.

²⁰ Buhârî, ezân 29; Müslim, mesâcid 251.

²¹ Cum'a sûresi, 62/10.

²² Mâide sûresi, 5/6.

²³ Mâide sûresi, 5/6

Namazda Farklılık Ortaya Koyma

Namazda “ah... vah” etme, inleme ve ses çıkarma eğer gayriirâdî ise sakıncası yoktur. Bu, bir derecenin gereği ise ve cezbeden kaynaklanıyorsa buna bir şey demem. Yani, bir kimse öyle bir hâl yaşayacak, kendini kaybedecek ve farkında olmadan ses çıkaracak, inleyecek... Sonra ona “Böyle yaptın!” denilince “Öyle mi!... Ben hiç hatırlamıyorum!” diyecek, hiç farkında olmayacak yaptığının. Öyle değilse ses çıkarmamalı, farklılık izhar etmemeli. Ağlamak da böyle. Mümkün olduğunca mâni olmaya çalışacaksın. Ama engel olamıyorsan, gayriirâdî içinden geliyorsa bir mahzuru olmaz.

Üstad’ın namaza başlarken ve namaz içindeki hâllerini anlatırlar; gözleri bir garip olur, sesi garip çıkardı, derler. O bir seviye işidir. Seviyesi o olmayanın bunu taklit edip bu çeşit hareketler sergilemesi hiç doğru değildir.

İnsanlarla beraber eda edilen ibadetlerde şirk ve riya tehlikesi vardır. Yalnız başına namazını verip veristiren adam, başkalarının yanında uzatıyorsa, süslüyorsa bu, Allah muhafaza, şirktir. Yalnızken uzun uzadıya kılan birisi, başkalarının yanında kısa kılıyorsa bu da riya’dır; çünkü, o davranışta da insanların mevcudiyetini kâle alma ve ona bir değer atfetme vardır. Öyleyse, insan yalnızken nasıl namaz kılıyorsa cemaat içinde de öyle kılmalı. Ne uzun ne kısa... Hiçbir farklılık ortaya koymamalı. Âdeta bir çobanın koyunları yanında kıldığı namaz gibi. Teşbihte hata olmasın, çoban kıldığı namazı koyunlarının görmesini dikkate alır mı? Bu arada insan, namazını kâmil namaz seviyesine çıkarmak için hep gayret içinde olmalı.

Namaz bizi kurtaracak bir ibadettir. Onda suistimalimizle öbür tarafta başımıza iş açmasın sonra!...

Bir Hatıra ve Namaza Dikkat

Hiç unutamayacağım insanlardan birisi de Muhterem Mehmet Kırkinci Hocanın rahmetli babası, Celal Efendi’dir.

Celal Efendi, Medine’de mücâvir (mübarek bir yerde inziva-ya çekilip ibadet eden, kendini o yerin hizmetine adayan), kıymetli bir insandı. Orada vefat etti ve oraya defnedildi. Yanına gittiğimde çok yaşlanmıştı. İlerleyen yaşına ve rahatsızlıklarına rağmen namazlarını aksatmıyor, sünnetleri de ayakta kılıyordu. Ama oturup kalkmakta zorlandığı için namazlarını yatağının yanında kılıyor, ayağa kalkabilmesi için yatağa tutunması gerekiyordu. Bu şekilde tamamladığı bir namazdan sonra bana demişti ki, “Hocam, ben böyle namaz kılarken yatağa tutunarak kalkıyorum, oluyor mu namazım?” O tabloyu hiç unutamayacağım. O ne güzel şuur... Her şeye rağmen kulluğunu gereğince eda etmeye çalışmak; ama yine de yaptığıyla yetinmemek ve daha iyisini aramak...

Evet, namaz bizi ahirette kurtaracak bir sermayedir. Onun için namaz hususunda çok hassas davranmak gerekir. Allah (celle celâluhu) onun kıymetini ruhlarımıza duyursun ve eksiğiyle gediğiyle namazlarımızı kabul buyursun.

Secdeyi, Kıyamı Duyarak Yapma

Secdede bir şey söylemeden, derin bir mülâhaza ile istediğin kadar durabilirsin. Önemli olan, kendini namaza ısrarla salıvermektir. Bir tek şey söylersin; ama senin ufkun alır seni en derinliklere götürür. Bu, hissetme, duyma meselesidir; vicdanî bir mülâhazadır. Resûlullah’ın secdesinin uzunluğu, rükûdaki zaman kadardı. Rükûdaki duruşu kavmedeki kadardı. Kavmedeki duruşu da tahiyattaki oturuşuna eşti. Bazen O’nun nafîle olarak kıldığı bir rekât namaz, bizim teravihte kıldığımız kadardı. Hâlbuki biz senede bir ay kıldığımız teravih namazı ile çok namaz kıldığımızı düşünürüz.

Kalb İnceliği ve Namaz

Soru: *Kalb inceliğimizin ve namaz hususundaki hassasiyetimizin buradaki vazifelerimize ve ahiret hayatımıza bakan yönleri nelerdir?*

Cevap: Kalb inceliği bir iman emaresidir. Kalb inceliğinin dili olan gözyaşı da bağı yanık, ciğeri dağlı sevgi kahramanlarının bir boşalma ameliyesidir. Allah Resûlü şöyle buyurur: “*Mahşerde, Cehennem kıvılcımlarının insanları kovaladığı hengâmda, Cebrail aleyhisselâm elinde bir bardak suyla görünür. Ona, ‘Bu ne?’ diye sorarım ve bana şöyle cevap verir: ‘Bu, mü’min kulların Allah korkusuyla ağlayıp gözlerinden dökükleri gözyaşlarıdır ve şu korkunç kıvılcımları söndürecek tek şeydir.*”²⁴ Evet, gözyaşları ötede Cehennem alevlerini, burada da hasret ve hicran yangınlarını söndürebilecek tek iksirdir.

Kur’ân-ı Kerim de, yer yer kalb inceliğini tebci ve takdir ederek “*Onlar, Allah’ın âyetlerini duydukları zaman çeneleri üstü yere kapanırlar.*”²⁵ buyurur. Bir başka yerde ise “*Az gülsünler, çok ağlasınlar!*”²⁶ ihtarında bulunur ve Efendimiz “*Ürpermeyen kalbden, yaşarmayan gözden Sana sığınırım Allahım!*”²⁷ diye yalvarır.

İnce bir kalb, ürperen bir gönül, muhasebe ve murakabe ye açık olur. Kendisini sık sık sorgular. Elde ettiği başarıları kendinden bilmediği gibi yaptıklarını da sürekli az görür. Hayır ve hasenat adına doyma bilmeyen bir “*Hel min mezîd?*” (Yok mu daha?) kahramanı olur.

Kalbi ince bir insan için ibadetler konusunda da doyma ve yeterli bulma diye bir husus söz konusu değildir. Farzları yerine getirdikten sonra, daha ne kadar ibadet edeceği şahsın kanaatine kalmış bir meseledir. Bir insan, kıldığı namazlar hakkında “*Ben şunları huzur-u kalble kılamadım, gereğince eda edemedim, bari yerlerine nafile kılayım veya dikkatsiz kıldığım bu namazları kaza edeyim.*” diyebilir. Belli miktarlar tayin eder. Ölümün ne zaman geleceği belli olmadığı için kısa zamana sıkıştırır ve meselâ her gün birkaç günlük de kaza namazı kılarak eksikliğini giderir.

²⁴ Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *ez-Zühd* s.27

²⁵ İsrâ sûresi, 17/107.

²⁶ Tevbe sûresi, 9/82.

²⁷ İbnü'l-Cevzi, *Keşfü'l-müşkil* 2/434; İbn Hacer, *Fethu'l-bâri* 11/139.

Nafile ibadetler için “cebren li’n-noksan”, yani, “kırık çıkık için sargı” ifadesini kullanıyor; onlarla farz ibadetlerimizdeki eksikliği gediği kapama, kırığı çıkığı yerinde sarmayı hedefliyoruz. İşte, bu husus şahsın vicdanına kalmış bir şeydir. Meselâ, bir şahıs belli bir müddet, kalbini Cenâb-ı Hakk’a tam tevcih edemediği için farza durmuştur. Bir gün niyetin hakikatini anlar, niyete kalbin kasti ve teveccühü şeklinde bir tariflerle yaklaşır. Teveccühü de, mâsivâyı tamamen kalbden silme, o anda her şeyi unutup sadece Allah mülâhazasına girme olarak anlar. Niyeti böyle anlayan birisi, bu şekilde bir niyetle namaza durmamışsa namaza hiç durmamış, namaz kılmamış sayılır. Bu meselede herkesin kendi seviyesine göre davranması gerekir. Bazı Hanefî kitaplarında, nereden çıktığı belli olmasa da, “Niyeti ağızla söylemek daha evlâdır.” diye kaydedilmiş. Konuşurken kalbin tevcihi nasıl olacak onu da bilemiyorum; ama bu âdet hâline gelmiş, insanlar namaza dururken تَوَبْتُ أَنْ أَصَلِّيَ لِلَّهِ diyerek sesli niyet ediyorlar. Eğer bu şekilde kalbin Cenâb-ı Hakk’a teveccühü sağlanabiliyorsa ne âlâ... Ama lafızda kalınıyor ve ne dendiğinin bile farkına varılmadan bazı kelimeler söylenip namaza duruluyorsa ve kalb, yönelmesi gereken tarafa yönelmemişse namazın olmama ihtimali vardır. İşte, niyeti bu şekilde öğrenen ve böyle bir irtibat içinde yaşamaya başlayan bir insan “Namaz vakitlerini boş geçirmemişim, fakat ibadetin hakkını verebildim mi bilemiyorum? ‘Cebren li’n-noksan’ yapmalıyım, nafile kılmalıyım.” diyebilir. Allah (celle celâluhu) bir otuz sene daha ömür verirse, her gün bir günlük kaza kılar ve eksikliğini gediğini kapamış olur.

Ayrıca, Hanefîlerde beş vakit farz namaz çok dikkatle kılındığı gibi, beş vakit namazın sünnetleri de kılınmalıdır. Bunların on iki rekâtı Efendimiz tarafından tekitle emredilmiş, müekked sünnettir. İkindinin sünneti için böyle bir tekit yoktur. Ama o da fedâildendir. Yatsının ilk dört rekât sünneti de fedâildendir. O da *Kütüb-ü Sitte*’de yoktur; fakat Ali el-Kâri’nin *Fethu Babi’l-Înâye* adlı kitabında, Said b. Mansur’un *Sünen*’indeki bir hadise

dayanarak kaydettiği üzere, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsıdan önce de dört rekât sünnet namaz kılmıştır.²⁸

Teheccüt namazı da çok önemlidir. Gecelerini teheccüt feneriyle gündüz gibi aydınlatmış olanların berzah hayatları da ıslıl ıslıl olacaktır. Teheccüt, berzah karanlığına karşı bir zırh, bir silah, bir meşale ve kişiyi berzah azabından koruyan bir emniyet yamacıdır. Her namaz, insanın öbür âlemdeki hayatına ait bir parçayı aydınlatmayı tekeffül etmiştir; teheccüt ise, berzahın zâdı, zahiresi, azığı ve aydınlatıcısıdır.

Kur'ân'da birkaç yerde teheccüde işaret edilmiştir. Meselâ: “Sana mahsus bir namaz olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur'ân oku, teheccüt namazı kıl. Böylece Rabb'inin seni 'Makam-ı Mahmûd'a eriştireceğini umabilirsin.”²⁹; “Teheccüt namazı kılmak için yataklarından kalkar; cezalandırmasından endişe ederek, rahmetinden ümid içinde olarak Rabb'lerine dua edip yalvarırlar ve kendilerine nasib ettiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.”³⁰; “Sabah akşam Rabb'inin adını zikret! Gecenin bir kısmında da ona secde et, geceleyin uzun bir süre ona tesbih ve ibadet et.”³¹

Teheccüt namazı iki rekât kılınabileceği gibi, sekiz rekât olarak da kılınabilir. Buhârî ve Müslim'in rivayetine göre, Abdullah İbn Ömer, rüyasında iki dehşetli kimsenin gelip, kollarından tutarak kendisini derin, alevli bir kuyunun başına getirdiklerini ve atacaklar diye korkunca da “Korkma, senin için endişe yok!” dediklerini Efendimiz'e anlatır. Allah Resûlü, “İbn Ömer ne güzel insandır; keşke, teheccüt namazını da kılsa!” şeklinde tabir ve tevcihte bulunurlar. Allah, rüyasında İbn Ömer'e Cehennem'e ait bir berzah levhasını göstermiş ve ona hazırlık yapmasını iş'ar buyurmuştur.³²

²⁸ Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dirâye* 1/198; Aliyyülkârî, *Fethu bâbi'l-İnâye* 1/32 (Her iki kaynak da Said b. Mansur'dan naklediyor.)

²⁹ İsrâ sûresi, 17/79.

³⁰ Secde sûresi, 32/16.

³¹ Dehr sûresi, 76/25-26.

³² Buhârî, *teheccüd* 2, 21, *fezâilü ashabi'n-nebi* 19, *tabir* 35, 36; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 139, 140.

Bunlara ilaveten, “duhâ” ve “evvâbîn” namazları gibi diğer nafilâ namazlar da farz namazlardan kalan eksik ve gediklerimizimize sargı vazifesi görecek, onları tamamlayacaktır. Allah (celle celâluhu) farzlardaki boşluklarımızı nafilâlerle dolduracaktır.

Bunu teyit eden bir hadis-i şerifte anlatıldığı üzere, ahirette ilk defa soru sorulacak konuların başında namaz gelir. Cenâb-ı Hak “Kulumun namazı tamam mı?” diye sorar. “Tamam” derler, “O zaman o geçsin.” buyurur. Eğer “Namazları eksik!” denilirse, “Nafilâleri var mı?” diye sorar. “Var” denilince “Nafilâleri farzlar yerine koyun.” buyurur. Rahmet-i ilâhî olarak, nafilâler farzlardan noksanların yerine konur.³³ Bunu da isterseniz, “Cebren li'n-noksan, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'ın iradesi ve meşetisiyle oluyor; yani, sargıyı ahirette Allah sarıyor.” diye yorumlayabilirsiniz.

Hâsılı, kalb inceliğimiz ve farzıyla nafilâsiyle namazlara dikkat etmemiz, bu dünyada kulluk vazifesini yerine getirmemiz için bir aşk, şevk, güç ve moral kaynağı; ötede de ölümle başlayan ve Cennet'e uzanan hatırlı yolda sadık bir yol arkadaşı ve şefaatçi olur. Namaz, bizi Yüce Yaratıcı'ya yaklaştıran bir vesile ve yerimizde durmamız için tutunacağımız kopmaz bir ip, çok sağlam bir tutamak ve bir kulptur. Namazın bizler için nezih hayat kaynağı ve fuhşiyattan alıkoyan bir sur olduğunu da hatırlatıp, bunu ifade eden âyet-i kerimenin meâliyle bu bahsi kapatalım: “Sana vahyedilen ‘Kitab’ı okuyup tebliğ et, namazı hakkıyla ifâ et. Muhakkak ki namaz, insanı, ahlâk dışı davranışlardan, meşrû olmayan işlerden uzak tutar. Allah’ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir.”³⁴

Şeytanın Namaz Hırsızlığı

Namazda sağa sola bakmaya, şeytanın namazdan hırsızlaşması denilir. Yani; o, namazı tamamen çalamıyor da ondan bir kısmı hırsızlıyor. Erkânı çalamıyor. Son kozunu nazarları çalma

³³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/270; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 2/387.

³⁴ Ankebût sûresi, 29/45.

ile kullanıyor. “Sağa baktırabilir miyim, sola baktırabilir miyim?” diye çabılıyor.

Var mısınız, namazdan başlayalım işe! Üstad’ımız ne kadar edepli insan. Ne diyor bakın: “İnşaallah tam ihlâsa mazhar olursunuz. Beni de tam ihlâsa sokarsınız.”³⁵ Ben de onun gibi diyorum: “İnşaallah tam namaz kılarırsınız. Bana da tam namaz kılmanın âdâb ve erkânını öğretirsiniz.” O zaman kim kimin arkasına takılırsa kurtulur. Gelin hep beraber kurtulmaya karar verelim.

Namazdan hiçbir şey çaldırmamak lazım. O bir emanettir. Şeytan ne bakmadan çalsın, ne yatmadan kalkmadan çalsın, ne şundan ne de bundan. Tam tekmil namaz emanetinin emini insanlar olarak, hakikat-ı namaz misâlî mahiyetiyle neden ibaretse ona uygun şekilde namazı eda etmeli. Meselâ, ben namazı ebedî yolculukta refik olacak; gökçek yüzlü; boyu posu, edası endâmıyla hiçbir tarafı tenkit edilemeyecek uhrevî bir misâlî vücuda sahip görüyorum. Şimdi, bir yerde şeytanın hırsızlığına mâni olamazsanız, o onun bir kulağına vurur, bir burnuna vurur, bir dudağına vurur. Bir yandan kolunu götürür, bir yandan ayağını... O hâle getirir ki, onun misâlî vücudu ahirette size ne der bilemiyorum. Mutlaka diyeceği şeyler vardır. “Allah hayrınızı versin, beni zayı ettiniz!” mi der, “Beni berbat ettiniz!” mi der, bir şey der mutlaka. Fakat orada rahatsızlık yaşamamak için sizin burada namaza rahatsızlık vermemeniz ve hırsız elinin ona uzanmasına mâni olmanız gerekir. Bütün kalbiniz, hissiyatınız ve letâifinizle Allah’a müteveccih olmalı; hiçbir yerinden hiçbir şey çaldırmamalısınız. Mebdedekilerin o meseleyi duyarak yapması zor. Yalan olur “Duydum” derse. Fakat Allah bir gün o kapıyı aralar. Hele siz dişinizi sıkın; en önemli, en müsait vaktinizi ona verin ve zorlayın kendinizi. İnşaallah, bir gün gelir, onu güzel eda etme imkânı doğar.

İhtimal, hakikat-i salâta ulaşmak için bazıları her gece bin rekât namaz kılıyordu. Üstad’ın ilk talebeleri özene özene namaz

³⁵ Bediüzzaman, *Lem’alar* s.203 (Yirmi Birinci Lem’a, Üçüncü Düstur).

kılıyordu. Ben gerçekten namaz kılan insanlar gördüm. Birkaç yüz rekât kılan çoktu, sayılamayacak kadar. Bu millet namaz kılmayı unuttu. Camiler şekillere bağlı kaldı. O halılar gözyaşına hasrettir şimdi. Seccadeler temiz alınlara hasrettir...

Namaz ibadetin kalbidir. Namazın her rüknünün kendine göre bir kıymeti vardır. Ama onun en kıymetli parçası, alnın yere konması hâlidir; secdedir. “*Kulun Allah’a en yakın olduğu yer secdedir.*”³⁶ buyrulur. Evet, namaz secde ile taçlanır.

³⁶ Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *tatbik* 78.

Dua

Duaya İnanmak

Duada esas olan onun kabulüne inanmak ve güvenmektir. Duada elleri açmak bir yana, insan asıl gönlünü açmalıdır. Sabah ve ikindiden sonra yapılan dualarda söylenen cümleler *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da mevcuttur;³⁷ ama az bir farkla kayıtlıdır. Orada *سُبْحَانَكَ يَا اللَّهُ تَعَالَيْتَ يَا رَحْمَنُ أَجْرُنَا مِنَ النَّارِ بَعْفُوكَ يَا مُجِيرُ* denilir.³⁸ *de Allah'ın ismidir, ancak burada يَا رَحْمَنُ de-*mek bana daha sevimli geliyor. Üstad Hazretleri bu duayı çok önemli gördüğünden olacak sabah ve ikindiye hasretmiş.

Gümüşhânevî Hazretleri, *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da duaların faziletine dair pek çok şey söylemiş. Bunlardan ilk bakışta çok mübalağalı gibi görünen şeyleri Üstad'ın verdiği ölçüler çerçevesinde anlamak lazım. Yani o durum, okuyanı ilgilendirir. Başka bir ifadeyle, meselâ, “Şu duayı bir kere okuyan Cennet'e girer.” denildiği zaman bunu, “Bu dua öyle bir duadır ki, onu inanarak, gönlünü vererek lâıyk-ı vechiyle bir kere okuyan Cennet'i

³⁷ *Mecmûatü'l-Ahzâb*, (Şâzili cildi) s.333-336.

³⁸ *Mecmûatü'l-Ahzâb*, (Şâzili cildi) s.333.

kazanabilir.”³⁹ şeklinde anlayabiliriz. Benim öyle inancım var ki, bir insan gönlünü açsa ve kâmil imanıyla bir kere “Allah!” dese, sonra kendini onuncu kattan aşağı atsa, betonlar paramparça olur da ona bir şey olmaz. Bilhassa âlem-i İslâm’ın kan kustuğu şu günlerde göğsünü çatlatırcasına dua etmek lazım, buna ihtiyaç var.

Dua ve İbadet İhtiyakı

Soru: *Sahabe mesleği denilen yolda bulunanlar genellikle mânevî terakkîlerinden haberdar olmuyorlar. Ancak bazıları zamanla ibadet ü taate fevkalâde bir ihtiyaç duyuyorlar. Âdetâ kendilerini ibadete, tesbihata, evrâd ü ezkâra sevk eden, zorlayan bir şey oluyor. Bunun izahı nedir?*

Cevap: O hâl, devamlı ibadet eden bir insanda, ibadetin zamanla fitratın bir yanı hâline gelmesinden dolayı olabileceği gibi, Cenâb-ı Hakk’ın bilemediğimiz bir sırla ibadet ü taate ihtiyaç (arzu) uyarması şeklinde de olabilir. Her iki durumda da bu ihtiyaç Allah’ın bir lütfudur. İbadet etmek bir lütuf; ibadete karşı içte hissedilen arzu ve alâka da o lütfun üzerine ayrı bir lütuftur. Cenâb-ı Allah bazen bir kula bu duyguyu lütfeder; o da ibadetleri tabî ihtiyaçları, âdetleri gibi görür. Bu, o insanın iyi ve güzel hallerinin ihtiyaka dönüşmesi demektir. Bu ihtiyaçla, “Ne kadar yaparsam az.” der.

Ne kadar ibadet yaparsa yapsın, ne kadar evrâd ü ezkârda bulunursa bulunsun “*Senin Zâtını senâ ettiğin (övdüğün, methettiğin) ölçüde Seni senâ etmeye gücüm yetmez.*” felsefesine bağlı vazifesini eda edemediği, iyi bir kul olamadığı gibi bir duygu içinde varsa, yani yaptığı her şeyi azımsıyorsa bu kişi Allah’ın epey bir lütfuna mazhar demektir. Meselâ, günde bin tane salât u selâm okur da sonunda der ki; “Ya Resûlallah! Senin kadr u kıymetine göre salât ü selâm okuyamadım.” İnsan, günde bin defa, meselâ Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve

³⁹ Bkz.: Bediüzzaman, *Lem’alar* s.164 (On Yedinci Lem’a, On Üçüncü Nota) s.188 (Yirminci Lem’a, Birinci Nokta).

sellem) Mekke'nin fethi sırasında tekbir getirip Allah'a hamd ü senâ ettikten sonra söylediği, وَعَدَهُ وَنَصَرَ “Allah'tan başka ilâh yoktur, sadece O vardır. Ordusunu aziz etti, kuluna yardım etti, düşmanlarını tek başına mağlup etti.”⁴⁰ sözlerini tekrar ediyorsa; sonunda da “Bu olmadı. Rabbim karşısında bununla yetinmem çok küçük kalır, çok ayıp olur.”⁴¹ كَمَا أَنْتَبْتَ عَلَى نَفْسِكَ”⁴¹ diye gönlünden geçirebiliyorsa bu bir mazhariyettir.

Yaptığı ile iktifa eden mü'mindir, inanıyordur, ibadet ü tatindedir; ama bu ölçüde mazhariyete ulaşamamış demektir. Yani, günde bin rekât namaz kılsa da “Hayır, Rabbime karşı borcumu kat'iyen ödeyemedim!” demek “Ona karşı şükran borcumu eda edemedim!” mülâhazasına girmek mevhibe üstü bir mevhibedir. Onun için mükemmeli anlatma sadedinde hadis olarak da rivayet edilir:

مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ “Ey bütün mahlûkat tarafından bilinen Rabbim, Seni bilinmesi gereken ölçüde bilip tanıyamadık!”⁴²

مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُودُ “Ey yalnızca kendisine ibadet edilen Allahım, Sana hakkiyla kulluk edemedik!”⁴³

مَا شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورُ “Ey her dilde meşkûr olan Rabbim, Sana gereğince şükredemedik!”

مَا ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورُ “Ey yerde ve gökte her varlık tarafından adı anılan Allahım, şanına lâyük zikri yapamadık!” sözleri, vicdanın kriterlerine ve kadirşinaslığına göre “tam eda edemedik!” şuurunu anlatır.

İmanın kalbde sebat bulması çok önemli olduğu için, ben

⁴⁰ Ebû Dâvûd, diyât 17; Nesâî, kasâme 33-34; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/410, 5/411.

⁴¹ Müslim, salât 222; Tirmizî, daavât 75, 112; Ebû Dâvûd, salât 147

⁴² el-Münâvî, Feyzu'l-kadir 2/410; el-Âlûsî, Rûhu'l-meâni 4/79, 17/202.

⁴³ et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir 2/184; el-Hâkim, el-Müstedrek 4/629.

yoktur. Hastalığımı gider, bu derdime deva ver. Hastalıktan hiçbir eser bırakmayacak bir şifa nasip et!” diyorum.

Evet, en güzel dua Fâtiha’dır. Samimi bir kalble, hangi hastalığa okunursa okunsun biiznillah şifa vesilesi olur. Zaten, Fâtiha’nın isimlerinden biri de “Şâfiye”dir. Ayrıca, başka yirmi kadar ismi de vardır. Meselâ, namazda okunması vacip olduğundan “Sûretu’s-Salât”; başlı başına yeterli olduğundan “Vâfiye” ve “Kâfiye”; bütün sûrelerin aslı ve özü durumunda olduğundan “Ümmü’l-Kitab” ve “Esas” bu isimlerden bazılarıdır.

Siz de her türlü dert ve sıkıntınızın izâlesi için Fâtiha’yı okuyup, “Rabbim, işte bu sûre Kâfiye’dir. Senin izin ve inayetinle her derde yetebilir. Sen Kâfi’sin. Okuduğum şu sûre hürmetine dert ve sıkıntılarım hususunda bana yardımcı ol!” diyebilirsiniz.

Allah’ı Anma ve Dua

Hak dostları evrâd u ezkâra (Kur’ân ve dua okumaya, Allah’ı anmaya) çok önem verirler. Her gün bir miktar Kur’ân okuma ve değişik dualarla Allah’a niyazda bulunmanın onunla irtibatımız açısından çok önemli olduğunu söylerler. “Her fert, kendi gücü nispetinde bir şeyler belirlemeli ve onu her gün okumalıdır.” derler. Üstad Hazretlerinin *Mecmûatü’l-Ahzâb*’ı on beş günde bir hatmettiğini bir yakınından birkaç defa dinledim.⁴⁶ O kitap üç cilttir; demek ki, ciltlerden her birini beş günde bir okuyor. Onca kitap yazma, telif, tashih, arkadaşlarıyla görüşme, yaşadığı ağır şartlar, hapisaneler, takipler, tevkifler, tarasutlar, tehcirler... Bütün bunlara rağmen evrâd u ezkârında hiç kusur etmiyor.

Bazıları “Duada mübalâğa etmemeli, aşırı gitmemeli” falan derler. Zannediyorum aşırı gitme meselesini Ubâde b. Sâmit’in oğluna yaptığı vasiyetteki ifadelerini yanlış anlayarak ortaya atıyorlar. O, dua ederken, meselâ, bazılarımızın “Allahım! Şöyle bir Cennet, yamacında şöyle bir köşk, köşkün yanından

⁴⁶ Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman’ı Anlatıyor* 4/10.

akan pırl pırl bir çay” dediği gibi, teferruata ait şeyler zikrediyor; ayrıntılara dalıyor. Bu sebeple Hz. Ubâde, “Oğlum, ben Resûlullah’tan duada ifrattan sakındıran sözler duydum.” diyor. O, ifratı (aşırılığı) meselenin keyfiyetiyle alâkalı detaylarla uğraşma şeklinde anlıyor. Yoksa, Cenâb-ı Hak “Ey iman edenler, Allah’ı çok anın, çok yâd edin.”⁴⁷ derken, bir insan sabahtan akşama kadar durmadan *اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ* dese, yine duanın hakkını eda etmiş olamaz. Efendimiz bu duanın sabah akşam yüzer defa söylenmesini tavsiye ediyor. Ümmü Seleme Validemiz de taşları veya fasulye tanelerini yanına koyuyor ve onlarla sayarak her gün yüz defa söylüyor.

Birbirini tanıyan, bilen insanlar değişik gruplar hâlinde dua okuyabilirler. Meselâ, *Büyük Cevşen*’i birkaç kişi paylaşıp okuyabilir. Paylaşıldıktan sonra artık her insanın kendisine ayrılan bölümü okuması onun için gerekli olur. Yani “Allah’ı anma, zikretme hususunda ben her gün şu kadar bir şey yapacağım.” diyen insan, üzerine bir sorumluluk almış olur ve bu sorumluluğu yerine getirmesi artık zarurîdir. İsteyenler *Büyük Cevşen* dediğimiz hizbi baştan sona kadar kendi başlarına da okuyabilirler. Fakat bir heyet hâlinde okuyunca, herkesin defter-i a’ mâline o okumanın bütününden hâsil olan sevap yazılır. Hakikî şahs-ı mânevî teşekkül edince herkes bütünü okuduğu kadar okumuş olur.

Bu hususta özellikle *Mecmûatü’l-Ahzâb*’ın çok istifadeli olacağını düşünüyorum; çünkü o kitap, oldukça geniş ve pek çok velinin dualarından değişik bölümler ihtiva ediyor. Gümüşhânevî Hazretleri onları toplarken bugünkü ölçülerde tashih etme imkânı olmamış. Üstad’ın eline de ondan geçmiş. O okuduğu yerleri kısmen tashih etmiş. Keşke bir iki gayretli insan yeniden onun üzerinde çalışsa ve o kitabın elden geldiğince hatasız olarak basılmasına vesilelik etse.

O basıldıktan sonra duaya iştiaklı mü’minler aralarında taksim ederler. Öyle bir metod geliştirirler ki, herkes farklı zamanlarda farklı yerleri okur. Meselâ, bir ay boyunca şu bölümü

⁴⁷ Ahzâb sûresi, 33/41.

okuyan insan, ikinci ay diğer arkadaşının yerine geçer. O üçüncü arkadaşın, o da dördüncü arkadaşın yerine... Böylece herkes *Mecmuatü'l-Ahzâb*'in her yerini okumuş olur. Gördüğü duaların orijinal, yepyeni olması insanda ayrı bir heyecan uyarır. Meselâ, Şâh-ı Geylânî'nin insanın gönlünde ürperti hâsıl eden duasını bile otuz gün üst üste okuyan biri, zamanla onu ilk gün okuduğu gibi duyamayabilir. Fakat bu duayı ikinci ay biraz bekletir, başka dualar okur, ona karşı içinde hâsıl olan ülfeti giderir ve bir müddet sonra tekrar o bölüme dönerse yine ilk defa okuyormuş gibi duyup hissedebilir. Benim ömrüm vefa eder mi bilemiyorum; ama istiyordum ki, ben de onu birkaç arkadaşım la paylaşmış gibi okuyayım. Bunun nasip olmasını çok arzu ederim.

Bazen şu husus kafama takılıyor: İşin esası, bir kenara çekilip kimseye demeden dua okumaktır. Fakat burada “Ben de böyle bir kenarda dua okuyabilirim, kimseye ihtiyacım yok.” gibi bir gizli bencillik var mıdır, bilemiyorum. Eğer varsa bu çok tehlikelidir. Bir başkası da “Ben kendim bir kenara çekilip dua okuyabilirim; ama arkadaşların dualarının arasında olursa benim dualarımın da kabule daha yakın olacağını umarım.” düşüncesinde olabilir. Böyle bir yaklaşımla duanın hiç olmazsa bir parçası, yarısı veya çeyreğini arkadaşlarıyla beraber okur. Fakat bu ikincisinde de görünme, duyulma hissi bulunabilir. Bunların hepsi tehlikelidir. Dua öyle hâlis olmalı ki, ona hiçbir mülâhaza bulaşmamalı. Onun sağından solundan, altından üstünden, neresinden bakılırsa bakılsın şeffaf, saydam bir şey gibi hep Zât-ı Ulûhiyet tecellileri görülmeli.

Bazen de, meselâ aynı camide namaz kılan insanlar birbirlerine “Gelin selef-i salihînden rivayet edilen şu duaları okuyalım. Meselâ, bir gece kalkalım, iki üç saat sürse de on dokuz defa Fetih sûresini okuyalım.” diyebilirler. Ama herkes içinden gelerek katılmalıdır böyle bir dua şirketine. Fırlamalı, kalkmalı yerinden... Bir hâcet namazı kılmalı; *Büyük Ceuşen*'i, *Evrâd-ı Kudsiye*'yi, *Sekîne*'yi okumalı. Arkadaşlarıyla beraber on beş yirmi dakika okuyorsa, sonra da kimsenin görmeyeceği, aklına herhangi bir mülâhazanın gelmeyeceği bir yere gitmeli, bir

yarım saat de orada okumalı.

Evet, yalnız başına okurken “Bak, arkadaşlardan kaçtım, kendi kendime kimse görmeden yapıyorum, daha ihlâslıca oluyor.” duygusuna kapılma veya “insanlar duysun, görsün” diye başkalarına sesini duyurma ve bu ikisinde de şeytana kapı aralama olabilir. Üstad Hazretleri, sesli okuyup insanlara duyurmayı İmam Gazzâlî’ye dayandırarak istihsan ediyor: “Ben önceleri sesli okuyordum; ama işin içine riya girer mi diye de endişe ediyordum. Sonra gördüm ki, İmam Gazzâlî ‘Başkalarını uyurma ve teşvik etmeye matuf olunca mahzursuzdur.’ diyor.”⁴⁸ Fakat bütün bunlarla birlikte kalbimiz Üstad’ın kalbi de değil.

Cennet’ten içeriye gireceğimiz âna kadar bizim kalbimize her şey girebilir. Kırdaki, bayırdaki deliklerde yılan, çıyan arayacağına elindeki fenerini kalbine çevirmesi gereken bizlerin her hâlükârda çok dikkatli olması lazımdır.

Ey Hâlık-ı Kerîm’im ve Ey Rabb-i Rahîm’im!

Onyedinci Lem’a’nın on ikinci notasında Üstad Hazretleri şöyle diyor: “Ey Hâlık-ı Kerîm’im ve ey Rabb-i Rahîmim! Senin Said ismindeki mahlûkun ve masnûun ve abdin, hem âsî, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsi’, hem musin, hem şakî, hem seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, kırk sene sonra nedâmet edip senin dergâhına avdet etmek istiyor. Senin rahmetine iltica ediyor. Hadsiz günah ve hatîatını itiraf ediyor.”⁴⁹

Bilindiği üzere peygamberler masum ve masundur; hem onlar günah işlemezler, hem de günah ve hatalara karşı Allah (celle celâluhu) onları muhafaza eder. Bediüzzaman gibi insanlara gelince, onlar masum değilse de masundurlar; yani, günahsız olmasalar bile Cenâb-ı Hakk’ın sıyaneti altındadırlar ve Allah onlara günah işletmez.

⁴⁸ Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.153.

⁴⁹ Bediüzzaman, *Lem’alar* s.162 (On Yedinci Lem’a, On İkinci Nota).

Üstad yukarıdaki sözleri söylerken ne yapıyordu sanki! Hâşâ ve kellâ onun bu sözleri söylemesindeki sâik günahları de-ğildi. O şekilde düşünmek suizan olur. Hayır, o, vazifesi ve misyonu gereği kendi gönlünce yapması gerekli olduğu gibi hizmet edemediğini düşünüyor; yapıp ettiklerini az görüyor; iyi bir kul olamadığı korku ve endişesiyle iki büklüm bir vaziyette, kendine göre, halinin ıslahı için niyaz ediyordu.

İşte, keşke bizim gönlümüzü de her an bu duygular kaplasa ve o sözler bizim vird-i zebânımız olsa, kendimiz hesabına söylesek onları. Kendi vicdanımıza söyletsek. “İşte kabrime girdim, kefenime sarıldım. Teşyüciler beni bırakıp gittiler. Senin afv u rahmetini intizar ediyorum.” deyip her an herkesin başına gelebilecek olan ölümü yaşıyor gibi olsak ve şöyle devam etsek: “Eğer kemâl-i rahmetinle beni de kabul edersen, mağfiret edip rahmet edersen, zaten o Senin şanındandır. Çünkü erhamu’r-râhimînsin. Eğer kabul etmezsen; Senin kapından başka hangi kapıya gideyim? Hangi kapı var? Senden başka Rab yok ki, dergâhına gidilsin. Senden başka hak Mâbud yoktur ki, ona iltica edilsin!”

Evet, günah ve hataların ötesinde Cenâb-ı Hakk’ın rahmeti var, o dilerse çok küçük şeylerden dolayı da affeder. Hem Üstad’ın, hem İmam Gazzâlî’nin ve hem de Muhâsibi’nin dediği gibi hayattayken insan korkuyla tir tir titremeli; ama çaresiz kaldığı ölüm anında ümide ve recaya sarılmalı ve “Ya Rab, benim hiç sermayem yok; sadece ‘Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah’la Sana geliyorum.” demeli. Sekerât-ı mevtte recaya sığınmalı ve “Artık elimden bir şey gelmez; fakat Senin rahmetin melceimdir, ‘rahmeten lilâlemîn’ olan habîbin de şefaattçim.” duygusunda olmalı. Ne var ki, o zorlu dakikalarda bu hâli yakalayabilmek, her şeyi yerli yerine koymaya ve temiz olup temiz kalmaya bağlıdır.

İnsan, iyilik yapma, iyi bir kul olma, her işi ihlâsa bağlama hususunda kat’iyen kanaatkâr olmamalı. Kulluk hususunda hırsla, ölesiye daha iyiyi, daha güzeli talep etmeli. Başka türlü davranmak dûn himmetlik olur. Hele kendini Kur’ân talebesi kabul edenler, veli olup uçsalar dahi, “Bu işte bir bit yenliği

vardır, ben ihlâsımı bir daha gözden geçirmeliyim, kalbimi derinlemesine yoklamalıyım. Kontrol etmeliyim kendimi, onunla alâkalı olan mülâhazaların dışında başka mülâhaza var mı gönümde, başka bir şey düşünüyor muyum?” demeli; sadece onun rızasını aramalı.

Cenâb-ı Hak, bizi bir şekilde belli bir yere kadar çekmiş; kalbimize iman nuru koymuş ve bize başkalarının imanı hususunda hizmet etme imkânları lütfetmiş. Bu ilk lütuf, ilk mevhibe, ilk vârid; bunun nemalandırılıp bir sermaye gibi değerlendirilmesi lazımdır. İradelerimiz sadece birer şart-ı âdî... Bir yere getiren, lütfeden o. “Kendi aklımla buldum, bu başarılar benden.” sözü firavunların ifadesi. “Esağfirullah ya Rabbi, Sen verdin, Sen ih-san ettin!... Tutmasaydın, biz burada duramazdık; bakmasaydın, görülüp gözetilen olamazdık. Tut bizi Allahım; tut ki, edemeyiz sensiz!” yakarışı imanlı gönüllerin sesi.

Üzerindeki lütufları, elde ettiği başarıları kendi kabiliyeti, istidadı ve becerilerine bağlayanlar mânen terakki edemezler. İşleri Allah’a verince Cenâb-ı Hak ruhta bir inkişaf yaratır. Zannediyorum, herkes kendi hayatı açısından meseleyi değerlendirse bir tarafa çekilmiş, çağrılmış, hatta bir hayır yoluna zorla sürüklenmiş olduğunu görür. Bizden çok daha zeki, akli her şeye eren insanlar vardır ki, Kur’ân dairesinin dışında kalmıştır. Çok samimi talebe olduğumuzu söyleyemeyiz. Bir Bediüzzaman Hazretleri gibi kendimizi yürekte bu işe verdiğimizizi, hiç sönmeyen bir heyecanla, bütün mülâhazaları kafamızdan atarak milletimize hizmet ettiğimizi söyleyemeyiz. Fakat böyle işin kenarından köşesinden tutuyorsak, uhrevî yanı itibarıyla bu bile Cenâb-ı Hakk’ın büyük bir nimetidir. Yoksa bütün bütün zayi olup gideriz. Kabiliyetimiz değil, istidadımız değil; O’nun lütfu sadece.

Erzurumluların bir lafı vardır: “Suya aşağıya doğru atacaksın, yukarıya doğru arayacaksın, bulursan da başına vuracaksın.” Biz de, nimetleri kendimizden bilme duygularını, suya aşağı doğru atmalı; yukarı doğru aramalı; kazara bulacak olursak, başına vurup o tür duyguları boğmalı ve her şeyi Allah’tan bilmeliyiz.

Evrâd u Ezkâr

Allah'ı Çokça Anmak

Allah'ı daha çok zikretmeliyiz. Tecelliyât-ı ilâhiyenin binini birden bir anda duysak bile, milyonunu bir anda duyabilme ve tırnağımızın ucundan bütün hücrelerimize kadar bunu hissedebilme cehdi içinde olmalıyız. Allah (celle celâluhu) bizleri şekilcilikten, görüntüden, suretten halâs eylesin ve mânâyı hakikîye ulaştırsın.

Bir **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** derken, o kadar arzu ediyorum ki; o anda Allah Teâlâ'nın bütün isimlerini, bütün tecellîlerini bir anda duyabileyim, bir anda onlarla dolayım. Fakat maalesef, Cenâb-ı Hakk'ın bu kadar lütfu karşısında bizler hâlâ suretle uğraşıyoruz; şekle takılıp kalıyoruz. O'nu anarken kendimize göre değil; O'nun büyüklüğüne, enginliğine göre anmak için kendimizi zorlamalıyız. Otuz sene kırk sene demeden, ısrarlı olmalıyız. Kendi darlığımızla değil, o tecellî-i ilâhîyi kendi enginliği içinde anlamalıyız.

İsm-i A'zam

İmam Gazzâlî Hazretleri, Esmâ-yı İlâhiye'den "Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs" isimlerini İsm-i A'zam (en büyük isim) olarak kabul etmiş; haklarında bir risalecik yazarak onları okumanın değişik hastalık ve belalara şifa ve kalkan olacağını söylemiştir. Gümüşhânevî Hazretleri de, onun dualarını

Mecmûatu'l-Ahzâb'a dâhil etmiştir. Meselâ, on defa اللَّهُ أَكْبَرُ dedikten sonra بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'le başlayıp عَدْلٌ حَكْمٌ قِيَوْمٌ فَدُوَسْ demenin şerhlerinin şerrinden korunmaya ve zafer kazanmaya vesile olacağını nakletmiştir. Üstad Hazretleri de, Sekîne ve Tahmîdiye gibi duaların başında bu isimleri zikretmiştir.

Beş vakit içerisinde “salât-ı vustâ”, cuma gününde “vakt-i icâbe” (duaların umumiyetle kabul olacağı saat), insanlar arasında veli kullar, Ramazan ayında Kadir Gecesi, bütün taat ve ibadetler içerisinde rıza-yı ilâhî, kâinatın ömründe kıyamet ve ferdin hayatı içerisinde ölüm anı gizlendiği gibi; Esmâ-i Hüsnâ arasında da İsm-i A'zam gizli tutulmuştur. Mü'minlerin sürekli uyanık, dikkatli ve devamlı Allah'a (celle celâluhu) ibadet ve taat içerisinde bulunmalarına vesilelik eden bu gizlilikten dolayı hangi ismin “a'zam” olduğu da bilinmemiş; pek çok muhtelif isim, İsm-i A'zam olarak zikredilmiştir.

İsm-i A'zam olarak rivayet edilen isimlerin hemen hepsi me'suratta (Kur'ân ve sünnet kaynaklı dualarda) vardır. *Dua Mecmuası*'na bütün o isimleri koymaya çalışmışım. Hatta meselenin bir sırrı olabileceği düşüncesiyle aynı kelimeler, farklı rivayetlerde geçiyorsa, birbirine yakın lafızlarla rivayet ediliyorsa bile tamamını almış; o sözler, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait olduğu için hepsini çok kıymetli görerek hiçbirini kaçırmamaya gayret etmişim.

Dua Mecmuası'nda da görüleceği gibi فَدُوَسْ حَكْمٌ قِيَوْمٌ عَدْلٌ gibi görüleceği gibi فَدُوَسْ'den başka, “Rahman, Rahîm, Hannân, Mennân, Melik, Selâm, Mü'min, Müheymin” gibi isimler de İsm-i A'zam olarak rivayet edilmiştir.

Ayrıca, tek bir isim şeklinde değil de âyet ya da izâfet terkihi olarak zikredilen , بِدِيْعِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ⁵⁰ ve لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ⁵¹ gibi

⁵⁰ Tirmizî, *daavât* 99; Ebû Dâvûd, *vitir* 23; İbn Mâce, *dua* 9.

⁵¹ el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/685. Bu âyet için bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/87.

⁵² Müslim, *salâtü'l-müsâfirin* 258.

İsm-i A'zam olduğu söylenen başka rivayetler de vardır. Bunlar İsm-i A'zam'ın tecellî alanı mı, İsm-i A'zam bunlarda mı tecellî etmiş; yoksa bunların içinde geçen Cenâb-ı Hakk'ın mübarek isimleri mi İsm-i A'zam? Bu, sadece Allah Teâlâ'nın bileceği bir meseledir.

Aslında, biz Esmâ-i İlâhiye'nin tamamını bilmiyoruz. Efen-dimiz bir kimsenin afet ve musibetler dolayısıyla tasalandığı-nda okuması için talim ettikleri duada, “Allahım, ben Senin ku-lunum, kullarından bir erkekle bir kadının oğluyum. Perçemim Senin (kudret) elindedir. Hakkımdaki kararın yürürlükte ve tak-dirin âdilanedir. Senden, kendini isimlendirdiğin, Kitabında zik-rettiğin, mahlûkatından herhangi birine öğrettiğin veya gayb il-minde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmediyin) her ismin hürmetine; Kur'an'ı kalbimin baharı, gözümün nuru, hüzün, gam ve tasamın gidericisi kılmanı diliyorum.”⁵³ buyuruyor.

Demek ki, sadece bir insanın bildiği; yalnız bir kitapta zikre-dilmiş, tek bir salih kul, cin veya meleğe bildirilmiş ya da nezd-i ulûhiyette mazhar-ı isti'sâr olmuş (kimseye bildirilmeyip ilm-i ilâhîye has kılınmış) isimler de vardır.

Ayrıca, siz muztar kaldığınız ve ihtiyaç hissettiğiniz zaman, herhangi bir lafızla Cenâb-ı Hakk'a çağrıda bulunursunuz. Söylediğiniz lafız ne olursa olsun, içinizin sesi ve gönlünüzün ifadesiyse hiç farkına varmadan o gizli bırakılmış isimlerden bi-rini ya da İsm-i A'zam gibi kabul edilecek bir ismi telaffuz ede-bilirsiniz. Meselâ, “Ben bâis u fakîrim, Sense düşkünlerin elin-den tutan.” dersiniz. Esmâ-i İlâhiye'de bunun karşılığı bir isim bilmiyoruz; ama belki bu da onlardandır. Meselâ, “Ben muztar u muhtacım, muztar olanların ızdırarını gideren de Sensin.” der-siniz ve bunu *Cevşen*'de geçen *يَا فَارِجَ الْهَمِّ*, *يَا كَاشِفَ الْعَمِّ*, yerinde kullanabilirsiniz. Eğer samimi ve gönülünden iseniz Cenâb-ı Hak dilinizin bağını çözer ve farkına varmasanız da size İsm-i A'zam'ı söyler. Fakat diliniz gönlünüze tercüman değilse, İsm-i A'zam'ı da söylemeniz, o işin bir yanını eksik bırakmış olursunuz.

⁵³ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/452; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/40.

İşte bundan dolayı, Hak dostları, yalvarış ve yakarışların ancak sıldkla eda edildiği ölçüde “İsm-i A’zam” a iktiran etmiş gibi rahmet arşına ulaşacağını ve hüsnükabul göreceğini söylemişlerdir. Evet, samimiyet, sıldk ve sadakat âdeta İsm-i A’zam iksiri gibi tesir eder. Bayezid-i Bistâmî, kendisinden İsm-i A’zam’ı soranlara “Siz, Allah’ın isimleri içinde İsm-i Aşğarı (en küçük isim) gösterin, ben de size İsm-i A’zam’ı göstereyim.” der ve ilave eder: “Bence İsm-i A’zam tesiri yapacak bir şey varsa, şüphesiz o da sıldktır; sadakatle hangi isim okunsa, o İsm-i A’zam olur.”⁵⁴

Evet, insan Cenâb-ı Hakk’a samimi teveccüh etmeli ve Esmâ-i İlâhiye’yi, Sıfat-ı Sübhâniye’ye yanaşma hususunda çok önemli bir merdiven olarak değerlendirmeli. Zât-ı Ulûhiyeti tanımanın, ancak Esmâ-i İlâhiye’yi bilmekle mümkün olacağını kabul etmeli. Bütün kalbiyle onların arkasına düşmeli. Bir gönül insanı olarak bu isimleri bilmeli ve zikretmeli.

Gizli Hazinelele Karşı Ucuzcu Olmamalı

Ucuzcuların bir şey elde edeceklerine hiçbir zaman inanmadım/inanmıyorum. Meselâ, ucuzcuların Kadir Gecesi’nden tam olarak istifade edecekine inanmıyorum. Onlar, bütün bir sene beklesinler; sadece ramazan-ı şerifin yirmi yedinci gecesini ihya etsinler ve böylece Cenâb-ı Hakk’ın Kadir Gecesi’ni layık-ı vecihiyle değerlendiren insanlara lütfettiği eltâf-ı ilâhiyeye mazhar olsunlar. Olacak şey değildir bu. Onun için Ebû Hanîfe –ki kanaati âcizâneme göre Hakikat-ı Ahmediye’yi en iyi temsil eden insan odur– diyor ki, “Kadir Gecesi sadece belli gecelerde değil, senenin üç yüz altmış küsur günü içindeki her bir gecede aranmalıdır. Siz üç yüz altmış küsur geceyi kemâl-i hassasiyetle ihya ederseniz, Allah Teâlâ da o samimi yüreğinize iltifatlarda bulunur.”⁵⁵

Fahr-i Kâinat Efendimiz, Kadir Gecesi’nin vaktini biliyordu. Fakat bir gün “Kadir gecesinin hangi gün olduğunu

⁵⁴ Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 10/39.

⁵⁵ İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 2/208; en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim* 8/57.

söyleyecektim, dışarıya çıktım, baktım ki iki insan birbiri ile münakaşa ediyor. Onlarla meşgul olurken Kadir Gecesi bana unutturuldu.”⁵⁶ buyurmuştu; buyurmuş ve bu sözülle hem müminler arasındaki en ufak bir ihtilaf ve kavganın kendisini nasıl derinden yaraladığını ve hem de Kadir Gecesinde gizli kalmasında bir hikmet-i ilâhiye bulunduğunu işaret etmişti. Resûl-i Ekrem aleyhisselâm Kadir Gecesi’ni ramazan-ı şerifin son on gününde, tek gecelerde aramayı tavsiye buyurmuştu.⁵⁷

“Her geceyi Kadir, her kişiyi Hızır bil.” vecizesi de kısa; ama pek şümüllü bir sözdür. Evet, Hızır (aleyhisselâm) da insanlar arasında gizlidir. O, Yasir midir, Mustafa mıdır, Abdürrahim midir, Gültekin midir bilemezsiniz. Fakat siz herkese saygılı olur, her muhtaca yardım eder, herkesin elinden tutar, bütün insanlara sadrınızı sinenizi açarsanız bir gün ehl-i imandan bir Hızır’a rastlarsınız ve sizin de gönül bahçeniz yeşerir.

İşte, Cenâb-ı Hak, her geceyi Kadir bilme ve her feridin Hızır olabileceğine inanma mülâhazasına bağlı kalmamız, bu hususta sürekli dikkatli davranmamız ve metafizik gerilimde bulunmamız için bu ikisini gizlediği gibi; İsm-i A’zam’ı da Esmâ-i İlâhiye arasında gizleyerek bizi o mevzuda da hüşyar ve müteyakkız olmaya tevcih etmiştir. Ve böylece, nazarlarımızı kendi gönlümüze yönlendirmiş; ister *Cevşen*, ister *Celcelûtiye* okuyalım, isterse de İmam Gazzâlî’nin İsm-i A’zam diye rivayet ettiği **فَرْدٌ حَيٌّ قَيُّوْمٌ** isimlerini zikrederim, yani O’na el açarken hangi isimleri şefaathçi yaparsak yapalım, samimiyet, sıdk ve sadâkat içinde olmamız gerektiğini irşad buyurmuştur.

Evet, Allah’a (celle celâluhu) yürekten bir bağlılık yoksa zor bulursunuz Kadir’i, Hızır’ı ve İsm-i A’zam’ı. Bunlar, ancak kendi gönlünüzde sıdk ve sadâkati yakaladığımız; ardına düştüğünüz şeyi, önce kendi gönlünüzde arayıp bulduğunuz zaman sır perdelerini açar size. İçinizde hazırcılık mülâhazası varsa; “Hemen bulayım, hemen diyeyim, hemen elde edeyim.” duygusuna bağlı iseniz daha çok beklemeniz gerekecektir.

⁵⁶ Buhârî, *fazlu leyleti’l-kadr* 2; Müslim, *sıyâm* 213.

⁵⁷ Buhârî, *fazlu leyleti’l-kadr* 3; Müslim, *sıyâm* 205

Bu mevzuyu da şimdilik, bizim de ölçü olarak kabul ettiğimiz cümleyi bir kere daha tekrar ederek bitireyim: “Siz, Allah’ın isimleri içinde ism-i aşgârı gösterin, ben de size İsm-i A’zam’ı göstereyim.”

“Salât u Selâm”a Dair

Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne kadar salât u selâm okunsa azdır. En sonunda *وَبَعْدِ عِلْمِكَ وَبَعْدِ مَعْلُومَاتِكَ* denirse bu kuşatıcı olur. Zira, Cenâb-ı Hakk’ın ilmi her şeyi kuşatır. O’nun ilmi sayısınca demek her şeyi kapsayan bir keyfiyet olur. Ben böyle dedikten sonra içimden geçiyor ki, “Allahım! Ben bilmiyorum, başka büyük bir adet varsa onu öğret, onunla diyeyim.”

Efendimiz’in ismi zikredildiğinde salât u selâm getirmek vaciptir. Ancak, Cenâb-ı Hakk’ın ismi zikredildiğinde “celle celâluhu” demek vacip değildir. Zira O’nu hakkıyla zikretmek mümkün değildir. O’nu hakkıyla zikretmek bizi aşkın olduğundan, bu vacip görülmemiş. *مَا ذَكَرْنَاكَ حَقًّا ذَكَرْنَاكَ يَا مَذْكُورُ* “Seni hakkıyla zikremedik ey Mezkûr!” nebevî beyanı buna işaret eder. Ama Efendimiz’e –o her ne kadar gaye ölçüsünde bir vesile olsa da– salât u selâm eda edilebilir, buna gücümüz yeter.

Salât u selâm ne kadar fazla yapılırsa o kadar iyidir. Bir sahibi efendimiz bütün duasını Efendimiz’e salât u selâma ayırıyor. Buna rağmen Efendimiz ona “*Daha fazla yapsan senin için daha iyi olur.*”⁵⁸ buyuruyor. Günde yüz defa salât u selâm ve yanında istiğfar ediyorsanız henüz kapıdasınız demektir. Sizin konunuzda olanlar bu kadar az söylememeli. O’nun şefaatine bir sera gibi sığınmazsanız kurtulamazsınız. Çünkü Allah’a giden yol O’na uğrar, öyle gider. Kurtuluş vizesi O’nu tanımakla alınır.

Salât u selâm dille söylendiği gibi yazıda da ihmal edilmemeli. Hem öyle kısaltmalarla da olmaz. Açık olarak ve her

⁵⁸ Tirmizî, *kıyâmet* 23; Abd İbn Humejd, *el-Müsned* s.89.

ismi geçtiğinde türlü türlü, çeşit çeşit salât u selâmlar yazılmalı. Benim Efendimden ben salât u selâmı niye esirgeyecekmişim ki? Maalesef, ilmîlik adına tâzim ifadelerimiz rafa kaldırıldı. Tâzim edilmesi gereken yere tâzim olmazsa ona ilmîlik denmez. İlim, ona tâzim içense ilimdir; yoksa o ilim değildir.

Salâvât Getirmek

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek nâm-ı celîli anılınca salâvât getirmeyi bazıları vacip kabul ederler. Salâvâtı ömürde bir kere söylemenin mutlak vacip olduğunda ihtilaf yoktur; fakat bazıları Efendimiz'in adı her anıldığında "sallallâhu aleyhi ve sellem" demeyi vacip sayarlar. Bundan dolayı da "Tahiyât"tan sonra "Allahümme salli Allahümme bârik" okumaya da "vacip" derler. Çünkü tahiyâtta *أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ* ifadesi vardır. Orada Efendimiz'in nâm-ı celîli geçtiğine göre arkadan salât u selâm okunmalıdır.

Fahr-i Kâinat Efendimiz'in varlığı, varlığımızın gayesini öğrenmemize vesile olmuştur. O, varlığın çehresini aydınlatan bir nur kaynağı, kâinatın ille-i gayesidir. Kâinat fabrikasının temel ürünü, en kıymetli meyvesi Efendimiz'dir. O'nun varlığı, bir yönüyle kâinatın mebdeidir; taayyün-ü evvel bir çekirdek gibi O'nunla başlamıştır. Sonra bi'setiyle, vazife ve misyonuyla O, kâinat ağacının meyvesi olarak da sonda gelmiştir. İsterseniz Nizamî gibi konuşarak şöyle diyelim: Kâinat şiiri O'nun adına bestelenmiştir. Hükmü bir kâfiye gibi o şiirin sonunda gelmiştir. Öyleyse her şey O'na bağlanmaktadır.

Bu zaviyeden bakınca Efendimiz'e çok şey borçluyuz. İşte bundan dolayı, her ne zaman O'nun adı anılsa salâvât getirmeyi vacip sayanlar olmuştur. Fakat hiç kimse Cenâb-ı Hakk'ın nâm-ı celîli anılınca, "Allah" denilince, her defasında "celle celâluhu" gibi bir tâzim ifadesi söylemeye "vacip" dememiştir. Neden? Çünkü Allah Teâlâ'nın nimetlerinin altından kalkılmaz. O'nun her an üzerimize yağdırdığı nimetlerine, o nimetler enginliğinde şükürle mukabele edilemez.

Meselâ, bir düşünce silsilesi farz edelim, altmış dakikalık bir saati düşünelim. Bunu evvela dakikalara ayıralım. Sonra saniyelere, sonra saliselere... Sonra da âşirelere ayıralım. Âşirelerin içinde de Cenâb-ı Hakk'ın lütuflarına ve nimetlerine mazharız. Eğer hiç durmadan O'nun üzerimizdeki varlık, hayat, latife-i Rabbâniye, his, şuur, irade gibi nimetlerini düşünsük ve bunların hepsine mukabelede bulunmak istesek; hiç durmadan, "Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah" desek yine de yetiştiremeyiz. Çünkü bu "Elhamdülillah"ı biz âşirenin içine sokamayız. Oysaki biz o âşire içinde de varız. Ne ile varız? Allah'ın bizi perverde ettiği nimetleriyle; O'nun bizi insanca donatması ve imana hazırlamasıyla, şuurumuzu açmasıyla varız.

Küçük Bir Sermaye

Öyleyse Allah (celle celâluhu) zikredilir, Allah'a şükredilir, fakat yine de O'nun bütün nimetlerine mukabelede bulunmak mümkün değildir. Ancak biz elimizden ne kadar geliyorsa o kadarını yapmalı, ortaya koyduğumuzun azlığı şuurunda O'na dönerek, "Ey her şeyin karşılığını tam olarak veren en vefalı! Sana değersiz, çok küçük bir sermaye ile gelsem de, Sen onu tam kabul et ve bana öyle mukabelede bulun!" demeliyiz. Hani, Yusuf aleyhisselâmın kardeşleri Hz. Yusuf'a "Biz değersiz bir sermaye ile geldik; ama sen (lütuf ve kereminle) tahsisatımızı tam ölçek ver de parasını veremediğimiz kısmı da sadakan say."⁵⁹ demişlerdi. Biz de Cenâb-ı Hakk'a, "Hiçbir şeye değmeyen, minnacık bir sermaye ile Sana teveccüh ettik. Sen Vefiy'sin, bizim bu pek küçük sermayemize çok büyük lütuflarla, ihsanlarla mukabelede bulunmak Senin şanındandır. Şanına sığınıyoruz." demeliyiz.

Evet, biz Cenâb-ı Hakk'ı ne kadar anarsak analım yine de O'nun nimetlerine karşı şükür, hamd ve tesbih mukabelesini gereğince yerine getirmiş olamayız. Bu sebeple, daha önce hatırlattığım âyet-i kerimede, ⁶⁰ذُكِرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا denilip

⁵⁹ Yusuf sûresi, 12/88.

⁶⁰ Ahzâb sûresi, 33/41.

Allah'ın çokça anılması söylendikten sonra ⁶¹وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا⁶¹ denilerek Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ve takdis etme, O'nun noksan sıfatlardan müberrâ ve münezzehtir olduğunu anlatma mevzuu nazara verilmektedir. Zaten biz de bunun için sabah-akşam سُبْحَانَكَ شُيْخَانِكَ diyorum; onu tesbih, takdis ve tenzih ediyoruz.

Böylece de, memur olduğumuz şeyleri elimizden geldiğince yerine getirerek bir yönüyle “çok”un misalini ortaya koymuş oluyoruz. Evet, dîn-himmet olmamalı... “Şu kadar yeter” denmemeli. Rabbimizi ne kadar anarsak analım yine de O'nun bize olan nimetleri karşısında zikir ve şükürde bulunamadığımız mülâhazası hatırdan çıkarılmamalı.

Diğer taraftan, Cenâb-ı Hak, “Anın Beni ki, anayım sizi!”⁶² buyurmaktadır. Yani biz, Allah'ı zikir u fikr u ibadetle yâd edeceğiz, O da bizi teşrif ve tekrîmle anacak... Biz dua ve münacatlarla O'nu mırıldanıp duracağız, O da icabetle bize lütuflar yağdıracak... Biz dünyevî işlerimizin arasında O'nu unutmayacağız, O da dünya ve ukbâ gâilelerini bertaraf ederek bizi ihsanla şereflelendirecek... Biz yalnız kaldığımız dönemlerde de O'nunla dolup taşacağız, O da yalnızlıklara itildiğimiz yerlerde bize “Enîs u Celîs” olacak... Biz rahat olduğumuz zamanlarda O'nu dilden düşürmeyeceğiz, O da rahatımızı kaçıran hâdiseler karşısında rahmet esintileri gönderecek... Biz O'nun yolunda ihlâslı olacağız; O da bizi gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan tasavvurunu aşan hususî iltifat ve hususî pâyelerle şereflelendirecek.

Allah (celle celâluhu) âyetin devamında ⁶³وَأَشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ⁶³ buyurmaktadır. Yani, “Beni anın; nimetlerimi, lütuflarımı anın; onlara karşı lâkayt kalmayın, onları görmezlikten gelmeyin; şükürle mukabelede bulunun, nankörlük etmeyin!” demektedir. Acaba ne yapsak ki körlük ve nankörlük olmasa? Ve ne yapsak

⁶¹ Ahzâb sûresi, 33/42.

⁶² Bakara sûresi, 2/152.

⁶³ Bakara sûresi, 2/152.

ki, O'nu anmış sayılsak ve aynı zamanda O'nun tarafından da anılanlar arasına girsek?

Saygısızlığa Meydan Vermeme

Kur'ân okurken, hutbe verirken “Estaîzü” denilmesi yanlıştır. Kur'ân-ı Kerim'de, “*Kur'ân okurken Allah'a sığınma dileyin, O'na iltica talebinde bulunun.*”⁶⁴ buyruluyor. Öyleyse, biz okurken, “Sığınma talebinde bulunuyoruz” değil; “Sığınırız” demeliyiz. (أَسْتَعِيذُ, “Sığınma diliyorum”; أَعُوذُ, “Sığınıyorum” mânâsına gelir.) Yani, her hâlükârda بِاللَّهِ أَعُوذُ demek lazımdır.

Her zaman “Eûzü besmele” söylemeyi âdet hâline getirmeliyiz. Âyet okurken besmele yetmez; “أَعُوذُ”yü de demeliyiz. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) her adı geçtiğinde mutlaka salâvât getirmeliyiz; hem de sadece dille değil, bütün vücudumuzla. O'nun adı geçtiğinde hem bedenlen hem ruhen toparlanmalı, çok saygılı davranmalıyız. Çünkü O'nun ruhâniyâtı teşrif etmiş olabilir. Ama bu saygıyı gösterirken de kat'iyen riya ve süm'aya girmemeli, saygımızı gönlümüzün derinliği ölçüsünde ve içimizden geldiği şekliyle ifade etmeliyiz. Saygısızlığa meydan vermemeliyiz. Saygıda yüksek düzeyde hassasiyet gösterek onu her yerde yerleştirmeliyiz.

Üstad ve Evrâd u Ezkâr

Üstad Hazretleri de, onca mücadelesi ve meşgalesine rağmen evrâd u ezkâr mevzuunda hiç mi hiç kusur etmemişti. *Mecmûatu'l-Ahzâb*'ı on beş günde bir hatmediyordu. Kitabının kenarlarına notlar düşmüş, “Ben bu duayı böyle anlıyorum, şunu da şöyle anlıyorum...” kayıtları koymuştu. Vâkıa, zikri umumî mânâda ele aldığımızda, Kur'ân okumak, hadis-i şeriflerle meşgul olmak ve tevhidden bahsetmesi itibarıyla Risaleleri müzaker ve mütalaa etmenin de bir zikrullah olduğunu söyleyebiliriz.

⁶⁴ Nahl sûresi, 16/98.

Çünkü o tür eserleri okurken de, Cenâb-ı Hakk'ı, icraatıyla, tasarrufât-ı Sübhâniyesiyle kalben ve ruhen yâd ediyoruz. Ama Üstad Hazretleri, zikre hiç doyamamış; her fırsatı Allah'ı (celle celâluhu) anma adına çok iyi değerlendirmiş. Zikri, Risalelerin içine, başka mevzuların arasına içirmiş. Sürekli Rahman u Rahîm'i hatırlatmış; zikrullahı nazara vermiş; diğer ibadetler ve salih ameller kendi çerçeveleri içinde eda edilirken, Allah'ı anmada da kusur edilmemesi lazım geldiğini anlatmış. Hayatını, *Cevşen*, *Celcelûtiye*, *Evrâd u Kutsiye-i Şah-ı Nakşibendiye*, *Münâcâtü'l-Kur'ân*, *Tahmûdiye* ve *Sekîne* gibi atkılar üzerinde örgülemiş.

Ümit ediyorum, bugünün âbid ve zâhidleri de zikre çok önem veriyor ve onu artırma, Allah'ı daha çok anma yolları arıyorlardır. Fakat biz O'nu ne kadar anarsak analım, ibadetlerimiz ne kadar çok olursa olsun, zikrin hakkını vermiş olamayız. Bundan dolayıdır ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) günün dörtte birini kendisine salât u selâm okumaya ayıran bir zatı istihsan buyuruyor; ama yine de “Artırsan daha iyi olur.” diyor. Günün yarısını salât u selâma ayırdığında yine “Artırsan...” diyor ve günün üçte ikisini zikre ayırıp salâvât okumuş olarak huzur-u risalet-penahiye gelince “Çok iyi de, artırsan daha iyi olur.”⁶⁵ buyuruyor. Efendimiz her defasında “Hel min mezîd?” (*Daha yok mu?*) diyor; çünkü Üstad'ın ifadesiyle ona ulaşmada en önemli vesilelerden biri, “Bismillahirrahmânirrahîm” diğeri de Allah Resûlü'ne salât ü selâm okumaktır.⁶⁶ Geçenlerde, bir arkadaşımız da rüyasında, salât ü selâmların, hey'etin üzerine gelen bombardıman ve kurşun yağmurlarını bozguna uğrattığını görmüştü.

Fakat maalesef, evrâd u ezkâr mevzuundaki farklı düşüncelerde bir çarpıklık görüyorum. “Biz milletimize hizmet ediyoruz, insanlara Allah'ı anlatıyoruz, yol kaçkınlarını hidayete çağırıyoruz... Evrâd u ezkârda kusur etsek de, bazen okumasak da olur.” şeklindeki mülâhazaların bir kuruntu ve şeytan

⁶⁵ Tirmizî, *sifatü'l-kıyamet* 23; Abd İbn Humejd, *el-Müsned* s.89.

⁶⁶ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.127 (On Dördüncü Lem'a, İkinci Makam).

fısıltısı olduğunu düşünüyorum. Hayır, yapıp ettiklerinize güvenip evrâd u ezkârınızda kusur ederseniz, işte o zaman en büyük kusuru yapmış olursunuz. Eğer çağırdığınız davaya yürekten bağlıysanız, o dava sizin içinizde mağmalar gibi köpürmeli ve size, güle âşık bülbül gibi aşk besteleri söyletmeli değil midir? Seherler sizin Cenâb-ı Hakk'a karşı muhabbet türkülerinizi dinlemeli değil midir?

Hiçbirimiz, Üstad'dan daha ileri bir seviyede hak ve hakikatı anlatma, i'lâ-yı kelimetullahda bulunma gayreti içinde olamayız. Hiçbirimiz dine ve ülkeye hizmette onun kadar cehd, himmet ve meşguliyete sahip değiliz. O, bizim altından kalkamayacağımız hizmetlerinin yanında evrâd u ezkârında da hiç mi hiç kusur etmemiştir. En ağır şartlar altında Risaleleri yazmış, tashih etmiş, onları çoğaltıp her tarafa dağıtmış, talebe yetiştirmiş, ehl-i dünya ile yaka paça olmuş, hapishanelerde gezmiş dolaşmış, fakat evrâd u ezkârını hiç aksatmamıştır. Talebelerinin şهادetiyle o, gecelerde, göz kamaştırıcı bir huşû ile sabaha kadar ubûdiyette bulunmuş; yaz kış bu âdetini değiştirmemiş; teheccüt, münacat ve evrâdlarını asla terk etmemiştir. Hatta bir Ramazan-ı şerifte pek şiddetli hastalıkta, altı gün bir şey yemeden savm-ı vısal tutmuş; ama ubûdiyetteki mücahedesinden vazgeçmemiştir. Komşuları her zaman derlermiş ki, "Biz, sizin Üstad'ınızı sekiz sene boyunca yaz ve kış gecelerinde hep aynı vakitlerde kal-kıp sabaha kadar hazin ve muhrık sadasıyla münâcat okuyorken görür, onun mahzun sesini dinler; böyle fasılasız ve devamlı mücahedesine hayretler içinde kalırdık."⁶⁷

Üstad, bir taraftan, sabahlara kadar bülbüller gibi sevda besteleri dinletmiş dört bir yana. Diğer taraftan da, "Bu gece evrâd okurken aklıma şöyle bir şey geldi: Ben böyle sesli, açıktan açığa okuyorum. Dedim ki, acaba başkaları sesimi duyuyorsa, bu okumama riya girer mi?" gibi mülâhazalarla dolmuş boşalmış, bu endişesine cevaplar aramış ve neticede şöyle demiş: "Şeâir-i İslâmiyeye temas eden ibadetlerin izharları,

⁶⁷ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.320 (Kastamonu Hayatı).

ihfâsından çok derece daha sevaplı olduğunu, Hücetü'l-İslâm İmam Gazzâlî (radiyallâhu anh) gibi zatlar beyan ediyorlar. Sâir nafilelerin gizli yapısını çok sevaplı olduğu hâlde, şeâire temas eden, hususan böyle bid'alar zamanında ittibâ-ı sünnetin şerafetini gösteren âdet ve ibadetleri açıktan yapmak ve böyle büyük kebâir içinde, haramları terk edip takvayı izhar etmek, değil riya, belki ihfâsından pek çok derece daha sevaplı ve hâlistir.”⁶⁸

Evet, o ömür boyu hep koşmuş durmuş; ama işi sadece evrâd u ezkâr olan bir insan diyebileceğimiz şekilde de bir zikir kahramanı olarak yaşamış; Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu asırdaki bir iz düşümü gibi davranmıştır. Hani, Allah Resûlü'nü, aile riyaseti durumunda gördüğümüz zaman, “Bu insan sadece bu iş için yaratılmış.” deriz; çünkü O, bir eşya da bir baba olmanın hakkını kusursuz eda eden eşsiz bir aile reisidir. Fakat O'nu talim ve irşad vazifesi başında görünce de “Hayır, O'nun işi irşaddır.” diyeceğimiz kadar o meselede de aşkın olduğunu görürüz. O'nu ordusunun başında gördüğümüz zaman, vazifesinin sadece askerlik olduğu zehabına kapılırız. Hele bir de dua atmosferli dünyasına girersek “Efendimiz bütün ömrünü âdeta duaya vermiş, duadan başka hiçbir şey söylememiş.” deriz. O, diğer üstünlüklerinin ötesinde, bir dua insanıdır. Peygamber mesleğinin arkadan gelen şehsüvarları da bu hususta O'na benzemişlerdir, bundan sonrakiler de mutlaka “Dua İnsanı”na benzemek zorundadırlar.

Öyleyse, duaya karşı gevşek davrananlar, tembel ve kendini miskinliğe salmış kimselerdir. Öylelerinin başkalarına müessir olması da düşünülemez. Müessiriyet, Allah'la (celle celâluhu) irtibatın sıkı ve sıcak olması ölçüsünde müyesser olur. Duasızlar ve Cenâb-ı Hak'la ciddî bir irtibatı olmayanlar, çok şey yaparlar; fakat yaptıkları şeylerin bereketi olmaz. İşe bereket katacak yegâne iksir, Allah'la münasebetin sıcaklığı ve derinliğidir. Her an O'nu anma, ömrün her karesini O'na ait hatıra ve O'na yükselen yakarışlarla doldurma çok önemlidir.

⁶⁸ Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.153.

Hâsılı, zikir bütün ibâdetlerin özüdür ve bu özün özü de Kur'ân-ı Kerim'dir. Ondan sonra da, Peygamber Efendimiz'den sâdır olan nurlu sözler gelir. Kitap, Sünnet ve selef-i salihînin eserlerinde, en çok zikrullahı tergîb ve teşvik yapılmıştır. Namazdan cihada kadar o, her ibadetin içinde can gibidir, kan gibidir. Ancak herkesin zikri, zikredilenin onun duyguları üzerindeki tesiri ölçüsündedir. Bazıları, Cenâb-ı Hakk'ı anarak bir sırlı yol ile kalbinde O'na ulaşır. Bazıları da vicdanlarında O'nu "kenzen" bilir ve derûnlarındaki nokta-i istinât ve nokta-i istimdât sayesinde sürekli maiyette olur. Bu seviyenin insanları için her yeni anış, bir inkıta vesilesi olması itibarıyla cehalettir, "Allah biliyor ki, ben O'nu şimdi anmıyorum; anmak da ne demek, ben O'nu hiç unutmadım ki!" sözü de bu anlayıştaki insanların düşüncelerini ifade etmek için sâdır olmuştur.

İşte öyle arzu ediyorum ki, mü'minler arasında yeniden bir zikir ü fikir mülâhazası canlansın, gelişsin. Bu devirde i'lâ-yı kelimetullah vazifesinin bütün vazifelerden önde olduğu; ama bu vazifenin, Allah'ı (celle celâluhu) sürekli anmadan, O'na sığınmadan ve her gün bir kere daha evrâd u ezkârla dolmadan yapılamayacağı bilinsin. Gönüllerimizde bir kere daha zikir heyecanı uyansın. Ve sırlı bir yolculuktan sonra herkes "huzur-u kalb" ufkuna ulaşsın...

Perspektif

İ'lâ-yı Kelimetullah veya Mukaddes Vazife

Mukaddes Vazife

Bugün Allah rızası için yapılacak dünyalar kıymetinde bir iş var. Öyle bir iş ki, dünyevî cihetle bin defa İstanbul'un fethine takaddüm eder; gavsiyetten, kutbiyetten çok önce gelir. Bu iş, O'nun âleme tanıtılması, Hz. Muhammed aley-hisselâmın muhtaç ruhlara duyurulmasıdır. Öyleyse, bırakalım büyük iddiaları, boş lafları da bu vazifeyi yapmaya çalışalım. Dinimizi doğru bir şekilde başkalarına duyurma yolları arayıp bulalım. Allah'ın bize nasip ettiği bu eşsiz hakikatleri çocuğuyla-genciyle, kadınıyla erkeğiyle bütün dünyaya birden nasıl duyurabiliriz, bunun derdiyle dertlenelim.

Onun için, "En önemli mesele, Müslümanlarda yeniden, bir kere daha İslâmî heyecan uyarmaktır." dedim. Kendilerini unuttacak ve sadece beşerin ebedî saadetini düşünecek kadar, bir kere daha dinî heyecan uyarmak... Zaten sadece nefsimiz için yaşıyor ve kendimizi hatırlıyorsak, hatırlanması gerekli olanı hatırlayamayız. Bizi mahveden de yalnızca kendi nefsini düşünen insanların kabalıkları değil midir?

Ayrıca, yapmamız gereken işin keyfiyeti çok önemlidir. Biz Allah'ın rızasını kazanmak için i'lâ-yı kelimetullah vazifesinde bulunmaya çalışıyoruz. Yeryüzünde bundan daha yüce ve daha mukaddes bir vazife de bilmiyoruz. Bu vazife Cennetlere tercih edilir. Birinin hidayetine vesile olacağımız zaman Cennet kapılarının yedisi sekizi birden açılrsa, bize "İçeriye buyurun!" dense, teşrifatçılar bizi istikbal etse, arkada hidayeti söz konusu olan o şahsı düşünüp "Biraz durun, ben şununla bir müddet meşgul olayım, sonra gelirim oraya!" diyebileceğimiz kadar mukaddesdir bu vazife.

Bu sözü daha ileriye de götürebilirim. Yani herkesin O'na doğru koştuğu, uçtuğu Cemâlullah'ı müşâhede meselesinde bile "Ya Rab! Tek gelmemek için şunu da yanımda getirmek istiyorum, bana bir dakika müsaade buyur." desek sezâdır. Gerçi, vuslata karşı dayanma âşiğın ölümüdür. "Bir dakika müsaade et!" demek bu mesleğin yolcuları için bir ölüm olsa da, onlar "Hele biraz daha yanayım!" der ve bir insanın daha imanının kurtulmasını her şeye tercih ederler.

"Bir iki kişi tanıyıp kabul etse ne olacak." diyemeyiz. Bu vazifeyi yaparken anlattıklarımızı insanların kabul edip etmemesi ya da "evet" diyenlerin sayısı da bizi çok alâkadar etmez. Ardına düştüğümüz şey, sadece hayalimize yerleştirdiğimiz yüksek idealimiz ve gayemizdir; Allah'ın rızasıdır. İnsanların gönüllerine girip kabul ettirmek bizim elimizde değildir. Ne var ki, Cenâb-ı Hakk'ın izin ve inayetiyle damlalar bir araya gelir; zamanla bir çaya, bir çağlayana dönüşür. Şimdiye kadar da hep öyle olmuştur.

Vazife çok büyük... İsterseniz "Biz o işin eri değiliz." deyin. O da meselenin ayrı bir derinliği... Hiçlikten varlığa yürümek... O kutlu zat da, "Hiç ender hiç olan bu kardeşiniz..." diyor. Evet, kendini "hiç" olarak görmek çok önemlidir; aynı zamanda bu, meselenin en derin yanıdır. "Ben"nin (enaniyetin) burnunu kıran bir balyozdur o. Ve hepimizin böyle bir balyoza ihtiyacı var. "Ene"nin burnunu kırdığımız zaman "Hüve" (O) görünür.

Allah (celle celâluhu) sizi çağın Ebû Bekirleri yapsın, başka ne diyeyim. Cenâb-ı Hak her birinizi tutup bir yere koymuş.

Başkasını değil sizi tutmuş, başka yere değil bulunduğunuz mekâna koymuş. Öyleyse düşünmek lazım: “Bizi hangi hikmete binaen buraya koydu? Abes iş yapmayacağına ve her işinde hikmetler bulunduğuna göre, acaba ne istiyor bizden?” *Sekizinci Söz*’de dendiği gibi “Ey bu yerlerin Hâkim’i! Senin bahtına düştüm, Sana dehalet ediyorum ve Sana hizmetkârım. Senin rızanı istiyor ve Seni arıyorum.⁶⁹ (Ey bizi bu gurbete atan Allahım! Bundan muradın ne ise onu benim vicdanıma duyur. Ve sadece duyurmakla kalma, beni o duyguyla doyur. Bu işin hakkını vermeye, bu vazifenin gereğini yapmaya muvaffak eyle...)” demeli. Hiçbir şey öyle tesadüf ve raslantı gibi görünmüyor. Belli ki her hâdiseyle kendini anlatan biri var. O bizi çölün ortasına da atsa, bizimle bir şey yapmak istiyordur; bizden bir muradı vardır. Öyleyse şaşkınlığa düşmemek, O’na sığınmak ve bizden istediğini yerine getirmek lazımdır.

Bu duygularla hareket eder, yaptıklarımızı bir sorumluluk olarak yerine getirir ve bütün başarılarımızı ondan bilirsek; işin kaynağını bulur ve berekete ereriz. Yoksa, kaynağa karşı gaflet, onun etrafında dönüp durduğumuz hâlde bizi susuzluktan öldürür. Önemli olan onu bulmak, kendimizi nazara vereceğimize “O” demektir. Niye öyle küçük şeylere dayanacağız ki? Kevn ü mekânları evirip çeviren, kabza-i tasarrufunda tutan, tesbih taneleri gibi döndüren “Sonsuz Kudret” varken; kıskançlık ve öldüren bir hırs derecesinde O’nu nazara vermek varken; niye sinek kanadı mahiyetindeki nefislerimizden bahsedeceğiz ki? O sinek kanadı yok değil, var; ama o kanadı da yine Cenâb-ı Allah yaratmış. Öyleyse hep O’nu söylemeli, O’ndan bahisler açmalıyız.

Mecnun’a deseniz ki, “Gel seninle sohbet edelim.” Başlasanız söze; güllerden, çiçeklerden dem vursanız; o hayret içinde kalacak, “Bunlara ne oluyor ki Leyla varken başka şeyden bahsediyorlar?” diyecektir. O hâlde, niçin biz bütün gönüllerin Leyla’sına karşı gafil yaşayalım. O her şeyle gürül gürül kendini

⁶⁹ Bediüzzaman, *Sözler* s.37 (Sekizinci Söz).

ifade ediyor. Bize de, kendisini duyacak kulak, sezecek gönül ve kitabını okuyacak göz vermiş. Niye gaflet edelim; neden bakışı, duyuşu ve sezişi değerler üstü seviyeye yükseltmeyelim ki! Onu nâmütenâhî değerlendirme mümkünken ve nâmütenâhîye bağlı olan her şey sonsuzluk kazanıyorken biz niçin meseleyi kendi değersizliğimize bağlayalım?

Bu düşüncede olunmazsa, dünya hayatı yaşanmaya ve ebedî bir hayat varken burada kalmaya da değmez. İnsan kıymetli şeyler yapmalı. Her gün bir kere daha Cennet'i kazanmalı. Her gün bir kere daha Rabbini tanımalı. Her gün bir kere daha değişik buudda mehâfet ve mehâbet atmosferi içinde bulunmalı ki, yaşamaya değsin. Hayat onunla irtibatlı götürülürse hayattır. Yoksa cismen ölü olmayanlara da Kur'ân ölü nazarıyla bakıyor. *إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى* "Ölülere duyuramazsın!"⁷⁰ diyor. O'nu duymayan gönüller ölüdür. O'nunla beraberlik arkasına düşmeyenler, her gün bir adım daha kendini O'na yakın hissetmeyenler ölüdür. Hayatını O'nun rızasına bağlı götürmeyenler, O'nun huzurunda duruyor gibi davranmayanlar derecelerine göre ölüdür.

Ayrıca dünya hayatı itibarıyla bazı şeylerden mahrum yaşamak da çok önemli değildir. Bazen insanın aklına yurt yuva, köşk kasr gelebilir; bence bu konuda da Yunus gibi davranmalı ve "Bana Seni gerek" demeli. Hatta, "Nasıl olsa ötede verirler." gibi bir beklenti ve telakkî bile, bir makama göre, O'na karşı saygısızlık olur. O ister verir, ister vermez. Vilâyet talebinde bulunmak bile O'nunla olan münasebetimize olumsuz tesir eder. Bizim duygu ve niyazımız "Senin sürekli teveccüh buyurduğun ümmî, âciz, zavallı, fakir, muhtaç ve fakat Sana müştak bir abd eyle!" şeklinde olmalıdır. Cenâb-ı Allah, tebcil makamında *أَشْرَىٰ بِعَبْدِهِ*⁷¹ diyerek "İnsanlığın İftihar Tablosu"nu bir abd, kul olarak tavsif etmiştir. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) kul peygamberdir, melik değil.

⁷⁰ Nemi sûresi, 27/80.

⁷¹ İsrâ sûresi, 17/1.

Ufkumu Tutan Tek Şey, Biricik Sevdam...

Şu kısacık ömrümüzde, şahsımızın bilinmesi, iyi olarak tanınması ve böylece bize hürmet edilmesi şeklinde gayeler taşımak ya da dünya nimetlerinden istifade etme türünden bazı sevdalar ardına düşmek Rabb'e karşı çok büyük bir ayıptır. Onu anlatmak ve dinimizin i'lâsına çalışmak gibi bir kulluk vazifemiz varken dünyevî başka hedefler edinmek Allah'a karşı vefasızlıktır.

Kendi adıma da, makam mansıp sevdasına kapılmaktan, iyi olarak bilinip tanınmaya kadar her türlü dünyevî isteği Rabbime, "Efendim" e ve dinime karşı vefasızlık kabul ediyorum. Millet olarak, zaman içinde kendimizi yenilemek, daha parlak bir görüntü sergilemek, hususiyile de son bin senelik müktesebâtımızı, kültürümüzü tanımak, tanıtmak ve dinimizi anlatmaktan başka hiçbir sevdam olmasını istemiyorum. Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve merhametinden ümit etmekle beraber kendimi hiç ehil görmediğim Cennet, bütün güzellikleriyle ayaklarımın önüne serilse de ben şu anki hâlet-i ruhiyem itibarıyla bunu da istemiyorum.

Bu sözümle hâşâ Cennet'i küçümsediğim veya meşru dairedeki dünyevî lezzet ve nimetlerin dahi hiç istenmemesi gerektiğini kastettiğim zannedilmesin. Ben gözümü gönlümü dolduran bir sevdayı ifade etmeye çalışıyorum. Dinime ve milletime hizmet duygusu bütün bütün ufkumu kaplıyor, bunun dışında başka hiçbir şey düşünmüyorum. Hatta düşünmemin, istememin haram olduğunu zannediyorum.

Bugünkü gibi, hayatımın her gününü sıkıntı, acı ve ızdır rap yudumlayarak; her biri kalbimi durduracak büyüklükte üç dört defa şok yaşayarak; bir ilacın tesiri bitmeden bir diğerini almak zorunda kalarak geçirsem de, ben dünyevî lezzetleri, hatta Cennet'i değil, her şeye rağmen dinime ve milletime hizmeti tercih ederim. Uzun yaşamak değil benim muradım. Her geceyi "Bu gece son gecemdir" diye bekliyorum. Ama dünyaya bir "hizmet diyarı" olduğu nazarıyla bakıyor ve hayatta kaldığım müddetçe de bu bakışın gereğini yapmaya çalışıyorum.

İlk Müslümanların Akla Hayret Veren Performansları

İlk Müslümanların, İslâm'ı dünyanın dört bir yanına götürürken nasıl davrandıklarına dair teferruatlı bilgiye sahip değiliz. Gittikleri yerlerdeki hâkim dinler, mezhepler, düşünceler ve müessir kültür kalıntlarına rağmen çok kısa bir zamanda İslâm'ın gönüllere girmesi insana hayret veriyor. Onların bu konuda çok başarılı oldukları anlaşılıyor. Bu başarıyı, kâhir orduların girdikleri yerlerde halka baskı yapmasıyla ve kılıç zoruyla açıklamaya çalışmak akıl ve mantığın kabul edeceği bir şey değildir.

Buyurun, bugün gelişmiş bir millet olmanın imkânları ile, medenî insanlar olarak Hindistan'a gidin; ilk Müslümanların o zamana nispeten elli senede yaptıklarının ne kadarını yapabileceğinizi bir deneyin. Zaten bugün Hindistan'daki mevcut Müslüman nüfus da, o dönemde Müslüman olanların çocukları. Müslümanlar daha hicret-i seniyyenin kırkıncı senesinde Sindâbâd'a girdiler ve o günden bu yana Hindistan'da Müslümanlık var. Buhâra, Semerkand gibi beldelere hicret-i seniyyenin sekseninci senesi girilmiş. Buharî'nin dedesi, kendi hocası meşhur hadisçi Müsnedî'nin dedesinin vesilesiyle Müslüman olmuş. Buharî, üçüncü asrın yarısına kadar yaşadığına ve üçüncü asırda o muazzam eserini ortaya koyacak verimliliği gösterdiğine göre diyebiliriz ki, o coğrafyada bulunan insanlar çok erken dönemde Müslümanlaşmışlar. Dahası, dinin dilini benimsemişler, o dilin büyük üstadlarını yetiştirmişler ve Hicaz'da yaşayan hadisçilerden daha güçlü muhaddisler Asya'da ortaya çıkmış. Hatta denebilir ki, İmam Malik gibi *Muvatta* sahibi büyük bir âlim istisna edilecek olursa, ondan sonrakiler, İmam Şâfiî de dâhil Asya kültürüyle yetişmiştir.

Evet, İmam Şâfiî, Irak, İran, Bağdat civarında dolaşmış; İmam Azam Ebû Hanife'nin talebelerinden ders almıştır. Buharî, Müslim, Nesaî... Bunların her birisi Asya'nın bir yerinde neş'et etmiştir. Buhâra ve Tirmiz birbirine yakın yerlerdir. Ebû Dâvûd Sicistan'dan, Nesaî Nese'den... Hadisçilerden başka, onca fakih

yetiştirilmiştir buralarda. İkinci asrın ortalarına doğru devâsâ hukukçular sahnede yerini almış, fıkıh metodolojisi gelişmiş ve üçüncü asra doğru dünyada eşi emsâli olmayacak şekilde bir rönesans yaşanmıştır.

Onlar Gönülleri Fethetti

Hâsılı, erken devirlerdeki Müslümanlar, oralara kılıç zoruyla, baskıyla girmiş değillerdir. Gönülleri fethetmiş, kalblere taht kurmuş, akılları durduran hayretengiz bir performans ortaya koymuşlardır. Şimdi günümüzün daha sağlam düşünüyor gibi görünen, daha iyi imkânlarla sahip insanına bakalım. Günümüz insanı daha çok malzemeye, daha çok dökümana sahip; muhâbere ve muvâsala (haberleşme) şartları daha rahat; telekomünikasyon imkânları oldukça ilerlemiş; teknoloji insanların emrine âmâde; fakat acaba günümüzün Müslümanları, ilklerin ortaya koyduğu cehd ve gayretin ne kadarını sergiliyor? Kaç insanın hidayetine vesile olmuş ve bundan sonra da kaç insanı iman nuruna taşımayı planlıyor?

Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretleri

Evet, selef-i salihînin elinde bizdeki imkânlar yoktu. Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretleri İstanbul'a ulaşıncaya kadar kim bilir neler çekti? Yezid döneminde yaptıkları bu seferde, herhâlde oraya gelinceye kadar altı ay yol yürümek zorundaydılar. Ebû Eyyub Hazretleri çok yaşlıydı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret buyurdukları zaman Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretlerinin çoluk çocuğu vardı. O zamanlar otuz küsur yaşında var idiyse, katıldığı İstanbul seferi hicret-i seniyyenin aşağı yukarı kırkıncı senesinde olduğuna göre, yaşı yetmiş yetmiş beş civarındaydı. Yetmiş yaşın üzerindeki o insan, dinini i'lâ uğruna, kendisini atın üzerine bağlatıyor ve o uzun mesafeyi o şekilde aşıyordu.

Ebû Talha Hazretleri

Aynen Ebû Eyyub el-Ensârî gibi, Ebû Talha Hazretleri de oldukça yaşlanmıştı; ama hâlâ cihad aşkıyla yanıyordu. Atın

üstünde duramayacak hâlde olmasına rağmen cihada gitmek isteyince torunları diyordu ki, “Sen Allah Resûlü hayatta iken yeterince savaştın. Bedir’de, Uhud’da bulundun. Artık sen dinlen, biz senin yerine cihad ederiz. Hem yürüyecek dermanın bile kalmadı.” Ebû Talha (radiyallâhu anh) “Hayır!” diye cevap veriyor, Tevbe sûresinin kırk birinci âyetini okuyor ve “Allah öyle bir tefrik yapmıyor ki... ‘Yaya ya da binitli olarak, piyade veya süvari olarak Allah yolunda seferberlik yapın.’⁷² buyuruyor.” diyordu. “Sen atın üstünde duracak hâlde de değilsin!” dediklerinde ise “Bağlayın beni atın üstüne, öyle gideyim!” cevabını veriyordu. Ve o hâliyle, Kıbrıs’a yapılan deniz seferine katılıyordu. Gemide ağır bir şekilde hastalanmış ve birkaç gün sonra da vefat etmişti. Geminin karaya ulaşmasını bekledikleri için defnini yedi gün sonra yapmışlar; ama cesedinin bozulmadığını görmüşlerdi.⁷³

Ümmü Haram Validemiz

Aynı sefere katılanlardan birisi de “Hala Sultan” dediğimiz Ümmü Haram validemizdir. Bu sefere katılacağı müjdesini seneler önce Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) fem-i mübarekenden alan anamız, o gün seksen altı yaşında olmasına rağmen aynı i’lâ-yı kelimetullah aşkı onu da evinde oturaktan alıkoymuş ve Kıbrıs’a kadar götürmüştü. Karaya çıkıldığında atının ayaklarının sürçmesiyle düşmüş ve şehit olmuştu.⁷⁴ Kıbrıs Rum kesiminin Larnaka şehrinde bulunan kabr-i şerifi, adayı fetheden Osmanlılar tarafından 1570 senesinde türbe ve cami yapımıyla genişletilmiş ve onarılmıştı.

Görüldüğü gibi, bu insanlar her türlü mehâliki göğüsleyerek en uzak yerlere bile gitmişler. Mesafeler o kadar uzun ki, bir yere ulaşabilmek için altı ay yol gitmek zorunda kalmışlar. Sonra da orada cansiperâne mücadele etmişler. Ve akabinde bir yolunu,

⁷² Tevbe sûresi, 9/41.

⁷³ İbn Hibbân, *es-Sahîh* 16/152; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 6/138.

⁷⁴ Buhârî, *cihad* 3; Müslim, *imâret* 160, 161.

fırsatını bulup istidatlı ruhlara dinî duyguyu, dinî düşünceyi fısıldamışlar. Dinlerini arızasız temsil etmiş, göstermiş ve başkalarına tesir etmişler. Bu çok zor işlere talip olmuşlar ve şikayet nedir bilmeden vazifelerini yapmışlar. Şikayet etmediklerini iyi bildiğimi söyleyebilirim. Siyer ve megâzi kitaplarında, o tehlikeleri, o ifritten şeyleri göğüsleyen bu insanların, verdikleri mücadeleden iki kelimelik şikayette bulduklarını görmedim.

Bir Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'ye bakın. Başını kaynayan suya sokuyorlar, yüzünün etleri dökülüyor, ama "Benim başıma bunlar geldi."⁷⁵ diye şikayet etmiyor. Bizler, hiçbirimiz, dinimizden dolayı bu ölçüde sıkıntı çekmedik. Çok rahatız. Bunun karşılığında, Cenâb-ı Hakk'ın bunca nimetine karşı bir şükür ifadesi olarak, bize lütfettiği o teknik imkânları onu duyurma adına kullanmıyorsak bu apaçık nankörlük olur. Hem körlük olur, hem nankörlük olur. Nan, ekmek demektir. Nankör olma, ekmeği nimet mânâsına alırsanız, nimeti görmeme demektir.

Günümüz Mü'minlerine Gelince...

İşte günümüzün her bir mü'mini de, elindeki geniş imkânları ve olumlu şartları değerlendirerek nereye ulaşabilecekse Allah'ın izniyle oraya ulaşmaya bakmalıdır. Ve elinden gelen her şeyi yapıp sonuçta demelidir ki, "Bizim neslimiz bu meseleyi ancak şu noktaya götürmeye müsaitti, donanımımız ancak ona yetiyordu. Hele biz oraya bırakalım, arkadan gelenler de alır daha ileriye götürürler, daha arkadan gelenler de alır daha öteye taşırlar..."

Öyleyse, herkes din-i mübîn-i İslâm'ı tebliğ ve temsil etme vazifesini sırtlanacak; ömrünün, gücünün, kabiliyetinin ve imkânların el vermesi ölçüsünde yürüyebildiği kadar yürüyecek ve yorulup tükendiği yerde o kutsî emaneti arkadan gelen bir tanesi alıp yola devam edecek. Şimdiye kadar hep öyle olmuş. Dini temsil etme ve başkalarına anlatma işini sahabi efendilerimiz Emevilere, Emeviler Abbasîlere bırakmış; daha sonra

⁷⁵ Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 27/359; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe* 3/214

Abbasîler sarsıntı yaşarken, hicret-i seniyyenin üçüncü asrıdan dördüncü asrına girilirken, Asya'dan gelen Türk boyları için altına girmiş. Tuğrul Bey'in önderliğinde, 1050'lerde Bağdat'ı korumuşlar ve 1071 gibi çok erken bir tarihte Malazgirt'te İslâm'ın koruyuculuğunu üzerlerine almışlar.

*“Onlar bir mübarek topluluktuk, kazandıkları şeylerle yürüdüler Allah'a... Siz de kazandıklarınızla, kesbinizle veya iktisabınızla; ya yanlışlarınızla, hatalarınızla ya da sevaplarınızla bir gün Allah'a yürüyeceksiniz.”*⁷⁶ Vazife yapmış olarak yürüme de var, vazifeden kaçmış olan firariler gibi derdest edilerek oraya celbedilme de var. Öyle bir celbedilmeden Allah'a sığınınız.

Sahabe Şuuru

Osman Gazi Hazretleri ruhunu çadırda teslim etmişti. Vefatı sırasında Söğüt'e yerleşeli kırk seneden fazla olmuştu; ama onun hâlâ evi yoktu. Bilecik'te oğlu Orhan Gazi'nin emri altında Bursa'yı fethetmeye uğraşırken uzaktan Bursa'nın ışıklarını görüyor ve “Beni oraya defnedin.” diyordu. Etraftaki tekfurlardan elde ettiği mal mülkle tâ o zaman Topkapı Sarayı'nı kurabilirdi; ama o çadırında vefat ediyordu. Zira o derin bir safvet, samimiyet ve adanmışlık ruhunun adamıydı. Bu fotoğrafı alır, sahabenin yanına koyarsanız aradaki farkı çok seçemez, tefrik edemezsiniz. Osman Gazi Hazretlerini Hz. Halid'le yan yana getirseniz (sahabinin mutlak fazileti mahfuz) seçmekte zorlanırsınız, “Acaba bu mu, yoksa öbürü mü Halid?” dersiniz. Bildiğiniz gibi, Hz. Halid vefat ederken geride hiçbir şey bırakmamıştı. Hz. Ömer diyor ki, “Hz. Halid, herkesin övdüğü bir kumandan olarak yaşadı; İslâm'ın bir yitiği olarak gitti. Gitti ve geride sadece atını ve kılıcını bıraktı.”⁷⁷

Hz. Halid, iki imparatorluğu yerle bir etmişti; ama kendisine ait hiç mal mülk edinmemişti. Bu, mal mülk olmamalı demek değildir; gönlünü dünyaya kaptırmama, mala mülke, makama mansıba bağlanmama, bağlanılması lazım gelene bağlanma

⁷⁶ Bakara sûresi, 2/134, 141.

⁷⁷ Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 16/279

demektir. İnsanın ancak tek bir yere bağlanmaya gücü yeter. Âdemoğlu, iki şeye aynı ölçüde, aynı kuvvette gönül veremez.

İşte onlar, i'lâ-yı kelimetullahtan başka hiçbir şey düşünmüyorlardı. İstiyorlardı ki, herkes Allah'ı tanınsın. İnsanlar, Hz. Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanışsın. Gece gündüz "Bu kocaman dünyaya nasıl Müslümanlığı anlatırız?" diyorlardı. Bir gün dünyanın büyüklüğüne bakıyor, anlatılanları dinliyor ve "Demek ki, bu dünyaya Müslümanlığı anlatmak bir insanın ömrüne sığmayacak kadar zormuş." diyorlardı. Sadece şu söze bile baksanız, maksat ve gayelerinin ne olduğunu, ne ile dertlendiklerini görürsünüz.

Hedef gösterme mi anlarsınız, müjde mi bilmem; ama Allah Resûlü "Benim adım güneşin doğup battığı her yere ulaşacaktır."⁷⁸ buyurmuştu. Onlar, bunu bir vazife olarak anlamışlar ve hep bu vazifeyi eda etme gayretiyle yaşamışlardı. Aziz milletimizin mazisi bu kutlu vazifeyi yapmanın izzetiyle doludur. Herkesin ölüm hastalıklarına tutulduğu yerde bu millet "Biz ümit olmalıyız." deyip ayakta kalmasını bilmiş ve bu şuurla yaşamıştır.

Tebliğ Vazifesi ve Allah'ın Koruması

Soru: Hocam, Peygamber Efendimiz'e tebliğ emri verilen âyet-i kerimede Allah'ın korumasından da bahsediliyor. Bu âyeti nasıl anlamalıyız?

Cevap: Daha önce de bu âyet-i kerimenin tebliğ vazifesi-ne bakan yönleriyle alâkalı mütalaalarda bulunmuştuk. Bu defa sorunuzdaki esas noktayı hıfz-ı ilâhî, Allah'ın koruması teşkil ediyor. Âyetin meâli şöyledir: "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun. Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır. Allah kâfirleri muradlarına erdirmez."⁷⁹

⁷⁸ Bkz.: Müslim, *fiten* 19; Tirmizî, *fiten* 14; Ebû Dâvûd, *fiten* 1.

⁷⁹ Mâide sûresi, 5/67.

Tebliğ Pek Ağır Bir Sorumluluktur

Her şeyden önce, tebliğ vazifesi çok ciddî bir mesuliyet ve pek ağır bir sorumluluktur. Denebilir ki, peygamberlik pâyesine yükseltilmiş ve o pâyeye uygun bir donanımla yaratılmış bir insanın varlığının gayesi tebliğdir. Bu açıdan, bir peygamber “Ben başka işler de yapayım, bu arada risalet vazifesini de yerine getireyim.” demez/diyemez. Cenâb-ı Hak, bir insana iffet, fetanet, sıdk ve sadâkat, emniyet, güzel örnek olma, istikamet, rabbânîlik, hasbîlik, ihlâs, çok aşkın bir tebliğ kabiliyeti gibi üstün kabiliyet ve istidatlar bahşetmiş, sonra da onu peygamberlikle şereflendirmişse, bu özel bir vazife için donanmış olmayı ve o peygamberin hususuyla o iş için yaratıldığını gösterir. Her peygamber bu özel donanımın farkında olarak yaşamıştır. Belki başlangıçta az da olsa, kuşku, endişe, korku ve telaş hissi duymuşlardır. Fakat işin içine girince artık görmüşlerdir ki, –tabiri caizse– bu işten kurtulma, bir kenara çekilme imkânı yoktur. Onlar için mecburi istikamet, risalet yolunda yürümektir.

İşte âyet-i kerimede “*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun.*” Yani, “*Senin konumun risalet konumudur. Peygamberlikle alâkalı hususların gereğini tam eda etmediğin takdirde konumunun hakkını vermemiş olursun.*”⁸⁰ deniliyor. Âyeti böyle anlamazsak, hâşâ Kur’ân’ın kelimelerinde haşiv (lüzumsuz ve fazlalık söz) var zannederiz. Her ne kadar meâl veririrken meseleyi belli kısaltma ve tasarruflarla ifade ediyorsak da âyetten asıl anlaşılması gereken “Eğer tebliğ vazifesinde bulunmazsan, tebliğini yapmamış olursun.” demek değildir; “Tebliğ vazifesinin bütün gereklerini yerine getirmezsen, konumunun hakkını, peygamberlikle donanmış olmanın hakkını vermemiş olursun.” demektir. Yani, “Sen bazı endişelerden tam tecerrüd etme ve bazı şeylere de im’ân-ı nazarda bulunma konumundasın. Öyleyse, “*Rabbinin yüce adını zikret, fânilere*

⁸⁰ Mâide sûresi, 5/67.

bel bağlamaktan kurtul ve bütün gönlünle yalnız O'na yönel."⁸¹ Bu, "Seçimini her şeyi terk etmeye ve sadece Allah'a yönelmeye bağla." demektir.

Vazife Mahallinin Şartları

Bütün peygamberler gibi Resûl-i Ekrem (aleyhi ekmelütte-hâyâ) da konumunun farkındadır; farkındadır; ama vazife mahalli olan dünya pek müthiştir. İçinde yaşadığı toplumda ahlâk öyle bozulmuş, çirkin huylar öyle yerleşmiş, kötü tavır ve davranışlar öyle tabiat ve âdet hâline gelmiştir ki, Üstad'ın tabiriyle, bu menfilikler o toplum fertlerinin kan ve damarlarına işlemiştir. Hz. Bediüzzaman, Efendimiz'in büyüklüğünü meydan okurcasına nazara verdiği yerde şöyle der: "Bilirsin ki, sigara gibi küçük bir âdeti, küçük bir kavimde, büyük bir hâkim, büyük bir himmetle, ancak daimî kaldırabilir. Hâlbuki, bak; bu zat, büyük ve çok âdetleri, hem inatçı, mutaassıp, büyük kavimlerden, zahirî küçük bir kuvvetle, küçük bir himmetle, az bir zamanda ref edip, yerlerine öyle secâyâ-yı âliye'yi ki dem ve damarlarına karışmış derecede sabit olarak vaz ve tespit eyliyor. Bunun gibi daha pek çok harika icraatı yapıyor. İşte, şu Asr-ı Saadet'i görmeyenlere, Ceziretü'l-Arab'ı gözlerine sokuyoruz. Haydi, yüzer filozofu alsınlar, oraya gitsinler, yüz sene çalışsınlar! O zâtın o zamana nispeten bir senede yaptığının yüzden birisini acaba yapabilirler mi?"⁸²

İşte o devrin alışkanlıkları sigara tiryakiliği gibi de değildi. O insanların hepsi belli kötülüklerin morfinmanı, eroinmanı, alkoliği gibi olmuşlardı. Hastalık, ayrıldıkları zaman muvazeneleleri bozulacak kadar bütün bünyelerini sarmıştı. Hani uyuşturucu müptelası insanları tutuyorlar; ellerini ayaklarını bağıyorlar; o da başlıyor çığlıklar atmaya, yırtınmaya, dövünmeye... O devirde her fert öyleydi. Alışageldikleri çirkinliklerden ayrılmak onları deli ediyordu. Allah Teâlâ, böyle bir ortamda bulunan Peygamber

⁸¹ Müzzemmil sûresi, 73/8.

⁸² Bediüzzaman, *Sözler* s.251. (Ondokuzuncu Söz, Sekizinci Reşha).

Efendimiz'e "Sen her şeye rağmen, sana sunulan mesajları tebliğ et!"⁸³ diyordu. "Bu senin konumunun gereği... Her konum kendine göre bir duruş ister. Duruşunu çok iyi ayarlayamazsan, seni o yüce konumdan mahrum ederiz." mesajı veriyordu.

Diğer taraftan, getirdiği mesajlardan dolayı kendi kavmi, kabilesi ve en yakın akrabası bile Allah Resûlü'ne düşman olmuştu. Meselâ, Resûl-i Ekrem küçük yaşlarında Ebû Leheb'in evine gitmiş, hem Ebû Leheb hem de eşi Ümmü Cemil, Efendimiz'i kucaklarına almış, sevmiş, omuzlarına koymuş, cariyeleri Süveybe'den süt emzirtmişlerdi. Fakat peygamberliğini ilan ettiği zaman Ebû Leheb ve eşi "eledi hisam (en azgın düşmanlar)"dan olmuşlardı. Fert planında böyle olduğu gibi, kabile ve ülke planında da Efendimiz'in etrafı düşmanlarla çevrilmişti. Dünyanın en güçlü devletleri bile meselevi sezdikçe o işin karşısına çıkmışlardı. Çok erken bir dönemde, Efendimiz daha hayattayken, Bizans ordusu Medine'nin kapılarına kadar gelmişti.

Evet, içten ve dıştan mütedahil daireler hâlinde, çok korkunç düşman halkaları vardı onun etrafında. Bunların hepsinin stratejileri farklı, düşmanlıkları farklı, komploları farklıydı. Bir yerde Efendimiz'in mübarek başına taş atıyorlar, bir yerde yemeğine zehir koyuyorlar, bir başka yerde kılıçları O'nu öldürmek için biliyorlar, akla hayale gelmeyecek komplo ve suikastler hazırlıyorlardı. İşte, etrafı düşmanlar ve düşmanlıklarla çevrilmiş bir insan için asıl kaynağından bir teminat yerinde olacaktı. "O, teminata ihtiyaç duyuyordu." demedim, bunu özellikle ve kasten söylemedim. "Böyle bir teminat zaruretli." de demedim. Çünkü Efendimiz'in mübarek yapısı bunları aşmaya müsaitti. Allah'ın izin ve inayetiyle, Allah'a (celle celâluhu) tevekkül ve teslimiyetiyle o bütün menfilikleri aşabilirdi. Fakat Efendimiz'e bir iltifat ve tesliye olarak "Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır."⁸⁴ buyurulmuştu.

⁸³ Mâide sûresi, 5/67.

⁸⁴ Mâide sûresi, 5/67.

Ve Âyetin Müjdesi

Bu âyet müjde ediyordu ki, “Sen vazifeni yap, başkaları endişe duyabilirler, ama sen endişe etmemelisin. Allah’ın, seni koruyacağına dair vaadi var. Sana el uzatmak, kötülük yapmak isteyenlere karşı Allah bütün yolları tıkar. Sana ulaşamaz düşmanların. Sana kötülük niyetiyle gelenler düz yollarda şaşırırlar. Allah seni ins u cinnin şerlerinden koruyacaktır.” Evet, Efendimiz zaten tevekkül içindeydi. O’nun teslimiyeti tamdı. Hatta O tefvîz ufkunda dolaşıyordu. Cenâb-ı Hak sika adına O’na, “*Sen esbabın bütün bütün geçersiz kaldığı yerde bile Rabbinin seni yalnız bırakmayacağı mülâhazasına sımsıkı sarıl!*” dedi ve O’nda sika duygusunu tetikledi. Ve “sika kahramanı” olan Allah Resûlü, bu âyetin nüzulünden sonra, daha önce geceleri çadırını bekleyen sahabe efendilerimizi dahi aramaz oldu.

Rabbine karşı itimat ve güveni o kadar tamdı ki... Hicret sırasında mağaradan çıkıp Medine tarafına gittikleri vakit, Kureyş’in reisleri, mühim bir ücret mukabilinde, Sürâka isminde gayet cesur bir adamı göndermişler; takip edip Efendimiz’i ve yanındakileri öldürmeye çalışmasını istemişlerdi. Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm, Ebû Bekr-i Sıddık ile beraber mağaradan çıkıp giderken Sürâka’nın geldiğini görmüşlerdi. Hz. Ebû Bekir, Peygamberimiz’e zarar gelmesinden endişe etmişti. İşte o anda Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm mağarada, kendisini takip edenler girişe kadar gelip az eğilseler görebilecek kadar yaklaştıkları anda dediği gibi, “*Tasalanma! Allah, bizimle beraberdir.*”⁸⁵ demişti. Sürâka’ya bir bakmış; o anda Sürâka’nın atının ayakları yere saplanıp kalmıştı. Sürâka, tekrar kurtulmuş, yine takip etmiş; ama atının ayakları yine saplanmış ve saplandığı yerden de duman gibi bir şey çıkmaya başlamıştı. O vakit anlamıştı ki, ne onun elinden ve ne de kimsenin elinden gelmez ki O’na ilişsin. “el-Aman!” demiş; Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm da aman vermiş ve “Git, öyle bir şey yap ki başkası bizi takip etmesin!” demişti.⁸⁶

⁸⁵ Tevbe sûresi, 9/40.

⁸⁶ Buhârî, *menâkıb* 25, *fezâilü ashâb* 2, *menâkıbü’l-ensâr* 45; Müslim, *zühd* 75

Efendimiz ve Peygamberlik Davasının Vârisleri

Aslında Cenâb-ı Hakk'ın Peygamber Efendimiz'in hayatında gösterdiği her şey, kıyamete kadar dava-yı nübüvvetin vârisleri için de birer örnek ve daima müracaat edilecek bir misaldir. Kur'ân-ı Kerim'de diğer enbiya-i izamın hayatlarından değişik tablolar birer örnek olarak gösterilmiştir. Meselâ, Mümtehine sûresinin dördüncü âyetinde meâlen şöyle denilmektedir: *“İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda size güzel bir örnek vardır. Hani onlar hemşehrilerine şöyle demişlerdi: 'Bizim, ne sizinle, ne de Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeriklerinizle hiçbir ilişğimiz kalmamıştır. Siz Allah'ın tek ilâh olduğuna inanmadıkça, biz sizi reddediyor, bizimle sizin aranızda ebedî olarak düşmanlık ve nefret meydana geldiğini ilan ediyoruz.' Ne var ki İbrahim'in babasına 'Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Bununla beraber, Allah'ın senin hakkında dilediği hiçbir şeyi önlemem mümkün değildir' demesi başka. Onun ve beraberinde olanların duası şudur: 'Ey Yüce Rabbimiz, yalnız Sana güvenip dayandık, Sana yöneldik ve sonunda da Senin huzuruna varacağız!' ”*⁸⁷ Hz. İbrahim ve ashabının hali, Ashab-ı Kehf'inki gibi bir baş kaldırma, küfre karşı bir tavır ortaya koymadır. Daha pek çok âyette bu türden örnekler vardır ve onlar sayesinde mü'minlere belli yol işaretleri gösterilmektedir.

Fakat o peygamberlerin sergüzeşt-i hayatlarını isabetli anlayabilmek ve onları doğru değerlendirebilmek için Hakikat-ı Ahmediye çok iyi bilinmelidir. Efendimiz'in temsili “gez-göz-arpacak” gibi kabul edilip meseleye o zaviyeden bakılmazsa diğer peygamberlerin hayatları vesilesiyle verilen örnekler de doğru anlaşılabilir. Meselâ, Hz. Musa'nın kaçması çok farklı yorumlanabilir. Fakat Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun mübarek temsili “gez-göz-arpacak” gibi kullanılır ve ancak bir hicret penceresinden o kaçısa bakılırsa mesele doğru anlaşılır. Seyyidinâ Hz. Davud'u doğru yorumlama da, Seyyidinâ Hz. Mesih'i yanlışsız okuma da o sayede olur.

⁸⁷ Mümtehine sûresi, 60/4.

Öyleyse bizim için Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Salih (aleyhimüsselâm) efendilerimizin hayatında çok önemli dersler vardır. Fakat bizim, bu derslerin âdeta bir dantela gibi işlenmiş olmasını, ruhumuz, vicdanımız, hissimiz, bütün zâhir ve bâtın latifelerimizle kabul etmemiz ve onları doğru değerlendirmemiz Hz. Muhammed kanaviçesini bir model olarak kullanmamıza bağlıdır. Bu açıdan bizim için, isterseniz eski mantıkçıların sözüyle diyeyim, evvelen ve bizzat, birinci dereceden örnek, muktedâ bih ve rehber-i ekmel Hz. Muhammed'dir. O'ndan sonra diğer peygamberlerden de dersimizi alırız; ama O'nun vasıtasıyla alırız. Yani, aramızda O vardır. O'nun yorumuna, O'nun seslendirmesine göre onları değerlendirir ve onlardan istifade ederiz.

Evet, sözü tekrar esas mevzumuza getirecek olursak, Efendimiz bizim için bir örnektir. Tebliğ vazifesini yaparken Allah'ın korumasına mazhar olması yönüyle de bizim için bir misaldir. Eğer biz de kendimizi bazı kimselere bir şeyler anlatma konusunda hissediyorsak, belli ölçüde de olsa bize verilmiş bir kısım nimetlerin farkındaysak, işte bu farkındalığın hakkını vermemiz lazımdır. Meselâ, siz güzel konuşuyorsunuz. Yani, maksadınızı din-i mübini seslendirme adına çok rahatlıkla ifade edebiliyorsunuz. Bir arkadaşınız da kalemi eline aldığı zaman, makâsıd-ı ilâhiyeye uygun şekilde, duygu ve düşüncelerini kelimelere dökabiliyor; çok rahatlıkla yazabiliyor ve hüsnükabul de görüyor yazdıkları. Şimdi bunlar birer ilk mevhibedir. İlk mevhibeler, Allah'ın lütfu ve ihsanıdır. Bu ilk mevhibeler kendi nev'inden şükür ister; bu şükür de anlatma, yazma, ifade etme ve böylece nimetleri sergileme şeklinde olacaktır. Ve dolayısıyla şöyle böyle donanımınız varsa, o donanımınızla siz de kendi konumunuzun hakkını vermeye çalışıyorsanız, sizin de bazı kimselerden kötülük görmemiz her zaman mümkün ve muhtemeldir.

İşte, Üstad'ın "Kardeşlerim, biz inayet altındayız; Allah'ın izni ve keremiyle onların elleri bize ulaşamayacaktır."⁸⁸ dediği gibi, siz vazifenizi hâlisane yapmaya çalışırsanız Allah (celle

⁸⁸ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*-1 s.275.

celâluhu) sizi de eşrârın şerrinden, kötü niyetlilerin entrikalarından sıyanet edecektir. Bu koruma vaadi, Efendimiz’i “sika”ya ulaştıran bir iltifat olarak telakki edilmesine karşılık, bizim için tam bir teselli kaynağıdır, çünkü bizim O’na ihtiyacımız var. Biz öyle bir teselli ve koruma sözüne muhtacız. Ne ölçüde muhtacız? Tam tevekkülü elde etme, teslimiyete ulaşma adına muhtacız. Çünkü biz zayıfız; donanımımız, Efendimiz’in katlandığı o büyük sıkıntılara, dert ve çilelere katlanmaya müsait değil.

Bakın o hususî donanımlı “İnsanlığın İftihar Tablosu”na... Gavres isminde cesur bir kabile reisi, kimse görmeden, ta O’nun yanına kadar gelerek, elinde kılıç, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâma, “Şimdi seni elimden kim kurtaracak?” diyor. Âdeta kâinatı ihtizaza getiren bir ses duyuluyor: “Allah!...” Efendimiz’in, cesareti ve mehîb sesi karşısında Gavres, iki omzu ortasına gaibden bir darbe yemiş gibi kılıç elinden düşüyor, yere yuvarlanıyor. Allah Resûlü, kılıcı eline alıyor ve “Ya şimdi seni benden kim kurtaracak?” diyor. Ama onu cezalandırmıyor, affediyor. O adam kabilesinin yanına gidince herkes hayrette kalıyor. “Ne oldu sana? Niçin bir şey yapamadın?” diyorlar. O şöyle cevap veriyor: “Ben şimdi insanların en hayırlısının yanından geliyorum!”⁸⁹ Evet, bir insanın güçlü olduğu zaman affedici olması çok mühimdir. Allah Resûlü güçlü olduğu anın hakkını da veriyor. Elinde güç ve güce ait imkânlar olmadığı zaman da “Asıl Güç Kaynağı”na dayanıyor. Hemen لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

İşte bu hâdise de gösteriyor ki, O’nda tevekkülün çok çok üstünde bir sika ufku vardı ve söz konusu âyet O’nun için sika ufkunda bir beyandı. Ama onu, bizim için tevekküle bir çağrı sayabilirsiniz. “Allah’a tevekkül edin, korkmayın. Allah kefil olarak size yeter. Yardımcı arıyorsanız Allah size yeter. Dost isterseniz Allah yeter.” demektir. Evet, biz de Allah’ın ihsan ettiği ilk mevhibeleri iyi değerlendirir, sorumlüğümüzü yerine getirirsek mutlaka bizim önümüze de engeller konacaktır. Dert, sıkıntı, çile ve

⁸⁹ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/364, 390; İbn Hibbân, *es-Sahih* 7/138.

mukaddes ızdırıp bu yolun kaderidir. Fakat unutmamalıyız ki, biz Allah'ın görüp gözetmesi altındayız; O'nun inayet, riayet ve kilaeti altındayız. Elverir ki biz, O'na karşı itimadımızı tam tutalım. Bir de, o riayet çerçevesi içine girme konumunu koruyalım. Yani, eğer özel bazı kimseler oraya alınıyorlarsa; meselâ vefalılar, sadıklar, tebliğe kilitlenmiş ve adanmış insanlar, günaha karşı tavır koymuş babayığitler o daire içine alınıyor, onlara sıyanet, inayet, riayet ve kilaet vaadediliyorsa; biz de o vasıfları üzerimizde bulunduralım. Eğer o mevzuda başımıza bir şey geliyorsa; hıfz-ı ilâhîyi görmüyor, hissetmiyorsak; o bizim kusurlarımızdan, olmamız lazım geldiği gibi olamayışımızdandır. Zırhımızda bir delik açıldığından, temrenimiz kırıldığından, sadağımızda ilâhî inayeti avlayacak bir ok kalmadığındandır.

Bu açıdan iki şeye çok dikkat etmemiz lazımdır: Birincisi, o daire-i kudsiye içine girebilmek, yani, ihlâs dairesi içinde ihlâslılar, sadıklar, vefalılar ve adanmışlarla beraber olmak; ikincisi, Allah'a çok güvenmek, çok itimat etmek ve üzerimize düşen vazifeyi mutlaka yapmaktır.

Bediüzzaman Hazretleri, sohbetimize mevzu olan âyet-i kerimenin Efendimiz'in ve Kur'ân'ın mucizelerinden olduğunu ifade eder. Bu faslı da şimdilik, onun sözlerine kulak vererek bitirelim: “Evet, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm çıktığı vakit, değil yalnız bir taifeye, bir kavme, bir kısım ehl-i siyasete veya bir dine, belki umum padişahlara ve umum ehl-i dine tek başıyla meydan okudu. Hâlbuki O'nun amcası en büyük düşman ve kavim ve kabilesi düşman iken, yirmi üç sene nöbettarsız, tekellüfsüz, muhafazasız ve pek çok defa suikaste maruz kaldığı hâlde, kemâl-i saadette, rahat döşeginde vefat edip Mele-i Âlâya çıkmasına kadar hıfz ve ismeti, “Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır.”⁹⁰ âyetinin ne kadar kuvvetli bir hakikati ifade ettiğini ve ne kadar metin bir nokta-i istinat olduğunu, güneş gibi gösterdi.”⁹¹

⁹⁰ Mâide sûresi, 5/67.

⁹¹ Bediüzzaman, *Mektubat* s.179 (On Dokuzuncu Mektup, On Beşinci İşaret).

Aksiyon ve Kalbî Hayat

Soru: *Bazı insanlar devamlı vatana millete hizmette koşuyor; ama zahiren ibadet ü taatte çok derin görünmüyorlar. Bunun yanında maneviyata açık, içe doğru derin, dış dünyaya biraz daha kapalı insanlar da var. Bunlardan hangisi daha makbuldür?*

Cevap: Bunların hepsi ayrı ayrı meziyetler. Hepsinin ayrı yeri vardır ve insanın affına vesile olabilir. Ama en iyisi ve en mükemmeli, hem Rabbimizle münasebetimizde sağlam durmak, hatta mazhariyetleri hissetmemek, yukarıda arz edildiği gibi devamlı ibadete, evrâd u ezkâra iştiyaklı olmak hem de “Beni bunca nimetlerle perverde eden (besleyen) Rabbimi duyurmalı, sevdirmeli değil miyim?” demek. Bu şekilde câmî (pek çok hususiyeti üzerinde barındıran) insan olunur. İnsan-ı kâmil de, böyle tiplerden çıkar. Çünkü insan-ı kâmil câmîdir; yani ruhî ve kalbî hayatıyla, sırrı, hafîsi ve ahfâsiyle, letâif-i zâhiresi ve bâtınasıyla hep aynı noktada bulunur; Allah karşısında aynı duruşa muvaffak olur. Tek yanlı olanlardan câmî insan ve dolayısıyla insan-ı kâmil çıkmaz.

İkinci bir mesele de, bazı insanların fitratı metafizik mülâhazalara açıktır; bazılarında ise irşad etme, tebliğde bulunma, insanları Allah’a yönlendirme istikametinde koşturma daha önde gelir. Bazılarının tabiatında birisi var, diğeri yoktur. Bazılarının fitratında ise bu vardır, öbürü yoktur. Allah Teâlâ murad buyurursa tabiat değişikliği de lütfeder. Yani, bir insan vardır ki, inançsızlıkla, küfür düşüncesiyle sürekli yaka paça olur; hep mücadele içindedir. Ama beri tarafta kendini çok ihmal etmiştir. İbadet ü taat, evrâd u ezkâr, geceleri kalkıp az bile başını yere koyma, biraz inleme gibi şeyler yok denecek kadar azdır onun hayatında. Ancak Allah (celle celâluhu) dilerse tabiatları değiştirir, hâlden hâle koyar, bu O’nun için kolaydır. Bunun için, me’surat Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen, Kur’ân ve Sünnet kaynaklı dualar arasında görmediğim şu dua her zaman söylenir: “*Ey varlığı hâlden hâle sokan Allahım, mevcut hâlimizi en güzel şekilde çevir!*”⁹²

⁹² Bkz.: Gülen, M.Fethullah, *el-Kulûbu'd-dâria* s.310.

Bize hoş bakıp hoş görmek düşer. Öyle ki, vatana millete hizmet için “Bu niye böyle?” demeden, meselelerin dedikodusunu yapmadan, canla başla koşturup duran insanlar oluyor. Bu hâl, Allah indinde çok hora geçiyor, çok değer ifade ediyor. Bu öyle bir artı ki; onun bütün eksilerini kapatıyor, hiç eksik bırakmıyor arkada.

Bazı müstesna zatların özel hâlleri mahfuz, insanın ibadetlerinden zevk alması farklılaşabilir. Bazılarının ibadete iştiağındaki boşluklar, aralıklar dar olur. Ancak çok mütekâmil insanlarda bile böyle aralıklar yaşanabilir. Bu bizi aldatmamalıdır. Meselâ, birisi teheccüdünü hiç kaçırmaz, her gece aynı iştiaqla bu semavî sofraya iştirak etmeyi hiç ihmal etmez, kaçırsa kendine levmeder. Fakat her zaman aynı seviyede iştiağını koruyamayabilir. Zaman zaman öyle bir hâle gelir ki, artık orada ibadet isteği hiç yok gibi olur. Ancak insan bu hususta kararlı olmalı, kendi vefasını ortaya koymalıdır.

Şart-ı adî planında Allah insanın iradesini çok önemli görüyor ve insanın vefasına da çok değer veriyor. Onu Kendi vefası için bir sözleşme maddesi kabul ediyor, وَأَوْفُوا بَعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ “Evvela siz sözünüzde durun, Ben de ahdimi yerine getireyim.”⁹³ diyor. Bu, insana değer verme demektir. “Adımını sen at, ben onu karşılıksız bırakmam.” demektir. Yoksa, bunu mükellefiyete zorlama şeklinde anlamamak gerekli. Aynı şekilde şöyle buyruluyor: ⁹⁴ فَادْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ (Beni anın...) Buna çok değişik mânâlar vermişlerdir: “Beni ibadet ü taatle anın, Ben de sizi lütuflarımla anayım. Beni, sizin üzerinizdeki nimetlerimle anın; Ben de yeni nimetler vermek suretiyle sizi yâd edeyim. Siz, Beni yeryüzünde mükellefiyetler çerçevesinde anın; Ben de sizi mele-i âlânın sakinleri arasında anayım.” Bu, insan iradesine değer vermektir. Onu, kendi icraat-ı sübhâniyesi için âdeta bir esas kabul etmektir. Bunu “Siz şu angaryanın altına girin, Ben de sizi lütuflarımla anayım.” şeklinde anlamak, hâşâ,

⁹³ Bakara sûresi, 2/40.

⁹⁴ Bakara sûresi, 2/152.

Cenâb-ı Hakk'a karşı saygısızlık olur. Anne-babanın çocuğuna “Hadi sen şu topa bir vur, seni omzuma alacağım.” demesi gibidir, öyle anlamak lazım.

Rabbimizle muamelenin mü'minler hakkında böylesine yumuşak ve kul hesabına planlanmış gibi gösterilmesi, ki öyledir, Rabb'e saygının gereğidir ve çok önemlidir. Her mesele- nin, bizim hesabımıza, bizim fayda ve çıkarımız nazar-ı itibare alınarak planlanmış, kaderî programın ona göre ayarlanmış olduğu görülmeye çalışılmalı. Bu mevzuda yanlış anlayışlar, çarpık düşünceler varsa mutlaka tashih edilmeli. Yoksa Rabbimize karşı saygıda kusur edilmiş olur. Çünkü O, anneden de, babadan da daha şefkatlidir. Burada “daha şefkatli” sözünü söylüyoruz; zira, ism-i tafidilden daha mübalağalı bir kullanım bilmiyoruz. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de öyle kullanmış: *اللَّهُ أَزْهَمُ* demiş; “Allah, annenin evlâdına olan şefkatin-den daha şefkatli...”⁹⁵ Bu, bizim kelimelerimizin darlığıdır; yoksa, O'nun kullarına olan şefkatini ifade edemeyiz. Zahiren kötü gibi görünen hastalıklar da kulun muvakkat hayatında ebedî sadeti için çok önemli sıçrama tahtalarıdır. Meselâ, baştan ayağa malûlsünüz (sakat, hasta). Canınız yanacak şekilde kolunuza bir iğne batırıyorlar, canınız yanıyor, “Of yandım!” diyorsunuz. Ama neticesinde rahatsızlığınız sona eriyor, iyileşiyorsunuz. İşte bu menfî gibi görünen şeyleri de öyle değerlendirmek lazım.

Üstad Hazretleri bazı kimselerin faziletlerini anlatıyor ve “Şöyle şöyle görüyordum; anladım ki onun bir hastalığı varmış, hastalığını ketmediyor, ona sabrediyor ve katlanıyormuş. Birinde de şöyle bir mükemmellik gördüm, meğer annesine babasına çok iyi bakıyormuş.”⁹⁶ diyor.

⁹⁵ Buhârî, *edeb* 18; Müslim, *tevbe* 22.

⁹⁶ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.11 (İkinci Lem'a, İkinci Nükte, Üçüncü Vecih).

Adanmışlık Ruhu

Samimiyet ve Adanmışlık

Allah'ın samimiyet karşısındaki lütfu başka türlü olur. İnsan her gün kalbini mercekten geçirmeli, sonra işe koyulmalı. Meşru bir meseleyi bile Allah rızası için yapılan işlere karıştırmamalı.

Sen kendini hiç düşünme. Düşünecekse seni başkaları düşünsün. Meşru dairedeki zevk ve lezzetleri dahi sana arkadaşların zorla kabul ettirsin. Sen ölesiye çalışırken dostların “Yeter, gel artık!” desinler, kolundan tutup seni cebren düğün odasına soksunlar. “Adanmışlık” budur. Adanmışlık, Allah rızası uğrunda yaptığı işler dışında her şeyi kendine haram bilmektir. Bu uğurda tabiatınla savaşacaksın. İşte, Mus'ab'lık burada başlar. Bu noktada İbn Cahş olunur. Kalbini yalnız O'na ayıracaksın. “Bu dil beyt-i Hüda'dır, oraya başkasını oturtmam.” diyeceksin.

Sadece “Allah” deyin, her işinizin bereketini görün; kendinizi kat'iyen karıştırmayın işin içine. Yırtınsan da, çırpınsan da, ağlasan da, eğer kalbindeki ses O'na ait bir ses değilse, samimi değilsen, sükût etmen, susman senin için daha hayırlıdır. Bir “Sübhanallah” derken bile baktın ki gönlünün sesi değil; “Süb...” de, kes onu.

Bugün İslâm âlemi öyle hâdiselerle karşı karşıyadır ki, mü'minler ölesiye dua etmeli ve ancak "Ya Rabbi! Saatlerdir yüreğimi yırtarcasına yalvarıyorum. Dahası, Senin rahmet ve mağfiretine güvensizlik izhar etmek olur!" duygusuyla ısrardan vazgeçmeli.

Hedef ve İstikamet

İnanan bir gönül, sürekli "Rabbimi anlatamayacağım bir dünyada yaşamaktansa ölürüm daha iyi." düşünce ve hissini taşır. Zaten O'nu anlatamayacak, sevip başkalarına sevdiremeyeceksek, bu dünyada yaptığımız her şey abesle iştigaldir. Bunun dışındaki bütün mülâhazaları balyozla vurup kırmak lazım. Her mü'min, "Bu din benim dinim, dinimi anlatmak vazifemdir." demeli. Müslüman sadece kendi olarak kalamaz. Kendiniz olarak kalmaya kalkarsanız bitersiniz. Ancak meyve verdiğiniz sürece yaşayabilirsiniz. İnsanlara faydalı olarak Cenâb-ı Allah'ın rızasını kazanma duygusuyla hayırlı hizmetler ardında koşmuyorsanız pas tutup çürümeniz mukadderdir.

Öyleyse biz, insanlık için bir ışık olmalıyız; bir mum kadar da olsa, etrafımızı iman nuruyla aydınlatmaya bakmalıyız. Karanlığı aydınlatmak ancak iyi bir Müslümanlıkla mümkündür. Biz, istikamet Müslümanları olarak güven vaadeden tavırlarımızla gönüllere akmalıyız. Bugün bazı insanlar bize inanmıyor olabilir, Müslümanlar olarak yapageldiğimiz samimi işlerin ardında başka gayeler arayabilirler. Bu meselede de, başkalarını suçlama yerine bizim kendimizi tam ifade edemediğimiz hususu üzerinde durmalıyız. İnsanlar, en az kırk sene bizi seyretmeli; hiç sapsmadan, Cenâb-ı Hakk'ın rızası dışında bir beklentiye girmeden, doğru Müslümanlığı yaşamaya çalıştığımızı görmeli. İşte, böyle bir kıvamda olduğunuz zaman göreceksiniz, insanlık fevç fevç size müracaat edecek ve sizi siz yapan hakikatlere koşacak.

Gönüllüler Hareketi

Şu hasta halimde bile, hâlâ hakkımda "cemaat lideri", "tarikât şeyhi" gibi yakıştırmalarda bulunanlar var. Bu sözler bana

çok ağır gibi geliyor. “Fethullahçı” şeklindeki ifadelerden tiksinti duyuyorum. Aslında “-cı”, “-cu” dan eskiden beri hiç hoşlanmam; bu ifadeleri, toplumu bölücü unsurlar olarak kabul ederim. Ben kendime hiç “lider” demedim. Böyle denmemesi mevzuunda da direniyorum. Çünkü ben, düşüncelerimi otuz sene kürsülerde ifade ettim; aynı duyguyu, düşünceyi paylaşan insanlar alâka gösterdiler, saygı duydular; ben de bunu milletime hizmet için bir kredi gibi kullandım. Şahsım hakkında hüsnüzan edenleri hayırlı bildiğim işlere yönlendirmeye çalıştım. Meselâ dedim ki, “Üniversiteye hazırlık kursları açın, okullar açın.” Bu insanlar bana karşı saygılarının ifadesi olarak sözlerime kıymet verdiler. Gördüm ki, benim “okul” dediğim gibi, bir sürü insan da “okul” diyor. Ve böylece binlerce insan millete hizmet yolunda belli bir çizgide bulundu.

Şu meselenin üzerinde ısrarla durdum: Allah hepimizi bir şekilde istihdam ediyor. Eğer bazı şahısları parlak görerek yapıp edilenleri onlara nispet ederseniz şirke girmiş (Allah’a ortak koşmuş) olursunuz. Alvar İmamı’nın çok tekrar ettiği bir sözü vardı; Azerî edasıyla, “Herkes yahşî, men yaman; herkes buğday men saman.” derdi. Ben biraz o mülâhazaya bağlı olarak bugün de aynı şeyi söylüyorum. Halkın şahsıma karşı teveccühünü, bir imtihan olarak değerlendiriyorum. Belki onlar yanılıyorlardır, belki içtihat hatası yapıyorlardır. Onlar bu mevzuda günaha girmezler; fakat ben bu hüsnüteveccühün verdiği makamlara dilbeste (âşık) olursam kendimi helâk etmiş olurum.

İyice bilinmesini isterim ki; öncülükten, liderlikten, şeyhlikten fersah fersah uzak bulunuyorum. Ben sadece düz bir Müslümanım. Herhangi bir tarikatla alâkam olsaydı, onu da söylerdim; ama öyle bir alâkam da yok. Tarikatın kendine has disiplini, erkânı, seyr u sülûku vardır. Fert, evvelâ bir şeyhe bağlanır; rüşdünü ispat, kendisini ifade edebilirse, ona pâye verilir; ders verme imkânı sağlanır. Mevsimi gelince o da başkalarına ders vermeye başlar. Ve şeyhlik-müritlek bir silsile hâlinde Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar götürülüp dayanır. Benim, takip ettiğim böyle bir silsilem; Kitap’ta, Sünnet’te

olan ibadet ü taat, evrâd ü ezkâr ve tesbihatın dışında tarikatlarda olan şekliyle özel bir virdim ya da dersim, tarikatla alâkalı bir yanım yoktur.

Ayrıca, bir insanın milleti, ülke ve ülküsü adına bir şey yapması için herhangi bir pâyeye sahip olmasına da gerek yoktur. Ben bir vatandaşım. Milletim için yaptığım her şeyi bir vatandaş olarak yaptım. Vatandaşlığın üstünde de daha büyük bir pâyeye bilmiyorum. Meclisi, mülkiyeyi, adliyeyi oluşturan da vatandaşdır. Ben de uzun zaman devletime, milletime severek hizmet ettim. İşte, bu arz etmeye çalıştıklarım gözardı edilerek, yapılan bu kadar hayırlı işin tek bir insana verilmesi çok ağırımaya gidiyor.

Diğer taraftan, cemaat denen insanların kim olduğuna da bakmak lazım; bu kadar kalabalık, nasıl oluyor da rahatlıkla bir araya geliyor? Bu insanlar güvenip itimat ettikleri bir insanın millet yararına uygun gördükleri sözlerini tasvip ederek bir araya gelmişlerdir. Daha sonra bu insanların dünya barışı adına yaptıkları hayırlı teşebbüsler, diğer ülkelerin vatandaşları tarafından da kabul görmüş; onlar da kendi ülkelerinde aynı yolu takip etmişlerdir. Hatta bazı Hristiyan, Müsevî ve Budistler bile bu işi benimsemiş ve topyekün insanlığın mutluluğu için, aynı şekilde çalışmak gerektiğine inanmışlardır. Öyleyse, bu insanların duygu ve düşünce beraberliğine cemaat diyemezsiniz.

Nasıl ki, cuma namazını kılmak için insanlar değişik camilerde bir araya geliyorlar; hiç kimse bunun için baskı yapmıyor; ama cuma namazı kılma gayesinde olanlar tabî bir beraberlik meydana getiriyorlar. Aynen öyle de, bu oluşum, milletimizin maddeten ve mânen yüceltilmesi amacıyla hareket eden insanların bir araya gelerek oluşturduğu bir harekettir. Bir “gönüllüler hareketi”dir.

Ayrıca, ben yanıma gelen insanların yüzde yetmişini tanımam. Bu insanlar da birbirlerini tanımazlar. Onlardan kimisi İstanbul’da, kimisi Ankara’da, kimisi de İzmir’de anlatılan şeyleri doğru bulup hareket etmişler; okullar açmışlardır. Sonra da “Bu hareketi yurt dışına taşıyalım” deyip yurt dışına açmışlardır. Ciddî fedakârlık yapmış; yememiş yedirmiş, giymemiş

giydirmişlerdir. Yurt dışına giden öğretmenler, sadece geçimleri için çok az bir maaşa razı olarak gitmişlerdir. Dünyanın dört bir yanına dağılmış bu civanmert Türklerin yaptığı fedakârlıkların benim gibi hasta ve zayıf bir insana verilmesi çok yanlış bir düşüncedir ve aynı zamanda, bu fedakârlığı yapan insanların haklarına da tecavüzdür. Hususiyle son birkaç aydır, ben kolumu kımıldatacak derman bile bulamıyorum kendimde. Beş yaşından beri hiç terk etmediğim namazımı dahi oturarak kılıyorum. Bu da bana eziyet veriyor; ama ne yaparsınız!...

Bende bir fazilet aranacaksa o; kendim hakkını veremesem de, şu necip millete hizmet edenleri hayatım boyunca hep alkışlamış olmamdır. Onlar arasında, insanlardan bir insan olarak vazife yapmaya talip oldum. Malî yönden sıkıntılar içinde kaldığım zamanlar oldu. Ama yaşadığım senelerin bir saniyesinde bile çalıp çırpmayı, milletin hakkını yemeyi aklımın ucundan geçirmedim. Komşusunun bahçesinden hayvanlarını geçirirken ağızlarını bir bezle bağlayıp hayvanlarının haram yememesine dikkat eden bir babanın kanatları altında yetiştim. Ben de hayat boyu hep bu çizgiyi takip ettim.

Hiçbir mal varlığım olmadı ve hâlen de yok. Giydiğim elbiseler ve günlük yediğim yemek sayılmazsa herhangi bir lüksüm de yok. Ama soframa konan bir üçüncü çeşit yemek bile zakkum gibi geliyor bana, üzerinde gezindiğim halıyı sırtımda taşıyormuşum gibi ağırlığını hissediyorum. Zaten milletin parası ile alınan halıya basmamaya her zaman gayret gösterdim. Bir vakıfta üzerine bastığım sergiler için bile yıpranma parası verdim. Yediğim, içtiğim her şeyin ücretini ödemeye çalıştım. Değil vakıf ya da başka bir yer, ablamın evinde içtiğim bir bardak çayın parasını dahi vermeye kalkışınca onun, gözyaşlarına karışık "... Burada da mı?" sızlanışına muhatap oldum. Ama başka türlü de davranamazdım. Zira, sürekli, hakkım olmayan bir yudum suyu içmekten ve tek bir lokmayı yemekten de ahirette hesaba çekileceğim korkusuyla yaşadım.

Bir ömür boyu milletin ihyası adına çalışıp ardından bir câni gibi yargılanmak da bana çok ağır geliyor. Bu meselenin

rahatsızlık veren yönü sadece şahsımla alâkalı da değil. Şahsıma revâ görülen bu muameleden ziyade, bu harekette gönül birliği yapan ve dünyanın değişik yerlerinde hizmet eden insanların zan altında bırakılması çok üzücüdür. Dört kıtaya dağılıp, bir kültür elçisi gibi vazife gören bu insanlar, her ne kadar şahıslarına ait her şeyden ferâgat etseler, bir istekleri olmasa, herhangi bir beklentiye girmeseler de bu millete düşen, bu hareketi götürmeye çalışan insanları desteklemek olmalıydı ve olmalıdır da.

Vatanımın bir karış toprağını Cennet'lere değişmem. Şu anda rahatsızlıklarım el verse hemen yurduma dönerim. Ama dönsem dahi artık orada uzun kalabileceğimi de zannetmiyorum. Bu durumda olmak da bana çok dokunuyor ve vatanımdan uzaklık âdeta içimi kanatıyor.

Eğitimden Beklenen Gaye

Arkadaşlara bir iki defa sordum: “Hocalarınız size, bir kere olsun, ‘Arkadaşlar! Bizim okumadan maksadımız, hakikatlerin gurup ettiği ufka gözleri takılıp kalmış, bitevî şaşkınlık yaşayan ve yitik ülke Atlantis’in yetim çocukları olan insanlığa dinimizin güzelliklerini anlatmaktır’ dediler mi? Allah aşkına, ‘Evet’ deyin; müspet cevap verin; ‘Evet’ deyin; çünkü o zaman, ben de ferahlayacak ve rahatlayacağım. Dediler mi bir kerecik de olsa, ‘Biz, bütün siyasî ve politik kavga ve gayelerden uzak kalarak, dinimizi sadece ve sadece Allah’ın rızası için öğrenecek ve sonra da dünyevî hiçbir beklentiye girmeden, gerekirse taş kırıp alınımızın teriyle ekmeğimizi yiyecek; ama her halükârda ‘O’nu anlatacak, muhtaç sinelere Hazreti Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kevser misal adını taşıyacağız!... Hilkatimizin gayesi Allah’ı (celle celâluhu) tanımak ve başkalarına tanıtip sevdirmektir, varlığımızın hikmeti budur; bunu yapmıyorsak yeryüzünde durmamızın, nefes alıp vermemizin de bir mânâsı yoktur, yaşamamız abestir; öyleyse gelin, abesle iştigal etmeyelim’ dediler mi?” Keşke ben, bu soruları sorarken müspet cevaplar alabilseydim!... Ne olurdu keşke, “Evet” sesleri duysaydım!...

Eğer, “emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker” vazifelilerinin kaynağı olacak ocaklarda bile ateş bu kadar sönmüşse, demek ki, bu mesele tamamen durmuş. Kaldı ki o okulların arkasında koskocaman bir milletin himmeti vardı. Yani, hayırsever ve civanmert insanlar, kapı kapı, fabrika fabrika dolaştılar; âdeta para dilendi ve İmam-Hatip yaptılar. Hiçbir fedakârlıktan geri kalmadılar. Şimdi, milletin bu mevzudaki bu ciddî tehâlûkü karşısında en azından oradaki talebeler ve hocalar, “Bu insanlar, sadece maaş düşünen birileri olalım diye okutmadılar bizi... Sadece kariyer düşünelim, kademe ve derece arkasına düşelim diye okutmadılar. Yıkılmış din abidemizi yeniden ikame etmemiz için okuttular.” demeli ve ona göre hareket etmeliydiler. “Bu olmadı, denmesi gerekeni demediler ve yapılması gerekeni yapmadılar.” demeyeceğim. Böyle bir düşünce suizan olur. Kim bilir, o mübarek müesseselerde de ne yiğitler, ne dertli sineler ve nice i'lâ-yı kelimetullah âşıkları vardır. Ne var ki, genelde, olması gerektiği ölçüde bir tebliğ ve temsil şuru olduğunu ve bu şurunun bir aksiyona dönüştüğünü de söyleyemeyeceğim.

Erzurumluların bir tabiri vardır, “Çubuk game konu.” derler. Dövenin üzerine çıkan, dövene binen insan çubuğunu oraya koyarsa, bu “Artık çalışmıyorum, bu işi yapmayacağım.” demektir. İşte, bugün iyiliği emretme ve çirkinliklerden sakındırma ya da bir başka ifadeyle i'lâ-yı kelimetullah vazifesi mevzuunda da çubuk game konmuş ve her şey durmuştur. Öyleyse, şu anda bu vazife çok önem arz etmektedir. Üstad Hazretleri, bu vazife için, şöyle böyle yapıldığı dönemde bile “farzlar üstü farzdır” diyor, “farz der farz”⁹⁷ tabiriyle ifade ediyor bunu. Dolayısıyla, günümüzde “emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker” vazifesi çok önem kazanmış ve çok öne çıkmıştır.

“Emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker” daha önce de ifade ettiğim gibi, iyiliği, doğruluğu, Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini anlatmak ve eğri olan şeylerden, kötülük ve çirkinliklerden insanları vazgeçirmek demektir. Bu rükün yerine getirilmezse

⁹⁷ Bediüzzaman, Hutbe-i Şâmiye; Sözlür s.775 (Lemeât); Mektubat s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

din binasının bir direği yıkılmış olur. Zira, dinin ayakta durabilmesi için iki esasın toplum içinde daima canlı tutulması lazımdır. Bu iki esastan birincisi, “emri bi’l-mâruf, nehyi ani’l-münker”dir. Diğeri ise, rekâik okumaktır; yani, kalbi yumuşatacak, gözün yaşarmasına sebep olacak konuları, öldükten sonra dirilmeye, insanın Cenâb-ı Hak’la münasebetiyle ve zühd mü-lâhazasıyla ilgili mevzuları mütalaa etmektir. Selef-i salihîn rekâikle sürekli meşgul olurdu. Onlar “emri bi’l-mâruf” teşviki yapma ihtiyacı duymuyorlardı; çünkü “emri bi’l-mâruf, nehyi ani’l-münker” adına zaten ciddî bir metafizik gerilim içindeydiler. Hadisleri rivayet eden insanların hayatlarıyla alâkalı malumat bulabileceğiniz rical kitaplarına bir göz atsanız, kendisini “i’lâ-yı kelimetullah” a bir aşk derecesinde bağlamış insanlar görürsünüz. Meselâ, Abdurrahman b. Müll Ebû Osman en-Nehdi bunlardan biridir. Tamamını birden sırtında taşıyabileceği kadar cıvılcık bir mala sahip... Şehir şehir dolaşüyor. Bir yere çardağını kurup ibadet ü taatiyle meşgul oluyor; evrâd ü ezkârını okuyor, âyetlerin tefsirini yapıyor, hadis-i şerifleri rivayet ediyor ve halkı irşad görevinde bulunuyor. O, bu salihâtla meşgulken, bir emir geliyor; falan yere sefer olacağı haber veriliyor. Çardağını söküyor, bağlıyor atının sırtına, sürüyor o tarafa... O vazifesini tamamlar tamamlamaz da tekrar bir başka beldenin yolunu tutuyor, bir kere daha çardağını kurup i’lâ-yı kelimetullah vazifesinin ayrı bir yönünü eda etmeye koyuluyor...

Temsil Keyfiyeti

Soru: *Temsil vasfımızı devam ettirememeye korkusunu nasıl gideririz?*

Cevap: O korkunun hiç gitmemesi ve temsil edememe endişesinin ruhlarımızda hep yaşaması lazımdır. Fakat bu korku ve endişe, bizi “Daha iyi temsil için neler yapmalıyız?” sorusuna cevap arama ve bulmaya sevk etmelidir.

Temsil vazifemizi daha iyi yapabilmek için birbirimize destek olmalıyız. Enaniyetleri de nazara alarak, vicâhî (yüz yüze)

konusulduğunda gösterilebilecek tepkileri hesaba katarak, rahatsızlığa sebebiyet vermeden birbirimize hatırlatmalarda bulunmalıyız. Mü'minler arasından örnek olacak bazı kimseler öne çıkmalı, onlar hüsnümisal olmalı ve diğerleri de onları örnek almalı... Bazılarımız kendi ayaklarımızla yürüyemeyecek olursak hemen arkadaşlarımıza takılmalı ve onların arkasından gitmeliyiz. Yani, her zaman hepimiz birden bast hâli yaşıyor gibi içimizden gelerek, gönlümüzün inşirahlarına müsâvi bir tavır ve davranış ortaya koyamayabiliriz. Ancak o bast hâlini yaşayabilenlerle beraber oturur kalkarsak, kendi kendimize yetmediğimiz zaman, onların desteğiyle ayakta dururuz.

Kur'ân-ı Kerim, tevbe ve istiğfar sayesinde kabzın basta dönüşmesine ve tekrar sadıkların arasına dönüp onların ayağıyla yürümeye misal olarak, Kâ'b b. Malik, Hilal b. Ümeyye ve Murrâre b. Rebî adlı sahabileri nazara veriyor. Onlar hakkında şöyle buyuruyor: *“Allah, savaştan geri kalan ve haklarındaki hüküm ertelenen o üç kişinin de tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü onlar öylesine bunaldılar ki, dünya bütün genişliğine rağmen başlarına dar geldi. Vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkıldı. Nihayet, Allah'ın hışmından, yine Allah'ın kapısından başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar da, bundan sonra, önceki iyi hâllerine dönsünler diye, Allah onları tevbeye muvaffak kıldı. Çünkü Allah Tevvab'dır, Rahim'dir: Tevbeleri çok kabul eder, teube edenleri sever ve pek merhametlidir.”*⁹⁸

Kendilerine elli bin sene gibi gelen elli gün boyunca çok büyük bir imtihan geçiren, tevbelerinin kabulü için sürekli dua eden ve sadâkatlerini ispatladıklarından dolayı tevbeleri kabul edilen bu üç sahabiyi anlatan âyetten hemen sonra *“Ey iman edenler! Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının ve dürüst insanlarla, sadıklarla beraber olun!”*⁹⁹ deniliyor.

Evet, yaşadığımız ortam, dost ve arkadaş çevremiz doğruluğu yaşamaya bizi zorluyorsa; bulunduğumuz vasat itibarıyla

⁹⁸ Tevbe sûresi, 9/118.

⁹⁹ Tevbe sûresi, 9/119.

iyi olmaya zorlanıyorsa; bazen içimizden gelmeyerek de olsa, günah ve masiyet adına bir fasit dairenin içine düşmekten korunmuş oluruz. Öyle bir çevre sayesinde yolumuza kolay devam eder ve kolay yaşarız. Yoksa insan bir kere düşerse, bir kere daha... Ve sonra bir kere daha... Derken yüzüstü kapaklanır ve sürüm sürüm sürünerek bir hayat geçirir. İşte, bundan dolayı Kur'ân, "Sadıklarla beraber olun!"¹⁰⁰ diyor.

Tebuk Seferi'ne katılanlar sadıklardı. O sefere iştirak etmeyip sadıklardan ayrı düşenler de vardı. Kendilerine de cihad terettüp ettiği hâlde sefer çağrısına uymayan ve Medine'de kalanlardan üç tanesi hakikî mü'min, diğerleri ise bir sürü münafıktı. O üç tane hakikî mü'min, münafıklarla, yalancılarla beraber olmuştu. Bundan dolayı da elli günlük çok müthiş bir imtihana maruz kalmışlar ve sadâkatlerini ispat ettikten sonra tekrar sadıklar cemaatine dâhil olabilmişlerdi. Ve bir tebrik, bir tebtil olarak da Kur'ân onların bu sadâkatini az önce zikrettiğim âyetlerle destanlaştırmıştı.

Öyleyse, meseleyi sürekli önde götüren, her defasında ipi ilk göğüsleyen insanları kollamak ve onları örnek almak bizim için de bir imtihanı kazanma vesilesi olacaktır. Onların temsildeki tavır ve davranışlarını hüsnümisal kabul etmek ve onlarla beraber olmak, bizi, vazifeyi hakkıyla eda etmeye götürecektir. Bazen onlarla kıyasladığımızda hâlimizden utansak da, kendi ayaklarımız üzerinde duramadığımız anlarda öyle insanlara tutunup onlarla beraber olursak, Kâbe'yi tavaf edenlerin kimi zaman oradaki insan seliyle sürüklenip istese de tavafın dışına çıkamaması ve cebren tavafa devam etmesi gibi, inşaallah biz de topluluğun bereketiyle cebren de olsa yolumuza devam eder ve kulluk ipini göğüsleriz.

Canlı ve Zinde Kalabilmek

Cenâb-ı Allah'ın küllî iradesinin bitki ve hayvanlardaki bir tür tecellîsi olan tabiî insiyaklara (sevklere) mukabil, âdemoğluna

¹⁰⁰ Tevbe sûresi, 9/119.

cüz'î irade verilmiştir. Onun yönelişleri hep iradî olmalıdır. İnsanın dinî hayat adına canlı ve zinde kalması, şevk ve heyecanını yitirmemesi de her şeyden önce iradesine bağlıdır. Yani onun, iradesini kullanarak “Şu kadar evrâd u ezkâr okumalıyım; benim canlılığım başkalarını hayata kavuşturmaya bağlı olduğuna göre, sürekli Hızır gibi koşup dört bir tarafa hayat üfleliyim” demesi ve bu istikamette yaşaması lazımdır. İnsan kendi nefsiyle baş başa kalır, iradesinin hakkını vermezse, hiç olmayacak hobiler içine girer ve dini, bir kültür olarak yaşamaya başlar. Atalarından tevarüs ettiği (miras yoluyla aldığı) bir kültür gibi “bizim namaz, bizim zekât” deyip, onları hafife alma gibi bir lâubaliliğe düşer; ibadetleri vicdanında derinlemesine duyarak eda edemez.

Eğer bir mü'min “Allahım, sabah namazını kaçırmamdansa emanetini al... Bugün sabah namazını kaçırmış bir münafık olarak bu güneşten istifade etmeyi düşünmüyorum” diyecek kadar kulluk vazifesinde hassas davranmıyor, bu yakarışı içinde derince duymuyorsa; din, onun için sadece bir kültür mânâsına geliyor demektir. Maalesef bugün din, Arap âleminde de, Türk dünyasında da kültür olarak tevarüs edilen gelenek ve görenekler gibi şuursuzca yaşanmaktadır.

İnsanın, dinî vecibelerini şuurlu bir şekilde eda edebilmesi kendi ısrarına, kendi gayretine bağlıdır. İbadet ü taat, tabiatının bir yanı hâline gelince insan biraz rahatlar; ama yine de dinî hayat açısından solmama, renk atmama ve zinde kalma irade ister, niyet ve azim ister. Meselâ, sürekli başkalarının uhrevî hayatı adına projeler ortaya koymak, aynı zamanda bizim canlı kalmamızın da şartıdır. Başkalarının ebedî kurtuluşuyla uğraşmayan insanın burada canlı kalması ve ötede de kurtulması çok zordur.

Öyleyse, acaba biz her fırsatta birkaç arkadaşımızla müzakereye girip kalb hayatımız için hava ve su kadar ehemmiyetli meseleleri mütalaa ediyor muyuz? İslâm'ın hayat bahşeden mesajına muhtaç birkaç insana bir şeyler anlatma gayreti var mı içimizde ve bu uğurda her gün bir şeyler ortaya koyuyor muyuz? Oysa, “Ne yapсам da şu insanların ruhuna girip Rabbimi

onlara duyursam?" duygusunda olmayan bir mü'minin pörsü-yüp solması mukadderdir.

Dinî şevk ve heyecanımızın devamı için evrâd u ezkâr çok önemlidir. "Ey bizim Kerîm Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalblerimizi kaydırma!"¹⁰¹ şeklindeki, Kur'ân-ı Kerim'den, Peygamber Efendimiz'den ve selef-i salihînden öğrendiğimiz duaları devamlı tekrar etme ve ayaklarımızın kaymaması hususunda Cenâb-ı Hakk'a sığınma diğer bir önemli faktördür. Kalbin istikameti için kavî, fiilî ve hâlî ciddî bir gayret içinde olmak; inhiraflara, sürçüp düşmelere karşı daima temkin ve te-yakkuzda bulunmak lazımdır.

Üstad Hazretleri, *On dördüncü Nota, Üçüncü Remiz*'de insan mâhiyetine konan mânevî cihazât ve latifelerin faklılığından; bazılarının dünyayı yutsa doymayacağı, bazılarının da bir zerreyi dahi kendinde barındıramayacağından bahsediyor. Başın bir batman taşı kaldırdığı hâlde, gözün bir saç bile kaldıramadığı gibi; bazı latifelerin, bir saç kadar bir sıklete, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hâlete dayanamayacağını ifade ediyor ve "Madem öyledir, hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dâne, bir lem'a, bir işaret ve bir öpmekle batma!"¹⁰² diyor.

Evet, bazen bir lokma, bir dâne, bir öpme ya da bir bakma insanı batırabilir. Bazen bir bilgisayar ekranı, bir telefon ahizesi kalbin ölümüne sebep olur da insan farkına varamaz. Meşrû dairedeki lezzetler keyfe kâfi iken ve gayr-i meşrû dairede, bir zevk içinde binlerce elem bulunuyorken bu hakikati görmezlikten gelme kalbi ölüme sürükler. Bazen şahsın içinden gelmeyen, riyakârca bir kelime onu mânen öldürür. Riyakârca ağlama, "desinler"e gülme, "görsünler" düşüncesiyle bir davranışta bulunma kalb ve ruhu felakete sürükler. Hak edilmeyen haram bir lokma, o lokmayı yiyenin gönül dünyasını mahveden bir zehir oluverir. Kendi hakkı olmayan bir yerde, bir başkasının sec-

¹⁰¹ Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

¹⁰² Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Üçüncü Remiz)

caesinde izinsiz namaz kılmak bile kalb binasının bir tuğlasını düşürebilir.

Öyleyse, pörsümekten, renk atmaktan korkanların bunlara dikkat etmeleri zarurîdir. Bu kadar dikkatli davranmayan bir insan, İslâm adına sürekli bir heyecan yaşamıyorsa, sadece nefsi ni levmetmeli; yorgunluk ve bitkinliğinin sebeplerini, ihmal ettiği bu hususlarda aramalıdır. Kur'ân'ın ifadesiyle, şeytan bile, “Beni ayıplamayın, kendi nefsinizi kınayın!”¹⁰³ diyor. Yani, “Her şeyi bana atfederek beni suçlayacağınıza, kendi nefsinizi levmedin. Benim, istediklerimi size yaptıracak bir gücüm yoktu. Ben sizi sadece çağırdım, siz de hemen çağırma icabet ettiniz. Siz kendinizi ayıplayın.” diyor.

Evet, insanda bazı latîfeler vardır ki, bir ihmal ya da hata neticesi sönebilir. Söndükten sonra tekrar dirilirler mi, bilemeyeceğim. Bazen “Hayır, gerçek şu ki, yapageldikleri kötü işler onların kalblerini paslandırmıştır.”¹⁰⁴ hakikati tecellî eder de kalb mühürlenir. O zaman bu latîfeler hiç dirilmez. Ve şayet onlar insanın solmaması, renk atmaması, aşk ve heyecanını koruması için birer esas ise, insan o dinamikleri kendi içinde öldürmüş olur. Bir kere büyük günah işleyen bir adam, hafızallah, bir yönüyle bir kolu, bir ayağı felçli gibi olur. Hayat boyu seke seke, kolunu sallaya sallaya dolaşmaya mahkûm hâle gelir.

Bir kâfir Müslümanlığa girdiğinde, iman, küfre ait her şeyi siler, süpürür ve temizler. Fakat imanlı yaşayan bir insanın bu türlü hataları yapması, harem dairesinde hata etme demektir. Dolayısıyla bu hizmetin yüksek kulesinin başından düşen de, düz zemine düşmez; onun derin bir kuyuya düşme ihtimali vardır. “Bi hasebi’l mağnem, el mağrem” kaidesinde, ne kadar ganimete mazhar isen o meselenin o kadar ceremesi olur. Müslüman olmamız hasebiyle, bizim belki pek çok mazhariyetimiz vardır. Bu mazhariyetler şükür ister. O mazhariyet şayet bir “konum”sa ona göre bir duruş ister. O konumun gereğini yapamazsak sukut

¹⁰³ İbrahim sûresi, 14/22.

¹⁰⁴ Mutaffifin sûresi, 83/14.

olur. Sukutun en hafifi de renk atmak, matlaşmak, bütün şevkini kaybetmek; başlangıçtaki heyecanı duyamamaktır.

Cenâb-ı Hak, “*Bana verdiğiniz sözü tutun ki, Ben de size karşı ahdimi yerine getireyim, vaadettiklerimi vereyim.*”¹⁰⁵ bu-yuruyor. Allah (celle celâluhu) bizimle mukaddes bir anlaşma yapmıştır. Ne tâlî’liliktir ki, bizi anlaşmaya, sözleşmeye muhatap kılmıştır. İman, o muahedede (anlaşma) zımnî bir imzadır; Allah’la aramızdaki mukaveleye “Evet” demektir. Yüce Allah bu muahedeyi asla bozmaz. Sözünde durmama tek yanlıdır ve kul-lara aittir. Biz verdiğimiz sözde vefalı olduğumuz müddetçe o bi-zi yalnız bırakacak, sürüm sürüm süründürecek değildir. Sürüm sürüm sürünmenin ilk alâmeti de matlaşma, renk atma ve heye-can kaybetmedir. Bu durum bizde varsa, biz vaade vefalı olma-mışız, o da bizi nimetlerinden mahrum bırakmış demektir.

Sözde durmamanın alâmetleri vardır. Nefsiyle alâkalı bir meselede kalbi duracak gibi olan; ama Allah, Peygamber ve din ile ilgili hususlarda hiç heyecanlanmayan bir insan vaadi-ni unutmuş; öne çıkarması, öncelik vermesi gereken hususla-rı arkaya atmış demektir. Allah’ın inkâr edilmesi, Peygamber’e sövülmesi karşısında kalbi duracak gibi olmayan bir mü’minin, putlaştırdığı nefesine azıcık ilişildiğinde heyecanından çatlayacak hâle gelmesi, vaadinden dönme ve açık bir nifak alameti değil midir? Şahsına ait bir meseleden, izzetini, gururunu kıracak bir ilişmeden dolayı “Kan kustum” diyor; fakat Allah’ın inkâr edil-diği, Peygamber’in tanınmadığı bir yerde aynı hisleri yaşamı-yorsa bu durumda bir yanlışlık yok mudur?

Evet, solma, matlaşma bize aittir; hâşâ, onu Allah’tan bil-mek asla doğru değildir. İnsan, ülfete karşı savaşmalı; ünsiyet-le yaka paça olmalıdır. Hobiler yaşamaya değil, mesuliyet şuu-ruyla gerilmeye ve kendisine tevdi edilen vazifeyi temsil etmeye çalışmalıdır.

Bu hususta, birbirimize çok dua etmeliyiz; “Allah ve-fa, sadâkat ve ihlâsla bu işe sonuna kadar omuz vermeye bizi

¹⁰⁵ Bakara sûresi, 2/40.

muvaffak kılsın!” demeliyiz. Bu şekilde, dost ve arkadaşlara, umum Müslümanlara bizahri'l-gayb (gıyabında) dua etmek dine karşı çok ciddî bir vefa emaresidir. Ben günde en az beş vakit, uzağıyla yakınıyla, dostlarıma dua ediyor; onlar için Cenâb-ı Hak'tan ihlâs, samimiyet, vefa, mârifet ve yakîn istemeyi bir borç biliyorum.

Ferdî günahlar da bir ahit bozma ve Rabb'e karşı vefasızlıktır. Fakat fert günah işler, sonra tevbe ederse, Allah (celle celâluhu) onu affedebilir. Ama asıl sözünde durmama, dinin ruhuna vefasızlıktır. Hiçbir beklentiye girmeden Allah'ı başkalarına anlatma gayesine vefasızlıktır. Nesimî edasıyla,

*Bir bîçare âşığım, ey yâr, senden dönmezem
Hançer ile yüreğimi yar senden dönmezem
Ger Zekerıyya tek beni baştan ayağa yarsalar,
Başıma erre koy neccâr senden dönmezem.*

*Ger beni yandırsalar,
Külüm oddan kavursalar,
Toprağımı savursalar,
Settâr, senden dönmezem...*

duygusuna ihanettir.

Erzurumlu Sümmânî'nin bir sözünü çok tekrar etmişimdir; Azerî ağzıyla şöyle der:

*Ezelden hudbînim elifi bâya
Hak kulun emeğin vermesin zâya
Bir can borçluydum Bâr-Hüdâ'ya
Vermek için can kurbana geliftim.*

İşte insan, “Cenâb-ı Hak'a bir can borcum var.” demeli, O'ndan gelen her şeyi memnuniyetle karşılamalı ve o borcu ödeyeceği âna kadar sadık bir kul ve köle olarak yaşamalıdır. Adanmış ruh, daima emre âmâde ve elleri göğsünde durarak ondan çıkacak fermanı beklemeli; nereye yürü dendiye, arkaya bakmadan oraya gitmelidir.

Üstad Hazretleri bu konuda da çok basiretlidir. Her şeyde vech-i rahmet görüyor. Kastamonu'ya sürüyorlar vech-i rahmet,

Barla'ya sürüyorlar vech-i rahmet... Emirdağ, Denizli, Isparta... Hepsini neticesi itibarıyla hayırlı görüyor ve gerçekten de öyle oluyor. Nereye düşüyorsa kor gibi düşüyor. O koru sağa sola fırlatmak suretiyle hakkından geleceklerini zannediyorlar. Oysa, zaten asıl vazifesi o... Misyonu, düştüğü yerde şülefeşân olmak; bir kandil yakıp etrafını aydınlatmak; orada nurlar, lem'alar, şua'lar meydana getirmek...

Üstad bunları samimi, yürekten ve hiç kimseye küsmeden yapıyor; sonra da "Mademki nur-u hakikat, imana muhtaç gönüllerde tesirini yapıyor; bir Said değil, bin Said feda olsun. Yirmi sekiz sene çektiğim eza ve cefalar ve maruz kaldığım işkenceler ve katlandığım musibetler hep helâl olsun. Bana zulmedenlere, beni kasaba kasaba dolaştıranlara, hakaret edenlere, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere, zindanlarda bana yer hazırlayanlara, hepsine hakkımı helâl ettim. Âdil kadere de derim ki: Ben senin bu şefkatli tokatlarına müstahak idim. Yoksa herkes gibi gayet meşru ve zararsız olan bir yol tutarak şahsımı düşünseydim, maddî mânevî füyûzât hislerimi feda etmeseydim, iman hizmetinde bu büyük mânevî kuvveti kaybedecektim."¹⁰⁶ diyor. Diyor ve ehl-i dünyanın zulmü, kaderin adaleti ve şahsın kendini sorgulaması üçgeninin birleştiği noktayı gösteriyor.

İşte insan, bu hakikati kavradığında hiç kimseyi suçlamayacak; "Suçlu benim, Allah bana vazife yapma imkânı verdi; ama ben vazifemin hakkını tam edemedim; O da bana hicret ve hicranlar yaşatarak adalet etti. Ehl-i dünya zulmetmişse de onları cezalandıracak ben değilim. "O işin Sahibi var!" diyecektir.

Evet, bizim eksik ve gediğimiz, başımıza gelen her şeyde bir vech-i rahmet göremeyişimiz; ülfet ve ünsiyet hastalıklarına karşı irademizin hakkını veremeyişimiz; aşk u şevkle kulluk vazifemizi gereğince yapamayışımız; başkalarının zulmünü Âdil-i Mutlak'a havale edip, kendi muhasebemizle meşgul olamayışımız; kendi işimize bakamayışımızdır. Niçin bizim sesimiz soluğumuz bir

¹⁰⁶ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75.

iksisir gibi ulaştığı insanları eritmiyor? Neden şu eşsiz güzelliklerle dolu dinimizi azami ölçüde temsil edemiyoruz? İşte bizim derdimiz, bu husus olmalıdır.

Şahs-ı Mânevî

Daha önce değişik münasebetlerle ifade ettiğim gibi “Allah’ın eli (bütün o biat edenlerin) hepsinin üzerindedir.”¹⁰⁷ âyet-i kerimesi ve Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Cemaatte rahmet, firkatte azap vardır.”,¹⁰⁸ “Benim ümmetim dalâlet üzere ittifak etmez!”¹⁰⁹ sözleri gibi âyet ve hadis-i şerifler dinî hayat adına cemaatin önemini ifade etmektedir. Dinimizde toplumla bütünleşme, cemaat hâlinde yaşama çok önemlidir. Burada, “cemaat” kavramını sosyolojik açıdan bir organizasyon ya da teşkilat olarak değil; tamamıyla dinî bir terim olarak, âyet ve hadislerde ifade edilen ve dinimizde büyük önem verilen, duyguda, düşüncede, sevinci ve hüznü paylaşmada bir ve beraber olan insanların meydana getirdiği şahs-ı mânevî mânâsına kullandığımı belirtmeliyim.

Evet, bütünleşme, aynı yönde hareket etme ve aynı istikamete yönelme... Bir orkestrada belli bir makama ayak uyduran, o ritme uyan pek çok sanatçının farklı enstrümanlarla aynı sesi vermeleri gibi diğer insanlarla beraber elem duyma; onların sevincini yaşama; aynı anda “of” çekme; elemleriyle müteellim, neşeleriyle mütelezziz olma; kendi mahrumiyetleri karşısında üzülmünün çok ötesinde, bir kardeşinin mahrumiyeti karşısında “Ah, keşke ona olmasaydı da bana olsaydı!” diyebilme... İşte bu, başkalarının mutluluğuyla mutlu olma ruh hâli, İslâm’ın Müslümanlardan isteyip beklediği bir vasıftır.

Felçli bir uzvun bir mânâda bünyeden kopması, ona kumanda eden beyindeki bir merkezin harap olmasıyla bünyenin genel işleyişinden ayrılması gibi fert de, bünye ile bütünleşmeyince

¹⁰⁷ Fetih sûresi, 48/10.

¹⁰⁸ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/278; el-Bezzâr, *el-Müsned* 8/226.

¹⁰⁹ İbn Mâce, *fiten* 8; Abd İbn Humejd, *el-Müsned* s.367.

toplumun, cemaatin yümün ve bereketinden istifade edemez. Aslında mü'min bir cemaat, vilâyeti temsil eder. Hususiyile ben-cilliğin ve enaniyetin çok ileri gittiği bir dönemde kutbiyet ve gavsiyeti, salih mü'minlerden meydana gelen topluluğun şahs-ı mânevîsi temsil eder. Her mü'min, gönlünde duyduğu intisap ve paylaşma hissine göre, o kutbiyet ve gavsiyette pay sahibi olur. Bir topluluğa gavsiyet bahşedilse de, bir şahıs diğer inan-anlarla aynı duygu ve düşüncede değilse, arkadaşları arasın-da kendini onlardan herhangi bir insan olarak görmüyorsa; o, şahs-ı mânevîye bahşedilen lütüflardan bir nefer kadar dahi istifade edemez. Her ferdin tek tek, toplumla hakikî mânâda büt-tünleşmesi, kalbinin diğerleriyle beraber atması, başkalarının heyecanlarını yaşaması, dertleriyle müteallim olması, kendisi aç kalsa da diğerlerini doyurma gayreti içinde bulunması lazımdır.

Fertleri bu şekilde birbirine bağlı bir toplulukta her zaman bir gavsiyet, bir kutbiyet olabilir. Çanakkale'de şehit olan yiğitler-in her biri veli olabilir; ama onlara asıl destan yazdıran şey, her birinin kalbî ve ruhî beraberliğinden hâsıl olan şahs-ı mânevî ve o şahs-ı mânevînin vilâyetidir. Öyle bir topluluk, bela ve musibetlere karşı bir paratoner gibidir. Allah Teâlâ, *"Rabbin, halkı dürüst hareket eden, hem kendi nefislerini hem de birbirlerini düzeltmeye çalışan diyarları, haksız yere asla helâk etmez."*¹¹⁰ buyuruyor. Evet, bir milletin içinde hayır düşünceli, ıslahçı bir topluluk varsa, Allah (celle celâluhu) o karyeyi, o beldeyi, o ülkeyi helâk etmez. Bütünleşmiş; bünyan-ı marsûs olmuş; fertleri, ancak balyozla vurup kırılabilir bir binanın birbirine girmiş parçaları hâline gelmiş bir milleti ve toplumu felâkete uğratmaz. Ama milleti meydana getiren fertler böyle ıslahçı insanlar değil-lerse, öyle insanların akıbetinden korkulur.

Bir veli bütün mazhariyetlere sahip olabilir. Fakat o veli-nin de toplulukla bütünleşmesi, diğer insanlarla uyum içinde yaşaması lazımdır. Bir câmi heyetinden belediye meclisine ka-dar, heyet diyebileceğimiz, üç beş kişinin bir araya geldiği her

¹¹⁰ Hüd sûresi, 11/117.

beraberlikte, şahıslara düşen vazife; kendisinin çok mâkul düşünceleri varsa onu arkadaşlarına anlatmak, onları ikna etmeye çalışmaktır. Fikirleri kabul edilmiyorsa bile yine heyetle bütünlüğünü sımsıkı devam ettirmektir. Mâkul fikirlerini, fırsat bulunca tekrar anlatabilir. Hüsnükabul görmezse, bir nefer gibi, yine onlarla beraber yoluna devam eder. O, toplantıya (mahkemelerin bir teâmülü olan) muhalefet şerhi koyamaz; dışarıda da aleyhte beyanda bulunamaz. Bulunursa gıybet etmiş olur.

Topluluğun gıybetini etmek affedilmeyen bir günahdır. Çünkü bir cemaat hakkında gıybet eden insanın, o cemaatin ne kadar ferdi varsa teker teker hepsine haklarını helâl ettirmesi gerekir; yoksa ahirette yakasını kurtaramaz. Bir cemaatin, bir topluluğun gıybetini eden, onun şahs-ı mânevîsini küçümseyen ve hafife alan insan çok büyük bir günah işlemiş olur. Meselâ, okul-aile birliği toplantısındaki bir fert, fikir beyan edecekse toplantı devam ediyorken beyan etmeli; fikri varsa onu ortaya koymalıdır. Okul-aile birliği toplantısındaki üyeler onun fikrine hüsnükabul gösterebilir; ama aynı zamanda o fikri beğenemeyebilirler de. Ortaya koyduğu fikir kabul görmeyen şahıs, diğerleri hakkında “Akılları ermedi de kabul etmediler.” diyemez; hele aleyhte kat’iyen konuşamaz. Bunlar dinimizin hassasiyetle üzerinde durduğu hususlardır ve bunların ihlâli, gıybet veya yerine göre de iftira olur ki, ikisi de çok büyük günahdır.

Bazen de, bazıları kendilerini masum göstererek gıybet baktığına dalarlar. Bir fırsatını bulur bulmaz boşalmak ister, hemen birini yerden yere vururlar. Bunu yaparken de kendilerini tezkiye eder, “Gönlümde zerre kadar kötü bir şey yok; ama...” gibi sözlerle başlayıp nefislerini pakladıktan sonra başkaları hakkında demedik lâf bırakmazlar. Bir fırsat daha bulunca bu defa da “falan” hakkında konuşur, onu devirmeye çalışırlar. Ve bir fırsat daha... Derken bakarsınız kendisinden başka herkesi ademe mahkum etmiş, herkesi devirmiş ve hâlâ “Gıybet olmasın; ama...” demeye devam ediyor. Bu, bağışlayın, öyle münafıkça bir gıybettir ki, emsali yoktur ve salih bir kulun, samimi bir Kur’ân talebesinin fersah fersah uzak kalması gereken bir günahdır. Evet,

dolaylı yoldan, meseleyi eğip bükerek, olayları çarpıtarak, kendisini masum göstererek gıybet etmek nifakın tâ kendisidir.

Evet, bundan sonra esas olan kolektif şuurdur. İctihat yapılacaksa da kolektif şuur; hadis yorumlanacak, Kur'ân tefsir edilecekse de takım hâlinde çalışma esastır. Milletine hizmet edecek olanlar da, bu kolektif şuura bağlı hareket edenler olacaktır. Allah'ın rahmeti onların arasında; nikmet ve azabı da, dâhi bile olsa, yolu tek başına yürümeye çalışan, kendine yetme duygusuyla başını alıp bir tarafa gidenlerle beraber olacaktır.

Rüya ve yakazalarda görülen müjdelere de şahıslarla değil, çoğunlukla şahs-ı mânevîyle alâkalıdır. Meselâ, "İnsanlığın İftihar Tablosu" sizden bir arkadaşına gelir, iltifat eder. Bu rüyada ya da yakazada olabilir. Aslında o iltifat topluluğa aittir. Hani bir komutan birinci taburun birinci bölüğünün birinci mangasından bir tane erin elini tutar, "Arkadaşlar, hepiniz namına bunun elini sıkıyorum." der ve herkes, elinin içinde komutanlarının elinin sıcaklığını hisseder. Aynen öyle de, rüyadaki iltifat da şahsa değil, şahs-ı mânevîye aittir. Şu kadar var ki, iltifatlar genelde, o topluluğun içinde kendi nefisini arkadaşları arasında fâni kılan, artık nefsi hesabına değil de o topluluk için yaşayan fedakârlar eliyle geliyor olabilir.

Evet, kat'iyen bilinmelidir ki; bu asırda şahıs yok, şahs-ı mânevî vardır. Vilâyet varsa şahs-ı mânevînin, kutbiyet varsa yine şahs-ı mânevîninindir. Ama bu, şöyle böyle turnikeye önce girmiş, senelerce millete hizmet etmiş insanları yok sayacağız demek de değildir. Küçüğün büyüğe saygı duyması, onun da kendinden küçükleri sevip bağrına basması inananların şiarıdır.

Ayrıca, vazife yapacak, millete hizmet edecek arkadaşlarımıza biz kendimiz değer vermezsek, başkaları da onlara değer vermez; onları biz kabul etmezsek başkaları da kabul etmez. Erzurumluların çok güzel bir sözü vardır: "Ziyareti hürmetli eden sahibidir." Ben on dört-on beş yaşlarımdayken, biraz da babamın alışmamı istemesi sebebiyle ramazan ayı boyunca köyümüzde vaaz ettim. Enver isminde çok akıllı, mânevîyâta da açık olarak tanıdığım bir amcam vardı. Sokakta yürürken amcam

arkamdan yürüyor, önüme geçmemeye dikkat ediyor, çok saygılı davranıyordu. Bir gün “Amca, bundan çok müteessir oluyorum, böyle yapmasanız!” deyince bana “Oğlum” dedi, “Ziyareti hürmetli eden sahibidir. Ben bu saygıyı duymazsam halk seni kabullenmez ki!”

Amcamın, yaşımın küçüklüğüne ve onun yeğeni olmama rağmen, vaaz u nasihat etmem hürmetine bana öyle saygılı davranması hiç hatırımdan çıkmadı. Ben de insanlara faydalı olacağına inandığım arkadaşlarım için aynı hususa dikkat etmeye çalıştım. Meselâ, Kestanepazarı’ndayken imam hatip-lisesi altıncı sınıfa devam eden bir arkadaş Kur’ân kursu öğretmeni yaptık. Henüz kendisi talebeydi; ama madem öğretmenlik vazifesi de verildi, ona göre davranmaya gayret ediyordum. Bir gün kurs idarecilerinden biri “Bizim Abdullah... Bizim İsmail...” şeklinde konuşurken ben de “Abdullah Hoca şöyle dedi. Abdullah Hoca böyle yaptı...” diye birkaç defa arkadaş “hoca” olarak zikrettim. O, “Abdullah Hoca da kim?” dedi. “Ağabey, biz onun hocalığını kabul etmezsek kimse kabul etmez. Kur’ân kursu öğretmeni yapıyorsunuz, öyleyse bunu kabullenmek ve ona uygun davranmak gerekir.” dedim.

Ama maalesef, bazı şeyler var ki yorum hatasına uğruyor. Meselâ, “Kardeş kardeşe peder olamaz, mürşit vaziyetini takınmaz.” ifadesi çok doğru bir ölçü, altın gibi bir sözdür. Fakat bu söz karşısında herkesin alacağı tavır farklı farklı olmalıdır. Hiç kimse kendisini birilerinden daha faziletli görmemeli, üstünlük mülâhazasına kat’iyen girmemelidir. Fakat arkadaşlarınız ve sizden küçük olanlar da kendi sorumluluklarını belirlemeli, gereken saygı ve hürmeti göstermelidir. Size gösterilen saygının onda birini istemeye hakkınız yoktur, onda birini isterseniz yüz kat zulüm yapmış olursunuz. Ama bilmem ki, arkadaşlarınız da şimdi gösterdikleri hürmetin on katını sergileseler vazifelerini eda etmiş olurlar mı?

Bunlar ayrı ayrı şeylerdir ve birbirine karıştırılmamalıdır. Öteden beri geleneklerimizde var bizim, büyüklerimize hep saygılı davranırız. Ama pâyeler, makamlar, mansıplar yoktur

mesleğimizde. Hepimiz neferiz, elimizden geldiğince dinimize ve milletimize hizmet ediyoruz ve durumumuzdan da hiç müşteki değiliz.

İstanbul'un fethini arş-ı rahmetten ambalajlayıp bana gönderseler kabul etmem. Bunu, hâşâ, o büyük fatihleri hafife aldığım mânâsına değil; mü'minlerden bir mü'min, kullardan bir kul olmanın kıymet ve lezzetini ifade sadedinde söylüyorum. Evet, öyle bir teklif karşısında ben, kendi durumumu, küçük bir köyde bir hocanın oğlu olmayı, küflü binaları, pencere içlerini, duvar altlarını, minnacık bir kulübeyi, mağduriyetleri, işkence-leri, azapları, tehcirleri, evet "O" nun benim hakkımdaki tercihlerini tercih ederim.

Çünkü bu işte şahıs yoktur, neferlik vardır... Üstad'ın "Said yok..."¹¹¹ dediği gibi; rıza-yı ilâhîye koştığımız bu yolda nefislerin, enaniyetlerin, hevâ ve heveslerin dili yoktur; yalnızca hakikat konuşmaktadır. Kimin ne haddi var ki "ben" desin, tevhid davasında şirke girsin!...

Rızık Peşinde Koşma ve Dine Hizmet Dengesi

Soru: İnsanın rızık peşinde koşması ve dinine hizmet etmesi arasındaki denge nasıl olmalı?

Cevap: Mü'min denge insanıdır. İnanan bir gönül, her mevzuda olduğu gibi bu mevzuda da ifrat ve tefrite düşmekten kendini korumasını bilmelidir. Dünyaya dünyada kalacağı müddet kadar, ahirete de yine orada kalacağı müddet kadar ehemmiyet verme, dengeyi bulmanın nirengi noktasıdır. Bu sebeple, bizim dünya ile alâkamız, her yerde izzet-i İslâmiye'yi göstermek, temsil etmeye çalıştığımız elmas misali hakikatleri başkalarına da anlatmak, o aydınlık yolu onlara tanıtmak düşüncesine matuftur. Asıl gayemiz bu olunca, gözümüzün bir kenarıyla bazen dünyaya bir "nigâh-ı âşina" kılmamız da yine bu mefkûreye hizmet edecektir.

¹¹¹ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75.

Evet, biz, “Allah’ın sana verdikleri ile ahiret yurdunun peşinde ol, dünyadan da nasibini unutma! Allah’ın sana ihsanda bulunduğu gibi, sen de ihsanda bulun; yeryüzünde fesat peşinde olma. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez.”¹¹² beyanıyla tam mutabakat içerisinde olmak zorundayız. Zira o âyet-i kerime Kur’ân, “Ahiret yurdunu ara!” derken “ibtigâ” fiilini kullanıyor ki bu, “Bütün benliğine ahirete yönel ve ahirete, ahiret kadar değer ver.” demektir. Bundan da anlaşıldığı üzere, ahiret için bütün imkânlar seferber edilmeli, dünya için de “nasibi unutmama” esasına bağlı kalınmalıdır.

Bu dünyada, Cenâb-ı Hakk’ı tanıma ve başkalarına tanıtırma, i’lâ-yı kelimetullah vazifesini yerine getirme dışındaki her şey, ikinci üçüncü dereceden, tâlî işlerdir. Meslek, maaş, eğitim, evlilik, yurt yuva vb. birinci hedef değil, asıl gayeye yardımcı unsurlardır. Mü’min hayatını bu esasa göre programlamalıdır. Ve demelidir ki, “Benim hayatımın gayesi dinimi neşretmektir. Ama yaşayabilmem için, –varsa– çoluk çocuğumun geçinebilmesi için, şu fâni dünyanın da bir tarafından tutarım. Cenâb-ı Hakk’ın bana ihsan ettiği şeylerle iktifa ederim. Az verirse aza kanaat ederim; çok verirse hem şükür hisleriyle dopdolu olarak dinime hizmette koşturur, hem o yolda infak ederim; hem de kendi ihtiyaçlarımı karşılar, çoluk çocuğuma bakarım. Dünya adına hırslı davranmam. Hırsımı, sonuna kadar Allah rızasını kazanmaya ve Allah’ın rızasını da i’lâ-yı kelimetullah vesilesiyle tahsil etmeye sarfederim. Harîsim ölesiyeyim... Beni öldürecek kadar çok hırsım var. Ama ben Allah’ın rızasını kazanma hususunda hırslıyım.” Evet, mü’min böyle demeli ve hayatını bu istikamette programlamalı, ahiretle alâkalı işleri ilk sıraya koymalı, dinlenmek için az kenara çekildiğinde bulunduğu boşlukları da dünyevî işlerle doldurmalıdır.

Zaten kabiliyet itibarıyla i’lâ-yı kelimetullah yapmaya müsait yaratılmış bir insan, Cenâb-ı Hakk’ın kendisini donattığı o güzel istidatları dünyaya ait bir kısım hasis şeyleri kazanmak için

¹¹² Kasas sûresi, 28/77.

sarfederse; Allah (celle celâluhu) onu maksadının aksiyile tokatlar. Böyle birisi, bütün ömür boyu koşar da bir çuvaldız boyu yol alamaz. Zira, Yüce Yaraticı, bu fevkalâde kabiliyetleri dünyaya ait bu hasis şeyleri tahsil etmesi için vermemiştir ona. Bugün, din tahsili yapmış bazı insanların yüzüstü olması, sürüm sürüm sürünmesi, buna çok önemli bir örnek teşkil eder. Maalesef onlar, dini anlatma dışında başka şeyler düşünmüşler, dünyanın değersiz işleri ardına düşmüşlerdir. Oysa bu dünya düşünmeye değmemektedir.

Şu kısacık ömür öyle de geçer böyle de. İnsan daha rahat bir iş bulamazsa, gider bir yerde taş kırar. O olmazsa eline bir kürek alır, işsizlerin beklediği yerde bekler, fırsatını bulup birinin bahçesinde çalışır, öbürünün toprağını atar ve böylece iâşesini temin eder. Helâl kazanma niyet ve gayretinde olduktan sonra icra edilen mesleğin türü ya da yapılan iş çok önemli değildir. Bir Müslüman için mutlaka üst seviyeden, aristokrat bir hayat yaşama şartı da yoktur. Ama Cenâb-ı Hak fevkalâde geniş imkânlar lütuf ve ihşanda bulunursa, şükür duygusu ve tevazu korunarak o imkânlardan istifade edilebilir.

Bazen dünya kapılarının açılması, bol bol nimetler verilmesi insanın aleyhine de olabilir. Kimi zaman bolluk ve refah küstahlaştırır insanı... Geçim kolaylığı şımartır, lüks felç eder, şatafatlı ve süslü bir yaşam tarzı öldürür... Oysaki, Hakk'a hizmet yolunda canlı insana ihtiyaç vardır. Canlı insan, birkaç kuru ekmek parçasıyla doymasını, bir kayanın üzerine başını koyup yatmasını bilen ve "Çok şükür Allah'a, doyduk; yatacak bir yer de bulduk." diyen insandır.

Böyle bir insan, kendi aleyhine cereyan eden hâdiselere ve maruz kaldığı sıkıntılara takılmadan, ümitsizlik ve atalete düşmeden, yolda kalmayı ve geri dönmeyi aklının ucuna getirmeden yoluna devam eder. Geçmesi gerekli kapıları zorlar, "açılmaz"ı hiç kabul etmeden. Bir vesileyle arz etmiştim; karınca, çeliğin içinde bal olduğunu bilse, gelir onun etrafında altı ay dolaşır. Bir taraftan delik arar; bir yerden tükürük atar, çeliği bile paslandırıp delmeye uğraşır. En olmadık yerlerin kapağını açar barksanız, orada da karınca bulabilirsiniz. O, hedefe kilitlenmiştir;

ne yapar eder, hedefine açılan bir kapı bulur. İmanlı bir gönlün sahibi de kulluk vazifesine kilitlenir ve yapması gerekenleri her hâlükarda yerine getirir.

Bu mevzuda üç husus çok önemlidir: Birincisi, im'ân-ı nazar; yani, bakışı bir noktaya çevirme ve orada fikren yoğunlaşma. İkincisi, im'ân-ı nazarın ötesinde iltisâk-ı kalb; yani, o meseleyle perçinlenmiş gibi bir kalbî bağlılık, onu düşünmeden edememe, kalbe yapılan her müracaatta o meseleyi görme. Üçüncüsü de, en ağır şartlar altında dahi engellerden sıyrılıp mutlaka yola devam etme azim ve gayreti; kurtulma gayreti değil, yola devam etme azmi.

Bu üç hususa riayet edilince, insan belki birkaç kez tökezler, yüzüstü kapaklanır; ama tekrar doğrulup yeniden nihaî menzile yürür. Önündeki bir kapı kapansa, o başka on kapının sürgüsünü zorlar, kilidini açmaya uğraşır. Bir de Hazreti Müfettihi'l-ebvab'a teveccüh etti mi, kapanan bir taneye mukabil on kapının kendisine açıldığını görür. Evet, salih bir kula düşen يَا مُفْتَتِحَ الْأَبْوَابِ افْتَحْ لَنَا خَيْرَ الْبَابِ إِنَّكَ كَرِيمٌ جَوَادٌ وَهَابٌ “Ey bütün kilitli kapıların anahtarına sahip, kapıları açan Allahım, bize de en hayırlı kapıyı aç! Şüphesiz Sen lütfu ve ihsanı bol, cömertlerden cömert, nimet ve bağışları engin Rabbimizsin!” deyip O'na iltica etmek ve sonra da kendi üzerine düşen vazifeyi yapmaktır.

İşte bu ölçüler içerisinde, yeryüzü mirasçıları dünyayı ahiretleri adına değerlendirmeli; gerektiğinde dünyalık her şeyden vazgeçip kopabilmelidir. Dünyayı ve nimetlerini bir ayakkabı gibi çıkarıp atmaya, “Bana Seni gerek Seni.” deyip yürümeye rûhen hazır bulunmalıdır.

Cenâb-ı Hak, Hz. Musa'ya “*Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın!*”¹¹³ buyurmuştur. Bu âyeti tefsircilerin genel olarak anladığı mânâ mahfuz, “O'nun rızası dışındaki her şeyi, Hazreti Musa'nın pabuçları gibi gönülden çıkarıp atmamak” gerektiği şeklinde anlayarak kendi adımıza da pay çıkarabiliriz.

¹¹³ Tâhâ sûresi, 20/12.

Evet, mü'min her yerde O'nun huzurunu duymalı, her zaman "Bana dünya ve içindekiler lazım değil." diyebilmeli ve her şeyini O'nun için feda etmeye âmade bulunduğunu günde birkaç defa ikrar etmelidir. Sabah kalkınca "Kapı kulunum; boynunu tasmalı, ayağı prangalı kölenim; kasem ediyorum Senden ayrılmayacağım! Kovsan bile ayrılmayacağım Senden!" demeli; verdiği o vaadde sarsıntı yaşamış olabileceği düşüncesiyle, öğle vakti yeniden ahd ü peymanını yenilemeli. İkindide bir kere daha... Akşam bir kere daha Allah Teâlâ'ya verdiği sözü tekrar etmeli... Yatağına girerken "Ne olur ne olmaz!" deyip bir kere daha duaya durmalı; "*Allahım, (rahmetini) umarak, (azabından) korkarak kendimi Sana teslim ettim, yüzümü Sna çevirdim, işimi Sana ısmarladım, sırtımı Sana dayadım. Senden başka sığınak, Senden başka dayanak yoktur. Allahım, indirdiğin kitabına, gönderdiğin peygamberine iman ettim. Allahım, kullarını dirilteceğin gün beni azabından koru!*"¹¹⁴ yakarıyla, hem Allah'a kul olduğunu ikrar edip O'na sığınmalı hem de Hâtemü'l-Enbiyâ'ya karşı vefa ve sadâkatini ortaya koymalı.

Bir kul, hayatını bu şekilde programlar; dünyaya burada yaşayacağı ömür kadar, uhrevî işlere de ahirette kalacağı müddet kadar kıymet verir ve günde birkaç defa kulluk ahd ü peymânını yenilirse dünya-ukba dengesini kurmuş olacaktır. Ayrıca böyle bir kul, her hâdisenin çehresinde İbrahim Hakkı Hazretlerine ait şu sözlerin doğruluğunu müşâhede edecektir:

*Nâcâr kalacak yerde,
Nâgah açar ol perde,
Derman olur her derde,
Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.*

Milletimizin İhyası

Daha on-on beş yaşımdayken, babam iki şeyin hayranlığına ruhuma işledi: Biri, sahabe efendilerimiz; diğeri de Osmanlı.

¹¹⁴ Buhârî, *vuđú* 75, *daavât* 7, 9, *tevhid* 34; Müslim, *zıkr* 56-58.

“Yıldırım... Yavuz” dediği zaman babamın gözleri dolar, bakışları buğu buğu olurdu. O günden bugüne, hiç hazmedemedim bu milleti ayaklar altına düşürenleri. Hiç hazmedemedim milletimizin büzüşüp, sıkışıp küçük, muhtaç, başkalarının eline bakan bir topluluk hâline gelmesini. Koskocaman, cihanlara sığmayan bir millet, nasıl oldu da böyle iki gölün arasına sıkıştı kaldı? Nasıl bu hâlde övünüyor insanlar? Küçüklüğü nasıl öyle allı pullu gösteriyorlar? Hiç hazmedemedim...

Evet, insanımızın dilenci durumuna düşmesi ve başkasının kapısında el açması; malî, içtimâî ve ahlâkî bir buhran yaşaması sinemde girdaplar meydana getiriyor. Ama ne yapabilirim ki, çaresizlikten dolayı iki büklüm, sabretmeye çalışıyorum. Fakat diğer taraftan da, gönüllerde üzüntü girdapları meydana getiren bütün hâdiselerin milleti ihya etme istikametinde bizde metafizik gerilim hâsıl etmesi gerektiğine inanıyorum. Yeis, atalet, bezginlik ve sürekli şikâyet değil; ümit, sa’y ve Allah’ın inayetine sarılmak lazım geldiğini düşünüyorum.

Üstad Hazretleri bir reçete veriyor: “Din hayatın hayatı, hem nuru, hem esası. İhya-yı dinle olur şu milletin ihyası.”¹¹⁵ Demek ki bizim dirilişimiz dine bağlılık içinde gerçekleşebilir. Diriliş destanları yazmakla değil; doğrudan doğruya halkın içinde olmak, onun nabzını tutmak, tıpkı bir çocuğu hayata taşıma, götürme, yükseltme gibi elinden tutup onun ayaklarıyla yürümek, yolun her dönemecine ait âdab u erkânı öğretmek ve yine aktif bir sabırla büyümesini beklemekle gerçekleşebilir.

Daha sözlerime başlarken şu hususu hatırlatmak isterim: Nazarlarını ahirete çevirmiş, hizmet diyarı olan bu dünyadan terhisini alıp sevgililer diyarına gitmeyi bekleyen bir insan olarak bütün samimiyetimle söylüyorum ki; insanımızın dirilmesi ve milletimizin ihyası derken, bazılarının Müslümanlara yakıştırdığı “Dine dayalı devlet kurma arzusu”, parti ve hizipçilik gibi milleti birbirine düşüren bütün unsurlardan uzak, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî garazlardan sıyrılmış bir duyguyu ifade etmeye çalışıyor ve bu

¹¹⁵ Bediüzzaman, *Sözler* s.781 (Lemeât).

necip milletin layık olduğu konuma yükselmesini kastediyorum. Milletçe çöküntü ve çözümlerimizin gerçek sebep ve sâikleri sayılan ihtiras, tembellik, şöret arzusu, makam sevgisi, bencillik ve dünyaperestlik gibi his ve duyguları atıp, mânevî hayatın özü ve hakikati olan istiğna, cesaret, mahviyet, diğergâmlık, ruhanilik, rabbânîlik ruhu ve hak duygusuyla bir kere daha fert fert fazilet abideleri hâline gelmemizi kastediyorum.

Değişik vesilelerle ifade etmeye çalıştığım gibi, millet hayatına dair yaptığımız planlar ne kadar yararlı da olsa, bu uğurda millî ruh kat'iyen feda edilmemeli; aksine, millet modernize edildikçe o daha da hassasiyetle korunmalıdır. Tâ beşikten başlayarak, anneler, yavrularına, millî ruhu terennüm eden ninniler söylemeli; nineler masallarını ve masal kahramanlarını şanlı geçmişimizin destanlarında aramalı; irfan yuvalarımız her vesileyle, şu muhteşem fakat tâli'siz, şevketli fakat gadre uğramış milletimizin alabildiğine parlak ve fevvâreler gibi bulutlar arasında kendine yer aradığı dönemleri en heyecanlandırıcı üslûplarla dile getirmeli; edebiyatımız millî ruh ve millî düşünceyi işlemeli... Vaizler kürsülerde, hatipler minberlerde, konferansçılar geniş halk kitleleri karşısında bu millet gibi düşünmeli, bu millet gibi heyecanlanmalı, bu millet gibi konuşmalı, bu millet gibi sevinmeli ve bu millet gibi tasalanmalıdırlar. Tasalanmalıdırlar ki, bir zamanlar tabîî bilimlerden dinî ilimlere, tasavvuftan mantığa, şehircilikten estetiğe hemen her sahada varlığı didik didik eden dehâlarla; fıkıh ve hukuk üstatlarıyla; hayatlarını vicdan endeksli yaşamış, insanî normları aşan istidatlarla; muhakeme ve fetanet kahramanlarıyla ve sanat dâhileriyle her zaman çağının çok çok önünde yürümüş bu dünya, geçici bir aradan sonra yeniden bütün aydınlık ruh ve dimağlarını harekete geçirerek, bir ikinci veya üçüncü rönesans'ı gerçekleştirsin.

İşte millet olarak bu mânâda bir diriliş için gayret göstermek, dinimizin bize yüklediği bir sorumluluk ve vazifedir. "Emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker" (İyiliği emretmek, kötülükten menetmek) sözleriyle ifade ettiğimiz bir vazifedir. Lügat itibarıyla, "herkesçe bilinen, meşhur" mânâsına gelen "mâruf" kelimesi,

Cenâb-ı Hakk'ın emrettiği, uygun bulduğu ve akl-ı selimin de hoş ve güzel gördüğü şey demektir. Reddedilen ve kabul görmeyen, nâhoş, sevimsiz, çirkin, insan tabiatına yabancı, tabiat-taki dengeye muhalif ve teşriî emirler içerisinde kendisine açık kapı bulunmayan şeylere de “münker” denir.

“Emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker” vazifesi, varlığın yaratılış gayesine götüren bir yoldur. Zira, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kâinat kendisi için yaratılan “İki Cihan Serveri”dir. Onun gönderiliş gayesi ise tebliğdir. Tebliğin özü de “emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker”dir. Demek ki, bir mânâda varlık, bu iş için yaratılmıştır. Şüphesiz varlığın yaratılış gayesi olan bu iş, işlerin en önemlisidir ve her Müslümanın yapması gerekli olan bir vazifedir.

Bu büyük vazife, pek çok âyet ve hadisle teyit edilmiştir. Meselâ; “Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun.”¹¹⁶, “Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder kötülükten men edersiniz ve Allah'a imanınız tamdır.”¹¹⁷ âyetleriyle, “Ya mârufu emredip münkerden nehyedersiniz ya da Allah sizin başınıza en şerhlerinizi musallat eder, sonra da ne büyüklerinize saygı gösterilir ne de küçüklerinize merhamet edilir. O zaman en hayırlılarınız dua eder de kabul edilmez; istiğfar edersiniz, mağfiret olunmazsınız; yardım istersiniz de yardım gelmez.”¹¹⁸ ve “Âdemoğlunun bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir; ancak mârufu emir, münkeri nehy ve Allah'ı zikir müstesna.”¹¹⁹ hadisleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Ayrıca, Kur'ân-ı Kerim'in her âyeti vecizdir; fakat İbn Mesud Hazretlerinin “Hayrı ve şerri bundan daha câmî (bir arada zikreden) bir âyet yoktur.” diyerek işaret ettiği, Nahl sûresinin 90. âyeti, mâruf ve münkeri hulâsa eden, tek başına mücelletlere sığmayacak bir muhtevayı hâizdir. Bu âyet-i kerimenin meâli

¹¹⁶ Âl-i İmrân sûresi, 3/104.

¹¹⁷ Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

¹¹⁸ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/390; İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef* 7/460, 530.

¹¹⁹ Tirmizî, *zühd* 63, İbn Mâce, *fiten* 12.

şöyledir: “Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı, muhtaç oldukları şeyleri yakınlarına vermeyi emreder; hayâsızlığı, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir.”¹²⁰

Bu âyet-i kerimede, umum maslahatları hâsil edecek üç emir sayıldıktan sonra, negatif planda esas alınan şeylerden ilk olarak fuhşiyât zikredilmiş. İhtimal, hem ferdî planda hem de toplum planında bütün münkerâtın başlangıcını fuhşiyât teşkil ettiği için ona öncelik verilmiş. İnsanın hayvanî yanlarının öne çıkmasını, basın-yayın yoluyla, roman, hikâye ve şiir vasıtasıyla ortaya konan her türlü müstehcenliği ve bohemce hayatı da ihtiva eden fuhşiyâtın sonra mârufun karşılığı olan “münker”; yani, İslâm’ın ve selim aklın gayrimeşru, kötü saydığı şeyler yasaklanmış. Üçüncü olarak da “bağy”; yani, insanın kendine zulmetmesinden ana-babasına isyanına, devlete baş kaldırıp toplum huzurunu bozmadan Allah’ı (celle celâluhu) inkâra kadar geniş bir taalluk sahası olan azgınlık ve taşkınlık nehyedilmiş ve böylece, dinî hayatın ancak bu şekilde gerçekleşeceği, bir millet dirilecekse ancak bu esaslarla dirileceği anlatılmıştır.

Bir başka âyet-i kerimede “Ey iman edenler, Peygamber sizi, din ve dünyanız itibarıyla dirileceğiniz şeylere davet ettiğinde, Allah ve Resûlü’nün bu çağrısına icabet ediniz!”¹²¹ buyrulmaktadır. Beşerin gerçek hayata ulaşması, hayatı bütünüyle duyup tatması için Allah ve Resûlü’nden gelen çağrıya hemen uyulması emredilmiştir. Bu emir öyle hassas ve önemlidir ki; bir gün, sahabe efendilerimizden Ebû Said İbnü’l-Muallâ namaz kılıyorken Allah Resûlü onu çağırır. O da namaza başlamış olduğu için, devam etmesi gerektiğini ve namazı bitirdikten sonra Efendimiz’e “Lebbeyk Yâ Resûlallah!” diyebileceğini düşünür. Resûl-i Ekrem “Seni çağırdım, niye koşup gelmedin?” buyurunca sahabe efendimiz “Ya Resûlallah, namaz kılıyordum.” der.

Peygamber Efendimiz “Sen Cenâb-ı Allah’ın اِسْتَجِیْوْا لِلّٰهِ وَاللَّرْسُوْلِ اِذَا دَعَاكُمْ “Sizi çağırdığında Allah ve Resûlü’nün bu çağrısına

¹²⁰ Nahl sûresi, 16/90.

¹²¹ Enfâl sûresi, 8/24.

hemen icabet ediniz!"¹²² emrini duymadın mı? Çağrıldığında namazı dahi kesip Peygambere icabet etmelisin."¹²³ der. İşte, mârufa sahip çıkmak ve nehye karşı cephe almak da peygamber çağrısına icabetin ifadesidir ve hem fert hem de cemiyet alanında çok önemli bir mesele, farzlar ötesi bir farzdır.

Az önce de hatırlattığım âyette Allah, *كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ* "Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz; iyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız."¹²⁴ buyurmakta ve hayırlı bir toplum olmanın yolunu göstermektedir. *Âyette كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ* "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz."¹²⁵ denmiş ve bir sonraki cümle, mukadder suale cevap veren bir isti'nafî (başlı başına) cümle olarak söylenmiştir. İki cümle arasında tam bir münasebet (irtibat-ı kâmile) olduğu için cümleler arasına atıf edatı (bağlaç) konulmamış ve hemen âyetin "*İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız.*" kısmı getirilmiştir.

Bu âyette kullanılan fiiller de süreklilik ve geniş zamana delalet eden bir kiple ifade edilmiştir. Yani, siz hem bugün hem de yarın kendinizi mârufu emretme ve münkerden nehyetmeye adanmışsınız, onun için hayırlıdır, denilmiş ve bu şekilde hayırlı olmanın yolu da gösterilmiştir. İlmî keşifler, icatlar, sosyal ya da ekonomik sahadaki buluşlar çok önemli olabilir. Fakat hiçbir şey bu vazife kadar önemli değildir. Eğer onlar da bunun kadar önemli olsaydı, Allah ilim ve teknolojiyle alâkalı bazı peygamberler gönderir; "Teknoloji peygamberi, rönesans peygamberi, ilim peygamberi..." filan derdi. Oysaki, peygamberlerin vazife-i asliyesi, emri bi'l-mâruf, nehîyi ani'l-münker olmuş; onlar, insanları tabiatlarında mündemiç bulunan duyguların tesirinden kurtarıp, ilâhî tesir alanına yükseltmeye ve kalblerle Allah arasındaki cismaniyete ait, cismaniyetten kaynaklanan mâniya ve

¹²² Enfâl sûresi, 8/24.

¹²³ Buhârî, *tefsîru sûre* (1) 1, (8) 2, (15) 3, *fezâilü'l-Kur'ân* 9; Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 1.

¹²⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

¹²⁵ Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

engelleri bertaraf ederek Allah ile insan buluşmasını sağlama gibi mukaddes bir gayeyi gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Şimdi gelin tekrar kendimize dönelim. Evet, hicran duyma, içimizde burukluklar yaşama, milletimizin şu anki muhtaç ve düşkün hâlini hazmedememe... Bütün bu mülâhazalar bizi, milletimizi doğrultup, onun ruhunun heykelini yeniden dikerek, onu tekrar özüne döndürmek için azim ve gayrete sevk ediyorsa kıymetlidir. Kur'ân'ın, emredilmesi gereken "mâruf" ve kaçınılması icap eden "münker" olarak anlattığı hususlara riayet etmek suretiyle evvela asıl profili ikame etmek, milletimizin ruh heykelini dikmek ve sonra da bu mukaddes vazife ne kadar zaman, ne kadar cehd ve ne kadar gayret istiyorsa onu ortaya koymak gereklidir. İçimizdeki hüznün girdabı bizi bu uğurda müçtehidâne ve müceddidâne bir gayretle, hatta bazen peygamberâne bir azimle milletimize hizmete sürüklüyorsa o hüznün bir kıymeti vardır.

Bir milletin ruhunun heykeli ikame edilirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, o milletin özü, tabiatı ve millî karakterinin gözetilmesi ve korunmasıdır. O diğer bütün milletlerden farklı olabilir; fakat bu farklılığı, onun herkesle uyum içinde olmasına mâni değildir. Bir ferdin herkesle iyi geçinmesi, kendi olarak kaldığı zaman bir kıymet ifade eder. Eğer o, kendine ait değerler açısından asimile olmuş, başkalarına karışıp tamamen onlara benzemişe, o zaman o şahsın iyiliği ve kötülüğünden, hoşgörü ve başkasını kabulünden bahsedilemez. Neyi hoş göreceksin, neyi olduğu gibi kabul edecek ki? O zaten diğerlerine iltihak etmiş, erimiştir onlar arasında. İnsan ancak kendisi olarak kalır, kendine ait hususiyetlerin hiçbirinden taviz vermez, fakat herkese de sadrını sinisini açabildiği kadar açarsa, yeryüzünde diyaloga geçemeyeceği hiçbir fert kalmayacak kadar insanlığa açık yaşarsa, işte o zaman hoşgörüden ve başkasını kendi konumunda kabulden bahsedilebilir. Fert için geçerli olan bu husus, millet için de geçerlidir. İşte gerçek ihya da budur. Ve Üstad, onu bir cümleyle ifade etmiştir: "Milletin ihyası ancak dinin ihyası ile olur."¹²⁶

¹²⁶ Bediüzzaman, *Sözler* s.781 (Lemeât, Din ile Hayat Kabil-i Tefrik Olduğunu Zannedenler Felakate Sebaptirler).

Evet, biz bütün himmet ve gayretimizi, negatif şeylerden rahatsızlık duyup ona buna kızma, insanlara kin besleme ve bağırıp çağırma; böylece azmimizi ve dolayısıyla kendimizi tüketme istikametinde değil, problemleri tüketme yönünde kullanmalıyız. Bir taraftan rahatsızlık duyduğumuz negatif şeylerden, bir taraftan da ümit emarelerini aldığımız bütün pozitif mülâhazalardan beslenerek, iki kanaldan azmimize su taşıyarak, bütün güç ve gayretimizi toparlayıp peygamberâne bir kararlılık içinde milleti ihyaya sarfetmeliyiz.

Bir hesabı olmalı milletimizin her ferdinin. Ülkesini ve milletini seven her şahıs “Ben şu kadar yatırım yaparsam, ortaya şu kadar enerji koyarsam, içinde bulunduğum çağda cereyan eden hâdiselerin rüzgârını şu kadar arkama alırsam, hızımı şu kadar artırırsam, bu yolu şu kadar bir zamanda katedebilirim.” demeli ve bulunduğu konumda millî kalkınmanın bir yanını teşkil etmeli. Meselâ; bir öğretmen, bir öğrenciyi yetiştirmek, yani potansiyel insanı realite planında insanlığa yükseltmek için ne kadar zamana ihtiyaç varsa onu düşünmeli. Sadece öğretim açısından düşünecek olursanız, ilk ve ortaokul, lise, üniversite ve günümüzde önemli görülen bir master, doktora eğitimi... Öğretmen bütün bu süreci düşünmeli ve bir hayat boyu talebesinin önüne çıkacak hâdiseleri daha en baştan hesap ederek onu hazırlamalı. Böylece milletin istikbale yürümesinde onun da katkısı olmalı.

Bu meselede çok önemli bir husus da şudur: Milletimizin ihyası, diğer cankeş milletlerin de o hâlden sıyrılıp hayata yürümesi demektir.

Bazıları bunu kıskançlıktan ve hazımsızlıktan dolayı ret ve inkâr ediyor olabilir. Bazıları “Niye onlar, biz değiliz?” diyebilirler. Sahabe-i kiram efendilerimiz, Arap milleti olarak çok hızlı semere vermişlerdir. Fakat bildiğiniz gibi o ihtişamlı dönemin hepsi otuz senedir. Emevi ve Abbasî dönemlerini de işin içine kattığınız zaman bu sürenin tamamı üç asır olur. Ondan sonra da Türkler devreye giriyor. Bize şeref olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun mesajına mazhar olmamız da yeter. İçinden

çıkacağı millet olarak Araplar, “Biz dünyalara değer bir kıymete malik, şerefli bir milletiz.” deseler; bu söz doğrudur. “İnsanlığın İftihar Tablosu” onların içinden çıkmıştır. Fakat bu millet de diyebilir ki, “Evet, o bizim Peygamberimiz, canlarımız O’na feda olsun; ama Cenâb-ı Hak bize de öyle mükemmel bir millet kökü vermiş ki, o tam dokuz asır Efendisinin bayrağını en yüksek burçlarda dalgalandırmış; İslâm dünyasının hâmişisi olmuş; sağdandansoldan, alttan-üstten, Çin’den-Maçin’den, Hind’den-Yemen’den gelen saldırılara karşı dini sıyanet etmiş.” İşte bu, bugün oluyorsa bile, gerçekleştiği dönemler itibarıyla şuuraltlarına inmiş, o milletlerin şuuraltı beslenme dönemlerinde zihinlerine âdetâ kazınmıştır ve zaten insaflı olanlar da bunu kabul ediyorlar.

Evet, bir gün bu millet silkinir, son metamorfozunu yaşar, kendisi ve özü neyse ona göre şekillenir ve ona göre inkişaf ederse, göklerde uçmak hakkıysa şayet, bir tırtıl gibi ağaçların kabukları üzerinde gezme yerine kelebek olup uçarsa, işte o zaman, başkasına benzemede ve münkerde onu taklit eden diğer milletler, iyilikte ve mârufta da taklit edecek, bu milletin arkasına düşecektir. Dolayısıyla bu milletin dirilmesi, sadece bir milletin değil, aynı zamanda İslâm dünyasının dirilmesi ve sonra bütün dünyanın dengelenmesi olacaktır. Zira, şu anda problem bir tane değildir. Bu millet bugün hem kendi yetimliğinin hüznünü, hem İslâm dünyasının birbirine düşman olmasının ve dağınlığının hâsil ettiği yetimlik hicranını ve hem de dünyada dengelerin bozuk olması yetimliğinin hasretini yaşamaktadır. Bütün bu yetimliklerin hepsinden birden sıyrılmayınca bu millet yetim kalmaya mahkumdur. Dolayısıyla bu milletin dirilmesi çok önemlidir.

Bazıları “Niçin meseleyi bu millete bağlıyorsun, bu ırkçılık değil mi?” diye itiraz edebilir. Oysa Anadolu, öyle bir ırka irca edilecek bir millettten mürekkep değildir. Anadolu insanının kimi Laz, kimi Gürcü, kimi Kürt’tür. Bazıları Asya’dan gelmiş, bazıları Mezopotamya’dan, bazıları da Balkanlardan ve bu farklı yerlerden gelen insanlar günümüzde aranılan millet evsafını hâiz bir mozaik meydana getirmiş. Bugün Türkiye birbirine kenetlenmiş insanların meydana getirdiği şanlı bir millete beşiklik

etmektedir. Ve ben milletimiz derken ırkçılık mülâhazalarından bütün bütün uzak kalarak, Anadolu insanının tamamını kastediyorum.

Cenâb-ı Allah milletimizin her ferdinin katkıda bulunacağı böyle bir dirilişe bizleri muvaffak kılsın. Bu iş, bir takım işidir. Her fert kendi şahsı itibarıyla başarılı olamayabilir, bazıları düşüp dökülebilir. Fakat biz “Yâ Rabbi! Bizimkini imece usulü kabul buyur!” deriz. İçimizden biri cesurdur; diğeri zekidir, aklını iyi kullanıyordur; bir başkasında adanmışlık ruhu aşkındır; öbürünün görüntü ve temsili iyidir... Bir araya gelir, el ele verir, nefislerimizi katıp karıştırırız.

Nasıl ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen az bir yiyeceği topluyor, mübarek ellerini onun üzerinde gezdiriyor ve o azıcık yiyecek yüzleri binleri doyuracak bir keyfiyet alıyor; birkaç insana ancak yetebilecek kadarlık bir yemekle binlerce insan doyuyordu. Biz de elimizde neyimiz varsa onu samimiyetle ortaya koyar, milletçe el ele verir ve ellerin en güzelinin bizim üzerimizde de gezmesini bekleriz. Cenâb-ı Hak da murad buyurursa bizim o beraberliğimize bir kutbiyet, bir gavsiyet ihsan eder. Dolayısıyla, bizim dirilişimiz bir takım çalışmasına vâbestedir.

Müslümanlığı Üstad'ın Bakışıyla Yeniden Okumak

Meselenin bir diğer yanı da şudur. Şimdilerde “Müslümanlığı bir kere daha okuyalım” deniliyor. Kanaatimce, Müslümanlık mutlaka yeniden okunmalı ve anlaşılmaya, yaşanmaya çalışılmalıdır; fakat onu okurken kullanılacak üslup çok önemlidir. Bu okuma mutlaka Üstad'ın ortaya koyduğu şekilde yapılmalıdır. Onun okuma tarzında şu husus çok önemlidir: Kur'ân-ı Kerim'in, muhtevâsı, mânâsı ve derinlikleriyle anlaşılması nasıl zarurî ise; tekvînî emirler diyeceğimiz kâinat kitabının veya kâinat meşherinin (sergisinin), en azından onun yeryüzü salonunun okunup anlaşılması da zarurîdir. O kâinat ki, Kur'ân-ı Kerim

onların tercümesi, sözlü açıklayıcısı ve açık bir delili olmuştur. İşte Kur'ân ve kâinat iki kitaptır ve ikisi beraber okunmalıdır.¹²⁷

Evet, bu iki kitabın okunması da birer vecibedir. Kur'ân-ı Kerim'in yanında, kâinatın ve tekvînî emirlerin de çok iyi tahlil edilmesi, hayatın bütün kanunları ve kurallarıyla bu Kur'ânî ve tekvînî emirlere göre şekillendirilmesi şarttır. Bununla beraber, teşriî emirlerin karşılığı büyük ölçüde ahirette verilir. Yani, Kur'ân-ı Kerim'le gelen emirlere uymanın ücreti öteye bırakılır, riayet etmemenin cezası da yine ahirette verilir. Tekvînî emirlerin cezası ise büyük ölçüde dünyada tatbik edilir, kısmen de ahirete bırakılır.

Tekvînî emirlere uymamanın ahirette de cezası olduğunu sürekli söylüyorum. Çünkü onları iyi okuma, değerlendirme ve uygulama; terakkiyat-ı hâzıranın, dünyadaki zenginliğin önemli yanlarından, esaslarından ve argümanlarından biridir. Size başkalarının bakışı, hakkınızdaki takdirleri ve sizi kabul etmeleri de çok önemlidir. Çünkü o bakış, takdir ve kabule göre sizi değerlendirir, size saygı duyar ya da duymaz, sizi dinler ya da dinlemezler. İşte, eğer sizin-bizim ihmalimizle yeryüzünde Müslümanlar sefaletin temsilcisi gibi görünürlerse ve bundan dolayı da kimse onları dinlemez, onlara değer vermezse, inananlar inandırıcı olamazlar. Bu sefalet, İslâm'a ve Kur'ân'a fatura edilir. Dine sıcak bakan, yakın duran birkaç insan varsa onlar da bizim hâlimize takılır. Bu açıdan da, tekvînî emirlerin çok iyi okunup değerlendirilmesi, onun yanında teşriî kurallara da hassasiyetle riayet edilmesi çok önemlidir.

Ayrıca biz, "takva" mülâhazamızı da, bu iki emrin ikisine birden riayet etmeye bağlıyoruz. Bize göre, Kur'ân-ı Kerim'den tam istifade etmek, hem tekvînî emirleri çok iyi okumaya hem de teşriî emirler karşısında çok hassas yaşamaya bağlıdır ki, zaten insan ancak bu hususa dikkat ederse hakikî muttakî olur.

Çok defa üzerinde durduğumuz gibi, "takva" kelimesi, "vikaye" kökünden gelir; vikaye de "gayet iyi korunma ve sakınma"

¹²⁷ Bediüzzaman, *Sözler* s.392 (Yirmi Beşinci Söz, Mukaddime, Birinci Cüz).

demektir. Şer'î istilahta takva, Allah'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun azabından korunma cehdidir. Ayrıca, bazen korku, takva tabiriyle; bazen de takva, korku sözcüğüyle ifade edilmiştir.

Bir de az önce ifade ettiğimiz üzere, takvanın oldukça şümûllü ve umumî mânâsı vardır ki; o, dinî prensipleri tam bir hassasiyetle görüp gözetmeden şerîat-ı fitriye kanunlarına riayete; Cehennem ve Cehennem'i netice veren davranışlardan Cennet'i semere verecek hareketlere; sırrını, hafîsini, ahfâsını şirkten, şirki çağrıştıran şeylerden koruyup kollamaktan, düşünce ve hayat tarzında başkalarına benzemekten sakınmaya kadar geniş bir yer işgal eder. İşte bu mânâda takva insan için biricik şeref ve değer kaynağıdır ki: "*Sizin Allah indinde en asil, en şerefliiniz takvada en derin olanınızdır.*"¹²⁸ âyet-i kerimesi de buna işaret etmektedir.

İşte, klasik tarifıyla takva, haramlardan kaçınma, farzları yerine getirme ve şüpheli şeylerden tevakkûde bulunma, hatta daha ilerisinde bazı mübahları "Şüphelidir" diye terk etme şeklinde yorumlanır; ahlâk ve tasavvuf kitaplarında bu şekilde anlatılır. Fakat eğer tekvînî emirlerin okunması, yorumlanması, değerlendirilmesi o kadar önemli ise, takvanın mutlaka onunla da irtibatlı olması lazımdır. Tekvînî emirlerin de takva adına riayet edilmesi gereken kurallar olarak kabul edilmesi gereklidir.

Tekvînî emirlere dair kurallar vardır ve insan, o kurallara riayet etmezse cezalandırılır. Meselâ, akrobasi yapan birisi, yerçekimini hesaba katmazsa tabiatın bağrına konan o kural affetmez o akrobatı. Allah'a karşı yaptığınız bir kusur ve kabahatı, ihtimal Tevvâb u Gaffâr affeder; cezalandırmaz sizi; fakat harikulâdeden bir şey olmazsa, sebepler planında o akrobat yerçekimine saygı göstermemesinin, ona hürmet etmemesinin cezasını görür. Öyleyse, kurallara riayet ederek Allah'a sığınma, O'nun vikayesine girme de takva demektir.

Kâmil mü'min, bu iki kitabı beraberce mütalaa edip emirlerine uyan mü'mindir. Bu hususta eksikleri olan insanın,

¹²⁸ Hucurât sûresi, 49/13.

mü'minliğinde de o derece eksikliği ve kusuru vardır. Bu kusur ötede sorulur mu, sorulmaz mı? Müslümanlığa getirdiği olumsuz yanları itibarıyla sorulabilir. Tekvînî emirler bile sorulabilir. Meselâ, hicrî üçüncü dördüncü asır, bir yönüyle belki bizim Rönesansımız sayılır; o tedvin dönemi çok göz alıcıdır. O dönemde, müthiş beyin fırtınaları yaşanmıştır. Allah (celle celâluhu) mü'minlere, “Neden bu meseleyi daha dördüncü asırda öldürdünüz, ileriye getiremediniz?” diye sorabilir. “Neden verici iken dilenci hâline geldiniz? Neden sizin bir yere kadar getirdiğiniz şeyleri Batı aldı değerlendirdi de, siz onlara karşı gâfilane yaşadınız?” diye sorabilir. Çünkü bu mevzudaki eksiğimizin gediğimizin hepsi İslâm'a fatura edilmiştir/edilmektedir.

Evet, biz tekvînî emirleri de tahlil etmeli ve sebeplerin hakkını da vermeliyiz. Bu mevzudaki ölçümüz de şu olmalı: Sebeplere öyle riayet edeceksin ki, dıştan bakanlar seni bir determinist sanacaklar. Fakat her işin sebeplerini yerine getirip neticeyi öylesine Allah'tan bekleyeceksin ki; öyle bir tevekkül, öyle bir teslim sergileyeceksin ki; hatta öyle bir tefviz ve öyle bir sikaya tutunacaksın ki; bu hâlini görenler “Bu adamın sebeplere saygısı hiç yok!” diyecekler. Yani, bu iki hususun bir yönüyle kesiştiği nokta mü'minin duracağı noktadır; sebeplere riayette hiç kusur etmemek ve her işin neticesini Allah'tan beklemek, O'na vermek.

Üstad Hazretleri, “Bizim düşmanımız cehalet, zaruret ve ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı sanat, mârifet ve ittifak silâhiyle cihad edeceğiz. Ve bizi bir cihette teyakkuza ve terakkiye sevk eden hakikî kardeşlerimizle ve komşularımızla dost olup el ele vereceğiz. Zira, husumette fenalık var, husumete vaktimiz yoktur.”¹²⁹ diyor.

Bu sözü, Meşrutiyet yıllarında, daha Cumhuriyete gelinmemişken İstanbul'da söylüyor. “Üç düşman: Cehalet, fakirlik ve bir de iftirak (ayrılmak, bölünmek)!” diyor. Hiç değişmiş midir bunlar? Senelerdir düşman cephesi aynı cephedir ve

¹²⁹ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

bu, koskoca bir İslâm âleminin derdidir. Zamanında batlılar, bizi parça parça etmiş; Osmanlı'nın bir kasabası olan Ürdün'ü devlet yapmışlar. Bir eyalet olan, başında sadece vali bulunan Suriye'yi, bir valiyle idare edilen Irak'ı devlet yapmışlar. Böyle parçalanınca, istenildiği gibi idare etmenin de kolay olacağını düşünmüşler. “Onları zaman zaman birbirleriyle vuruştururuz; birini diğerinin aleyhine destekler, onu öbürünün üzerine süreriz.” demişler.

Bizi hem iftirakın pençesinde paramparça etmiş, birbirimizle boğuşturmuş hem de fakr u zaruret içinde âleme dilenci yapmışlar. Devlet-i Âliye bir taraftan iç ve dış hasımların baskılarıyla, balyozlarıyla parçalanmış; diğer bir yandan da duyûn-u umûmiye altında ezilmiş. Bazı yerleri harp tazminatı olarak verip oralardan çekilmiş. Edirne bu şekilde feda edilen yerlerden biriydi. Sonra istirdat yaşadı o güzelim şehir. Oranın yaşlılarından defaatle dinlemiştim, “Üç yüz küsur cami vardı.” derlerdi. Ben oradayken yirmi tane ibadete açık cami vardı. Hatta, bir zamanlar fakülte vazifesi görmüş, İkinci Murad tarafından yaptırılmış ve belki Fatih'in de orada eğitim gördüğü yerler maalesef harabe olmuştu.

Fakr u zaruret, ihtilaf ve cehalet marazlarımız bugün de deşşmedi. Bugün de cehalet baş belamız. Fakirlik ve âleme karşı el açıp dilencilik yapma kaderimiz. O gün duyûn-u umumiye ile yıkılmışız, bugün de maalesef belimizi çatırdatan borçtur. Belki bir gün, belki şu anda da öyledir, borçlarımızın faizlerini ödemeye bile gücümüz yetmeyecek. Faiz terâkümüyle o borç daha da kabarmak ve şişecek. Bu açıdan da, her Müslüman'ın dünyayı iyi bilmesi lazımdır. Elden geldiğince hırsa girmemeli; ama milleti ve dini için zengin olmaya çalışmalı; “Ben çok zengin olmalıyım, Allah'ın izni ve inayetiyle bu sayede dinime hizmet etmeliyim, başkalarına da örnek olmalıyım.” demelidir.

İhtilafa gelince, maalesef o da hâlâ bize düşman. Yakın ve uzak komşularımız hâlâ eski anlaşmazlık ve kavgaları sürdürüyor ve onları günümüze taşıyorlar. Meselâ, Ürdün ve Suriye televizyonları, Cemal Paşa'nın zatında Türkleri karalayan filmi

ısıtıp ısıtıp sürekli gösteriyor. Siz, “Devlet-i Âliye’nin yıkılması, bölgede muvazenenin bozulması açısından tarihte işlenmiş en büyük cinayettir.” diyorsunuz; bundan sorumlu olanlar ve onların torunları hatalarını anlasın, “Geçmişte hata ettik; ama şimdi ettiklerimize nadim olduk, ağlıyoruz.” desin diye bekliyor ve gelecek adına ümit besliyorsunuz; fakat onlar geçmişte kin ve nefrete sebebiyet vermiş o hâdiseleri dipdiri günümüze taşıyorlar, yeniden o duyguları tahrik ediyorlar. Arkadan gelen nesillere “Aman, sakın birbirinizle dost olmayın, birleşmeyin; bakın, bunlar size neler yapmışlar.” diyorlar.

Geçen akşam haberlere bakmak istemiştik, bir Ürdün televizyon kanalında aynı filmin değişik bir versiyonuna tevafuk ettik. Maalesef, filmde Osmanlı erleri gavur gibi ve tavırları da hile, hud’a, insanları istihkâr etme ve ahlâksızlık şeklinde gösteriliyordu. Kendi atalarını da sürekli “Allah” diyen, dillerinde hep “Lâ ilâhe illallah” bulunan insanlar olarak gösteriyorlardı. Ve maalesef, gelecekte de o birliği bozmak için lazım gelen her şeyi yapıyorlardı.

İhtilaf da hâlâ saldırma zemin ve zamanı arıyor bizim dünyamızda; boğuşmak, yaka paça olmak ve birbirini vurup kırmak için zemin yine hazır. Düşmanlık adına, gereğinin çok üstünde bir gerilim yaşanıyor dört bucakta. Belki halklar olarak birbirimize sempati duyuyoruz; ama idare edenler ve onları idare edenler, birbirimizi kabullenmemizi, konularımıza saygılı olmamızı istemiyorlar. Ve binlerce teessürle ifade etmeliyim ki, yeni senelere de yine o iftirak ve ihtilaf düşünceleriyle ve birbirimizi yemekle gireceğiz; yine fakr u zaruret içinde, borç altında ezileceğiz. Ve yine cehalet ağa, elinde asası, başımızın üzerinde dönüp duracak.

İşte, Bediüzzaman Hazretleri, bu tehlikeye karşı bir çare gösteriyor; sanat, mârifet ve ittifak silahlarıyla düşmana karşı koymayı teklif ediyor.¹³⁰ Müslümanların, bir taraftan kendi aralarında vahdeti tesis ederken, diğer taraftan sebepleri yerine getirmek suretiyle zengin olmayı düşünmeleri gerektiğini ve bir

¹³⁰ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

başka taraftan da eğitim seferberliği yaparak, seviyeli bir eğitim ortaya koyarak cehaleti yenmenin lüzumunu belirtiyor.

Kendisi yapamazdı bunu. Çünkü, o gün Üstad, ne bu derdi dinleyecek insanlar, ne fedakâr öğretmenler, ne okul yapma, açma imkânları ve ne de kitap basmak için para bulabilirdi. Ama günümüzde onun işaret ve iş'arları altında bütün bunlar yapılabilir. Bugün ülkemizde bir sıkışıklık ve maddî zorluk vardır; ama sıkışmadan da olmuyor ve hiçbir devirde sıkışmadan da olmamış. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurduğunda kalkanı bir Yahudide rehindi. Kalkanını rehin vermiş, üç beş kuruş para almıştı ve onu ödeyemeden gitmişti. Sonra kendi hakkına düşen şeylerden onu ödediler ve Efendimiz'in kalkanını istirdad ettiler. Fakat söylemek istediğim odur ki, "Kâinatın İftihar Tablosu" bile çok zor günler geçirmiş, bazen pek çok meşakkate katlanması gerekmiştir. Bugün ise, ekonomik krize ve maddî sıkıntıya rağmen, ülkemiz finansman ve eğitilmiş insan açısından zannediyorum yeterli kadroya ve imkânlarla sahiptir.

Öyleyse, bizim insanımız, ellerindeki bu imkânları iyi kullanmalı, eğitim seferberliğine destek olmalı; okullar açmalı, burslar vermeli ve istidatlı her talebenin okuyabilmesi için şartlar hazırlamalı; bunu yaparken bir birlik tesis etmeli ve bu birliği insanlık paydalarında buluşma şeklinde evrensel hâle getirmeli ve tekvînî kanunları gözeterek fakr u zarurettten de kurtulma yolları aramalı ve bulmalıdır.

Yıkılan İmajımız

Kırılmış bir imajın tamiri hususunda ve neşr-i hak için "Neyi nasıl yaparız, nasıl ifade ederiz?" derdi, sancısı olmayınca nasıl olacak ki?!... Dahası, gerçeklerle yitirdiğimiz İslâmiyet'i şakalarla düzeltmeyiz ki! Bırakalım yalanı... Doğru olalım... Doğru üzerine bir dünya kurmaya karar verelim... Hiç yalan söylemeye yelim ve hiçbir yıkıcı harekette de bulunmamaya ahd edelim. Hak ve hakikat adına gerçekten samimi olmaya, doğru söylemeye bakalım; doğru hareketler içinde bulunalım.

Sofralara Tekrar Çeki Düzen

Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde fakr u zaruret içinde hayatlarını devam ettirmeye çalışan pek çok insan var. Hayatı, ağır bir yük gibi sırtlarında taşıyorlar. Böyle bir dünyada, soframızdaki çeşit fazlalığına karşı içimizde bir tepki olmalı. Ne kadar kalori ihtiyacımız var, onu alsak ve bunu aramızda bir içtimaî protokol hâline getirsek; artık, sofralarımıza bir çeki düzen versek. Yoksa, adaletsizlik üzerine kurulan cihanı Cenâb-ı Hak yıkar. Bu mevzu insanımızca unutuluyor, tekrar ber tekrar hatırlatmak lazım.

Keşke!...

Keşke!... Hiçbir zaman farklılık ve üstünlük mülâhazasına girmeden, düz bir insan gibi hizmet etsek. Keşke, dünyanın dört bir yanında dolaşsak; din, dil, ırk ve renk ayırımı yapmadan insanların yardımına koşsak; dinimizi, doğru bildiğimiz hakikatleri anlatsak; ama bunu yaparken tamamen beklentisiz olsak.

Keşke!... Dupduru duygu ve düşüncelerimizi makam, mansıp, şan ve şöhret gibi şeylerle hiç bulandırmadan kulluğumuzun gereğini eda etsek. Hayatımızı sadece dinimizi anlatmaya, Rabbimizi tanıtmaya bağlasak. Nerede yaşıyor ve nerede duruyorsak duralım; bulunduğumuz yerde sadece ve sadece insanlığın muhtaç olduğu ilâhî mesajı daha bir gürül gürül anlatmak için bulunsak. Duruşumuzu kendi geleceğimize değil, insanlığın mutluluk ve huzuruna bağlasak. Ve sürekli Allah'ı düşünsək; O'nunla oturup kalksak. Gözlerimizin içine başka hayalin girmesine meydan vermesek. Keşke!...

Cenâb-ı Allah'ın rızasını aradığımız bu yolda, maddî menfaatler bir yana, mânevî füyuzât hislerini bile hesaba katmadan bir nefer olarak hizmet etmek hepimizin hedefi olmalıdır. Samimi bir kul olarak O'nun rızasını aramak hiçbir şeye değiştirilemeyecek bir nimettir. Mânevî makamlar, keramet, keşif, iç okuma ve bu şekilde insanlara müessir olma; bizim ardına düştüğümüz hedefler olamaz. Rabbimizin lütfu olarak bu türden bir nimete

mazhar olursak, onu da derin bir şükür mülâhazasıyla karşılar; meseleyi yine her nimetin asıl Sahibine bağlar ve hatta bir istid-raca maruz kaldığımız korkusuyla tir tir titreriz. Titreriz de ayağı-mızı kaydırmaması için yine O'nun engin rahmetine sığınırız.

İnsan her zaman bu çizgisini koruyamayabilir; fakat temel-de böyle bir duyguya bağlı olursa asla kaybetmez. Evet, insan bazen hata edebilir. Hata etmemek değil, bağlandığı kapıya sıkı-ca yapışmak ve oradan ayrılmamak esastır. Zaten Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de “*Her insan hata edebilir. Hata işleyenlerin en hayırlısı tevbe edenlerdir.*”¹³¹ buyurmuyor mu? Cenâb-ı Allah, günah işleyenleri kapısından kovmamış; tevbe etmeleri için onlara fırsatlar vermiştir. Bir anlık sürçmesine rağmen tekrar doğrulup kulluk yoluna râm olanlar, rahmet kapısı-nın kendilerine daima açık olduğunu görmüşlerdir; fakat verilen bu fırsatları değerlendiremeyip hata ve günaha ısrar edenler, O'nun rahmet kapısından kopup gitmiştir.

Kopmamaya dikkat etmek lazım. Böyle kötü bir akıbetin çaresi yoktur. O'na kimse bir şey yapamaz. Aklınızdan olumsuz bir şey geçse hemen kalkar, başınızı yere koyar, secde eder, yal-varır ve affınızı ararsınız. Ama bu duygunuzu kaybetmişseniz, içinizde bir kopukluk başlamıştır O'na karşı. Tevbe arzusu gön-lünüzde hâsıl olmuyor ve tekrar O'na dönme ihtiyacı duymu-yorsanız, bir “dâu'l-udâl”e, yani çaresiz bir derde maruz kalmış-sınız demektir.

*Nabzıma el vurdu bir bir tabibân,
Dediler derman yok buna ne çare.*

Doktorlar her sene, bir önceki senenin grip virüslerini tes-pit ediyor; sonra, bütün o virüslere karşı antikor üretebilecek bir aşı hazırlıyorlar. O aşığı bir kere yapınca, bir sene gribal virüs-lere karşı etkili oluyor. Sonra zamanla o virüslerde, hazırlanan ilaca karşı bir muafiyet (bağışıklık) hâsıl oluyor veya onlar mu-tasyon geçiriyorlar. Mikroorganizmalarda mutasyonlar oluyor, farklılaşıyorlar. Dolayısıyla artık ilaç tesir etmemeye başlıyor. Bu

¹³¹ Tirmizî, *kıyâmet* 49; İbn Mâce, *züh*d 30; Dârimî, *rikak* 18.

sebeple, ertesi sene grip aşısının yeni virüsler de göz önünde bulundurulması yeni bir terkipli hazırlanması gerekiyor.

Bunun gibi insan da, her gün yeni bir kısım şüphe, tereddüt, yanlışlık ve hatalarla iç içe yaşıyor. Bunlara karşı antivirüs olacak en kavî imanı bugün elde etse, Şah-ı Geylânî'ninki gibi bir imana sahip olsa da, ertesi gün başka mânevî virüslere maruz kalıyor. Onlara yenilmemek için her gün imanını ve kalb hayatını gözden geçirmesi, her gün bir kere daha aynı kıvamı elde etmesi gerekiyor. Bugün zirveye çıkması yarınlar adına çok fazla bir şey ifade etmiyor. Bu durum ancak bir basamak vazifesi görüyor. Yani, bir basamak çıkmış oluyor insan. Yarını yarın için hazırlaması veya yarın için yarına hazırlıklı olması gerekiyor. Her yeni gün, yeniden bir donanıma; iman, Kur'ân, ihsan adına yeni şeyler keşfederek onları taze taze içte duymaya ihtiyacı oluyor. Yoksa bayatlama ve eskimeden kaçmak mümkün değildir.

Yeni bir güne bayatlamış duygularla girilmemelidir. Her gün yeni bir mü'min, yepyeni bir mü'min... İşte, “İki günü birbirine müsâvî (eşit) olan mağbûndur (aldanmıştır).”¹³² hadis-i şerifini de bu mânâda anlayabiliriz.

Bir Rüya ve Tabiri

Rüyamda, Bursa Ulucami'de hutbe okuyacakmışım. Hiç âdetim olmadığı ve şimdiye kadar hiç yazılı hutbe okumadığım hâlde, cebime yazılı bir hutbe koymuşum. Hutbeyi açıp az bakıyorum ve kendi kendime “Ben böyle bir şey hiç yapmadım, yazıya bağlı kalırsam ayağımda zincir varmış gibi hissederim, ben serbest konuşmalıyım.” diyorum. Sonra giriyorum camiden içeriye. Camide ciddî bir tamirat varmış. Cuma mı, bayram mı bilemiyorum. Zemin toprak imiş. “Burada nasıl namaz kılarız? Bir başka yerde kılalım.” deyip cemaati dışarı çıkarmak isteyenler oluyor. Ben de çok kızıyorum, “Burada, bu şartlarda hutbe okumam ben!” diyorum. Hutbe metnini oradaki bir arkadaşta

¹³² ed-Deylemi, *el-Müsned* 3/611; es-Sehâvî, *el-Makâsîdü'l-hasene* s.631.

veriyorum. “Bu hutbeyi götür falan adama ver. Ben gidiyorum, başlarının çaresine baksınlar!” diyorum. Sonra caminin önünde sağa sola gidip geliyor, dolaşıyorum. Caminin etrafındaki iskeleleri görüyorum, duvarları tamir ediyorlar. Konuşmalarından öyle anlıyorum ki; “Bunu konuşturursak kalabalık cemaat gelir, yapacağımız bu işi daha rahat yaparız.” diyorlar. Orada figüre edilip kullanılmaya çalışıldığımı anlıyorum. Hutbeyi okumadan cuma namazını kılmak için başka bir yere gidiyorum.

Uyanınca da şöyle bir tabir aklıma geldi: Bazı insanlar bir yerlerde bir kısım oluşumlar için bizi kullanmak istiyor. Beni de orada figüran olarak kullanmayı arzu ediyorlar. Herhâlde, onlara alet olmamamız işaret ediliyor.

Evet, tehlikeli hususlardan biri de, iyi zannettiğimiz bazı şeylere farkına varmadan alet olmaktır. Veya başkalarının, bazı tavırlarımızı kendi çıkarlarına göre değerlendirip, bizi alet etmesidir. Meselâ, biz sürekli “hoşgörü” deriz ve ona göre davranırız, çünkü onun faziletine inanmışızdır. Ama başkaları, bizim bu iyi niyetimizi bir yerde değerlendirir, aleyhimize kullanırlar. Bazen de biz çizgiyi tutturamaz, haddi aşar ve görüşüp tanıştığımız insanlar hatırına dinin hiç hoş görmediği şeyleri bile normal kabul etmeye başlarız. Oysa, hoşgörüde esas olan, insanın kendi değerlerine bağlı kalması; fakat başkalarını da kendi konumlarında kabul etmesidir. Yoksa hoşgörü, insanın kendi değerlerinden taviz vermesi; başkalarını, başkalaşım onlar gibi olarak kabul etmesi değildir.

Büyüme

Bir insan için yaş, makam ve mansıp açısından, bir topluluk için de adet ve çap bakımından büyüme bazı değer, kıymet ve faydalarla beraber riskler de getiriyor. Hani bazen biyolojik yapıda hormon bozukluğundan kaynaklanan anormal büyümeler olur ya, aynen onun gibi kalbî hayata uygun olmayan büyümeler de oluyor. Kalb büyümüyor, sır büyümüyor, hafî inkişaf etmiyor, ahfâ tanınmıyor ve Allah (celle celâluhu) gereğince bilinmiyor;

fakat fertlerin konumlarında bir büyüme oluyor. Dolayısıyla bu, topluma ve cemiyete de aksediyor. Zaten mantıkçıların ifadesiyle toplum arzadır. Arazı teşkil eden şey, fert cevherleridir. Eskilerin fert cevheri dediğine isterseniz siz molekül diyebilirsiniz. Arazın sağlam ve sağlıklı olması için “savab cüz”lerden mürekkep olması lazımdır. Savab, düşünce, duygu, his ve harekette isabetli olan demektir. Bir toplumun faziletli olabilmesi için cüzlerinin de faziletli fertler olması icap etmektedir.

Seneler önce tanıdığım, Kestanepazarı ya da bir başka camiiin avlusunda sarmaş dolaş olmuş, tam bir vahdet içinde gördüğüm insanlar vardı. Sûrî bir birlik sergiliyorlardı. Fakat bir imtihandan geçmeden gönüllerde hakikî vahdetin olup olmadığı bilinmiyor. O zamanlar sadece sohbet dinleme, incelme ve sonra gözyaşlarıyla birbirine sarılıp sevinci kederi paylaşma vardı. İnsanlar, durumları itibarıyla kendilerini küçük kabul ediyorlardı. O günlerde birlik ve kardeşlik biraz daha kolaydı.

Fakat bir yerlere gelip, bir şey sahibi olan insanların bu büyümeleri; kalb, ruh, sır ve Allah mârifetiyle beraber bir büyüme olmamışsa o mütevazî hâllerini korumalarını çok zor, hatta imkânsız kılıyor. Makam, mansıp, mal mülk sahibi olunca insanın gerçek insanlığı ortaya çıkıyor. Hani, masum, kendi hâlinde bir çocuğun oyuncağını elinden alırsanız çoğu zaman o masumiyetin altında bir hırçınlık görürsünüz. İşte öyle, duygu ve düşüncede çocuk masumiyetiyle kalmak çok güzeldir; fakat o masumiyeti korumak da oldukça zordur.

Bir arkadaş, “Dâhi ve çalışkan insanlar her zaman bulunabilir; ama en büyük sıkıntı, ölçülü insan bulabilmektir.” demişti. Çok doğru kabul ettiğim bu sözü az değiştirerek “ölçülü”nün yerine “istişareye açık insan” demenin daha uygun olacağını zannediyorum. Çok zeki ve akıllı, bilge insanlar bulunabilir; çalışkan insanlar bulunabilir; ama en önemlisi meşverete açık insanın bulunmasıdır. Şahsî işinin, meselâ, yatakta nasıl uzanması gerektiğinin bile istişaresini yapan, onu da danışan insan, hiçbir zaman kaybetmez.

Evet, en masum şeyler dahi danışılmalıdır. Diyelim ki bir yazı yazdınız, Cibril’in dudağının suyu var üzerinde... Onu bile

vermelisiniz bir arkadaşınıza “Bir bakar mısın bu yazıya, bütün kelimelerini değiştirmeye kadar tasarrufta serbestsin.” demelisiniz. Böyle yaparsanız hiç kaybetmezsiniz. Zaten Cenâb-ı Hak da şöyle buyurmuyor mu: “*Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen biri bulunur.*”¹³³

---

¹³³ Yûsuf sûresi, 12/76.

Nefis ve Vicdan Mekanizması

Nefis Zamanla Kuvvet Kazanabilir mi?

Soru: *Yıllar geçtikçe insanın nefsi daha da kuvvetleniyor mu?*

Cevap: Nefis zamanla kuvvet kazanabilir. Zira, seneler geçtikçe insanda bazı arzular, cismaniyete ait bir kısım istekler belirir; tûl-i emel, bedenî istekler, servet düşüncesi ve mal mülk hırsı baş gösterir. Bütün bunlar bir de ülfetle kuvvetlenir ve desteklenirse insan yenilebilir, kayıp düşebilir.

Bu hisler belirdikçe, insan, bir yönüyle yerinde daha sıkı durmaya çalışmalı; dine ve millete hizmet gayesine daha bir bağlanmalı. Cenâb-ı Hak, insanı hususî mahiyette nerede sıyanet edecekse, kul o noktayı aramalı. Kur'ân-ı Kerim'de "*Siz Beni anın, Ben de sizi anayım.*"¹³⁴, "*Allah'a yardım eder, dinine arka çıkarsanız; O da size yardım eder.*"¹³⁵ buyuruluyor ve bir mâ-nâda sıyanet-i ilâhiyeye mazhar olma yolu gösteriliyor.

O zaman insan, duracağı tabyaları çok iyi belirlemelidir. Yani, bu ilâhî ahdi görmeli ve "Demek ki, ben onu anlatma konumunda olmalıyım. O konumun hakkını vermeliyim.

¹³⁴ Bakara sûresi, 2/152.

¹³⁵ Muhammed sûresi, 47/7.

Duruşumu sık sık gözden geçirmeli, kendimi sağlama almalıyım.” demelidir.

Bir taraftan insan benliğinde bazı hisler gelişirken ve düşünmanın taarruz yollarını çoğaltması söz konusu iken, o olduğu yerde kalırsa elbette yenik düşer. İnsanın da o istikamette gelişmesi lazımdır. İmanı, sırf delillere dayalı zihni bir mefhum olarak algıladığı dönemlerde insana sadece “İnandım” demesi yetebilir. Fakat daha sonra bu itirafı ve bilgiyi kalbe mâl etme, tabiatının bir yanı hâline getirme, yani yeme içme, yatma ve istirahat etme gibi tabiatının bir buudu hâline getirme şarttır. İnsan, yemek yemediğinde rahatsızlandığı gibi ibadet etmediğinde de huzursuzluk duyacak kadar bunları tabiat hâline getirmese, daha sonraki “ülfet dönemi”nde ayakta duramaz, devrilir.

Bu açıdan her fırsatta arz ediyorum, çünkü inancımız Şah-ı Geylânî'nin imanı seviyesinde olsa da, o bugün yetmeyebilir. Bugün yeni baştan, bir kere daha ilim, idrak ve anlayış ufku muza göre Allah'a olan imanımızı yenilememiz gerekir. Âyât-ı tekvîniye ve teşrîiyeyi her gün bir kere daha, değişik bir yönüyle gözden geçirerek imanımızı yenileme mecburiyetindeyiz. Sürekli araştırmalı, aklımızın ermediği şeyler üzerinde “Burada bir hikmet vardır” mülâhazasıyla ısrarla durmalıyız.

Hız. Bediüzzaman diyor ki: “Rahîm-i Zülcemâl'in bağıştan-ı kereminden, mucizâtının salkımlarından bir tanecik hükmünde gördüğüm, iki parmak kalınlığında bir üzüm asmasına asılmış olan salkımları saydım. Yüz elli beş çıktı. Bir salkımın danesini saydım, yüz yirmi kadar oldu. Düşündüm, dedim: Eğer bu asma çubuğu, ballı su musluğu olsa, daim su verse, şu hararete karşı o yüzer rahmetin şurup tulumbacıklarını emziren salkımlara ancak kifayet edecek. Hâlbuki, bazen az bir rutubet ancak eline geçer. İşte, bu işi yapanın, her şeye kâdir olması lazım gelir.”¹³⁶

Bu düşünceler, ilme'l-yakînin bir mertebesidir ve belli bir yere kadar benzeri duygu ve düşünceler bizi ayakta tutar. Fakat bir noktadan sonra bu bize yetmeyebilir. Daha ileriye götürürüz

¹³⁶ Bediüzzaman, *Sözler* s.320 (Yirmi İkinci Söz, İkinci Makam, Altıncı Lem'a).

bu tefekkürü, ilmî tahlillerin yapıldığı ortamda onu tekrar gözden geçiririz; bir de oradan yürürüz; orayı da bir pist yapar, bir de oradan yükseliriz. İlme'l-yakînin âlî mertebesinde yeni bir açılım daha yaparız. Sonra bir fırsatını bulunca bir kere daha... Bir kere daha... Sürekli yeniler dururuz kendimizi. Yoksa içinde bulunduğumuz çevrede yenilenmeler yaşanıyor, düşünceler değişiyor, ilim mantığı ve ilim felsefesi başkalaşıyorsa ve biz buna rağmen olduğumuz yerde kalıyorsak, şeytan o yeni malzemeyi kullanır ve biz yenik düşeriz, Allah muhafaza, devriliriz.

Sürekli kendimizi yenileme, bu yenilemeyi yaparken de kalbimizle beraber yürüme mecburiyetindediriz. Kalbimizin, aklımızdan bir adım geri kalmaması, hayatiyetini koruması lazım. Unutmamak icap eder ki; mantığı çok ileriye gitmiş, muğalata ve diyalektik adamı olmuş bir insanın, kalbi o ölçüde inkişaf etmemişse onun kuru mantık ve diyalektiği kalbini yutmuş, demektir; kalbî hayatını öldürmüş ve onu latife-i Rabbâniyeden mahrum etmiş, demektir.

Evet, insan düşünce ufku ne seviyede olursa olsun, kalbini nazardan dür etmemeli... Başını yere koyup sabahlara kadar dua dua yalvarmalı. Çünkü ebedî mutlu olacağı bir âlem için ayağına zincir vursalar ve deseler ki, “Başını yerden kaldırmadan ömür boyu secde edeceksin; ama neticede ebedî mutlu olacağın bir dünyayı kazanacaksın.” Akli varsa insan secde eder. Eder, zira, önünde bir ebedî saadet vardır. Altmış-yetmiş sene, altı yüz-yedi yüz sene veya altı milyon-yedi milyon sene değil; sonsuz bir hayat... İşte bizim önümüzde de o ebedî hayat var. Onun için ne verilse değer. Bundan dolayı akıllı mü'minler anlatılırken “*Mallarını, canlarını, her şeylerini Allah'a satarlar, verirler.*”¹³⁷ denilmektedir.

Biz de ebedî saadeti yakalamak için kulluk vazifemizi koursuz olarak yapmaya çalışmalı ve Allah'ın merhametine sığınmalıyız. Sürekli onun karşısında el açıp bel bükmeli ve çok dua etmeliyiz. Meselâ, mümkün olduğu kadar çok رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ

¹³⁷ Bakara sûresi, 2/207; Tevbe sûresi, 9/111.

إِذْ هَدَيْنَا وَهَبَ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً
 “Ey bizim Kerim Rabbimiz, bize
 hidayet verdikten sonra kalblerimizi saptırma ve katından bize
 bir rahmet bağışla!”¹³⁸ demeliyiz. اَللّٰهُمَّ يَا مُقَلِّبِ الْقُلُوْبِ ثَبِّتْ قَلْبِيْ عَلٰى
 دِيْنِكَ “Ey kalbleri evirip çeviren Allahım! Kalblerimizi dinin üze-
 re sabit eyle!”¹³⁹ imanla perçinle ki sökülmesin, kurşunla çivile
 oraya, diye yakarmalıyız. Hemen ardından صَرَّفْ قُلُوْبَنَا اِلَى طَاعَتِكَ
 “Kalbimizi Sana itaate çevir, Sana kulluğa meylettir!”¹⁴⁰ ifadesi-
 ni eklemeliyiz. Bunları on defa değil, bin defa söylesek, yine de
 az demiş oluruz.

Kaldı ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları
 sabah ve akşam dualarında üçer kere söylüyor ve bizlere de tav-
 siye buyuruyor. O bir Nebi’dir, hem mâsum hem de masûndur
 ve teminat altındadır. Bize gelince, bizim ne mâsumiyetimiz,
 ne masûniyetimiz var. Yani ne günahsızız ne de Allah (celle
 celâluhu) tarafından korunma ve sıyanet altına alınmışız; yok
 öyle bir teminatımız. O bile böyle diyorsa, bizim titrememiz, çır-
 pınmamız lazım değil mi?

Hiç kimse demesin, “İçime şu geliyor, bu geliyor... Şöyle
 bir kalbî problemim var.” İçine o geliyor da sen üst üste kırk ge-
 ce kalkıp o iş için ağladın mı? Başını yere koydun, alnını yaşlar
 içinde buldun mu? Neden mazeret beyan ediyorsun? Yüreğinle
 Allah’a teveccüh et, yalvar yakar! “Tut elimden Allahım, tut ki
 edemem sensiz!” de.

Alvar İmamı ne güzel söyler:

Sen Mevlâ’yı sevende
 Mevlâ seni sevmez mi?
 Rızasına ivende
 Hak rızasın vermez mi?
 Sen Hakk’ın kapısında
 Canlar feda eylesen

¹³⁸ Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

¹³⁹ Tirmizî, kader 7, daavât 89, 124; İbn Mâce, dua 2.

¹⁴⁰ Müslim, kader 17; Abd İbn Humeyd, el-Müsned s.137

Emrince hizmet etsen
 Allah ecrin vermez mi?
 Sular gibi çağlasan
 Eyyub gibi ağlasan
 Ciğergâhı dağlasan
 Ahvalini sormaz mı?

Rica ederim, O'nun uğrunda yüreğinizi parçalamadan yüreği parçalanmış insanlara lütfedilen şeyleri beklemeyin. O bazen ekstradan da lütfedebilir; ama umumiyetle aldığınız risk kadar, gösterdiğiniz gayret ve cehd kadar mükâfat vardır. Hele siz bir gecenize gündüz boyası çalın, O da sizin gecenizi gündüz yapsın. Siz dünya gecelerinizi gündüz yapın, O da ahiret karanlıklarını aydınlığa tebdil eylesin.

Allah, eşğine baş koyan yüzleri çiğnetmez ve mahcup etmez; yeter ki siz yürekten O'na yönelin ve "... Edemem, sensiz asla edemem!" deyin.

Şeytanın Tuzakları

Bazı tasavvuf kitaplarında mekâid-i şeytan ve desâis-i şeytanın iki türlü olduğu kaydedilir: Birincisi, herkesin başına gelebilen, fena bir şeye teşvik etmesi, çirkinliği güzel gösterip onu irtikap ettirmesidir. İkincisi ise, bazıları için mezelle-i akdâm (ayakların kaydığı nokta) olan, zahiren hayırlı gibi görünen işlerdeki desiseleridir. Meselâ; bir insan, güzel rüyalar görür, bir şeyler hisseder, hatta insanların kalbini okuyabilir; fakat bunlardan kendine pay çıkarır, üstün bir kul olduğu zehabına kapılır ve bunları başkalarına hâkimiyet kurma hususunda kullanır; tevazu sergilemesi gerekirken enaniyetle köpürür.

İşte, ehlullah, bu şekildeki insanın amelini beğenmesi ve onunla büyülenmesine, kebîre (büyük günah) demişlerdir. Böyle bir günahın neticesinde ise, Allah korusun, mahvolma muhtemeldir. Ve kim bilir, şeytan bazı insanları bu tuzağa düşürmek için rüyalarına girer, güzel görünür ve onlara nefislerinin hoşuna gidecek şeyler söyler. Keşf u keramet nev'inden şeyler

ve insanların içini okumak gibi işler, eğer Ehl-i Sünnet çizgisi tutturulamamışsa belki de şeytanın ilhamıdır.

Zaaflarla Savaş

Bizim pek çok zaaflarımız var. Bunların farkına varma ve kusurlarımızı itiraf etme, onları iradeyle zapturapt altına alma ve zaaflarımıza, kusurlarımıza rağmen iffetle yaşama bizi evc-i kemalâta (kâmil insan zirvesine) yükseltir.

Günah Hayra Vesile Olur mu?

Günah, çok kötü bir şeydir; ancak bir yerde iyi sayılabilir. O da, kulun bir günaha girdikten sonra bir ömür boyu onun için âh u vah etmesi halidir. Meselâ, bir harama im'ân-ı nazar ile (dikkatlice) bakan, fakat yıllar sonra bile onu hatırladıkça iki büklüm olup “Rahmet Kapısı”na yönelen bir kul için o günah pek çok hayırlara da gebe olabilir.

Farklılık Mülâhazası Şeytandandır

Farklılık ortaya koyma gayreti hep şeytandandır. Kendini farklı düşünme, kıdem farklılığına girme, gelecek adına pay sahibi olma arzusu vb. şeytanî tuzaklardır. “Hele bana bir fırsat verilse, bak ben nasıl konuşurum!... Kalemimi nasıl konuştururum!” gibi mülâhazalar insanı Odetta’nın akıbetine sürükler. Ruhunun taşlaşacağı bir son onu bekler.

En büyük belalardan birisi, insanın kendini farklı görmesidir. İnsanlığın başına büyük felaketler bundan dolayı gelmedi mi? Kendini üstün soy, arı ırk sayanlar dünya savaşlarına sebebiyet vermediler mi?

“*Kul peygamber ol!*” Allah’ın, Nebi’sine telkini budur.¹⁴¹ Biz, bütün insanlığı Cennet’e götürecektir bir yol bulsak, yine de farklı insanlar değil; kabul buyururlarsa “insanlar içinden bir insan” olduğumuz mülâhazasını sürekli muhafaza etmeliyiz. Biraz

¹⁴¹ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/231; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/171.

mürekkep yalayanlar farklılık sendromundan kurtulamıyorlar. Sanki mürekkepte bir virüs var, ondan hastalık kapıyorlar.

Hasta Ruhlar

Bir insan, devamlı kendini anlatma, kendini beğendirme lüzumunu duyuyorsa, o Allah'ın hasis bir kulu demektir. Her fırsatı kendisi için değerlendirmeye kalkanlar, hem aklen hem ruhen hem de itikadî açıdan noksan ve marazlı zavallılardır. Millet sana teveccüh ediyorsa, sana bir alâka gösteriyorsa, bu krediyi ancak dinin için, Allah'ın ismini yüceltmek için kullanabilirsin.

Zaaflarıyla İnsan

Biz kendimize takılıyoruz. Takıntı nefsimizde. Hücumât-ı Sitte'deki virüslere müptelayız. İnsan, namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerle yükselebilir; fakat onu çileden çıkaracak bir şey karşısında gayzını tutabilmesi, bir şehvet karşısında bedenindeki o güce karşı koyabilmesi, onun ibadetlerle elde ettiği yüksekliklerden daha da yukarılara çıkmasına vesile olabilir.

Dişini sıkmasını becerebilersen, sendeki negatiflikleri pozitif güce çevirebilersen, elde edeceğin güçle, füze hızından daha aşkın bir hızla evc-i kemale vâsil olabilirsin. Senin aklın çok ileri bir diyalektiğe, cerbezeye sahipse; o aklını arkadaşlarına karşı kullanmayarak hak ve hakikat adına onun cerbezisini dizginleyebilirsen, hak rızası için kullanabilirsen, iradenle o aklı, senin için bir şerr-i cüz'i iken hayr-ı küllîye çevirebilirsin.

Cenâb-ı Hak, beni hiçbir hâdise karşısında zaaf göstermeyen melekler ve ruhanî varlıklar gibi olmakla insan olmak arasında muhayyer bıraksaydı, "Rabbim, beni şu anda yarattığın gibi yarat!" derdim. "Alabildiğine taşkınlıklarım olsun; ama bana neticede Sana râm olan, Senin rızana koşan öyle bir irade ver ki, ben o iradenin kemendi ile Sana yükseleyim. Evet, Senin zaaftan ârî mahlûkun da var; ama ben insan olmak istiyorum." derdim. İçimde çok taşkınlıklar olabilir. Belki bunlar beni harap da

ediyordur. Ama ben bu harâbiyet içinde iradenin gücüyle Allah'ın muradına varabilecekssem, Cenâb-ı Hak bu gücü bana vermişse, ben de bu fırsatı en güzel şekilde değerlendirmeliyim.

Allah'ın sana verdiği her şeyi memnuniyetle karşılamanın yanında, sana düşen, bütün negatifliklerini, zaafalarını, günahlarını aşarak, yanlış tavırların esaretinden kurtularak Cenâb-ı Hakk'a tam mânâsıyla râm olabilmektir. Allah (celle celâluhu) seninle farklı bir espri ortaya koymuştur. Seninle bir şey yapmak istiyordur. Yeter ki sen zaaflarının, boşluklarının zebûnu olma; onları aşmasını bil.

Ne bahtiyarız ki, Nebi-yi Server'imiz var, aleyhissalâtu vesselâm. Kur'ân'ımız var. Hiçbir şeyimiz olmasa, Kur'ân'ımız bize yeter.

Paranoyak Ruhlar

Ona buna eksiklik veya bozukluk atfedener, kendilerini ifade etmek için herkesi hor görürler. Bunlar, gönüllerine göre kendilerini ifade edemedikleri için hep âlemin kusurları ile meşgul olurlar. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz, "O bozuk, bu bozuk, şu da bozuk" diyene "Bozuk olan asıl kendisidir." mânâsına şöyle buyurmuştur: "*İnsanlar helâk oldu, diyen asıl kendisi helâk olmuştur.*"¹⁴² Kişinin vicdanı ve kalbi duru olsa, her şeyi duru görür. Mizaç bakımından herkeste kusur arayanları, birkaç hafta Cebrail aleyhisselâmla buluştursanız onda da kusur bulur ve "Ayağını nasıl kaydırabilirim?" düşüncesiyle şer yolları araştırır.

Aslında, bozukluk bu tip insanların karakterlerindedir. Bunların ahlâk anlayışı geçimsizliktir. Bu tip, hiç kimse ile geçinemeyenlerin bütün derdi, kendini ifade etmek ve her fırsatta nefsini öne çıkarmaktır. Bunlar sürekli kendilerinden bahsedilmesini, hep kendilerine değer verilmesini ve her zaman önde görülme-yi isterler.

¹⁴² Müslim, *birr* 139; Ebû Dâvûd; *edeb* 77; Muvatta, *kelâm* 2.

Bir işi üstün bir başarıyla tamamladığın zaman şöyle diyebiliyor musun: “Eğer şu arkadaş veya benden başka birisi yap-saydı, bu iş neticeleri itibarıyla daha çok hayırlara vesile olacak ve dolayısıyla daha fazla başarı elde edilecekti.” İşte bu anlayış, Kur’ân ruhunun ve Peygamber ahlâkının ifadesidir. Aksine hep beklenti içinde olup kendini her zaman öne sürmeye kalkanlar, hezeyanlarını bir ruh hastalığı şeklinde yaşıyanlardır.

Cezaların Tehiri

İnsanda bazı latîfeler vardır ki, bir kirpiğin ağırlığını bile taşıyamaz, bir anda kaybolur, batar gider. İşlenen günah ve hatalar karşısında cezaların bu dünyada verilmemesinden insan hep endişe duymalıdır.

Eğer hiçbir ikaz almıyor, hiç sürçüp düşmüyor, hastalığa veya herhangi bir sıkıntıya maruz kalmıyorsak; hiçbir menfi durum bize isabet etmiyorsa; oturup düşünmemiz ve bu durumundan dolayı da kendimizden endişe etmemiz gerekir. Hafızanallah, bizim için en büyük tehlikelerden biri, cezaların sonraya bırakılmış olmasıdır.

Tavır ve hareketlerimizde, hatta ifadelerimizde, içimiz duru değilse; adımlarımızı ihlâsla atmamış, her yaptığımızı O’nun rızası istikametinde yapmamışsak ve Cenâb-ı Hak bunları tehir edip ahirete bırakıyorsa; işimiz bitik demektir. Bundan dolayı tir tir titremeliyiz. Bir de, Rabbimizle aramızdaki münasebet hangi çizgide seyrediyor, bizim irfanımız bu mevzuda nerededir, vicdanımızla tartar ve böylece konumumuzu tayin etmiş oluruz. Bazıları için yatakta gâfilane ayağını uzatması, şurada burada ulu orta açılması bile Rabb’iyle arasındaki münasebet açısından risklidir. Böyle ölçüler umumî değil, kişi ile Rabbi arasındaki münasebete göredir. Herkes için geçerli olmayabilir, şahıstan şahsa bu ölçüler değişebilir.

Sabır, Hele İstenilen Şey Çok Büyükse!...

Çekilen sıkıntılar ve başa gelen musibetler, varılmak istenen hedefe bakıldığında çok küçük kalır. Bizler perişan

Keloğlan'ın, padişahın kızına talip olması gibi Cennet'e talibiz. Bu, Kerem'in Aslı'ya talip olmasına benzemez. Perişan halimize bakınca, benim gülesim geliyor. Zira, biz çok küçüğüz, talip olduğumuz şey ise pek değerli. Üstadımızın ifadeleriyle, bin sene mesûdâne dünya hayatı onun bir saatine mukabil gelmeyen bir Cennet'e talibiz.¹⁴³ Onun da ötesinde, Cenâb-ı Hakk'ın Cemâl'ini müşâhede arzusundayız. İşte bu hedefe ulaşmak adına her şeye tahammül etmek, her sıkıntıya göğüs germek, her musibete katlanmak gerekir.

İrade

Mucize ve kerâmet haktır ve Allah (celle celâluhu) dilerse âdiyatı (alışılmış sebepleri) paramparça eder, fevkalâde şeyler ortaya koyar. Fakat hiçbir nebî, planlarını bu fevkalâdeliklere göre yapmaz. Hepsi işlerini sebeplere göre planlar. Uhud'da Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerindeki zırhının üstüne bir zırh daha giymesi, gereken tedbiri alması söyleniyor. Zira, yapılması gerekenleri yapmadan her şeyi Cenâb-ı Hakk'a havale etmek cebrîlik (cüz'i iradeyi kabul etmemek, insanın hareketlerinin kendi elinde olmadığına inanmak) olur.

Üstad Hazretleri, Kur'ân-ı Kerim'de insana verildiği söylenen emaneti "ene" (benlik) olarak yorumluyor. Ene'nin en önemli rüknü iradedir ve insanın davranışları ona bağlanmıştır.¹⁴⁴ Bir mânâda insan, iradesiyle insandır. Bize düşen de hayatımızı fevkalâde, harikulâde türünden beklentilere bağlamak değil; iradelerimizin hakkını vererek yapılması gerekenleri yapıp, neticeyi Yüce Rabbimizin muradına bırakmaktır.

Takvânın İki Yönü

Allah Teâlâ'ya göre her şey çok kolaydır. Biz, esbab planında düşünmeye kalkınca her şeyi zor ve çetin görüyoruz. Bizim, özellikle de bu devirde, kalb ve ruhun derece-i hayatına

¹⁴³ Bediüzzaman, *Sözler* s.709 (Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf, İkinci Mebhas, Dokuzuncu İşaret); *Mektubat* s.260 (Yirminci Mektup, Birinci Makam, Onbirinci Kelime).

¹⁴⁴ Bediüzzaman, *Sözler* s.584 (Otuzuncu Söz, Birinci Maksat).

çıkmanız da ulaşılması imkânsız bir hedef gibi görünüyor. Fakat kalbler Allah'ın elinde. O murad buyurursa, bizi de salih kulları arasına dâhil eder. Ne var ki, bu yol çok fedakârlık istiyor, bu uğurda sabırla çalışıp çabalamak gerekiyor. Rezzâk-ı Hakikî'nin bize verdiği bütün nimetleri yine O'nun rızası istikametinde sarf etmek iktiza ediyor.

Bir de bu yolun yolcusu, her zaman takvayı esas almalıdır. Tekvînî emirlere bakmada da takvadan sapmamalıdır. Takvânın bu iki yönü de ihmale gelmez. Evet, takvanın iki yönü vardır:

1. Teşriî emir ve nehiylere riayet; yani, dinin “yap” veya “yapma” dediği hususlarda emre imtisal etmek.

2. Tekvînî emirlere riayet; yani, Allah'ın kâinatta cari sünnetine (kanunlarına) uygun hareket etmek.

Efendimiz aleyhissalâtu vesselâmın hayat-ı seniyyelerine baktığımızda, O'nun sebepleri göz ardı etmeden, âyât-ı tekvîniyeyi çok iyi okuyarak, hep takva yörengeli yaşadığını görürüz. Meselâ; O, ashabına “Gece yatarken, evinizde yanan ateşi söndürünüz!”¹⁴⁵ buyurmuşlardır. İşte, burada ve benzeri sözlerinde, sebeplere riayet edilmesini ve ateşten dolayı evde herhangi bir kazaya sebebiyet verilmemesini ifade etmişlerdir.

Allah için yeme içme, Allah için çoluk çocuk sahibi olma, Allah için işleme, Allah için başlama... Bunları ardı ardına sıralayın ve çoğaltın çoğaltabildiğiniz kadar. İşte bunların hepsini Allah için yaptığınız, Allah adına hareket ettiğiniz zaman takva dairesine girmiş ve her yaptığınız amelde ibadet sevabı kazanmış olursunuz. Fakat “Hele bir namaz kılayım da görsünler!” “Hele bir konuşayım da nasıl konuşulmuş öğrensinler!” “Herkesten daha çok vereyim de vermek, civanmertlik nasıl oluyormuş bilinler!” dediğiniz an pek çok şeyi kaybedersiniz.

İç-Dış Ahengi ve Günah Karşısındaki Tavr

İnsan, dış görünüşüne önem verdiği gibi kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla da dikkatli yaşamasını bilmelidir. Meselâ, insanın bir

¹⁴⁵ Buhârî, *isti'zân* 49; Müslim, *eşribe* 100.

yerinde göze batacak bir şey varsa, dikkat çeker diye onu gizler. Yakası kıvrık kalmıştır, pantolonun paçası bozulmuştur; farkına varınca hemen onu düzeltir. Bunun gibi, kalbde bir inhiraf olduğunda, ruhta hedefinden sapma meydana geldiğinde de hemen harekete geçmesi lazımdır. Harekete geçip onun çaresine bakması, onu yoluna koyması gerekir.

Meselâ, göz yoluyla kalbe bir şey gelebilir; kulak veya ağız vesilesiyle kalbe bir şey bulaşabilir. İnsan, görünüşündeki dağınıklık kadar, belki ondan daha fazla, gönül hayatındaki bu tür dağınıklıklara dikkat etmeli ve devamlı hassas yaşamalıdır. Hiç olmayacak şekilde, meselâ konuşurken, ağızdan kaçırırversin: “Fılanca, yüzüme bakarken biraz aval aval baktı.” O şahıs kendisine söylenince bundan rahatsızlık duyacaktır. Hemen arkasından koşup ona yetişerek “Ağızımdan bilmeyerek böyle bir şey çıktı, hakkını helal et.” demek icap eder. Aynen bunun gibi, “Niye hava soğuk?” diye aklından geçti. Hemen arkasından “Estağfirullah ya Rabbi; Senin soğuğuna, sıcağına karışmam!” demelidir.

İnsan, üstüne başına, yakasına paçasına dikkat ettiği gibi kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla Allah'ın ölçüleri içinde O'nun sevimsiz kabul ettiği şeylere karşı da teyakkuz hâlinde yaşamalıdır. Bazı hassas tipler vardır. Giysisiyle, oturduğu yattığı yeriyle, düzen arayışı içindedirler. Ama ruhî hayatları konusunda o kadar duyarlı değildirler. Bazı insanlar da düzensizdirler; çevreleri, eşyaları karışıktır. Fakat ruhî hayatları itibarıyla fevkalâde bir insandırlar. Bunlar birbirine uymayabilir. Ama bazıları da vardır ki, hem dış görünüşleri itibarıyla hem de iç hayatları, ruhî ve kalbî yönleriyle her zaman hassastırlar, duyarlıdırlar. Herhâlde en iyi insan tipi de odur: İç-dış ahengi mevzuunda fevkalâde hassas ve duyarlı yaşayan, eğri büğrü şey görmek istemeyen insan... Bu çok önemlidir.

İnsana bazen bazı şeyler ağır gelebilir. Fakat aklımızdan geçen şeylerden dolayı bile, marz-ı ilâhîye (Allah'ın rızasına) muvafık değildir korkusuyla, günah işlemiş gibi davranılmalı. Günah dediğimiz şeyin sürekli kendisini hissettirmesi mü'minin

kalbinin cilasındandır. Çok parlak bir kalbe bir kere bile kir düşmüşse, aradan elli sene geçse dahi, o kalbin sahibi, o günahı sanki o gün işlemiş gibi duyar. Günaha karşı koymanın en güçlü yolu da budur. Bir kere yapmışsa bir masiyet, onu yeni yapmış gibi vicdanını incitici olarak bulur. “Keşke!” der, “Keşke!...” Bu önemlidir. Siz günahınızı unutursanız, o, öbür tarafta başınıza gâile (dert, felaket) olur. Allah’ın rahmeti unutulmamalı; ama günah da unutulmamalı. O’nun affediciliği unutulmamalı; ama günahın çirkinliği de unutulmamalı. Mü’min, bir kere hata etse, bir ömür boyu onun için gözyaşı döker.

Başkalarını Değil, Kendimizi Sorgulama

Maalesef, insanlarda hâlâ kusur arıyor ve onları kusurlarından dolayı sorguluyoruz. Aslında sorgulanması gereken bizim kendi kusurlarımızdır. Biri gırtlığına kadar çamura batsa; fakat çamur senin sadece topuğuna bulaşsa, karşındakine “Bu kadar çamur da ne?” demeye hakkın yoktur; “Neden ben topuğumu kirlettim?” deyip kendini sorgulaman esastır. Başkasının gırtlığına kadar çamura gömülmesi seni alâkadar etmez. Sadece suizanna girmeden ve gıybet edip çekiştirmeden Allah’ın onu halas eylemesi için dua edebilirsin. Eğer biz, bütün beklentilerden sıyrılıp muradımızı Hakk’ın muradı hâline getirememişsek, daha yapacak çok işimiz var demektir. Öyleyse, kendimizin onca eksigi varken nasıl başkalarının kusuruyla uğraşip onları sorgulayabiliriz.

Tasavvufta mürîd, bir noktadan sonra murad olur. Yani, ömür boyu hep onu diler, hep onu ister. Onun mürîdidir. Kendi güç ve kuvvetinden teberri edip “Kudreti Sonsuz”un iradesine râm olur. Belli bir noktaya ulaşıncaya kadar murad hâline gelir. Yani, Hak arzusuyla dopdolu olur, mâsivâyâ, Allah’tan (cellû celâluhu) başkasına bütün bütün kapanır da onun hoşnutluğundan başka hiçbir isteği kalmaz. Bu hâliyle de Hakk’ın murad ve matmah-ı nazarı, “gözde”si, bahtiyar bir ruh olur. İşte, biz Allah’ın muradı değilsek, o emanetini niçin bize versin ki?

Evet, bu hususta korkmalı, tir tir titremeli; her başarı ve muvaffakiyetten sonra o işe lââyık olup olmadığımız hususunu (liyakatimizi) masaya yatırmalı; çok büyüten bir mercekle tavır ve davranışlarımıza bakmalıyız. “Acaba biz böyle bir ihsân-ı ilâhî ve nimet karşısında şükür ve vefa vazifemizi yerine getirebiliyor muyuz?” duygusuyla kendi eksik ve kusurlarımızı sorgulamalıyız. Muhâsibî, muvakkaten aklından geçenleri, meselâ bir anlık “Şu adam şu kadar iyi olsa.” şeklinde başkalarını kritiğe tâbi tutmayı dahi büyük günah sayıyor ve onun ızdırabıyla yaşıyor; davranış, fiil ya da tavır değil, aklına gelip uğrayan sevimsiz şeyler hakkında bile “Benim aklım temiz olsaydı o kirin ne işi vardı onda!” diyor ve her an kendi muhasebesiyle uğraşıyor. Bizim şiarımız da bu olmalı ve biz sadece, masiva düşüncesinden sıyrılmayan kendi nefsimizi kınayıp onu sorgulamalıyız.

Hatalara Hayat Hakkı Tanımama

Cenâb-ı Hak, bizleri dinine hizmette dâim kılsın. Şu hayat yolunun neresinde bariyerler açılıp “Haydi yolun dışına!” denilecek belli değil. Bir iki dakika içinde, “Sizi dışarıya alıyoruz!” diyebilirler. Allah’a giderken, insanın kalbi O’nunla irtibat içinde, hizmet düşüncesiyle dopdolu olmalı ve hayırlı bir işle meşgulken gitmeli insan. Evet, hayatın bazı anları nuranî geçmemiş, kirli dakikalar da yaşanmış olabilir; fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi netice çok önemlidir.

Hani bazen, şimdilerde de çok konuşulan pişmanlık yasasını değerlendiriyorlar; zindanlık bir insan, “Pişman oldum, iyi bir insan olmaya azm ü cezme ü kast eyledim.” deyince onu pişmanlık yasasına tâbi kılıyorlar. Ahiretle alâkalı mevzularda da böyle bir pişmanlık, affa vesile olabilir; fakat insan elinden geldiği kadar hayatında kirli bir sayfa bulunmamasına dikkat etmelidir. Bunu umumî mânâda kullanıyorum; insan, zihnî, ruhî veya hissî bir kirlenmeye fırsat vermemelidir. Ferdin hayatında, yaşama hakkı en az olan şeyler, hatalar ve günahlar olmalıdır. Kul, tabiatı gereği bazen sürçse ve düşse de hemen kalkıp doğrulmasını bilmeli; sürçme ve düşme sürelerini en aza indirmelidir.

Kul kayıyorsa, bir inhiraf yaşıyorsa o mevzuda yapılması gerekli olan şey, hemen Allah'a yönelme; tevbe-inabe-evbe kulvarına girmedi. Kendisini affedebilecek bir Rabb'i olduğunu bilme, "Yine düştüm, yine sütü devirdim, bir daha yaramazlık yaptım; ama pişmanım ve hacâlet içindeyim!" deme, içine düşülen kötü durumdan hemen uzaklaşmaya çalışma çok önemlidir.

Bu meseleyi çok tekrar etmemi garipsemeyin. Kendi akıbetim hakkında olduğu gibi, kardeşlerimin akıbeti hakkında da korkuyor, ürperiyor ve en hayatî mesele olan ebedî saadeti yakalama mevzuunda birbirimizi teyakkuza davet etmenin gereğine inanıyorum. Hafızanallah, hiç kimsenin, meselâ, birine bağırıp çağırırken, kin duyarken, kalben biraz kirlenmişken ölüme yürümesini arzu etmiyorum.

Belki Allah'ın hususî bir iltifatı vardır O'nun yolunda başkalarından farklı gayret gösterenlere. Bunu da Üstad, Kur'ân talebelerinin imanla kabre girecekleri şeklinde müjdeliyor. Diyor ki, herkes birbiri hakkında duacı olduğundan dua külliyyet kesbediyor. Kur'ân dairesindekiler sadece tek bir şahıs olarak dua etmiyor, milyonlar ağızlar şeklinde duaya duruyorlar.¹⁴⁶ إِخْوَانَنَا وَأَخَوَاتِنَا "Kardeşlerimiz, bacılarımız..." deyince, ne seviyede olursa olsun, işin tam altına girmişlerin yanında, Kur'ân hizmetinin kenarından köşesinden tutmuş, "Sadece duayla bile olsa benim de payım bulunsun." diyen her insan, o sözün içine girer.

Bir ikinci mesele de, asrın Kur'ân tefsirinin verdiği ders-i mârifetle iman-ı billah, insanın latîfelerine öyle sınıyor ve işliyor ki; inşaallah o eserlerle meşgul olanlara şeytanın eli ulaşamaz. Fakat o noktada mıyız, orada duruyor muyuz, duruşumuzun hakkını verebiliyor muyuz? İşte bunlar endişe verici şeyler. Bu iş samimiyet ister, vefa ister, sadâkat ister ve ihlâs, illâ ihlâs ister.

Hastalıklı hâlinde insan bunları daha derinden hissediyor. Hissetmeli de aslında. Paniğe, ölüm endişesine kapılacağına, nasıl olsa yolculuk bir vak'a ve önü alınmıyor o daracak hayat

¹⁴⁶ Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.68, 69.

koridorunu veya hendeğini atlarken o atlama işini çok iyi değerlendirmeli. Bütün benliği ile Allah'a bağlanmalı ve böylece öbür tarafta temiz bir yere düşmeli.

Dışarının Dejenerasyonuna Karşı

Toplu ve beraber olmada rahmet, firkatte (ayrılıkta) ise nikmet (bela ve afet) vardır. Öyleyse, ayrı ve yalnız kalmamak lazımdır. Ayrı durma, öldürücü ve tehlikelidir. Her huzurun bir insibağı olduğu gibi, bir araya gelme de bir insibağ hâsıl eder. Ayrıca, bir yerde kalınırken ya da bir yere gidilirken elden geldiğince bizi kontrol edecek birisiyle beraber olmak; yalnız kalmamak, yalnız gitmemek, yalnız dolaşmamak gerekir.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Yalnız, şeytandır.”¹⁴⁷ sözünü dar anlamamalı. “Tek başına bir yerde yatıp kalkmadan yalnız dolaşmaya kadar, hemen her hâlükarda o teklik içinde bir şeytanlık vardır.” şeklinde geniş yorumlamalı. Evet, yalnızlık içinde bir şeytanlık vardır. Allah Resûlü, bunu bir mânâda iki kişi için de söylüyor. Çünkü ihtimal hesaplarına göre iki kişi bazı şerleri işleme hususunda mutabakat sağlayabilir. Mümkünse hep üç kişi olmak gerekir. Üç kişinin şer üzere birleşmesi ve birdenbire dejenerasyona maruz kalması çok düşük bir ihtimaldir.

Zihin ve düşünce dağarcığımızda sürekli bir şeyler bulundurmamız lazım. Meselâ, bir yere gidiliyorken, evvela, yapılacak bir iş için oraya gidiliyor olmalı. Yol boyunca yapılacak o vazife düşünülmeli. Yola çıkmadan önce de Rabbimize teveccüh ederek iç donanımımızı gözden geçirmeli, çok dua ve istiğfar etmeli. “Ya Rabbi, bin defa kaymaya istihkak kesbetsem de Sen beni kaydırma! Eskilerin dediği gibi ‘Elimden ayağımdan, gözümden kulağımdan, dilimden dudağımdan kötü bir şeyin sâdır olmasına meydan verme!’ ” deyip O'nun sıyanetine sığınmalı.

Kontrollü durmak, günahlar karşısında kendini salmamak ve lâubalîliklere karşı kapalı kalmak lazım. Hatta içimizdeki inşirahları bile zevk-i ruhânî havası içinde karşılayarak onlarla

¹⁴⁷ Tirmizî, cihâd 4; Ebû Dâvûd, cihâd 86.

sevinme yerine, “Ya Rabbi! Ben Sana karşı hakkıyla kulluk yapamadım ki içimde böyle bir esinti olsun. Yoksa bu hâl şeytandan mı?” diyerek ondan dolayı dahi istiğfar etmeli.

Bize ait hiçbir güzelliğe güvenmemek esastır. Dünyada havf (korku) içinde yaşayanlar, ahirette emniyet içinde olurlar. Cenâb-ı Allah, bir kutsî hadiste “*Havf ve emniyeti cemetmem, bir arada vermem.*”¹⁴⁸ buyuruyor. Yani, burada ahireti hesabına korku içinde yaşayanlar, orada emniyet içinde olacak. Dünyada ahiretinden endişe etmeyen ve ötelere için hazırlık yapmayanlar ise orada korku yaşayacaklar. Şâzili’den İmam Gazzâlî’ye, ondan Üstad Bediüzzaman’a kadar pek çok Hak dostu “hayatta iken havf kapısını ardına kadar açık bırakmak ve ölüm zamanı da recâyaya yapışmak” gerektiğini söylerler. Kat’iyen emniyet duymamak, ahiret adına güvende olduğu zannına kapılmamak lazım.

Her ne kadar Kur’ân talebeleri, birbirleri hakkında küllî dua etmelerinden, iman-ı tahkikî açısından latîfelerini nûrefşân hâle getirmelerinden ve şeytanın elinin ulaşamayacağı yerlere kadar kalblerine imanın sirayetinden ötürü inşaallah kabre imanla gireceklerine dair bir müjde alsalar bile, bir Kur’ân talebesi asla akıbetinden emin yaşamamalıdır. Bu hususla alâkalı terhîb ve tergîb (sakındırma ve teşvik etme) makamlarında söylenen sözleri, sırat-ı müstakîm adına söylenmiş genel ifadelerle karıştırmamak gerekir. Meselâ, Allah Resûlü’nün terhîb için “*Konuştüğunda yalan söyleyen, verdiği sözde durmayan ve emanete ihanet eden halis münafıktır.*”¹⁴⁹ buyurmasıyla, tergîb ifade eden “*La ilâhe illallah, diyen Cennet’e girer!*”¹⁵⁰ müjdesini, sebep-i vürûdlarını dikkate alarak değerlendirmek, bunları umumî kaidelerle karıştırmamak icap eder.

Şeytan

Allah Teâlâ, şeytanın şerrinden hepimizi muhafaza buyursun. Günde bin defa رَبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ

¹⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/270, 5/189, 6/98.

¹⁴⁹ Buhârî, *îmân* 24, *şehâdât* 28, *vesâyâ* 8, *libâs* 69; Müslim, *îmân* 107-110.

¹⁵⁰ Tirmizî, *îmân* 17

أَنْ يَحْضُرُونَ “Ya Rabbi, şeytanların vesveselerinden, onların başsıma üşüşmelerinden Sana sığınırım!”¹⁵¹ desek yine de az söylemiş oluruz. Çünkü şeytan çok hile ve oyun biliyor. Hiç kimse onun oynadığı satrançta onunla başa çıkamaz; fakat Allah’ın inayeti olursa şeytanın eli kolu bağlanır. Zira, o sadece, insanların gönlüne vesvese tohumları atar; şerre sebebiyet verir. Ama işin hâlıkı, yaratıcısı o değildir. Hayrı da şerri de, nuru da karanlığı da yaratan Allah’tır.

Şeytana bir iş izafe etmek, onun hakkında “...yaptı, ...etti” demek, onun bir şeyler becerdiğini söylemek ve ondan bahsedip üzerinde durmak tehlikeli olabilir. Bu durumda şeytan, bir hadis-i şerifte işaret buyrulduğu gibi şişer, kabarıp. Esas olan, Allah’a itimat ve güvenimizin ifadesi olarak, Allah’ın sonsuz havl ve kuvveti karşısında şeytanın tesirsizliğini; salih kullara hiçbir zarar veremeyeceğini düşünmek ve ona karşı sağlam durmaktır. Yani, bir bizim tavrımız açısından, bir de onun yaratılış hikmeti, misyonu açısından meseleye bakmak lazımdır.

Bir zamanlar *Sızıntı* dergisinde bir acûze-i şemtâ (elden ayaktan kesilmiş yaşlı kadın) resmi yayınlanmıştı. O resimdeki, bir insandan daha çok kurgu filmlerdeki gulyabânilere benziyordu. Resmin üzerinde şu ifadeler vardı: “O şimdiki kadar hiçbir zaman asıl hüviyetiyle kimsenin karşısına çıkmadı. İnsanlık onu hep değişik maskelerle ve başka başka şekillerde gördü. Şimdi ise çeşitli doktrinleri kullanarak bütün beşeri içine alabilecek en korkunç oyununu oynamak istiyor. İnsanla başlayan Mefisto-Faust oyunu henüz bitmiş değildir.”

Evet, Goethe de *Faust*’un sonunda “Bu hikâyeye bitmemiş; Faust mu galip, Mefisto mu galip belli değil?” der. Faust toy bir delikanlıdır. Kendi ömrünü yaşayan bir varlık... Şeytan ise bütün insanlığın ömrünü yaşayan bir ucûbe... Siz o resmi ya da benzerlerini görmüşseniz, şeytan denince zihninizde o şekil canlanabilir; fakat şeytan zihninizdeki şekilden çok farklıdır.

¹⁵¹ Mü’minûn sûresi, 23/97-98.

O, farklı farklı fettânlar (gönül alıcılar, fitneciler) şeklinde insanların karşısına çıkar. Kimi zaman bohemiği kullanır, beşerin hayvanî hislerini gıdıklar. Bazen insanları yutan bir canavar gibi: bazen de onların beyinlerini okuyan, değişik elektrik şerareleri göndererek muvazenelerinde olumsuz tesirler icra etmeye çalışan, gelip beyin guddelerine oturarak vesvese veren, orada –psikiyatristlerin dediği gibi– değişik hormonlar üreten ve böylece hasımlarına korkulu rüyalar gösteren bir büyücü gibi olur.

Beşer hayatından metafiziğe ait mülâhazalar silinince her şeyi fizikle açıklama hastalığı zuhur etti. Dolayısıyla da günümüz insanı bir düalizme girdi. Dine, dinî esaslara inanan, bütün fizikî dünyaya metafiziğin hâkim olduğunu kabul edenlerin zihinlerinde bile her şeyi fizikle açıklama hastalığı baş gösterdi. Günümüzdeki korkunç pozitivist mülâhazanın, insanların kafalarındaki akide intizamını şöyle böyle bozan bir kısım tesirleri oldu. Oldu ve hemen herkesin kalbine metafiziğe dair şüpheler attı. Bugün neredeyse herkesin şüphesi vardır. O şüphe de ancak kendini ibadete vermekle çözülebilir. Çünkü din, “tasdikun bi'l-kalb, ikrarun bi'l-lisan ve a' mâlün bi'l-erkân” dan, yani; doğruluğunu kalb ile kabul etme, bu kabulü dil ile açıkça söyleme ve sonra da bu kabul ve itirafı davranışlarla bütünleştirmeden ibarettir.

İnsan çokça ibadet etmeli, ibadet onun tabiatının bir yanını hâline gelmelidir. Kant, “Nazarî akılla Allah bilinemez.” diyor; Yaratıcı'nın ancak amelî akılla bilinebileceğini söylüyor. Bergson da, kendine göre, vicdanı ve entüsyonu (sezgiyi) ön plana çıkarıyor. Bir mânâda, her şeyin vicdanla, sezgiyle bilineceğini ifade ediyor. Evet, insan delillerle kafasına yerleştirmeye çalıştığı bir ulûhiyet telakkisiyle, hiçbir zaman imana ilişkin problemlerden kurtulamaz. İmanın, akıldan ziyade kalbe oturması lazımdır. O da daha işin başında gönlü şeytana değil, Allah'a satmakla olacaktır. Gönlünü Allah'a satarak; “Al bunu, bu Senin otağın, tahtını kur oraya.” diyerek.

“*Dil beyt-i Hüda'dır, ânı pak eyle sivâdan/Kasrına nüzûl eyleye Rahman gecelerde.*” diyen İbrahim Hakkı Hazretlerine kulak vererek alını seccadeye koyup, “Kalbimi Senden başka her

şeyden temizle, beni daire-i ulûhiyetine iltisaka (kavuşmaya) muvaffak eyle!” demeli; yirmi sene, otuz sene bu şekilde yalvarmalıyız. İnsan ancak böyle bir cehd neticesinde hakka'l-yakîne ulaşır ki, o yaşana yaşana duyulup erilecek bir hedeftir ve o hedefe ulaşanların karşısına bin tane şeytan bin çeşit hile ve oyunla çıksa da Allah'ın izniyle onlara bir zarar veremez.

Pozitivizm, nazarî bilginin fendini bozabilir; fakat amelî bilgiye ilişemez. Onun için avam, bir şeyler bilenlere göre daha avantajlıdır; onlar sâfiyâne inanırlar. Ekseriyetle, okuyan, kitap karıştıranların kafalarında bin türlü delik açılmıştır. Eğer onlar, akli meselelerle meşgul oldukları gibi gönüllerini de ihmal etmez ve kalblerini işletirlerse o deliklerden dökülmezler. Yoksa feninin, felsefenin açtığı yırtıklardan düşüverirler.

İşte bu sebeple, çok eski yıllardan bu yana içimde besleyip büyüttüğüm ve şahit olduğum hâdiselerle doğruluğuna iyice inandığım bir mülâhazam vardır: Eğer felsefe okutulacaksa, onun yanında mutlaka tasavvuf da okutulmalıdır ve o tasavvuf dersini, o alanda iyi yetişmiş, meseleleri bildiği gibi aynı zamanda mâlumatıyla amel eden, anlattıklarını yaşayan bir hoca vermelidir. En az akıl kadar kalbin de işletilmesi, ileriye götürülmesi ve neticede kalb ve kafa izdivacının sağlanması şarttır. Yoksa, insanların imanı, zayıf bir lehimle tutturulmuş olur. O da, nâmüsait şartlar altında birdenbire eriyiverir, kırılır gider.

“Neden bu iş bu kadar ince?” sorusu akla gelebilir. Çünkü “sırr-ı teklif”in olduğu bir imtihan dünyasındayız. Sa'y ve gayret olmadan bu imtihan verilemez. Küfür ile iman arasında ince bir perde vardır. Sıkı durulmazsa, yanlış bir fikrî hareketle perdenin öbür tarafına düşme tâli'sizliği her zaman muhtemeldir.

Öyleyse kulluk vazifesine sıkı sıkı yapışmak ve Allah'a sığınmak lazımdır. Gönlümüzde zaman zaman hâsıl olan vesveselere karşı sürekli tetikte olmak, bazı meseleler karşısında kendi idrak ve anlayış yetersizliğimizi kabullenmek ve bazen de şöyle düşünmek gereklidir: “Allah karşısında el bağlayıp Kâbe'ye doğru durdum. Ben bir halkaya dahilim. Benim önümde halka şeklinde bir saf daha var. Onun önünde bir başka halka, onun

önünde de binlerce halka... Kâbe’de namaz kılıyor gibi, milyonlarca insan Kâbe’ye teveccüh etmiş namaz kılıyor. Bunların içinde ne dâhiler, ne dimağ ve gönül insanları vardır. Allah’a tereddütsüz teveccüh ediyorlar. A be ahmak, sadece sen misin akıldan, delilden, ilim ve fenden anlayan!”

Gıybet

Bir insan hakkında söylenen, “Aval aval yüzüme baktı” demek kadar da olsa, duyduğu zaman muhatabının hoşuna gitmeyecek her söz gıybettir ve haramdır. Yalan söylemek, zina etmek, hırsızlık yapmak ve namazı terk etmek gibi haramdır. Fakat ne tuhaf ve acıdır ki, bazı insanlar “...dine ve millete hizmet” diyor; “...Burada bulunayım, bu arkadaşlarla oturup kalkayım da sevap kazanayım” diye düşünüyor; ama böyle çirkin bir günaha girmekten kendini korumuyor. Aslında bu tavır, dinin bir yanını kabul edip gereğini yapma; diğer bir yanını ise arkaya atma demektir. Kur’ân-ı Kerim, iman kalbinde oturaklaşmamış bazı insanlardan bahsederken “*Bazısına inanıyor, bazısına inanmıyorlar.*”¹⁵² demekte; onların dinin bir kısım emirlerini uygulayıp, diğer bir kısmını görmezlikten gelmelerini tenkit etmektedir.

Diğer taraftan, bizzat bizim vazifemiz değilse, başkalarının eksik ve hatalarını görmeye, onları dile dolayıp vazgeçirme tembihlerine girmeye hakkımız yoktur. Meselâ, arkadaşlardan bazıları hasır ve kilimleri evlerinden toplayıp yerine lüks halılar sermiş olabilirler. Bazıları tahta kanepelerini atıp lüks koltuklar almış olabilirler. Aslında, bizim seviyemizde bir hayat sürenler için bunların hiçbiri haram değildir. Yani, halı sermek de, koltuk koymak da haram değildir. Hasırın üzerinde yatıp kalkma, başını bir tahtaya koyup uyuma, bir çeşit zühd olabilir. Hatta o insanın tabiatından kaynaklanmıyorsa, el âleme caka yapmaya ve riyaya sebep oluyorsa, o şahıs hakkında çok tehlikeli bir şey de olabilir. Şimdi hiç kimse kalkıp da “Ooo hocam! Sizin dediğiniz o insanlar eskide kaldı, o çamlar çoktan bardak oldu. Eskiden

¹⁵² Nisa sûresi, 4/150.

millet hasırlarda oturuyordu; şimdi kanepelerde, halılarda oturuyor!” falan diyemez. Hasır, kanepeyi halı ve koltukla değiştiren adamın yaptığı iş haram değildir; fakat diğerinin yaptığı bu tenkit ve gıybet kat’i haramdır. Bu mesele karşısında “Artık halılarda oturuyor, kanepeleri de değiştirdi; o tefessüh etti!” demek gıybettir ve kat’iyen haramdır.

Bir insanın iki üç kat elbisesi olabilir. İhtiyaç harici eşya bir yönüyle israftır, bir yönüyle de değildir. Biz o insanın niyetini bilemeyiz ki; maslahatı icabı, her dışarı çıkışında farklı bir elbise giymeyi düşünüyordur belki. Belki “Benim şahsımda din-i mübîn-i İslâm’ı görüyorlar; dinimi iyi temsil etmem için bugünün anlayışına göre şık olmam da gerekli.” diyordur. Yani, belli mülâhazaları vardır eda ettiği vazife adına. İşte gardırobu kat kat elbiseyle dolu olan insanın o hâli haram değildir; belki, küçük bir israftır. İsrâf bile kendi içinde aynı seviyede değildir, farklı farklıdır. Onun bu hâline kat’i olarak “Haramdır” diyemeyiz; fakat başka birinin “gırtlığına kadar israf içinde yaşayan adam” şeklinde onu kınamasının kat’i haram olduğunda şüphe yoktur.

Müttakiler dairesi saydığımız hizmet insanlarının her zaman içtikleri kevser, kokladıkları kâfur olması lazım gelirken, onlar da bazen çok çirkin düşünceler içine girebiliyorlar ve kevser içeceklerine zakkum yiyorlar hiç farkına varmadan. Oysaki, oturup kalkıp kâfur koklamalı, kevser yudumlamalı ve Cennetlikler gibi yaşamalı... Kimseyi; ama hiç kimseyi çekıştirmemeli. Biri bize eli defa kötülük yapsa, onun kötülük yapması, bizim de kötülükle mukabelede bulunmamızı meşrû kılmaz. Kötülük, zatında kötüdür. Biz maruz kalsak da kötüdür, kalmamak da. Bediüzzaman, “mukâbele-i bi’l-misil” için “kâide-i zalimâne” demiştir;¹⁵³ kötülüğe kötülükle karşılık vermek, zalimce bir tavır sergilemektir.

Dinin mehâsin-i ahlâk ile mütehallik olma ve mesâvî-i ah-lâktan ictinab etme ile ilgili emirleri tatbik edilse; kötülüğe iyilikle mukabelede bulunma, en kötü insanlarla bile iyi geçinmesini bilme, kobralara insanca yaşama âdâb ve erkânını öğretme,

¹⁵³ Bediüzzaman, *Şualar* s.283 (On İkinci Şua, Bu Defaki Küçük Müdafaatımda Demıştim).

akreplere insanları ısırma usulünü unutturma yolu bulunmuş olacak ve vifak ve ittifak tam sağlanacaktır. Bugün insan en vahşî hayvanları dahi terbiye edebilmektedir. Oysa terbiyeye en müsait varlık âdemoğludur. Problemler karşısında her fert, kendini gözden geçirse ve başkasından hatasını anlayıp dönmesini bekleyeceğine kendisi örnek bir davranış sergileyip meselenin haline çalışsa, problem yarı yarıya azalmış hatta çözülmüş olacaktır.

Hakikî Müslümanlık anlaşılıp ciddiyetle yaşandığı zaman, herhangi bir problem olacağına inanmıyorum. Müslümanlar fert fert, ağızlarına, göz ve kulaklarına giren her şeye parola sorduğu zaman, hiçbir içtimaî problem kalmayacaktır. Allah (celle celâluhu) vifak ve ittifakı nasip edecektir, yeter ki her bir mü'min "Cen-net'e girmek istersen incitme cânı!" sözüne uygun yaşasın.

Gizli Şirk

Ebû'l-Leys Semerkandî Hazretlerinin *Tenbîhü'l-Gafilîn*'in ihlâs bahsinde naklettiği, Ahmed İbn Hanbel Hazretlerinin *Müsned*'inde geçen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "Allah Resûlü, 'Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey küçük şirktir. (الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ)' deyince sahabe efendilerimiz 'Küçük şirk nedir?' dediler. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de 'Riya' karşılığını verdiler."¹⁵⁴ Bir rivayette de الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ yerine الشِّرْكُ الْحَفِيّ (gizli şirk) ifadesi vardır. Nedir Allah'a gizli gizli eş-ortak koşmak? Küçük dahi olsa, gösteriş yapmaktır. Kendini ihsas etme, iradî olarak kendini sergilemedir.

Eğer namazda bazı duygular iradeyi aşkın gelirse ve insan bu sebeple değişik sesler çıkarırsa mazur olabilir. Meselâ, bir kul namaza öyle konsantre olmuştur ki, Allah'ın dizlerine başını koyuyormuş gibi hisseder kendini. Cenâb-ı Hak diz, baş ve ayaktan münezzeh ve mukaddestir; ama Recaizâde'nin dediği gibi "Allahım nerede ayakların!" ifadesi bir duyuşun ve sezişin

¹⁵⁴ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/428, 429; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 4/253.

seslendirilmesidir. İşte kul, o derece yoğun his ve ihsasların içindeyken boğazı yırtılacak kadar yüksek sesle “Allah!” dese de mazurdur. Zira, o durumdaki bir insan ne yaptığının, ne dediğinin farkında değildir. Ona yaptığını haber verseniz, “Ben öyle bir şeyin farkında değilim, hatırlamıyorum!” diyecektir. Meselenin temeli de budur. Böyle bir durumda değilken, ibadete dıştan, iradî bir şey karıştırmaya kimsenin hakkı yoktur. O, telvis etme, saf ve dupduru bir işi bulandırma olur.

Fakat önemli bir nokta daha vardır ki; o da, biz bir başkasında ne görürsek görelim onun hakkında “Riya yapıyor.” diyemeyiz. Elimizde riya yapıp yapmadığını ortaya çıkarabilecek belli bir mihenk taşı yoktur. “Allah’la irtibatlı mı söylüyor; iradî mi, gayr-i iradî mi? Aşk ve heyecanını mı seslendiriyor; yoksa kendisini ifade etmek, etrafa duyurmak için mi bağıyor? Kur’ân okuyor; ama acaba kendini ihsas maksadına matuf mu okuyor, Allah rızası için mi?” şeklinde başkalarını sorgulamaya hakkımız yoktur. El âlem etrafımızda değişik değişik sesler çıkarabilir, bu bizi rahatsız da edebilir; fakat onlar hakkında suizanna hakkımız yoktur. O kapı kapalıdır bizim için. İhtimal biz anlamasak da o insan çok farklı şeyler anlıyor ve dolayısıyla da bu sesler onun vicdanından kopup geliyor, gırtlığına çarpıyor, ses tellerine dokunuyor ve ses tellerine dokununca da bir udun, bir kemanın ses verdiği gibi ses veriyordur. Başkaları hakkında böyle düşünürüz. Kendimize ise sert ve katı davranır; çok küçük bir kaçamak, bir sızıntı bile olsa affetmeyiz onu.

Evet, bu iki şeyi birbirine karıştırmamalı, yanlış anlamaya girmemeli. Zikirde, fikirde öyle olduğu gibi, diğer tavır ve davranışlarda da başkaları için hep olumlu ve müspet düşünmek, hüsnüzan etmek; kendimiz hakkında ise mülâhaza dairesini daima açık bırakmak, “Acaba yine bir tuzak mı var nefsimde?” demek...

Hastalığıma ve halsizliğime rağmen, Cenâb-ı Hakk’ı anma gibi önemli bir mevzu hatırına, zorla da olsa bu kadarcık bir şey söyledim. Evet, zikir, Cenâb-ı Hakk’ın gizli açık nimetleri karşısında O’nu ins-cin herkese ilan etmenin unvanıdır ve

inananlar için havadan, sudan daha önemlidir. Hem o kadar önemlidir ki, bu ilan kesildiği an, yeryüzü ve ondaki varlıkların da hikmet-i vücudu kalmaz. Bundan dolayı, Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ) yeryüzünde “Allah! Allah!” diyenlerin kalmasını kıyametin kopmasının bir habercisi saymıştır.

Müspetin Peşinde Olma

Mü'minler alabildiğine derin olmalı, yoksa hayat-ı içtimâiyenin içinde zedelenebilir, yara alabilirler; düşüncelerinde, duygularında çatlama ve kırılmalar yaşayabilirler. Dinî duygular açısından çok sağlam olmalıyız. İşlediğimiz küçük-büyük günahlardan dolayı odamıza çekilip gözyaşı dökmüyorsak, kalb hayatımız adına çok şey kaybetmişiz; hatalarımızın ezikliğini günler, aylar ve hatta yıllarca yaşamıyorsak, ruhumuz mukavemetini yitirmiş demektir.

Vücudun sıhhat emarelerinden bir tanesi, değişik virüsler, mikroplar karşısında hararetinin yükselmesidir. Vücudun böyle bir mukavemet göstergesi yoksa, durumu çok vahimdir. Bu, artık onda bir çırpınma, bir helecan kuvvetinin dahi kalmadığını gösterir. Aynen öyle de, şayet yapılan mâsiyetlere karşı bir iç tepki yoksa, vicdan, günaha “Hayır!” demiyorsa ruh ölmüş demektir. Onun için bir taraftan ruhumuzu öldürmeden olumsuzluklara karşı tepki gösterecek kadar kararlılık sergilemeli, diğer taraftan da gözlerimizi daha ötelere çevirerek devamlı terakkî peşinde olmalıyız.

Kalbî ve Ruhî Hayat

Tevazu

İnsan kendini “sifir” kabul etmeli; “sıfır” bile değil, Arapçadaki hâliyle “sifir” bilmeli. Çünkü “ı”larda kendini hissettiren bir sertlik vardır. Samimi mü’min, o kadcılık dahi olsa, nefisini nazara vermemeli.

Kendinde bir şey vehmeden kaybetmiştir. İkrâm ve imtihan-ı ilâhî olarak bazı şeyler kendisine gösterilse veya güzel rüyalar görse, bunu dahi anlatıp kendine pay çıkaran hasta ruhlardır. Bu çok tehlikeli bir yoldur. Daha tehlikelisi de “Acimize binâen Allah zaman zaman lütfediyor böyle!” denmesi ve bu şekilde tevazu paketine sarılmış enaniyet ve riyakârlığa meyledilmesidir. Bir adam uçaşa, gitse ağacın tepesine konsa, sonra da bunu sağda solda anlatsa, biliriz ki bu adam boşdur. Ben nezaketim icabı böyle diyorum, yoksa o adam bomboşdur. Çünkü Hak dostları, Cenâb-ı Hak’ın sırlarını ifşa etmez. Bu türlü lütuflar, ulûhiyete ait sırlardır; ifşa edilmez. Allah da (celle celâluhu) zaten sırrını açığa vuran kimselere onları daha fazla bildirmez. Bir kısım lütuflar ve o sırlar imtihan vesilesidir; tehlikeli ve ses çıkarılmaması gereken bir yerde cepteki bozuk paralar gibidir, hissettirilmemesi gerekir. Bozuk paraları şıkırdatırsan avcılar seni duyar, bu avcılar yaman olur, endişe et ki seni vurur.

Allah'ın has kulları kendisini bir şey kabul etmez. Kutup, önünü hep sisli dumanlı görür. Ufku açık değildir. Herkes onu ulaşılmaz zirvelerde müşâhede eder; ama o kendisinin çukurlar içinde olduğunu zanneder.

Ayakların hep yere bassın ki, düştüğün zaman canın yansın; bir tarafın kırılmasın. Kendi vehimlerinle oluşturduğun dünyada bulunduğunu zannettiğin yüksek yerlerden düşersen, düştüğün yer en derin çukurlar olur ve hiçbir yerin sağlam kalmaz. Dikkat et, makamın, olduğunu zannettiğin yer değilse, düşmen de kaçınılmazdır.

Emniyet

İnsan bu dünyada emniyetle yaşamamalı. Hiçbir zaman kendine güvenip kendinden emin olmamalı. Kul dünyada hep havf ile yaşamalı. Akıbeti hususunda sürekli tir tir titremeli. Havf ve recâ dengesinde bir ömür sürüp neticeyi Allah'a vermeli. “Ben kâfirim, ben münafığım...” demek caiz değildir; ancak insanın içinde hep bir endişe olmalı, “Bende münafıklık alâmeti var mı?!” diye. Bu endişeyi koca Hz. Ömer bile taşıyor ki, biz neden taşımayalım! Hz. Osman mezarlığa uğradığı zaman nefes alamayacak hâle gelinceye kadar ağlardı. Namazını kıldığı zaman, makbul olduğuna inanmalı; ancak “Bunda bir eksiklik var mı, yüzüme çarpılır mı?” diye endişe etmeli.

İmam Gazzâlî dâhil pek çok muhakkikîne göre, insan yaşarken hep havf yörüngeli olmalı; ölüm anında ise recâyaya yapışmalı. Yani, ötelere açılacağı o dakikalarda, Cenâb-ı Allah hakkında hüsnüzan etmeli, O'nun rahmetine sığınmalı ve recâ duyguları içinde, “Artık yapabileceğim bir şey kalmadı. Şu an kendimi tamamen Senin rahmetine teslim ediyorum.” demeli. İmam Şâfiî Hazretleri de vefat ederken şöyle diyordu: *جَعَلْتُ الرَّجَا لِعَفْوِكَ سَلَامًا* “Allahım! Recayı affına merdiven yaptım.”¹⁵⁵

¹⁵⁵ İmam eş-Şâfiî, *Divânü'l-İmam eş-Şâfiî* s.100; İbn Asâkir, *Târihu Dimâşk* 50/331, 51/430.

Kalb İstikameti

İnsan, Cenâb-ı Allah'a her zaman muhtaçtır. O'nun nimetlerine muhtaç olmasından daha çok, inayet (yardım, ihsan) ve riayetine (koruyup gözetmesine) muhtaçtır. Hava, su ve yiyecek gibi şeylere muhtaç olan insanoğlunun bu maddî nimetlerden daha fazla kalb ve ruh istikametinde beslenmeye ihtiyacı vardır. Samimi bir kul, Rabb'inden sürekli kalb ve ruh istikameti istemelidir.

Bir kulun "Nasıl olsa çizgiyi bir kere tutturdum." düşüncesi ve tavrı içine girmesi, sanki bir yerden sonra Allah Teâlâ'ya ihtiyacı yokmuş mânâsına gelir. Bu tavır, hiçbir zaman içine düşülmemesi gereken bir yanlışlıktır ve neticesi de ilhaddır (inanç bozukluğudur). Oysa her şey, her zaman O'na muhtaçtır. İnsan, senelerce ibadet ü taat yapsa da bunlar onun ruhunda istikamet sağlayıcı bir hâlde bürünmeyebilir. Her şeye rağmen ona düşen yine söz, tavır ve davranışlarıyla Cenâb-ı Hakk'a sığınmak, O'ndan ihlâs ve istikamet istemektir.

Bu konuda çok samimi ve yürekten olmak gerekir. İnsan altmış yetmiş yaşında olsa ve o zamana kadar imrenilecek bir hayat ortaya koymuş bulunsa bile, yine de yanlışlıklara düşebilir, hata yapabilir. Öyleyse inanan bir insan, canını ortaya koyarcasına, gönülden Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmeli, "Ya Rab, beni hidayetinden bir lâhza ayırma!... Sözüm, davranışım, konuşmam, el ayak hareketlerim ve hatta mimiklerimle küçük de olsa bir yanlışlığın içine düşürme. Bir dakikalık inhirafa düşseksem emanetini hemen al!" diyecek kadar candan olmalı.

Meselâ, sesli Kur'ân-ı Kerim okuyor, samimi ve riyasız başladı; fakat bir aralık "Dışardakiler de duysalar iyi olur!" düşüncesi aklından geçti... Yüreği varsa sesini hemen kesmeli, "münafık" demeli kendi kendine, başını yere koymalı ve istiğfar etmeli. Küllî bir ibadetin içine ufak bir kırıklık ve azıcık bir yön değişikliği dahi sokmamalı. Çünkü ibadet ü taat sadece Allah (celle celâluhu) için eda edilir. Ve elden geldiğince, hususiyile farzlar dışındaki ibadetler, hiç kimseye gösterilmez; hiç kimseye duyurulmaz. Tabii hâlde yaparken bazıları duyarsa, bu durum o kulu alâkadar etmez; fakat o yine "Keşke duymasalardı" der.

İstikamet üzere yaşama ve yanlışlıklara düşmeme hususunda bir muztar (bütün bütün çaresiz kalmış bir insan) gibi dua etmeli ve Allah'a sığınmalıdır. İbadet ederken de muztar edasıyla ibadet etmek gerekir. Hani, *Lem'alar*'da okuyoruz; Hz. Yunus (aleyhisselâm) denize atılıp büyük bir balık onu yutunca, fırtınalı bir deniz ortasında, karanlık ve her taraftan ümit kesik bir vaziyette kalıyor. Esbab tamamen sükût ediyor. Gece, deniz ve balık onun aleyhine ittifak edince bu üçünü birden emrine musahhar edip, kendisini sahil-i selâmete çıkarabilecek yegâne Zât'a sesleniyor. Müsebbibü'l-esbâb'dan başka bir melce' olmadığını ayne'l-yakîn gördüğü ve O'na sığındığı an, nur-u tevhid içinde sırr-ı ehadiyet inkişaf ediyor.

İşte, aynen öyle de, samimi bir kul, etrafındaki hiçbir şeyin kendisinin derdine derman olamayacağı ve imdadına koşamayacağı duygusuyla "Allah" demeli ve O'na yönelmelidir. O hâl üzereyken "Allah" demede başka hiçbir garaz yoktur. Her şeyden ümit kesen insanın, açık bulacağını ümit ettiği o tek kapıya yönelmesiyle nur-u tevhid içinde ehadiyet sırrı onun için de açılacaktır.

Zaten Kur'ân-ı Kerim, bütün haşmetiyle bu hakikati ilan ediyor; "*Muztar dua ettiği zaman, duasına icabet eden kimdir? O duayı kabul eden onun arzusunu is'af eden (yerine getiren) kimdir? Belâya dâçar olduğu zaman, o belâyı bertaraf eden kimdir?*"¹⁵⁶ diyor. Kendi hatıralarınıza dönüp bakar, darda kaldığınız pek çok defa "Rabbim!" dediğinizde imdadınıza koşulduğunu hatırlarsanız bu soruya bütün gönlünüzle siz cevap verecek ve "Allah" diyeceksiniz.

Evet, insan kendini sürekli kontrol etmeli, eksik ve hatalarını görüp onları düzeltme hususunda kendi niyet, azim ve gayretinden öte Allah'a güvenmeli, ona itimat etmeli ve kat'iyen unutmamalı ki; bir işin içine ne kadar başkalarının mülâhazası girerse, o kadar Allah rızası düşüncesi delinmiş ve yırtılmış olur.

Temkinli yaşamalı insan. Ayaklarının sağlam bir zemin üzerinde olduğu, kulluk yolunda rahat yürüyebildiği, şeytanın ona

¹⁵⁶ Neml sûresi, 27/62.

tesir edemeyeceği şeklindeki bütün düşünceleri “Hayır, bunlar öyle görünüyor olabilir; fakat her an o zemin çökebilir; her lâhza ayaklarım beni yolda koyabilir; şeytan bir yerden yolunu bulup duygularımı kirletebilir.” türünden temkin ifadeleriyle tadil etmeli. Meselâ, az önce de ifade ettiğim gibi, gece karanlığında, bir binada tek başına “Ya Rabbi!” deyip ağladığı anda bile “Belki birazdan birisi kapıdan içeri girer de beni duyar ve ‘Şu adamın ihlâsına bak!’ der” gibi bir duyguya kapılmışsa insan, o an duasını, ağlamasını kesmeli; riya ile o temiz sayfayı kirleteceğine, onun bir kısmını eksik bırakmalı.

Nitekim, seleflerimizin hayatına bakarsanız bu ölçüyü gösteren pek çok misal görürsünüz. Meselâ, İbrahim b. Yezid En-Nehaî, Kur’ân okuduğu bir sırada kapısı çalınınca önce Kur’ân-ı Kerim’i rafa kaldırıyor, sonra kapıyı açıyor. Ev halkı neden öyle yaptığını sorunca da “Beni o hâlde görürlerse her zaman Kur’ân okuyorum zannederler.” diyor ve öyle bir görüntüyü riya kabul ediyor.

Bu kadar hassasiyetin bir vehim ve vesvese olabileceği de akla gelebilir; fakat halis bir mü’mine yakışan, sadece Allah’ın rızasını gözeterek amel etmeyi namus meselesi bilmesidir. Allah’a ve ahirete inanan bir insan, ibadet ü taati Allah’a tahsis etme hususunda vesvese derecesinde hassas davranmalı, bunu bir namus meselesi olarak telâkki etmelidir. En iyi söz söylediği zaman bile, eğer içine riya ve dolayısıyla şirk ifade eden söz ve davranışlar bulaşıyorsa, konuşmasını hemen kesmesini bilmelidir. Kaleminden Hz. Davud’un mezâmiri gibi enfes mısralar döküldüğü bir sırada dahi, eğer niyetinde bir kirlenme görüyorsa kalemini anında kırmalıdır. Kırmalıdır, çünkü o ebediyete talip olmuştur. Ebedî bir hayata talip olanın da bu hedef uğruna duygu ve düşüncelerini ömür boyu temiz tutmaya çalışması gerekir.

İnsan Aynası

İnsanın ruha kendi gücünü kazandırması mutlaka Allah’ın rızasını kazanması demek değildir. Ruha gücünün kazandırılması mârifet-i ilâhî noktasından bir şey ifade eder; yoksa yogilerin

yaptığı şekil esas değildir. Atmosfer de, küre-i arz da hepsi birer aynadır. Aynalıklarıyla bütün tecellî-yi ilâhîyeyi aksettirirler. İnsan ise, kâinatta şuurlu tek aynadır. Zât-ı Ulûhiyetin bilinmesi ancak insan gibi şuurlu bir ayna ile olur. Onu gösterme hususunda insan çok iyi bir ayna olmuştur. Ama bir mîrî (anonim) sözde “Mir’at-ı Muhammed’den Allah görünür dâim.” denildiği gibi Server-i Enbiya (aleyhissalâtu vesselâm) bütün tecellîler için aynaların aynasıdır. Eğer o aynada tecellîler aksetmeseydi, her yer ve her mevcûdât zifiri karanlık içinde kalırdı. Allah (celle celâluhu) bizleri hoşnutluğuna tâlip muktedilerden eylesin. Hidayetiyle birlikte istikamet nasip etsin.

Kabz u Bast ile Havf u Recâ

Kalbin Zümrüt Tepeleri’nde ifade edildiği gibi, havf u recâ (korku-ümit), iradî birer tavır, Hak yolunun salikleri için bir ilk menzil ve ilk nokta olmasına karşılık; kabz u bast, bir kısım iradî sebeplerin dışında hakikat yolcusunun yolunu kesen veya onu şahlandırıp kanatlandırır nihanî sınırdaki sızdıran bir alışveriştir. Havf u recâ, istikbale ait sevilip sevilmeyen şeylere karşı bir endişe hissi ve bir ümitlenme neşvesi ise; kabz u bast, hâlihazır itibarıyla kalbe gelen değişik boy ve renkteki dalgaların tesirinde kalbin kasvetle kasılması veya neşeyle atması şeklinde yorumlanabilir. Havf u recâ ile kabz u bast birbirine karıştırılmamalıdır. Birisi, insanın beklentileri ve inancı neticesidir. Diğeri, haldir ve hemen her mertebede, her makam ve pâyede kulun başına gelebilecek bir durum; yolcuyu sürekli alâkadar eden bir husustur.

Kabzda Bile Kapıdan Ayrılmama

Kabz (iç darlığı) hâlindeki zaman dilimleri uzun ya da kısa sürebilir. Bu, bazen Allah’tan uzaklaşma ile gelmiş bir küsüftür. Günah ile gelmişse, tevbe ve istiğfar ile süresi kısaltılabilir. Bazen çok uzun kabzlar ümitsizlik vesilesi olur, insan bu durumlarda âdeta hiç ışık görmez. Her ne kadar uzun ya da kısa sürse ve şart-ı adî planında insan iradesi, insanın günahları ve

teveccühsüzlüğü onda rol oynasa da bir gerçek vardır: وَاللَّهُ يَبْضُ وَاللَّهُ يَبْضُ “Kabzı veren de, onu basta çeviren de Allah’tır.”¹⁵⁷ hakikatince, kabzın gelişi, süresi ve basta inkılâbı Allah’ın kudret elinde olan bir hâldir.

İnsan, her şeye rağmen vefa ve sadakatle sürekli “Rahmet Kapısı”na yönelmelidir. Kabzı da, bastı da Allah’tan gelen bir imtihan gibi bilmeli ve yöneldiği o kapının tokmağını çalmaya ve o eşikte beklemeye, iç daralmalara ve kalbî tıkanıklıklara maruz kaldığı dönemlerde de devam etmelidir.

“Bast”ta Teyakkuz

Bazen, kabzın pençesine düştüğünüzde, ne kadar gözünüz hakikate açılrsa, ne kadar ulvî âlemleri müşâhede etseniz de bunlardan hiçbirini aklınızda kalmaz. Önünüzü, arkanızı hep karanlık görebilirsiniz. Bütün güzel ve inşirah veren kareler silinir gider zihninizden. Vefa ile bunu basta (iç rahatlığı) ve huzura çevirmek için o eşikten ayrılmamak gerekir.

Gözünü kapıdan ayırmadan beklemek lazım. İnsan sürekli böyle bir imtihan içindedir. Zaten bu yolda olmayan, bu türlü meseleleri birbirinden tefrik edecek kadar duyarlı olmayan, hayatın hercümerci içinde ömrünü geçiren insanların Allah’la bu türlü bir alışverişi anlaması da mümkün değildir.

Ayrıca, sürekli bast tehlikeli olabilir. Bazen içte inşirah (gönül ferahlığı) hâsil olur, insanın oynayası gelir. Sebebi belli olmadan insan maiyyet hissiyle dolar da yerinde duramaz hâle gelir. Arkadaşlarda bu türlü hâller olunca, ben tevbe ve istiğfar tavsiye ediyorum. Çünkü, öyle bir gaflette insan yanlışlığa düşebilir, her şeyi kendinden bilebilir, inşirahların kaynağının kendisi olduğunu zannedebilir. Oysa kul, başarılarında dahi tevbe etmeli, başarılı olduğunda da günah işlemiş gibi Allah’a yönelmeli; yönelmeli ki, bu başarıları kendisinden bilmesin ve Cenâb-ı Hak onları hezimetlere çevirmesin.

¹⁵⁷ Bakara sûresi, 2/245.

Kabzdan kurtulma yollarından en evvel zikredilmesi gereken husus, âyet ve hadislerde ifade buyrulan husustur: İşlenen günahın, kötülük ve seyyienin hemen arkasından bir sevabın, iyilik ve hayrın yapılmasıdır. İnşaallah, yapılan bu hayır o kötülüğü silip götürecektir.

Kabz u Bast ve İnsan Karakteri

İnsan karakteri ile kabz u bast arasında bir alâka olabilir. Bazı ruhlar kabza daha yakındırlar. Bazı hassas insanlar, mazhar oldukları bast karşısında bile “Ben ne yaptım ki böyle bir mükâfat verildi?” derler; bast bile onlar için bayağı bir sıkıntı kaynağı olur. Böyeleri, değişik hâdiseler karşısında da derin bir duyarlılığa sahiptirler. Daha önce bencil ruhların mülâhazasına bağlayarak arz etmiştim: Benciller derler ki, “Ateş düştüğü yeri yakar.” Bu söz, hodbîn ve egoist ruhların sözüdür. “Ateş çevresini de yakar.” ifadesi ise bir parça diğergam ruhların sözü. “Ateş nereye düşerse düşsün beni de yakar.” sözüne gelince, bu, kâmil ruhların vicdanlarının sesidir.

İşte, ihsasları bu derece derin, dünyanın herhangi bir yerinde bir hâdise olduğu zaman kendine göre mânâ çıkaracak bir ruh, çok defa kabzın demir pençesine düşer; ızdırap çeker. Dışta cereyan eden hâdiseler, onda fırtınalara sebep olur. Hatta onun fizikî yapısına tesir eder. Bir kısım ruhî problemlerin, bir kısım psikosomatik (ruhî sebeplerle meydana gelen bedenî) rahatsızlıklara sebebiyet verdiği gibi, dünyanın değişik yerlerinde cereyan eden hâdiseler, aynen psikosomatik hastalıklar gibi, onun bedeninde kendini hissettirir. Bacağı ağrır, boynu ağrır, dişi ağrır... O şahsın bu tür rahatsızlıklarına “dünyasomatik” hastalık diyebilirsiniz ve-ya cihannüma ruhların “cihansomatik rahatsızlıkları”...

“Kabz” ve “Bast”ın Sınırları

Kabz ve bast, birbirlerine sınırı olan komşulardır. Birisinin bittiği yerde diğeri başlar; birisinin başladığı yer, diğerin bitiş noktasıdır. Kabz kısa da sürebilir, çok uzun da olabilir. Bazen

Nebi'yi bile pek mahzun edecek şekilde kabzlar yaşanabilir. Allah'ın Elçisi, muhatapları inanmıyor diye o derece sıkıntıya girer ki, vadi vadi dolaşır. Nebi'nin kabzı da budur. Bazıları da vardır ki, dünya tutuşa onun bir tutam otu yanmaz. Günümüzde, dünyanın neresine ateş düşerse düşsün, kendi bağrıları da yacacak duyarlılıktaki insanlara ihtiyaç vardır. Bilmem nerede, hangi vadide, hangi dağın arkasında, hangi mazlum çocuğun hali, içine bir kıvılcım gibi düşecek insanlara...

Birkaç İnci

Teveccüh, teveccühü doğurur. Bakarsan bakılırsın. Çiçeğin güneşe bakışı gibi Allah'a (celle celâluhu) bakmayı becerebilirsen, O'na yönelebilirsen, O'nun tecellilerine muhatap olursun. Burada esas olan gönülden müteveccih olabilmendir. Eğer gönlünün sesini seslendiremiyorsan o tecellilere muhatap olman mümkün değildir. Gönülden müteveccih olmak, çok samimi olmak esastır. Anlamak için pare pare olmuş ciğer gerek, yoksa beyhûde...

***

Meşru zevklerden istifadeyi de yanlış anlamamak lazım. Her meşrunun talibi olmak, insanı nereye götürür bilinmez. İnsan, akıbetinin kötüye gideceğinden endişe etmelidir. Her meşru olan, herkes için uygun olmayabilir. Her günahattan küfre giden bir yol olduğu gibi, meşru zevklerden de günaha giden yollar olabilir. Temkinli ve dikkatli olmak lazım.

***

Her gün Allah'a ve "Kitab"a hakaret edilir, Peygamber'e gizli açık küfürler savrulur; ama bazılarının kılı bile kıpırdamaz. Ne zaman biri onun gururuna az dokunsa, biraz onu rencide etse, gece yarılarında kadar uykuları kaçır ve günlerce rahatsız olur. İşte, Allah'la olan münasebetimizin bir göstergesi de bu şekildeki rahatsızlıklarımızın kaynağıdır.

***

Firdevsî gibi uzun ve yaldızlı bir destan keseceğinize Yunus gibi gönülden bir iki mısra ile seslenmeniz, içinizin sesini ifade edebileniz, benim nazarımda daha kıymetlidir. Mü'minler için küfürden daha tehlikeli şey, şâibe-i şirk (riya). Bir söz gönlünden, tâ kalbinin derinliklerinden gelmiyorsa, rica ederim söyleme, sus. Başkaları görsün diye, başkaları bilsin diye, içinden gelmeyen duygularla yalancılık yapma ve yalancı durumuna düşme. Farzlar dışındaki ibadetleri, nafileleri yerine getirirken, birazcık görünme duygusuna girdiğin zaman selâm ver; namazı terk et, evlâdır. Şirk işmam eden tavırlardan, ifadelerden şeytandan kaçır gibi kaçmak gerekir. Çok samimi olmak lazım...

Meşîet-i İlâhî ve Adem Âlemleri

“Meşîet” kelimesi Arapça'dır. شاء fiilinin mastarı olan bu kelime “dilemek” mânâsına gelir. Ve Kur'ân'da en çok geçen kelimelerden biridir. Meşîet, Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi bakımından kader mevzuu ile alâkalıdır. Bu alâka sebebiyle de kaderin ayrı bir buudunu meydana getirmektedir.

Bizim hayatımızın müspet veya menfî kareleri, bizim leh veya aleyhimize olan yönleriyle, tamamen Allah'ın dileme ve meşîetine bağlıdır. Allah (celle celâluhu) neyi murad buyurursa onu yapar. O yaptığını ve yapacağını hiç kimseye sorma ihtiyacında değildir. Zaten “Allah ne dilerse o olur. O'nun olmamasını dilediği ise asla olmaz.”¹⁵⁸ hadisi bir kaide-i mukarreredir.

Allah neyi dilerse o keynûnet kazanır, oluverir. Neyin olmasını dilerse o da olmaz. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. O da, Cenâb-ı Hakk'ın meşîetinin adem ve “yok” a da taalluk etmesi meselesidir. Durum böyle olunca, Allah neyin olmasını murad eder ve dilerse o olur. Neyin de olmamasını dilerse o da olmaz. Evet meşîet-i ilâhî “yok” a da “var” a da taalluk eder.

Yoksa, bazılarının dediği gibi, “Meşîet-i ilâhî taalluk ederse o şey olur, taalluk etmezse olmaz.” gibi bir düşünce doğru

¹⁵⁸ Ebû Dâvûd, *sünnet* 6, edeb 100.

değildir. Yani, meşîet-i ilâhînin taalluk etmemesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü yokluk da aynen varlık gibi meşîetin elinde yoğrulmaktadır.

Mutezile ve Cebriye, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesindeki bu inceliği kavrasalardı, düştükleri vartaya düşmeyeceklerdi. Zira, her iki durumu da, Efendimiz meşîet-i "keynûnet" ile anlatmaktadır.

İman ve hidayet hususunda da meşîet her şeydir. Meseleyi bu zaviyeden ele alanlar, imanı tarif ederken şöyle derler: "İman, insanın iradesini kullanmasıyla, Allah'ın onun içinde yaktığı bir ışıktır." Sen çalışacaksın, Allah (celle celâluhu) da onu yaratacak. Evet, o ışığı sen yakamaz ve kalbinde sonsuza dek tutamazsın. O ışık ancak Allah dilerse yanar ve içteki aydınlık da ancak Allah dilerse hâsıl olur. Başkalarının hidayetine vesile olmak isteyenler, bu hususu iyi düşünmeli ve kendi vazifelerini yapıp neticeyi, yani, muhataplarının gönlünde iman nurunun yanması sonucunu Allah'tan beklemelidir. Bu sonuç hâsıl olursa da, her şeyi asıl sahibine vermeli ve şirke düşmemelidir.

Evet, bir kere daha hatırlatmalıyım ki, "Allah dilemeyince olmaz." demektense "Allah'ın olmamasını dilediği olmaz." demek daha doğrudur. Böyle söylenirse, meşîet-i ilâhînin adem âlemlerine de taalluk ettiği ifade edilmiş olur. Acaba yok olan şeyler, kudret ve iradenin taalluk etmemesi sonucu mu yoktur; onlara yok diyoruz? Öyle değilse, yokluğuna kudret ve iradenin taalluku açısından mı yok diyoruz? İşte burada o farkı ortaya koymak için hadis-i şerifi iyi anlamak ve "Allah'ın dilediği olur, olmamasını dilediği olmaz." şeklinde tercüme etmek gerekir.

Üstad Hazretleri de, "adem âlemleri" tabirini kullanıyor. Cenâb-ı Hakk'ın ilmi muhittir. İlmi, "vacib"e taalluk eder, "mümkün"e de taalluk eder ve aynı zamanda "madum"a da taalluk eder.¹⁵⁹ Cenâb-ı Hakk'ın kudreti ve iradesi ise mümkine taalluk eder. Haddizatında, ademin vücuda gelmesi de mümkündür. Öyleyse, adem âlemleri de Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve iradesinin taalluk sahası sayılır.

¹⁵⁹ Bediüzzaman, *Mektubat* s.61 (On Beşinci Mektup, Altıncı Sual).

Cenâb-ı Hakk'ın ilmi ezeldir. Aynı zamanda da ebedîdir. Ezel aynı zamanda ebed demektir. Zamansızlık, mekânsızlık demektir. Cenâb-ı Hakk'ın ilmi ezelden ebede kadar her şeye belli bir noktadan bakar, her şeyi ihata eder, her şeyi belli tutar. Hiçbir şey yokken, Cenâb-ı Hakk'ın ilmi, yine o yokları biliyordu. Bir kısım şeyler vardı ki, onlar sonradan meydana gelecekti, olacaktı; mümkünü'l-vücuudu. Onun karşılığında zaten Vacibu'l-vücut vardır. Demek ki, bugün meydana gelen şeyler kudret ve iradenin taalluk alanına girdiği gibi; şu anda yok olan şeyler de, ileride var olabilirler; dolayısıyla, onlar da yine “kudret”, “irade” ve “meşîet”in taalluk alanına girebilir.

Akılla çok şeyi kavrayamıyoruz. Bazı meselelerde farazî olarak bir fikir yürütüyoruz. Ama zatında bu husus doğru olabilir. Zât-ı Ulûhiyetle alâkalı zatında doğru olabilir. Belki meseleyi tam sağlam bir çerçeveye ortaya koyamıyoruz. Yani, “kudret” ve “irade”, “yok”a nasıl taalluk ediyor, onu kavrayamıyoruz. Ama tamamen mümtenî de görmüyoruz.

Soru: “Kudret” ve “irade”nin taallukuyla varlık sahasına çıkan şeylerin, o taallukun kesilmesiyle yok olması söz konusu mudur?

Cevap: Meşîet-i ilâhîyle ilgili konuşurken çok dikkatli olmak lazım. Bazen sözlerimizin nerelere vardığını bilemiyoruz. “Yok olanların yok olması taallukun kesilmesiyle söz konusu mu?” gibi bir soruda, yok olan şey, sanki sebeplerin fikdaniyla yok oluyor, gibi bir mânâya gelir ki yanlıştır. Her şeyde olduğu gibi yoklukta da illet-i tâmme, meşîet-i ilâhinin taallukudur.

İnsanın davranışlarıyla alâkalı meselelerde illet-i tâmme, irade-i külliye'nin yanında irade-i cüz'iyenin taallukudur. Yaratma meselesi Allah'a (celle celâluhu) mahsustur. Maturidîlerin ortaya koyduğu farklılık odur; yani bir meseleyi Allah diliyor, onun olmasını murad buyuruyor. Sonra insan iradesi ona taalluk ediyor ve o oluyor. Oluyor derken de “cebren oluyor” şeklinde anlamamak lazım; Allah yaratıyor. Orada da meşîet-i ilâhî esastır. Allah'ın “ol” dediği oluyor. Esbab bi'l-küllîye bir araya

gelse, illet-i tâmme tecellî etse, yine de meşîet-i ilâhî olmayınca, Allah'ın dilemesi olmayınca, o şey meydana gelmez.

Meseleyi Cebrîlerin veya Cebrî mutavassıtların ele aldıkları gibi ele alırsanız, “Allah'ın dilediğinden başkasını dileyemezsiniz.” dersiniz, bu temelde doğrudur. İtikadımız açısından öyledir. Fakat bir âdet-i ilâhî vardır ki, bazen sizin dediğiniz, dilediğiniz ve kendisinin de dilediği şeyleri yapar; ama istese yapmaz. Size meselâ birisi bir kötülük murad eder, Allah o kötülüğü infaz etmelerine meydan vermez. Oysaki illet-i tâmmesi vardır onun; ama Allah o işi yaratmaz. Yani, “Sebepler olursa mutlaka o iş meydana gelir.” deyip Cenâb-ı Hak'ı muztar gibi göstermek yanlış olur. İnsanı muztar gibi gösterirken hiç farkına varmadan, bir taraftan da Zât-ı Ulûhiyeti öyle mecbur gibi göstermiş oluruz.

İllet-i tâmme; malulün vücudunu bizzarure iktiza eden, yani malulün kendisiyle meydana geldiği şey demektir. Fakat “Bir şeyin illeti, Allah'ı o işi yaratmaya mecbur kılar; bir şeyin illeti varsa, Cenâb-ı Hak onu yaratmaya mecburdur.” demek Mutezile'nin hatalı düşüncesidir. “Siz sebepleri tamamıyla yerine getirirseniz, Allah, hâşâ, neticeyi yaratmaya mecburdur.” inancı çok büyük bir Mutezilî yanlışlıktır. “İnsanın, dileme gibi bir seçeneği yoktur; o yapmaya sevk edildiği şeyi yapacaktır; rüzgârın önündeki bir yaprak gibidir insan.” sözü de Cebriye'nin çarpıklığıdır. Biri ifrat, diğeri de tefrittir.

Rabbimiz Hakkında Hüsnüzan

Rabbimizin her şeyi bizim hesabımıza planladığını; hep bizi kurtarmaya matuf, bizi hep bir yere celbetmeye, cezbetmeye matuf olarak yarattığını görmek lazım. Namazı, orucu, haccı, zekâtı; bela ve musibetler karşısında tavır değiştirmeden sağlam bir duruşu; ahirete gitme isteğine rağmen onun emrine inkiyaden biraz daha burada kalmaya tahammül etme zorluğunu; evet, hepsini bizim lehimize planladığını görmek ve hatta kendisine mülâkî olma (kavuşma) hususunda bile durumumuzu bu

çizgide ayarlamak lazım. Mülâkatımızın (buluşma, görüşme) daha derince olması için “Benim burada kalmamı murat buyuruyorsan ben sana firaka da katlanacağım. Vuslata da ‘Bir miktar daha dur’ diyeceğim.” deyip dünyanın boğucu atmosferini nimet bilmek lazım. Evet, bütün bunları, bizim lehimize şeyler olarak görmeli. Bu, Rabb-i Rahîm hakkında hüsnüzandır.

“*Kulum Beni nasıl zannederse, Ben öyleyim.*”¹⁶⁰ hadis-i şerifini dar çerçevede anlamamalı; yani, “Beni affeden bir Rabbim var, mağfiret eden bir Rabbim var, iyi yola sevk eden bir Rabbim var.” bunlar hüsnüzandır; fakat bir de hayatımız adına takdir buyrulan her şeyde, her hesapta biz esas alınmışız. Profil gibi her şey bizim üzerimize işlenmiş ve biz nazara verilmişiz. Sürekli bu yönüyle Rabbimize bakmak, Rabbimiz hakkındaki hüsnüzannın ifadesidir. Sizi sürgün eder, bir başkasını zindana atar, bir başkasını başka bir imtihana tâbi kılar; hep hüsnüzan etmek lazım. O gaddar (zulüm ve haksızlık yapan) değildir. Hâşâ, “gaddar” diye bir ismi yoktur O’nun. “Hattar” diye bir ismi yoktur.

“Kahhâr” ismi, bazı şeyleri tedmir etmek (mahvetmek, perişan etmek) içindir. Meselâ, küfrün ve küfür düşüncesinin hakından gelme “Kahhâr” isminin tecellisiyle olur. Yoksa, genelde Allah (celle celâluhu) kullarına Rahman ve Rahîm’dir. Rahman ve Rahîm... Tesbihat yaparken ne diyorsunuz: “Ya Cemîlu Ya Allah, Ya Karîbu Ya Allah, Ya Mucîbu Ya Allah...” Bir yerde “Ya Kahhâru Ya Allah” diyorsunuz; ama hemen arkadan son isim geliyor: Gönül kapılarını açan, insanları fetheden “Ya Fetâhu Ya Allah”...

Bazılarınca seyr u sülûkun son mertebesinde de “Kahhâr” zikrediliyor. Masivayla alâkalı duygunun, düşüncenin, dünya bağlarının yok olup gitmesi adına öyle bir duada bulunuluyor. Tabir-i diğere ile, kalbe Allah arasındaki engellerin, maniaların yakılması, kavrulması, parçalanması adına bu isim zikrediliyor. Bu ismin gölgesinde bir fırtına esiyor; ama o fırtına tohumları taşıyor, onların yeşermelerine fırsat veriyor.

¹⁶⁰ Buhârî, *tevhid* 15, 35; Müslim, *zikir* 2, 19, *tevbe* 1.

Evet, her şeyin bizim için yaratıldığını fark edip Rabbimiz hakkında hüsnüzanlı olma çok önemlidir. Onu çok sevmek lazım. İnsan ona delice âşık olsa, hayatında en isabetli işi yapmış olur. Müslümanlar hakkında ne “*dallîn*” denilmiş ne de “*magdûbîn*”; onlar, *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* ehli olarak vasıflandırılmışlar.¹⁶¹ Bunu hem dua ve talep olarak söylememiz istenmiş, hem de bize bununla bir hedef gösterilmiş: “Aman, sakın hidayet yolundan sapmayın. Semtine uğranılmaması lazım gelen şeylerin semtine yaklaşmayın! *صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ* ۞ *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* fırsatını da kaçırmayın.”¹⁶²

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ile başlıyor bizim kitabımız. Bazı dinlerde çok sert, kıran geçiren, öfkeli bir tanrı imajı çiziliyor. Hâdiseler sadece dış görünüşleriyle değerlendirildiğinden ya da olaylara yalnızca bir açıdan bakıldığından dolayı yanlış yorumlamalar oluyor. Meselenin tek bir yönüyle Allah’ın icraatını değerlendiremezsiniz ki. Onlar neden öyle olmuş, orada adalet-i ilâhî nasıl tecellî ediyor, murad-ı ilâhî nedir, onu anlamaya çalışmak, hep-sini birden değerlendirmek lazım.

Hüsnüzan ve Rahmete İlticâ

Soru: *Efendim, belki bir insan esfel-i sâfilindedir; fakat başkaları onu â'lâ-yı illiyînde görüyorlar. Bu hususta, Cenâb-ı Hak’ın muamelesi insanların hüsnüzanlarına göre midir?*

Cevap: Cenâb-ı Hak, insanların hüsnüzanlarını bir dua kabul edebilir. Nitekim, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), cenazesinde kırk salih adam (bir rivayette üç saf¹⁶³) bulunan bir insanın Cennet’e gideceğini müjdelemiş; o insanların iyi şehadette bulunmalarının o kişi için şefaati olacağını beyan buyurmuşlardır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Fâtiha sûresi, 1/7.

¹⁶² Fâtiha sûresi, 1/6-7.

¹⁶³ Tirmizî, *cenâiz* 40; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 38.

¹⁶⁴ Müslim, *cenâiz* 59; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 40; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/277.

Bununla beraber, Allah'ın rahmetine sığınma, "Sadece senin kapın var!" deme çok önemlidir. Hani bir menkıbe anlatılır: Bir zat pek çok talebe yetiştiriyor. Talebeler, bir zaman sonra ufukları açılınca bakıyorlar ki, efendi hazretleri şekavet kutbunda duruyor. Yavaş yavaş ayrılıyorlar onun yanından, birer birer gidiyorlar. Tek bir mürid kalıyor vefa ile dopdolu. "Dine muhalif bir yanı var mı üstadın?" diye düşünüyor; kılı kırk yararcasına dini yaşayan, mişkât-ı nübüvvet altında hareketlerini götüren bu zatta dine ters hiçbir şey görmüyor. Herkes gitse de o kalıyor hocasının yanında. Bir gün hak dost diyor ki, "Arkadaşların neden gitti ve sen neden kaldın?" Sorusunda ısrar edince vefalı talebe cevaplıyor: "Efendim, onlar, hakkınızdaki müşâhedeleri ve berzahî mahiyetiniz itibarıyla sizi şakî gördüklerinden yanınızdan ayrılmayı uygun buldular. Bana gelince, gözüm sizde hakikate açıldı. Size vefasızlık edemezdim." Şeyh efendi, "Evladım, ben o yazıyı kırk senedir öyle görüyorum; ama bana başka kapı gösterebilir misin ki ona gideyim?" diyor. Bu sözünden sonra o "şakî" yazısı silinip "saîd"e inkılâp ediyor.

Onun için meselenin imtihan yönünü de ihmal etmemek lazım. Siz başınızı eşîğe kor beklersiniz de, kırk sene hiç kabul edilmeyebilirsiniz. Bir fert namaz kılsa, oruç tutsa, binlerce ibadet ü taat yerine getirirse de, ancak Allah'ın rahmetiyle Cennet'e gidebilir. O murad buyurursa, bütün insanlığı Cehennem'e koyar ve buna kimse bir şey diyemez; mülk O'nundur; istediği gibi tasarruf eder. O zat, bu mülâhazalarla başını bu eşikten hiç kaldırmıyor, hep vefalı davranıyor. Allah (celle celâluhu) bu şahsın zatında örnek alınacak bir yüksek karakteri ortaya koyuyor. Kırk sene Rabbine el açmış, o kapıdan başka kapı bilmemiş ve neticede bir vefa kahramanı olmuş.

İşte, bu vefa çok önemlidir. Bazen bir söz, bir tavır, bir davranış Hak katında pek hora geçer. Bilemeyiz, Erzurumluların ifadesiyle "bahane tanrısı"nın, kimi ne ile affedeceğini bilemeyiz. Bize düşen şey, kemâl-i sadâkatle O'na bağlı yaşamaktır. O'nsuz yapamayacağımızı hem vicdanımızda duymak, hem de bunu her fırsatta ifade etmektir.

Geçenlerde *On İkinci Nota* münasebetiyle söylemiştim, Üstad da aynı şeyi ifade ediyor: “Senden başka kapı yok ki ona gidilsin!”¹⁶⁵ Bu genel bir mülâhazadır. İbrahim Ethem de aynı nağmeyi seslendiriyor:

هَجَزْتُ الْخَلْقَ طُرًّا فِي هَوَاكَ
 وَأَيَّمْتُ الْعِيَالَ لِكَيْ أَرَاكَ
 وَلَوْ قَطَعْتَنِي فِي الْحَبِّ إِرْبًا
 لَمَا حَنَّ الْقَوَاذِلُ إِلَى سِوَاكَ
 تَجَاوَزُ عَنِّ ضَعِيفٌ قَدْ أَنَاكَ
 وَجَاءَ رَاجِيًا يَرْجُو نِدَاكَ
 وَإِنْ يَكُ يَا مُهَيِّمُنْ قَدْ عَصَاكَ
 فَلَمْ يَسْجُدْ لِمُعْتَبُودِ سِوَاكَ
 إِلَهِي عِنْدَكَ الْعَاصِي أَنَاكَ
 مُقَرًّا بِالذُّنُوبِ وَقَدْ دَعَاكَ
 فَإِنْ تُعْفِرْ فَأَنْتَ أَهْلٌ لِدَاكَ
 فَإِنْ تَطْرُدْ فَمَنْ يَرْحَمُ سِوَاكَ

Allahım, senin uğruna her şeyi terk ettim,
 Cemâlini görmek için çoluk çocuğu yetim bıraktım,
 Aşkınla beni parça parça etsen de,
 Şu kalbim senden başkasına meyl etmeyecektir.

Eşiğine gelmiş bu dilenciyi hoş gör.
 Hoş gör ki, o senin davetinden ümitlenip sana koşmuştur.
 Ey her şeyi bilen, her şeyden haberi olan Müheymin,
 Kulun günahlara batmıştır, batmıştır; ama Senden
 başkasına da secde etmemiştir.

İşte, asi kulun kapına geldi,
 Günahlarını itiraf edip yalnız Sana iltica ediyor.

¹⁶⁵ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.162 (On Yedinci Lem'a, On İkinci Nota).

*Onu affedecek sadece Sensin;
Affetmez de kapından kovarsan, Senden başka kim var ki
ona merhamet etsin.*¹⁶⁶

Evet, “Her ne kadar hayatım Sana isyanla geçmişse de Senden başka mabuda secde etmedim.” diyor. İşte bu duygu, nezd-i ulûhiyette hora geçen bir duygudur. Bu duyguda bir mahviyet vardır, mâsiyeti kabul vardır. Şahsı adına yaptığı en küçük inhi-rafları çok büyük ve mahvedici olarak görme vardır; fakat aynı zamanda, Allah’ın rahmetinin enginliğine sığınma da vardır.

Seviye

Kur’ân-ı Kerim’de buyrulan “*Ey insanlar, siz içinizdeki şey-leri açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker.*”¹⁶⁷ âyetinin nesholunduğuna ve hükmünün kaldırıldığına dair rivayetler var.¹⁶⁸ Genel olarak düşündüğümüzde görürüz ki, bu bir seviye meselesidir. Bazı insanlar vardır ki, iç-lerinden bir şey geçmekle sorumlu olmayabilirler; fakat belli bir seviyeye göre Rabbimizle münasebet içinde bulunan birisi, göz-lerinin içine yabancı bir hayal girmemesine azmetmiş bir insan, o türlü fena şeyler tahayyül ederse (hayalinden geçirirse) zihnini, aklını kirlettiğinden dolayı muâheze olabilir (hesaba çekilebilir). Muhâsibî *er-Riâye li Hukûkillah* adlı eserinde bu mevzuu sekiz mertebeye ayırıyor. İmam Gazzâlî’de de benzer şeyler var. Hâsılı, bu bir seviye meselesidir.

Hangi seviyede Rabbimizle münasebet kurabilmişsek, hâl, tavır, fiil ve hatta fikirlerimiz de o seviyeye göre muameleye tâbi tutulacaktır. Bazı has kulların akıllarından geçen nâhoş şeyler bile, Allah’a karşı saygısızlık sayılır. Hatta ileri bir seviyenin erlerinden bazıları, affedersiniz, tuvalette açılıp saçılmayı bile hayâya muhalif görmüşlerdir. Ebû Musa el-Eş’arî (radiyallâhu anh) diyor ki, “Gece karanlığında yıkanırken belimi doğrultmaktan hayâ ediyor, bir yerim açılacak diye yerin dibine giriyorum.”¹⁶⁹

¹⁶⁶ Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 6/306; el-Âlûsi, *Rûhu'l-meânî* 14/48

¹⁶⁷ Bakara sûresi, 2/284.

¹⁶⁸ Abdurrezzak, *Tefsîru's-San'ânî* 1/111; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 3/146.

¹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 1/100; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/260.

Evet, bunlar seviye meselesidir. Şimdi bir kul belli bir seviyede böyle davranmak gereği duyuyorsa, Rabbimizle bu ölçüde münasebet içindeyse, kendi tavırları itibarıyla aşağı seviyeye inemez. Birisini çavuş yapsalar; o da “Ben çavuşluk yapmam, nefer olacağım.” dese, onu neferliğin de altına atarlar. Cenâb-ı Allah, bir kulunu nereye çıkarmışsa, o kulun ona göre davranması gerekir. Bundan dolayı, Üstad da bir yerde diyor ki; “Bu ihlâs kulesinden düşerseniz derin bir çukura düşmek ihtimali var.”¹⁷⁰ Yer seviyesinde kalamazsınız. “Bi hasebi'l-mağrem el-mağnem.” “*Elde edilen ganimet, altına girilen risk ölçüsünde artar veya azalır.*” Yani kişi, Allah'ın lütufları ve ihsanları ile belli bir noktaya ulaştırılmışsa, o noktanın hakkını vermediği zaman düz insanlar seviyesinde kalmaz, çok daha derin bir kuyuya düşer.

Meselâ, birisi vardır, “Şu âna kadar ‘Vatana millete hizmet...’ dedim, koşturdum; çok sıkıntı çektim; acaba bıraksam...” düşüncesi aklına gelse ve yel gibi geçse, bunu telaffuz etmek bir yana hayalinden bile geçirse onun için ciddî bir sukuttur. Tavrını buna göre ayarlaması lazım. Ama birisi de var ki kapıda, koridorda dolaşıyor. “Vatan uğrunda çalışmak, millete faydalı olmak için koşturmak, kendisi için değil insanlar için yaşamak” sözlerinin mânâsını bile anlamaz; dolayısıyla bu türlü düşüncelerden sorumlu olmaz. Mazhariyetin ölçüsünde kapının önünde değilsin, koridorda değilsin, salonda değilsin; harem odasındasın, yatağın ucundasın. Sultan sana muamele yaparken ona göre yapar. “Kurbu sultan âteş-i sûzan buved.” (Sultana yakınlık yakıcı bir ateştir.) Akla şu da gelebilir: “Rabbimle ileri seviyede bir münasebet tehlikeli. Kendimi öyle geri seviyede bir münasebete ayarlayayım.” Bu, insanın elinde değildir. Kalb mârifetle besleniyorsa, okuyor düşünüyorsa, ilim ve irfan ufkunu artırıyor, derinleşiyorsa, Rabbini çok iyi biliyorsa, bu onun elinde değildir. Bu durumda birisinin öyle inmesine çıkmasına müsaade etmezler.

¹⁷⁰ Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.204 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstür).

Hâsılı, Muhâsibî'nin kitabından mülhem şöyle diyebiliriz: "Er-Riâye li hukûkillah alâ seviyeti'n-nâs." Yani, Allah'ın haklarına riayet, insanların seviyelerine göredir.

Rummân Arzusu

Mev'izelerde bir menkıbe anlatılır: Bir çilehanede dervişler günlerini ibadetle geçiriyorlar. Bir erbaîn, iki erbaîn, üç erbaîn... Ancak ölmeyecek kadar yiyip içmek, sadece ibadet ü taatte bulunup elden geldiğince dışarıya çıkmamak orada bir prensiptir. El ayak, göz kulak, dil dudak, tamamen ibadetle meşgul edilir. Uyku da azaltılır, bir günde sadece bir saat kadar başlar bir yere konarak geçiştirilir, ihtiyaç defedilecek kadar uyunur. Zaten çok yeyip içmeyince de az uyumaya alışılır.

İşte böyle bir çilehane ehlinde birisinin içine rummân (nar) arzusu düşüyor. Bunu bir türlü kafasından atamıyor. Aslında nar, Allah öbür nârdan (Cehennem'den) muhafaza buyursun, sevilecek bir meyvedir; fakat öyle, gönül bağlanan haneyi terk ettirecek kadar olmasa gerek. Nar isteği yerine başka şeyler de düşünülebilir elbette. Tam kapıyı açıp dışarı çıkıyor, bir de bakıyor ki kapının önünde yara bere içinde yatan birisi var. Yara bere içinde ama hâlinden çok memnun, çok müteşekkir, yüzünden behcet akıyor. "Elhamdülillah Yâ Rabbi!" diyor yatan adam. Bizimki "Yâhu bu hâlinle böyle içten hamd ü senâ da ne?" deyince "Allah'a hamdolsun." diyor, "Hiçbir zaman rummân arzusuyla Rahmân'ı terk edip O'nun huzurundan ayrılmadım." Derviş bunu duyunca kendine geliyor ve tekrar çilehaneye dönüyor.

Kaç defa rummân arzusu bizi arkasından koşturmuştur. Kâmil olmak kolay değil. Allah (celle celâluhu) potansiyel insan yaratmıştır ve hakikî insan olmayı kulun iradesine, cehdine, gayretine ve azmine bağlamıştır. Azimsiz insanlar, sabırsız kullar o hedefe ulaşamazlar.

Dünyayı Kalben Terk Etmeli, Kesben Değil

Zühdün tarifi, “dünyayı kesben değil, kalben terk etmek”; bunun ölçüsü de, dünya umurundan kaybettiğine üzülmemek, kazandığına sevinmemek şeklinde olmalıdır.

Rızık Allah’ın Elindedir

Bir menkıbede şöyle anlatılır: Hz. Süleyman, bir karıncanın bir sene boyunca ne yiyeceğini sormuş. “Bir buğday” demişler. O da denemek için bir karıncayı bir kutuya koymuş ve içine de bir tane buğday atmış. Bir sene sonra kutuyu açıp baktığında, karıncanın, buğdayın sadece yarısını yediğini görmüş. Ona “Sen senede bir buğday yemez miydin?” diye sorunca karınca, “Ya Süleyman! O, rızıkımı Rezzâk u Kerîm verirken öyle idi; ama rızık senin vasıtanla gelince, senin ileride ne yapacağını bilemedim. ‘Ya beni unutursa?’ diye düşündüm; ki sen unutabilirsin; ama Rabbim, mahlûkatından hiç kimseyi asla unutmaz. İşte onun için ihtiyatlı davrandım.” demiş.

Kırık Testi

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî Hazretleri bir menkıbe anlatır: Bir zamanlar bir sultan yaşar. Dönemin insanları, sadece top-rağa değil kalblere de hükmetmesini bilen sultanlarını çok severler. Kendileri de bu hayırlı insan tarafından tanınmak ve sevilme arzusu ederler. Bu sebeple bazı günlerde Bağdat’a gider, sultanın huzuruna çıkar, ona hediyeler verirler. Zenginlerin ve imkânı olanların kıymetli hediyeler takdim ettiği bir gün, bir fakir de, sultana yaraşır bir hediye arar. Değerli hiçbir şey bulamayınca evindeki bir tarafı kırık testi aklına gelir. Köyün buz gibi suyundan testiyi doldurur ve yola revan olur.

Az sonra karşılaştığı birisi, ne yaptığını, nereye gittiğini sorup öğrenince alaylı bir şekilde, “Bilmiyor musun, sultan suyun kaynağında oturuyor? Hem sizin çeşmenin suyu da onun!” der. Fakir adam kızarır, yutkunur, kelimeler boğazında düğümlenir

ve “Olsun!” der, “Sultana sultanlık, gedaya da gedalık yaraşır. Sultana has hediyem yoksa da onun suyunu ona takdim etmeye müştak ve onun sevgisiyle dolu bir gönlüm var.” Kırık testiyle sultanın huzuruna çıkar. Sultan, sultanlığına uygun muamele eder; ona da ikramda bulunur ve geriye dönerken de, “Bize ne ile gelirse gelsin onu boş çevirmeyin, testisini altınla doldurun!” der.

Mevlâna bu türlü meseleleri çok güzel değerlendirir. Bu menkıbeyi anlatır ve “Değersiz bir sermayeyle gelsek de teveccüh ettiğimiz kapı Allah’ın kapısıdır.” der. Bizim arkadaşlar da bu mülâhazayla internetteki sayfalarına *Kırık Testi* ismini vermişler.

Üstad Hazretleri de *Yirmi Dördüncü Söz*’de, “küllî bir niyet”i anlatırken şöyle diyor: “Meselâ, nasıl ki bir adam, beş kuruş kıymetinde bir hediye ile bir padişahın huzuruna girer. Ve görür ki, her biri milyonlara değer hediyeler, makbul adamlardan gelmiş, orada dizilmiş. Onun kalbine gelir: ‘Benim hediyem hiçtir, ne yapayım?’ Birden der: ‘Ey seyyidim! Bütün şu kıymetli hediyeleri kendi namıma sana takdim ediyorum. Çünkü sen onlara lâıyısın. Eğer benim iktidarım olsaydı, bunların bir mislini sana hediye ederdim.’ Yani, ‘Ey padişahlar padişahı! Ey sultanlar sultanı! Bu insanlar sana şu kıymetli hediyeleri veriyorlar, benim elimde ise ancak bu var. Eğer elimden gelseydi, mümkün olsaydı, bütün o hediyeler kadar bir hediye sana takdim ederdim.’ der.”¹⁷¹

İşte bu hususta niyet çok önemlidir. Çünkü niyet, ibadet ü taatin gerçek derinliğini teşkil eder. İbadet ü taat bir fiil, bir davranış ve bir aksiyondur. Onun gerçek derinliği de insanın niyetinde, onu hâlisane ortaya koymasındadır. Bununla beraber, yaptığı şeyi çok görmeme, yeterli kabul etme gafletine düşme, eda ettiklerini az görme ve daha fazlasının arkasına düşme esastır. Evet, kimseye “Bin rekât namaz kıl!” demiyoruz; fakat birisi kalksa ve dese ki “Bin rekât namaz kılıyorum, ne dersiniz?”; ben derim ki ona, “Elinden geliyorsa bin rekât daha ilave et. İki bin rekât kıl!”

¹⁷¹ Bediüzzaman, *Sözler* s.385 (Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal, İkinci Meyve).

Bunu demezsem belki şundan dolayı demem: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) “*Din tamamen kolaylık üzerine bina edilmiştir. Onu zorlaştırır, yaşanmaz hâle getirirseniz mağlup olur, dinin gereğini yapan kimseye de onu terk ettirirsiniz.*”¹⁷² buyurmuştur. Ben de böyle bir zorlaştırma hatasına düşmemek için “daha fazlası” demem. Ama Rabbimizin üzerimizdeki hukuğu açısından bana sorarsa, bin değil üç bin rekât bile kılsa “daha fazlası” demem gerekir.

Ebû Hureyre (radiyallâhu anh) her gün on iki bin defa “*Sübhânallah*” diyor; sebebi sorulunca da “*Günahlarım kadar söylüyorum, fazla değil.*”¹⁷³ cevabını veriyordu. “Günahı neydi ki?” diye sorabilirsiniz. “Acaba ne işliyordu?” diye aklınızdan geçirebilirsiniz; ama ben onun bir şey işlediğine kâni değilim. Kendisini Suffe’de, Allah Resûlü’ne adamış; üç sene zarfında, yirmi senede alınamayacak bilgiyi almış; sahabenin âlimleri arasına girmiş; arkadaşlarının şahitlik ettiği gibi, Rabbinden gelecek lütuf ve ihsanlardan başka dünya nimeti adına her şey kaplanmış bir insanın kötü bir şey işleyeceğine ihtimal vermiyorum. İhtimal, biraz evvel bahsettiğim gibi Allah’ın lütuflarını görüp de O’na şükürle mukabele edememe; her sâlise, râbia, hâmise ve âşire O’nun nimetlerine mazhar olduğu hâlde şükürünü tam olarak yerine getirememe duygusuyla iki büklüm oluyor ve “*Sübhânallah*” ile mukabelede bulunuyor. İhtimal, kendi muhasebesini yapıyor; “O’ndan ayrı bir anım geçti.” diyor ve o ana istiğfar ediyor.

Muhasebe ve Hüsnüzan

Bir diğer önemli husus da şudur: Ben kendi hakkımda düşünürken demeliyim ki, “Her namazdan sonra uzun uzun tesbihat yapmam, her gün *Mecmûatü’l-Ahzâb*’dan bir bölüm okumam, bir iki saatimi zikre, fikre vermem kat’iyen benim durumumda olan bir insanın şükür mukabelesi sayılamaz. Bu kadarlık bir evrâd u ezkârla bana dense dense ‘tembel’ denir, ‘miskin,

¹⁷² Buhârî, *îmân* 29; Nesâî, *îmân* 28.

¹⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/345; *el-Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ* 8/79.

uyuşuk' denir" Ama bu hizmet-i imaniye ve Kur'âniye'deki arkadaşlarımı düşünürken, onlar namazlarının sonunda ister herkesin bildiği "Sübhânallah, Elhamdülillah, Allahu ekber" şeklindeki malum tesbihatı yapsınlar, isterse de "Yâ Cemîl Yâ Allah..." diyerek Esmâ-i İlâhiyeyi uzun uzun saysınlar, "İnşaallah vazife-i ubûdiyetlerini, genel durumun ve şartların müsaadesi ölçüsünde yerine getiriyorlardır." demeliyim. Onlar hakkında hüsnüzan etmeliyim. Kendim hakkında ise hüsnüzanna zerre kadar yer vermemeliyim.

Yoksa, biraz evvel bahsettiğim şekilde, insanlar hakkında "Hiç kimse sorumluluğu ölçüsünde Allah'ı anmıyor." diye bir mülâhazaya girersem suizan etmiş olurum. "Bunlar ne zikir, ne fikir ne de şükür vazifelerini hakkıyla eda ediyorlar." dersem suizanna saplanmış olurum. O da tehlikelidir ve kaybettirir. Her zaman tekrar ettiğim bir mülâhazayla bağlayayım bunu: Kendimize karşı sürekli suç arayan, suç derleyen, tevsî-i tahkîkatta bulunan bir savcı gibi davranmalıyız; ama başkaları bahis mevzuu olunca, onların fahrî avukatı gibi olmalı, hep onları müdafaa etmeliyiz. Başkaları hakkında hüsnüzan, kendi hakkımızda da sürekli muhasebe esasına bağlanmalıyız.

Buraya bir küçük haşiye daha koymak istiyorum: Ben ölçü olmasam da bazen canımı sıkın şeyler oluyor. Meselâ, namazda, imam arkasında ses çıkarmalar oluyor. Birisi durup dururken boğazı sıkılıyor gibi sesli sesli "Allaaahu ekber!" diyor; "Ettehiyyaaaaatü lillaaaahi vessalavaaaatü!" diyor. Dinde böyle bir sorumluluk yoktur. İnsan kendi kendisi duyacak, anlayacak kadar söylemelidir. Şimdi bu harekete bir zaviyeden bakınca "Bu bir riyadır!" dersiniz. Vâkıa, duyurmaya matuf olan şeylere riya değil "süm'a" denir. Göstermeye yönelik hareketlere, kendini ihsas etmelere ise "riya" denir.

İşte birinin böyle bir hareketi karşısında aklımıza o şahsın süm'a yaptığı gelebilir. Meselâ, gece erkenden kalkıyor, kapıları sertçe açıp kapatıyor, su sesini duyuruyor bize. İçimize "Acaba daha sessiz yapamaz mı bunu? Allah'a doğru yaptığı bu yolculuğu sessizlik içinde götüremez mi? Çok inceyse şayet, inceliğini

ortaya kalınlık şeklinde koymak suretiyle hakkında suizan ettirmemeli değil mi?" gibi duygular gelebilir. Bu meselenin bir yanını. Fakat bu türlü meselelerde biz, neden o adam hakkında böyle düşünürüz? Çünkü bir insan, ibadet ü taate, o ibadet ü taat teşri kılınırken söz konusu olmayan meseleleri iradî olarak katarsa Allah'a ibadete başka şeyleri karıştırmış olur. Dinde, imamın arkasında boğaz sıkılıyor gibi ses çıkarmak diye bir şey yoktur. İbadet ü taat yaparken ses çıkarılacak diye bir şey yoktur. Bunların hepsi süm'adır dinimize göre. Ve dolayısıyla bu tür hareketlere riya ve süm'a nazarıyla bakılır.

İnsanın kalbinde öyle kendini harap edecek kadar bir incelik yoksa, içinde bulunduğu mânevî hava itibarıyla gerçekten boğazı sıkılır gibi olmamışsa, "Allah" dediği zaman hâlinde bir değişiklik olmuyor, aynı kararında devam ediyorsa çok iyi bir kul hâli sergilemek onun hakkı değildir. O, o seviyenin insanı değildir ki halkın içinde "Allah!" diye seslensin. Onu iradesiyle ve düşünerek söylediyse, mâni olabileceği hâlde olmayıp söylediye, riya ve süm'a yaptı demektir.

Bu, temelde ibadetin içinde olmayan bir şeyi ibadete karıştırma demektir. Onun için Allah Resûlü riya hakkında "debîbü'n-neml" buyuruyor.¹⁷⁴ Yani, karanlık bir zeminde bir karıncanın yürürken bıraktığı izler gibi bir şeydir riya. Farkına varamazsınız, ibadetinizin içine girer de fark edemezsiniz.

Kenz-i Mahfî

Hakikatü'l-hakâik'i (Hakikatlerin Hakikati)

İnsan Bilip, Duyabilir mi?

İnsanın duyması, bilmesi, görmesi gerekli olan birçok şey var. Ama onların en önemlisi hiç şüphesiz hakikat ve hakikatü'l-hakâiktir. İster hakikat ve hakikatü'l-hakâik isterse bunun aşağısındaki şeylerin, insan tarafından duyulması, bilinmesi, hissedilmesi ve keşfedilmesi mümkündür; ama buna mâni birçok sebep

¹⁷⁴ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsne'd* 4/403; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/70

vardır. Bir başka tabirle insan potansiyel olarak bunları duyacak mahiyette yaratılmıştır; fakat mahiyetinde var olan zıt şeyler buna engel olabilir. Meselâ, insanın içte ve dışta şeytan ve şeytanî düşüncenin temsilcileri ile kavgası veya nefis-kalb zıtlaşması. Daha genel anlamda vicdan ve nefis mekanizmaları içinde yer alan zıt duyguların birbiri ile çatışması. Ancak Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) hakikate ulaşmaya mâni bu türlü engelleri aşmıştır. O kendisi adına “*Benim nefsim bana teslim oldu.*”¹⁷⁵ derken kalbinin zaferini söylüyor ve bizlere nefsinin pes ettiğini hatırlatıyor; ama herkesin buna mazhar olması o kadar kolay değil.

Bizim Nefislerimizle Efendimiz’in Nefsi Birbirinden Farklı Özelliklere mi Sahip?

Belki... O’nun kendine mahsus bir nefsi, nefis-i zâkiyesi (her zaman temiz kalan), nefis-i zekiyyesi (tam anlamıyla saf, duru ve tertemiz) vardı, tamamıyla O’na ait, O’na özel... Şöyle de yorumlanabilir: Belki O’nun nefsi de nefse ait hususiyetleri ihtiva ediyordu; ama onlar Efendimiz’in iradesi karşısında çok fazla dayanamamışlardı.

Zerdüşizm, Brahmanizm veya Hermetizm’deki nur-zulmet anlayışını kabullenmesek de, ortada bir gerçek var ki onu ifade etmek durumundayız; ortada şeytanî ve melekî yanları ile bir insan var. Nefis-i emmare de (insana devamlı kötülüğü emreden nefis) işte bu insanın içinde şeytanın ajanı gibi çalışır. O, nefis-i emmare olarak kaldığı sürece insanın mahiyetinde şeytan hesabına casusluk yapan bir varlıktır. Sürekli onun direktiflerini yerine getirir ve insan ondan kurtulacağı âna kadar şeytanın kendisine olan yakınlığını bertaraf edemez. Şeytana yakın olduğu sürece de, –Allah insana şah damarından daha yakın olsa bile– insan, Allah’tan uzak olur.

Bu Badire Aşılabilir mi?

Bu çetin bir badiredir ve insan bu badireyi tek bir şartla aşabilir. Bu şart da; ciddî bir ruh terbiyesi diyebileceğimiz seyr u sülûk-i ruhanî, cezb ü incizap ve Allah karşısındaki acz ü fakrını

¹⁷⁵ Müslim, *sifâtü'l-münâfikîn* 69; Tirmizî, *radâ* 17; Dârimi, *rikkak* 66.

kavrayıp O'na yönelmektir. Aksi hâlde o insan, Allah'a hep uzak kalır. Biraz önce ifade ettiğim gibi, Allah insana şah damarından daha yakındır, ama böylesi bir insan Allah'tan fersah fersah uzaktır; uzaktır çünkü şeytan ona Kur'ân'ın tabiriyle "karîn" (yakın bir dost) olmuştur. "Kim Rahman'ın (hikmetlerle dolu ders olarak gönderdiği) Kur'ân'ı göz ardı ederse (veya o Rahman'ı zikretmekten uzaklaşırsa), Biz de ona bir şeytan sardırırız; artık o, ona arkadaş olur."¹⁷⁶ Bu açıdan insanın kendisini Rabbinden uzaklaştıran ya da yakınlaştıran şeyleri çok iyi bilmesi lazım.

Aslında insan, kalbine ait hususiyetleriyle; latîfe-i Rabbaniyesiyle, fuadıyla, sırrıyla, hafâsiyla; genişliğin temsilcisidir, timsalidir. İnsana bu yönüyle bakanlar, onu meleklerden daha üstün görürler. Mülkle beraber melekûta da açık bir varlık çünkü o. Kâinat kitabının bir parçası; hatta enmuzeci, fihristi. Dolayısıyla onu okuyan, koca kâinatı hallaç etmiş olur. Tabir-i diğerle, kâinat kitabını okumak isteyen onun fihristi olan insana bakınca, o koskoca kitabın muhtevasını birdenbire gözden geçirmiş olur. İşte insan, bu mahiyete sahip bir varlık. Fakat aynı zamanda kâinatla da sınırlı değil insan, onu da aşıyor. "Mahiyeti meleklerden de ulvî, avalim (âlemler) kendisinde pinhan (gizli), cihanlar onda matvî (dercedilmiş)" hatta ilavesiyle onu da aşan bir varlık. Âdeta gökler ve yer, mânâ, muhteva ve bütün derinlikleriyle dürülmüş, bir kitap hâline getirilmiş ve sonra da bir nüsha-i kübra hâlinde insan olarak görünmüş.

İnsanın Mahiyeti Meleklerden Ulvîdir

İnsanın zikredilen özellikleri ile meleklerden daha üstün olduğunu söylemiştik. Evet, melaîke-i kiram, konumları veya içinde buldukları buud itibarıyla, bizim bildiğimiz fizikî âlemin dışındadırlar. Fizikî dünyaya müdahaleleri olabilir, oraya bir akisleri olabilir, bir ayna gibi yansıyabilirler; fakat onlar bu âlemin dışındadırlar. Siz fizik kurallarınızla onları tespit edemez, değerlendiremez, mânâlandırılmaz, çözemez ve tahlil edemezsiniz. Melekler gibi, ruhanîler de böyledir. İşte böyle melekler

¹⁷⁶ Zuhruf sûresi, 43/36.

ve ruhanîler gibi bilemediğimiz şekilde, Allah'ın nâmütenâhi cünûdu (askerleri) vardır kâinatta ve kâinatın zerrati adedindedir onlar. İnsana gelince, o, fizik âlem içinde yaşamaktadır. Dolayısıyla fizik âlemine müdahalede bulunabilir. Ayrıca o, çok yönlü olması itibarıyla, bu fizik âlemini de aşarak daha başka âlemler ile temas içinde de olabilir.

Meselâ bir Esmâ (Cenâb-ı Hakk'ın isimleri) âlemi var; o âlemin, bu kâinatla, yani fizikî âlemle irtibatı var ve şuurlu varlıklar arasında bu fizikî âlemle temas içinde olan sadece insan. Cenâb-ı Hakk'ın sıfât-ı sübhaniyesi, esmâ-i ilâhiyesi var ve bunlardan bizim bilebildiklerimiz bilemediklerimize nazaran çok çok az. Bunlar arasında hiç kimseye bildirilmeyen ve hadisin ifade-siyle nezd-i ulûhiyette isti'sar edilen (Cenâb-ı Hakk'ın kendisine has kıldığı) isim ve sıfatlar da var. İşte bazı insanlar, “esmâ” ve “sıfât” âlemine irtibatla, Cenâb-ı Hakk'ın herkese malum olmayan isim ve sıfatlarına ulaşabilirler. Böylece insan bu fizik âlemini de aşmış, onun ötesine geçmiş olur.

Bu durum esmâ ve sıfât haricinde de söz konusudur. Meselâ insan fuâd (kalb) ufkundan varlığa ve varlık ötesine baktığı zaman ceberût âlemini temaşa eder. Bütün sıfatların hakikatlerini görür, görür ve sır ufkuna vasil olur. Bu defa Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede imkânına ulaşır ve Cenâb-ı Hak'la arasında bir tür muamele cereyan eder. Bu, Allah'ın bir çeşit taltifidir, ihsanıdır. Meselâ, Cenâb-ı Hak sübûhat-ı vechiyle onun çehresini aydınlatılabilir. Öte yandan Allah, varlığa sübûhât-ı vechi ile temas ta bulununca salikin hissinde her şey yanıp kül olur, müzmahil olur, çözülür gider. Geride sadece “O” kalır. İşte bu seviyedeki birisi, Muhyiddin İbn Arabî gibi “Lâ mevcude illâ Hû” (*On dan başka mevcut yok*) diyebilir ki, bu sübjektif bir mülâhazadır.

“Lâ Mevcûde İllâ Hû”

Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri, İmam Gazzâlî Hazretlerinden mülhemen, “Lâ ilâhe illâ Hû, avamın tevhididir. Lâ mevcûde illâ Hû, havâssın”¹⁷⁷ der. Bir zevk, bir hâl meselesidir bu.

¹⁷⁷ Bkz.: Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* 1/128.

Bir müşâhedenin neticesidir ve o durduğu yer ve konumu itibarıyla bunu görüyor, duyuyorsa, gördüğünü ve duyduğunu konuşur. Kendisiyle çelişki yaşamak istemez. Öyle görecektir, öyle duyacaktır, fakat farklı konuşacaktır... Muhyiddin İbn Arabî gibi kişiler için mümkün değildir bu.

Allah Kalbde mi Biliniyor?

Potansiyel olarak bu mahiyete sahip insan, bahsi geçen seviyeleri idrak ederse, kâinatı içine alacak vicdan genişliğini yakalayabilirse Allah'ı "kenzen" kalbinde duyabilir. İbrahim Hakkı Hazretleri *Mârifetname*'sinde bunu şöyle ifade eder:

*Sığmam dedi Hak arz u semaya
Kenzen bilindi dil madeninden.*

Aslında bu beyit, kutsî hadis olarak nakledilen şu rivayetin farklı bir dille ifadesinden ibarettir: "*Ben gizli bir hazine idim; bilmek istedim, kâinatı yarattım.*"¹⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri de *Kenz-i Mahfî* adlı eserinde izah getiriyor bu duruma.

Kenz-i Mahfî

Allah her zaman kendini ilmiyle biliyordu. Kudretiyle belli tasarrufları vardı. Fakat o âlemler, başka âlemlerdi. Allah bir kere de bizim fizik âlemi diyebileceğimiz, maddeden mürekkep bir âlemde kendini ifade etmek ve tanıtmak istedi. Dolayısıyla "Kenz-i mahfî"yi Allah'ın fizik âlemindeki tecellilerinden önceki durum için kullanılan bir ifade şekli olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca şunu da baştan bilmek gerekir ki, bizler dîk-i elfazdan (sözlerin yetersizliğinden) dolayı "önce" veya "sonra" diyoruz. Yoksa zamandan ve mekândan münezzehtir olan Allah (celle celâluhu) için öncelik ve sonralık bahis mevzuu değildir.

İşte bu kenz-i mahfî, belli bir fasıldır. Cenâb-ı Hak berzahta da kendini ifade edecek. Orada da varlığı hem gözüyle görecektir, hem de gören gözlerin gözüyle. Ardından mahşer âlemini yaratacak, orada görecektir ve gösterecek. Mahşer âlemi de içinde yaşadığımız bu âleme hiç benzemeyen ayrı bir âlemdir, ne kadar sürer belli değil. Meselâ biz burada atomlar, protonlar, nötronlar

¹⁷⁸ el-Cürcânî, *et-Ta'rifât* s.218; es-Suyûtî, *ed-Düreru'l-müntesira* s.15.

diyoruz; belki orada antiatomlar, antinötronlar, antiprotonlar, antipartiküller olacaktır da Allah onlardan bir âlem yaratacaktır ve orada Zât'ına, sıfat-ı sübhaniyesine ait hususiyetleri sergileyecektir; sergileyecektir, zira her hünerber zat kendi sanatını teşhir etmek ister. O'nun teşhiri Cennet'te de devam edecek.

Cenâb-ı Hak'ın böyle değişik âlemlerde kendini değişik şekillerde tanıtması, tebeddül veya tagayyür (O'nun değişiyor olması) anlamına gelmez. Cenâb-ı Hak'ta tebeddül, tagayyür, elvân u eşkâl (renkler ve şekiller) yoktur. Cennet'te mazhar olunan nimetlerde ise tebeddül, tagayyür, elvân u eşkâl olacak ve her zaman bambaşka, farklı şeylerle karşılaşacaksınız.

Bu Dünyada “Hikmet” “Kudret”in Önündedir

Bizler bu dünyada da bu türlü değişmeler yaşayıp duruyoruz: Âlem-i ervahta (ruhlar âlemi) idik, rahm-i mâdere (ana rahmi) düştük, bir sperm ile bir yumurtanın buluşmasıyla “ben” dediğimiz bir varlık olduk Allah'ın (celle celâluhu) nihayetsiz kudretiyle. Bu dünyada cereyan eden işler, kudret ile ortaya çıkıyor; fakat hikmet, iki adım kudretin önünde. Zira bütün bunların bir mânâyâ, sabit kurallara bağlanması lazım. Âdet-i sübhaniye dediğimiz şeyler vaz' edilmesi lazım ki, hilafet unvanıyla yaratılan insan, bunlara müdahale ettiği zaman şaşırmasın, elleri birbirine dolaşmasın. Çünkü, meselâ, bugün iki element yan yana gelince şu olur, ertesi gün başka bir şey olursa siz ilim adına hiçbir şey ortaya koyamazsınız. Dolayısıyla bu dünyada hikmet, kudretin iki adım önünde duruyor. Bir başka tabirle, her şey kudretle yaratılıyor; ama her şey hikmetle cereyan ediyor, tabiri caizse hikmet “Burada söz bende” diyor.

Ahirette “Kudret” Önde Olacak

Ahirette tamamen kudret hâkim olacak. Çünkü imtihan yok orada. Dolayısıyla insanlar orada hep sürprizlerle karşılaşacak; canlı-cansız her şey, her an değişebilecek. “Cennet nimetleri) onlara (dünyadaki rızıklarına) benzer şekilde verilir.”¹⁷⁹

¹⁷⁹ Bakara sûresi, 2/25.

âyeti Cennet'te birbirine benzeyen, aynıyet ölçüsünde bir misliyetle her şeyin deveran edeceğini, tebeddül ve tagayyüre uğrayacağını ve farklı elvân u eşkâlle insanların karşısına çıkacağını gösteriyor.

Allah Kâinatı Bilinmek İçin Yaratmıştır

Biz Allah'ı yarattığı mahlûkatıyla biliyoruz, tanıyoruz. Öte yandan göremediğimiz şeyler, gördüklerimizin milyonda birini bile teşkil etmiyor. Evet, siz bu dünyayı çok önemli görmeyin, gözünüzde çok büyütmeyin. "Galaksiler varmış, on trilyon senelik ömürleri varmış. Dev cüsseli güneşler varmış, bunlardan bazıları kendi enerjilerini tüketmişler. En başta her şeyin mahiyeti bir hidrojenmiş, sonra helyuma dönmüş, hâlâ da bu dönüşüm devam ediyormuş. Sönen, enkazı üzere çöken bir kısım dev cüsseler, bazılarının kehanetlerine göre, öbür âlemin kapıları gibi kara delikler hâline gelmiş." Bütün bunlar doğrudur ve değişme, tebeddül, tagayyür dediğimiz şeylerdir. Ama bunlar, meselâ galaksiler, değil trilyon, isterse trilyon defa trilyon sene ömürleri olsun, ezel ve ebed karşısında bir sıfır ifade ederler sadece. Demek Cenâb-ı Hak sıfır değerli bir zaman içinde bir çeşit kendini göstermek istemiş ve kâinatı yaratmış ve onu mütalaa etmesi için de insanı yaratmıştır.

Bize kalırsa, bunlar çok büyük bir projedir. Ama asıl önemli olan, bu projenin insanı netice vermesidir. *Hakikî kâinatın hikmeti / Dünyaya gele şu mükerrem insan hazreti.* Ama sonuç olarak hem bu muazzam kâinatın hem de onun fihristesi olan insanın fânî olmaları itibarıyla "Sonsuz" karşısında değerleri ancak sıfır nispetindedir.

Evet, biz ancak fizik âlemi içindeki şeylere muttali olabiliyoruz. Hatta onların çoğundan haberdar bile değiliz bunca ilmî gelişmelere rağmen. Kara deliği de bilmiyoruz, ak deliği de. Geleceğin astrofizikçileri daha çok şeyler söyleyecekler; ama ihtimal, kâinatın ömrü bile onları bütünüyle öğrenmeye yetmeyecek. Yıkılıp gideceğiz ve insanoğlunun merakı kursağında kalacak. Sonuçta da bunların hepsi o "Sonsuz Kudret", "Sonsuz

Kuvvet”, “Sonsuz İlim” karşısında bir zerre değerinde bile değildir. Zerre dersiniz onun büyüklüğü karşısında bunlara bir yer vermiş olursunuz. Daha küçük bir şey bilemediğimiz için zerre diyoruz. Zerre, malumunuz olduğu üzere, atom demektir veya partikül...

Öte yandan Allah’ın yarattığı âlem, fizikî âlemden ibaret değildir. Meselâ bir ruhanîler âlemi var ve melekler var orada. Bunları, sayısını, mahiyetini, vazifelerini tam mânâsıyla bilmiyoruz. Cebraîl’in ömrünü bilemiyoruz meselâ; kâinatların ömrünü aşacak bir ömre sahipse o Cebraîl... O “lâhut burcuna çıkmış, Allah’tan merhaba görmüş” varlık... Bütün bunlar bizi aşar. Demek Cenâb-ı Hak her zaman bu türlü tebeddülleri, tagayyürler içinde yuvarlanıp giden varlıklar arasında keyfiyeti bizce meçhul kendisini temaşâ ediyor. Yaratıyor, temâşâ ediyor.

İnsan esfel-i safilin ile âlâ-yı illiyyin arasında seyahat eden bir varlık olduğu hâlde nasıl “mükerrerem bir hazret” olabilir?

İnsan çelişkili bir varlık. Bir yanı Allah’a bakıyor, bir yanı da sürekli şeytana. O şeytanı aşıp Allah’a ulaşması gerekiyor. Aşamazsa Allah’a ulaşmıyor. Allah’a ulaşmayınca da şeytanın kucağına düşüyor. Aşma-ulaşma veya takılma-düşme söz konusu burada –Allah düşmeden muhafaza buyursun, ulaşmayla şereflendirsin–. İşte insan, gerek mahiyet-i insan gerekse Allah’a (celle celâluhu) ulaşanlar adına kendisine hazret denilmesini hak ediyor.

İnsanı şeytanın kucağına düşüren; küfür, dalalet ve nifaka iten birçok sebep var. Kibir gibi, gurur ve ucub (insanın kendisini beğenmesi) gibi. Bunlar insanın inanmasına mânidir. İnhiraf, yani yanlış inanma, yanlış görme, yanlış değerlendirme, yanlış bakma, yanlış yorumlama; öte yandan haddini bilmeme, başkalarına zulmetme inanmaya mânidir. Çünkü bunlar insanın vicdanındaki o genişliği daraltıyor. Hâlbuki o vicdan mekanizması içinde Üstad’ın dediği gibi fuâd (latife-i Rabbaniye) var. Aynı zamanda his var, zihin var.¹⁸⁰ Ama bu dediğimiz şeyler insanın

¹⁸⁰ Bediüzzaman, *Hutbe-i Şâmiye*.

vicdanıyla daralmasını netice veriyor. O zayıflayınca, nefis mekanizması, vicdan mekanizmasının yerine geçiyor. Böylece insana gerçek derinlik kazandıracak münasebetler kopuyor.

Bu türlü insanların inanması zordur. İmansalar bile, büyüme istidadı olmayan bodur bir ağaç gibi kalırlar. Onları ne kadar dindar olmaya zorlarsanız, ne kadar terbiyeye tâbi tutsanız da; kibrini aşamazsa, haksızlıklardan sıyrılmazsa, zulmü terk etmezse, haddini bilmezse, Allah'a ait sınırların içine girerse, inanması zordur.

İmana mâni saydığımız hususlar içinde zulmün ayrı bir yeri var. Kur'ân, şirke (Allah'a ortak koşma) zulüm demiş. Çünkü zulüm, bir nevi ulûhiyet iddiasında bulunma demektir. İnsanlığın İftihar Tablosu "*İman edip imanlarına zulüm bulaştırmayanlar...*"¹⁸¹ âyetini okuyunca, sahabe-i kiram efendilerimiz "Hangimiz var ki nefisine zulmetmemiş olsun?" diye sorarlar. Efendimiz de Hz. Lokman aleyhisselâmın oğluna nasihatının anlatıldığı "*...Evlâdım! Sakın Allah'a eş, ortak uydurma. Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür.*"¹⁸² âyetini hatırlatarak meseleyi tazvih buyurmuştur.¹⁸³

Yukarıda saydığımız menfî hususlara bir de taklit ruhunu ekleyebiliriz. Yani atalarından aldığı şeyi hayatına geçirme ve yaşama meselesi. Atalarından körü körüne tevarüs ettiği şeyler kötüyse, insanı bütün bütün dalalete sürükler. Saydığımız bu menfî vasıflar varsa bir insanda, nefis bunları birer tezgâh gibi kullanır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, vicdan mekanizması yenik düşmüş, nefis mekanizması öne çıkmıştır çünkü. Meydan ona kalmıştır ve şeytan, vicdanı kapanmış, enginliklere açılama- mış bu insan üzerinde tasarrufta bulunur.

Aslında şeytanı helâk eden de budur. Allah'a karşı haddini bilmemiş, küstahlık yapmıştır. Bakış zaviyesini ayarlayamamıştır o da. "*Âdem topraktan, ben ateşten... Ateş, toprak önünde eğilmez.*" demiş, demiş ve baş aşağı devrilip gitmiş.

¹⁸¹ En'âm sûresi, 6/82.

¹⁸² Lokman sûresi, 31/13.

¹⁸³ Bkz.: Buhârî, *enbiyâ* 8, 41, *tefsîru sûre* (31) 1, *istitâbe* 1, 8; Müslim, *imân* 197.

Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde Kısa Bir Seyahat

Kalbin Zümrüt Tepeleri kalb ve ruhun hayat seviyesine çıkmak için bir ufuk ve bir hedef göstermektedir. Sadece biz Müslümanların dükkânında bulunan kıymetli mücevherleri sergilemekte; kalp (sahte, taklit) akçe ile kalb servetini birbirinden ayırmakta; yanlış teviller, hatalı anlayışlar ve çarpık yorumlarla yaralanan pek çok tasavvufî gerçeğin asıllarını ve sıhhatli hallerini ortaya koymaktadır.

Okuyanın gönlünde o ulvî hakikatlere karşı merak uyarmakta, hiç olmazsa onları kendi seviyesinde ve ıstılahlar çerçevesinde anlama gayretine teşvik etmektedir. Diğer taraftan da, onları anlama ve daha sonra hayatın vazgeçilmez bir yanını hâline getirme adına bazı temel esaslar vermektedir. Evrâd ü ezkâr, kâmilî eda edilen namaz ve derin bir tefekkür gibi, zümrüt tepelere tırmanırken mutlaka lazım olan vasıtalara dikkat çekmektedir.

Hâsılı, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, maddeperestlik ve cismaniyetin dar kalıplarından sıyrılıp kalb ve ruh ufkuna yürüme, mânevî ve madde ötesi âlemlerin engin atmosferine açılan kapıyı aralama yolları öğretmektedir.

Soru: *Efendim, Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde öyle şeyler var ki, onlarla alâkalı iki duygu arasında bocalıyoruz. Hem öğrenmek istiyor, hem de tatmadığımız şeyler olduğu için onlar hakkında soru sormanın haddimiz olmadığı hissini taşıyoruz...*

Cevap: Estağfirullah, ben sizlerin anladığınız ve çok şeyler hissettiğiniz kanaatini taşıyorum. Kanaatimce, orada anlatılanları, şiirler hakkındaki mülâhazamıza bağlamak uygun olur. Yani, bir şiiri yorumlayan ve onu şerh eden insan o şiirden pek çok şey anlar; bu, biraz ufuk ve gönlün zevk etmesi meselesidir. Herkes kendi gönül ve idrak enginliğine göre değişik mânâlar çıkarabilir. Dikkat edilmesi icap eden husus, meseleleri sadece epistomolojik bazı şeyler gibi değerlendirmemek gerektiğidir.

İnsan, önce ıstılahları öğrenmekle başlamalı. Zira, inkişaf adına en önemli unsurlardan biri, ıstılahların bilinmesidir. Daha sonra da çok meşgul olmak, anlatılan hususları sürekli

kurcalamak gerekir. En önemlisi de, Allah'a güvenmek, O'na itimat etmek ve sığınmaktır. Biz talibi olur ve arkasında koşarsak, Cenâb-ı Hak, en ulvî hakikatleri de kalbimize koyabilir.

Kelimelerin ötesine işlenmiş, cümlelerin arasına içirilmiş pek çok hakikat olabilir. İnsan bu olabilirliği kabul edip derince bakmalı meselelere. İfadelere takılmamalı. Hani, bir müftü efendi, *Haşir Risalesi*'ni eline alınca, diyor ki, "Bu, Allah'a inanmış insanlar için Esmâ-i İlähîye'ye dayalı haşri ispat ediyor. Yani, Allah'a inanmayan birisine bu kitabın vereceği bir şey yoktur." Abdülmecid Efendi, o müftüye cevap veriyor ve *Haşir Risalesi*'nin başında Zât-ı Ulûhiyetin varlığının da ispat edildiğini söylüyor. Üstad Hazretleri meseleyi tavzih ediyor ve diyor ki, "Abdülmecid ona cevap vermiş; ama cevabı eksik. Aslında, o işaret ve hakikatlerin içinde bir taraftan haşir anlatılırken, diğer taraftan da tevhid-i ulûhiyet ve tevhid-i rubûbiyete göndermeler yapılıyor, onlar da anlatılıyor."¹⁸⁴ İşte mesele, bir bakış zaviyesi yakalama ve görme meselesidir. Yoksa, epistemolojinin sisli havası içinde insan hiçbir şey anlayamaz.

Kalbin Zümürüt Tepeleri'nde, kavramları tarif ve tavsiften, yani ıstılâhî kelimeleri açıklamaktan, duymaya ve hissetmeye doğru bir yürüyüş, bir geçiş; basitten mürekkebe doğru bir yürüyüş ve geçiş vardır. Aslında, tasavvufî ahlâkı, onun terminolojisini, tasavvuf ve ahlâk kurallarını vaaz u nasihatlerle kürsüde, sohbetle, konferansta arz etmeyi düşünüyordum. Ama nasip bu şekilde yapmış.

İltica Buudlu Haşyet

Soru: *Efendim, bir yazınızda "iltica buudlu haşyet" ifadesini kullanıyorsunuz. Bunu bir misalle açıklayabilir misiniz?*

Cevap: Müsaade ederseniz, önce "haşyet" in ne olduğu mevzuuyla başlayalım. Sıkça kullandığımız kelimelerden birisi "havf"tır ki, "korkma, ürperme, irkilme" mânâlarına gelir. Tasavvuf erbabınca, haram olmasa bile dinimizde kerih görülen

¹⁸⁴ Bkz.: Bediüzzaman, *Barla Lâhikası* s.305.

bir şeyi işlemekten sakınmak olarak tarif edilen havf, “recâ” duygusuna karşı bir denge unsurudur.

Bazıları havfı, “heybet” ve “haşyet” olarak kendi içindekiye ayırmışlardır. Her ikisi de korku ve saygı düşüncesinden kaynaklansa da, heybet daha ziyade “fırar”, haşyet ise “ilticâ” yönündedir. Seyr u sülûkte heybet sahibi, sürekli fırar (kaçma) düşüncesi içindedir; haşyet sahibi ise, her lâhza ayrı bir mülâhaza ile Allah’a ilticâ etme (sığınma) vesileleri araştırır ve O’na sığınma fırsatları kollar.

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur: *“Ben sizin görmediğinizi görüyor, duymadığınızı duyuyorum; bir bilebilseydim, gök öyle bir gıcırdayışla gıcırdayıp inledi ki!... Zaten öyle olması gerekirdi; zira, göklerde meleklerin secdegâhı olmayan dört parmak kadar bile boş yer yoktur. Allah’a yemin ederim ki, eğer azamet-i ilâhî adına benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız, hatta zevcelerinizle bir arada bulunmaktan kaçınır, dağ ve sahralarda çığlık çığlık Allah’a yalvarırdınız.”*¹⁸⁵

İşte bu hadis-i şerif “ilticâ buudlu haşyet” e misal olarak verilebilir. Çünkü bu hadis de göstermektedir ki, Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ), bilinebilecek her şeyi bildiği hâlde fırarı tercih etmemiş, bulunduğu konumdan kaçmayı ve bir hâl değişikliğini istememiş, bilakis yine Cenâb Hakk’a sığınmayı seçmiştir.

Ebû Zerr Hazretlerinin “Keşke, kökünden sökülün ve kesilip biçilen bir ağaç olsaydım!” ifadesi de, kendi hesabına “fırar buudlu heybet” e güzel bir misaldir.

Nefs-i Levvâme

Soru: *Cenâb-ı Hakk’ın, yedi nefis mertebesinden ikinci mertebe olan “levvâme”ye yemin etmesinin hikmeti nedir?*

Cevap: Sizin de soruda ifade ettiğiniz gibi Cenâb-ı Hakk’ın, üzerine yemin ettiği şeylerden biri de nefs-i levvâmedir. Allah Teâlâ, Kıyâmet Sûresi’nin ikinci âyetinde “Hayır hayır, kasem

¹⁸⁵ Buhârî, kûsûf 2, rikak 27, kader 16, eymân 3; Müslim, kûsûf 1.

ederim sürekli kendini kınayan o nefse!”¹⁸⁶ buyurmaktadır. Bu âyetten dolayı, biz de bir yazıda nefs-i levvâme için “bu saflardan saf rûh” ifadesini kullanmıştık.¹⁸⁷

“Hayvanî nefis” de diyebileceğimiz insan benliği, terakkiye her zaman açıktır. O, terbiye ve tezkiye ile nefs-i emmâreden levvâmeye, oradan mulheme, mutmainne, râdiyye, merdiyye ve sâfiye diyegeldiğimiz nefis mertebelerinde seyahat edip zirvelere yürüyebilir. Levvâme, yedi nefis mertebesinden ikincisidir. Daima kötülüğü emreden, çirkinlik ve günah karşısında rahatsız olmayan nefis, nefs-i emmâredir. Onun bir basamak üstü diyebileceğimiz nefs-i levvâme ise yer yer sürçse, günaha girse de, kendini bir muhasebeye tâbi tutar ve günahattan rahatsızlık duyar. Günah, nefs-i levvâme sahibinin gönlünde ızdırap, nedamet ve vazgeçme duygusu hâsıl eder ki bu da seyr ü sülûk adına bir mertebedir.

İşte, Kur’ân-ı Kerim’de asr, güneş, fecr, gece, gündüz gibi zaman, mekân ve farklı eşyâ üzerine yemin edilmiştir. Edilen bu yeminlerle, o şeylerin bazı yönleri itibarıyla önemli olduğu vurgulanmıştır. Nefs-i levvâme de bir yönüyle çok önemlidir. O, günaha karşı bir ilk tepkinin, isyandan kaçışın, tevbeyle meylin ve tekrar rotaya girmenin ifadesidir. Tıpkı freni patlamış bir araba yokuş aşağı giderken ve şarampole yuvarlanması kat’î görülürken şoförün bir anda virajı alması ve arabayı devrilmekten kurtarması gibi, nefsin levvâme mertebesindeki bir mü’min de düşüp baş aşağı yuvarlanmak muhtemelken anî bir hamleyle günaha karşı ilk tavır belirleme ve çırpınma tavrı sergiler. Nefs-i levvâme bu yönüyle bir mertebe ve derece kabul edilmiştir.

“Hz. Cem” İfadesi

Soru: Bir iki yerde Hazreti Cem’ gibi ifadeler kullanıyorsunuz?...

Cevap: Hazreti Zat’la alâkalı olan yerlerde, yani sıfat üstü bir mülâhaza olduğunda o şekilde kullandığım oldu. “Hz. İlim”,

¹⁸⁶ Kıyâmet sûresi, 75/2.

¹⁸⁷ Bkz.: Gülen, *Kalbin Zümürüt Tepeleri* 1/66 (“Muhâsebe” makalesi)

“Hz. Kudret” dediğim yerde de, sıfat üstü mülâhazadan dolayı öyle diyorum. Rabbimizle alâkalı konuşurken çok dikkat etmek lazım. Herhangi birinden bahsetmiyoruz ki rahat konuşalım. Ben de yazarken, konuşurken çok korkuyor, en uygun kelime ve ifadeleri bulmaya çalışıyorum.

Sebepler Âlemi ve Vicdan Ufku

Soru: Hocam, “Hikmet” ve “Tevhid” yazılarında olduğu gibi iki üç yerde “esbâb âleminde kaldığınız sürece” deniliyor. Yer yer esbâb âleminin üstüne çıkıldığı da oluyor mu?

Cevap: Hâl, zevk, duygu ve ufku açılması olarak insan esbâb âleminde sınırlanabilir; artık sebepleri görmeyebilir ve doğrudan doğruya Cenâb-ı Hak’ın ¹⁸⁸لِمَا يُرِيدُ olduğunu vicdanî bir sezikle sezebilir. Hatta, vicdan ufkuyla bakınca aksini kabulde zorlanabilir.

Bazen de Cenâb-ı Hak fiillerimiz içinde kendini bize hatırlatır. Yani, bir meselede cehd ve gayretimizi ortaya koyarız, neticede tevfiât-ı sübhâniye o fiilimize yâr olur ve muvaffakiyet elde ederiz. Aslında o işteki planımızla, o plana göre meselelerin sıralanıp meydana gelmesi bizim niyet, gayret ve cehdimizin çok ötesindedir; bizi çok aşkındır. Böyle bir noktada döner, bütün eşyaya kendimizle beraber bakar ve her şeyin bir “Kudret” tarafından yaratıldığını görürüz. Bizim niyet, gayret ve fiillerimizin bir çekirdeğin içindeki nümûv (büyüme, gelişme) kabiliyeti ya da toprağın bağrına düşen ve orada kendisine hayat hakkı tanınan bir tohum gibi bir şey olduğunu müşâhede ederiz.

Fakat insanın ufku o noktaya ulaşmamışsa bunları kavrayamayabilir, esbâb âleminin ötesini vicdanında hissedemeyebilir. Zaten bu hissetme onun için fikrî bir teklif-i mâlâ yutak olur. Meseleye kalb ufkundan bakmayan, o ufku bir mercek gibi meselelerin önüne tutmayan bir kimse de bakar; bakar, ama “Ben bir şey göremiyorum.” der.

¹⁸⁸ Hûd sûresi, 11/107; Bürûc sûresi, 85/16.

Allah (celle celâluhu) âdiyât içinde fiilleri ve hareketleri öyle muttarid (muntazam, düzenli) yaratır ki, sizi bir yönüyle meseleleri esbaba bağlı yorumlamaya mecbur eder. Ama bazen de olan biteni sebeplere bağlamada zorlanırsınız. Sebeple neticenin kat'iyen birbirine münasip olmadığını görürsünüz. İnsan kendini çok sık dinlese, biraz da kalb gözünü kullansa, ruhuyla baksa, –isterseniz buna “müteâl (yüce, aşkın) bakış” deyin– o zaman her şeyi çok farklı duyar; tenâsüb-ü illiyet (sebeup-sonuç ilişkisi) gibi şeylerin hepsinin altüst olup gittiğini görür ve fiilleri gerçek sahibine verir.

Evet, ehlullahın bu mevzudaki ihsaslarına ve değerlendirmelerine saygılı olmak lazım. Bazen sizler de kendinizi çok iyi dinlemeye alırsanız, benzer şeyler duyup görebilirsiniz. Her vicdan belli ölçüde o daire içine girebilir.

İşaret ve İşaretçilerin Mukayyetleşmesi

Soru: Hocam, bir yerde “işaret ve işaretçiler mukayyetleşir” kaydı var. Öbüründe “bir mânâda nazardan matlaşırlar” deniyor ve “bir mânâda” kaydı getiriliyor. Bunlarla kastedilen nedir?

Cevap: O da, bir his, bir ihsas, bir hâl ve bir zevk meselesidir. İşaretçilerin tamamen silinip gitmesi, belli bir noktaya hastır; bir bakıma vicdanî bir şuhûda ermeyle alâkalıdır. İmam-ı Rabbânî'nin şuhûd anlayışını değil; kalbî, hissî ve ruhî şuhûda erme gibi bir hâli kastediyorum. İnsan öyle bir hâli yaşarken kendi gözüyle görüyormuş gibi olur ve artık kendi gözüyle, kalbinin gözüyle gördüğü bir şeyde şahit araması doğru değildir, en azından saygısızlıktır. Orası ¹⁸⁹ شَهِدَ اللَّهُ makamıdır. وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ ¹⁹⁰ شَهِدَ اللَّهُ makamının önü olan Şahid makamı. Dolayısıyla orada Hz. Meşhud'a saygısızlık olur.

¹⁸⁹ Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

¹⁹⁰ Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

Tevhid-i Sükûti

Soru: *Tevhid-i Sükûti bundan sonra mı geliyor?*

Cevap: Bahsettiğim bu durum, Hazreti Vacibü'l-Vücûd'un zâtına tahsis buyurduğu tevhiddir; o, evvelâ enbiyâ, sonra da asfiyâyâ mahsus bir mazhariyettir. “Allah’tan başka ilâh bulunmadığına şahit bizzat Allah’tır.”¹⁹¹ âyeti gibi âyetlerle ifade buyrulan “tevhid-i tâmm”ı Cenâb-ı Hak, erbâbının dupduru gönüllerine ifâza eder ve onlara gönül dilleriyle bunu seslendirme imkânını bahşedip hususî bir tevhidle şereflendirir; şereflendirip o engin ihsanlarını, onların aczlerinin çehresinde daha bir derinleştirir; sonra da bu incelerden ince hususu, “Seni hakkıyla bilemedik ey Mâruf!” gibi sözlerle bir mârifet mülâhazası, bir ibadet şuuru, bir acz u fakr tavrı, bir şevk u şükür iştiyakıyla ifade ettirir; işte bu çok büyük bir mazhariyet ve hususî bir mevhibedir.

Hazreti Vâhid u Ehad’in, kendinin kendine olan şahadetini tazammun eden bu derin tevhidi, O kime duyurmuşsa o duyar; kime hissettirmişse o hisseder; duyup hissedenlerin de ya dilleri tutulur ya da O’nun müsaadesi ölçüsünde çevrelerine ifade edebilirler bunu. Bu mertebedeki tevhidî duyan birinin nazarında bütün delil ve işaretler renk atar; bütün varlık itibarîliğe bürünür ve edeb, insana artık “Sus” der; sus der, zira bu makam sükût makamıdır ve işte bu tevhid de tevhid-i sükûtîdir.

İnsan, bunların hepsini vicdanında duyabilir. Evet, vicdan hissedebilir; onun hakemliğinde, kul çok farklı şeylere erer. Ama bunun için biraz mâverâileşmek, metafizik mülâhazalarda biraz derinleşmek gerekir.

Tevekkülde Haricî Sebep Aramama

Soru: “Deliller, burhanlar, insanın hâlinin dilini kullanma inkişafına erince, bir mânâda o da artık ne delil der; ne tevekkülde hâricî sebep arar ne de başka vesileler arkasında koşar; aksine, her şeyi onunla bilmeye, onunla görmeye, onunla tanıyıp onunla sevmeye başlar.” deniliyor. “Tevekkülde haricî sebep aramama”yı açıklayabilir misiniz?

¹⁹¹ Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

Cevap: Deliller, hakikî tevhide ulaşmada bir sebeptir. Biz, medlulden delile dönmeyi esas alırız; Üstad'ın yaklaşımıyla, bizim gördüğümüz deliller Rabb'in kayyumuna olamaz. Belki o deliller bize ait arızalardan ötürü, bir kısım duygularımızı tam işletemeden dolayı müracaat ettiğimiz vasıtalarlardır.¹⁹² Belli bir noktaya geldikten sonra da, halî ve zevkî tam bir vahdet tecellî eder. Delili nazar-ı itibara alma ihtiyacı duyulmaz. Çünkü artık vicdan konuşur ve o bir şahid-i sadık olur. Belki Cenâb-ı Hakk'ın gönüllere attığı bir tevhid mülâhazası kendisini hissettirir. Artık sağda solda delil aramaya hiç ihtiyaç hissedilmez. Herhangi bir sebebe, bir vasıtaya ihtiyaç hissetmeden, tamamen her şeyi Cenâb-ı Hak'tan bilme, her meselede Cenâb-ı Hakk'a itimat etme ve güvenme, sebepleri tamamen aradan çıkarma, delilleri bütün bütün azletme de yine bir haldir; belki bir mânâda zevk meselesidir.

Kitap Okuma Hususunda Bir İki Ölçü

Soru: Hocam, çok kitap okumak mı esas olmalı, yoksa belli kitapları çokça okumak mı?

Cevap: Bazı kitaplar vardır ki, onlar temel ve esastır. Onları sürekli okumak lazım. Bu seneki anlayış ve idrakinizle bir şey anlarsınız; iki sene sonra o günkü seviyenizle okursanız, o kitaplarda çok daha derin mânâlar görürsünüz. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim'i böyle bir okuma hususunda diğer kitaplarla beraber değerlendiremeyiz; ama malûmunuz, onu ayda bir hatmetmeye seleflerimiz Kur'ân'ı terk eden adam nazarıyla bakmışlardır. Ayrıca, *Risaleler* sürekli ve çok okunmalıdır. *İhlas Risalesi* gibi on beş günde bir okunması çok faydalı olacak bölümler de vardır.

Bazen çok farklı kitaplar okuma insanı ukalalaştırır. O insan farklı davranmaya başlar, malûmatfüruşluk yapar, bilgiçlik taslar. Bir başkası da önüne gelen her kitabı vize sormadan okur; çoğu zaman mâlâyânî şeylerle vaktini tüketir, zihnini dağıtır. Önemli olan, çok okumadan ziyade, kayda değer kitapları okumaktır.

¹⁹² Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.183 (Şemme).

Diğer taraftan, okurken, im'ân-ı nazar; yani, mevzulara derinlemesine bakma, okuduğu mesele üzerine odaklanma ve yoğunlaşma çok önemlidir. Kitapta anlatılan şeyler üzerinde ısrarla durma; ele alınan konular arasındaki münasebetlere, o kitap-taki belli bahislerin başka yerlerdeki işleniş tarzına da bakma; yapılan ima ve göndermeleri, seçilen kelimelerdeki incelikleri yakalamaya çalışma da çok istifadeli olur.

Bir başka husus da özet çıkarmaktır. Üstad Hazretleri, okunan risaleleri talebelerine özetletirmiş. Zaten bu özetleme gayretlerini *Lâhikalar*'da açıkça görebilirsiniz. Meselâ, Hulûsî Efendi ve Hoca Sabri Efendi gibi insanların özetlemeleri öyle hoştur ki, pek beğenirsiniz. Eserlere çok vâkıftırlar, dilleri de çok güzeldir. Fakat sadece onlar değil; Üstad âdet edinmiş, bu yolla pek çok talebe yetiştirmiş. Onlar, okudukları yerlerden ne anladıklarını çok iyi kompoze etmişler. Bu sayede hem kendileri öğrenmişler hem de başkalarına risaleleri okutup öğretmişler. Evet, okunan kitapların özetlenmesi, en azından okunan her bahisten sonra insanın kendi kendine “Ben buradan ne anladım?” deyip zihnen özetlemesi azamî derecede istifadeyi sağlar.

İstidat Seviyesi ve İnkişaf

Soru: *Efendim, herkesin kendi istidatı seviyesinde inkişaf edebileceğini zannediyorduk. Zat-ı âlî'niz, bir yazınızda, “Allahım, bize bizi aşan istidatlar ve o istidatlarda inkişaf ver!” diyorsunuz. Bunu nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Evet, ben Allah'ın izin ve inâyetiyle istidatların aşılabileceğine, yetenek ve kabiliyetlerin geliştirilebileceğine inanıyorum. Hani bir dervişe sormuşlar, “Cenâb-ı Hak iğnenin deliğini büyültmeden, deveyi de küçültmeden deveyi oradan geçirebilir mi?” Derviş “Vallahi, benim öyle ince işlere aklım ermez; fakat ben kendimi bildim bileli hep O'nun dediği oluyor.” demiş. İşte, ben de O'nun güç ve kuvvetine, şefkat ve merhame-tine itimat ediyorum. Dilerse bize istidatlarımızın üstünde inkişaf nasip edeceğine inanıyorum.

Cenâb-ı Hak, her birimize bir istidat takdir buyurmuş. Biz iradelerimizin hakkını verirken, kulluğumuzu bir aşkınlık içinde

götürürsek, O'nun rahmetinden ümit ediyorum, bizim istidatlarımızı da değiştirir, genişletir ve geliştirir; sonra da mahiyetlerimizi yeniden onların üzerine örgüler.

Diğer taraftan, aslında ilm-i kıyâfetin (insanın şekil ve şemâiline bakarak onun karakteriyle ilgili bazı ipuçları elde etme ilmi) de bir yeri vardır: Allah (celle celâluhu) insanlara ruhlarına göre elbise giydirmiştir. Yani, sizin cismaniyet numaranız ve drobunuz ruhunuza göredir. Eliniz, yüzünüz, ayağınız, diliniz, dudığımız birer mânâ ifade eder bakmasını bilen için. Allah olmuş ve olacağı birden baktığından ve O'nun için zaman söz konusu olmadığından, siz nasıl bir irade ortaya koyuyorsanız onu ilm-i ezeliyle bilmiş ve ruhunuzu o şekilde bir kalıplaşmaya tâbi tutmuştur; ruhunuza göre bir elbise giydirmiştir size. Fakat eğer siz iradenizin hakkını verirsiniz, ruhunuzda ciddî bir değişikliğe girerseniz, öyle inanıyorum ki, ilm-i kıyafet sahasıyla alâkalı konularda da ciddî değişiklikler olur. Allah Teâlâ şeklinizi-şemâilinizi, mahiyetinizi de ruhunuza uygun olarak değiştirir.

Fikir Çilesi

Soru: *Efendim, çileyi anlatırken fikir çilesini zirveye koyuyor ve en büyük çilenin o olduğunu ifade ediyorsunuz. Fikir çilesini nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Evet, davâ-yı nübüvvetin vârisleri için çile, halk içinde Hak'la beraber olma; İslâmî duygu, düşünce ve tavırlarıyla çevresinde ibadet iştiağı uyarma; açıktan açığa dini en iyi şekilde temsil ederek, başkalarında da dinî hisleri harekete geçirme ve herkeste inanma duygularını geliştirme gayretinde bulunmaktır. Böyle bir yol, aynı zamanda sahâbi mesleğidir.

Bize göre çile, ömrümüzü başkalarının elem ve lezzetlerine bağlayıp, tamamen onlar için yaşamanın adı ve ulûlâzâmâne diğergâmlığın da başka bir unvanıdır ki, biz ancak bu şekilde Cenâb-ı Hakk'ın rızasına erebileceğimizi düşünürüz. Evet, çile, hakikat erinin, alâkadar olduğu daire içinde nereye ateş düşerse düşsün, yangını kendi sinesinde hissetmesi; maddî-mânevî her muztaribin ızdırabını ruhunda duyması; "Izdarabı çekmeyen

bilmez.” şeklindeki bencilce mülâhazaya karşılık, uzak ve yakın çevrede yaşanan elem ve acıların hepsini kendi yaşıyormuşçasına hissetmesi demektir.

Mürekkebi ve muk’abıyla değişik çilelerden bahsedilebilir. Fakat çile ve ızdırabın en büyüğü fikir çilesi ve ızdırabıdır. Fikir çilesi; düşünmek, düşündürmek ve varlık bilmecesinin sırrını çözmeye çalışmak, en zor meseleler karşısında dahi pes etmeden sürekli uğraşmak demektir. Fikir çilesinin en engin yönünü ise düşünceyi vahyin semeresiyle buluşturmaya çalışmak, sonra da bu büyük terkibi, aç ve susuz gönüllerin hazmedebilecekleri şekilde onlara da duyurup tattırmak ve bıkıp usanmadan bunu tekrar edip durmaktır.

Evet, fikir çilesinin yiğitleri, ızdırıp süvarileri, sürekli vahyin semeresiyle insan aklının ürünlerini buluşturma gayretindedirler.

Akıl Nedir?

Soru: *Efendim, Mısır’ın en çok satan gazetesi olan bir milyon tirajlı Ehram’ın başyazarı Ahmed Behçet, zât-ı âlinizin bir iki kitabını okumuş, sizi araştırmış; köşesinde üst üste yazılar yazdı ve hayranlığını ifade etti. O yazılarının birinde, bir münasebetle diyordu ki, “Bir sofîye sormuşlar: ‘Akıl nedir?’ O da demiş: ‘Dabbetün tahmilüke ile’s-sultan...’ Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?*

Cevap: Çok güzel bir cevap. “Akıl, seni ‘Sultan’a taşıyan bir binit hayvanı, seni ona götüren bir araçtır.” Doğrusu da böyle düşündürmektir. Aklın sürekli gemlenmesi, nerede duracağını belirlenmesi lazımdır. İnsan bir taraftan onu koşturmalı, zorlamalı, o zorlamayla şakakları zonklamalı; fakat diğer taraftan da onu gemlemesini ve frenlemesini bilmelidir. Bazen nefse rağmen olmalıdır bu frenleme.

Ben o meydanın eri değilim; fakat bir hissimi paylaşmak istiyorum. Zât-ı Ulûhiyetle alâkalı bir makale yazmıştım. Belki birkaç gün zorlayarak ulûhiyet hakikatlerine dair bir iki meseleyi şerh etmeye çalışmıştım. Duyduğum ve başkalarının hayatında gördüğüm, kendi hayatım itibarıyla işin içinde olmadığımı düşündüğüm bazı mülâhazaları açarken kullandığım kelime ve

tabirlerden dolayı o kadar çok vicdan azabı çektim ki, ifadeden âcizim. “Bu kelime Cenâb-ı Hak için kullanılır mı, bunlar olur mu, yakışık alır mı?” gibi arayış ve hislerle yanlış yapmaktan korkarak iki büklüm oldum. Sonra çok ağladım odamda. “Ya Rabbi! Yoksa, ulûhiyet hakikatlerini çok hırpalıyor ve nefsimi mi konuşturuyorum?” dedim. Ve sonra o bir tomar kâğıdı, üç beş günlük emeği yakmaya karar verdim. O kâğıtlar elimde ateş almaya giderken önüme çıkan bir iki arkadaşın da hâl ve tavırlarından aldığım cesaretle “Bir kere daha okuyayım!” dedim. Bir daha okuyunca baktım ki, bazı yerlerine ilişip onu masum hâle getirmek mümkün.

Evet, akli edille-i şer’iyeden biri sayan zavallıların mülâhazalarına düşme durumu söz konusuysen, hemen Peygamberin vesâyetine sığınmamız lazım. Yani, aklımızı sonuna kadar kullanırız; muhakememizi işletiriz; tasavvufun, mantığın, tasavvurî mantığın kurallarını çok önemli bir malzeme olarak kullanırız; dilin hususiyetlerine müracaat ederiz; Arap dilinin özelliklerini, Türkçe kelimelerin kullanılış inceliklerini göz önünde bulundurmaya dikkat ederiz ve bir meselede hâlâ ifade zorluğu çekiyorsak işin asıl kaynağına yürürüz; söz kesen olarak Kur’ân’a sığınırız, “Sünnet-i Sahiha”ya sığınırız. İşte, öyle bir sancısı olmayan, ucuzcu bir insan, bazı şeyleri çok rahat yazıp döktürebilir. Fakat ulûhiyet hakikati gibi konularla alâkalı bir şey yazan ciddî insanlar, namus-u ilâhîyle oynama korkusuyla tir tir titremeli ve tek bir uygun kelimeyi bulabilmek için dahi ızdırapla kıvranmalıdır ki, işte bu, “fikir çilesi” dir.

Üstad Hazretleri de, felsefenin vahyin vesayetinde olduğu zaman kabul edilebileceğini söylüyor. Vahy-i semâvîye baş kaldırmış felsefeden taşkınlık, hezeyan ve tuğyan doğar.¹⁹³

İşte, doğruya, hakka ve mâkule ulaşmak için yapılan beyin fırtınası; fikir çilesidir. Söylenilen şeyler her zaman Kur’ân’la, Sünnetle ve akl-ı selimle telif edilecek. Sahabe-i kiramın anlayışı, selef-i salihînin ifadeleri göz önünde bulundurulacak ve her

¹⁹³ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.587-595 (Otuzuncu Söz, Birinci Maksad).

hüküm ancak böyle bir küllî değerlendirmeden sonra ortaya konacak. Evet, böyle bir beyin fırtınası, çile ve ızdırapların en mu-kaddesidir.

Tefekkür-Zikir Münasebeti

Soru: *Efendim, bir yazınızda, tefekkürdeki tikanıklıkların zikir-le açılabilceğini söylüyorsunuz. Bu konuyu biraz açar mısınız?*

Cevap: Evet, hakikî bir mü'min, şükür-nimet, nimet-şükür daireleri içinde dolaşır ve ömrünü bir tefekkür üveyki gibi geçirir. Şayet bir tümseğe ayağı takılsa, fikir dünyasını zikirle buud-laştırır; tedbirden teslim, temkinden tefvîze geçer; âlemin me-safelere esir düştüğü yerlerde o, göklerde tayerân ederek hede-fine ulaşır...

Orada da bir mevhibe-i ilâhî söz konusudur. Biz aklımızı son sınırına kadar kullanırız. Aklın da bir serhaddi vardır, ora-ya kadar gideriz. Eğer problemler hâlâ çözülmüyor ve karşımı-za bir sürü çözüm bekleyen problem çıkıyorsa, Cenâb-ı Hakk'a daha bir ciddî yönelir, O'nun katından bir çıkış yolu bekleriz. Allah Teâlâ, akla hayale hiç gelmedik tarzda bir kısım çözümler ihsan edebilir. O ihsan kapısıdır ve o kapının anahtarı zikirdir, her çeşidiyle Cenâb-ı Hakk'ı anmaktır. Yani, kalbimizle O'nu anmak, düşünce dünyamızla O'na yönelmek, dilimizle O'nun isim ve sıfatlarını tekrar etmek ve Rahmân u Rahîm'e tam te-veccüh etmek... Evet, teveccüh teveccühü netice verir; siz teveccüh eder, yüzünüzü güneşe çevirirseniz, gözbebeğinizde güneş belirir. Çiçekler güneşe bakmakla açıldıkları gibi siz de Allah'a yönelirseniz, gönlünüz, sırrınız, hafniz ve ahfânız açılır. Latife-i Rabbâniyeniz inkişaf eder, ilhama davetiyeler çıkarmış olursunuz. Sadece aklın kaba kurallarının elinden alacağınız sadaka-cıklara bağlı kalmazsınız; aynı zamanda ilham hazinelerinden gelen esintilerle de beslenirsiniz. Akla hayale gelmedik şekilde bir kısım sünûhat ve tulûat, kalbe gelen ilhamlar, derin duyular ve seziler olur. İşte zikir, böyle bir neticeye götüren bir müracaat yolu; bir açılma isteğini ortaya koyma tarzı ve üslubudur.

İnsanın, gücünün yetmediği, kendi tâkatiyle başa çıkamadığı hâdiseler karşısında “Kudreti Sonsuz”un rahmet ve inâyetine sığınma koridorudur. “Allah’tan başka hakikî güç ve kuvvet sahibi yoktur, sadece O vardır.” hazinesini kullanma, o hazineden alacağı ilham adındaki altın anahtarlarla problemlerin kilidini açma yoludur.

Bir taraftan zikir, daha sağlıklı düşünmeyi ve meseleleri halletmeyi, fikrî tıkanıklıkları aşmayı netice verirken, diğer taraftan da, fikirden zikre geçilir; fikir de zikri doğurur. Bazen derin bir tefekkür, aşk derecesinde bir zikretme lüzumu doldurur insanın gönlüne. Kâinat kitabının birkaç sayfasını çevirip, mütalaa edince gönül coşar da Rabbini anmak, onun isimleriyle susuzluğunu gidermek ister. Fikir, elinizden tutup sizi ubûdiyete götürür.

Ve böylece salih bir daire meydana gelir. Zikir, sizi fikirde yeni ufuklara ulaştırır; daha evvel dar aklınızla, kevnî veya tekvînî mantığınızla düşünüyorken, zikir sayesinde letâif-i Rabbâniyeniz devreye girer ve artık onlar da düşüncenize yardımcı olur. Daha farklı bir derinlikte tefekkür etmeye başlarsınız. Tefekkür öyle bir eşiğe gelir ki, başınızı secdede bulur ve tekrar O’nu anmaya durursunuz. Fikir ve zikir, birbirini sürekli besler; destekler. Birinin kolunun kanadının kırıldığı yerde, diğeri arkadaşına kol kanat olur; elinden tutup uçurur onu.

Akılla vahiy arasında da aynı münasebeti düşünebiliriz. Onun için dedim ki, akıl, vahyin vesayeti altına girdiği zaman gerçek değerine yükselir. Yoksa belli bir noktadan sonra akıl karanlık görmeye başlar, karanlıklara teslim olur. Fakat o idrak edemediği ve kavrayamadığı meseleler karşısında vahyin rahlesi önünde diz çökse, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hak’tan gelen esintilerle yeniden önü aydınlanır; karşısında bambaşka ufuklar açılır. Dolayısıyla, o da hiç hız kesmeden yürür.

Akıl, kâinatı ve tabiatı düşünmeyi esas alan natüralist bir mülâhazayla veya kozmos düşüncesine bağlı olarak bazı şeyler ortaya koyabilir; fakat bu sadece Allah’a (celle celâluhu) inanmayanlar için böyledir ve yalnızca onlar için bir ölçüde yeterli olabilir. Çünkü onlar, ötesini zaten görememektedirler. Ne var ki,

Allah'a inanan insanların sadece aklın ürünleriyle tatmin olmaları mümkün değildir. Düşünce ufuklarını mutlaka genişletmeleri, derinleştirmeleri lazımdır. O da ancak vahiyle mümkün olur.

Soru: Hocam, Âl-i İmran Sûresi'nin son âyetlerinde de tefekkür ve zikir beraber anılıyor...

Cevap: Evet, bu âyet-i kerimelerde meâlen şöyle buyruluyor: *"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün bir-biri ardınca gelip gidişinde, düşünen insanlar için elbette âyetler vardır. Onlar ki Allah'ı kâh ayakta divan durarak, kâh oturarak, zaman zaman da yanları üzere uzanmış olarak zikreder; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: 'Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!'"*¹⁹⁴

"Ulü'l-elbâb" ifadesi kullanılıyor; sadece "akıl sahipleri" nin o âyetleri görüp, üzerlerinde düşünecekleri belirtiliyor. Bu ifadeyi, öncesi ve sonrasıyla değerlendirecek olursak, "akıl sahipleri" sözünün "Latife-i Rabbaniye sahibi, akıl ve kalb izdivacına muvaffak olmuş insanlar." demek olduğunu anlarız. Yani, hem aklın ayağını kullananlar, hem de vahyin kanadıyla uçanlar... Onlar, hayatlarını zikre bağlamış kimselerdir; hayatlarını zikirle süslerler; hiç hız kesmeden, sürekli zikrederler. Ayaktayken, oturuyorken ve uzanmışlarken Allah'ı zikrederler. Uzanmış hâldeyken bile O'nu zikretmeleri bir iç anıştır. Âyette bu üç pozisyon da kaydedilerek, zikrin sürekliliğine dikkat çekilmektedir. Evet, onlar hayatlarının her safhasını, hemen her faslını zikirle derinleştiren, zikirle süsleyen insanlardır.

Âyet-i kerimede "...zikrederler" sözünden sonra yine "tefekür ederler" denmektedir. Görüldüğü gibi tefekkürle başlanmış, zikre geçilmiştir. Daha sonra zikir, tefekkür adına yeni ufuklar açmış ve bu defa da zikirle açılan o ufka göre düşünceler hâsil olmuştur. Âyetteki zikir ve fikir kelimeleri mastar ya da mazi olarak değil, muzari fiil kipinde kullanılmıştır. Muzari, geniş zaman kipidir. Öyleyse onlar, dün düşündüler, bugün hâlâ

¹⁹⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/190-191.

düşünüp tefekkür ediyorlar ve yarın da ayrı bir tefekkür deryasına yelken açacaklar... Onlar, hayatlarını sürekli zikir-fikir arası seyahatlerle mânâlandırırılar. Devamlı okur, peşi peşine yeni yorumlar ortaya korlar; yeni yorum ve okumalar onlara yeni ufuklar açar; o yeni ufuklara göre de daha farklı şeyler düşünürler. Ve hayatlarını hep böyle düşünce ve zikir arası bir dantela gibi örler.

Âyette daha sonra, “*Ey Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın.*” denmekte ve düşünceye son nokta konmaktadır. Evet, o kadar düşünüp öyle zikreden bir insan, kâinattaki hiçbir şeyi bâtil, abes ve değersiz görmez; her şeyde bir hikmet tecellisi müşâhede eder.

Soru: *Efendim, biraz önce tefekkürün zikirle buud kazanması ve derinleşmesini anlatırken zannediyorum o âyet aklınızda değildi. Fakat aynen Kur’ân’daki sisteme göre değerlendirme yaptınız. Bu melekeyi kazanmak için Kur’ân’la çok meşgul olmak mı gerekiyor?*

Cevap: Kur’ân-ı Kerim’le çok meşgul olmak, Kur’ân’ı çok iyi bilmek, onun bütünü bir harita gibi göz önünde tutabilmek oldukça önemlidir. Fakat daha da önemlisi, Kur’ân’a itimat etmek, güvenmek ve gönlü ona vermektir. Zannediyorum, bir insan samimâne, sâfiyâne gönlünü Cenâb-ı Hakk’a verir ve Kur’ân’a bir çırak olarak teslim olursa, bütün tenkit mülâhazalarından uzak kalır ve ona teveccüh ederse, aklına hayaline hiç gelmedik şekilde ufuklar açılır önünde.

Zikirle fikir yolu açılır, zikir size yeni düşünme ufukları açarsa, oradaki çok küçük esintilerle bile, sizin onca beyin cehdi ortaya koymanıza rağmen elde edemediğiniz şeylere mazhar olabilirsiniz. Bu, Kur’ân’a tam teslimiyetinizin, onu tam kabulmenizin, nefsinize rağmen aklınızın ermediği noktalarda bile baştan tam teslim olmanızın bir semeresidir. Zaten, bizler için kapalı gibi görünen hususlar da ancak böyle bir teveccüh ve teslimiyet sayesinde açılabilir.

O sayede, dil kaidelerine, sarf ve nahive, gramere takılan insanların takıldığı yerlerde siz ne mucizeler ne belîğ ifadeler

görürsünüz. Başkalarının kendi kıt idraklerinden dolayı “Şu âyet orada değil de şurada olacaktı!” demesine mukabil siz “Aman Allahım, ne müthiş bir münasebet var burada!” dersiniz. Onlar akıllarına takılır yolda kalırlar; fakat siz, Cenâb-ı Hakk’ın yolunuza açmasıyla saygı ve hürmet kanatlı atınızı mahmuzlar daha ileriye sürersiniz.

Karma İndeks

A

Abbasîler 89, 90
Abdullah b. Huzâfe 89
Abdullah İbn Ömer 51
Abdurrahman b. Müll 110
Abdülmeçid Efendi 215
âdât-ı Sübhâniye 33
adem âlemleri 190, 191
Ahmed Behçet 224
Ahmed İbn Hanbel 46, 175
akıl sahipleri 228
aktif sabır 129
Ali el-Kâri 50
Alvar İmamı 105, 156
A'meş 46
Ankara 106
Arap âlemi 113
Ashab-ı Kehf 96
Atlantis 108
Azrail 44

B

Bağdat 86, 90, 201
Barla 118
Bast-ı zaman 42
Bedir 88
Bediüzzaman 62, 64, 93, 99, 142,
154, 169, 174
Bergson 171
Bilecik 90
Brahmanizm 206

Buhâra 86
Bursa 12, 90, 146
Bursa Ulu Cami 146
Büyük Cevşen 60, 61

C

Cebraîl 49, 160, 212
Cebriye 191, 193
cehalet 140, 141, 142
Celal Efendi 48
Celcelûtiye 69, 75
Cemal Paşa 141
Cemâlullah 82
Cevşen 60, 61, 67, 69, 75
Ceziretü'l-Arab 93
Cibril (a.s.) 148
cihad 87, 88, 112, 140

Ç

Çanakkale 120

D

Davud (a.s.) 96, 185
debîbü'n-neml 205
Dehlevî 43
Denizli 118
Devlet-i Âliye 141, 142
Dua İnsanı 77
düalizm 171
dünyasomatik hastalık 188

E

Ebû Bekir (r.a.) 95
 Ebû Dâvûd 86
 Ebû Eyyub el-Ensârî 87
 Ebû Hanife 86
 Ebû Leheb 94
 Ebû'l-Leys Semerkandî 175
 Ebû Musa el-Eş'arî 198
 Ebû Osman en-Nehdi 110
 Ebû Said İbnü'l-Muallâ 132
 Ebû Talha 87, 88
 Ebû Zerr 216
 Ehram 224
 Emeviler 89
 Emirdağ 118
 emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-
     münker 109, 110, 131, 133
 ene 162
 entüisyon 171
 er-Riâye li Hukûkillah 198
 Eüzü besmele 74
 Evrâd-ı Kudsiye 61
 evvâbîn 52
 ezan 45

F

fakirlik 140
 Faust 170
 Fethu Babi'l-Înâye 50
 fikir çilesi 223, 224, 225
 Firdevsî 190
 fuâd (latîfe-i Rabbaniye) 212
 fukaha 42
 Fütûhat-ı Mekkiye 43

G

Ganj Nehri 39
 Gavres 98

gyibet 121, 122, 165, 174
 Goethe 170
 Gümüşhânevî 55, 60, 65

H

hacc 31, 193
 Hala Sultan 88
 Halid b. Velid 90
 Haşir Risalesi 215
 havf u recâ 186
 Hazreti İbrahim 96, 97
 Hazreti Musa 96, 127, 198
 Hazreti Osman 182
 Hazreti Ömer 90, 182
 Hazreti Süleyman 201
 Hazreti Yunus 184
 Hazreti Yusuf 72
 Hermetizm 206
 Hızır (a.s.) 69, 113
 Hicaz 86
 hicret 86, 87, 90, 96, 118
 Hilal b. Ümeyye 111
 Hindistan 86
 Hoca Sabri Efendi 222
 hoşgörü 134, 147
 Hubeyb 45
 hulûl 40
 Hulûsî Efendi 222
 Hücümât-ı Sitte 159

I

Irak 86, 141
 ırkçılık 136, 137
 Isparta 118

İ

İbn Cahş 103
 İbn Mesud 131

İbn Ömer 51
 İbrahim b. Yezid En-Nehaî 185
 İbrahim Ethem 197
 İbrahim Hakkı 128, 171, 209
 iftirak 140, 142
 İhlas Risalesi 221
 İkinci Murad 141
 i'lâ-yı kelimetullah 78, 109, 110,
 125
 ilme'l-yakîn 154, 155
 iltica buudlu haşyet 14, 215
 İmam Azam Ebû Hanife 86
 İmam Gazzâlî 12, 62, 63, 65, 69,
 77, 169, 182, 198, 208
 İmam-ı Rabbânî 219
 İmam Malik 86
 İmam Şâfiî 86, 182
 İran 86
 İsmail Hakkı Bursevî 209
 İsm-i A'zam 65, 66, 67, 68, 69, 70
 İstanbul 81, 87, 106, 124, 140
 istidrac 40, 145
 istirâk-ı sem 38, 39, 40
 İzmir 106

K

Kâ'b b. Malik 111
 Kâbe 172, 173
 kabz u bast 186, 188
 kâinat kitabı 207
 Kalbin Zümrüt Tepeleri 186, 214,
 215
 kalb ve kafa izdivacı 172
 Kant 171
 Kastamonu 117
 Keloğlan 162
 Kenz-i Mahfî 205, 209
 Kerem ile Aslı 162
 Kestanepazarı 123, 148

Kıbrıs 88
 Kırık Testi 202
 kolektif şuur 21, 122
 kulak hırsızlığı 38
 Kureyş 95
 Kütüb-ü Sitte 50

L

Lâhikalar 222
 Larnaka 88
 latife-i Rabbaniye 212
 Lem'alar 184
 Lokman (a.s.) 213

M

Makam-ı Mahmûd 51
 Malazgirt 90
 Mâlik-i Hakikî 39
 Mârifetname 209
 Mecmûatü'l-Ahzâb 55, 59, 60,
 203
 Medine 48, 87, 94, 95, 112
 Mefisto 170
 mehdî 40
 Mehmet Kırkinci 47
 Mekke 57
 Mesih (a.s.) 96
 Mesih-i mev'ud 40
 meşîet 190, 191, 192, 193
 Mevlâna 201, 202
 Mısır 224
 muhaddis 86
 Muhammed (s.a.s.) kaneviçesi
 97
 Muhâsibî 63, 166, 198, 200
 Muhyiddin İbn Arabî 43, 208, 208
 Mus'ab'lık 103
 Mutezile 191, 193
 Muvatta 86

müceddid 40
Mürâre b. Rebî 111
Müslim 51, 86

N

nefs-i emmare 206
nefs-i levvâme 216, 217
Nesaî 86
Nese 86
Nesimî 117
Nuh (a.s.) 97

O

Odetta 158
Orhan Gazi 90
Osman Gazi 90
Osmanlı 88, 128, 141, 142

P

psikosomatik 188

R

Recaizâde 175
rekâik 110
riya 35, 47, 62, 74, 76, 77, 176,
185, 190, 204, 205
rönesans 87, 130, 133

S

Said 50, 62, 118, 124
Said b. Mansur 50
Salih (a.s.) 97
Sekîne 61, 66, 75
selef-i salihîn 61, 78, 87, 110,
114, 225
Semerkand 86
Sızıntı 170
Sicistan 86

Sindâbâd 86
Söğüt 90
Suffe 203
Suriye 141
Süleyman b. Mihran 46
Sümmânî 117
Sürâka 95
Süveybe 94

Ş

Şah-ı Geylânî 146, 154
Şâzilî 169
şeytan 170
şirk 35, 47, 105, 124, 175, 185,
191, 213

T

taabbüdi/-lik 31, 32, 33, 45
Tâbiîn 37
tâdil-i erkân 42
Tahmîdiye 66, 75
takvâ 138, 139, 163
tasavvuf 139, 157, 172, 215
Tebuk 112
tecellî-i ilâhî 65
Teheccüt 51
Tenbihü'l-Gafilin 175
tevbe 111, 117, 145, 167, 186,
187
Tirmiz 86
Topkapı Sarayı 90
Tuğrul Bey 90
Türk dünyası 113

U

Ubâde b. Sâmit 59
Uhud 88, 162
ulü'l-elbâb 228

Ü

- ülfet 118, 154
Ümmü Cemil 94
Ümmü Haram 88
Ümm'ül-Kitab 59
Ümmü Seleme 60
Ürdün 141, 142
Üstad 33, 43, 47, 53, 55, 59, 60,
62, 63, 66, 74, 75, 76, 93,
97, 102, 109, 114, 117,
118, 124, 129, 134, 137,
140, 143, 162, 167, 169,
191, 197, 199, 202, 212,
215, 221, 222, 225

Y

- Yezid 87, 185
Yunus Emre 84, 190

Z

- Zât-ı Ulûhiyet 68, 186, 192, 193,
215, 224
Zerdüşizm 206
zikir 226
zulüm 213
zühd 110, 173

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

- Abd İbn Humeyd**, İbn Nasr Ebû Muhammed (v. 249 h.); **el-Müsned**, [Tahkik: *Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmud Muhammed Halil es-Saidî*], Mektebetü's-sünne, Kahire, 1408/1988.
- Abdürrezzak**, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam (v. 211 h.); **el-Musannef**, I-XI, [Tahkik: *Habiburrahman el-Âzamî*], el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403 h.
- Ahmed İbn Hanbel**, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (164-241 h.); **el-Müsned**, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.
- Alûsî**, Ebu's-Senâ, Şehâbeddin Mahmud İbn Abdillâh (v. 1270 /1854); **Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'-u'l-mesânî**, I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Bediüzzaman**, Said Nursî; **Barla Lâhikası**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Emirdağ Lâhikası 1-2**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Hutbe-i Şâmiye**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Kastamonu Lâhikası**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Lem'alar**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Mektubat**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Mesnevî-i Nuriye**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Sözler**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Şuâlar**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- _____, **Tarihçe-i Hayat**, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- el-Beyhakî**, Ahmed b. Hüseyin (v. 458 h.); **es-Sünenü'l-kübrâ**, I-X, [Tahkik: *Muhammed Abdulkâdir Atâ*], Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.
- el-Bezzâr**, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (215-292 h.); **el-Müsned**, I-IX, [Tahkik: *Mahfûzurrahman Zeynullah*], Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/ Medine, 1409 h.

- Buhârî**, Ebû Abdillâh, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); **Sahîhu'l-Buhârî**, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.
- el-Cürcânî**, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 816-1413); **et-Târîfât**, baskı yeri yok, ts.
- ed-Dârimî**, Abdullah b. Abdîrahmân (181-255 h.); **es-Sünen**, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- ed-Deylemî**, Ebû Şucâ Şireveyh İbn Şehredâr (445-509 h.); **el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb**, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî es-Zağlûl], Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1986.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413/1992).
- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ**, I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- Ebû Ya'lâ**, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsilî et-Temîmî (v. 307 h.); **el-Müsned**, I-XIII, [Tahkik: Hüseyin Selim Esed], Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.
- Gülen, M. Fethullah**, **Kalbin Zümürü Tepeleri 1**, Nil Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, **Kulûbu'd-dâria**, Nil Yayınları, İstanbul, 2010.
- el-Hâkim**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbü'rî (v. 405 h.); **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, I-V, [Tahkik: Mustafa Abdülkadir Atâ], Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1990..
- İbn Abdilberr**, Ebû Ömer Yusuf İbn Abdillâh en-Nemirî (368-463 h.); **Câmiu beyânî'l-ilm**, Dâru'n-neşr/Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1398 h.
- _____, **et-Temhîd**, I-XXIV, Vizâratü'l-evkâf ve's-şuûni'l-islamiyye, Mağrib, 1387 h.
- İbn Asâkir**, Ebu'l-Kasım Sîkatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, **Târîhu Medîneti Dimaşk**, I-LXXX, Dâru'l-Fîkr, Beyrut, 1421-2001.
- İbn Ebî Şeybe**, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); **el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr**, I-VII, [Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut], Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.
- İbn Hacer**, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); **Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, I-XIII, [Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbakî-Muhibbuddin el-Hatîb], Dâru'l-mâriفة, Beyrut, 1379.

- İbn Hibban**, Ebû Hâtîm Muhammed İbn Hibban İbn Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354 h.); **Sahîhu İbn Hibban**, I-XVIII, [Tahkik: Şuayb el-Arnaut], Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1414/1993.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (207-275 h.); **es-Sünen**, I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).
- İbnü'l-Cevzî**, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (v. 597 h.); **Keşfu'l-Müşkil min Hadisi's-Sahîhayn**, [Tahkik: Ali Hüseyin el-Bevvâb], Dârun-neşr, Dâru'l-vatan, Riyad 1997/1418.
- İbnü'l-Esîr**, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (v. 630/1233); **Üsdü'l-gâbe**, VIII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1417-1996.
- Mâlik b. Enes**, Ebû Abdullah el-Esbahî (93-179 h.); **el-Muvatta**, I-II, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.
- el-Münâvî**, Muhammed el-Med'uv bi Abdirraûf (v. 1031/1622); **Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmî's-sağîr**, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-küb-râ, Mısır, 1356 h.
- Müslim**, Ebû'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); **Sahîhu Müslim**, I-V, [Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî], Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- en-Nesâî**, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1991.
- en-Nevevî**, Ebû Zekerriyya Yahya İbn Şeref (631-676 h.); **Şerhu Sahîhi Müslim**, I-XVIII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392.
- er-Râzî**, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606/1210); **Mefâtihu'l-gayb**, I-XXXII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1981/1401.
- es-Sehâvî**, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (v. 902/1497); **el-Makâsîdü'l-hasene; Daru'l-kütübi'l-ilmîyye**, Beyrut, 1399 h.
- es-Süyûtî**, Abdurrahman b. el-Kemal Celâleddîn (849-911 h.); **ed-Dürü'l-mensûr**, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993 h.
- _____, **el-İtkan fî ulûmi'l-Kur'ân**, I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1411/1991.
- eş-Şafîî**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İdris (v. 204 h.); **el-Ümm**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1393 h.

et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. 360 h.); **el-Mu'cemü'l-*evsat***, I-X, [Tahkik: Tarık b. İvazullah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî], Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415.

_____, **el-Mu'cemü'l-*kebîr***, I-XX, [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi], Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd (v. 204 h.); **el-Müsned**, Dâru'l-mârifetü, Beyrut, tsz.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (209-279 h.); **el-Câmiu's-Sahih**, I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

SOHBET-İ
CÂNAN

KIRIK TESTİ - 2

M. Fethullah Gülen

SOHBET-İ
CÂNAN

KIRIK TESTİ - 2

M. Fethullah Gülen

İçindekiler

Sunuş Yerine / Acı Çiçeği.....	9
Canlarla Sohbet.....	13

Kur'ân'ın Sihirli Ufku

Kur'ân ve Vahiy.....	19
Kur'ân-ı Kerim'in Sırrı.....	20
Kur'ân, Hazinesini Kimlere Açar?.....	24
Kur'ân-ı Kerim'in Üslûbu.....	26
Âyetler Arasındaki Münasebet.....	30
Kur'ân Okumada Asgarî Ölçü.....	33
Kur'ân'ın Gurbeti.....	35
Kur'ân'ın Şahitleri.....	37
Kur'ân Okuma.....	41
Kur'ân Kültürü ve Sahabe.....	44

Peygamberlik Müessesesi

Nebi Vesâyeti.....	53
Peygamberlere Saygı ve Bozulan Dengeler.....	55
Hz. Peygamber'in Diğer Nebiler Arasındaki Konumu.....	60
Ne Kadar Peygamber Geldi?.....	62
Nübüvvet ve Mevhibe-i İlâhiye.....	63
Allah Resûlü'ne Karşı Gösterilmesi Gereken Hürmet ve Tazim.....	64
Ayan-ı Sabite ve Efendimiz.....	65
Peygamberler ve Hakikat Aşkı.....	65

Perspektif

İlâ-yı Kelimetullah veya Mukaddes Vazife.....	69
Zikir ve Aksiyon.....	69
Rahmet Yağmurları ve Mefkûre.....	72
Nefs-i Emmâre ve Mefkûre.....	73
Tebliğ Vazifesi ve Ciddiyet.....	77
Melekler Tesbihle Yaşar, Peygamber Efendilerimiz de Tebliğle....	79
O'nun Adıyla Oturup Kalkmak.....	87
Şu Hale Bakın!.....	90
Beklenti.....	90
Adanmışlık Ruhu.....	91
Kara Sevdalılar.....	91
Mü'mince Görüntü ve Hâl Dili.....	94
Gönüllüler Hareketi ve Sevgi Mahrumları.....	102
Hayret Ediyorum ve Kırgınım....	105
“Sevgi” Sözümüz Var!.....	107
Cenâb-ı Allah Biliyor ve Milletimiz Gerçekleri Görüyor ya!.....	108
Karar ve Kanaat.....	111
Vefat Sonrası Sevk ve İdare.....	114

Hangi Parti?.....	116
Gurbette Bir Bayram Sabahı.....	122
Bunlar, Son Sözlerim Olabilir!.....	126

Manzara

Yıkık Bir Dünya ve İhsanlar Kuşağı.....	133
İzzet ve Zillet.....	139
İslâm Dünyasında Hal Boşluğu.....	143
Dinî Hayat ve Ciddiyet.....	144
Biz Gönülden İnandık mı?.....	145
Safvet ve Diriliş.....	146
İslâmî Denge ve Mürşid İhtiyacı.....	148

Nefis ve Vicdan Mekanizması

Sâlih Amellere Güvenmeme.....	151
Süreklilik.....	152
Karizma.....	153
Takıntı.....	157
Şeytanın En Can Alıcı Silahı: Şehvet.....	158
Vicdan Genişliğini Yakalayan ve Koruyanlara Allah'ın Lütufları.....	159
Kendini Bil.....	160
Şuurlu Ayna.....	163
“Ey İnsan, Kendini Oku!”.....	163
İltifat.....	166
Sürekli Hatırlanması Gereken Şey: Günah.....	168
Hata Yapanların En Hayırlısı.....	169
Düz İnsan.....	169
Yoga.....	170
Cerbeze ile İlim Olmaz.....	170
Aklı Kurban Etmek.....	170
Mahiyet-i Eşya ve Ehl-i Sünnet.....	171

Güzel Ahlâk.....	171
Eşyanın Hakikî Yüzü.....	174
Sohbet-i Canân.....	174
O'na Muhtacız!.....	176
Zât-ı Zü'l-Celâl ve Zü'l-Kemâl.....	178
Gözyaşları.....	178

Düşünce Atlası

Özü Muhafaza.....	183
İmana Mâni Hususlar.....	183
İlimden Beklenen Gaye.....	184
Akıl ve Kalb.....	185
Biz Yumurtanın İçindeki Cıvciv Gibiyiz.....	186
Eşyanın Perde Arkası.....	186
Bakmak ve Görmek.....	187
İnançsızlık Her Devirde Aynıdır.....	188
Düşünce Ufkunun Mihrabı.....	188
Hz. Ömer'in Tavrı.....	189
Gayretullah.....	191
Hayat Çekirdeği.....	193
Karma İndeks.....	195
Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler.....	199

SUNUŞ YERİNE

Acı Çiçeği

Çok zaman düşünürüm: Dağlarda, uçurumların, yarıların en sarp yamaçlarında yalnız başına açmış bir çiçeği hayal ederim. Bu bütün görkemiyle açılmış güzellikleri ne bir gören, ne de hatırlayan olacaktır aslında. Gökkuşağının bütün renklerini içmiş de dışarı taşımış görünen bu garip çiçeğin bu sadece hoyrat şimal rüzgârlarına binmiş görünmez atların cirit attığı tenhalıkta birkaç günlüğüne yaratılmasındaki hikmet ne olabilir acaba?

Ya da yapayalnız bir adamı düşünürüm. Evinden, yurdundan uzakta, içinde daüssıla kasırgalarıyla çömelmiş iki büklüm sofraya, yediği kuru ekmeğ mi yoksa avucunda külçeleşmiş hasret topakları mı, içtiği bir yudum su mu yoksa hicran yaşları mı bilinmez... Başını haleleyen endişe bulutları içerisinde dipdiri soluklar alıp vermekte; dalıp gittiği ufuklardan da ötedeki ufku yakalamakla meşguldür zihni.

Bir bebek düşünürüm sonra; uyuyan bir bebek. Ondan daha yalnız; ama ondan daha fazla “insan” kokan bir başka varlık bulunabilir mi? Hem bebek, hem de uykuda. Yani gaflet perdesini iki defa delmiş, hakikate giden yolda iki perdeyi daha aşmıştır o. O çocuğu özlerim işte. Onu düşünürken ılık bir mayıs

sabahının buğusu üzerinden tüterken, Boğaziçi'nin lacivert atlasının üzerindeki erguvan patlamalarını, zorlu mu zorlu geçen bir kışın sonunda gevşeyen buz tabakalarının altından boy vermek uğraşındaki kardelenleri, Hz. Âdem'in çocukluğu yaşamayışının ardındaki sırrı hatırlarım.

Ünlü İslâm düşünürü Sühreverdi-i Maktul'ün *garb-gurub-gurbet* kelimeleri arasında kurduğu muhayyilemi kışkırtıcı bağlantıları hatırlarım sonra. Garba, yani Batı'ya düşmüş, oraya Heidegger'in deyişiyle “fırlatılmış” insan, hem güneşin battığı karanlıklar ülkesine, hem de gurbete düşmüş demektir. O, daima vatanına, yani Işıklar Ülkesi'ne, yani Doğu'ya dönmek için yanıp tutuşmaktadır. *Kıssatu'l-Gurbetu'l-Garbiyye*'nin, yani 'Batı Gurbeti Hikâyesi'nin ana konusu, ruhun Batı'da yakalandığı esareten Doğu'ya dönerek kurtulacağı üzerine kuruludur.

* * *

“Acı çiçeği” dir lalenin bir başka adı. Yüzü kırmızıdır, çünkü içinde fokurdayan aşk ateşi (*nâr-ı aşk*) yüzüne vurmuştur. Ateş gibi yakıcıdır bu yüzden rengi; ve acıdan bağı yanmış, üstü başı yırtılmış gibidir. İçinde infilaka hazır bir volkan, kabuğunu muttasıl kanatmaktadır. Bu yüzden gönlü yaralı, elbisesi kanlıdır. Çılgındır asırlara sığmayacak emelleriyle; gamlıdır yapmak istedikleri yanında yapabildiklerini gördükçe. Nietzsche, “asırların deliliği”nden bahsetmişti, o delirmiş bir çağın sükûn bulacağı yatağı gösterdi.

Fakat lale yalnızca Hersekli Arif Hikmet'in dediği gibi, ayrılık acısının kanlı yarasını açtırmaz âşğın gönlünde; aynı zamanda ümit bahçesinde feyiz lalesini de göğertir;

*Dâğ-ı hu-geşte-i hicrân degül sinemde
Açdı gülzâr-ı ümidimde kaza lâle-i feyz.*

Bu bereketli feyizdir işte âşğın yegâne teselli kaynağı gurbette. Hasret, o kadar yoğunlaşmış, o kadar kesafet kazanmıştır ki varlığında, ete kemiğe bürünmüş, vatan diye görünmüştür ona neredeyse. Bu ise ayrıldığı sevgilisinin değil, bizzat ayrılığın onun içinde müstakil bir varlık kazandığı anlamına gelmiştir.

Ayrılık, “yaman kelime”dir; eyvallah. Lakin ya bütün bir çağ, bütün bir insanlık, bütün bir eşya ve dünya sürgüne çıkmışsa, o zaman ayrılık ne mânâ ifade eder ki? Her şey bir diaspora kasırgasının uğultuları arasında oradan oraya savrulmakta, birer suni uydu gibi, kendisine bir Arşimet noktası yakalayamadan yörüngeden yörüngeye çarpmaktaysa, artık vatanın mânâsı da değişmiş değil midir biraz? Vatan, üzerine tohum saçılabilen herhangi bir toprak olarak, kıyamet anında dahi elimizdeki fidanı dikmekle yükümlü olduğumuz anonim bir mekân olmamış mıdır henüz?

* * *

Şair boşuna dememiştir, “Gâh olur gurbet vatan, gâhi vatan gurbetlenir.” diye. *Sohbet-i Cânân*’dan yayılan altın tozu yüklü elektrik dalgaları, son örneklerinden birisini Konya’da Mevlâna türbesinde gördüğümüz Nisan Tası’ndan bozkıra billur damlalar hâlinde rehavetle dökülür gibi tıpkı, rahmet külçeleri hâlinde düşüyor giderek daralan kafeslerimize ve vatanımızın nasıl gurbete çıktığını, buna mukabil, gurbetin nasıl vatanlaştığını, vatanlaştırabildiğini cömert bahşişler hâlinde gönlümüze tutuşturuyor.

“*Evet, azap bulutları, ancak milletine hizmetin ve insanlığın mutluluğunun kara sevdalıları hürmetine rahmete dönüşecektir.*”

Çöl, “en büyük dua olan ızdırıp” yüklü azap bulutları sayesinde rahmete yeniden gebe kalacaktır. Çünkü vatan da, gurbet de izafileşmiştir onun nazarında. Mumdan mânâ kayıklarına binmiş ve ateş ummanlarına açılmıştır. Kur’ân gurbettedir, mesjid gurbettedir, Müslümanlar gurbettedir ve ilim gurbettedir artık. Bu yerinden oynamaz zannedilen mihverlerin gurbete çıkarıldığı bir delirmiş çağda, yerinde kalmaktan daha azim bir günah tasavvur edilebilir mi?

Yine de bir “şey” tutmalı değil midir bizi? Bir tutamak, bir ip, bir “sağlam kulp”, bir... *Sohbet-i Canân*’dan esen ruh, bize bundan böyle tutunacağımız bir dal, bir “yer” veya bir “şey”in olmaması gerektiğini, bizi ancak bir “yörünge”nin kurtaracağını

fısıldamaktadır: *mefkûre yörüngesi*. Bu yörüngeye girmek veya çıkmak; işte bütün mesele. Her şeyin gurbetten bir şekilde payını aldığı ve diasporadan diasporaya savrulduğu “mâriz” bir çağda bir “şey”, bir “cisim”, bir “yer” şeklinde anlatılamaz artık gaye. Aranan iksir, çağları ve kıtaları silen, önüne konulmuş sınırları taşıyan kuş kanadı dokunuşlarıyla eriten o “yörünge” ekseninde şekillenecektir çünkü:

“Mefkûre yörüngeli yaşayan insanlar lazım. Mefkûre yörüngeli insanlar, hem kendileri çok büyük bir ideale dilbeste olmuş, hem de hayatlarını o mefkûreye bağlı sürdürmeye azmetmiş insanlardır...”

“İnsan, gayesiyle insandır. Gayenin bir cismi yoktur; onu tutamazsınız, yakalayamazsınız. Fakat gelin görün ki tutulan, yakalanan, hissedilen ve değerlendirilen şeyler, ancak onun bir buudu olması itibarıyla kıymet kazanır. Hayat, bir mefkûreye, bir gayeye ve gaye-i hayale bağlı olarak değerler üstü değere ulaşır. Mü'minler de, gaye-i hayalleriyle, dar bir hayatta ebedî saadete namzet hâle gelirler. Allah'ın rızasını kazanma ideali ve mefkûresiyle onu görme, Cemal-i Mutlak'ı müşâhede etme finaline yürürler.”

Gayenin yörüngesi, mefkûrenin finali kadar gurbet karanlığından bilistifade yayılmış olan sahte mefkûrelerin butlanını da her saniye hissettiren bu derin sohbetler, Elitis'in o muhteşem “Çılgın nar ağacı” şiirinde dile getirdiği gibi, şafakta yeşeren yapraklarının ışıltısıyla bir zafer sevincinin renklerini coşturur içimizde. Dünyanın bulutlu gökleriyle savaşa çıkar. Ufuktan ufuğa bir ebedî umudu haykırır. Şeytanın, sayesinde karanlık perdesini yeryüzünün üzerine yaymaya hazırlandığı fırtınasını ışıktan süngülerle parçalar. Güneşin kucağına renklerinden sarhoş olmuş alaca kuşlarını azad eder ve en gizli rüyalarımızın bile üzerine altın tozu serpilmiş kanatlarını cömertçe gerer.

O, alev alev yanan yapraklarıyla yüzümüzü serinletmekle meşguldür şimdi.

Canlarla Sohbet

“Sohbet-i Canân” ı acaba “Canlarla sohbet” diye mi “Canân sohbeti” diye mi okumak lazım? İkisinde de sohbet halkasının “can” ve “canân” sıcaklığında oluştuğu açık. Ya cansınız ya da canân... Etrafında sohbet halkasının oluştuğu insan, öyle bir iklimden konuşuyor.

Fethullah Gülen Hocaefendi'nin üzerine gurbet hüznü çökmüş gönül dünyasının söz ürünleri bunlar...

Sorular var, cevaplar var...

Ama hepsi bir sohbet samimiyeti sıcaklığında...

Dünya savruluyor ve insanlar, özellikle bu savruluşun merkez üssünde oturan Müslümanlar zaman zaman düşünce ikliminde farklı noktalara düşüyorlar. Bizim de Hocaefendi'den farklı düşündüğümüz zamanlar oldu. Ama, biliyorum ki orada, Müslümanların savruluşundan derin acılara garkolan, insanlığı yakan her ateşle kavru lan bir gönül var. Dünyada bir yüreğe daha ışık taşımak için çırpınan, serâpâ sancılar içinde bir gönül adamı var.

Sözü, kıtalara dağılan gönül dostları tarafından okunan, yaşanan bir insan... Sırtında yumurta küfesi taşıyan ya da üzerine

ümitler yoğunlaşmış bir bebeğe yüklü bir anne... Sözüünü süzen, hayatını süzen ve çağlayanlar gibi coşkun his dünyasını süzen...

Hız. Mevlâna'nın pergel mecazını biliyoruz. Bir ayağı Tevhid'de diğeri ile dünyayı dolaşmak... Bu, evrensel bir davayı sırtlananların üslubu. Bu, üslubun değişik noktalardan değişik görüntüler vermesi kaçınılmaz. Bir ayağın hep Tevhid'de olduğunu dikkate almayanlar tarafından zaman zaman yadırganmalara maruz kalmak da kaçınılmaz. Mevlâna Hazretlerinin kimi sözleri de, diyelim bunların en bilineni olarak "Gel, gel!" çağrıları da yadırganmış bazı ahvalde. Oysa o çağrılar, dünyanın bir yerinde birilerinin yüreğini tutup, İslâm'la bütünleştirmiş... Kim bilir belki, ya da umulur ki, yadırgayanlar da, yadırgananlar da, yürekleri samimiyet, ihlas mecrasında aktıkça, ecre nail olacaklardır.

Sohbet-i Cânân'dan sadece birkaç paragraf seçerek, bu takdimi tamamlamak isterim. Bu tür, Allah'ın dost kullarının sözleri, bir imbikten süzülerek doğmuş ateş parçalarıdır. Yüreğine taşımalarını bilenlerin yüreğini ateşler ve yeni insanlık yolculuğuna çıkmaya vesile olur. Bence, yürekleri açarak okumak lazım... Ki tutuşturursun çoktandır külleşmiş dünyaları...

İşte birkaç cümlecik yüreği açık olanlara:

"...Bence Müslümanlığı yaşıyorsak onu Allah'ın istediği tarzda yaşamamız lazım.

Evet, *أَنَّمَا أَمْوَالُكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ* "Muhakkak ki mallarınız ve evlatlarınız sizin için imtihandır."¹ İmtihan... Bu dünyada kaybeden anne-babalar var, evlatlar var; kazanan anne-babalar var, evlatlar var. Kazanan toplum var, kaybeden toplum var. Kazanan mücahit var, kaybeden mücahit var. Kazanan muhacir var, kaybeden muhacir var. Bir ibtila, bir imtihan. Değişmeye gelince, biz değişirsek, seyr u sülûk-i ruhanîde değişen insanlar gibi değişmeliyiz. Bizim için başka türlü değişme olmaz; olmamalı. Başka türlü değişme dönemlidir. Kur'ân'dan mülhem ifadesiyle 'tezebzüb'tür. Bir oraya, bir buraya dönme; bu münafıkça bir

¹ Enfâl sûresi, 8/28; Teğâbün sûresi, 64/15.

davranıştır. Yalnızca bir kere değişmeli insan. Bundan sonraki her değişim bir adım daha O'na yaklaşma şeklinde olmalı. "Ben boynu tasmalı, O'nun azad kabul etmez kölesiyim." demeli. Eğer insanın bir kıymeti varsa, bütün kıymeti buradadır zaten."

Ve birkaç cümlecik daha:

"Allah'ın kulu ve kölesiyim." diyen birinin düşmanlara karşı göstereceği zillet Efendimiz aleyhissalâtu vesselâma raci olur. Halbuki mü'minin O'na olan intisabı O'nun başını her daim dik tutmasını gerektirir. Dolayısıyla diyalog adına girilen süreçte de Müslümanlar tavırlarını izzet-i İslâmiyye'den taviz vermeyecek şekilde ayarlama zorundadırlar. "Evet, bizlerin her zaman küfür düşüncesine karşı dimdik olmamız lazım. Sırtımızda taşıdığımız Müslümanlığımızdan utanmamamız lazım. Ne tarz-ı teleb-büsümüzden, ne selef-i salihinin yürüdüğü caddede yürümekten utanmamalıyız. Fakat bana öyle geliyor ki bizler daha ziyade mü'minlere karşı aziz, kafirlere karşı zelil davranıyoruz. Özellikle azıcık okumasını-yazmasını-konuşmasını bilen insanlar başkalarına tepeden bakmaya başlıyor. Çok büyük şeyler keşfetmiş gibi âlemi hor ve hakir görüyorlar. Kendisini Gazzâlî'ye, Şah-ı Geylanî'ye eşit görmeye başlıyor. Büyük insan görmemişliğin getirdiği boşluk bu. İnanıyorum onlardan birkaçını görseydik, Allah'la münasebetlerinde nasıl tavır takındıklarına şahit olsaydık utancımızdan yerin dibine geçerdik."

İşte bu kadar. Gerisi sizinle sohbet sahibi arasındaki gönül buluşmasına kalmış... Bereketli okumalar dilerim...

Ahmet Taşgetiren

Kur'ân'ın Sıhırlı Ufku

Kur'ân ve Vahiy

İlâhî kelâmdan insanların istifadesi açısından en elverişli tecellî, Kur'ân'ın tecellîsidir. O, insanların dillerine, anlayışlarına, hâllerine ve idraklerine uygun bir konuşma tarzı ve tecellîye sahiptir. Üslûbu, hedef aldığı kitlenin anlayış, algılayış ve idrak düzeylerini gözetir. Dolayısıyla Kur'ân, potansiyel olarak herkesin alıp değerlendirebileceği, istifade edebileceği bir tecellî dalga boyunda –bu tabiri bazı mahzurlardan kaçınma ve bu şekliyle çok mahzurlu olmayacağı mülâhazasıyla kullanıyoruz– nazil olmuştur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin inişi esnasında, bizim bildiğimiz âlemden başka bir âleme geçiyor; âdeta bizim âlemimize kapanıyordu. Bu âlemden ayrılıyor, bir başka buuda giriyordu. Bu meselede hususî donanımına sahip olmakla beraber, vahyin ağırlığını çok ciddî hissediyor; o âlemlerle irtibatın mânevî baskısını yaşıyor; vahyi almadaki zorluğu duyuyordu.

Vahiy alma ameliyesindeki bu ahz u ata (alıp verme) bizim için bir sırdır ve onu tam olarak izah edemiyoruz. Ancak belli benzetmelerle anlamaya ve anlatmaya çalışıyoruz. Meselâ, respektörler (alıcı aletler) mors alfabesiyle gönderilen değişik sinyalleri harflere ve kelimelere çevirir. Her gelen sinyal bir harfe, kelimeye

denk düşer. Reseptörün başındaki görevli kim olursa olsun belli sinyallerden belirli bazı harf ve kelimeleri alır ve anlar. Vahiy meselesini de, anlamayı kolaylaştırmak için kullanabileceğimiz bu benzetme çerçevesinde değerlendirebiliriz. Hâşâ ve kellâ, teşbih-te hata olmasın, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mahiyetine yerleştirilen binlerce mânevî reseptör vasıtasıyla her gelen ilâhî sinyal bir kelime olarak alınıyor. Bu inceliği kavrayamayan kimseler, "Efendimize vahiy mânâ olarak geliyor, o da mânâyı kelime kalıplarına ve şekillerine uyguluyor." diyorlar.

Bazılarının "Kur'ân'ın mânâsı Allah'tan, kelimeleri Efendimiz'den..." sözlerini duyunca çok üzül müştüm. Hayır, öyle değil; "Sadece mânâ vahyediliyor." diyemeyiz. Her gelen sinyal, bir harfe tekabül ediyor. Bunlar reseptörlerine gelince asıl mahiyetlerine uygun olarak çözülüyor. Bu konuda da Efendimiz'in mahiyeti kullanılıyor. Hem o öyle bir alma ki, Hz. Peygamberimiz "Rabbim, şu âyeti bir daha söyle." demiyor. Aksine, vahyi kaçırmamak için heyecanla ve acele hareket edince ikaz sadedinde "(Resûlüm!) Sana vahyedilene unutmamak için tekrarlarlarken hemen anında belleyeceğim diye dilini kıyılatma. Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu okutmak Bize ait bir iştir. O hâlde, biz Kur'ân'ı okuduğumuzda, sen de onun okunuşunu izle!"² buyruluyor. Yani âdeti, "Sen sadece konsantreye bak. O sinyaller senin vücuduna inince asıl kalıplarına dönecek." deniliyor. Öyleyse vahyi beşerî kalıplara bağlamak kesinlikle yanlıştır.

Arz ettiğim husus, meseleyi akla yaklaştırmak için kullanabileceğimiz küçük bir misal. Yoksa, vahyin gerçek mahiyetini ancak Allah (celle celâluhu) bilir.

Kur'ân-ı Kerim'in Sırrı

Soru: Kur'ân okurken, çoğu zaman doğrudan bize hitap ediliyormuş gibi hissediyoruz. Öyle âyetlerle karşılaşılıyor ve günlük hayatın iyi ya da kötü hâdiselerine değişik yönleriyle öyle

² Kıyâmet sûresi, 75/16-18.

temas edildiğini görüyoruz ki, Kur'ân'ın bizi takip ettiği duygusuna kapılıyoruz. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Herkes Kur'ân-ı Kerim'in kendisini takip ettiğini müşâhede edebilir mi?

Cevap: Kur'ân-ı Kerim ezelden gelip ebede gittiğinden, onun insanlara bakan menfezleri tevâfuklara her zaman açıktır. Fakat her şeyden önce o, Allah'ın kelâmıdır. Cenâb-ı Hak, bir dönemde konuşmuş ve artık konuşmuyor değildir. O, zaman üstü konuştuğundan, onun kelâmı da zamanı aşkındır ve Kur'ân, kelâm-ı nefsinin bizlerde kelâm-ı lâfzî şeklindeki nebeânından, feyezânından ibarettir. Biz, şartlarını yerine getirirsek, o feyezânı ve nebeânı her zaman ter ü taze duyabiliriz. İnsanların yazdığı yeni kitaplar çok geçmeden eskir, bazıları da ölür gider; falan tarihte falanın telif ettiği bir kitap olur; yani, mazi olur o. Kur'ân-ı Kerim için ise mazilik de yoktur, müstakbellik de. O, zaman üstüdür.

Risalelerde de anlatıldığı üzere, geçen seneki ve meselâ dünkü Kadir Gecesi, çok yakın oldukları hâlde onlara ulaşamıyoruz. Bir sene bekleyip, senenin günlerini dolaşırsak tekrar Kadir Gecesi'ni yakalarız. Fakat zaman üstü olan bir insan, dün, öbür günü, geçen seneki veya birkaç sene önceki Kadir gecelerini, gelecek bütün Kadir geceleriyle beraber görebilir. Onları aynı anda idrak edebilir. Çünkü o, meselelere ruhun ufkuyla bakar. Ruh ise, mekânla kayıtlanamaz, zamanla sınırlanamaz.³

Bu durum, bir bakımdan herkes için mukadder değildir. Bazı tabiatlar, bir hikmete binâen Allah (celle celâluhu) tarafından bu tür mazhariyetlere kapalı tutulmuştur. Bu kapalılıkları da, onlar için maslahattır, tehlikelerden korunmadır. Fakat mahiyet-i insaniye, potansiyel olarak bu ölçüde bir inkişafa müsait yaratılmıştır; yani insan, mahiyeti itibarıyla zaman üstü, mekân üstü olabilir, dünü yarınla beraber görebilir. Doğrudan doğruya huzur-u risaletpenâhiye ulaşabilir ve Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinleyebilir. Hz. Cibril'i Kur'ân okurken duyuyor gibi olabilir; Zât-ı Ulûhiyetin "bî kem u keyf" kendisine konuştuğunu duyabilir.

³ Bediüzzaman, *Mektubat* s.52 (On Beşinci Mektup, Birinci Makam)

Buna binâen, ehlullahtan bazıları, Efendimiz'den ve sahabeden hadis aldıklarını söylüyorlar. Hatta "Ben tâbiünim" diyen insanların sayısı az değildir, çünkü bahsettiğimiz bir keyfiyette sahabeyi görmüşlerdir. "Doğrudan doğruya Efendimiz'den emir aldım." diyen insanların sayısı da az değildir. Fakat bu şekilde zaman üstü yaşamak herkes için mukadder değildir demem de ulaşılması çok zor bir zirvedir.

Bazı tabiatlar, istidradi arz ettiğim gibi, gurur ve çalırma açık oluyorlar. Öyleyse, onlar için maslahat, ihsân-ı ilâhîyi ihsan etmemektir. Bundan dolayı, Cenâb-ı Allah da, bazılarına nimetlerini hissettirmez; fevkalâde şeyleri onlara hiç duyurmaz ve hiç yaşatmaz. Bu kapalılık kulun hayrı ve iyiliği içindir. Çünkü o tür mazhariyetlere erenlerin, onları gizli tutması, onlara bel bağlamaması, gurur ve kibre girmemesi, yakınlığına rağmen kendini uzak bilip daha yakınlarla ulaşma yolları araması ve en yakın olduğu zaman bile sürekli bir kapının arkasından sesleniyor gibi davranması gerekir.

Benim düşünce ve isteğim de hep bu çizgide oldu. Yani, çok yakın olayım; fakat kendimi pek uzak bileyim. Matmah-ı nazar olayım; ama öyle olsam bile kendimi kapıda bir Kıtımîr olarak dahi görmeyeyim. Rahman u Rahîm, beni öyle bir noktada tutsun ki, ben kendime hakikaten arpa kadar değer vermeyeyim. Şahsiyetimi ulûhiyet hakikati içinde eriteyim, yok edeyim. Fenâfillaha ve bekâbillah-meallaha ulaşayım ki, gerçek kıymet de oradadır; ne keşif, ne keramet, ne de harikulâde hâller... Gerçek kıymet "Sadece Rabbim, sadece Rabbim.." mülâhazasıdır.

Selef-i sâlihînin, kerametlere "erkeklerin hayız kanı" nazarıyla baktıklarını birkaç kez ifade etmiştim. Bu mülâhaza, fevkalâde hâllere mazhariyetten daha önemli bir mülâhazadır. Bu mülâhazanın birinci basamağı, Cenâb-ı Hakk'ın ihsanını ihsan etmemesi, duyurmaması vardır ki, bu doğrudan doğruya merhamet-i ilâhiyenin bir tecellîsidir. Kulun bu mevzuda kararlı olması ve bir tek onun rıza ve hoşnutluğunu talep etmesi de ikinci basamaktır. Öyle bir kulun nabız atışları hep "Sen... Sen..," şeklindedir. O, oturur kalkar Yunusvârî,

*Cennet Cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver Sen anı
Bana Seni gerek Seni*

der ve devam eder: “Bana şu anda kutbiyeti, gavsiyeti de ver-
sen, ‘Şah-ı Geylânî oldun’ da desen ve ben de onun gerekleri-
ni veya ona bağlı bütün eltâf-ı sübhâniyeyi duysam, hissetsem
ve yaşasam, görülecekleri görsem, Hz. Cibril’in sana kurbiyeti
içinde azamet-i heykeline şahit olsam... Ben bunların hiçbirisini
istemiyorum. Kendi küçüklüğümü kabul edecek bir duygu isti-
yorum Senden. Kendi küçüklüğümden Senin büyüklüğüne bak-
mak istiyorum.” İşte böyle bir duygu ve kararlılık, harikulâde
şeylere mazhar olmaktan çok daha büyük bir mazhariyettir.

Meseleye girerken, bir ara cümlecik olarak, Kur’ân’ın bizi
takibini kendimize vermememiz gerektiği hususunun hatırlattığı
bir iki noktayı söylemiş oldum. Tekrar asıl mevzuya döneyim:
Kur’ân bizi takip eder; çünkü o, Allah’ın kelâmıdır. Ona, bir kere
inmiş, bitmiş nazarıyla bakılamaz. Bir de ihsan-ı ilâhî olarak te-
vafuklar vukû bulur. Biz bir şey konuşuruz, daha sonra Mushaf’ı
açtığımızda o konuyla alâkalı bir âyet çıkar. O gün belli bir mev-
zuda konuşmuşuzdur, bakarsınız o gün okuduğumuz hizbimiz-
de o mevzu vardır. Namazda sûreleri sırasıyla okuyoruzdur, o
gün de bazı meseleleri müzakere etmişizdir, bakarsınız sıra mü-
zakere ettiğimiz meseleleri ihtiva eden sûreye gelmiştir. Belli ki
bunlar bizim üzerimizde, planlarımızın ötesinde cereyan eden
hâdiselerdir. Evet, bunlar bizim iktidarımızla olabilecek şeyler
değildir. Her şey, bizi bilen, o “Kitab”ı bilen ve hâdiseleri de
bilen bir Zât tarafından planlanıyor, programlanıyor ve biz o
kaderî senaryonun oyuncularını gibi rolümüzü oynuyoruzdur. O
bize bir şey üflüyor ve biz de hiç farkına varmadan onu söylü-
yor, onu mırıldanıyoruzdur.

Gördüğünüz gibi burada irademiz yok değil, bizim için de
bir irade söz konusudur; cebre düşmeyelim. Fakat meydana
gelen hâdise bütün bütün beşer iradesiyle hâsıl olacak gibi de
görünmüyor. Beşer kendi iradesiyle, istediği mevzuyu Kitab’ın

içerisinden onu açar açmaz nasıl bulabilir? Demek ki, Kur'ân'ın böyle bir takibi vardır. En azından meseleye bu zaviyeden bakabiliriz. Onun ezeliyeti, zaman ve mekân üstü olması, evveli ve âhiri bulunmaması demektir; yoksa, geçmiş zamanın son noktası demek değildir. Bir şeyin ezeliyeti sabit olunca, ebediyeti de sabittir. O ikisini birbirinden ayıramazsınız. Öyleyse ezeli ve ebedî olan bir "Kitap" bizi her zaman takip edebilir.

Kur'ân, Hazinesini Kimlere Açar?

Bir üçüncü mesele de şudur: Kur'ân'a itimat etmeniz; Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğuna inanmanız ve ona güvenmeniz; yani, sizin davranışlarınıza, hareketlerinize bağlı olarak ortaya koyduğunuz eserlerin sizin teşebbüslerinizle sâdir olmasından daha kat'î bir yakınle, "O Allah'ın kelâmıdır ve onun içinde her şey vardır. O ezelden gelmiştir, ebede gitmektedir." mülâhazasıyla Kur'ân'a teveccüh etmeniz çok önemlidir. Böyle bir iman ve itimat sayesinde, onu başkalarından çok farklı görür, çok farklı duyarsınız. Bir münasebetle arz etmiştim; siz şu karşıdaki şemâile şöyle bakarsanız, bakışınızı onun üzerine yoğunlaştırırsanız, gözünüzü teksif ettiğinizde şu dış yüzünün arkasında, hemen yarım metre arkada bir tablo daha görebilirsiniz. Onun üçüncü buudunu görürsünüz. Daha bir im'ân-ı nazar eder, bir arka görmeye sıçarsanız bir buud daha yakalayabilirsiniz. Biraz daha kendinizi zorlarsanız, gözlerinizi teksif ederseniz, bir buud daha görebilirsiniz. Ve gördüğünüz buud, bir önceki buuda nispeten biraz daha genişler, büyür, daha bir açılır hatta bu buudda okuduğunuz yazıları o perdede daha rahat okuyabilirsiniz.

İşte, Kur'ân-ı Kerim'e de, onda bir şeyler bulacağınız itimadı ve böyle ciddî bir inanmışlık içinde baktığınız zaman, başkalarının filozofça ve mütefekkirane bakmalarının çok ötesinde şeyler müşâhede edebilirsiniz. Ümmî de olsanız –ki biz hepimiz bir açıdan ümmî kategorisine dahiliz– çok daha derin şeyler görebilirsiniz. Çok engin şeylere şahit olabilirsiniz. Kur'ân, bir bahr-i bîpâyândır, uçsuz bucaksız bir denizdir. Fakat o kendisine itimat etmeyenlere, güvenmeyenlere karşı cimri ve kıskanç

davranır. Kendi kıt akılları ve eksik idraklerinden dolayı Kur'an'ı anlamayan, onun lafızlarına takılan, i'rabında hatalar arayan, ona –hâşâ– Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözü nazarıyla bakan ve Mütetekellim-i Ezeli'den gaflet eden insanlara karşı Kur'an-ı Kerim cimrice davranır; hazinelerini kıskanır onlardan.

Evet, Kur'an bazılarına cimri davranır; çünkü onların hakkı yoktur cömertliğe ve semâhate. Onlar semih bir gönülle Kur'an'a teveccüh etmiyorlar ki, Kur'an'ın semâhat sağanağına mazhar olsunlar. İçinde bir hazine var, diye bakmıyorlar ki, onun mücevherlerini bulsunlar. Bir şeyler bulacağına inanmayan birisi, altın damarı içerisinde yürüse dahi altına rastlayamaz. Fakat hassas bir insan, bir tanecik emare görse, ne yapar eder damara yol vurup gider ve altına ulaşır.

İşte, burada da karşılıklı bir takip etme vardır. Yani, siz Kur'an'da bir şeyler bulacağınıza inanır, onun âyetlerini hazineyi gösteren işaret taşları gibi bir bir takip ederseniz, o da sizi yakın takibe alır, hazine dairesinin kapısını açık bırakır. Neticede, onun aydınlatıcı tayfları arkasında, filozofların duymadığı şeyleri duyarsınız. Onun için, bazen bir ümmî, tekkedeki bir postnişin, İbn Sina gibi bir dâhinin duyduğunun çok üstünde duymuştur Kur'an'ı. Farabî sizin köyün çobanı kadar duymamıştır onu. İbn Rüşd, bir fevkalâdeliği olmayan mü'min kadar iman hakikatlerine muttali olamamıştır. Üstad Hazretleri de onlar için "Adî bir mü'min mertebesini ancak kazanmışlardır."⁴ diyor.

Onlar ilmî ve filozofça bakışlarını bir mercek gibi gözleri önüne koyuyor ve Kur'an'a öyle bakıyorlar. Dolayısıyla, Kur'an'a ait meânî, onların o bakışına göre şekilleniyor. Oysaki, Kur'an'a bakış; ulûhiyete ait yani açısından, ulûhiyete ait tayfları görme mülâhazasıyla olmalıdır. Cenâb-ı Allah, Kur'an'ı, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalbini, ruhunu ve his dünyasını tecrid ederek O'na indirmiştir ki; Efendimiz'in malûmât-ı sâbıkası "Kitab" a yeni renkler katmasın, onu bulandırmassın. Bu açıdan, bazı şeyler bilen ve bildiklerine güvenen, kendi malûmâtına itimat eden insanların, nazarî planda inansalar da, gerçekte inanmaları

⁴ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.591 (Otuzuncu Söz, Birinci Maksad).

biraz zordur. Öğrenegeldikleri bilgi kırıntıları, kendi rengini karıştırır Kitabullah'a. Karıştırır da hep o kıstas ve kriterlerle bakarlar, değerlendirirler ve tabii ki hep yanlış sonuç elde ederler.

Soru: *Kur'ân-ı Kerim ve Efendimiz hakkında "sonsuz" sıfatı kullanılabilir mi?*

Cevap: Kur'ân'a ve Efendimize "sonsuz" demenin hiçbir mahzuru yoktur. Biz hepimiz sonsuza, ebede namzediz. Sonsuz olacağız bir gün. Bir şeyin sonsuzluğunun kendinden olması başkadır, sonsuzluğun bir başkasıyla kıyamı başkadır. Hepimiz ölmek üzere ahirette dirilmeyecek miyiz? Bize lütfedilen nimetlerin her birisi sonsuzluğun bir tecellî dalga boyu olmayacak mı?

İşte, Efendimiz'in (aleyhi ekmelüttehâyâ) nuru da, ezelden ebede kadar bütün âlemleri tutmuştur; fakat o nur, kendi kendine ve kendinden değildir. Zât-ı Ulûhiyet'e "Vacibü'l-Vücut" deniliyor; bu ifade, "varlığı kendinden" demektir. Cenâb-ı Hakk'ın varlığı vaciptir, mümkün değildir. Mahlûkâta gelince, onlar "mümkünü'l-vücut" dur. Yani, onların vücuda gelmesi mümkündür; ama onları ancak vücutu kendinden olan bir zât, bir Hâlık-ı Mutlak vücut sahasına çıkarabilir.

Evet, Kur'ân-ı Kerim'in de, Resûl-i Ekrem aleyhisselâmın da kayyumiyeti Hayy u Kayyûm'dan, ebediyeti Bâki-i zül-Celâl'dendir. Onlar, Allah'ın varlığıyla kâimse şayet, hem Efendimiz ve hem de Kur'ân sonsuzdur.

Biz de o sonsuzluğun peşinde koşuyoruz. Şu fânî hayatımızı, sonsuz, ebedî, tükenmeyen bir hayata çevirmek için gayret gösteriyoruz. Bu ifade de doğrudur ve bu şekilde söylenmesinde bir mahzur yoktur. Bazıları, *Sonsuz Nur* isimli kitabın Arapça tercümesindeki *er-Risâletü'l-Hâlîde* adını görünce rahatsız olmuşlar. Maalesef, arz etmeye çalıştığım hususu ve hepimizin ebede talip olduğumuz hakikatini kavrayamamışlar.

Kur'ân-ı Kerim'in Üslûbu

Soru: *"Her nefis, her lâhza ölümü tatmaktadır. Sonunda bizim huzurumuza getirileceksiniz."*⁵ ve *"Ey iman edenler! Ne*

⁵ Ankebût sûresi, 29/57.

alışverişin, ne bir dosttan yardım beklemenin ve ne de bir kimseden şefaât ummanın mümkün olmadığı bir gün gelmeden önce, sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin, O'nun yolunda harcaın.”⁶ gibi âyet-i kerimeleri, muhatapları yetiştirici bir ikaz olarak mı anlamak lazım? Bunları, o âyetlerin öncesi ve sonrasıyla nasıl telif ederiz?

Cevap: Evvela, affınıza sığınarak ifade etmeliyim ki, bir eseri toplayıp düzenleme, meseleleri uzlaştırma, bağdaştırma ve biraz da tekellüfle arada irtibatlar kurma mânâlarına gelen telif sözü bir nakîseyi, eksiklik ve kusuru da tedâî ettirir, çağrıştırır. Bundan dolayı, başka kitaplardan farklı olarak Kur'ân-ı Kerim hakkında telif kelimesini kullanmamak lazımdır.

İman esasları, vahyin indirilişindeki keyfiyet açısından, Kur'ân-ı Kerim'in atkıları ve profilleri gibi esas olmuş; diğer meseleler ise, değişik yerlerde, o yerlerdeki durumlarına ve aradaki münasebete göre, siyak ve sibaka bağlı olarak iman esaslarının üzerinde örgülenmiştir. Bazen iman açıkça anlatılmış, insanlar inanmaya çağrılmıştır. Meselâ, pek çok yerde “Allah'a ve Resûlü'ne iman edin!”⁷ denilmiştir. Bazen de, “Böylece Allah, iman edip güzel ve makbul işler (sâlih amel) yapanları ödüllendirir. İşte onlara bir mağfîret ve çok değerli bir nasip vardır.”⁸ gibi âyet-i kerimelerde bir isim cümlesiyle imana işaret edilerek, doğrudan emir olmayan ihbarî bir üslûp kullanılmıştır. Fakat bu ihbarî üslûba terettüp eden şeyler itibarıyla o amelin bir farz ya da vacip olduğu anlaşılır. O ameli yapmamanın çok büyük bir hizlan ve hüsrân olduğu kavranır. Dolayısıyla, biz onu yapmanın farz, terk etmenin ise haram olduğuna inanırız.

Usûldeki prensipler açısından, emirler ve nehiyeler kendi mânâlarının yanında başka mânâlara da geldiği gibi, ihbarî cümleler de bazen, bütün akitlerde olduğu üzere, inşâî mânâ ifade eder. Bazen emir ya da nehiy için vaz'edilmemiş gibi görünen bir haber cümlesi sonuç itibarıyla emir veya nehiy ortaya koyar.

⁶ Bakara sûresi, 2/254.

⁷ Nisâ sûresi, 4/136.

⁸ Sebe sûresi, 34/4.

Bu emir ve nehiyeler bazen peşi peşine sıralanır, tafsilen anlatılır. Meselâ, özellikle yatsı namazlarından sonra okuduğumuz Bakara sûresinin 285. âyetinde meâlen, “Peygamber, Rabbi tarafından kendisine ne indirildi ise ona iman etti; mü’minler de (iman ettiler). Onlardan her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman etti. ‘Onun resûllerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz.’ dediler ve eklediler: ‘İştittik ve itaat ettik ey Rabbimiz, affını dileriz, dönüşümüz Sanadır.’ ”⁹ dedikleri haber verilerek iman esasları doğrudan doğruya ve ard arda sıralanmıştır.

Bazen de “O müttakiler ki, görünmeyen âleme (gayba) inanırlar. Namazlarını tam dikkatle ifa ederler. Kendilerine ihsan ettiğimiz nimetlerden infak ederler.”¹⁰ şeklinde icmalî ifadeler kullanılmıştır. Mutlak ve mukayyed olmak üzere değişik gaybalar olması itibarıyla, “Gayba iman ederler.” sözüyle herhalde gayba taalluk eden her şey murad edilmiş; yani, iman esaslarının tamamı kastedilmiştir. Bu iki âyette de doğrudan doğruya “İman edin” emri yoksa da mü’minlerin vasıfları ortaya konularak mü’min olma yol ve şartları gösterilmiş; böylece de iman zımnen emredilmiştir.

Gayb-ı mutlak bizim için, bilinmezlik mânâsına değil, ihata ve idrak edilmezlik mânâsına Zât-ı Ulûhiyet’tir; ulûhiyet hakikattir. Meleklerle inanma gibi diğer iman esasları ise mutlak gayb değildir, bizim gibi kimseler için gaybdır. Çünkü peygamberler melekleri görmüşlerdir, hatta bazı evliyanın da onlarla münasebeti olabilir.

Evet, bazı âyetlerde icmalî; ayrıntılara inmeden, özet hâlinde anlatım bulunmaktadır. Daha sonra, bir başka âyette de bu icmal tafsil edilmekte, etraflıca açıklanmaktadır. Fakat kullanılan lafızlar, ister inşâî cümleler olsun, isterse ihbarî cümleler, iman hakikatlerini vaz’a matuf ortaya konmuştur.

Bazı âyetlerde de, “usûl-i İslâm” dediğimiz, Müslümanların İslâm’ın şartları diye bildikleri namaz, oruç, hac, zekât gibi

⁹ Bakara sûresi, 2/285

¹⁰ Bakara sûresi, 2/3.

ibadetler; muâmelâta mütaallik meseleler ve hatta muâmelâtla alâkalı meselelerin fûruatı, yani asla nispetle ikinci üçüncü dereceden önemli dalları; Meselâ, ailevî münasebetler, ailevî münasebetlerde nikâh, nikâhın keyfiyeti, nikâhta haram olan hususlar, talak (boşanma) mevzuu, eşlerden birisinin ölmesi durumunda ortaya çıkan meseleler, çocukların nafakası, kocası müteveffâ bir kadının nafakası gibi mevzular ele alınmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, bazı mevzuları belli bir tertip üzere, hususî surette, etraflıca ve bir irtibat içerisinde ortaya koyarken ve biz anlatılanlardan Hazret-i Şâri'in maksadını anlayarak âyetleri okumaya devam ederken bakıyoruz ki, anlatılan konudan farklı olarak, o işin içinde istidrâdî gibi görünen bir âyet geliyor. Hiç münasebeti yokmuş gibi görünen, akla öyle gelebilecek bir mevzuya geçiliyor. Meselâ, insanın eşine karşı nazik ve lütüfkâr davranması gerektiği vurgulanırken bir de bakıyorsunuz, takva dairesine girilmesi emredilerek başka mevzuya geçilmiş gibi oluyor.¹¹ İlk bakışta münasebet yokmuş gibi görünse de, biraz im'an-ı nazarda bulunulunca görülüyor ki, aslında tam söylenmesi gereken söz, söylenmesi gereken en uygun yerde ifade ediliyor.

Başkalarının çok defa kuru, donuk, aynı konudaki şeyleri üst üste istif ederek meydana getirdiği kitaplardan farklı olarak, Kelâm-ı İlâhî, muhataplarını daima hüşyar tutacak bir üslup kullanıyor. Ayrıca, her meseleyi neticede bir iman esasına bağlıyor; dinin esasâtını tesis ediyor; bu tesiste kullanılması gereken malzemeyi bütünüyle kullanıyor ve neticede de mü'minler için çok önemli bir imanî rüknü hatırlatıyor. Az önce verdiğimiz misale dönecek olursak, eşler arasındaki münasebeti anlatırken birden ahireti, Cennet ve Cehennem'i nazara veriyor ve yapılan iyi ya da kötü amellerin bir karşılığı olduğunu, bu husus düşünülerek davranılması gerektiğini irşad buyuruyor. Dahası, o konuları anlatmanın yanı başında, inandırmanın yollarını da uygun bir şekilde kullanıyor. İnsanları, yolunca ve usûlünce inanmaya sevk ediyor.

¹¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/231; Ahzâb sûresi, 33/37; Mümtahine sûresi, 60/11.

Böylece Kur'ân-ı Kerim, meselelerimizi nasıl anlatmamız gerektiği hususunda bize de bir üslûp öğretiyor. Biz o üslûbu kullandığımız zaman insanlar inanır mı inanmaz mı, o ayrı bir mesele. Allah (celle celâluhu) kalblerini mühürlemişse inanmazlar. Fakat meselelerimizi o şekilde anlatırsak, biz inandırma adına lazım gelen şeyleri yapmış oluruz. Biz, her hâlimizle, her sözümüzle, her tavrımızla, her davranışımızla inandırıcı olma durumundayız. Ama inandırmak bizim vazifemiz değildir. Evet, biz güven kaynağı olmalıyız. Hâlimize, sözümüze bakan herkes demeli ki, "Bunlardan yalan sâdır olmaz." Fakat inandırma işine gelince, o ayrı bir fiildir ve onu Allah yaratır; ona bizim gücümüz yetmez.

Âyetler Arasındaki Münasebet

Kur'ân-ı Kerim, inandırmaya matuf değişik yollar kullanıyor. Meselâ, önemli bir hususu anlatıyor; insanların tûl-i emel ve tevehhüm-i ebediyet gibi mülâhazalarının olduğunu, bu mülâhazaların onları dünyevîliğe çektiğini ve faydasız işler arkasında dolaştırdığını anlatırken, dünyevîliklere kaydıklarını nazara verirken "*Her nefis her lâhza ölümü tatmaktadır. Sonunda Bizim huzurumuza getirileceksiniz.*"¹² diyor. Evet, her nefis her lâhza ölümü tatmaktadır. Kısmen ölmekte, kısmen dirilmektedir. Her insanın vücudunda da her an bazı hücreler ölmekte ve onların yerine başkaları yaratılmakta, beden sürekli bir tebeddül ve tagayyür yaşamaktadır. Gece ile gündüzün deveranı ve farklılığından alın da, insan vücudunda ölen hücrelerin yerine başkalarının gelmesine kadar kâinatta sürekli bir tebeddül vardır.

Şunu da ifade etmeliyim ki, bazılarının bu âyete "Her nefis ölümü tadacaktır." şeklinde meâl vermesi doğru değildir. Âyetin mânâsı "Her nefis, her lâhza ölümü tatmaktadır." şeklinde daha doğru olabilir. İşte, cüz'iyet planında ölümleri hatırlatmak suretiyle, gece ve gündüzlerin deveranından mevsimlerin değişmesine, bazı şeylerin ölüp bazı şeylerin dirilmesine ve mikro

¹² Ankebût sûresi, 29/57.

âlemden makro âleme kadar doğum ve ölümler ima edilerek insanların da fâni oldukları ve onları mukadder bir ölümün beklediği hatırlatılıyor. “Demek ki, bir gün siz de tamamen silinip gideceksiniz buradan. Cisminiz ve nefsanîyetiniz açısından bu dünya hesabına tamamen silinip gideceksiniz. Ruhunuz bâki kalacak. Öyleyse ona göre davranın, davranışlarınızı ona göre plânlayın.” deniliyor. Evet, ölümü emsalinden tecrid ederek ileride meydana gelecek bir vak’a şeklinde vaz’etmek çok inandırıcı olmaz; emsalini göstererek ölümü hatırlatmak inandırıcıdır. Her yönüyle muknî olan Kur’ân da böyle inandırıcı ve ikna edici bir üslûp kullanıyor.

Soruda zikrettiğiniz ikinci âyet, Bakara sûresinde, Âyetü’l-Kürsî’den önceki âyettir ve “*Ey iman edenler! Ne alışverişin, ne bir dosttan yardım beklemenin, ne de bir kimseden şefaât ummanın mümkün olmadığı bir gün gelmeden önce sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin.*”¹³ meâlindedir. Bu dünyada, insanlarla içli dışlı yaşıyorsunuz; dost ve arkadaşlarınız oluyor. Bazıları dünyevî işlerinizde size aracılık da yapabiliyorlar. Fakat önünüzde öyle bir gün var ki, o gün siz tek başınıza ve kendiniz olarak öleceksiniz, kendiniz olarak dirileceksiniz ve haşir meydana da tek başınıza kalacaksınız. Orada hiçbir şefaâtçi ve iltimasçı bulamayacaksınız. Çünkü o gün dostluklar, tavassutlar ve iltimaslar geçerli olmayacak. Öyleyse, o müthiş günde zor durumda kalmamak için bugünden infak edin. Edin de infakınız, öbür âlemde sizi kurtarsın. Yaptığınız infaklarla din-i mübîn-i İslâm’ı i’lâ vazifesinde bulunun ki, hiçbir şefaâtçinin şefaâtinin kabul edilmediği o yerde “Makam-ı Mahmud’un Sahibi” imdadınıza koşsun.

O âyet-i kerimeden sonra da pek çok âyette infaktan bahsediliyor. Mallarını Allah (celle celâluhu) yolunda harca yııp da infaklarının ardından minnet etmeyenlerin Rabbileri katından mükâfatlarını alacakları, onlar için hiçbir endişeye mahal olmayacağı ve üzüntü de duymayacakları; sadaka verilen kimselere

¹³ Bakara sûresi, 2/254.

minnet etmekle ve onları incitmekle o sadakaların boşa çıkarılmaması gerektiği; Allah'a da, ahirete de inanmadığı halde sırf insanlara gösteriş yapmak için malını harcayan kimsenin, üzerinde toprak bulunan kaypak bir kayaya benzediği ve şiddetli bir yağmur yağar yağmaz o toprağın kayıverip, o kayanın cascavlak kalacağı gibi riyakârların da hiçbir şeyden sevap ve mükâfat elde edemeyecekleri; Allah'ın rızasını kollamak ve ruhlarındaki imanı kökleştirmek için mallarını harcayanların durumunun ise, bol bol yağmur alıp iki kat meyve veren, kuraklık zamanlarında bile hafif bir yağmur ve az bir çisentiyle yemyeşil kalabilen bir tepedeki güzel bir bahçenin hâline benzediği anlatılıyor.¹⁴

İşte, Kur'ân bir fasıldan diğer bir fasla geçerken, böyle bir siyak (sözün gelişi) içinde infaka teşvik ediyor. Bu âyetten hemen sonra Âyetü'l-Kürsî'nin gelmesi Hayy ve Kayyûm olan Cenâb-ı Allah'ın anlatılması, sine ve nevmin (uyuklama ve uykunun) onun için söz konusu olmadığı meselesinin vurgulanması da gayet mânîdardır. Evet, inandırma adına kullanılacak metod, inandırıcılıktaki üslûp bu olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim, insanlar arasında yardımlaşmayla alâkalı bir konuyu pekiştirmek, onun gereğine inandırmak ve aynı zamanda ulûhiyete ait hakikatlerin hatırlatılmasıyla onun gönüle işlemesini sağlamak için böyle fasıllarla arada değişik şeyler hatırlatıyor. Sonra bir başka ahkâma geçiyor.

Nitekim, bu âyetten üç sayfa sonra, sayfanın başında, infakla alâkalı şeyleri bitiriyor, ribâdan bahsetmeye başlıyor. O sayfanın alt tarafına doğru, "*Kendisine döneceğiniz o Allah'a karşı takva dairesinde bulunun.*"¹⁵ diyor ve yine ölümü hatırlatıyor. Ondan sonra tedâyün âyeti geliyor. Seferde borçlanma, borç ve alacağın yazılması, ya kefil veyahut bir rehinin ortaya konması, alış veriş sırasında şahit tutmak gerektiği ve kâtip veya şahidin asla mağdur edilmemesinin lüzumu gibi mevzuları uzun boylu anlatıyor; tafsilata giriyor. Daha sonra da, imana müteallik bir meseleyi hatırlatmak suretiyle, İslâmî inanç ve esaslar arasında

¹⁴ Bkz.: Bakara sûresi, 2/265.

¹⁵ Bakara sûresi, 2/281.

imanla alâkalı meselelerin ve iman esaslarını hatırlatmanın bir profil ve atkı gibi olduğunu gösteriyor; hemen her şeyi onun içinden geçiriyor, ona bağlıyor, onunla irtibatlandırıyor.

Maalesef, günümüzde bazı insanlar, Kur'ân-ı Kerim'e sathî bir nazarla bakıyor; kendi kıt idraklerini ölçü kabul edip yanlış zanlarına göre bir kısım hükümler çıkarıyor; şarkiyatçıların garazlı sözlerini ve belli bir gayeye matuf yazılmış kitaplarını taklit ediyor; senelerdir süregelen bazı meseleler hakkında şüphe hâsıl edecek tartışmaları bir fantezi uğruna yeniymiş gibi tekrar yazıp çiziyorlar. Meselâ; onlara göre, hâsâ ve kellâ, bazı âyetler kendi yerlerine konulmamış; şurada değil de burada olmalıymış; şu âyet buraya münasip düşmüyormuş da şurada olmalıymış. Ne kadar yazık! Kur'ân-ı Kerim'deki hutût-u ilâhiyeyi, münâsebât-ı mâneviyeyi tam sezemediklerinden dolayı, kendi hendeselerine ve felsefelerine göre, "Yüce Kitab"ımız için yeni bir tasnif mülâhazasına giriyorlar.

Sorunuz üzerine Kur'ân-ı Kerim'i gözümün önünden geçirirken birkaç âyet arasındaki münasebete kısmen temas etmiş oldum. Arz etmeye çalıştığım münasebet ve irtibatla alâkalı hususları her sûrede görmek mümkündür. Yeter ki, samimi bir niyet ve selim bir kalble okunsun, düşünölsün ve müzakere edilsin.

Kur'ân Okumada Asgarî Ölçü

Soru: *Kur'ân okumada asgarî bir ölçü var mıdır?*

Cevap: Kur'ân bir nasihat, bir zikir ve bir uyarıcıdır. Ne var ki, Kur'ân'dan istifade edebilmek için, gönüllerin ona karşı açık olması şarttır. Gönlün açık olabilmesi için de, insanın gözünü ona dikmesi ve kulağını ona vermesi gerekir. Nitekim Kelâm-ı İlâhî'de şöyle denilmektedir: *"Bu Kur'ân, kalbi ona açık olanlar ve gözünü Kur'ân'a dikip ona kulak verenler için bir öğüttür."*¹⁶

Selef-i sâlihîn, Kur'ân okumanın minimumu üzerinde durmuşlar ve her gün bir miktar okunmalı demişlerdir. Bu hususta

¹⁶ Kaf sûresi, 50/37.

söylenilenleri, “Kur’ân-ı Kerim en hızlı haftada bir, ortalama on beş günde bir, en az ayda bir defa hatmedilmelidir; eğer ayda bir defa olsun hatmedilmiyorsa, Kur’ân metruk sayılır.” şeklinde özetleyebiliriz.

Şu kadar var ki, Kur’ân okunurken, insanın içine sinmeli, okuyan onu düşünmeli ve ondan bir kısım esintiler duymaya çalışmalıdır. Aksi hâlde onu okumuş sayılmaz. Kur’ân-ı Kerim, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesiyle en az ayda bir defa hatmedilmelidir. Fakat hatim üç beş güne sıkıştırılmamalıdır. Zira o zaman, düşünmeden okunmuş olur. Oysa, Kur’ân baştan sona mülâhaza edilmesi, bir bütün olarak ele alınması ve dikkatle okunması gereken bir kitaptır.

Muhammed İkbâl der ki: “Gençlik yıllarımda her sabah namazından sonra iki saat Kur’ân okuyordum. Babam yaptığım işi görmesine rağmen her sabah gelip ‘Oğlum, ne yapıyorsun?’ diye soruyor, ben de elimdeki Mushaf-ı Şerif’i gösterip ‘Kur’ân okuyorum’ cevabını veriyordum. Tam iki sene, belki onlarca defa, elimde Mushaf’ı görmesine rağmen ne yaptığımı sordu. Bir gün âdeti üzere tekrar sorunca, ‘Babacığım, biliyorsun ki Kur’ân okuyorum; ama yine de ne yaptığımı soruyorsun. Bir şey mi demek istiyorsun?’ dedim. Babam şöyle cevap verdi: ‘Evladım, evet, biliyorum ki elinde “Kitap” var. Ama ben ona bakmanı değil, onu okumanı istiyorum. Muhammed’im! Kur’ân’ı sana sesleniyor gibi okur ve her âyetten alacağın şeyleri alırsan o zaman gerçekten okumuş olur ve istifade edersin.”

Maalesef, bizim insanımızın okuyuşunda da mânâ ve muhtevaya dikkat edilmiyor. Kur’ân düşünülüyor. Okuyanlar, sadece lafız olarak okuyorlar. Mutlaka onun da bir sevabı vardır. Kur’ân okuyan biri, onun kelimeleri ve harfleri adedince sevap kazanabilir. Hatta bazılarının göre nafîle namaz kılmaktansa Kur’ân okumak daha evlâdır. Fakat esas olan onu hem okumak, hem de anlamaya çalışmaktır. İmkânı varsa, hafız olanlar, her gün sabah kalkınca bir cüz Kur’ân okumalı ve o günkü namazlarını o cüzle kılmalıdır. Böylece iki cüz okumuş olurlar. Çok meşguliyetleri yoksa daha çok da okuyabilirler. Evet, insan her

gün Kur'ân-ı Kerim için belli bir süre ayırmalı, onu okumaya ve anlamaya gayret göstermeli.

Efendimiz, ümmetine ait negatif görüntülerden birini dile getirirken, “*Onlar bir vadede, Kur'ân ayrı bir vadededir.*”¹⁷ buyurmuştur. Maalesef, en az beş asırdır, Müslümanlar böyle bir mahrumiyetin cenderesi içinde bulunuyorlar. Geleceğin fikir işçilerinin vazifelerinden biri de Kur'ân'ın bu gurbetine son vermektir.

Kur'ân'ın Gurbeti

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde dört garipten bahsetmiş ve şöyle buyurmuşlardır: “*Kur'ân-ı Kerim, zalimin kalbinde; mescid, toplantı için kullanılıp namaz kılınmaz hale geldiğinde; yine Kur'ân, onu okumayan birinin evinde; Müslüman sâlih bir erkek, kötü bir kavim arasında gariptir.*”¹⁸

Bugün Kur'ân bir gurbet hayatı yaşamaktadır. Kur'ân'a sahiplik çıkmak demek, onu kadifelere sarıp cinlere, şeytanlara mâni olsun diye yataklarımızın başına asmak; çeyiz sandıklarında ihtimamla korumak değildir. Mutlaka bir yerlere asılacaksa o, mânevî hayatımızı mahveden ifritleri kovmak için kalblerimizin en mûtena köşesine asılmalıdır.

Müslümanların Kur'ân'a karşı takındığı tavır, İslâm dinini ve onun yüce kitabını istemeyen hasımların arzu ettiği bir tavidir: Kur'ân lafız olarak okunsun, evlerde aksesuar olsun; ama o bir toplumun şuurlanması, hayatının gayesini öğrenip o istikamette yaşaması için kullanılmasın. Şuurlanma olacaksa, Durkheim'a göre olsun, Comte'a göre şuurlanma olsun; ama Kur'ân'a göre bir şuurlanmadan asla bahsedilmesin.

Maalesef, günümüzde Kur'ân, hayattan tecrit edilip bir kenara itilmiş; onu durgunlaştırmak suretiyle kıymet-i harbiyesinden bir kısım kayıplara maruz kalmasını planlayanlar tarafından hayatın

¹⁷ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 4/98

¹⁸ ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/108

dışında tutulmaya çalışılmıştır. Bu suretle hem İslâm dini, hem de Kur'ân statik (durgun, hareketsiz) hâle getirilmiştir. Herhangi bir felsefi ekolün ortaya koyduğu kurallar ve nazariyeler gibi kabul edilir hale getirilmiştir. Oysa, Kelâm-ı İlahî, işlerken; kendi elemanlarıyla senaryosu ortaya konulurken anlaşılır. Aktörler o senaryoya inanmış olarak vazife başında buldukları zaman onun kıymeti anlaşılır. Yoksa, âyet-i kerimeler bugün bütün canlılıklarıyla yaşamaktadır ve yarın da yaşamayı vaatmetmektedirler.

Kur'ân'da, itikat, ibadetler ve muamelât peş peşe yer alır. Bu yapı, toplumu sürekli hareket hâlinde ve canlı tutar. Dini, sadece vicdana bağlamak ya da yalnızca “Kıl namazını, tut orucunu...” şeklinde çok basit anlamak bu dinamikliği öldürür. Zaten meselelere bütün hâlinde bakmama, mutlaka ya ifrat ya da tefrite sebebiyet verir. Günümüzde ilimlere de bütüncül nazar dediğimiz küllî nazarla bakılıyor. Yani, küllî kaideler esas alınıyor; ama varlık, küll-cüz münasebeti içinde değerlendiriliyor. Küllî kaidelere bakmadan, yalnızca cüz'iyâta göre değerlendirme yapılırsa mesele dağılır; genel ahenk bozulur.

Bununla beraber, her bir küllî kaidenin ortaya çıkması için o istikamette bir kısım cüz'î emirler olması gerekir; o emirlerin hepsi birden mütalaa edilince o küllî kâide ortaya çıkar ve meseleleri çözerken, ortaya çıkan bu kaide mihenk olarak ele alınır. Meselâ, “Allah, dini hangi hikmete binâen vaz'etmiş?” sorusuna, bütün küllî kaideleri ona irca edebileceğimiz temel bir disiplin vardır: Menfaat ve maslahatları celbetmek, mefsedetleri defetmek. Bütün emirlerin ve nehiylerin temelinde bu vardır. Bu küllî bir kaidedir. Fakat bazen cüz'iyatta buna muhalif bazı şeyler olabilir. Onu çözebilmek için de mutlaka bir küllî kaideye bakmamız, küllî kaideyi esas almamız gerekir.

Pozitif ilimlere de küllî bir nazarla bakmak icap eder. Meselâ, tıp sahasında uzmanlaşma, ihtisaslaşma oluyor. Bu konudaki bir endişemi eskiden beri hep izhar ediyorum; biz insana, kalbini kafasından ya da sinir sisteminden tecrid ederek bakamayız. Organizma bir bütündür; organlar da, her biri diğeriyle irtibat halindeki azalardır. Öyleyse, burada da küllî nazar esas

alınmalıdır; bir kalb doktoru, kalbi bildiği gibi vücudun diğer yanlarını da bilmelidir ki, daha sıhhatli konuşabilsin. Bugün insan vücudu bu mânâda çok parçalanmıştır. Baktığımızda bir hükme varamayacağınız küçük parçalara ayrılmıştır. Meselâ, bir göz hususunda dahi pek çok branş vardır. Eğer her mesele konsültasyon (birkaç tabibin bir araya gelerek bir hasta hakkında görüş alışverişinde bulunmaları) hâlinde halledilmez, orada vücudun tamamı nazara alınmazsa, gelecek vahimdir.

İşte, Kur'an'ın mesajına da bu ölçüler içerisinde bakmak lazımdır. Maalesef, sadece bir âyeti ele alıp onu da tam anlamadan Kur'an'a saldırıyorlar. Oysa, o âyeti, Kur'an'ın bütünüyle tefsir etmeden, ondaki ilâhî hikmetleri gözetmeden söylenen her söz yanlış olacaktır. Kâinatı kusursuz bir düzenle yaratan Cenâb-ı Allah, “Kitab-ı Kerim”inde, kâinatın bir misal-i musaggarı (küçük bir örneği) olan insan hayatı için de kural ve kaideler vaz'etmiştir. Bu “İlâhî Kelâm” a bütün olarak bakıldığında onun canlı ve ter ü taze olduğu görülecektir.

Kur'an'ın gurbetini ve yaşadığı vahşeti izale etmek de, ancak onu bu ölçüler içerisinde tefsir eden kitapları okumak ve bu şekilde Cenâb-ı Hakk'ın marziyatını anlamaya çalışmakla olacaktır.

Kur'an'ın Şahitleri

Kur'an'ın kıymetini anlamak için bir de onun talebelerine göz gezdirmeli. Sahabe ve tâbiîn efendilerimizin nasıl bir ömür sürdüklerini görmeli. İmam-ı Azam, İmam-ı Şâfiî, İmam-ı Malik, Ahmed İbn Hanbel, Abdülkadir Geylânî, İmam-ı Rabbânî, Şah-ı Nakşibendî, Hazret-i Mevlâna ve Bediüzzaman gibi Hak dostlarını büyüten, onları hüsnümisal yapan Kur'an'ın mesajından başka nedir? Hadis-i şerifleri rivayet edip o bereketli sözlerin bizlere ulaşmasını sağlayan selef-i sâlihînin hayat hikâyelerine baksanız hayran kalırsınız, onları uhrevîleştiren şey Kur'an'ın mesajı değil midir?

Onlar, sürekli Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda bulunma temkinleriyle yaşamışlardır. Daima, “enis ü celîs” bildikleri “Dost”la beraber

bulununca da konuşmaları hep “sohbet-i yârân” olmuştur. O’nun rızasından başka bir şey düşünmemiş, O’nun hoşnutluğuna vesile olacak meselelerden başka bir şey konuşmamışlardır.

Bu mesele, biraz iradenin hakkını vermeye; biraz Allah (celle celâluhu) tarafından konduğu yerin, konumunun farkında olmaya ve biraz da duruşu çok iyi belirlemeye bağlıdır. Hele her şeyin günlük hâdiselere bağlandığı, aktüalitenin çok öne çıktığı, insanların “Hayır, doğrusu siz şu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, onun için ahireti terk edipdurursunuz.”¹⁹ âyetine mâsadak yaşadığı bir dönemde bizim için Cenâb-ı Hakk’ın huzurunda bulunma ve bunu hissetme hâlini yakalamak çok zordur. Bu mevzuda fikir jimnastiğimiz olmalı. Meseleler hep gelip “sohbet-i Cânân”a dayanmalı. Oturup kalkarken, dünyevî meselelerden bahsederken bile ahiret buudlu davranmalı. “Allah’ı başkalarına tanıtmaya ve bu vesileyle kurtulma”, yapacağımız işlerde rotayı tayin etmeli. Meselâ, teknolojiye bahsederken “Bu teknoloji Rabbimizi anlatma adına ne işe yarar? Şu ilmî inkişafı, Rabbimizi insanlara duyurma adına nasıl değerlendirebiliriz? Uhrevî hayatımız adına interneti nasıl kullanabiliriz?” sorularının cevabı aranmalı.

Meselâ, bugün, biz meşgul olsak da olmasak da internetin de bağımlıları var. Bazıları onu kendi hesaplarına, şeytanın oyuncağı gibi kullanıyor ve sürekli kötülük yayıyorlar. İnanan insan, onu da uhrevî kazanç vesilesi yapabilir. Fakat o dikkatli olur; hangi tuşa dokunacak, hangi sayfaya girecek, bunu iyi belirler. Tahminî bir tuşa dokunurken de “İnşallah karşımıza iyi bir şey çıkar.” mülâhazasıyla teyakkuzda olur. Bunlar, kalb ibresinin göstermesi gereken noktaya yönlendirilmesi açısından çok belirleyici hususlardır.

Bir mü’min, kâinattaki her şeyde Allah’ı gösteren bir işaret bulur; ona bakar, Cenâb-ı Hakk’ın izlerini görür. Bu, teknolojiyle de mümkündür. Meselâ, çağın büyüklerinden birinden dinlemiştim, Hz. Bediüzzaman arabayla bir yere giderken radyoda şarkı çıkıyor. Arabayı kullanan şahıs, Üstad’ın laubaliliğe karşı

¹⁹ Kıyâmet sûresi, 75/20-21.

kapalı olmasına saygısının ifadesi olarak radyoyu kapatmak istiyor. Radyonun düğmesini çevirirken Bediüzzaman kendisine has edasıyla, “Dur keçeli...” diyor, “Ben hava unsurunu temâşâ ediyorum, havayı insanların hizmetine veren Allah’ın kudretini tefekkür ediyorum.”

Hani daha önce de çok anlattım; Alvarlı Efe Hazretleri, “Dört güzeller” türküsünü duyunca Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’yi hatırlayıp iki gözü iki çeşme ağlarmış. İşte onun gibi, Üstad da orada konsantre olmuş; şarkıyı değil, o şarkının ötesinde hava nimetini dinliyor, onu tefekkür ve temaşa ediyor.

Bu müthiş adamı görmeyi hepiniz gibi ben de çok arzu ederdim. Dizinin dibinde oturmayı, sohbetine ermeyi, dinlemeyi çok isterdim. Nasip... Belki bize görememenin hasret ve hicran sevabı, görenlere de huzurun insibağının sevabı yazılır.

Bazı âlim ve ârifler, etraflarındaki ulemaya göre konuşmuşlar; meseleleri onların seviyelerine göre anlatmışlardır. Bediüzzaman’a gelince, o, meseleleri herkesin anlaması için gayret göstermiş; hatta mübtedilerin ve avamın anlamasına da önem vermiştir. Kur’an’daki, tenezzülât-ı ilâhiye ve beşerin anlayışına göre hitap esprisini örnek alan Bediüzzaman’ın bu şekildeki bir tenezzülü de onun büyüklüğüne bir kat daha büyüklük katmaktadır. Onun kolay söylenir görülen öyle ifadeleri vardır ki, bunlar tam bir sehl-i mümteni örneği, enfes beyanlardır. Meselâ, *Yirmiüçüncü Söz*’ün beşinci noktasında şöyle diyor:

“Hem dua bir ubudiyettir. Ubudiyet ise semerât-ı uhreviyedir. Dünyevî maksatlar ise; o nevî dua ve ibadetin vakitleridir; o (dünyevî) maksatlar, (dua ve ibadetlerin) gayeleri değildir. Meselâ; yağmur namazı ve duası bir ibadettir. Yağmursuzluk, o ibadetin vaktidir. Yoksa o ibadet ve o dua, yağmuru getirmek için değildir. Eğer sırf o niyet ile olsa; o dua, o ibadet halis olmadığından kabule lâıyk olmaz. Nasıl ki güneşin gurubu akşam namazının vaktidir; güneşin ve ayın tutulmaları da kûsuf ve husuf namazları denilen iki ibadet-i mahsusanın vakitleridir...”²⁰

²⁰ Bediüzzaman, *Sözler* s.338 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Beşinci Nokta)

Buradaki ubudiyeti, usûl-i fıkhıta kullandığımız “taabbudî” mânâsında anlamak gerekir; yani, çok defa mânâsını anlayamamak da Allah’ın emri olduğu için yapıp neticesini Allah’tan istediğimiz ibadetlerdir. Meselâ, duada Rabbimizden istediğimiz şeylerle onun veriş keyfiyeti arasında sebep sonuç mülâhazasına göre bir münasebet yoktur. Sebeplerle tarttığımız zaman görürsünüz ki, sizin istek ve yakarışlarınızdan bu netice çıkmaz. İşte o zaman, Allah’a güveniniz, itimadınız nispetinde esbab üstü, doğrudan doğruya Hz. Müsebbibü’l-Esbâb’dan, Hz. Kâdiu’l-Hâcât’tan istediğinizi istersiniz; o da herhangi bir sebebe iktiran etmeden verebilir.

Çok eski yıllarda bir arkadaşımız, “Yağmursuzluk dahi yağmur duasının vaktidir.”²¹ cümlesini işitince bu orijinal yoruma âdetâ vurulmuştu. Evet, âdet-i Sübhânî açısından yağmurun vakti bellidir; ay ve güneş tutulmalarının vakti ve ne zaman son bulacağı çok önceden hesap edilebilmektedir. Fakat biz yine de yağmur duası yapıyor; husuf ve kûsuf namazları kılıyoruz. Evet, yağmursuzluk, yağmur duasının vaktidir. Ay ve güneş tutulması da, husuf ve kûsuf namazlarının vaktidir. Biz ülfetten dolayı bu ifadeleri okur geçeriz; ama Üstad Hazretlerinden başka birinin böyle dediğini de hatırlamıyorum.

Üstad yine, “Esbâba teşebbüs, bir dua-yı fiilidir. Esbabın içtimai; müsebbebi (sonuç, netice) icat etmek için değil, belki lisan-ı hâl ile müsebbebi Cenâb-ı Hak’tan istemek için bir vaziyet-i marziyye almaktır. Hatta çift sürmek hazine-i rahmet kapısını çalmaktır.”²² diyor.

Biz bazen bu hâlisane mülâhazaları koruyamıyoruz. Meselâ, hekime müracaat ediyoruz, etmeliyiz de; fakat bazen şifayı sanki hekim verecek, sanki o tedavi edecek; sanki bizim derdimize aldığımız ilaç iyi gelecek gibi mülâhazalara kapılıyoruz. Oysaki, izzet ve azamet öyle istemiş: Basit işlerde kudret-i ilâhiyenin mübaşeretinin görünmesini dilememiş. Şifayı veren Hazret-i Şâfi’dir. Cenâb-ı Allah, o ilaçla o şifa arasında bir iktiran (örtüşme) hâsil

²¹ Bediüzzaman, *Sözler* s.338 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Beşinci Nokta)

²² Bediüzzaman, *Sözler* s.339 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Beşinci Nokta)

etmiştir. Bu tevhid düşüncesi çok defa unutuluyor. Maalesef, bazen hiç farkına varılmadan zımnî bir şirke giriliyor.

Kur'ân Okuma

Hüzün ve Kur'ân âdeta birbirini tamamlayan iki kelime. Kur'ân hüznle inmiştir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde buna işaretle buyurur ki; “Kur'ân-ı Kerim'in en güzel tilaveti ciddi bir hüzün içinde okunanıdır.”²³ Şahsen ben, ruhsuz Kur'ân okumanın insanımızı duygusuz hale getireceğine inanıyorum. Kur'ân'ı anlamak, Kur'ân ile dirilmek, onun özünde derinleşmeye bağlıdır. Kur'ân'ın sadece ibare ve lafızları ile ilgilenenler sevap kazansalar bile sevaba açık bir topluluk hâline gelemeler. Bir başka tabirle, Kur'ân'ı muhtevasına uygun şekilde anlayıp hayatlarına hayat kılamazlar. Evet, Kur'ân'la münasebetimiz açısından asıl mesele kalb, şuur, irade, idrak ve hislerimizle ona yönelebilmek ve benliğimizin bütün buutlarıyla onu duyabilmektir. İşte böyle bir yöneliş ve duyuş sayesinde Allah'ın (celle celâluhu) bize seslendiğini hissederek, suya ve ziyaya ulaşmış rüşeymler gibi birdenbire yeşeririz. Okuduğumuz âyetin her kelimesinde, her cümlesinde farklı derinliklere erer; aynı anda bir yandan ruhumuzun atlasını temâşâ ederken, diğer yandan göklerin haritasını müşâhede etme ufkuyla ulaşırız.

Âcizane kanaatim, Kur'ân okuma tam mânâsıyla bilinmiyor. Onun için bu meselenin çok ciddi olarak ele alınması gerekir. Çünkü Kur'ân'ı kaide ve kurallarına uygun şekilde okuma; onu içte duyma, mânâ ve muhtevasına vakıf olma, derinliklerine nüfuz edebilme kadar önemlidir.

Elfaz maânînin kalıbıdır (lafızlar, ibareler mânâ ve muhtevanın kalıbıdır). Kalıp bozuk olunca mânâ sıkışıp kalıyor ve derinliklerine nüfuz edilemiyor. Meselâ, kendi adıma, Kur'ân dinlerken yanlış okumalar karşısında ruhumda ihtilâc hâsıl olduğunu, konsantrasyonumun bozulduğunu, mânânın derinliklerine inmekten uzaklaştığımı rahatlıkla söyleyebilirim. Bende

²³ Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 11/7; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-euliyâ* 4/19.

böyle olduğu gibi, Kur'ân'ı tam bir konsantrasyonla duyarak, hissederek dinlemek isteyen herkesin ruhunda da aynı türden ihtilâcların olacağı muhakkaktır.

Evet, Kur'ân'ı, Allah'ın Cebrail aleyhisselâma, Cebrail'in "İnsanlığın İftihar Tablosu"na veya "Efendiler Efendisi"nin sahabe-ye okuduğu gibi okumak gerek. Cebrail, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile, "Kur'ân nazil olduğu şekliyle korunuyor mu, doğru eda ediliyor mu?" diye her sene mukabele ediyordu.²⁴ Bu açıdan hâdiseye bakınca, mukabeleye "test etme" de diyebiliriz. Bunun bize verdiği ehemmiyetli bir mesaj olsa gerek.

İsterseniz bir benzetme yapalım: Namazı duyma, her rük-nünü vicdanında hissederek kıлма, Allah'ın (celle celâluhu) huzurunda bulunduğunun şuurunda olma çok önemlidir; ama bunun yanında namazı namaz yapan rükû, secde, kıraat, kıyam, teşehhüd gibi zahirî erkâna riayet de şarttır. Kur'ân'ı tilavet ka-idelerine riayet ederek hakkıyla okumayı da namazın zahirî erkânı gibi değerlendirebilirsiniz.

Kur'ân'ı doğru okumak için üç şeyin çok önemli olduğunu söyleyebilirim. Birincisi, bir fem-i muhsinin (okuyuşu düzgün bir hoca) rahle-i tedrisine oturma. Yani mutlaka işin uzmanından ders alma. Kur'ân okumak sadece harfleri bilmek değildir. Ben kendi kendime Fransızca öğrenmişim; öğrenmişim, ama nasıl konuşuyordum Allah bilir. Bir ara İngilizce de çalıştım. Bir gün Rahmetli Tuzcu Cahid Bey bana, "Hocam! Türkçe gibi İngilizce konuşuyorsun" dedi ve ben o gün İngilizce öğrenmeyi bıraktım. Harf ve kelimeleri aslına uygun şekilde telaffuz, ancak işin uzmanının önüne diz çökmekle öğrenilir. İkincisi, talim esnasında doğru telaffuz için insanın kendini zorlaması. Meselâ mahâric-i hurufa (harflerin mahreçleri) çalışırken bizim kıraat hocamız kendisini ve bizleri çok zorlardı. Öyle ki, "dat" harfini gösterirken parmağını damağına koyardı. Bu ilk bakışta tekellüf gibi görünse de belli bir müddet sonra alışıyor insan. Ve üçüncüsü, kulak dolgunluğu. Bu da, Kur'ân'ı tekellüfsüz okuyan hafızları çok dinlemekle olur.

²⁴ Bkz.: İbn Mâce, sıyâm 58; en-Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ 5/7

Malesef biz doğru düzgün Kur'an-ı Kerim okumayı unutmuşuz. Hatta İmam Hatip liselerinde ve ilâhiyatlarda bile bu eğitim insanımıza tam tekmil verilemiyor. Kur'an kursları ölçüsünde verilemiyor, desem kimse bana alınmasın.

Bu faslı, Hafız Münâvi'den nakledilen bir vak'a ile kapatalım: "Bir genç, hafızlığını ikmal ederken hemen her gün sabahlara kadar uyumayıp Kur'an-ı Kerim'i hatmeder. Ertesi gün de tabîi olarak hocasının karşısına rengi solmuş, benzi sararmış olarak çıkar. Hem maddî hem de mânevî açıdan kendisine mürşid olabilecek kapasitede olan hocası, bu durumun sebebini onun ders arkadaşlarına sorar. Onlar cevaben, 'Üstadımız, bu talebeniz hemen her gün sabahlara kadar uyumayıp Kur'an-ı Kerim'i hatmedip duruyor' derler. Üstad, talebesinin Kur'an-ı Kerim'i böyle okumasını arzu etmediği için bir gün onu karşısına alır ve 'Evlâdım! Kur'an indiği gibi okunmalıdır. Bugünden itibaren sen Kur'an'ı, şu ana kadar okuduğun gibi değil de beni karşında farz ederek, dersini bana takrir ediyormuşsun gibi oku' tavsiyesinde bulunur. Genç gider, hocasının tavsiyeleri çerçevesinde o gece Kur'an-ı Kerim'i okur ve sabah hocasının huzuruna geldiğinde, 'Efendim, bu gece ancak Kur'an-ı Kerim'i yarısına kadar okuyabildim' der. Üstad, 'Pekâlâ, bu gece de Kur'an-ı Kerim'i doğrudan doğruya Resûl-i Ekrem'in huzurunda okuyor gibi oku!' emrini verir. Talebe "Kendisine Kur'an nazil olan zâtın huzurundayım, doğru okumalıyım" düşüncesiyle o gece Kur'an'ı daha dikkatli tilavet eder. Ertesi gün üstadına Kur'an-ı Kerim'in ancak dörtte birini okuyabildiğini söyler. Üstadı talebesindeki terakkiyi görünce, bir mürşidin müridinin dersinin artırması gibi, 'Bugün o emin melek, Cibril'in Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tebliğ ettiği anda dinliyor gibi oku!' der. Talebe ertesi gün 'Vallâhi üstadım, bugün ancak bir sûre okuyabildim' der. Üstad son adımı atar: 'Evlâdım! Şimdi de onu, binlerce hicabın verasında bulunan Mevlâ-yı Müteal'in huzurunda okuyor gibi oku! Düşün ki, okuduğunu Allah (celle celâluhu) dinliyor, senin için indirdiği kelâmını senin ile mukâbele ediyor.' Talebesi ertesi gün ağlayarak üstadının karşısına gelir ve şöyle der: 'Üstadım,

25 ^٧إِيَّاكَ ^٧أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ^٧الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ^٧مَا لِكَ يَوْمَ الدِّينِ ^٧dedim; ama ^٧إِيَّاكَ ^٧نَعْبُدُ demeye bir türlü dilim varmadı. Çünkü “Sadece Sana kulluk yaparım.” diyeceğim; diyeceğim, fakat ben o kadar çok şeye kulluk yapıyorum ve o kadar çok şey karşısında serfûrû ediyorum ki, O’nun karşımda hazır ve nazır olduğunu mülâhazaya alınca ^٧إِيَّاكَ ^٧نَعْبُدُ ’yü aşamadım.”

Hafız Münâvi, bu gencin fazla yaşamadığını, bir iki gün sonra vefat ettiğini kaydeder. Onu bu seviyeye getiren o bilge ve mânâ eri üstad, gencin mezarının başında onun ahvalini müşâhede ederken, delikanlı, hocasının duyabileceği bir sesle, “Üstadım, ben hayyim (hayattayım). Hayy u Kayyum olan Sultanlar Sultanı’nın huzuruna vardım ve hiç hesap görmedim.”²⁷ diye konuşur.

Bu menkıbeyi nakletmekle “Bu ölçüler içinde Kur’ân’ı okumuyor veya okuyamıyorsanız onu okumayın!” demek istemiyorum. Fakat şu da unutulmaması gereken bir hakikat ki ruhumuzda inkılâplar meydana getirmeyen Kur’ân’ın ferdî ve içtimaî hayatımızda müessir olacağı düşünülemez. Biz Kur’ânla değişebilmeli, onun ufkuna yönelebilmeli, onu kendi derinlikleriyle duymalıyız ki o da esrarını sinelerimize boşaltsın.

Keşke çeşitli vesilelerle bir araya geldiğinde, çok değil, bir on dakika bu işe ayrılrsa; ağzı düzgün bir kişi talimde bulunsa; bilenler bilmeyenlere talim etse; bire bir mukabele şeklinde Kur’ân okunsa. Keşke!

Kur’ân Kültürü ve Sahabe

Soru: Kur’ân kültürünün oluşmasında sahabenin rolü nedir?

Cevap: Sorunun cevabına geçmeden önce bir hususa dikkatlerinizi çekmek isterim: Kur’ân ve sahabe söz konusu olduğunda, bunu mutlak anlamda “kültür” olarak değil de bir sıfat ilavesiyle “saf Kur’ân kültürü” şeklinde adlandırmanın daha

25 Fâtiha sûresi, 1/2-4

26 Fâtiha sûresi, 1/5

27 el-Münâvi, Feyzu’l-kadir 1/190

doğru olacağını düşünüyorum. Çünkü murad-ı ilâhînin bir milletin duygusunu, düşüncesini yönlendirmesinde, onun hemen her meselenin anlaşılması ve her problemin çözümü için müracaat edilecek dupduru bir kaynak hâlinde kabulünde sahabenin eşi menendi yoktur. Onlar her anlarında, hatta oturma kalkma, yeme içme gibi en tabîî insanî hallerinde bile Kur'ân yörüngeli, murad-ı ilâhî eksenli bir hayat yaşamışlardır.

Şöyle denilebilir: Sahabe günlük hayatlarının devamı adına gerekli olan icmalî bilgiyi iman hâline getirmiş, o şekilde algılamış ve benliklerine mal etmiştir. Sonra bu imanlarını tefekkürle açarak daha geniş bir ilmî çerçeve içine almışlardır ki, buna ikinci derecede bir ilim veya mârifet hâline gelmiş bilgi denebilir. İşte bu bilgi, sahabeyi Allah'a kurbetleri oldukça derin insanlar hâline getirmiştir. Tâbiîn ve tebe-i tâbiîn döneminde de büyüklüklere açık, hatta o büyüklük ufkunu yakalamış olan nice insanlar vardır; ama hiçbirisi Kur'ân'ı sahabe ölçüsünde saf ve duru olarak anlayamamış, hayatlarına mâl edememiş, hepsinden önemlisi şuuraltı müktesebat hâline getirememişlerdir.

Bu ufka ulaşmada sahabenin, Kur'ân'ın her zaman, her zemin ve her konuda yeterliliğine inanmış olmalarının büyük rol oynadığına inanıyorum. Kanaatim o ki, bu ölçüde bir saf Kur'ân kültürünün temin ve temsili onlardan sonra kimseye nasip olmamıştır.

Aklınıza şöyle bir soru gelebilir: Sahabe, fetih sürecinde tanıştıkları dış kültürlerden hiç mi etkilenmemiştir? Ölünceye kadar o seyri hep muhafaza mı etmişlerdir?

İçlerinde elbette etkilenenler olmuştur; fakat genelde sahabe-i kirâm, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraberliklerinden olsa gerek, inandığı şeye çok iyi inanmış ve inandığı değerleri bozacak şeyleri o müthiş feraset ve mârifetleri ile hemen ayırt edebilmişlerdir. Aslında bu noktada da sahabeye ait bir farklılık hemen göze çarpmaktadır. Ehlinin malûmu olduğu üzere, psiko-sosyologların [sosyal-psikologların] bir tesbiti vardır: "Galip milletler çok defa coğrafî açıdan genişler; ama temelde ruh ve kültür dünyaları açısından işgale uğrarlar." Yani

fethettikleri ülkelerdeki hâkim kültürün etkisi altında kalırlar. Sahabe-i kirâm bu genel tespitin dışındadır. Onlar, çok azı müstesna, bırakın fethettikleri yerlerin kültürlerinin tesirinde kalmayı, kendi kültürlerinin taşıyıcılığını ve temsilciliğini de yapmışlardır o diyarlarda.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) خَيْرُكُمْ قَوْمِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ *“En hayırlı asır, öncelikle benim içinde bulunduğum şu asırdır; sonra onu takip eden, sonra onu takip eden asırdır.”*²⁸ hadisine bir de bu zaviyeden bakmak lazım.

Evet, sahabe-i kiram, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanıyor ve ona çok güveniyorlar. İşte bu inanç ve güven, Kur'ân'ın hakikî anlamda temel kaynak hâlinde algılanmasının nedeni oluyor. Karşılarına çıkan en küçük problemlerde bile hemen o kaynağa yöneliyorlar. Böylece saf Kur'ân kültürü oluşuyor. Meselâ, Seyyidina Hz. Ömer, evlilik akdi esnasında tespit edilen mehir miktarı hakkında üst sınır belirlenmesi gerektiğini söylüyor. (Bu, Ömerce bir zühul sayılabilir, bize göre bir zühul da değildir. Çünkü evlenmeyi kolaylaştırmak adına çok önemli bir husus olduğundan bunu hemen her akli başında halife düşünmüştür.) O, bunu mehir miktarının evliliğe engel olmaması için yapıyordu. Bir hutbe esnasında mes-cidde irad edilen bu beyan karşısında, bugün adını sanını dahi bilmediğimiz bir kadın şöyle diyor: “Ya Ömer! Senin bana ulaşmayan bir başka bilgiyle Efendimiz'den duyduğun bir şey mi var? Çünkü Kur'ân'da Allah, ²⁹وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا diyor. Demek ki kantar kantar mehir verilebilir.” Hz. Ömer, o kadının itirazını yerinde buluyor ve kendi kendine “Yaşlı bir kadın kadar da dinini bilmiyorsun!” diyerek sözünü geri alıyor.

İşte “saf Kur'ân kültürü” derken kastım bu idi. Hz. Ömer'de gördüğümüz Kur'ân'ın karşısındaki bu teslimiyet, sahabenin hepsinde vardı. Bana göre bu teslimiyet, bu kabullenme, hem Kur'ân'ın, hem de Efendimiz'in bir mucizesidir.

²⁸ Buhârî, şehâdât 9, fezâilü ashâb 1, rikak 7, eymân 27; Müslim, fezâilü's-sahâbe 210-215.

²⁹ Nisâ sûresi, 4/20.

Bu mucizenin oluşmasında sahabenin ümmiyetinin rolü olduğunu unutmamak lazım. Yalnız “ümmiyet” derken kasdım okuma-yazma bilmeme değil, o güne kadar olan hayatlarında dış dünyanın kültürlerine karşı yabancı ve kapalı olmalarıdır. Yani Yemen, Mısır, İran, Hindistan vb. yerlerde yaşayan insanlara nispetle kadim kültürlerle ve dinlerle ilişkileri yok denecek kadar azdı sahabenin. Dolayısıyla zihinleri temizdi, diriymi ve duruydu. Kur'ân'ı anlama ve yorumlama mevzuunda başka kaynaklara müracaat etmiyorlardı. Bu, o tertemiz Kur'ân havuzunu bulandırmama adına çok önemli idi. Çünkü insanlar, farkına varmasalar da, düşünce yapılarını oluşturan temel felsefeye göre konuşur, yazar ve yaşarlar. Dolayısıyla dıştan bizi tanımayan; ama beslendiğimiz kaynaklara vâkıf bir insan, herhangi bir yerde ve herhangi bir mevzu hakkında ileri sürdüğümüz bir görüşten hareketle bizim hakkımızda belli bir kanaate sahip olabilir. Meselâ, siz bir yerde “Allah celle celâluhu çok mucizeler gösterir, böyle harikalarla bizi kendisine davet eder; fakat bütün bütün aklın elinden ihtiyarı da almaz.” deseniz, “Külliyat”ı azıcık okumuş bir insan, Bediüzzaman'ın “Akla kapı açar; fakat ihtiyarı elden almaz.”³⁰ sözünden hareketle sizin beslenme kaynağınız hakkında tahminde bulunabilir.

İşte bu anlamda, yani yabancı kültürlerin tesirinde kalmama anlamında, sahabe ümmî idi. Bu ümmiyetin sahabeye ait saf Kur'ân kültürünün oluşumundaki katkısı inkâr edilemez. Nitekim bu saflardan saf durumun bozulmasında Yahudi ve Hristiyan kültürü ile yetişmiş insanların etkisi çok büyüktür. Üstad'ın, “Kâ'bü'l-Ahbar Müslüman olurken, onun mâlumat-ı sabıkası da Müslüman olmuştur.”³¹ tespiti bu noktada çok önemlidir.

Aslında burada “İnsanlığın İftihar Tablosu”nun *إِنَّا أُمَّةٌ أُمَّةٌ*, yani “Biz ümmî bir ümmetiz.”³² hadisini de zikretmek gerekir.

³⁰ Bediüzzaman, *Sözler* s.364 (Yirmi Dördüncü Söz, Üçüncü Dal, Birinci Asıl); *Sözler* s.639 (Otuz Birinci söz, Zeyl, Üçüncü Nokta)

³¹ Bediüzzaman, *Sözler* s.363 (Yirmi Dördüncü Söz, Üçüncü Dal); Bediüzzaman, *Muhâmekat* s.13 (Unsuru'l-Hakikat)

³² Buhârî, *muhsar* 5; Müslim, *sıyâm* 3

Bence bu hadisi okuma yazma bilmeme şeklinde değil, başkalarına ait bilgi kırıntılarıyla zihnin, hafızanın kirletilmemiş olması şeklinde anlamak lazım. Yoksa Araplar duyduklarını unutmayan çok zeki bir kavim. Bir gün boyunca hiç ara vermeden Cahiliye dönemine ait şiirleri okuyanlar var. Hz. Ebû Bekir gibi soy ağacını belki 20-30 nesil geriye götürerek ezbere sayanlar var. İrbâz b. Sâriye'nin rivayet ettiği; “Efendimiz sabah namazını kıldı; çıktı minbere, konuştu konuştu; öğlen vakti geldi, namaz için ara verdi. Sonra ikindiye kadar yine konuştu. İkindiyi kıldı, akşama kadar yine konuştu...”³³ hadisindeki o konuşmaların hepsini hafızasında tutup kelimesi kelimesine bize rivayet edenler var. İşte bu anlamda ümmî olan bir ümmet. Başka kültür, başka anlayış, başka mantık ve başka felsefelere itibarları yok. Kur’ân bize ve her şeye yeter mülâhazası ufuklarını kaplamış.

Soru: Üstad Hazretlerinin talebelerinin de ilk dönemleri itibarıyla bir yönüyle ümmî olmaları aynı esaslara müstenittir, diyebilir miyiz?

Cevap: Üstad’ın talebelerinin hepsine ümmî demek doğru bir tespit olmaz. Hoca Sabri Efendi, Hulusi Efendi, Hasan Feyzi Efendi, Mehmet Feyzi Efendi gibi onlarca okumuş, devrinin kültürüne vâkıf talebesi var. Fakat genele bakınca ümmî demek doğru olabilir. Bununla beraber onların ümmîliği yarım ümmîlik.

Bu husus bir tarafa, Üstad’ın iradî olarak tercih ettiği ümmîliğe bu vesile ile dikkatlerinizi çekmiş olayım. O, çağın ortaya koyduğu bilgilere rağmen Kur’ân’ı öne çıkarmış, her şeyi Kur’ân ve sünnetle test etmiş ve bunda da başarılı olmuş bir insandır. Bu anlamda onda bir ümmiyet tercihi vardır. Bildiklerine Kur’ân rengi kazandırmış, Kur’ân’ı bir filtre olarak kullanmıştır o. Yazıyı işlek şekilde yazamamasından dolayı değil de, dışarıda bırakması gerekli olan şeyleri bırakması açısından yarı ümmî. Bu çok önemli; ama gözden kaçan bir husustur. Yabancı bir düşünce yoktur onda; her şeyiyle yerlidir o.

³³ Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/126; İbn Hibbân, *es-Sahih* 1/178.

Soru: Çağımızın gereklerine göre bizim yeniden bir Kur'ân kültürünün oluşturulması hususunda tam veya yarı ümmiyet uf-kunu yakalayabildiğimizi düşünüyor musunuz?

Cevap: Günümüzde bir tarafta okumayanlar var, öte taraf-ta da okuyanların dengesiz okuması söz konusu. Ortada bir temel olmadan, okunan şeylerin Kur'ân ve sünnet çizgisine uygun olup olmadığını test edecek temel kriterleri bilmeden okuma, dengesiz bir okumadır. Böyle bir okuma şekli insanı alır, başka taraflara götürür. Onun için önce temel esasların bilinmesi, do-layısıyla bu bilmeyi sağlayacak eserlere öncelik verilmesi gere-kir. Bunlara metodolojik bilgiler de diyebiliriz. Gerçi İslâmî ilim-ler adına, günümüze uygun, bahsini ettiğim türden metodolojik bilgiler verecek eserleri kaleme alabilmiş değiliz; ama bu durum onların bilinmemesini gerektirmez. İşte bu tip insanlar, yani den-gesiz okuyanlar, en son okudukları kitabın tesirinde kalarak sağ-da solda görüş beyan eder; bir gün sonra da önceki gün söyle-diklerine ters görüşleri rahatlıkla ortaya koyabilirler. Bu onların “ibn-i zaman” (zamanın çocuğu=dar zaman aralıklarına bağ-lı yaşayanlar) olduklarının delilidir. Hâlbuki bizim şimdi “ibn-i zaman”lara değil, zamanlarını aşan eserlere kulak veren, hatta böylesi eserler ortaya koyabilen insanlara ihtiyacımız var.

Sahabe misali, çağın gerçeklerini ve ihtiyaçlarını nazara alıp problemleri çözüme kavuşturacak bir “saf Kur'ân kültürü”nün oluşturulması için zamana ihtiyacımız olduğu kanaatindeyim. Evet, Batı'nın hayatın hemen her alanındaki etkilerinden sıy-rılıp kendini Kur'ân'a verecek nesiller elbet bir gün arz-ı dîdar edecek; ama biraz daha sabır ve gayret...

Peygamberlik Müessesesi

Nebi Vesâyeti

Peygamber vesayeti varlığa tedelli usûlü ile bakmayı gerektirir. Kâinatta müşâhede edilen delillerden yola çıkarak Cenâb-ı Hakk'a ulaşmaya bedel tedelli, baştan Yaradan'ın kabul edilmesi demektir. Bunun aksi olan yaklaşım tarzında ise, mün'amün ileyhten (kendisine nimet verileden) Mün'im'e (nimeti veren Cenâb-ı Hakk'a) ya da nimetten Mün'im'e gidilir ki, bu tavır insanın yollarda takılmasına sebep olabilir. Natüralist ve materyalist mülâhazalar, söz konusu yollarda kalmanın örnekleridir.

Evet, baştan Hazret-i Zât-ı Vacibu'l-Vücut'u kabullenen insan baktığı her şeyde O'nu görür: ağaçta, dalda, meyvede, yaprakta, çekirdekte... Küçükten büyüğe veya büyükten küçüğe her şeyde; ama her şeyde, sadece O'nu temâsâ eder. Bu, tıpkı harfleri veya kelimeleri bütün karakterleri ve özellikleri ile tanıma gibidir. Özellikle Osmanlıcada geçerli olan bir husustur bu. Meselâ "mektup" kelimesini Osmanlıcaya hakkıyla vâkıf birisi gördüğünde, onu "miktûb" veya "müktûb" gibi değişik şekillerde okumaz. Çünkü Osmanlıcada kelimeler, hecelere bölme usûlüyle değil; kalıplar şeklinde görülür ve okunur. Stenoda olduğu gibi kalıplar vardır, o kalıpları beller ve gördüğünüzde doğru okursunuz.

Aynen bunun gibi varlığı bütününü Allah'a (celle celâluhu) bağlayan, bağlandığına baştan inanan bir insan hep O'nu görür; O'nu bilir ve O'nu duyar. Peygamberane bir bakış, görüş, duyuş ve sezistir bu; varlığı doğru okumaktır. Varlığı bu şekilde okuyanın ise mârifeti artar. Mârifet arttıkça düşünce ufku gelişir, terkipçi nazar derinleşir ve gün gelir Allah'ın kudretinin, iradesinin, meşietinin, hayatının, sem'inin, başarının kendisini kuşattığını görür; görür ve bu nimetleri ihsan eden Rabbine şevk ve şükürle yaklaşır.

Varlığa bu gözle bakamayanlara gelince; onlar üzerlerine sağanak sağanak dökülen nimetler karşısında küstahlaşır, laubalileşir ve şımarırlar. Üstad'ın misalleri içinde memeler (nimetlerin üzerinde tecellî ettiği, gelip geçtiği bir varlık) olduğu hâlde mazhar olduğunu (o nimetlerin mazharı olduğunu, onları hak ettiğini) zanneder.³⁴ Hâlbuki Allah'a karşı saygılı olmak, temkin içinde O'na şükür hisleriyle dolmak, bizleri şımartacak ölçüde başımızdan sağanak sağanak yağsa da nimet karşısında şımmarmamak, o nimetleri ihsan eden Rabbimize ciddiyet içinde mukabelede bulunmak gerekir. Allah insanı bir ayna yaptıysa, insan ayna olmasını bilmelidir. Her tavrında, her davranışında, her sözünde, her düşüncesinde, her mülâhazasında O'nu göstermelidir. Bu peygamberane bir tavidir. Evet, peygamberlerin hepsi böyle hareket etmiş ve bununla bütün insanlara ışık tutmuş, rehber olmuşlardır. Vesâyet çağrısıdır bu aynı zamanda ve bu çağrıya icabet edilmelidir. Tarih şahittir ki, buna icabet edenler aldanmamıştır.

Hâsılı; hem peygamberî bir bakışa, insibağa, nazar ve teveccühe ulaşmak, evirip çevirip her şeyi ubûdiyet sırrına bağlamak, mişkât-ı sünnetin ışığı altında meseleleri çözmek, hem de bunlara mazhar olduktan sonra kendimizi rahat ve rehavette salmamak, şatahata girmemek için Nebi vesâyetine ihtiyacımız var.

³⁴ Bediüzzaman, *Sözler* s.244 (On Sekizinci Söz, Birinci Makam, Birinci Nokta)

Peygamberlere Saygı ve Bozulan Dengeler

Efendimiz öncesinde insanoğlu ilâhî mesajları orijiniyle koruyamamış, peygamberlerin söz ve fiilleriyle bırakmış oldukları mirası muhafaza edememişti ve bunun neticesi olarak da maddî-mânevî ciddî bir tatminsizlik ve buhranlar anaforunda yaşıyordu. İnsanlık, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bu bataklıktan kurtuldu; ama onun mesajına kulak vermeyen insanlar kim olurlarsa olsunlar –ki bunlar Müslüman da olabilirler– aynı türden anaforların içinde yıllar ve yıllar boyu yaşadılar, yaşıyorlar ve yaşayacaklar. Meselâ, Batı dünyası ilâhî dinin getirdiği değerlere sahip olamamanın boşluğunu rasyonalizm, pozitivizm ve benzeri ilim adını verdikleri düşüncelerle doldurmaya çalıştı. Özellikle Orta Çağ'da kendini gösteren bu yaklaşım, Rönesans'la gelişti ve farklı bir mahiyet kazandı. Din-ilim ayrılığı, bu yaklaşımın en önde gelen özelliklerinden biridir. Bu anlayışa göre Hristiyanlık daha çok ahlâkî değerlerin koruyucusu konumuna sokuldu. Böyle olunca din de, dinle gelen mesajı insanlara takdim eden nübüvvet müessesesi de insanların nazarında değer kaybına uğradı.

Şurası muhakkak ki, Cenâb-ı Hakk'ın ihsan buyurduğu değerleri bırakıp bunların yerine dışarıdan başka değerler ithal etme, dengeyi bozma demektir. Dengenin bu şekilde bozulması insanı da, toplumu da başka dengesizliklere ve hatalara sürükler. Aslında İslâm, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) önceki peygamberlerle takdim edilen değerleri yeniden insanlığa hatırlatmak, bozulan o dengeyi yerine oturtmak, bir başka tabirle ilâhî ahengi yeni baştan tesis etmek için gelmiştir.

Evet, Allah'ın koymuş olduğu sınırların dışına çıkanlar ilmi ve ilmî düşüncüyü âdeta kutsamışlar, akla ve mantığa ters olduğu iddiasıyla dine ve dinî değerlere baş kaldırmışlardır. Batı tarihi açısından bakıldığında belki bazı haklı nedenlere dayanan bu yaklaşım, ne yazık ki dinlerin mahiyet ve muhtevalarındaki farklılık hiç nazara alınmadan bize de yansımış ve aynıyla taklit

edilmiştir. Eski yıllarda bu durumu bir darağacı misaliyle izah etmeye çalışmışım. Temelde başkaları için kurulan darağacında hiç hak etmediği hâlde bizim dinimiz, inançlarımız ve kültürümüz de berdar edilmiştir.

Evet, başkaları gibi bizim dünyamız da değer kaybına uğramıştır. Meselâ, ifrat ve tefritler arenasında Efendimiz de dahil peygamberleri bizim gibi sıradan insanlar seviyesine indirme –yüz bin defa hâşâ– ya da kendi dönemlerinde, sadece o dönemlere mahsus olmak üzere, tarihsel bir misyon eda edip çekip gittiklerini iddia etme gibi düşünceler bir değer kaybıdır. Peygamber ve peygamberlik anlayışına da saygısızlıktır.

Ne yazık ki, bu anlayış bulaşıcı bir virüs gibi bizim de içimizi sardı. Hatta bazı hocalar ve ilâhiyatçılar bile bu hastalıktan nasiplerini aldılar. Bunlar, bizim sahip olduğumuz ve Batı dünyasında emsalinin gösterilmesi mümkün olmayan usûl ilimlerini bir kenara bıraktılar. Ve tabiatıyla bunlar tarafından yetiştirilen insanlar da kaptıkları bu virüsle malûl hâle geldiler.

Saygısızlık önce küçük daireden başladı ve büyüğüne doğru dalga dalga yayıldı. Önce sahabe-i kiramla başladılar işe ve sürekli eleştirdiler onları. O günlerde –beni tanıyan arkadaşlar bilirler– “Onlar da bizim gibi insandır (!)” diyerek eleştirmeye başladıkları an içim cız etti benim. Şöyle dedim etrafımdakilere: “Bu mesele sahabe ile başladı; ama sahabe ile bitmeyecek. Böyle sorumsuzca, hiçbir temele dayanmaksızın sahabeyi eleştiren kişiler, çok yakında Peygamberi de sorgulayacaklar ve gün gelecek Kur’ân’ı, hatta Allah’ı sorgulamaya kadar götürecekler bu işi.” Bu tahminlerimde yanılmayı ne kadar arzu ederdim. Fakat bunların hepsi oldu. “İnsanlığın İftihar Tablosu”na –hâşâ– “postacı” denildi. Yani, tıpkı bir postacı gibi, mesajı Allah’tan insanlara ulaştırdı ve işi bitti, diye düşünüldü. “Kur’ân’da gramer hataları var.” denildi. Hatırlıyorum, benim çok takdir ettiğim ve sevdiğim bir insandan Kur’ân hakkında “Günümüzün modern anlayışına uymayan, modern tarz-ı telakkilerle örtüşmeyen yanları var.” şeklindeki yorumları duymak beni derinden üzmüştü. Gayretullah’a dokunur bu sözler, diye çok korkmuşum o zamanlar. Hâşâ, “Allah cüz’iyatı bilmez.” gibi, Zât-ı Bâri’

hakkında yakışıksız düşünceler öne sürenler bile oldu. Hâsılı, sahabe ile başlayan tenkit süreci, ulûhiyet hakikatinin sorgulanmasına kadar geldi, dayandı.

“Tarihsellik” mülâhazaları içerisinde “maslahatları celb, mefsedetleri def etme”yi yegâne ölçü alanlar oldu. Tarifi kendilerine ait maslahat ve mefsedetler Kur’ân ile çatışırsa Kur’ân’ı kulak ardı edeceksiniz, dediler. Aslında maslahat ve mefsedetlerde bir mazmun vardır. O mazmun, Kur’ân ve Peygamber tarafından belirlenmiştir. Meselâ, “usûl-i hamse” denilen, korunması gerekli olan beş temel esas; akıl, nesil, din, nefis ve maldır. Bunların iddiasına göre, bu beş husus günümüzde Kur’ân ve sünnette vaz’edilen dinamiklerle değil de başka yollarla, sistemlerle korunabiliyorsa Kur’ân tarihteki rolünü oynamış ve fonksiyonunu tamamlamıştır. Fıkıh metodolojisindeki tasnifiyle vaz’î ve hitabî hiç ayırım yapmadan bütün tekliflere şamil kıldılar bu düşüncelerini. Bir tartışma programında seyretmiştim. Kendisine sorulan bir soru üzerine birisi dedi ki, “Ben kendime göre namaz kılıyorum.” Ne demektir bu? Din, insanları kendi iradeleriyle maksud-u bizzat olan hayra sevkeden, yönlendiren vaz’ı ilâhî ise, ne demek “kendine göre namaz”?

Aslında Ahmet Naîm cennetmekândan Ömer Nasuhi Hoca’ya, Allâme Hamdi Yazır’dan Bediüzzaman’a kadar çokları bu ve benzeri sakîm düşüncelerin üzerinde ısrarla durmuşlar. Hususiyetle Bediüzzaman erkân-ı imaniyeyi tahkime ihtiyaç duyulan bir mevzu olarak ele almış, farklı bir üslûpla onları yeniden anlatmıştır. Hem de defalarca tekrarlama bahasına. Ben bu tekrarları askerî mülâhaza ile tabyeler olarak görüyorum. Yani tek bir tabyeye bağlı kalmama, nefis ve şeytanın değişik taarruz şekillerine, vesveselerine, iğvalarına (aldatmalarına) karşı farklı ve alternatifli müdafaa şekilleri geliştirme nazarıyla bakıyorum. Kaldı ki Kur’ân’ın üslûbudur bu. Aynı konuyu farklı yerlerde, farklı üslûplarla defalarca ele almamış mıdır Kur’ân? Demek kaynağı Kur’ân olan orijinal bir metoddur bu.

Şimdi aklî, mantıkî delillerle gerek Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem), gerekse diğer enbiyâ-i izâmın konumunu

zihnimize ve hayatımızda bir kere daha belirlemek ve yerlerini tahkim etmek zorundayız. Zira, bu mevzuda yaşanan düşünce ve inanç kaymaları hep bu tahkimsizlikten kaynaklanmaktadır. Üstad'ın *Reşhalar*'da anlattığı gibi anlama ve anlatma bir ölçü olabilir bu konuda. O *Reşhalar*'dan her biri birer *Risale*'ye mevzu teşkil edecek kadar geniştir. Ne kadar arzu ederdim eli kalem tutan arkadaşlar o *Reşhalar* üzerinde doktora çalışması yapsalar.

Evet, Efendimiz büyük bir peygamberdir, “Ruh-u Seyyidi'l-Enâm”dır. Tasavvufî ifadesiyle “Taayyün-i evvel”in kahramanıdır. *لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ* “*Sen olmasaydın, şu âlemleri yaratmazdım.*”³⁵ kutsî hadisinin mazharıdır O. Bu hadis, hadis kriterleri açısından sahih olmasa bile mânâ itibarıyla doğru; doğru, çünkü o “Muarrif” olmasaydı, bu âlemlerden de, bu kitaptan da hiç kimse bir şey anlamayacaktı. O halde bu hadisin mânâsı şudur: “Ey Resûlüm! Bu kitapların okunması da, mânâlarının şerhi de senin sayende oldu. Öyleyse sen elindeki Kur’ân’la her şeyin kavli-şârihi, tefsir-i vâzihısın.” Eskilerin ifadesiyle “ille-i gâiye”sin.

Öyleyse, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) –hâşâ– sıradan bir postacı, bir müvezzi değildir. O yerde durup göklerle irtibat kuran, bizim hiçbir zaman münasebet kuramayacağımız âlemlerle münasebet kuran, burada otururken Allah’ın konuşmasını duyan bir insandır; farklı hususiyetleri, farklı donanımları olan biridir. Zaten o farklı donanımları olmasa Allah’tan emir alamaz, yatağından kalkıp göklerde dolaşamaz ve miraç yapamazdı.

Kaldı ki bizim mesajı getiren bu zâta bu şekildeki bakışımız, aynı zamanda o mesaja karşı da saygının ifadesidir. Dolayısıyla O’na saygısızlık, mesaja karşı da saygısızlık duymaya sebep olur. Onun için O’na karşı saygının korunması lazım. Zaman eskidikçe mesajın nazarlarımızda taze olması, taze olarak hissedilmesi; sürekli o mesaja müracaat etme, delice bağlanma tutkusu işte hep buna bağlıdır.

³⁵ Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-merfûa* s.385; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/214.

Peygamberlerin bizim gibi sıradan olmadıklarını herkes kendi kabiliyetlerine göre soluklamalı. Küçük bir ses, küçük bir nefes de olsa dile getirmeli düşüncelerini. Peygamberleri o yüce hâllerile, konumlarıyla kabul etmeli, gönüllerimizdeki tahtlarına oturtmalıdır. Peygamberler öyle bir mazhariyete serfirazdırlar ki, her daim Allah'a yakındırlar. Başkalarının seyr-i sülûk-i ruhanî yolunda çilelerle, acz u fakr, şevk u şükr ile, tefekkür ve şefkatle vasil oldukları kurbet ufkuna onlar bidayette varırlar, varmışlardır. Bizim terakkimizin sona erdiği, arş-ı kemale ulaştığımız yer, onların yola çıktığı yerdir. İşte bu hakikati, yani bizden farklı olduklarını, hem vicdanlarımıza, hem de başkalarının vicdanlarına kabul ettirme mecburiyetindeyiz. Zira sundukları mesajdan tam istifade etme, onların kadr u kıymetlerini bilmeye bağlıdır.

Özetleyecek olursak, mesajla mesajı getiren zât arasında çok önemli bir münasebet vardır. Peygamberlerin değerleri korunduğu nispette mesajlardan istifade oranı artar. Bu, meselenin bir yanı. Diğer yandan, Allah, kendi kelâmından, peygamberinin ruhaniyetinden ve öbür âlemde şefaatten istifadeyi, onlara karşı duyulması gerekli olan saygıya bağlamıştır. Eğer böyleyse –ki benim bunda hiç şüphem yok– bu saygıyı göstermeyen ve koruyamayanlar dünyevî ve uhrevî hayatları adına neler kaybettiklerinin farkındalar mı acaba?

Başka bir tabirle, sizler Kur'ân-ı Kerim'den ve "Efendiler Efendisi"nden teveccühünüz ölçüsünde istifade edebilirsiniz. Yani *أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عِبْدِي بِي* "Kulum Beni nasıl zannediyorsa Ben ona öyle muamele yaparım."³⁶ mantukunca siz Kur'ân'a ne kadar teveccüh ederseniz, o da size kapılarını o kadar açar. Peygamber'e saygınız ne kadarsa, o kadar açar kollarını size. Yürüdüğü yola, vardığı ufka doğru ancak o kadar yaklaşabilirsiniz.

Herkes aklının ve iradesinin hakkını versin. Allah bir akıl vermiş, öyleyse i'mal-i fikirde bulunsun, beyin sancısı yaşasın. Eski sözlere yeni sözler karıştırarak yeni bulamaçlar yapsın, insanlığa yeni şeyler sunsun. Eskileri, eski, renk atmış ve partallaşmış

³⁶ Buhârî, *tevhid* 15, 35; Müslim, *zikir* 2, 19, *teube* 1.

görüyorsan yeni şeyler yapmasını bilsin. Kur'ân-ı Kerim'in yeniliğini, Efendimiz'in gönüllerde hiç eskimediğini, bizim için daima bir "cânân" olduğunu hem kendisine anlatsın, hem de cihana. Bu mevzudaki mülâhazalarını sürekli yenilesin; yenilesinler ki, hem kendisini kurtarsın, hem de başkalarını.

Hz. Peygamber'in Diğer Nebiler Arasındaki Konumu

Hz. Üstad'ın yaklaşımıyla kâinata bir ağaç nazarıyla bakılırsa, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) o ağacın çekirdeğidir; eğer bir kitap misaliyle bakılırsa, o kitabın kâtibinin kaleminin mürekkebidir.³⁷ Bir çekirdekten kocaman bir kâinat meydana getirmek Cenâb-ı Hakk'ın kudretine ağır gelmez ve zaten hep öyle yapıyor, çok küçük tohumlardan pek büyük meyveler yaratıyor. Onun yarattığı ilk çekirdek Efendimiz'dir.

Peygamber Efendimiz pek çok cihetle diğer peygamberlerden daha faziletlidir. Meselâ, Resûl-i Ekrem vazifesini yapıp gitmiştir; ama dini ve getirdiği mesajı devam etmektedir.

كَاَلْفَاعِلِ “Bir işe sebep olan, onu yapan gibidir.”³⁸ sırrınca ümmet-i Muhammed'in sevaplarının bir misli Efendimiz'in defter-i hasenâtına kaydolmaktadır. Biz her ezandan sonra dahi

O'na dua ediyoruz, ... وَأَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ “(Rabbim, Hz. Muhammed'i) kendisine vaadettiğin makam-ı Mahmud'a ulaştır.”³⁹ diyoruz. Her gün değişik vesilelerle pek çok defa O'na dua ediyoruz. İçinde yaşadığımız çağdaki bütün fitnelere rağmen, hâlâ şu bir buçuk milyar Müslüman dünyasının en az bir milyarı, doğru ibadet ediyor; doğru ezan okuyor; doğru kâmet yapıyor ve her zaman Allah Resûlü'ne biatlarını yeniliyor ve O'na dua ediyor.

Kur'ân-ı Kerim, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden her ismin a'zam mertebesinden geliyor. Efendimiz de ism-i a'zamin mazharıdır.

³⁷ Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.105 (Habbe)

³⁸ Bkz.: Müslim, *imaret* 133; Tirmizî, *ilim* 14; Ebû Dâvûd, *edep* 115.

³⁹ Buhârî, *ezân* 8, *tefsîru sûre* (17) 11; Tirmizî, *salât* 157.

Zaten ism-i a'zâmın mazharı olmayan, ism-i a'zâmın ve her ismin a'zam mertebesinin tecellisi olan şeye muhatap olamaz, onu kavrayamaz. Mutlaka kendi mâyesinde onun bulunması, donanımının ona göre olması lazım. Evrensel bir peygamber, âlemşümul bir peygamber... Bu, şu demektir: İnsanlık ağacına ait bütün hususiyetler, çekirdek hâlinde onda vardır. Hangi peygamber olursa olsun; hangi mânâyı, hangi gerçeği, hangi hakikati, hangi ismin tecellisini temsil ederse etsin; bunların bir numunesi, şöyle böyle bir esintisi Efendimiz'de mutlaka vardır. Makam-ı cem'in sahibi olması itibarıyla vardır. Dolayısıyla, diğer peygamberlerin birinde bir isim a'zam derecede tecellî etmiştir, öbüründe öbür isim a'zam derecede tecellî etmiştir; fakat Hz. Muhammed'de (sallâllâhu aleyhi ve sellem) her ismin tecellisi vardır ve O'na nâzil olan Kur'ân, O'nun donanımına göre her ismin a'zam derecesinde tecellî etmiştir.

Bununla beraber, diğer peygamberlerin O'nun yanında kıymetleri yokmuş gibi düşünülmesi şeklindeki haddinden fazla tenzile Efendimiz'in kendisi de razı olmamıştır. Meselâ, وَلَا تَكُنْ وَلا تَكُنْ Efendimiz'in kendisi de razı olmamıştır. Meselâ, وَلَا تَكُنْ وَلا تَكُنْ

⁴⁰ Kَصَابِجِ الْخُوتِ âyeti nazil olduktan sonra ihtimal, sahabilerden bazılarının akıllarına gelmiş olabilir ki; “Yunus b. Metta acaba ne yaptı ki Efendimiz'e ‘Sakin onun gibi olma!’ buyuruluyor.” Onun için Resûl-i Ekrem hemen buyuruyor ki, “Beni, Yunus b. Metta'ya tercih etmeyin.”⁴¹ Hani, Yunus aleyhisselâmın balığın karnında yaptığı dua ile arş ihtizaza gelir. Melekler “Bu dua eden de kim, ya Rabb?” diye sorarlar. “Yunus” cevabı verilir. “Şu yanıp yakılan, içli içli eden Yunus mu?” karşılığını verirler. Yunus b. Metta, Cenâb-ı Hakk'ı tazimle anan bir kul olarak yâd ediliyor. Demek onun Allah'ı farklı bir tazimle anan bir kul olma konumu da var. Bu sebeple Efendimiz “Beni, Yunus b. Metta'ya tercih etmeyin” diyor.

Yine bir sahabiyle bir Yahudi arasındaki “Hz. Musa mı üstündü, Efendimiz mi üstün?” münakaşasında, sahabi, Yahudi'ye

⁴⁰ Kalem sûresi, 68/48.

⁴¹ Buhârî, enbiyâ 35; Müslim, fezâil 166-167.

bir tokat vuruyor. Bunun üzerine Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Beni Musa’ya tercih etmeyin. Haşr u neşir olduğunda onu arşın kaidelerine tutunmuş olarak göreceğim. Bilmiyorum, daha önce yaşadığı (Tur’daki tecellî neticesinde meydana gelen) baygınlıktan dolayı mı yeni bir baygınlık yaşamadı, yoksa önce mi haşroldu?”⁴² diyor. Üstad’ın ortaya koyduğu ölçü içinde mercuh râcihe bazı durumlarda tereccüh edebilir.⁴³ Yani, faziletçe daha sonra olan, sadece bazı hususiyetler itibarıyla faziletçe önce gelenin önüne geçebilir. Meselâ, mutlak fazilette sahabe-i kirâma yetişilemez. Ama bazen ümmet-i Muhammed içinde öyle âlimler, öyle derin insanlar gelmişlerdir ki, hususî fazilette sahabenin pek çoğundan daha ileri, daha derin olmuşlardır.

Hâsılı, diğer peygamberler de, peygamber olmayanların asla ulaşamayacağı mertebededirler; fakat onlar bazı hususlarla anılıyor olsalar bile, mutlak fazilet “Kâinatın İftihar Tablosu”na aittir. Allah Resûlü fazilet bakımından en öndedir.

Ne Kadar Peygamber Geldi?

Peygamberlerin gelişi ve bazılarının isimlerinin bilinip bilinmeyişi geçmiş dönemlere ait tarihî bir silsileye göre olabileceği gibi, faziletleri nazara alınarak da zikredilmiş olabilirler. Fakat Cenâb-ı Allah, zikrettiği isimleri, gelip geçmiş bütün peygamberlerin getirdikleri esasları temsil edecek peygamberlerden seçmiştir. Meselâ, bir peygamber vardır ki, kendisine has bir misyonu olmamış; Hz. Âdem’in vahyinin gölgesinde vazifesini yapmıştır. Hz. Âdem misali ortaya konunca onu zikretmeye gerek yoktur. Yani, Cenâb-ı Hak umum peygamberlerin mesajını, câmi peygamberlerde toplamış; onları Efendimiz’e bir örnek olarak ortaya koymuştur. İster mesaj almaları, ister çektikleri çileler, isterse de Allah’la münasebetleri ve nezd-i ulûhiyetteki makamları açısından bazı hususiyetlerini nazara vererek örnek göstermiştir.

Yani, sayılarını net olarak söylemek zor olsa da binlerce peygamber arasından yirmi sekiz tanesi (daha doğrusu yirmi

⁴² Buhârî, *husûmât* 1, *enbiyâ* 31, *rikak* 43, *tevhid* 31; Müslim, *fezâil* 157.

⁴³ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.531 (Yirmi Yedinci Söz, Zeyl)

beştir; çünkü üçünün peygamber olup olmadığına ihtilaf vardır.) diğer peygamberleri temsil etme, insanlara ders verme ve örnek olma açısından yeterlidir. Yoksa, Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan hep peygamber isimleriyle dolardı ve aynı vak'aları durmadan tekrar ederdi.

Ayrıca, peygamberlerin neş'et ettikleri yerlere bakılırsa, Kur'ân'da, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bulunduğu çevrede yaşamış olan peygamberlerin zikredildiği görülür. O bölgedeki kavimler, atalarından duydukları için, o çevrede neş'et eden belli peygamberlerden haberdardılar. Efendimiz de, kendisinin muhatap olduğu kavim açısından, oralara gelen peygamberleri bilmeliydi. Yakın atalarından Mekke civarına peygamber gelmemiştir. Uzun zaman onlar Hz. İbrahim'den kalan dinle amel etmişlerdi. Efendimiz de bi'setten (vahyin başlangıcından) önce Hz. İbrahim'in dininden kalan esaslar ile amel ediyordu. O devirde de namaz biliniyordu, hac biliniyordu; ama işin içine başka şeyler girmişti. Bazı çarpıklıklar vardı yapılan amellerde. İşte, Peygamberimiz'in mesajının yadırganmaması için daha önceki misallerin hatırlatılması, bilinmesi gerekiyordu. Hz. Cafer, Necâşî karşısında "Niye garipsiyorsunuz; Hz. Musa, Hz. İsa gelmedi mi?" derken, "Bunlar bilinen şeylerdi, yadırganacak bir şey yok." mülâhazasıyla öyle diyordu.

Nübüvvet ve Mevhibe-i İlâhiye

Peygamberlerin mânâ buuduna açık olmaları bir mevhibe-i ilâhiyedir. Bu mevzuda benim vicdanımda ağır basan görüş şudur: Mevhibe-i ilâhiye, Cenâb-ı Hakk'ın onların iradelerinin hakkını vererek ortaya koyacakları yüksek performansla önceden bahsettiği bir avanstr. Zira, Cenâb-ı Hak onların ne yapacaklarını, nasıl hareket edeceklerini ilm-i ezelîsi ile biliyor.

Fakat diğer yandan şu gerçek de unutulmamalıdır: Allah, "Mâlikü'l-mülk"tür; mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Bir peygamberi başkasına nispetle çok daha önemli bir misyonla gönderir. Dolayısıyla donanımını ona göre ihsan eder. Bir

başkasına bu ölçüde önemli bir misyon yüklemeyi ve onun donanımını da ona göre olur. Meselâ, “İnsanlığın İftihar Tablosu”na bakıp şöyle diyebilirsiniz: Allah bu zâta diğer peygamberlere nispetle çok daha büyük bir misyon yüklemiş ve donanımını da ona göre vermiştir. Ama yukarıdaki yaklaşımla aynı meseleyi tersine çevirip şöyle de diyebilirsiniz: O zât, istikbalde üzerine alacağı misyona liyakatini göstermiş, Allah da ilm-i ezelîsi ile bunu bildiğinden dolayı O’na baştan o misyonu yerine getirecek donanımı lütfetmiştir.

Allah Resûlü’ne Karşı Gösterilmesi Gereken Hürmet ve Tazim

Soru: *Efendim, bir iki arkadaş, çocuklar için bir kitap yazıyorduk. Tanıdıklardan bu hususta yardım talep ettik. Bazı yazılar geldi; baktık ki, farkına varılmadan genel telâkkimize ve peygamber anlayışımıza çok ters şeyler yazılmış. Sonra, Sonsuz Nur’u, bilhassa “İsmet-i Enbiyâ” bölümünü okuduk. Üslûbumuzun bir hayli değiştiğini gördük. Bu konuda ne buyurursunuz?*

Cevap: Sonsuz Nur’da gereken saygı ve hürmeti gösterebildik mi, bilemiyorum. Kim bilir, belki dünya kadar eksiklerimiz vardır; fakat bizim, her halükârda, mukaddes mefhumlara karşı gereken saygıyı ikame etmemiz lazım.

Daha önce size arz etmişimdir, Hatem isminde çok kıymetli bir arkadaşım vardı. Askerlik öncesi, piyasaya çıkan her kitabı okuyordum. Edirne’de, caminin penceresinde kaldığım dönemdi. Hatem de, bir Ramazan-ı şerifte Edirne’ye gelmişti. Ziyaretime geldiği bir gün pencerenin kenarına dayanmış konuşuyorduk. Ben “Hz. Muhammed böyle buyuruyor, Hz. Muhammed şöyle buyuruyor...” gibi bir iki şey söyledim. Bana garip garip baktı, “Yâhû, sen ne olmuşsun! O senin babanın oğlu mu?” dedi. O anda içimde hâsıl olan sarsıntıyı tam ifade edemem; fakat çok sarsıldığımı söyleyebilirim. Ona “Allah senden razı olsun! Gerçekten ben ne olmuşum!...” dedim. Söylediğim sözlerde, şimdilerin saygı ifadesi için fazla bile buldukları “Hazret” tabiri

vardı; ama o, Efendimiz'i (aleyhi ekmelüttehâyâ) tebcile yetmezdi ve Hatem haklı olarak beni ikaz etmişti. O günden beri ona hep dua ediyorum.

İnsan, farkına varamıyor; herkes öyle konuşunca, saygısızca ifadeleri normal görmeye başlıyor. Birkaç kitap okumak, bir şeyler biliyor olmak, insanı bazen küstahlaştırıyor. "Ömer, Ali..." dedirtiyor sahabe efendilerimiz hakkında konuşurken. "Onlar da kendi aralarında öyle konuşuyormuş" sözü de mazeret... İyi ama sen sahabe değilsin ki. Kendi babana, arkadaşlarının ona hitap ettiği gibi hitap ediyor musun? Bugün bir müdürden, bir genel müdürden bahsederken bile "sayın, saygıdeğer" deme lüzumu duyuluyor. Öyleyse, saygıya en çok hakkı olanlara karşı saygı ve hürmet bizim vazifemizdir.

Ayan-ı Sabite ve Efendimiz

Bir mübtedinin, aklından dolayı Mutezile'ye kayması nasıl tabîi ise, bir müntehinin de eşyanın hakikî yüzüne vâkıf olmasından dolayı cebr-i mutavassıt olması aynı ölçüde tabîi ve fitrîdir. Ama cebr-i mutavassıt veya Mutezile'yi değil, İmam Mâturidî'nin orta yolunu esas almak gerekir.

Evet, Allah kader planında geleceği belirlerken, o muhit ile miyle her şeyi sizin beden ve ruh kalıbınıza göre biçip diker. Sizin iradenizle birlikte meşîet-i ilâhiye böylece taalluk eder. Ayan-ı sabiteye hiçbir kimsenin ufku ulaşamaz. Oraya, yani o ilm-i ilâhîyi müşâhedeye, ancak Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm ulaşabilir.

Peygamberler ve Hakikat Aşkı

Hakikat aşkı, peygamberler ile ilim adamlarında orijin itibarıyla aynıdır; ama tezahür şekilleri arasında fark vardır. Yani, o aşka vuslat yaşama istikametinde espri farklılığı vardır. Meselâ, peygamberlerde, kuralları vaz'eden onlar olduğu için, yanılmalar olmaz; ama ilim adamlarında olabilir. Hakikat aşkı olmadan ilim, ilim aşkı olmadan da araştırma aşkı olmaz.

Perspektif

İ'lâ-yı Kelimetullah veya Mukaddes Vazife

Zikir ve Aksiyon

Soru: Efendim, siz bir taraftan, câmi' bir dua kitabı olan Mecmûatü'l-Ahzâb'ı nazara veriyor, sürekli evrâdu ezkâra teşvik ediyorsunuz; diğer taraftan da, günümüzde Rabbimizi bütün gönüllere duyurmanın, vatana ve millete hizmet düşünceli aksiyonun, şahsî ubûdiyetin önüne geçtiğini ifade buyuruyorsunuz. Bu iki hususu nasıl anlamalı ve nasıl değerlendirmeliyiz?

Cevap: Dinî vazifelerimiz arasında mutlaka yapmamız gerekli olan şeyler vardır. Bazen bunlardan biri öne çıksa da, bu, diğerlerinin terk edilebilirliği mânâsına gelmez. Fakat bazen, zamanın ve şartların durumuna, insanların dinî emirler karşısındaki tavırlarına göre, enbiyâ-i izâm ve sonra da sahabe efendilerimizden başlayarak her devrin mürşidleri, belli konuların üzerinde daha fazla durur; o mevzuları her fırsatta hatırlatırlar. Bir mesele hakkında o kadar çok hatırlatma ve tavsiyelerde bulunur, onun üzerine öyle hassasiyetle titrerler ki, zannedersiniz, bir tek o mesele önemli, onun dışındaki hususlar tâlî şeyler. Meselâ, namazda tekâsül olduğu, insanların namaza karşı bir bıkkınlık ve tembellik

tavrı sergilediği bir dönemde hakikî müşidler, “Namaz kılmayanın işi bitmiştir, onun diğer ibadet ve iyilikleri de beyhûdedir.” derler. Namaza şiddetle vurgu yapar, onun üzerinde ısrarla dururlar. Ama bu, kat’iyen “Oruç olmasa da olur, zekât verilmese ve hacca gidilmese de olur.” mânâsına gelmez.

Bu ibadetlerin hepsi farzdır, dinde hepsinin ayrı bir yeri vardır. “Emri bi’l-ma’ruf, nehyi ani’l-münker” vazifesi ve din-i mübîn-i İslâm’a hizmet de bir farzdır ve onun da kendine göre bir yeri vardır. Normal şart ve zamanlarda, bu ibadetlerin bazıları bazılarından üstündür. Meselâ, sahabe efendilerimiz, namazı, imandan sonraki en önemli esas kabul etmiş ve onu gâye ölçüsünde bir vesile seviyesinde görmüşlerdir. Ona, “mü’minin miracı” nazarıyla bakmışlardır. “İnsan ile küfür arasında sadece namaz ya da namazı terk vardır.” demişlerdir. Evet, onlara göre, küfürle insan arasındaki biricik perde, namazın kılınması veya kılınmamasıdır. Namaz kılınmazsa, o perde kalkar aradan ve insanın öbür tarafa, tehlikeli bölgeye geçmiş olma ihtimali hâsıl olur; düşmüş ve kapaklanmış olma ihtimali belirir. İşte namaz o kadar önemlidir.

Hatta hem onlar ve hem de Üstad’ın talebelerine kadar daha sonraki devirlerde yaşayan hassas ruhlar, namazın mükemmilâtından (tamamlayıcı unsurlarından) sayılan “namazı cemaatle kılma” hususu üzerinde büyük bir titizlikle durmuşlardır. Cemaatle namaz kılmaya, “farz” ya da “farz-ı ayn” demişlerdir; çok az bir kısmı ise “En azından vaciptir.” hükmünü vermiştir. Bu meselede en esnek davrananlar Hanefiler olmuş, onlar da “Sünnet-i müekkededir.” demişlerdir. Ahmed bin Hanbel Hazretlerinin mezhebinin imamlarından bazıları, cemaati, namazın rüknü olarak görmüşlerdir. Yani onlara göre, cemaatle kılınmayan namaz, namaz değildir.

İstidradî olarak ifade etmeliyim ki, onca fukahânın böylesine önemli gördüğü “namazı cemaatle kılmak” meselesinde de çok hassas olunması, bu hususun üzerinde ısrarla durulması icap eder. Kitap ve Sünneti çok iyi bilen, icma’ ve kıyasın kullarına vâkif olan insanların, dinin herhangi bir emriyle alâkalı

söyledikleri “Bu çok önemlidir, bu olmazsa olmaz!” sözü, kulak ardı edilebilecek bir ifade değildir. Onu kulak ardı eden, zamanla kulak ardı edilmemesi lazım gelen daha pek çok şeyi hafife alıp görmezlikten gelebilir. Cemaat, en azından, usûlü’ d-din prensipleri açısından tamamlayıcı ve namazı daha güzel eda etmeye yardımcı bir unsurdur. Ayrıca cemaat hâlinde yapılan vazife, ferden-ferdâ yerine getirilen bir vazifeden on kat daha üstündür; bir de, toplu eda edilen vazife namaz ise, o, yalnız kılınandan yirmi yedi derece daha faziletlidir.

Zekât, oruç ve hac gibi diğer ibadetler hakkında da teşvik ifade eden pek çok söz zikretmek mümkündür. Çünkü her bir ibadetin dinde bir kıymeti ve yeri vardır. Birinin çok kıymetli olması, diğerinin değersiz ve kıymetsiz olduğu mânâsına gelmemektedir. Yani her şeyden önce ibadetlerin belli çerçeveleri vardır. O çerçeveler içinde biri daha üstün, tercihe şâyân ve daha faziletli olabilir; ama yer yer bunlardan diğer biri, bir öncekinin önüne geçebilir. Meselâ, yazın kavurucu sıcağında oruç tuttuğumuz dönemler olmuştur. O dönemde tutulan oruçlar çok zor gelmiştir nefislere. Maden ocaklarında ya da fabrikalarda ateş karşısında çalışan ama imanın verdiği güçle orucunu aksatmayan insanlara, oruç, bir ay da olsa, çok zor gelebilir. İşte öyle bir dönemde ve o türlü şartlarda çalışan insanlar namazı zaten kılmıyorlarsa, onlara oruçla alâkalı çok ciddî teşviklerde bulunmak lazım gelir. Namazı nasıl olsa kılan bu insanların zor şartlardan dolayı orucu terk etmemeleri için tahşidat yapmak icap eder.

İşte, zannediyorum, bugün Türkiye’deki insanların yüzde seksen beşi oruç tutuyordur; fakat namaz kılanların aynı nispette olduğu söylenemez. Cumaya ve bayram namazına gidenler belki yüzde doksanlara varıyordur; ama beş vakit namazın o ölçüde kılındığını sanmıyorum. Öyleyse, namazın ehemmiyetini sık sık anlatmak, insanları ona teşvik etmek lazımdır. Fakat bir de, “emri bi’l-ma’ruf, nehyi ani’l-münker” vazifesini ele alacak olursak, sizin de bildiğiniz, gördüğünüz ve takdir ettiğiniz gibi, ilahiyatlarda ve imam-hatip liselerinde bile gereğince eda edilmiyor bu vazife.

Rahmet Yağmurları ve Mefkûre

Buraya geldiğimizde kuraklık vardı. Bazı arkadaşlara yağmur duası yapmaları için rica ettim. Kendim onlarla beraber duaya çıkmadım, onların temiz gönüllerinin rahmeti celbedeceğine itimadım vardı. Allah'a (celle celâluhu) hamdolsun, üç senedir sürekli rahmet yağıyor; fakat böyle de hiç olmamıştı. Bir aydır, iki gün müstesna, kesintisiz yağmur yağıyor. İnşallah, bir hayra emaredir.

Yağmur rahmettir; çünkü biz, her yağmur damlasını bir meleğin getirdiğine inanıyoruz. Her damlayla beraber bir müvekkel melek yeryüzünü şerefendiriyor. Görevli melekler, her katreyle kendilerine ait tesbihat ve takdisatı Allah'a (celle celâluhu) arz ediyorlar.

Yağmur melekleri, ruh ve mânâya inerler. İnanan gönüllerin imanları hürmetine yeryüzüne inen melekler de vardır; ama onlar ayrıdır. İmanın dünyada gönle huzur vermesi ve ahirette de, gönüldeki huzurun kaynağı, esası, nüvesi ve mânâsının inkişaf ettirilip Cennet hâlini alması ayrı bir husustur. Fakat şu yerküremizin her yanında, Cenâb-ı Hakk'ın sanatı, nakışı, mühürü ve tuğrası vardır. Ona ait izler, emareler vardır. İşte, yağmur melekleri yer ayırt etmeksizin iner, O'nun sanatını takdir eder ve alkışlarlar.

Mefkûre yörüngeli yaşayan insanlar lazım. Mefkûre yörüngeli insanlar, hem kendileri çok büyük bir ideale dilbeste olmuş, hem de hayatlarını o mefkûreye bağlı sürdürmeye azmetmiş insanlardır. Bir kitabın adıyla söyleyeyim, insanların "ruhlarının heykelini dikmeye" çalışacak aydınlık ruhlardır. Hedefsiz ve gayesiz insanlar Türk de olsa, Kürt de olsa, Arnavut ya da Boşnak da olsa bir şey ifade etmez. Kendini yüce bir ideale bağlamış insana gelince, soyu, milliyeti ve ırkı ne olursa olsun o kıymetlidir, ideali kadar büyüktür.

İnsan, gayesiyle insandır. Gayenin bir cismi yoktur; onu tutamazsınız, yakalayamazsınız. Fakat gelin görün ki, tutulan, yakalanan, hissedilen ve değerlendirilen şeyler, ancak onun bir

buudu olması itibarıyla kıymet kazanır. Hayat, bir mefkûreye, bir gayeye ve gaye-i hayale bağlı olarak değerler üstü değere ulaşır. Mü'minler de, gaye-i hayalleriyle, dar bir hayatta ebedî saadete namzet hâle gelirler. Allah'ın rızasını kazanma ideali ve mefkûresiyle onu görme, Cemal-i Mutlak'ı müşâhede etme finaline yürürler.

Bundan dolayı, gayesiz inanç, gayesiz ibadet ve gayesiz mücadele semere verir mi vermez mi bir şey söyleyemeyeceğim. Cenâb-ı Allah, o eksik inanç ve ibadetleri de kabul eder belki. Çünkü O'nun rahmeti geniştir, boşa kürek çekenlere de bir şeyler lütfedebilir; fakat temelde, idealsizlerin havanda su dövdükleri muhakkaktır. Hayatın ulvî bir gaye etrafında örgülenmesi ve insanın mefkûre sancısıyla kıvrım kıvrım kıvrılarak yaşaması çok önemlidir.

Bizim gaye ve idealimiz bellidir; mefkûremiz, Cenâb-ı Allah'ı herkese tanıtmak ve sevdirmek, bu vesileyle O'nun hoşnutluğuna ermektir. Biz, İslâmiyet gibi, bütün değerleri katlayan bir kıymete sahibiz. Ayrıca, son birkaç asırdır mağdûriyet, mazlûmiyet ve mahkûmiyetler ağında belimizi doğrultma yollarını öğrenmişiz. Lamartine, *Osmanlı Tarihi*'nin son cildine "Düşerken..." adını vermiş. Düşmüş, kapaklanmış bir insan ayağa kalkarken belli bir şekilde kalkar; fakat biz çeşit çeşit kalkarız. İstersek sıçrar, sağ ayağımız üstüne dikiliriz, istersek sol ayağımıza dayanırız, istersek de secdeden kalkıyor gibi doğruluruz. Şu son asırlar, milletimizi ayakları altına almış ve ezmiş... O da bu düşmüşlük karşısında temrinat yapa yapa değişik şekilde kalkma, doğrulma ve ayakta durma yolları öğrenmiş. Bir de aşağılık kompleksini üzerinden atsa ve kendi çocuklarının da ilimde, sanatta, teknikle ve teknolojide söz sahibi olabileceğine inansa!...

Nefs-i Emmâre ve Mefkûre

Günah ve hatalarından dolayı dost ve arkadaşlarımızı feda etmeyelim. Kusurlarından dolayı onları kaldırıp bir kenara atmayalım. En yakınımızda o kadar çok yılan, çıyan ve akrep var ki...

Atacak ve uzaklaştıracaksak o yılanları, çıyanları ve akrepleri atalım, uzaklaştıralım. Evet, en sinsi ve zararlı düşmanlar en yakınımızda, bizim kendi nefislerimizde yuvalanmıştır.

İnsan için, kendi nefisinden daha keskin ve daha yavuz bir düşman yoktur. Öyleyse, insan o pis nefsinin hatırı için kardeşlerine karşı tavır almamalı; olabiliyorsa kendi nefesine düşman olmalıdır. Zira, düşmanlığın elinin öpülebileceği bir yer varsa, o da insanın kendi nefesine karşı düşmanlığıdır.

“Benim görüşlerim isabetli, başkaları yanılıyor; anlayamıyorlar beni!” türünden ifadeler kesinlikle şeytanın mırıldılarıdır. Buna benzer benlik yörüngeli düşünce ve sözlerin kat’iyen meleklerle alâkası yoktur. Dahası, anlaşılamamayı bahane edip iftirak çıkarmanın ve bunu mü’minler arasında küskünlük bahanesi yapmanın dinimizle de, gönlümüzle de alâkası yoktur. Bizim gönlümüzle alâkası olan şey, ne yapıp edip herkesle anlaşma yolları bulmak, ortak paydalarda buluşmak ve bir insanlık örneği sergileyerek kobralarla bile kavgasız yaşamaktır.

Öyle inanıyorum ki, belli bir davaya gönül vermiş seviye insanları, akıllarından geçen şeylerden dahi muâheze olur ve seviyelerine göre cezalandırılırlar. Her menfi hâdisede kendi nefislerini suçlamıyor; haklı olsalar da, ihtilaf mevzuu yapmamak için meselelere daha mülayim yaklaşmıyor ve anlaşılmasa da anlaşılmasa da, sözlerine değer verilse de verilmese de, her şeye rağmen gönül birliği yaptığı arkadaşlarıyla omuz omuza, rızayı ilâhî ipini göğüslemek için yürüme azim ve gayretinde bulunmuyorlarsa; istek ve maksatlarının aksiyile karşılaşır, şefkat tokadı yerler.

“Şefkat tokatları”nın anlatıldığı *Lem’a*, ilk çocukluk döneminde okuduğum bölümlerdendi; fakat ben şimdi daha iyi anlıyorum o meseleyi. Üstad Hazretleri, “Hizmet-i Kur’âniye’nin kerametleri” dediği bu tokatlardan misaller veriyor ve engin tevazuuyla, ilk misalleri de kendi hayatından anlatıyor:

“Meselâ, bu biçare Said, Van’da ders-i hakâik-i Kur’âniye ile meşgul olduğum miktarca, Şeyh Said hâdisâtı zamanında

vesveseli hükümet, hiçbir cihette bana ilişmedi ve ilişmedi. Vakta ki, neme lazım dedim, kendi nefsimi düşündüm, âhiretimi kurtarmak için Erek Dağı'nda harabe mağara gibi bir yere çekildim. O vakit sebepsiz beni aldılar, nefyetteler; Burdur'a getirildim.”⁴⁴ diyor. Dikkat ederseniz, tokadın sebebi bir günah, çirkin bir fiil değildir; Üstad, ahiretini düşünme ve evrâd u ezkâniyla meşgul olma gibi çok samimi ve masumca bir arzudan dolayı te'dip edildiğini anlatıyor.

Şefkat tokadı olarak verilen misallerden birisi de şudur: “Hizmet-i Kur'âniyenin pek mühim bir âzâsı olan Hulûsi Bey, Eğirdir'den memlekete gittiği vakit, saadet-i dünyeviyeyi tam zevk ettirecek ve temin edecek esbab bulunduğundan, bir derece, sırf uhrevî olan hizmet-i Kur'âniyede fütura yüz göstermeye dair esbab hazırlandı. Çünkü, hem çoktan görmediği peder ve validesine kavuştu, hem vatanını gördü, hem şerefli, rütbeli bir surette gittiği için dünya ona güldü, güzel göründü. Hâlbuki, hizmet-i Kur'âniyede bulunana, ya dünya ona küsmeli veya o dünyaya küsmeli; ta ihlâsla, ciddiyetle hizmet-i Kur'âniyede bulunsun.”

“İşte, Hulûsi'nin kalbi çendan lâyetzelzel idi. Fakat bu vaziyet onu fütura sevk ettiğiinden, şefkatli tokat yedi. Tam bir iki sene bazı münafıklar ona musallat oldular. Dünyanın lezzetini de kaçırdılar. Hem dünyayı ondan, hem onu dünyadan küstürdüler. O vakit vazife-i mânevîyesindeki ciddiyete tam mânâsıyla sarıldı.”⁴⁵

İşte, Üstad Hazretleri, hem kendi başından geçen hem de talebelerinin yaşadığı şefkat tecellilerini anlatıyor ve “Ne zaman şahsî füyûzât hislerimi düşündüm; yani, Allah'la münasebetimi, mânen yükselmemi düşündüm, tokat yedim.” diyor. Evet, “emri bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker” vazifesinin farzlar üstü bir farz hâline geldiği bir zamanda “Neme lazım, çekileyim bir mağaraya, kendi ibadetimi yapayım...”⁴⁶ diye düşünmenin tokatlanma-ya sebep olacağını ihtar ediyor.

⁴⁴ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.53 (Onuncu Lem'a, Birinci Tokat)

⁴⁵ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.54 (Onuncu Lem'a, Üçüncü Tokat)

⁴⁶ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.53 (Onuncu Lem'a, Birinci Tokat)

Demek ki, bizim nefislerimizin arzu ve istekleri değil, hatta şahsî füyûzat hislerimiz de değil, Allah'ın (celle celâluhu) adının yüceltilmesi en büyük mesele. Bazı zamanlar olacak ki, Rabbimize karşı şahsî ubudiyetimiz bir adım geriye çekilecek, el bağlayacak ve şöyle diyecek; “Ben şimdi tâbiyim, ey Rabbimi başkalarına sevdirme vazifesi, sen metbûsun; i'lâ-yı kelimetullah, sen metbûsun; hakkın yüceltilmesi, sen metbûsun!...”

Cennete sekiz kapıdan birden girmek, bildiğimiz kadarıyla sadece Hz. Ebû Bekir'e (radiyallâhu anh) nasip olacaktır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir tek insana işaret etmiş; “*Ebû Bekir, sen sekiz kapının hepsinden birden gireceksin.*”⁴⁷ demiştir. Bu giriş, Miraç'ta Efendimiz'in, bir anda her yerde bulunması gibi nuraniyet sırrıyla olacaktır. Peygamberlerden başka hiç kimseye verilmemiş bir pâyedir bu. Belki de, peygamberlere bile verilmeyecektir bu ihsan. Mutlak fazilette peygamberler daha üstün olsalar da, sadece bu hususta, Hz. Ebû Bekir bazı enbiyâ-i izâmdan daha faziletli olabilir. Çünkü Peygamber Efendimiz, “Hz. İsa, Hz. Musa...” demiyor; “Sen” diyor, Hz. Ebû Bekir'e, “*Sen sekiz kapıdan birden gireceksin.*” İşte, eğer biz bir yüksek mefkûreye gönül vermişsek, Cennet'in sekiz kapısı birden açılrsa, onu kendine has güzellikleriyle görsük ve bize, girip orada kalmakla dünyaya dönmek arasında seçme hakkı verilse, bu hak verilirken de “Dünyada kalırsanız Allah'ın adının yüceltilmesi yolunda istihdam edileceksiniz.” dense, tercihimizin ne tarafta olacağı bellidir.

Bazıları, Yunus Emre'nin “İsteyene ver Sen onu, bana Seni gerek Seni!” demesini tenkit ediyorlar. Bu sözü, Cennet gibi bir nimeti beğenmeme şeklinde değerlendiriyorlar. Hayır, Yunus'un sözünde de, bizim, bir tercih yapmamız istense, “Cennet'i bile muvakkaten bırakıp Cenâb-ı Hakk'ın adını muhtaç sinelere duyurma”yı seçmemizde de –hâşâ– Cennet'i hafife alma söz konusu değildir. Biz, bir yüce idealin nasıl bilinmesi ve ona nasıl sahip çıkılması lazım geldiğini anlatmaya çalışıyoruz.

Gönlümün bu istikamette attığını hissediyor ve bu tercihin aksini hiç düşünmüyorum. Dostlarımın da aksini düşüneneğine ihtimal vermek istemiyorum.

⁴⁷ Buhârî, *savm* 4; Müslim, *zekât* 85.

Öyleyse, bu mühim vazife karşısında “Ben dedim de, bir muhkem kaide gibi sözler söyledim de, beyanım kulak ardı edildi ya da yoruma tâbi tutuldu, dinlenmedi...” Hiç lafı olur mu bu küçük şeylerin? Cennet’e bile “Darılma ama biraz bekle.” demesi gereken insanların, “Benim sözüm, benim fikrim, benim zekâm, benim anlayışım...” demesi pek çirkin değil mi?

Ne olur, bir defa da, sizi tenkit eden, sözlerinizi beğenmeyen ve yüzünüze kaba lâflar savuran insanlara karşı bile “Ne iyi ettin... Tam beni anlattın, çok teşekkür ederim.” demeyi ve nefsinizi kınamayı deneyin! Hele bir de muhataplarınızın doğruluğuna inandırın kendinizi... On defa, yirmi defa, “Sen haklısın, ben de müstehak!” deyin. Rabbimin rahmetine itimat ederek söyleyebilirim ki, siz uhuvvet ve ittifak için bu kadarcık bir iradî gayret gösterirseniz, Cenâb-ı Hak da muhatabınızın gönlünü yumuşatacak, kalblerinizde sevgi hâsil edecek ve işlerinizi başarılı kılacaktır.

Tebliğ Vazifesi ve Ciddiyet

Soru: Bazı insanlar, dinî düşünceye kapalı ve inanca karşı şartlanmış muhitlerde yetişiyorlar. Bunların doğruyu bulmaları hususunda mü'minlerin ne yapması gerekiyor?

Cevap: Dine ve inanca olan ihtiyaç, insanın tabiatında vardır. O durumdaki insanlara düşen şey, tabiatlarındaki o sese kulak vermek ve inananlara karşı en azından “Bunlarda da doğruluk payı olabilir.” düşüncesiyle yaklaşmaktır.

Bu mevzuda asıl vazife, hakikati temsil eden insanlara düşüyor. Onlar, hakikati temsil adına daha esnek, daha yumuşak, daha sıcak davranmalı ve daha kucaklayıcı olmalıdır. Mü'minler tebliğle beraber temsilin gücünü kullanmalıdır. Yani, öyle örnek bir hayat tarzı ortaya koymalıdır ki, diğer insanlara “Bu farklılığın kaynağı nedir, nereden geliyor bu mükemmellik?” dedirtmelidir. Bunu da, sadece Hakk'ın hatırı için, O'na olan saygısından dolayı yapmalıdır.

Siz, halkın içinden, sıradan bir insan olarak alınsanız, değişik makamları yıldırım hızıyla geçseniz ve Üstad'ın tabiriyle

birden müşirliğe getirilseniz; artık yepyeni, bambaşka bir insan-sınızdır ve tavırlarınız da bu yeni konunuza göre olmalıdır. Sizin yirmi dört saat evvel bulunduğunuz bir yer olabilir. Fakat artık siz, o yerin gerektirdiği tavırlarla veya o yerdeki insanların hâl ve davranışlarıyla hareket edemezsiniz. Müşirliğe getirildiğiniz andan itibaren konumunuzun hakkını vermeniz, o konuma göre bir duruş belirlemeniz lazımdır. Mü'min için de durum böyledir. O, hayat nimetiyle serfiraz olmuş; ama cemâdât mertebesinde, hayvaniyet basamağında veya sadece mücerret insan rütbesinde kalmamış. Onların ötesinde kendisine değişik mazhariyetler ihsan edilmiş. İşte, bu ihsan ve nimetlere şükretmenin yanında ona düşen, konumuna göre bir duruş belirlemek, bulunduğu yerin hakkını vermektir.

Kanaat-i âcizanemce, bizim en büyük eksikliğimiz, test ediliyor gibi hassas hareket etmeyişimizdir. Mü'min, kendini sürekli bir imtihanda bilmelidir. Hayatının hiçbir safhasında; muamelelerinde, konuşmalarında ya da nüktelerinde kat'iyen meseleleri sulandırmamalıdır. Allah'a inanmış bir insana yaraşır tarzda ciddi davranmalıdır.

Bu, hiç nükte yapmayacaksınız demek değildir. Nükte tavzih için, meseleleri iyice açıklamak maksadına matuf olarak yapılır. Sadece muhatapları güldürmek gayesiyle "Bakın, size bir nükte anlatayım... Bir tane daha..." demek gevezelik ve münasebetsizlik olur. Bazen, meselâ, Nasrettin Hoca'dan bir nükte anlatırsınız. Ama o nükte, temel mantığınızda, fikrinizde ve konuşmanızdaki bir boşluğu doldurmak için olmalıdır.

Size daha önce –bağışlayın– bir arslan ile bir tilkinin hikâyesini arz etmiştim. Tilki, aç bir arslanın kocaman bizonu parçaladığını görüyor ve onu taklit etmek istiyor. Yakındaki bir köye gidiyor, karşısına çıkan bir danayı parçalamaya kalkıyor. Fakat daha ona yaklaşır yaklaşmaz bir tekme yiyor ve gözünden oluyor. İşte öyle bir münasebet geliyor ki, tam bu nüktelyi söylemenin zamanı. Meselâ, bazıları kalkıp Filistin meselesini çözeceklerini iddia ediyor ve kahramanlık gösterilerine soyunuyorlar. Siz de diyorsunuz ki, "Yahu siz Hz. Ömer'in işine, Selahaddin'in

misyonuna talip oluyorsunuz. Kudüs'ün anahtarları bir devirde Hz. Ömer'e, Selahaddin'e teslim edilmiş; şehrin büyükleri anahtarları başkasına vermemiş, sahibine vermeyi beklemişler. Bir Ömer, bir Selahaddin değilseniz onların misyonuna nasıl talip olursunuz?" Bu sözü söylerken tam zamanı deyip arslan ile tilki meselesini misal olarak anlatıyorsunuz. "Bu, tilkinin halledebileceği bir iş değil!" diyorsunuz. Muhatabınız ne dese beğenirsiniz; "Ben de size bir ayı ile tilki hikâyesi anlatayım..." İşte böyle bir tavır, münasebetsizliktir, işi sulandırmak demektir.

Evet, mü'min tavrı çok önemlidir. Mü'min, her tavrıyla yüksek ideallerin ve ulvî hakikatlerin temsilcisi olmalıdır; olmalı ve o hâliyle dine en uzak kimseleri bile kendisine hayran etmelidir. O nükte yapmaz, fıkra anlatmaz değildir. Ehlullah bile çoğu zaman değişik menkıbeler anlatmış, onlarla bir boşluk doldurmuş ve bir meseleyi tavzih etmiştir.

Evet, Müslümanlığın izzetine uygun bir görüntü sergilemek çok önemlidir. Başlangıçta insan biraz zorlanabilir; tekellüflere girebilir. Fakat unutmamak lazımdır ki, her mutâvaat, tekellüfün bağrında yeşerir, gelişir, kök salar ve bir çınar hâline gelir. Evet, insan tabiatının bir mesele karşısında boyun eğmesi ve onu kabullenmesi (mutâvaat) biraz zorlanma ve az suniliklere girme (tekellüf) sonrasında mümkün olur.

Melekler Tesbihle Yaşar, Peygamber Efendilerimiz de Tebliğle...

Soru: "Melekler nasıl tesbihle yaşarsa, peygamber efendilerimiz de tebliğle yaşamıştır." sözünü nasıl anlamalıyız?

Cevap: Melâike-i kirâm, Allah'ın nurdan yarattığı, dolayısıyla nuranîliğe ve nuranîliğin açık olduğu şeylere açık, güzel şeylerden istifade etmek ve güzel şeylerle iştigal etmek üzere programlanmış, nuranî ve latîf varlıklardır. Revâih-i tayyibe (güzel kokular) ve kelimât-ı tayyibe (güzel sözler) gibi, selim fıtratın hoşuna gidecek koku, söz ve davranışlar onların da hoşlandığı şeylerdir.

“Güzel ve temiz sözler O’na yükselir.”⁴⁸ ilâhî beyanında buyrulduğu gibi “Sübhânallah”, “Elhamdülillah”, “Allahu Ekber”, “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh” gibi mübarek sözler O’na yükselir ve ulaşır. Zannediyorum “Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah” zikr-i celîli bütün bu güzel sözlerin başında gelir. Sonra da biri binlere bedel **سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ** zikrini hatırlamak gerekir ki, Cenâb-ı Hakk’ı tesbih mahiyetinde ifade edilen bu söz, *Mesnevî-i Nuriye*’de de işaret edildiği gibi celâlî, cemâlî, vâhidî ve ehadî tecellîleri bünyesinde toplar.⁴⁹

İşte bütün bu tesbih, tâzim, tahmîd, tekbir ve zikirler bir yönüyle meleklerin gıdasıdır. Bu kerim şeyler, melâike-i kirâmın sürekli aradıkları, baktıkları, bulmak istedikleri ve onlara yakın bulunmaya çalıştıkları hususlardır.

Fakat melâike-i kirâmın özel bir yanları daha vardır. Öyle anlaşılıyor ki, onların vazife ve sorumlulukları içinde en önemli mesele “tesbih”tir. Bundan dolayıdır ki, Hz. Âdem’in onlara hususî bir meselede rüçhâniyeti (üstün olması) karşısında “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.”⁵⁰ demişlerdir. Bu söz bir hamd veya tekbir değil, tesbihtir. Böyle bir noktada hususiyle tesbihi seçmeleri bize, onların nezâhet-i fitriyelerine, esas mahiyet ve tabiatlarına, varlığa ait bir kısım levsiyâtın hiç bulaşmadığını gösterir. Âyette hem bu durumun ifadesini görürüz, hem de Cenâb-ı Hakk’ın onların bu nezahetlerini göstermeye matuf suali ve meleklerin bu suale verdikleri cevapla yine temiz çıkmalarına ve aklanmalarına şahit oluruz.

Öyleyse, melâike-i kirâmın nezahetini ifadede tesbih çok önemlidir. İnsanlar tabiatlarının gereği bazen esbâbı işin içine karıştırabilirler. Açık veya kapalı, küllî veya cüz’î natüralizme girebilirler. “Varlık” der, “kozmos” der; akîl oyunlar ve aklın hokkabazlıklarıyla rasyonalizmi işin içine sokabilirler. Fakat

⁴⁸ Fâtır sûresi, 35/10.

⁴⁹ Bkz.: Bediüzzaman, *Mesnevî-i Nuriye* s.113 (Habbe).

⁵⁰ Bakara sûresi, 2/32.

meleklerin mahiyetinde öyle bir nezahet vardır ki, Zât-ı Ulûhiyet nasıl mukaddes, münezze, müsebbeh (tesbih edilen) ise, onlar da bunu ifade etmek için özel mahiyette donanımlı, bu işin memuru varlıklardır. İradeleri, yüzde doksan dokuz hayır istikame-tinde işler. Kendilerine de bir irade verilmesi açısından iradenin hakkı diyebileceğimiz, yüzde bir oranında, meyelanlarını, me-yelanlarındaki tasarruflarını kullanma hakları varsa da bu çok yanıltıcı değildir.

Beşeri kendi tabiatıyla baş başa bıraktığınız zaman temayül-leri nasıl tabiatının etrafında döner durursa; melâike-i kirâm da herhangi bir emirle mükellef olmasalar, yaratılış ve donanımları itibarıyla tabiatlarına terk edilseler bile nezahet etrafında pervaz ederler, hep nezahete koşarlar. Bu hususlar göz önünde tutuldu-ğunda, melâike-i kirâmın tesbihten gıda aldıkları söylenebilir.

Enbiyâ-i izâma gelince, onların asıl vazifeleri tebliğdir. Bunu da yine meleklerde olduğu gibi mahiyet ve donanıma irca et-mek mümkündür. Melâike-i kirâm, iradelerinin hakkını verme alanı diyebileceğimiz o yüzde bir nispetindeki iradelerini, Ce-nâb-ı Hakk'ın ikaz, irşad ve tenbihleriyle yanlışlık istikametinde kullanmazlar. Onlar hakkında; *“Onlar Allah'ın emirlerinde O'na isyan etmezler ve ancak emrolundukları şeyleri yaparlar.”*⁵¹ buyrulmaktadır. Enbiyâ-i izâm ise insan olmaları yönüyle ve ta-şındıkları tabiatları itibarıyla fenalıklara karşı melâike-i kirâm ka-dar kapalı görünmemektedirler. Fakat Allah (celle celâluhu) on-ları hem mâsum, hem de masûn kılmıştır. Vazife ve misyonla-rı, masûniyetin yanında mâsumiyeti; mâsumiyetin yanında da masûniyeti gerektirir. İşte onların melâike-i kirâma benzeyen böyle bir yanları vardır.

Fakat enbiyâ-i izâmı en büyük yapan şey, çok azîm bir im-tihan olan tebliğ vazifesi ve bu tebliği kendi iradelerinin hak-kını vererek kavramaları, anlamaları ve değerlendirmeleridir. Bu, kendi hayatiyetleri için de çok önemlidir. Yani, o vazifeyi yapmasalar yaşayamazlar; çünkü peygamberlik adına konduk-ları yerde durmamış, konumlarının hakkını vermemiş olurlar.

⁵¹ Tahrîm sûresi, 66/6.

Bundan dolayı âyet-i kerimede “Ey Resûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, risalet vazifeni yerine getirmemiş olursun!”⁵² buyrulmaktadır.

Bu âyette peygamberler için zımnî, olabilecek en yumuşak bir itap üslûbu vardır. Bunu kendi zaviyemizden ele alacak olursak diyebiliriz ki, bu misyon eda edilmediği zaman çok derin bir çukura düşmek ihtimali vardır. Yani peygamberken, âlâ-i illiyyîn-i kemâlâttaiken, velinin kavs-i uruclarıyla ulaşabileceği noktayı mebde’ yapmışken, başkalarının ulaştığı son noktada işe başlamış bir insanken öyle bir yere düşersiniz ki, o yer düz insan yeri bile değildir. Düz zemine değil, kovulmuş insan yerine düşersiniz. Bu tâli’sizliği yaşayan, yani o dergâhtan kovulan ve ilelebet matrud olan varlık da vardır.

Evet, tebliğ vazifesi peygamberlerin hayatiyetleriyle alâkalıdır. Bir peygamberin hayatiyeti, vazifesini yapma hayatiyetidir. Onlar, kendilerine verilen soluklarla ne kadar vazife edebileceklerse onun hesabını yapar; soluklarını bir takvime bağlayarak kullanırlar. Vazifeleri adına yapacak bir şey kalmayınca da derler ki, “Artık bu solukları alıp vermemin bir anlamı yoktur.” İsterseniz bunu da ⁵³ *اللَّهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى* mülâhazasına bağlayabilirsiniz. Çünkü, dünya ufku itibarıyla Peygamber Efendimiz’in yükselineceği yer kalmamıştır; dünya hayatı açısından, kendi kemalâtının arşına ulaşmıştır. Öyleyse O, terakkisine ancak öbür âlemde devam edecektir. Yani, öyle bir inkişafa, ancak kudret ve meşîetin cereyan ettiği öbür âlem müsaittir. Hikmet ve esbab gibi belli perdelerin olduğu bu âlem, artık Hakikat-ı Ahmediye’nin (aleyhis-salatu vesselam) terakkisine müsait değildir. O, bir insanın yükselbileceği kubbeye yükselmiş, hatta kubbenin bazı yerlerini de çatlatmıştır. İşte O’nun yükselmesi “*kâb-ı kavseyn*”, kubbeyi çatlatması da “*ev ednâ*” sırrını gösterir.

Evet, enbiyâ-i izâm kendilerine verilmiş olan sayılı solukları hiç boşa kullanmamaya çalışırlar. Bu şuur, vazifeleri gereği

⁵² Mâide sûresi, 5/67.

⁵³ “Allahım, artık öteleri istiyorum.” (Buhârî, *fezâilü’s-sahâbe* 5, meğâzi 83-84; Müslim, *fezâilü’s-sahâbe* 85, selâm 46.)

böyledir. Peygamber olarak canlı kalmaları ve hayatîyetlerini devam ettirmeleri adına bu gereklidir. Onlar asla emekli olmazlar. Allah (celle celâluhu) nezdinde en önemli vazifeyi yapacak, hem de o vazifeyi dolu dolu yapacak, sonra da emekli etmiş gibi siz onu geriye çekeceksiniz!... Bu hâl, onun kendi kıymetine göre bir hayat seviyesi değildir; ayakları üzerinde yürüyorken sürünme demektir; uçuyorken yerde emekleme demektir. Dolayısıyla, yaşama demek değildir. Öyleyse peygamberin peygamberce yaşaması da aslında tebliğ vazifesine bağlıdır.

Diğer taraftan, tebliğ vazifesi, peygamberlik misyonu olarak eda edilmesinin yanında insanların dirilmesi açısından ele alındığında daha fazla önem arz eder. Herkes üstünden bir mesajı alıp kendi seviyesinde ve dînündeki insanlara ulaştırabilir; böylelikle vazifesini yapmış ve o sorumluluğun gereğini yerine getirmiş olabilir. Fakat aynı zamanda tebliğin kendi esprisi içinde, inandırıcı olarak, ısrarla, hiçbir beklentiye girmeden, “Sizden hiçbir istek ve beklentim yoktur; mükâfatımı sadece Allah’tan beklerim, O’ndan istediğim de benden hoşnut olmasıdır.”⁵⁴ denilerek yapılması, başkalarının dirilmesi adına çok önemlidir. Yani her şeyden önce mübelliğin kendisi diri olacaktır o tebliğ vazifesini yapmakla. Sonra da, bu vazifenin çok önemli bir buudunu başkalarını diriltme teşkil edecektir. İnsanların içinde bulunacak, peygamberâne bir hayat yaşayacak ve böylece hiç kimse ona “gözünün üstünde kaşın var” demeyecek. Onun hâline bakan herkes, şeytanî mantığı, şeytanî aklı itiraz etse bile, melekî vicdanıyla diyecek ki, “Ben böyle diyor, böyle düşünüyorum; ama âlem de biliyor ki ben doğru değilim.”

Bir âyet-i kerimede mealen “*Ey Resûlüm, onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz. Doğrusu onlar seni yalancı saymıyorlar. Fakat o zalimler bile bile Allah’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.*”⁵⁵ buyruluyor. Yani, o zalimler esasen seni tekzip etmiyorlar. Çünkü senin tavırlarında yadırganacak, “Bu

⁵⁴ Şuarâ sûresi, 26/109, 127, 145, 164, 180.

⁵⁵ En’âm sûresi, 6/33.

doğru değildir.” denebilecek hiçbir şey yoktur. Demek ki, o insanlar da elli defa test etmişler ve Peygamber Efendimiz (sallâ-lâhu aleyhi ve sellem) bu denemelerden daima doğru, sadık ve emin çıkmış. Fakat onlar yine de Allah’ın âyetlerini inkâr etmişler ve daha büyük bir cinayet işlemişler. Onu Allah’ın elçisi olarak değerlendirmemişler de, “Ebû Talib’in yetimi” olarak görmüşler. Bundan dolayı da “Sen...”, “Sen...”, “Sen...” demişler. Ben onların çirkin sözlerini söyleyemeyeceğim, çünkü O’na karşı bağıllık ve sadâkatim müsait değil onları ifade etmeye.

Peygamber Efendimiz doğruluğu bilinen, güvenilirliği kabul edilen bir insandı. Tebliğ vazifesini eksiksiz yapıyordu. Bununla beraber, O’nun tebliğden daha önemli bir yanı, başka bir yerde de denildiği gibi, hatta tebliğin birkaç kadem önünde bir yanı vardı; o da temsildi. Temsil, O’nun hayat-ı dünyeviyesi ve hayat-ı uhreviyesi adına işleyen ve daima gelişip inkişaf eden, O’nun hasenât hanesine sürekli bereket akıtan bir husustur. Efendimiz, tebliği ile mutlaka ümmetinin dualarından istifade ediyordur. Fakat ellerinden tutup insanları doğru yola götürmede kendi güzel ahlâkıyla hüsnümisal olmasından dolayı, ⁵⁶السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ⁵⁶ sırrınca herkesin yaptığı işten O’nun defter-i hasenâtına da bir şeyler akmaktadır ve bu yönüyle de Efendimiz’in temsili, tebliğinin önünde gelir.

Fahr-i Kainât Efendimiz bir peygamber ve peygamberlerin en büyüğü olduğu halde, ahvâl-i dünyeviye veya peygamberlik vazifesi itibarıyla maruz kaldığı şeyler karşısında, kendinden evvel gelen seleflerini okumaya çağırılmıştır. Çünkü, bizzat peygamberlik mefhumu örnek olmaya şayeste planlanmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de “Âdem’i oku...”⁵⁷, “Nuh’u oku...”⁵⁸ “İbrahim’i oku...”⁵⁹ şeklindeki ifadeler yanında, bazı yerlerde

⁵⁶ “Bir şeye sebep olan onu yapan gibidir.” (Bkz.: Müslim, imaret 133; Tirmizî, ilim 14; Ebû Dâvûd, edep 115.)

⁵⁷ Mâide sûresi, 5/27.

⁵⁸ Yûnus sûresi, 10/71.

⁵⁹ Şuarâ sûresi, 26/69-70.

Hız. Musa,⁶⁰ Hız. Nuh,⁶¹ Hız. Hûd,⁶² Hız. Sâlih,⁶³ Hız. Lût⁶⁴ ve Hız. Şuayb⁶⁵ (aleyhimüsselam) efendilerimiz hatırlatılarak çok önemli örneklerden bahsedilmektedir. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hız. Musa, Hız. İbrahim ve Hız. Lut gibi peygamberlerin hayat serencâmları vesilesiyle onların şahıslarında temsil edilen peygamberliği bir kere daha okuması emredilmiştir.

Bu emirle şahıslar değil, peygamberlik mefhumu ve mazmunu nazara verilmek suretiyle "Bu yolun erkânı budur; bu yolda –tekerrür ede ede matlaşmış, renk atmış bir sözle ifade edeceğim– kandan irinden deryaları geçme var, dikenli tarlalarda yürüme var." denilmiştir. Böyle çetin ve çetrefilli bir yolda yürürken, O'na daha önce aynı yol üzerinde yürüyenler gösterilmiş ve onların mukavemetleri, sarsılmadıkları vurgulanmıştır. Meselâ; Kur'ân, ağır imtihanlara göğüs gerip yılmadan vazifesini yapması karşısında Eyyub (aleyhisselam) için takdirini ortaya koymakta; "O ne güzel kuldu! Zira, sürekli (Allah'a) rücûdaydı."⁶⁶ buyurmaktadır.

İşte, Allah Teâlâ'nın, Peygamberini o vazife ile tazvif eden ve o vazifeye göre donatan bir "Sultan"ın, kapı kullarından birisine –O kul başımızın tacıdır bizim– "O ne güzel kul, bakın kul böyle olur!" demesi ve Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları (aleyhimüsselam) yeniden bir kere daha okumaya çağırması temsil açısından çok önemlidir. Enbiyâ-i izâmın temsili sürekli nazara verilmiştir. Verilmiş ve âdeta "Geçmişte yaşayanlar öyle yaşadılar, Sultan-ı Enbiyâ da öyle yaşadı; eğer siz de birilerini yaşatma gibi bir mesuliyet altına girmişseniz, bir adanmışlığı kabul etmişseniz, sizin için de yol budur." denmiştir. Dolayısıyla Efendimiz'e vazifesi hatırlatılırken geçmiş peygamberlere yapılan göndermeler, bizim için de söz konusudur. Hız. Nuh bizim için de örnektir. Hız. Hud'un, Hız. Sâlih'in hayatından bizim de

⁶⁰ Bkz.: Meryem sûresi, 19/51.

⁶¹ Bkz.: Şuarâ sûresi, 26/106.

⁶² Bkz.: Şuarâ sûresi, 26/124.

⁶³ Bkz.: Şuarâ sûresi, 26/142.

⁶⁴ Bkz.: Şuarâ sûresi, 26/161.

⁶⁵ Bkz.: Şuarâ sûresi, 26/177.

⁶⁶ Sâd sûresi, 38/44.

alacağımız pek çok ibret vardır. Allah'ın salât u selâmı "İnsanlığın İftihar Tablosu" ve onların üzerine olsun.

Ayrıca, peygamber efendilerimiz vazifelerinin gereği, tebliğ ve temsil işini kemâl-i hassasiyetle öylesine yerine getirirler ki, bu mesele zamanla onların tabiatları hâline gelir. Hem bu vazife onların tabiatıyla öyle bir bütünleşir ki; bunu, yemek yeme gibi bir şeye, hatta ailevî ahvâl içinde herhangi bir duruma da benzetemeyiz; bunlar çok küçük kalır temsilin fitrat hâline geliş yanında. Çok küçük kalır, zira peygamberlerin dünyayı hafife alarak, onu zerre kadar umursamayarak ve evi-yurdu hiçe sayarak çok ciddî bir tehâlük içinde bu vazifeye koştukları görülür.

Meselâ, Efendimiz, Hz. Hatice'nin (radiyallâhu anhâ) vefatıyla hicretten evvel ve hicretten sonra beş senelik bir dönemde yalnız kalmıştır. Fakat Hz. Hatice Validemize sadâkat ve vefası mahfuz, o meseleyi hiçbir zaman problem olarak düşünmemiştir. Hicret ederken kızları vardır: Zeynep, Ümmü Gülsüm, Fâtıma... Hicreti tek başına gerçekleştirmiştir ve kerîmelerini arkada bırakıyor olması vazifesine engel teşkil etmemiştir. Çocuklarını müşriklerin bulunduğu yerde; kendisine kılıçlarını, bıçaklarını gayzla bileyenlerin içinde bırakmıştır. Yolda onlardan bir tanesi taarruza maruz kalmış, erken doğum yapmış ve o sebepten ölmüştür. Fakat Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatı boyunca bunları bir kere bile mesele yapmamış, bunlar hakkında hiç konuşmamış, "Benim kızım şöyle, oğlum böyle..." dememiştir.

Eğer siyerciler, tarihçiler söylemese onların ne zaman öldüklerini dahi bilemeyeceğiz. Hayatlarının ayrıntılarından haberdar değiliz. Çünkü O'nun bize bildirdiği şey, bildirilmesi gerekli olan şey, davasıdır; dinidir. Ve O, hayatını bu büyük vazifesine göre programlamıştır. Yurdunu davası için terk etmiş, davası için terk etme mevsimi geleceği ana kadar da her gün ölümle burun buruna yaşamıştır.

Evet, Allah Resûlü kendisini tebliğe o kadar vermişti ki, tebliğ O'nun tabiatı hâline gelmişti. Bizim sabah kalktığımız zaman, "Acaba bugün yedide mi, yedi buçukta mı, sekizde mi kahvaltı yapacağız?" türünden şeyler düşünmemize mukabil, O bunları

hiç düşünmemiştir. Yemeği unutmuş ve hatta bazen bir eşi olduğunu bile unutmuştu vazifesi hatırına. Allah (celle celâluhu) “Aralarında adaletle muamele yapın, onların sizin üzerinizde hakları vardır.”⁶⁷ buyurunca, bu konunun Allah hakkı olduğu ve bir Allah hakkı olarak onlara riayet edilmesi gerektiği için eşlerine karşı da mesuliyetinin gereğini yapmıştı. Ama bunun dışında temelde daima gözünde tüten ve tüllenen tek şey vardı, o da “Dinimi daha açık, daha geniş nasıl tebliğ ederim?” derdiydi.

Hâsılı, meleğin tesbihten zevk ve lezzet aldığı gibi, o ve diğer peygamberler de tebliğle beslenmişler, tebliğle oturup kalkmışlar, tebliğle hareket etmişler ve hayatlarını bir tebliğ takvimi içinde yaşamışlardı.

O'nun Adıyla Oturup Kalkmak

Selef-i sâlihîn arasında, gerçekten çok ciddi şekilde, rakâike tevcih gayreti vardı. Zühd mülâhazasını yerleştirme, kalbin züm-rüt tepelerinin eteklerinde dolaşma, sonra o zümrütten yamaçlara tırmanma ve nihayet o tepenin zirvelerine ulaşma; Üstad'ın yaklaşımıyla, “İnsanları hayvaniyetten çıkarma, cismaniyetten kurtarma, kalb ve ruhun derece-i hayat seviyesine yükseltme”⁶⁸ gayreti vardı. Hatta onlar arasında yaşayan öyle kalb, muhasebe, murakabe ve haşyet insanlarından bahsedilmektedir ki, ötelere ait bir mesele okurken korkudan kablri duruvermiştir. Meselâ, Abdullah b. Vehb, kıyametin yüreklere ürperti salan sahnelerini okuduğu bir anda kalbi havf ve haşyetle dolmuş, hıçkırığa tutulmuş, kendinden geçmişti. Kollarına girip evine götürdükleri zaman korkudan dolayı kalbinin durduğunu görmüşlerdi. Ebû Osman en-Nehdî, bayılana kadar namaz kılıyor, bazen okuduğu âyetlerin tesiriyle bayılıp düşüyordu. İnsanlar o kadar hüşyar ve yürekler de öyle titrekti.

İşte, namaz, oruç, hac gibi ibadetlerin de, “emri bi'l-ma'ruf, nehyi ani'l-münker”in de kendilerine göre ayrı birer yeri vardır;

⁶⁷ Bkz.: Nisâ sûresi, 4/129

⁶⁸ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.170 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Dördüncü Remiz)

fakat ibadetin ruhu ihlâs ise, ibadet ü tâatin damarlarında do-laşan kan da zikirdir. Zikir; hem lisan, hem kalb, hem beden ve hem de vicdanın bütün erkânıyla yerine getirilen bir vazife ve bir kulluk borcudur. Cenâb-ı Hakk'ı bütün esmâ-i hüsnâsiyle, bütün sıfât-ı kudsiyesiyle yâd etmek, hamd ü senâyla gürlemek, tesbih u temcîdlerle gerilmek, kitabını okumak, onun rehberli-ğine sığınmak; kâinat kitâbındaki âyât-ı tekvîniyesini mânâ-yı harfiyle mırıldanmak; acz u fakrı duâ ve münâcât lisanıyla ilan etmek... Evet, bunların hepsi, lisana ait birer zikirdir.

Emir ve yasakları ciddî bir duyarlılıkla hayata taşıyıp ya-şamak; her emir ve her yasakla kendisine yapılan teklifleri vic-danında hissederek, iştihakla emirlerin ifâsına koşmak ve derin bir mesuliyet şuuruyla yasaklardan kaçınmak da bedenî zikirdir ki, lisanla yapılan zikrin derinliği de büyük ölçüde bu ikinci zi-kirden kaynaklanmakta ve bu “*ani'l-merkez*” güçle bir ölüm-süz ses hâline gelmektedir. Öyleyse asıl olan, lisana ait zikri ve bedenî zikir diyebileceğimiz aksiyonu beraber götürmektir.

Ashâb-ı kiram ve selef-i sâlihîn efendilerimiz zikrullahı en zor şartlarda ve harp meydanlarında bile terk etmemişlerdir. Hatta onlar, cihada giderken bile, öyle yüksek sesle Allah'ı (cele celâluhu) anıyor, O'nun esmâ-i ilâhiyesini, sıfât-ı sübhâniyesini zikrediyorlardı ki, teşbih caizse, âdeta bir mehter takımıyla cûşş temin ediyor gibi, zikirle gönüller heyecanlanıyor; dört bir yan-da yankılanan evrâd ü ezkâr sesleriyle ötelere iştihakı köpürüyor-du insanların içinde. Gürül gürül Kur'ân ve dua okuyor, avaz avaz Allah'ı anıyorlardı. Onların bu hâlini gören Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Siz sesinizi duymayan, yakarışla-rınızı işitmeyen birisine seslenmiyorsunuz; sesinizi indirin, ken-dinize biraz şefkat edin!*”⁶⁹ deme lüzumunu hissetmişti.

İstidrâdî olarak bir hususu arz ettikten sonra zikre devam etmek istiyorum: Merhum Şâtıbî, ‘*İ'tisâm*’ında gür sesle zikret-me meselesini bid’at sayıyor. Zannediyorum, o dönemde pek çok bid’at yapıyordu. Bu sebeple o da, bid’at saydığı şeylerin üzerine şiddetle gidiyordu. Cenâb-ı Hak, Şâtıbî’yi Firdevs’iyle

⁶⁹ Buhârî, *cihâd* 131, *meğâzi* 38, *daavât* 50, 67, *kader* 7, *tevhid* 9; Müslim, *zikir* 44-45

sevindirsin; zira o, dine çok hizmet etmiş, bitevî beyin sancıları çekmiş, miras olarak kıymetli eserler bırakmıştır. Fakat muasırım olsaydı ben ona derdim ki, “A üstad, senin yaşadığın dönemde, Endülüs’te eyalet eyalet üstüne, künde künde üstüne yıkılıp gidiyordu. Orada zalim hükümdarlar, Müslümanları kılıçtan geçiriyordu. Ve sen Müslümanlar arasında İslâmî heyecan uyuracağına, bid’atlara kafanı taktın, hep onlarla uğraştın. O gün yapılması gerekli olan iş o değildi. İşte o gün, senin yaşadığın bölgede birliği temin etme, yüreklerde din gayretinin kor hâline gelmiş ateşine güç verme çok öne çıkmıştı. O gün de Müslümanların hastalığı ihtilaf ve tefrika; fakr u zaruret ve cehaletti. Bunlara karşı mücadele vereceğine teferruat sayılabilecek meselelerle uğraştın.”

Eğer o mübarek zâtın, Şâtibî’nin ruhâniyeti benim söylediğim bu şeylerden rahatsız olduysa Allah (celle celâluhu) beni bağışlasın, Cenâb-ı Hakk’ın binlerce mağfireti de onun üzerine olsun; fakat kafama takılan, çoktan beri zihnimi meşgul eden bir meseleyi söylemiş oldum. Ben, onun *İ’tisâm* adlı kitabına taktığımda, o mesele de benim kafama takıldı. Evet, o devirde yazılacak şey başkaydı; o gün, insanlarda İslâmî heyecanı uyarmak, birlik ruhunu diriltmek, ilme ve eğitime önem vermek ve el ele İslâm dünyasının maddî mânevî yükselmesine çalışmak gerekiyordu. Ne var ki, öyle pek çok devirde olduğu gibi, aslı ve temeli dinde olan meselelerde teferruata ait şekillendirme mevzuuyla uğraşılmış ve dolayısıyla da çok şey ihmale uğramıştı.

Evet, sahabe efendilerimizden bugüne kadar her devirde, Hak dostları, zikrullahı damarlarda dolaşan kan gibi kabul etmiş, değişik yollarla Allah’ı anmamayı kan yetmezliğine bir sebep gibi görmüş ve sürekli zikirle beslenmişlerdir. Meselâ, Hz. Ali Efendimiz der ki: “Ben Resûlullah’tan şu duayı ve şöyle bir tavsiyeyi duyduktan sonra artık onu hiçbir gece terk etmedim.” Hz. Ali için belki de hayatının en önemli, en ciddî gecesi ve onun en çok meşgul olduğu zaman dilimi, Nehrivan’da Haricîlerle savaştığı geceydi. Birisi Nehrivan’ı işaret ederek, “O gece de unutmadın mı, onca koşuşturma ve meşgale arasında dua ve zikrini

terk etmedin mi?” diye sorunca Hz. Ali'nin cevabı, “O gece bile terk etmedim.” şeklinde olmuştur.⁷⁰

Evet, belli dönemler itibarıyla bizim dünyamızda, evde, sokakta, camide ve hatta harp meydanlarında Allah (celle celâluhu) anılıyor, her fırsatta zikir halkaları teşkil ediliyor ve Cenâb-ı Allah'ın isim ve sıfatları yâd ediliyordu. Zikrullah, oruç tutarken de, zekât verirken de ihmal edilmiyordu. Hacda gürül gürül zikrullah sesi duyuluyordu. Bayram sabahları ovalar, obalar bir çağlayanın akışına benzeyen zikir sesleriyle doluyordu. Hususiyile de Kurban bayramında yüksek sesle tekbir getirme, şeâiri ilan etme mânâsına geliyordu. İşte bu itibarla zikrullah, hemen her ibadetin damarlarında cereyan eden kan gibiydi; bugün de öyledir. Onsuz hiç olmadı, bugün de onsuz olamaz. Çünkü biz ancak onun sayesinde, Allah'la irtibatımızı kuvvetlendiririz. Zikrullahın, evrâd ü ezkârın terk edilmesi bizde ciddî bir zaaf meydana getirir. Allah'la münasebetlerimizde bir gevşeme hâsil eder, hafizanallah.

Şu Hale Bakın!

Birbirimizle kavga ediyor, çekişip duruyoruz. Ve maalesef, birbirimize canımız sıkıldığı kadar Allah'ın adının duyulmamasına canımız sıkılıyor. Hâlbuki O, bizim var oluş gayemiz.

Beklenti

Biz hiç ama hiçbir beklenti içinde olamayız. Hatta bir insana bir iyilik yaptığımızda ondan teşekkür beklentisi içinde bile olmamalıyız. *“مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ”* *“İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da teşekkür etmez.”*⁷¹ hakikati muhatabımızı ilgilendirir, bizi değil. Biz tek bir şeyin beklentisi içinde olabiliriz, o da Allah rızası. Hiçbir şeyde hırs göstermek caiz değildir; ama Allah'ın rızasını kazanmak uğruna, onun adını dünyanın her tarafında duyurma hususunda ölesiye hırs göstermek caiz, hatta matlubdur. Hırs gösterilecek tek nokta budur.

⁷⁰ Buhârî, *nafakât* 7; Müslim, *zîkr* 80

⁷¹ Tirmizî, *birr* 35; Ebû Dâvûd, *edeb* 11.

Adanmışlık Ruhu

Kara Sevdalılar

Yemekte otururken rüzgâr esiyordu, o esnada aklıma rüzgâr ile alâkalı âyetler geldi, yemek boyunca zihnim hep o âyetlerle meşgul oldu. Kur'ân-ı Kerim bir yerde meâlen, “Biz, rüzgârları aşılavıcı olarak gönderdik. Derken gökten yağmur indirip onunla sizi suladık.”⁷² buyuruyor. Yine bir başka âyette de şöyle buyruluyor: “O’dur, rahmetinin (yağmurun) önünden müjdeci olarak rüzgârlar gönderen. Nihayet bu rüzgârlar o ağır bulutları hafif bir şeymiş gibi kaldırıp yüklendiklerinde, biz onları, ölü bir ülkeye sevk eder, derken oraya su indiririz de orada her türlüşünden meyveler, ürünler çıkarırız.”⁷³ Bir taraftan, yağmur damlaları bitirmek üzere bulutun aşılmasını, diğer taraftan da ürün verecek tohumların aşılmasını ve rahmetin müjdecisi olan rüzgârı düşünürken zihnim sosyal hâdiselere intikal etti.

Sosyal hâdiselerde de önce şiddetli fırtınalar olur. Eğer insanlar o fırtınalar karşısında tamamen yıkılmamışlarsa, yani

⁷² Hicr sûresi, 15/22.

⁷³ A'râf sûresi, 7/57.

yeşillikler kurumamış, ağaçlar devrilmemiş, gökten düşecek yağmura bağırını açacak şeyler zeminde bütün bütün yok olmamışsa; o rüzgârları sürekli yağmurlar takip eder. Esen her rüzgâr, sele sebebiyet verebilecek yağmurları bağırında taşıdığı gibi, rahmet yağmurlarının da müjdecisi olabilir.

Bu açıdan da, bizim her şeyden ziyade kendimize bakmamız lazım. Yani, bizim dünyamız yağmura liyakatli mi? Ağaçlar devrilmiş mi, dimdik mi? Zeminde hâlâ yeşillik var mı? Daima yağış alan bölgeler gibi yağmura açık hâlini koruyor mu?... İşte buna bakmalı... Bu mülâhazayla kendimizi sorgulamalı, iç dünyamızı teşrih masasına yatırmalı, rahmete liyakatimizin olup olmadığını tetkik etmeliyiz.

Yeryüzüne daima yağmur yağar. Ama yağmur bulutları rahmete liyakatli yerleri kollar. Yağmurun mülk ve melekût yönü, her ikisi de şeffaftır. Her ne kadar emareleri ortaya çıkınca yağacağı söylenebilirse de, ufukta henüz işaretleri yokken yağmurun geleceğini kestirmek zordur. Semanın gözyaşları o yana da, bu yana da açıktır; Allah'ın kudretine, inâyetine, meşîetine ve ilmine taalluk etmektedir. Bazen gider denize boşalır, bazen de yolu gür ormanlara varır.

İçtimaî hayattaki fırtına, buhran, ızdırap, sıkışma ve tazyikler de bulutların sıkışması gibi bir kıvama gelir ve netice itibarıyla nerede rahmet teveccühü varsa oraya sürüklenirler. O sıkışmalar, tazyikler, bunalımlar ve ızdıraplar ölçüsünde sineler heyecanla Allah'a (celle celâluhu) yönelirse, "Allahım! Sen de biliyorsun ki, bizim Senden, Senin rızandan başka bir mülâhazamız yoktur. Senden başka bir şeye gönül bağlayacaksam şu can emanetini al da hayatı bir yük gibi omuzumda taşımayayım." diyecek kadar yürekten ve samimi olarak O'na teveccüh ederse, Allah merhamet eder; eder de yıldırım yüklü bulutları rahmet çeşmesi hâline getirir.

Ama eğer, Müslümanlar sadece birer kültür Müslümanı ise; babalarının Müslümanca yetiştiği zeminde, öyle gördüklerinden dolayı Müslüman gibi görünüyorsa; ruhlarını aydınlatamamış, kafalarını yenileyememiş, İslâm için hiçbir çilesi, hiçbir

ızdırabı olmayan ve hususiyle de “Ne olacak milletimin şu acıklı hâli?” deyip fikir çilesi çekmeyen insanlarsa –ki en büyük çile fikir çilesidir– rüzgârlar rahmet muştuları getirme yerine felâket haberleri taşıyacaktır. Bundan dolayı, her şeyden önce inananlar doğru inanmalı ve birer muhasebe insanı olmalıdır.

İslâm’ı gadre uğratan iki cephe vardır: Biri, onda sürekli şok tesiri yapacak taarruzlar peşinde olan, kin ve inat cephesi. Diğeri de Müslümanlığı yolda bulmuş, kültür Müslümanlığı tavrı sergileyen vefasızlar cephesi.

Izdirap, en büyük duadır. Izdirap gayretten, ölesiye koşmaktan daha önemli ve kıymetlidir. Allah (celle celâluhu), ona buna değil, oturup kalkıp “Ne olacak bu dünyanın hâli? Nasıl çıkacağız şu millî buhrandan?...” diyerek kendine göre değişik beyin fırtınalarıyla insanlara ruhunun ilhamlarını duyurmak için fikir sancısı çeken insanlara lütuflarda bulunur. Diğeri de belki bundan istifade ederler. Ama bilmelidirler ki, ak saçları ahirette önlerine dökülür ve çok utanırlar. Allah’ın bir nimeti olarak önlerinde buldukları imana, İslâm’a, İslâm’ın güzelliklerine karşı vefasızlıklarının hicabını iki büklüm olarak ötede yaşarlar.

Evet, azap bulutları, ancak milletine hizmetin ve insanlığın mutluluğunun kara sevdalılarını hürmetine rahmete dönüşecektir. Adanmış ruhlar; dünyevî, cismânî ve bedenî bütün mülâhazalara kapanmış olanlar... Kara sevdalılar...

Bu vesileyle, bir teessürümü de ifade etmek istiyorum: Son günlerde ülkemizde meydana gelen sel felâketini büyük bir üzüntü ile öğrendim. Özellikle Rize’nin Çayeli ve Güneysu ilçelerinde kendini hissettiren ve milletimizi kedere boğan sel ve heyelan sebebiyle çok müteallim oldum. Mü’minlerin yaşadığı bölgelerde, bu tür felâketler genellikle en masum olanları yakalar. Ben de o bölge halkının samimiyet ve masumluğuna inanıyor, vefat edenlerin milletimiz için kendini kurban vermiş şehitler mertebesinde olmasını Rabbimden niyaz ediyorum. Cenâb-ı Allah, ötelere yürüyen insanlara rahmet ve mağfiretiyle muamele eylesin. Geride kalan ailelerine, bütün dost ve yâranlarına sabırlar ihsan etsin. Hayatta kalıp da yaralananlara da acil şifalar versin.

Mü'mince Görüntü ve Hâl Dili

Mü'minler, çok samimi ve yürekten inanmalı; Cenâb-ı Hakk'ı her an görüyor gibi bir tavır ortaya koymalı ve O'nun tarafından görülüyor olmanın mehâbetini üzerlerinde taşımalı. Hakikî bir mü'minin, birilerine uzun boylu akıl hileleri yapmaya, mantık oyunları oynamaya ihtiyacı olmamalı; hâl ve tavrı yetmeli bir şeyler anlatmaya, muhatabını ikna etmeye. Yatıp kalkması, konuşması, bakışı, duruşu yetmeli... Onu görenler "Bu ciddî adamda ciddiyetsizlik olamaz, bu temiz yüzde yalan bulunamaz." demeli. İşte bizim en büyük problemlerimizden bir tanesi, hem toplum, hem de fert planında bu tavrı sergileyememe ve içteki olgunluğun dışa yansımaları olan bu görüntüyü yakalayamamadır.

Tavırlarımızda inanmış bir insan görüntüsünün olmaması, başkalarını da yanıltıyor. "Acaba bir yalan peşinde miyim?" dedirtiyor İslâm'a sıcak duranlara. Sonradan gelen nesiller de önlerinde gönülden inanmış, inancını hâl ve tavırlarına içirmiş, ciddî insanlar göremiyorlar ve onlar da ciddiyetsiz yetişiyorlar.

Mü'mince tavır, kalblerimizin beslenmesi açısından da çok önemlidir. Ben kendimi vesvese, tereddüt ve şüpheye ait bir boşlukta hissettiğim zaman etrafıma bakmalıyım; Kâbe'ye yönelmiş, bünyân-ı mersus gibi bir beraberlik teşkil etmiş, "Allah" diyen insanların inandırıcı tavırları beni almalı, kucaklamalı ve sonsuza taşımalı. Ve ben ona dayanmalıyım. Gözümde yaş kalmamışsa, kalbimin katılaştığını hissediyorsam, "Hz. Muhammed" deyince dudaklarını yalayan, "Amaaan, siz ne kadar da tatlısınız, Efendimin adını andınız." diyen ve yanaklarından domur domur yaş döken bir Müslüman'ı görmeliyim... Görmeli ve kalbim yumuşayana kadar onun seziş, duyuş ve hissedişleriyle yoluma devam etmeliyim. Ama maalesef, koskoca âlem-i İslâm olarak hepimizde bir inanmış insan tavrı eksikliği var.

Müslümanları dalalet içinde görme ve "Hiçbirinde hayır yok" mülâhazası içine girme, insanı felâkete götürebilecek bir günahattır. İnananları beğenmeyen ve onları itham eden birisine, Allah Resûlü (aleyhi ekme'lüttehâyâ) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar helâk oldu' diyen, onların en evvel helâk olanı ve en kötü

durumda bulunanıdır."⁷⁴ Evet, "İnsanların hepsinin işi bitmiştir." diyenin işi bitmiştir. Dünyanın dört bir yanındaki samimi mü'minleri kat'iyen ademe mahkûm edemeyiz. Fakat bir otokritik olarak kendimizi sorgulamamız gerektiğini düşünüyor ve olmamız gerektiği gibi olmadığımızı zannederek bir inkisâr-ı kalble bu sözleri söylüyorum.

Ben hemen her akşam, Kâbe'de kılınan sabah namazını seyrediyorum. Burayla orası arasındaki saat farkından dolayı oradaki sabah namazını biz burada akşamı kıldıktan hemen sonra seyredebiliyoruz. O mükerrem beldede binlerce insanın beraberce secdeye varışını görmek çok hoşuma gidiyor. Fakat maatteessür, imamından müezzine, görevlilerinden cemaatine kadar hep gayr-i ciddî görüntüler sergileniyor. Tavaf eden insanların gezisinde, yürüyüşünde, istilamlarında, Safa-Merve arasındaki koşuşmalarında bir lâubalilik göze çarpıyor.

İhtimal, şuurlu namaz kılan, tavafı meleklerle ve peygamberlerin ruhlarıyla beraber yapan insanlar da vardır; ama arada kalıyordur onlar; kameramanların veya otomatik kameraların azizliğine uğruyorlardır. Makam-ı İbrahim'de, Hicr'de başını yere koymuş, gözyaşlarıyla içini döken hassas ruhlar veya Hacerü'l-Esved'i öperken hakikaten kalbinin sadakatini haykıran gönül erleri vardır; maalesef o tür görüntüleri vermiyorlar. Hâlbuki öyle manzaralarla beslenmeye hepimizin ihtiyacı var. Kâbe'nin etrafından alın da, bizim evlerimize kadar her tarafta, mü'minlerin ihsan şuurlu bir duruş ve samimi bir tavır sergilemesine dünyanın ihtiyacı var. İhtiyacı var; zira yeryüzü asıl ses ve sadasını, gökte meleklerin duruşunun ve mele-i âlânın sakinlerinin yüreklerinin çarpışının aks-i sedası olan "mü'mince tavır" da bulabilecektir. Zaten Müslümanların inandırıcılığı da ancak o zaman gerçekleşebilecektir.

Ne yazık ki, bu görüntü bozukluğu her tarafı sarmış durumdadır. Siz dinimizi ve millî an'anelerimizi merak eden birisini Türkiye'ye götürecekseniz, "Gitsin bir Türkiye'yi görsün...

⁷⁴ Müslim, *birr* 139; Ebû Dâvûd; *edeb* 77; Muvatta, *kelâm* 2.

Camileri, camide tek vücut olmuş cemaati, cemaatin yaşaran gözlerini görsün; görsün de kafasına takılabilecek şüphelerden sıyrılsın, vehimlerden kurtulsun.” deseniz; ben buna cesaret edemem ve gönül rahatlığıyla “Çok iyi olur.” diyemem. Fakat yine de, bizim milletimiz pek misafirperverdir ve ülkemizde misafir kabul etmenin kendine göre bir azizliği vardır. Anadolu insanı, tavırlarını yeniden gözden geçirir, bir misafiri ağırlamanın ve misafire açık bulunmanın havasını biraz sun’î de olsa sergiler. Genel durumu istenilen seviyede olmasa da, ev sahipliği avantajıyla ve biraz muvakkat ruh haletiyle, biraz da tabiatındaki misafirperverlik mülâhazasıyla ciddî bir görünüm sergileyebilir ve bu, misafire bir şeyler ifade edebilir.

Evet, on bir havarinin bütün dünyayı sarsmalarındaki büyü, samimiyetleridir; hallerindeki inandırıcılıktır. Sahabe efendilerimizin kısa zamanda bütün dünyaya iman nuru götürebilmelerinin ve gittikleri her yerde hüsnükabul görmelerinin en önemli sebebi mü’mince tavırlarıdır. Asırlar sonra, Üstad’ın talebeleri de ihsan duygusuyla yaşama, ihlâs ve samimiyetle dopdolu olma örneği sergilemişlerdir. Fakat günümüze doğru gelindikçe Müslümanlarda kemmiyet planında bir genişleme olmuş ama içteki mânâ ve ruh korunamamış, aynı seviyede götürülememiştir.

Bugün bizde de akıl var, mantık var; ilim, fen ve teknoloji açısından eskilerden çok daha ileriyiz; fakat eskilerin taşıdığı yürek yok bizde. “Kalbin her atışında Allah’ın duyulması ve o duyuşun bizim çehremize aksetmesi” nimetinden mahrumuz. Oysa kalb atışlarımız, tıpkı bir saatin iç hareketi ve çalışmasının dışarıya aksetmesi, akrep ve yelkovanın sâlise, sâniye ve dakikayı “Burada bir takvim işliyor.” diyerek göstermesi gibi dışa aksetmeliydi. Canlılığın asıl merkezi, insanın içidir; gönlüdür... Latîfe-i Rabbâniyesidir; sırrıdır; hafîsi, ahfâsı ve iç derinlikleridir... Bunlar dışa aksedince, saatin iç dinamiklerinin akrebi ve yelkovanı harekete geçirdiği gibi kendilerini hissettirir. İşte, İslâm dünyasının eksikliği, ilim değil, teknoloji değil, zenginlik değildir. İtiraf etmeliyim ki, bunların hepsinin kendilerine göre birer tesiri vardır; fakat müessir diyebileceğim ölçüde –“Diyebileceğim

ölçüde” diyorum çünkü hakikî müessir Allah’tır– tesirli bir şey varsa, o da haldir, keyfiyet derinliğidir, engin bir gönül dünyasının oturuşa kalkışa, yürüyüşe duruşa yön vermesidir... Bizim eksliğimiz, mü’mince görüntüdür.

Günümüzde bir Sadreddin Konevî yok; bir Mevlâna yok; Nakşibendi Hazretleri, Hasan Şâzilî, Ahmed Bedevî, İmam-ı Rabbânî, Mevlâna Halid ve bir Bediüzzaman yok... Yok... Yok... Dolayısıyla mânevî heybet ve ağırlığı olan büyüklerin insibağından mahrum yaşıyoruz. Genelde, kendi değerlerimize karşı bir kopukluk içindeyiz. “Kopuk”u, Türkçede kullandığımız mânâda da ele alabilirsiniz. Umumiyetle, bir kopukluk yaşanıyor. Şirazesi kopmuş kitap sayfalarının, bağı kopmuş tesbih tanelerinin dağınık hali gibi bir kopukluk... Merkeze sınımsız tutunmamız, ile’l-merkez gücü kendi lehimize kullanmamız gerektiği yerde, ani’l-merkez bir hareket görüntüsünde bir kopukluk yaşıyoruz; kendi özümüzden kaçıyoruz. Tabii ki, bu kaçış dışa da aynen aksediyor.

İslâm’ın yorumlanması biraz bizim tavırlarımızla alâkalıdır. Muhyiddîn İbn Arabî, “İlahî tecellîlerin kendisini göstermesi için, bu varlık ve eşyanın varlığına ihtiyaç vardır.” der. Fakat İbn Arabî Hazretleri bunu âdeta bir zaruret gibi, ulûhiyete isnad edilen bir ihtiyaç gibi ortaya koyar ve “Allah’ın görünmesi için bunlar lazımdı. Bu ayna, yani insanlar, eşya ve hâdiseler olmasaydı, o kenz-i mahfî olarak kalırdı.” der. (Bunlar onun sözleri de olsa temkinli konuşmaya çalışıyorum.)

Biz meseleleri o büyük insanların seviyesinde değerlendiremeyiz. Aklımızın almadığı ve bize kapalı kalan yerler olabilir; fakat fakir, onun bu düşüncesine iştirak edemiyorum. Ehl-i Sünnet çizgisinin düşünce ve hareket adına ortaya koyduğu çerçeveye, düşüncelerimi de, beyanımı da bağlayıcıdır benim. Ne var ki, “Hz. Zât” hakkında söyleyemediğim bir sözü Kur’ân hakkında söylemek istiyor ve bunun doğru olduğuna da inanıyorum: “Bizim Kur’ân-ı Kerim’e muhtaç olduğumuz kadar, Kur’ân da kendisini ifade etme adına, samimi ve gönlü Kur’ânlaşmış insanlara muhtaçtır.” Bütün ihtişamıyla yüksek raflarda, kadife

bohçalar içerisinde muhafaza edilen “Kelâm-ı İlâhî”, öpülüp başlara konan bir “Kitap” olsa da, eğer onu temsil eden insanlar yoksa, o kendini anlatamıyor demektir. Kur’ân her zaman vardı ve indiği andan itibaren de mücessem bir ruh hâlinde insanlara rehber oldu. Fakat gördüğünüz gibi, onun sesi bazen gürül gürül çıktı, kevn ü mekânı inletti, çınlattı; bazen de ağzına fermuar vurulmuş gibi sustu, harem odalarına kilitlendi, kadife mahfazalar içinde hep bağlı kaldı.

Evet, bizim Kur’ân’a çok ihtiyacımız var; biz Kur’ân’sız edemeyiz. Hayatımızın programıdır o. Düzenli yaşamamız adına bizim için bir katalog mahiyetindedir. Bizi yaratan ve mahlûkâtını en iyi bilen Allah (celle celâluhu), doğru dürüst kendimizi idare edebilmemiz ve fitratımıza uygun yaşayabilmemiz için Kur’ân kılavuzunu göndermiştir. Bu unutulmaması gereken bir hakikattir; fakat şunu da unutmamak lazımdır ki; kataloğu değerlendirilecek, makineyi işlettirecek, bir sistemi tertip ve düzen içinde çalıştıracak, nazarî bilgileri hayata geçirecek canlı, şuurlu ve iradeli varlıklara ihtiyaç vardır.

Ve işte Kur’ân, bu canlı, şuurlu ve iradeli temsilcilerini bulamadığı her devirde hazin bir gurbet yaşamıştır/yaşamaktadır. O mükemmel “Kitap”, ancak mükemmel bir temsilci kadrosuyla sesini soluğunu duyurabilir. Eğer onun sesini gerçekten aksettirecek insanlar olsaydı, ilk nefeste onu duyar; ikinci nefeste de seslerini ta göklerin ötesine duyururlardı ve melekler “Meğer yerde ne gönül erleri, ne kahramanlar varmış!” derlerdi.

Mevlâna Hazretlerinin Mesnevî’sinde de, Divân-ı Kebîr’inde de aklı ikna etmeye matuf ifadeler çok yoktur; fakat onda eşsiz bir hal derinliği vardır. Meselâ, bir gün, Mevlâna’nın şöhretini duyan bir rahip, Konya’ya gidiyor. Mevlâna’nın bulunduğu yere varıyor, talebeleri arasında onlara bir şeyler anlatırken onu seyrediyor. Mevlâna’nın oturup kalkması, yürüyüşü, adımlarındaki vakar ve o keskin bakışları yetiyor rahibe. Allah’la çok kavî irtibat içindeki bu insanın yüzüne ve tavırlarına aksetmiş gönülündeki imanı. Rahip hemen koşuyor ve elini öpmeye çalışıyor Mevlâna’nın. O, rahipten hızlı davranıyor ve onun elini öpüyor.

Görüntüsündeki ihtişama bu tevazuu da katılınca rahip daha fazla dayanamıyor, Hazretin ayaklarına kapanıyor ve “Senin dinin haklıdır.” diyor. Mevlâna eve dönünce Sultan Veled’e, “Oğlum, adama bak! Benim tevazumun önüne geçmeye çalışıyor; gerçek mânâsını dinimde bulan tevazuyu verir miyim ben başkasına?” diyor. (Mü’min, imansız birinin elini öper mi? Eğer o mü’min Mevlâna ise, dünya için edânîye baş eğmeyecek izzetli bir insansa ve bu hareketinde sadece muhatabının hidayeti için her şeye katlanma duygusu varsa, evet, öper.)

Cenâb-ı Allah’ın, hakkım olmadığı, liyakatim de bulunmadığı halde tanıma lütfuyla serfiraz kıldığı çok kıymetli insanlardan birisi de Üstad’ın ilk talebelerinden Re’fet Ağabey’di. Bir ziyaret esnasında şunu anlatmıştı: “İstanbul’da, mezardaki ölümler vaazını anlasalar, onları bile diriltecek gibi, çok etkili konuşan bir hoca vardı. Görkemli, mehib ve halkın da çok itibar ettiği bir adamdı. ‘Bediüzzaman diye biri gelmiş, otelde kalıyormuş, nasıl bir adam olduğuna bir baksanıza’ demişler kendisine. Üstadımızın yanında olduğum bir sırada ziyarete geldi. İçeriye girerken, başı üst eşiğe degecek gibiydi. Üstad’a yaklaşınca üstadımız hemen kalktı, misafirin eline yapıştı ve öptü. Vaiz efendi çok şaşırılmıştı. Biraz sonra Üstad konuşmaya başlayınca şaşkınlık ve hayreti iki kat arttı; Bediüzzaman’ın ilmi, hâli, büyüklüğü ve gösterdiği bu tevazu karşısında daha fazla dayanamayıp kalktı ve Üstad’ın dizlerine kapandı. O uzun boylu, o edalı ve çalımlı vaiz iki büklüm olmuştu.”

İşte ölçüler, kaynaklar bir olunca ses ve görüntü de aynı oluyor. Farkları yok birbirlerinden. Mevlâna, gönlü ummanlar gibi bir insandır ve almıştır herkesi sinesine; Bediüzzaman da bir bahr-i bîpâyândır, o da açmıştır gönlünü herkese. Ve her ikisi de gönüllerinin dışı aksetmesiyle, bakanlara Allah’ı (celle celâluhu) hatırlatan canlı âyetler gibi yaşamışlardır.

Kim bilir, o koca İmam-ı Rabbânî Hazretleri de Hindu bir dünyada, Brahmanist bir dünyada nice insanı karşısında dize getirmiştir büyüklüğüyle, tevazuuyla, siretinden suretine yayılan nurla ve mü’min duruşuyla. Öyle tesirli olmuş ki, şahın oğlu

Âlemgir bile onun büyüüne kapılmış. O devirde hükümdar, Sanskritçe gibi bir din teklif ediyor; yani, biraz Hinduizmden, biraz Budizmden, biraz Hristiyanlıktan, biraz Yahudilikten ve biraz da İslâm'dan aldığı şeylerle bir bulamaç yapmak istiyor. Müslümanlara zulmediyor. Ve işte böyle bir adamın oğlu, İmam-ı Rabbânî'ye hayran kalıyor ve diyor ki, "Ya İmam, babamla alâkamı kesmeme ne dersin? İsterseniz bir daha görüşmeyeyim onunla?" O günlerde, Ekber Şah, İmam-ı Rabbânî'yi hapse atmıştır; ki bunun gibi şeylerden dolayı İslâm dünyasında ona "Ekfer Şah" derler. Hapiste olan Hz. İmam kendisine yöneltilen soru karşısında, "Hayır; o senin babandır. Kur'ân, ne olursa olsunlar valideyne iyilikle muamelede bulunulmasını emrediyor." diyor. Ve kavî imanı, aşkın heyecanı, bir de mü'mince tavrıyla o çevreyi fethediyor.

Görülüyor ki, bu insanlar kendilerini yüce hakikate bağlamış, nefislerini tamamen nefyetmiş ve yok saymışlar. Onlardaki bu adanmışlık ruhu da yeryüzündeki bütün ispatların doğmasına vesile olmuş. Onlar sayesinde insanlar her yerde Cenâb-ı Hakk'ın azametini müşâhede etmişler. O büyükler birer ayna olmuş ve etraflarına sürekli rahmet tecellileri yansıtmışlar.

Bu hâl ve tavır, her devirdeki zirveleşmiş ruhların şiarıdır. Onlar, oturur, kalkar, Rabb-i Kerîm'lerini zikrederler. Her hâdise, her düşünce ve her mülâhazayı O'nu anmanın birer bahanesi, hatta mukaddimesi sayar ve âdeti, kendileri olarak kendilerinden kaçır, kendilerini duymaz ve kendilerine karşı yabancı yaşarlar. İyiliklerini insanlardan saklamanın da ötesinde kendi kendilerinden saklama mülâhazaları içinde dolaşır ve vicdanlarında sürekli "araya girme"lerin ızdırabını duyarlar. Yer yer kendilerine takıldıkları olsa da, bunu bir kâbuslu rüya telâkki eder ve bir an evvel ondan kurtulma yollarını araştırırlar.

Maalesef, günümüzde İslâm'ı araştıran, dinimize sıcak bakan insanlar bize takılıyorlar. Kendimizi, Cenâb-ı Hakk'ın adını yüceltmeye tamamen adasak, dinin bir aksesuarı hâline gelsek ve insanlar bize takılmasa, onların hakikatle buluşmaları daha kolay olacaktır. Ve esas olan da, aradan çekilmek, aradaki

engelleri bertaraf ederek insan gönlüyle Allah'ı (celle celâluhu) buluşturacaktır. Ama biz arada olunca, düşüncelerimiz, tavırlarımız, hallerimiz araya bir engel gibi girince insanlar bize takılıyor, haylulet oluyor, husuf-küsuf yaşıyorlar.

İnsanları sıfatlarıyla, ahlâkî değerleriyle tartarsalar, inanmayanların yüzü güler ve hakikî Müslümanlar mahcup duruma düşer, çok utanırlar. Çünkü inançsızlar derler ki, “Hayret! İslâm topluluğunda bile bizim sıfatlarımızdan ne kadar çok var!...” ve sevinirler bu kadar nüfuzlarına. Yalan var, dalavere var, sözünde durmama var... Yani İslâm dünyası bâtilin alfa'sı değilse beta'sı, beta'sı değilse gama'sı tesirindedir ve maalesef, Müslümanların hâli iç açıcı değildir, durumumuz yürek kanatıcıdır.

Şu teessür, üzüntü ve gözyaşlarımız bizi kendimizi sorgulamaya sevk ederse, ben de abes konuşmadığıma inanacağım. Okuduğum, dinlediğim ve konuştuğum şeyler bana hayat vermiyorsa onların size tesir etmesini bekleyemem; çünkü, meyyit hayat veremez. Elinde hayat kâsesi taşıyanlar, bir ayakları her zaman Hızır çeşmesinin başında olanlardır. Onlar dipdiri oldukları içindir ki, söyledikleri her şarkıda hayat nağmesi vardır.

İşte, siz bana bir cümle söylediniz, ben de onu vesile bildim ve bir sürü baş ağrıtaçak söz savurdum; fakat siz kusura bakmazsınız. “Dertli, söylegen olur.” derler. İnsanın sıkıntısını, dert ve ızdırabını başkalarıyla paylaşması da bir ihtiyaçtır. Ben hâlimi, duruşumu, görüntümü beğenmiyorum. İstiyorum ki, hâlimizle yüksek hakikatlere ayna olalım. Sizlerin de benimle aynı kanaatte olduğunuzu düşünerek bu kadcarcık bir dert paylaşımını mahzursuz gördüm. “Neden İslâm'a yönelme istenilen seviyede olmuyor?” mülâhazasının verdiği inkisarla nefsimi muhatap alıp dertlerimi sayıp döktüm; fakat bu arada genel durumu da arz etmiş oldum.

Hâsılı, her birimiz Rabbimiz, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), dinimiz ve milletimiz hatırına bize bakanlara “Yalan yok çehresinde.” dedirtmeli ve muhataplarımızı “Eğer bu insanları böyle yüksek bir karakter ve ahlâka ulaştırıran sâik dinleri ise, onların dini de yalan olamaz.” hakikatine ulaştırmalıyız.

Gönüllüler Hareketi ve Sevgi Mahrumları

Bir hadis-i şerifte “İnsanların en hayırlısı, diğer insanlara faydalı olandır.”⁷⁵ buyrulur. İslâm’da “hayır” tabirinin, insanlara zarar verebilecek yoldaki bir taşı kaldırmadan, iktisadî hayattaki faydalı teşebbüslere, ondan da herhangi bir eğitim müessesesi kurmaya kadar çok geniş ve şümüllü bir çerçevesi vardır. İlimle insanların dimağlarını, kalblerini aydınlatanlar, onlara değişik istihdam imkânları hazırlayanlar, fakir fukarayı zekât ve sadaka-sıyla destekleyenler, insanların en hayırlısıdır.

İşte, her mü’min gibi ben de, ömrüm boyunca hayırlı bir insan olmanın ve bu suretle Allah’ın rızasını kazanmanın yollarını aradım. Sürekli insanımıza faydalı olma, onların dertlerini paylaşma ve problemlerine çözüm bulma aşk, şevk ve heyecanıyla yaşadım. Cehalet, fakirlik ve ihtilaf gibi milletimizin yolunu kesen hastalıklara karşı çareler bulmaya uğraştım. Fakat benim fakir fukaranın imdadına koşacağım bir sermayem, okul binaları yaptırıp maarifimizin emrine verebileceğim maddî imkânlarım hiç olmadı. Öyle olunca da, bulduğum her fırsatta, dilimin döndüğü, gönlümün elverdiği kadarıyla, eğitimin önemini, iktisadî kalkınmada fert fert herkese düşen görevleri ve dost olma, dost kalma, hoşgörü ve diyaloga açık yaşamının zarureti anlattım. Hem yazı, hem de konuşmalarında herkesi eğitim faaliyetlerine katkıda bulunmaya teşvik ettim.

Bu teşviklerim fedâkar insanımızın gönlünde hüsnükabul gördü. Meselâ, Aydınli Hacı Kemal zengindi, yedi sülalesine yetecek zeytinlikleri ve bir de elmas madeni vardı. Birkaç defa eğitimle alâkalı konuşmalarımı dinleyince dükkânlarını, hatta evini bile sattı ve talebeye burs verme, okullar açma gayretine girdi. Doğru mu ettim bilemiyorum; ama bir gün ona, “Hacı Kemal, seninle benim ev sahibi dahi olmamız lazım. Gel, bir kulübeciğimiz bile olmadan yaşayalım bu dünyada. Bu hayırlı işleri dünyalık menfaatler için yapmadığımıza, Allah’ın rızasını aradığımıza hâlimiz şahit olsun.” dedim. Ve bu fedâkar ve cömert

⁷⁵ Bkz.: et-Taberâni, *el-Mu’cemü’l-ıevsat* 6/58; el-Beyhakî, *Şuabü’l-imân* 6/117

insan, hayatı boyunca kiralık bir evde, bir okulun mütevazî odasında yattı kalktı; dünya namına arkada bir şey bırakmadı.

Bir devir geldi, Hacı Kemal gibi kendini millete adanmış insanların hali güzel bir misal olarak çokları tarafından benimsendi. Hem bir eğitim seferberliği hem de herkese hoşgörüsüyle yaklaşma ve dostça yaşama gayreti başladı. Millet olarak hemen hepimiz, yakın geçmişimiz itibarıyla, milletçe bir türlü gerçekleştiremediğimiz sevgiyi sevme, nefretten nefret etme ve sinelelerimizdeki düşmanlık duygusuna karşı tavır alma istikametinde ümitle, iştiaqla durmadan koştuk. O günkü televizyon ekranları ve gazete sütunları birbirini senelerce düşman bilmiş insanların karşılıklı uzatılan dostluk ellerini gösteriyordu. Bu ülke insanı bir kere daha birbirine zeytin dalı uzatıyordu.

Keşke böyle bir vetireyi ümit, hayal ve beklentilerimizdeki enginlik ve zenginliğiyle devam ettirebilseydik!... Fakat maalesef, Türkiye'deki bu dostluk tablosundan hoşlanmayan dış mihraklar ve onların içimizdeki piyonları, önce toplumu teşkil eden fertlerin birbirlerine karşı güvenlerini sarstılar; milletin değişik kesimleri arasına suizan ve kuşku tohumları saçtılar; sonra da eğitim ve hoşgörü temsilcileri hakkında akla hayale gelmedik iftira ve tezdürmelerle, onların en samimi davranışlarını dahi evirip çevirip hiç olmayacak bir kısım gayelere, hedeflere bağlayarak bütün hayırlı işleri âdeta kundakladılar. En olumlu gayretler etrafında şüpheler uyardılar; diyalog adına ortaya atılan tekliflerde başka maksatlar aradılar; en yararlı sözleri, beyanları sağa sola çekti, böldü, parçaladı, montajlarla farklı kalıplara ifrağ etti ve tahribin en utandırıcı örneklerini sergilediler.

İşte bu şeytanî gayretler, millet çoğunluğu üzerinde müessir olmasa da, öteden beri hayatını şiddete, hiddete, kine, nefrete bağlanmış ve düşmanlıktan başka bir şey düşünmeyen marjinal bir kesimi ayaklandırmaya yetti. Ayaklandılar ve “hoşgörü”, “diyalog”, “sevgi”, “herkesi kendi konumunda kabul etme” ve “kavgasız bir dünya” gibi kavramlara karşı âdeta savaş ilan ettiler. Yüreklerdeki ümitleri sarstılar, insanların birbirlerine karşı güven ve itimadını yıktılar, toplumun değişik kesimlerini birbirine bağlayan esasları yerle bir ettiler.

Meselâ, sürekli “Değirmenin suyu nereden geliyor?” gibi sorularla milletin zihninde şüpheler hâsıl etmeye çalıştılar. Oysa herkes biliyordu ki, bu hizmetler, İstiklâl Harbi’ndeki fedâkarlığı, bugün bir başka şekilde ortaya koyan milletimizin hizmetleriydi ve kaynağı da onların yürekleriydi. Türkiye’nin bütün köy, kasaba, ilçe ve illerindeki hayırsever insanların desteği vardı bu okulların arkasında. Ülkemizin en gözde üniversitelerinden mezun olarak burs miktarı bir maaşla çalışan gencecik öğretmenlerin alın teri vardı.

Aslında, yurt dışındaki bir okulun öğretmenlerinin, devlet yardımı olarak verilen patatesle altı ay yaşadığını bu soruların sahipleri de biliyorlardı. Belki onlar, o patatesi pişiren aşçının kendi yemeğini evinden getirdiğini de biliyorlardı... Parasızlık nedeniyle üç aile bir evde kalanlardan, düğününü yapar yapmaz, gerdeğe girmeden okuluna koşan, destanlara malzeme teşkil edecek Anadolu’nun yağız delikanlılarından onlar da haberdardılar.

Kaldı ki, böylesine göz önünde ve sayıları yüzleri aşan eğitim kurumları adına bir başka yerden gelme para iddiaları için bugüne kadar tek bir belge gösterilememiştir. Çünkü milletin helâl katkılarından başka herhangi bir kaynak yoktu; değirmen fedakârlık, alın teri, gözyaşı ve fedakâr Anadolu esnafının hayır duygusuyla dönüyordu.

Dünyanın değişik yerlerinde konuyla ilgili yapılan ilmî çalışmalarla şöyle bir göz atılırsa, sosyal ve siyasal bilimcilerin şu kanaatte birleştiği görülecektir: Bu “Gönüllüler Hareketi”, hiçbir dış güce bağlı olmayan bir sivil toplum hareketidir.

Evet, yerli birkaç kurumu ya da yabancı bir devleti arkasına almadan bir şey yapmaktan âciz olanlar, halkın teveccühünden ve Allah’ın inayetinden başka hiçbir güce dayanmayan bu gönüllüler hareketini anlamakta zorlanabilir. Almadan vermesini bilmeyenler, başta kendi milleti olmak üzere tüm insanlığa hizmet için fedakârlık yapma duygusunu idrak edemeyebilir. Fakat görülen o ki, benim sadece müşevviki bulunduğum bu gayretlerin bir halk teşebbüsü olduğunu ve “değirmenin suyu”nun da Anadolu’nun tertemiz bağrından geldiğini aslında herkes çok iyi

biliyor. Ne var ki, bu Anadolu pınarını istedikleri yöne akıtamayanlar kıskançlık, haset ve kinle onu kurutmaya çalışıyorlar.

Hayret Ediyorum ve Kırgınım...

Şimdilerde ben, bugüne kadar yapılan onca güzel iş ve gayretin baltalanmasını, ihlâsla vatana, millete hizmet eden samimi insanların birer parya muamelesi görmesini ve onca olumlu gelişmenin tahrip edilmesini ruhumda olsun duymamak için olup bitenler ne zaman aklıma gelse, hayalimin yüzünü başka tarafa çeviriyor ve realitelerden kaçarak hafakanlarımı bastırmaya çalışıyorum. Kalbimde sıkışmalar hâsıl eden, tansiyonumu yükselten, vücudumda yerleşmeye karar vermiş hastalıklara taarruz gedikleri açan böyle öldürücü hayallerden ne kadar uzak durmaya çalışsam da, yine bu hayaller birer zehirli ok gibi kalbime saplanıyor... İnlüyor, kıvranıyor ve kim bilir günde kaç defa Rabbime el kaldırıyorum, رَبَّنَا فَزِّجْنَا وَمُخْرَجًا deyip sızlanıyorum.

Benim şimdiye kadar bütün duam, bütün ızdırabım, insanların Allah'ı (celle celâluhu) bulması, O'na inanması yolunda oldu. Her gün, yana yakıla dua ediyorum: "Allahım, ne olur, bahtına düştüm!" diye sızlanıyor ve "Ne olur Allahım, insanlar Seni tanısin, Sana inansın!" diyorum. O kadar ki, bunun için her gün birkaç defa ölüp ölüp dirilmeye razıyım. Bunu anlamayanlar, imanın ne olduğunu bilmeyenler, onun hâsıl ettiği zevk-i ruhanîyi tatmamış olanlar, Cennet'in lezzetini, Cehennem'in işkencelerini ruhlarında hissetmeyenler, insanlığın ızdırabını bir defa olsun vicdanında duymamış olanlar kalkıyor, sizin ızdırabınızı, derdinizi, çabanızı başka mecralarda görmek istiyorlar. Devletmiş, hükümetmiş, siyasetmiş... Maksatları bunlar olup bütün hayatlarını bu yolla elde edecekleri menfaate bağlamış bulunanlar, iman adına, Kur'ân adına çekilen ızdırapları da aynı kategoride değerlendiriyorlar.

Bizim hiçbir zaman terörle, anarşiyle, yolsuzlukla, gayri kanunî herhangi bir işle de alâkamız olmadı. Beni, Türkiye'yi ele geçirmeye çalışmakla suçladılar. Ben dünyevî hiçbir şeye talip

değilim; dünyanın sultanlığını teklif etseler, gözümü o tarafa çevirip bakmam. Bu türden suçlamalar karşısında, “Yâ Rabbi!” diyorum, “Acaba Sana kullukta, Senin rızan istikametinde bir şeyler yapmaya çalışırken hata mı ettim; ihlâsta kusurum mu oldu da, hayatımda hiç düşünmediğim, rüyalarıma bile girmemiş, hülyasını bile kurmadığım gayelerle beni suçluyorlar?!”

Fakat bu suçlamaların arkasında, böylesi ithamlarla resmî makamları aleyhimize kışkırtanların arkasında, cinnî şeytanlardan ders alan birtakım insî şeytanlar var ki, onlar hem İslâm’a düşmanlar, hem de yolsuzluklardan sıyrılmış, meselelerini halletmiş ve dünya muvazenesinde gerçek yerini almış bir Türkiye istemiyorlar. Türkiye’nin şu an içinde bulunduğu durumda olması, kendi maksatlarını gerçekleştirmede onlara daha muvafık geliyor.

Onları bir ölçüde anlıyor ve “Kendi fitratlarının gereğini sergiliyor, kötü tabiatlarını ortaya koyuyorlar.” diyorum; fakat milletimizin gelişip büyümesini istemeyen bazı dış güçlerin piyonluğunu yapan bu zavallılara kanıp onların ardına takılanları anlamıyorum. Marjinal bir grup tarafından kandırılıp Türkiye’nin aydınlık geleceğini karartma hususunda onlarla beraber çalışanlara hayret ediyorum ve belli senaryolarla ortaya konan milyonda bir ihtimali dahi değerlendirip bu hizmetlerin altında menfi garazlar aramalarına rağmen önlerindeki binlerce güzel örnekten hiçbirini görmeyen, bir kere bile olsa müspet düşünmeye yanaşmayanlara şaşırıyorum ve gönül koyuyorum. Kendi kendine “Acaba on binlerce kilometre uzakta İstiklâl Marşı’mızın okunması, siyahî çocukların bile Türkçe konuşması kimlerin hoşuna gitmez; millî kültürümüzün tanıtılması ve temsil edilmesi kimleri rahatsız eder?” sorusunu bir kerecik olsun sormayan ve vicdanındaki cevabı dile getirmeyen kendi insanımıza kırgınım. Geleceğin sosyal tarihçileri tarafından da yadırganacak olan bu insanların bu umursamaz ve hatta bazen aleyhte tavırlarının körlük değilse de nankörlük olduğuna inanıyorum.

Hastalıklarla sarmaş dolaş yaşadığım, hayatı bir yük gibi omzumda taşıdığım şu günlerde tek dileğim, milyonda bir ihtimali bile değerlendirip bu hayırlı işlerin altında başka gayeler

arayanların bir kere de binlerce güzel misalden hiç olmazsa birini görmeleri ve birkaç dakikalığına da olsa müspet düşünmeleri. Ben, dünya namına bir şeye sahip değilim ve Hacı Kemal'le sözleştiğim gibi kendime ait bir evim bile olmadan ötelere yürüme muradındayım. Bir başka münasebetle dediğim gibi, "Kendime ait bir zeytin dalım bile yoktur. Eğer olsaydı, onu da barış namına onlara uzatırdım."

İşte, ölümü ruhunun derinliklerinde her zaman duyan ve dünyevî bir beklentisi de olmayan birisi, hiçbir şeyden korkup çekinmez. Daha önce de değişik münasebetlerle ifade ettiğim gibi şahsen, zillete, hakarete, kötü söze asla tahammülüm yoktur. Çocukluğumda bile, değil bu ölçüde maruz kaldığım yalan, tezvîr, itham ve iftiralara, en küçük bir hakarete dahi tahammül edemezdim; yine de edemem. Hiç çekinmeden kalkar, bütün dünyanın duyacağı şekilde bana yapılan hakaretleri, yapanların yüzlerine vurabilirim. Ne var ki, bugün yapılması gereken bu değildir. Herkesin kavgaya kilitlendiği, ülkemizin ve dünyanın her zamankinden daha çok sulhe, sükûna, iç huzura, devlet-millet kaynaşmasına muhtaç olduğu bir zamanda, nefsimize yapılanlar ne olursa olsun, katlanmak mecburiyetinde olduğumuz kanaatindeyim. Bir reh-i sevdaya girmişiz ve "bize ar-namus lazım değil" demişiz, zira milletimizin bugününü de geleceğini de düşünmek mecburiyetindeyiz.

"Sevgi" Sözümüz Var!...

Üzüntüm, sitem ve serzenişim kat'iyen kendi nefsimle alâkalı değildir. Ben, kendilerine hizmet madalyası verilmesi gerekirken bir cânî muamelesi gören Hacı Kemal gibi adanmışlar, vatan-dan uzakta milletin kültür elçiliğini yapan fedakâr öğretmenler adına üzüliyorum. Sadece bir müşevvik olmama rağmen şahsıma nispet edilen o insanların ve hayırlı hizmetlerinin ademe mahkûm edilmesinden dolayı ızdırıp duyuyorum.

Ama her şeye rağmen biz, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da hep karakterimize saygılı olmaya çalışacağız. Üç beş günlük bir dünya için baş yarmayacak, göz çıkarmayacak,

kem söz söylemeyecek, gönül kırmayacak ve herkese sevgi çağrısında bulunacağız; bulunacak ve milletimize karşı münasebetlerimizde hep bir büyüğün şu sözlerine bağlı kalacağız: “Senelerden beri çektiğim bütün ezâ ve cefâlar, maruz kaldığım işkenceler, katlandığım musibetler, hepsi de helâl olsun!... Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, memleket hapisanelerinde geçti. Aylarca ihtilâttan men edildim. Divan-ı Harplerde bir cânî gibi muamele gördüm. Bana zulmedenlere, beni kasaba kasaba dolaştıranlara, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere ve zindanlarda bana yer hazırlayanlara hakkımı helâl ettim.”⁷⁶

Evet, ben de bir mü'min olarak, bu duyguları paylaşacağıma söz verdim. Kimseye küsüp darılmayacağıma söz verdim. Ölümü gülererek karşılayacağıma, Celâl'den gelen cefayı, Cermal'den gelen vefa ile bir bileceğime söz verdim. Allah'a (celle celâluhu) ait hukuka karışmam; ama bana ait hiçbir haktan dolayı kimseden davacı olmayacağıma söz verdim.

Bir kısım yobazca düşünceler, yürüdüğümüz yolları yürünmez birer patika hâline getirirse de, hâlâ her tarafta salınıp duran yeşillikler; gönüllerimizde yol yürüme heyecanı uyaran yol arkadaşları; insanî duygularıyla diyaloga açık sineler; el sıkışmasını, kucaklaşmasını ve etrafına tebessümler yağdırmasını devam ettiren gönül insanları; günahını bilen vicdanlar; hatalarına pişmanlık duyan ruhlar; geleceği mantık ve muhakeme üzerine bina etmek isteyen dimağlar mevcudiyetlerini devam ettirdikleri sürece, ruhumuzun sarsılan kısımlarını yeniden derleyip toparlayacak ve “yeni baştan” deyip herkesi sevmeye devam edeceğiz.

Cenâb-ı Allah Biliyor ve Milletimiz Gerçekleri Görüyor ya!...

Soru: *Efendim, bir kere daha düğmeye basılmış gibi sizinle uğraşmaya başladılar. Bazı medya organları her gün bir yalan*

⁷⁶ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller); *Emirdağ Lâhikası-2* s.75.

haber yayıyor; olmadık iddialarda bulunuyorlar. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap: Önceleri medyayı çok ciddiye alıyor ve aleyhime yazılan en küçük bir haberden bile aşırı rahatsız oluyor, çok üzülüyordum. Üzüntümün en önemli sebebi de masum insanların kandırılmasıydı. O günlerde halkımızın medyaya büyük bir güveni vardı. “Gazetede yazıyor” olması bir meseleye inanmak için yeterli sebepti. Fakat bazı medya organları hem umum mânâda güvenilirliğini kaybetti, hem de şahsıyla alâkalı o kadar çok yalan haber çıktı ve o haberler tekzipler gördü, mahkemelerce de yalanlandı ki, artık yazılıp çizilenlere hiç kimsenin inandığını zannetmiyorum.

Yalan haber yazıp televizyonda gösterenlere çok hayret ediyorum. Bir gün sonra uydurma olduğunun ortaya çıkması kat’î olan bir haberi nasıl yazar çizerler anlamıyorum. Yazıp çizdikten sonra da, nasıl olur da hiçbir mahcubiyet duymadan halkın içinde dolaşır, bir başka kurban ararlar; onu da hiç anlamıyor, bu yaptıklarını insanlıkla bağdaştıramıyor ve onların acınacak bu hâline üzülüyorum. Bir telefonla gerçeğini öğrenebilecekleri bir haber yayıyorlar. Meselâ, “pasaportun süresi şu tarih” diyorlar. Ortada resmî makamlar var, resmî kayıtlar var. Bir telefonla bunlar öğrenilebilir; ama o zahmete katlanmayıp sayfalar dolusu iftira yazıyorlar. Ele aldıkları konuyla da hiç alâkası olmayan bühthanları birbiri arkasına sıralıyorlar.

Bazen avukatlarım açıklama yapıyor ve basın bildirisini veriyorlar. Onlara bile ihtiyaç yok aslında. Ben milletimizin sağduyusuna güveniyor ve bu iftiralara tek bir insanın inanacağına ihtimal vermiyorum. Halkımızın, bazılarının zannettiğinden daha olgun ve duyarlı olduğuna, doğruyu ve yalanı birbirinden ayırt edeceğine inanıyorum. Fakat avukatlar da tavzih etmezse, isnatların doğru olduğunu kabul etmiş sayılırız. Bu da işin gerçek yüzünü bilmeyen milyonlarca insanın iftiraya teslim edilmesi demek olur. İnsanları suizanna itmiş oluruz ki, hem suizan etmek, hem de ona sebebiyet vermek günahtır.

Aslında ben elimden geldiği kadar Hz. Ebû Bekir’in tavrını takınmayı yeğliyorum. Bir gün adamın biri Hz. Ebû Bekir’e

gelip bir sürü itham ve hakaretler savurmuş. Hz. Ebû Bekir sükût etmiş, uzun bir süre hiçbir şey söylememiş, karşılık vermemiş. İftiraların sonu gelmeyince dayanamayıp kendisini savunacak birkaç söz söylemiş. Onları seyreden Peygamber Efendimiz, “Ebû Bekir! O adamın sana söylediği her kötü sözde, sen sabrederken, bir melek seni müdafaa ediyordu. Sen söze başlayınca artık melek ayrıldı!”⁷⁷ buyurmuştur. İşte genel düşüncem budur: Allah her şeyin aslını biliyor ve halkımız da olup bitenleri, gerçekleri görüyor ya... Öyleyse ehl-i insaf kararını verir; savunanlar beni değil, hakikati, doğruyu savunur. Benim kendimi savunmama gerek yok zannediyorum.

Ne var ki, doğruları yazan, fakiri savunan insanları bile ademe mahkûm etmek isteyenler var. Bir yazar, hakkımda iyi ve lehte bir yazı yazsa onun üzerine de hışımla gidiliyor ve yeni bir yalanla o şahıs da bana nispet ediliyor. Dahası, nerede dürüst ve milliyetperver bir insan varsa onu da harcamak için hemen bana nispet ediyor, bu da ondan deyip bir yaygara koparıyorlar. Çalmamak, çırpılmamak, ahlâklı olmak suçmuş gibi davranıyor, namaz kılan, cumaya giden bir insanı bile benimle irtibatlandırıp bir teşkilat, bir örgüt yapısı arıyorlar.

Bu tür meseleler üzerinde konuşmak da hoşuma gitmiyor. Kim ne derse desin, kim ne yaparsa yapsın; gelin biz Allah’tan konuşalım. Sohbetimiz, “cânan sohbeti” olsun bizim.

Bu dünyanın bir de ahireti var. Ve ben kendimi ahiretin eşliğinde kabul ediyorum. Şu son günlerimi sadece O’na ibadet ü tâatte bulunup, yalnızca onun esmâ ve sıfatlarıyla ilgili konuşup, ruhumu eline vereceğim aziz misafiri bu hâl üzere beklemek istiyorum. Çok hastayım. Bir senedir ayda birkaç sayfa yazı bile yazamadım. Hem kalb, hem şeker hastalığı, hem de nöropatiden kaynaklanan ellerimdeki hareket kısıtlılığı okuyup yazmama bile mâni oluyor. Uzun bir süre biraz düzelir ve iyileşirim diye bekledim. Şimdilerde ise hastalıklarımı iyiden iyiye kabullendim; dost oldum onlarla. Geçen ay birkaç yazı karalamak istedim; fakat

⁷⁷ Ebû Dâvûd, edeb 96.

gücüm ancak kısa kısa notlar almaya yetti. Bir arkadaşına aldığım o notları dikte ettim. Bu şekilde iki üç yazıyı tamamlayabildim. Ama bir kere daha ifade etmeliyim ki, bu sözlerim şikayet değil; ben daima Rabbimin rahmetini umuyorum, lâkin O'ndan gelen her şeye de bin can ile razıyım. Hastalıklarına da razıyım ve onlardan şikayetçi değilim.

Karar ve Kanaat

Mahkeme kararı hakkındaki kanaatim yakın ve uzak çevrem tarafından şimdiye kadar defalarca soruldu. Şahsen ben bu konuda konuşmamaya niyetli idim. Tıpkı mahkeme sürecinde olduğu gibi. Malûm olduğu üzere, mahkeme süreci içinde, çoklarının yaptığı gibi ileri geri de konuşmadım. Gerek kamuoyunu, gerekse mahkeme heyetini müspet veya menfi etkileyecek sözler sarf etmedim, böyle tavırlar içine girmedim. Sadece kanunî haklarımı, kanunî yollara riayetle, avukatlarım vasıtasıyla kullandım. Hastalıklarımın da etkisiyle yanlış anlaşılabilir, yanlış yorumlara konu olabilecek her türlü tutum ve davranıştan uzak kalmaya özen gösterdim. Yerli-yabancı gazete ve TV.lerin röportaj tekliflerini kabul etmedim. Yine yerli ve yabancı, hatta mahkeme öncesi girilen diyalog sürecinde edindiğimiz dostlar dahil –hiç mübalağa yapmıyorum– yüzlerce, binlerce kişinin ziyaret isteklerini geri çevirdim. Aynı endişelerden hareketle telefon konuşmalarımı dahi kısıtladım. Seslerini duyduğumda gurbetteki hasret ateşime bir damla su serpeceğine inandığım en samimi dostlarımın, en yakın arkadaşlarım, en candan akrabalarımın dahi zaman zaman telefonla konuşma isteklerini sineme taş basarak reddettim. Siz bu hayata bir isim koyacaksınız “iradî inziva” ya da “iradî hapis” diyebilirsiniz. “İradî sürgün” demek belki en doğrusu. Altmış beş yıllık hayatının en küçük karesini bile halkın içinde geçiren bir insan için bunun ne kadar zor ve tahammül edilmesi imkânsız bir şey olduğunu ancak benimle aynı hissiyatı paylaşanlar anlayabilirler. Ama ben bütün bunlara milletim için seve seve katlandım. Allah'ın hakkımda takdir buyurduğu kaderin cilvesi dedim, o cilveleri okumaya

çalıştım. Günahlarıma keffarettir deyip bu dönemi bir muhasebe ve murakabe vesilesi bildim.

Ama madem bu kadar istek var, belki –bazı yakın çevremın ısrarla söylediği gibi– Türk ve dünya kamuoyunun da beklentileri var, öyleyse söyleyeyim: Ben hayatım boyunca bir şahsa veya bir kuruma hiç asalak ya da tufeyli olmadım. Harçlığımın olmadığı, maaşımın yetmediği yerde borç aldım, karnımı öyle doyurdum. Eğer borç alacak birisini bulamadıysam aç durmayı tercih ettim. Müdürlüğünü yaptığım kurumda talebenin hakkı dedim, kul hakkı dedim, o kurumun sabununa bile elimi sürmedim. Hiçbir kimseden, hiçbir kurumdan ulûfe almadım, ulûfe beklentisi içine de girmedim. Allah’tan başka hiç kimseye minnetim de olmadı.

Suç işlemedim. Bana isnat edilen suçların hiçbirisini; ama hiçbirisini işlediğime inanmıyorum. Vata ve millete, devletin sunduğu maddî-mânevî imkânlarla yaptıkları hizmetler ile övünüp, “Ben, ben...” diye diye etrafta dolaşanlardan çok daha fazla bu milletin, bu vatanın varlığına, birliğine, bütünlüğüne, bugününe ve yarınına hem de devletin o imkânlarına sahip olmadan hizmet etmeye çalıştım. Ziya Paşa “Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz.” diyor. Sözü uzatmaya gerek yok, yapılan işler ortada. Önce Allah’ın lütfu ve inayeti, ardından milletimin samimi, fedakâr, hasbî insanların insanüstü gayretleri ile gerçekleştirdiği, dünyanın dört bir yanına dağılan ve tarihte eşine az rastlanır cinsten, başta eğitim ve öğretim olmak üzere hayatın değişik alanlarındaki faaliyetler meydana. Ama bunları tek başıma ben yapmadım; zaten ne dün, ne de bugün ancak şeytana yakışır böyle bir iddiada bulundum, yarın da bulunmayacağım. Bu işler devletime danışılarak ve devlet büyüklerinin teşvikleri ile yapılmaya çalışıldı. Bundan emin olabilirsiniz. Defalarca ifade ettiğim gibi, önünde bin bir barikat, geleceğine doğru yürüyen bu milletin yüzünü ak, alınını açık edecek bütün bu işlerde benim rolüm, milletimin bana verdiği hüsnüzan kredisini yine onlar hesabına kullanmaktan ibaret oldu.

Her bir kuruluşunda vefakâr halkımızın alın teri bulunan devlet imkânlarını suiistimal edenlerin elini kolunu sallayarak

dışarılarda dolıştığı, skandal skandal üstüne adı her türlü yolsuzluk, hilekârlık, düzenbazlık, sahtekârlık vb. şeylere karışanların el üstünde tutulduğu bir yerde, benimle alâkalı bu davanın neticesi kamuoyu vicdanında beraat olarak bekleniyordu. Kararı verenler işin aslını daha iyi bilirler; ama davanın açılmasıyla yaralanan, yıllardan beri sürüncemede kalmasıyla da yarası derinleşen kamu vicdanı, ancak bir beraat kararıyla tatmin olabilir, yarasını iyileştirebilirdi.

Evet, artık herkes biliyor ki, asıl işi ben olan, beni suçlu göstermek ve hakkımda mahkûmiyet kararı çıkması için ellerinden gelen her türlü gayreti gösteren bazı insanlar var. Ama bu insanlar bilmiyorlar ve anlamıyorlar ki, bu hizmetlerin varlığı ve devamının benim fâni şahsımla bir alâkası yok. Bunlar, asırlarca dünyada söz sahibi olmuş bir milletin içinden nebean eden duygu, düşünce ve inancın yeniden harekete geçişinin bir göstergesi ve sonucudur. Bu ruh korunduğu müddetçe de bu faaliyetler katlanarak devam edecektir.

Ben kalb, şeker, yüksek tansiyon başta, daha onlarca hastalıkla hayatının son demlerini yaşadığına inanan bir insanım. Kabre bu kadar yaklaşan, yaklaştığını hisseden, ötelere iman ile dopdolu bir kalbe sahip olan her insan gibi, benim de tek amacım, bu günlerimi Rabbimin rızasını tahsil istikametinde değerlendirmekten ibarettir. Bu açıdan işin aslını isterseniz, mesele Allah rızası olduktan sonra karar beraat olmuş, mahkûmiyet olmuş çok da önemli değil. Ama yukarıda da ifade etmeye çalıştığım gibi, yaralanan ve mutlaka tamiri gereken bir kamu vicdanı vardır. Mevcut kanunlar muvahcesinde ispatı yapılamamış sözde suç vardır. İspat ya da itiraf ile tespiti yapılamamış suça beraat vermemek, herkesin bildiği, “Aksi ispatlanana kadar her şahıs masumdur.” hukuk kaidesine aykırıdır. Bu açıdan erteleme kararına avukatlarımın yapmış olduğu itirazın Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin yetkili hâkimleri tarafından tekrar dikkatlice inceleneyeğine inanıyor ve adaletin tecellî ettiğini gösterecek bir kararın geç de olsa verileceğini ümit ediyorum.

Vefat Sonrası Sevk ve İdare

Soru: Yanlış anlaşılmasın ümidiyle, defalarca farklı kesimler tarafından bizlere sorulan bir hususu dile getirmek istiyorum: Zât-ı âlinizin vefatı sonrası bugün yürütülen bu eğitim faaliyetlerinin devamında sevk ve idare yapısı adına neler düşünüyorsunuz?

Cevap: Şimdiye kadar çeşitli vesilelerle ifade etmeme rağmen tekrar tekrar gündeme getirilen bir soru üzerinde son –inşallah son olur– sözlerimi söyleyeyim.

Birileri tarafından ifade edilen ve bana küfür etme kadar ağır gelen bir tabirle “Fethullah Gülen Cemaati” diye isimlendirilen topluluk, bu millete ve insanlığa hizmet düşünce ve metodlarını gönüllü olarak kabullenen insanların meydana getirdiği bir gönüllüler hareketidir. Benim bu yapı içindeki yerim ise, başkaları ne derse desin, sıradan bir fert olma çaba ve gayretinden ibarettir. Biliyorum, bazıları bunu mübalağalı bir ifade olarak algılayacak, kim bilir çokları bıyık altından gülecek; ama her şeye nıgahban olan Rabbim biliyor ki, bütün amacım bu milletin bugünü ve yarınları adına akıllara durgunluk veren fedakârlıklara katlanan insanların içinde sıradan bir fert olabilmek ve bu hâl üzere ölmektir.

Benim altmış beş yıllık hayatım hemen herkesin malûmu. Otuz yıla yakın cami kürsülerinde vaaz etmiş; şehir şehir, kasaba kasaba dolaşarak halkla beraber olmuş; yeri gelmiş onlarla birlikte gülmüş, yeri gelmiş yine onlarla birlikte ağlamış bir insanım. Sevinçleri sevincim, kederleri kederim olmuş hayatım boyunca. Fahr için değil; ama bir hakikatin vuzuhu adına söyleyeyim, bu süreçte ben şahsî zevk ve lezzetleri iradî olarak bir kenara bırakarak milletimin derdiyle dertlenmişim.

Tabîi hemen ilave edelim, belki elli beş yıl önce girdiğim ve hâlâ yürümeye çalıştığım bu yolda hiçbir zaman tek başıma kalmadım. Erzurum, Edirne, Edremit, İzmir ve İstanbul’da aynı duygu ve düşünceyi paylaşan niceleri ile beraber oldum. Hacı Kemal Erimez gibi sahabe döneminin Ebû Bekir’lerine denk mal ve canları ile bu kervana katılan o kadar çok insan tanıdım

ki, bunların toplamı gönüllüler hareketini ortaya çıkardı. Ortaya konan hizmet düşüncesine inanç ve bu uğurda gösterilen gayretlere bağlı olarak ilâhî takdir gereği bu yapıda bazıları öne çıktı, bazıları da geri planda kaldı. Sebepler planında işin tabii seyirine tamamıyla uygun bu takdiri kabullenmek ise inancımızın gereği. Ama bu ön plana çıkmayı liderlik olarak değerlendirmek yanlış bir tesbit olsa gerek.

Günümüzde yapılan akademik çalışmalarda bu yapı sivil toplum kuruluşu olarak adlandırıyor ki yerinde bir tespit. Bu türlü yapılarda –illâ “liderlik” denilecekse diyelim– liderlik (bize göre rehberlik) babadan oğula geçen bir mal değildir veya tarikatlarda olduğu gibi halife tayini ile şeyhlik makamı el değiştirmez. Hayatın tabii akışı içinde başkalarına faikiyet kesbeden özellikleri ile birileri ön plana çıkar, o işe gönül bağlayanlar da onları başlarına taç yapar.

Evet, bu millet tarih boyunca kendi derdi ile dertlenenlere karşı hep kadirşinas olmuştur. Maddî-mânevî hiçbir karşılık beklemeden kendi uğrunda mücadele eden insanlara vefalı davranmıştır. Dünyevî hiçbir makamın, maddî hiçbir kuvvetin sağlayamayacağı güven ve itimat kredisini onlara sunmuştur. Mühim olan bu çizgiyi devam ettirebilmektir. Şahıslar fâni ve geçicidir. Nitekim bana gösterilen güven kredisi de benim vefatımla birlikte toprağa gömülecektir. Ama bu milletin dünü, bugünü ve yarını adına yapılacak işler daimî ve süreklidir. İşte bu ruh korunabilirse, bu ruhun etrafındaki yapılaşma da korunacaktır. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın. İsmi ve unvanı ne olursa olsun, biri veya birileri ile bu iş devam edecektir. Dolayısıyla yarınlar adına muhtemel vakıalarla kafa yorup enerjiyi boşa harcama yerine, bugüne kilitlenip yapılması gerekli şeyler üzerinde yoğunlaşmak, şimdi yapılabileceklerin en iyisi ve en güzeldir.

Yalnız bir inkisarımı yeri gelmişken ifade edeyim: Bu millet kendi millî sınırlarını da aşarak insanlık adına topyekün seferber olmuş hizmet ederken, bazıları bunu ısrarla cürüm olarak görmekte ve göstermektedir. Başarıdan rahatsız olan bu tipler, biz-zat rakam vererek “şu kadar okul, şu kadar kurum, şu ülkede,

bu ülkede vs.” demekte ve maddî açıdan yapılan işlerin sınırlarını gösteren bu rakamları sanki birer suç unsuruymuş gibi insanlara takdim etmektedirler. Hâlbuki işin aslı şudur ki, bir yerde açılan bir eğitim müessesesi başka yerler tarafından takdirle karşılanmakta ve model alınarak o beldede veya ülkede uygulanmaya geçilmektedir.

Ayrıca başta kendi milletimizin geleceği olmak üzere bütün insanlık adına seferber olmuş hizmet eden onca insan varken, bazıları –affınıza sığınarak halk tabiriyle arz edeyim– bu gönüllüler hareketine “kafayı takmış” ve başkalarını görmemekteler. Ama inanıyorum ki, bu menfi gayretler hallkin engin feraseti karşısında bir şey ifade etmeyecek ve halk doğru bildiğini yapmaya devam edecektir.

Önemli bir hususu ifade ile sözlerime son vereyim: Gurbet diyarlarında vatan hasreti ile yanıp duran bir gönül, onlarca hastalıkla mücadele eden bir beden ve bunlara ilaveten ağını kurmuş kanlı katiller misali bir kısım insanların kurdukları tuzak ve komplolarla hayatımın son günlerini inzivada yaşarken, vefa beklediğimiz dostların gönüllüler hareketine beklenen ölçüde –hissettiğim ve bilebildiğim kadarıyla– vefa ve sadakat göstermemeleri benim yaralı kalbimi derinden derine sızlatmaktadır. Bütün bunlara karşı bana düşen, her halükârda “Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah” deyip sabretmektir.

Hangi Parti?...

Soru: *Muhterem Efendim, siyasetten uzak kalmadaki ısrarınızın sebebini lütfeder misiniz?*

Cevap: Aslında, siyaset, bugünü yarınla, yarını da öbür günle bir arada düşünmek ve halkın hoşnutluğunu Hakk’ın rızasıyla beraber mütalaa etmek gibi geniş perspektifli bir idare sanatıdır; fakat günümüzde siyaset sadece parti, propaganda, seçim ve iktidar mücadelesi şeklinde anlaşılmaktadır.

Servet, şöhret, güç ve kuvvetle elde edilen hâkimiyet gelip geçicidir; bâki olan, hak ve adaletin hâkimiyetidir. Onun içindir

ki, en büyük siyaset, hak ve adalet taraftarlığında aranmalıdır. Heyhât; dünyanın pek çok ülkesine baktığımızda şöyle düşünmekten kendimizi alamıyoruz: Nerede adalet ve hak düşünce-siyle bütünleşen siyaset, nerede çoğu yalan ve tezvirden ibaret olan sokak şarlatanlıkları!...

Maalesef, günümüzde insanların büyük bir bölümü, günlük politika oyunlarını, kitlelerin aldatılıp iğfal edilmesini, iktidar ve menfaat mücadelelerini ve bu uğurda bütün gayr-i meşruların meşru gösterilmesini siyaset telâkki etmektedir. Bu yanlış yorum ve telakkiden dolayı kalbî hayatım, düşünce istikametim ve Hak'la münasebetim adına her türlü siyasî hareketten uzak kaldım ve bundan sonra da uzak kalmayı zarurî görmekteyim.

Soru: Amerika'ya gelmeden önceki birkaç sene içinde farklı siyasî anlayıştan insanlarla bir araya geldiğiniz, görüşüp konuştuğunuz medyaya yansımıştı. Bu görüşmeleri siyaset dışı olarak mı değerlendiriyorsunuz?

Cevap: Ben düz bir vatandaşım ve bir vatandaş olarak herkesle görüşme hakkım olduğunu zannediyorum. Siyasîlerle görüşmelerimde, onların bazı siyasî mülâhazaları olabilir, fakat şimdiye kadar benim hiçbir siyasî mülâhazam olmadı. Zaten görüşme teklifleri hep muhataplarımdan gelmiş ve ben de bunu memleket meselelerini anlatmak için bir fırsat kabul etmiştim. Meselâ, bir "Terör Kanunu" mevzuu olduğu zaman, hem parlamenterlerle, hem de başbakan ile görüşmüşümdür. Milletimizi yeniden akrebin kısılcasına çekme meselesi olunca, içimde ürperti hâsıl olmuş, ben de endişelerimi devlet büyüklerine anlatmışımdır. Görüştüğüm her insana da, "Keşke, en sağdakinden en soldakine kadar bütün partiler, memleket meseleleri üzerinde anlaşabilseler, millî meselelerde zıtlasmaya gitmeseler." demişimdir. Bu şekilde fikir alışverişinde bulunmamın da çok normal olduğunu düşünüyorum.

Hükümet, adalet ve asayiş demektir. Bunların bulunmadığı bir yerde hükümetin varlığından söz edilemez. Hükümet bir değirmene benzetilecek olursa, çıkardığı un; nizam, huzur ve emniyettir. Bunları çıkarmayan bir değirmen ise kuru bir

gürültüden ibarettir ve hep hava öğütür. İşte, adalet ve asayişin yara aldığı/alabileceğini zannettiğim hususlarda milletimizin yararına olacak bazı tedbirler alınmasını tavsiye ettiğim zamanlar olmuştur.

Görüşmelerde hep günlük siyasetten uzak, umumî ve kalıcı mevzuları dile getirmeye çalışmışımdır. Meselâ, bir defasında şunları söylediğimi hatırlıyorum: “Bir hükümetin milletine ‘Benim milletim’ demesinden ziyade, bir milletin başındaki hükümete ‘Benim hükümetim’ demesi önemlidir ve zannımca her zaman aranan da işte budur. Aksine millet, başındaki hükümeti bünyesine musallat olmuş tırtıl silsilesi olarak görüyorsa, o bünye ile o baş, çoktan birbirinden kopmuş demektir.”

“Halkın kalbinde devlete saygı, hükümete hürmet, memurun şiddetiyle değil, devleti idare edenlerin tavır ve davranışlarındaki ciddiyet, iş ve hizmetlerindeki samimiyetle kazanılmaya çalışılmalıdır. Şimdiye kadar zalim memurların istibdadıyla veya kitlelerin iğfaliyle hiç kimse hiçbir yere varamamıştır.”

“İrfan ve asaletten mahrum, devlet işlerinden de anlamayan nasipsizler, şayet yanlışlıkla birer vazife başına getirilmişlerse, hükümetin gücünü kullanmaktan, onun iktidarını istismar etmekten, her yerde kendi çıkarlarını aramaktan ve despot birer kral gibi hüküm sürmekten geri kalmayacaklardır. Böylelerinin iktidarda olduğu bir ülkede sadece zalimlerin “hayhuy”u ve mazlumların iniltisi duyulacaktır ki, bu şeâmetli seslerin yükseldiği hemen her yerde Âd ve Semûd’un âkıbeti kaçınılmaz olagelmıştır.”

Evet, bir hükümet, milletin yalnız iş, hareket ve davranışlarını değil, düşünce ve anlayışını da tanzime çalışmalıdır. Böyle bir tanzimde en önemli esas ise, düşünce birliği, his birliği, talim ve terbiye (öğretim ve eğitim) birliğidir. Bir milleti meydana getiren fertler, ayrı kültür ve ayrı düşüncelerle besleniyor, birbirleriyle zıtlıyor ve birbirlerine karşı farklı anlayışların kavgasını veriyorlarsa, o milletin kendi kendini yiyip bitirmesi mukadderdir. Ben milletimizin bir ferdi olarak onun böyle bir akıbete uğramaması için doğru bildiğim hususları her fırsatta söylemeye çalıştım.

Soru: Zât-ı âlinizin o görüşmelerini “pazarlık” olarak anlayanlar ve bazı partileri desteklediğinizi iddia edenler olmuştur. Herhangi bir partiyi desteklediğiniz oldu mu?

Cevap: Maalesef, bugün de o türden asılsız iddialarda bulanlar oluyor. Fikirleri siyasetle bulanmış ve her şeyi dünyevî çıkarlar ve siyasî maksatlarla açıklama eğilimindeki bazıları anlayamasa veya anlamamakta diretse de, Kur’ân-ı Kerim, Peygamber Efendimiz’in sünnet-i seniyyesi ve selef-i sâlihînin safiyane içtihadlarından çıkardığım dine ve milletime hizmet çizgimde, siyasetin ve dünyevî ücretlerin en ufak bir yeri olmadığına hayatım şahittir.

Adımı dünden bugüne bazı partilerle birlikte ananlar olmuşsa da, bütün bunlar, bir kasda dayanmıyorsa, mutlaka bir yanlış değerlendirme ve yanlış bilgidir kaynaklanmaktadır. Hizmet felsefem gereği, her türlü iç bölünme ve anarşiye; din, medeniyet ve demokrasi gibi sahalardaki inhisarcılığa; onları memleket içinde menfi kullanmaya ve insanımız arasında bölünmelere vesile kılmaya karşı olduğum ve daima devletin, ülke bütünlüğünün ve memleket içinde istikrarın yanında bulunduğum herkesin malumudur. Fakat bir zaman Adalet Partisi’ni, bilâhare Anavatan Partisi’ni, daha sonra Doğru Yol Partisi’ni ve önceki seçimde de DSP’yi desteklediğim gibi bir vehme kapılanlar veya böyle bir vehim üretmekte kendileri açısından yarar görenler olmuştur.

Şu ana kadar Sayın Başbakan dahil, hiç ama hiç kimseye siyasî maksatlı görüşmem ve –kullanılması ve bir kelime olarak anılması bile rahatsızlık verici– herhangi bir pazarlığım olmamıştır; olması mümkün değildir ve ileride de olmayacaktır. Ben, şu kadar milletvekili koltuğuna değil, Kur’ân-ı Kerim’de, her mü’minin arzusu olan Cennet dahil, her şeyden daha büyük ve daha değerli olduğu ilan edilen Allah’ın rızasına talibim. Şu ana kadar hiçbir partiye doğrudan veya dolaylı, yazılı veya sözlü en küçük bir destek vermediğim gibi, bu konuda ve herhangi bir parti ya da adayın seçim çalışmaları veya seçimde desteklenmesi hususunda en yakınlarıma bile herhangi bir ihsasta bulunmuş değilim.

Soru: *Merhum Turgut Özal'ı ve en son da Sayın Bülent Ecevit'i desteklediğiniz iddia edilmişti. Onların dindar kesimden de oy almalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Cevap: Bir insanı takdir etmek ve ona saygı duymakla onun siyasî destekçisi olmak farklı farklı şeylerdir. Merhum Turgut Bey takdir ettiğim ve saygı duyduğum bir insandı; fakat benim ona oy verilmesi için tavsiyelerde bulunduğum iddiası doğru değildir. Bu meseledeki sır, milletimizin vefasında ve basiretinde gizlidir. Turgut Bey, hayatı boyunca yüksek gayeler arkasında koşmuş, hep ufuklu yaşamıştı. Büyük bir düşünce ve devlet adamıydı. Eğitim adına yapılagelen hayırlı faaliyetlerin de sürekli destekçisi olmuştu. Onu bu şekilde tanıyan halkımız da bir vefa duygusuyla ona destek çıkmıştı.

Sayın Bülent Bey'e oy verilmesi hususunda da kat'iyen bir tavsiye ve teşvikte bulunmadım. Zaten Sayın Ecevit'in böyle bir talep ve beklentisi de olmadı.

Münasebetlerinde oy almayı hedef edinmedi. Bülent Bey dürüstlüğü'nün sembolü oldu. Dün farklı, bugün farklı konuşmadı. Solu, Türkiye gerçeklerine göre yeniden şekillendirdi; "din" iyle, "ulusal değerleri"yle barışık bir sol kültür oluşturmaya çalıştı. Onun içindir ki, her dindarı mürteci görmedi. Solun, samimi dindarlarla barışık olabileceğini gösterdi. Basiretli Türk halkı da, dürüst ve tutarlı tavrının karşılığı olarak onu destekledi. O, kendisine yöneltilen bütün tenkitlere rağmen, özellikle yurt dışındaki kültür elçilerimiz olan fedakâr öğretmenlere ve eğitim faaliyetlerine sahip çıkarak halkın gönlüne taht kurdu. Zannediyorum, seçimlerden sonra ayrılacak olmasaydı bu halk yine onu desteklerdi.

Milletimiz samimi gayretleri hiçbir zaman karşılıksız bırakmadı. Kim vefalı ve hasbî davranmışsa halk da ona karşı aynı vefa ve samimiyetle muamelede bulundu.

Soru: *Efendim, son haftalarda medyada "Fethullah Gülen Cemaati falan partiye oy verecek." şeklinde haberler çıktı. Sizi sevenler oylarını hangi partiye verecekler?*

Cevap: Evvela, daha önce de defaatle söylediğim gibi; "Fethullahçı" şeklindeki ifadelerden tiksinti duyuyorum, "-cı",

“-cu” türü sözlerden hiç hoşlanmıyorum. “Cemaat lideri” gibi yakıştırmalardan küfür işitmiş gibi rahatsız oluyorum. Sadece müşevviki olduğum, eğitim faaliyetlerine gönül vermiş insanları “cemaat” şeklinde değerlendirmenin de yanlış olacağını düşünüyorum. Sevgi, diyalog, hoşgörü, barış ve karşılıklı anlayış esaslarına dayanıp eğitim seferberliğine çıkan samimi insanların faaliyetlerini “Gönüllüler Hareketi” şeklinde ifadelendirmenin doğru olacağını zannediyorum.

Saniyen, fakiri tanıyan insanların, benden ferdin hür irade-siyle vereceği kararları etkileyen siyasî telkinlerde bulunacağını ve bir başkasına “Oyunu şu partiye vermelisin!” demek gibi bir nezaketsizliğin içerisine gireceğimi bekleyeceklerine inanmıyorum. Başkaları parti kurabilir ya da bir partiyi destekleyebilirler. Bu, o insanların kendi hizmet anlayışlarıdır. Onları da kınamaz ve yadırgamayız. Fakat kendilerini baştan beri siyasetin dışında tutan ve farklı bir çizgide insanlığın hizmetine adanmış ruhların, değil bir partiyi desteklemeleri, dünya sultanlığı bir altın tepside sunulsa, “Yanlış anlaşılırız, sevgi kahramanlarıyla ümide kapılanlara inkisâr-ı hayal yaşatırız. ‘Demek ki bunlar da makam mansıp sevdasına tutulmuş, meğer bunca gayret iktidar içinmiş, şimdiye kadarki sevgi ve hoşgörü mesajları yalanmış...’ dedirtiriz.” diyerek o altın tepsiyi de yere çalmaları gerekir.

Biz bütün partilere “eşit yakınlıkta”yız. Daha önce de ifade ettiğim gibi, “eşit uzaklıkta” demiyorum; “eşit yakınlıkta”yız; çünkü her partinin müntesipleri, sempatizanları bizim insanımızdır. İnsanların partileri, siyasî anlayışları bizim onlarla dost olmamıza mâni değildir.

Herkesi kucaklayanlar, muhabbet fedailiğine soyunanlar, geçici politik çıkarlar için kimseyi dışlamazlar; kimseyi siyasî anlayışına ve partisine mahkûm etmezler. Kim ne yakıştırsa ya kıştırsın, kim hangi vehim, beklenti ve suizanlarını seslendirirse seslendirsin onların çizgisi bellidir: Onlar ne herhangi bir partiyi destekleyip diğerlerini bir kenara iter, ne de bir şartlanmışlık ve ön kabul ile herhangi bir partiye karşı cephe alır.

Evet, bugüne değin sözlerimde ve yayınlanmış eserlerimde partiler-üstü (bu ifadeyi bir fazilet göstergesi olarak kullanmıyorum)

konumumuza gölge düşürecek herhangi bir ifade vaki değildir. Esas itibarıyla, memleketimizin kargaşa ve kavgalardan dolayı ağır zarara uğrayacağını düşünen bir insan olarak, toplumda her meseleye diyalog, uzlaşma ve hoşgörü ortamı içinde çare aranması gereğine inanıyorum. Buna karşılık, çatışmalardan medet uman ya da gündelik siyasî çıkarlarını ön planda tutan bazı çevreler, beni de siyasî çekişmelerin tarafı hâline getirmek istemektedirler. Ancak bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da benim herhangi bir biçimde politik tartışmalara katılmam söz konusu dahi değildir.

Bu vesile ile bir kez daha ifade edeyim ki, bütün vatandaşlarımızın kendi serbest tercihleri yönünde demokratik anayasal haklarını kullanmaları tavsiyesi dışında, herhangi bir partinin desteklenmesi ya da engellenmesi gibi bir düşünce ve davranış içinde değilim ve bundan sonra da asla olmayacağım. Ben milletimizin basiret ve firasetine güveniyor; onların partiler üstü düşünceğini, herhangi bir partiden ziyade millet ve memleket menfaatlerini öne çıkaracaklarını ümit ediyorum. Kaynağı kim olursa olsun, bu kanaat ve beyanım dışındaki her tür iddianın gerçekten uzak bir yakıştırma, vehim ve suizan olduğunun bilinmesini istiyorum.

Gurbette Bir Bayram Sabahı

Yeryüzünde sürekli küfürle iman, şeytanla insan, kötülle iyi arasında mücadele yaşanıyor. Bazen iyiler, bazen de kötüler cephesi galip geliyor. Sürekli rövanş alıyorlar birbirlerinden de diyebilirsiniz buna. “Geçenlerde sen benim hakkımdan gelmiştin, şimdi sıra bende.” tarzını andırır rövanş mücadeleleri bunlar.

Bununla beraber Hz. Âdem'den bu yana olan/olması gereken bu iken bazıları kendilerini salmış, Mefisto'ya teslim olmuşlar. Ne şeytanla, ne de şeytanî düşünce ve temsilcileri ile mücadele etme azim ve ceahdleri yok. Hâlbuki küfür ve ilhad karşısında yılmamak, ümitsizliğe düşmemek gerektir. Uhud'da Ebû

Süfyan'ın söylediği gibi: ⁷⁸أَلْحَزْبُ سَجَالٌ. Kur'ân da, وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَدَاؤُهَا بَيْنَ النَّاسِ “Zafer günlerini insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz.”⁷⁹ buyuruyor. Âyette ihtiyar buyrulan “tedâvül” kalıbıyla, dairevî bir duruma işaret ediliyor. Herkesin kapısı çalınıyor; bazen bir muştı, bir bişaretle, bazen de şeâmetle. Bazen içeriye uğursuz bir ses, bazen müjde yayılıyor. Ve bu durum, insanlığın ilk gününden bugüne kadar hep böyle, hiç değişmeden, devam edip geliyor.

Bu zaviyeden etrafımıza baktığımızda ümit-bahş olan şeyler de var, endişe-âver olanlar da... Kir de var, nur da... Levsiyât da var, tayyibât da... Beraber, iç içe akıyor hepsi. Bu durumda biraz iyiye bakmak, iyiyi görmek, iyi ile müteselli olmak, kuvve-i mâneviyemizi kırmamak gerek. Yararlı olan bakış açısı budur. Kötüye gelince, ona karşı da tedbir almak, teyakkuza geçmek, Kur'ân'ın tabiriyle خُذُوا حِذْرَكُمْ “Tedbiri elden bırakmayın!”⁸⁰ çizgisinde bulunmak lazım.

Soru: *Kader plânında Müslümanların galip olduğu dönemlerde yaşayanlar, idbar dönemlerinde yaşayanlara nispeten daha şanslı denebilir mi?*

Cevap: Hayır. Gerçi onların emin bir zeminde, günahlardan uzak, zararlara maruz kalmadan yaşama avantajları vardı; fakat bu, aynı zamanda kendini rahata salmanın, gevşemenin, metafizik gerilimi kaybetmenin sebebi de olabilir. Bu açıdan, o dönemde yaşama, dezavantaj sayılır.

Meseleye bu zaviyeden bakarsak, idbar dönemi Müslümanlarının, küfür düşüncesi ve temsilcileri karşısında ezilmeleri ve hırpalanmaları neticesinde metafizik gerilimlerini sürekli canlı ve sağlam tutma avantajları vardır. Bu avantaj onları ister istemez inşa faaliyetleri içine sürükler. Bana göre sıfırdan inşa etme, inşa edilmiş ve dayanıp döşenmiş bir yerde kalmadan daha zevklidir. Onun kendine has ayrı bir huzuru ve ayrı bir mutluluğu vardır. Hani Âkif der ya:

⁷⁸ “Harpte zafer nöbetleşedir (bazen bu taraf, bazen o taraf üstün gelir.)”

⁷⁹ Âl-i İmrân sûresi, 3/140.

⁸⁰ Nisâ sûresi, 4/71.

Gül devrini görseydim onun, bülbül olurduk,
Ya Rab! Beni evvel getireydin ne olurdu!

Bu, inşa edilmiş bir mekânda oturma talebidir. Gerçekten o dönemde gelseydik, Âkif'in dediği gibi, sadece bülbül olurduk. Ama ben diyorum ki, “Ya Rab! İyi ki bu dönemde geldik.” Çünkü inşaada yer alma, bülbül olmadan daha iyidir; daha iyidir, zira inşa yolunda koşturuyor olma, insanı sahabilerle aynı safa koyar.

Meselenin bir diğer yanı da var: Allah, Adil-i Mutlak'tır. Her dönem için takdir buyurduğu avantajlar ve dezavantajlar vardır. Onun için hâdiselere tek taraflı bakıp hüküm vermek veya temenniler içinde bulunmak çok doğru olmayabilir. Ben zannediyorum, tarihte yaşadığımız en muhteşem dönemlerimiz bile gerek ferdî, gerek ailevî ve gerekse düvelî (devletler arası) plânda bugünden daha tatlı değildi. Kanunî, cihan hükümdarı olduğu dönemlerde, kim bilir belki de sabah akşam kan kusuyordu. Bizim belki yüz tanemizin birden çektiği sıkıntıyı, o tek başına yaşıyordu. Ordu-yu Hümayun'da bulunan askerlerimiz cephelede sınırlarımızı koruma adına hırz-ı can ediyor ve ölüyorlardı.

Soru: *Bütün bu açıklamalara rağmen bizim “Ben neden ikbal değil de idbar döneminde yaratıldım?” sorusunu sormaya hakkımız var mı?*

Cevap: Hayır, yok. Rıza-dâde olmak lazım. İçimize gelebilir bu dediğiniz şeyler. Ama Allah irade vermiş bize. Onu kullanmalı ve Rabbimize karşı, O'nun hükmüne karşı, kadere karşı baş kaldırma sayılan duygu ve düşüncelere geçit vermemeli. Tıpkı Ramazan-ı şerifte orucu bozan şeylere karşı gösterdiğimiz irade misillü irade göstererek bu türlü yanlış mülâhazaları baskı altına almalıyız. Böyle yanlış şeyler aklımıza gelirse hemen toparlanmalı, kendi kendimize *لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ* “O yaptığından dolayı sorgulanamaz ama kullar sorgulanır.”⁸¹ demeliyiz.

⁸¹ Enbiyâ sûresi, 21/23.

İsterseniz şahsım adına söyleyeyim, ben hiç hâlimden müşteki değilim. Fatih dönemini seçmekle bu dönemi seçmek arasında bana bir tercih hakkı tanısaldı, bugünkü durumumu seçerdim. Şu anda hiçbir şey yapmıyor olmama rağmen bunu söylüyorum. Eğer dünyanın dört bir yanında çalışıp çabalayan arkadaşların kuvve-i maneviyesine arpa kadar katkıda bulunuyorsam, Allah o istikamette beni istihdam ediyorsa, şu andaki konumumu cihan hükümdarlığıyla değişmem.

Yoksa siz hâlinizden memnun değil misiniz? Bakın Üstad bir şey öğretmiş bizlere: *الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ سِوَى الْكُفْرِ وَالضَّلَالِ* “Küfür ve dalâlet haricinde her türlü hâl için Allah’a hamd olsun.”⁸² Ya küfür ve dalâlette olsaydık, nice olurdu halimiz? Onun için herkes kendini tehlikeli hudut boylarında nöbet tutan askerler gibi görmeli; görmeli ki, ne fikren soruda bahsedilen tarzda düşünceler içine girsin, ne de amelen üzerine terettüp eden vazifelerde aksatmalarda bulunsun. Ebedî hayatı peyleyen, ‘ebed, ebed’ deyip inleyen insanlar için aslında bu zaman dilimi, kaçırılması gereken avantajlarla doludur. Yoksa hakikaten bizler de can taşıyoruz, ten taşıyoruz. İğne batıyor, çuvaldız batıyor, irkiliyoruz. Bazen tekme yiyoruz, sarsılıyorz. Ama ebed, Cennet, Cemalullah gibi pahalı şeyleri elde etmek başka türlü olmaz ki? İbrahim Edhem’e bir velinin dediği gibi, “Atlardan, ibrişimden yataklar içinde Allah aranmaz ki!”

Evet, biraz önce söylediğim gibi inşa çok önemli. Çünkü kendi gününüzü değil, gelecek nesillerin gününü ihya ediyorsunuz, onlar mutlu olsun, diyorsunuz.

Soru: Derler ki, “Bazen sükût, konuşmaktan çok daha zordur.” “Sükûtun Çıgıkları” yazınızı böyle bir ruh hâletini yaşadığınız zaman diliminde mi yazdınız?

Cevap: Aslında içimde terâküm etmiş şeylerdi onlar. “İyi yaptım” diyemem; ama onu bir boşalma olarak değerlendirebilirsiniz. Diyalog köprülerini yıkan, yolları harap eden, bağları

⁸² Bediüzzaman, Şualar s.285 (On Üçüncü Şua)

bozup bahçeleri hâristana çeviren ve hayatı bir anlamda yaşamaz kılanlara karşı bir boşalma... Aynı zamanda bir mesajdı o, tarihe not düşmeydi. Hepsinden öte acz ve fakr sığınağına girip her şeye gücü yeten o Kadir-i Mutlak'a bir havaleydi. Ben böyle diyorum da belki başkaları hafakan diyecek, önemli değil.

İşin aslı, hepiniz yaşıyorsunuz bu türlü duygu ve düşünceleri. Bir düşünün, içinizden geçen, kelimelerle ifade etmediğiniz hissiyatınızı kâğıda dökseniz destanvâri bir şiir çıkmaz mı ortaya? Ama susuyorsunuz ve susuyoruz. Zira böyle bir sükûtun, upuzun, talâkatlı-fesahatli hutbelerden daha belîğ, daha müessir olduğuna inanıyoruz. Evet, sükût ediyoruz; ama o sükûtumuzla Firdevsî'nin Şehname'sine benzer kitaplarla anlatılamayacak nice şeyler anlattığımıza inanıyoruz.

Bunlar, Son Sözlerim Olabilir!...

Hastalıklar, bir yönüyle, ötelere yolculuk için hazırlık yapma çağrısı ve ikazıdır. Her hastalık, insana bu hayatın fâni olduğunu ve ebedî bir âleme gidileceğini hatırlatmaktadır. Senelerdir çok çeşitli rahatsızlıklar geçirdim; ama şu en son geçirdiğim kalb krizi beni bütün bütün ötelere bağladı. Artık söylediğim cümleleri “son sözlerim” olarak görüyor ve öyle telaffuz ediyorum. Son anlarımı yaşadığım ve ahirete açılan koridora iyice yaklaştığım hissi var içimde.

O ilk krizi atlatsam da, kalb ve şeker gibi rahatsızlıklarım devam ediyor. Günde birkaç defa kan şekerimi kontrol ediyor ve kalb atışlarımın ritmini dinlettirmek zorunda kalıyorum. Bazı ekstradan aldıklarım hariç, her gün 25-30 adet ilaç kullanıyorum. O kadar ilacın vücutta hâsil edeceği komplikasyonlar bile bir insanı yatağa düşürmeye yeterlidir; fakat yatakta olmaktan, hatta uykuyu biraz fazla kaçırmaktan hayatım boyu öğrenmişimdir. Bu sebeple uzun süre yatakta kalmaktan sıkılıyor ve yarım oturarak da olsa bir iki arkadaşın bulunduğu bir mekânda olmayı tercih ediyorum.

Bazı insanlar, eğer bir yerde fakire ait bir yazı görmüşlerse hemen o gazete, dergi ya da internet sayfasıyla bizzat

ilgilendiğim kanaatine varıyorlar. Hatta e-mail adresimi istediklerini ve yazışma telebinde bulduklarını arkadaşlardan duyuyorum. Hâlbuki, ben bazı dostlardan gelen mektupları dahi okuyamıyor; bir iki satırla da olsa, onlara cevap veremiyorum. İnternette de hiç, ama hiç meşgul olmuyorum. Zaten hayatımın son anları olarak düşündüğüm şu günlerin hiçbir dakikasını öyle şeylerle geçirmek istemem. Rabbimin huzuruna giderken, O'nun rızası için yapmaya çalıştığım ibadet ü taat ve dua dışında bir hâl üzere olmayı Cenâb-ı Allah'a karşı vefasızlık sayıyorum. Şu anda, sadece O'nun rızasını düşünmek, O'nun huzurunda başımı secde eşliğine koymak ve emanetini alacağı an en temiz duygu ve düşünceler içerisinde bulunmak istiyorum. Gönlümde hep şu beyitlerin mazmunu var:

*Yetiş ey Ebedî Dost, yetiş ki pek bunaldım!
Kılıcım kesmez oldu, tirkeşimde tek ok var;
Aşılmaz bu tepeler sen olmadan, inandım...
Ve inanç kuşağında yâr oldu bana ağyâr..
En tatlı hülyalarla koşayım yollarında,
Anladım senden gayri her şey aldatan serab!
Noktalansın bu hayat ölümün kollarında,
Değil mi ki seni buldum... Buldum seni, ey Râb!
Yaşayıp doydum artık, doyulmayan dünyadan,
İsterse hemen bitsin şu bitmeyen sonbahar;
Fırlasın bu son okum, fırlayıp çıksın yaydan,
Kanıma bedel olsun bakışı sehlâ şikâr..*

Bazı arkadaşlar hüsnüzan edip bu fakirden hâlâ bir şeyler öğrenebileceklerini zannediyor ve sorular soruyorlar. Konuşacak takatim olmamasına rağmen, onlara saygımın icabı birkaç cümleyle de olsa cevap vermeye çalışıyorum. Sonradan öğrendim ki, arkadaşlardan bir ikisi anlatılanları kaydediyor ve bir internet sitesinde yayınlıyorlarmış. Anlattıklarımın bir kıymeti olduğunu ya da bir şeyler ifade ettiğini zannetmiyorum; fakat hüsnüzan eden, iyi niyetli ve hayır düşünceli insanların bu gayretlerine de saygı duyuyor ve ses çıkarmıyorum.

Bu işin bir başka boyutu daha var ki, ben kendimi nasihat etmeye ve insanlara bir şeyler anlatmaya hiç ehil görmedim, görmüyorum. Vaaz u nasihat edecek insan, ciddî bir iç hazırlıkla ve mânevî doyumlukla muhataplarının karşısına çıkmalıdır. Bu da, öyle surata bir maske takıp ortaya çıkma gibi bir şey değildir. Konuşacak insan her şeyden önce kalbinin Allah'la irtibatına ve dinleyicilerin vaktini israf etmeyecek şekilde hazırlanmaya dikkat etmelidir. Bir sohbet, bir nasihat deyip geçemezsiniz... İnsan yarım saatlik bir konuşma için aklen, fikren, ruhen, hissen birkaç gün hazırlanmalı; gözünü ağıyardan sakınmalı, kalbin “gez, göz ve arpacığı”yla rıza hedefine kilitlenmeli; çok dua etmeli, Yüce Allah'ın razı olacağı sözleri söyleyebilmek için Rabb'ine sığınmalı ve yalvarıp yakarmalıdır.

Bir tanesi, tâbînin büyüklerinden Tâvus bin Keysân'a gelip “Bana dua eder misin?” deyince Tâvus Hazretleri “Gönlümde dua edebilecek haşyet hissetmiyorum.” cevabını veriyor. İşte, konuşacak insan iç haşyet ve mânevî hazırlıkla dolu olarak muhataplarının karşısına çıkmalı, çıkarken de kötü örnek olmaktan Allah'a sığınmalıdır. Sığınmalı ve “Müslümanlığı benim şahsımda, davranışlarımda ve kaba hâllerimde görürlerse dine karşı nefrete sebebiyet vermiş olurum.” mülâhazasıyla hitap edeceği yere tir tir titreyerek yürümeli, sonra da bu duygularla söze başlamalıdır.

Evet, meselenin sorumluluğunu hisseden bir kimse için irşad adına halka sohbet etmek çok zordur. Hatta vaaz u nasihat kadar zor bir iş yoktur, denebilir. Her kelimeyi Allah'ın rızasına bağlamak, iyi bir söz söyleyince hemen nefis muhasebesi yaparak, “Aman ya Rabbi! Bir yanlışlığa düşmekten Sana sığınırım. Sözü söyleten sensin, telaffuz eden ben olsam da insanların ihtiyacına binâen bu sözleri hatırıma getiren sensin. Bunu nefsimde mâl etmek gibi bir şirke düşmekten beni muhafaza buyur!” diyerek kendini sorgulamak, murâkabede bulunmak çok önemli ve önemli olduğu kadar da zor bir meseledir.

Vaaz “gönlün sesi” olmalıdır. Vâiz, o sesi önce kendi gönlünde duymalı; birisi ona nasihat ediyormuş gibi hissetmeli; kendini, verdiği misallerin kahramanıyla beraber bilmeli; Hz. Hamza'yı

destanlaştıırken karşısında Utbe'yi, Şeybe'yi, Velid'i görüyor gibi olmalı ve ciddî bir konsantrasyon içerisinde konuşmalıdır.

Mesuliyet duygusundan mahrum kimseler, bildikleri şeyleri rastgele seslendirebilirler. Oysa, mesele bir yarım saati doldurmak ve konuşmuş olmak değildir. İrşadın en önemli tarifi, insanlarla Allah (celle celâluhu) arasındaki engelleri bertaraf ederek, lâhutî (ilâhî) âlemle gönülleri buluşturmaktır. Konuşmacı, göze batan tavırlarıyla, kulak tahriş eden sözleriyle, beyanındaki kabalıkla araya giriyorsa, irşad, maksadının aksine netice verecektir. Hatibin kendini aradan çıkarıp muhataplarını Allah'la baş başa bırakması asıldır. Konuşanın nefsî meyilleri de dahil aradakileri bertaraf etmek, mânevî bir vuslat köprüsü kurmak irşad yürüngeli bir konuşmanın en önemli hedefidir. Böyle bir hazırlık ve duygudan yoksun olanlar, alâka uyarma maksadıyla sun'î olarak çağırıp çağırsalar ve mevzuyu esprilere boğsalar da halk tarafından sevilmeyecek, onları Allah'a götüremedikleri gibi, bir de kendilerinden uzaklaştırmış olacaklardır.

Manzara

Yıkık Bir Dünya ve İhsanlar Kuşuğu

Nimetlere mazhariyet çok önemlidir. Allah'ın size iman bahşetmesi, yükselme ve terakki etme helezonunda sizi belli bir noktaya çıkarması önemli bir mazhariyet ve büyük bir lütuftur. Fakat bundan daha büyük bir lütuf varsa o da, bu lütfun vicdanda sezilmesi, duyulması ve insanın her dakika, hâlen ve kâlen Allah karşısında iki büklüm olup “Allahım, Sana sonsuz şükürler olsun!” diyebilmesidir.

Eğer, ateizmin hükmettiği bir ülkede doğup büyüme boşluğunu az buçuk duyup tatmış olsaydınız –Allah (celle celâluhu) duyurup tattırmasın– dinsizliğin, imansızlığın paletleri altında ezilip preslenmenin ne demek olduğunu; mâbedsizliğin, mes-cidsizliğin, minaresizliğin, ezansızlığın ve duyguda-düşüncede Allahsızlığın, peygambersizliğin, kitapsızlığın ne demek olduğunu biraz olsun anlayabilirdiniz.

Bir dönemde belli İslâm ülkelerinde de diğer yerlerdekine benzer maddî-mânevî mahrumiyetler yaşandı ve yaşanıyor. Bu meş'um dönemin şiddetini, hiddetini, öfkesini, karını, buzunu idrak edip yaşayan nesiller, o günlerin ızdırabını, büyük bir dehşet ve ürperticilikle yudumladılar. Böyle şiddetli bir zulüm ve istibdadın hâkim olduğu bazı ülkelerde, bir tek insanın arkasına

âdeta ordular takılıyor ve onun her hareketi yakın takibe alınıyordu. Buralarda, bir cami dolusu insanın aynı duyguya bağlanması, aynı düşünceye düğümlenmesi ve bir mâbedde aynı gaye-i hayalle bir araya gelmesi şöyle dursun, bir ferdin kendi evinin en ücra köşesinde endişesiz, korkusuz, Rabb'ine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi dahi çok zordu.

Evet, işte bu ülkeler, hakikî bir tek mü'mine hasret duyulan ülkelerdi. Buralarda, hayatın içinde din yoktu; kalb ve ruh hayatı yoktu; diyanet yoktu. Dinî değerler genç nesillere unutturulmaya çalışılıyor, her şeye rağmen dinini gönlünce yaşamak isteyenler baskı altına alınıyor, sinenler siniyor, sinemeyenler ya hapse atılıyor ya da sürgün ediliyordu. Menfâlar ve zindanlar herkesin korkulu rüyası idi. Sibirya'da ve Sibirya'daki kar buz içinde hayat sürme gibi bir durum kimin korkulu rüyası olmazdı ki!

O gün, insanların kimisi düpedüz cinnet ve hezeyan yaşıyor; kimisi de sabah akşam vahşetle inliyordu. "Her taraf Muş'tu/ Yollar yokuştu/ Kardeş kardeşi yiyordu/ Bilinmez, ne işti." Haktan, hürriyetten bahsetmek mümkün değildi. Hak da, hürriyet de sadece hükmedenlere ait özel bir imtiyazdı. Üst üste baskıların yaşandığı böyle bir dönemde, olan genç nesillere oluyordu. Onlara, geçmişleri bütünüyle unutturuluyor, millî ve dinî değerleri tezyif ediliyor ve geleceğin ümit tomurcukları sistemli olarak kimliksizliğe itiliyordu. Kitleler Allah'tan koparılmış, bu kopukluk ülkeden ülkeye farklılık arz etse de, pek çok yerde bütün değerler alt üst olmuştu. Hem o kadar alt üst olmuştu ki, her zaman bir şahlanmanın, bir coşmanın, dünyaya kendimizi ifade etmenin heyecan ve mesajlarını aldığımız minarelerin başında artık ruh-u revân-ı Muhammedî şehbal açmıyordu.

Şair, ufukları kararan bazı ülkelerdeki özel durumu nazara alarak mı şu mısralarla inlemişti bilemeyiz; ama onun bu inleyişinde derin bir inkisârın olduğu açıktır:

*Sultan Selim-i Evveli râm etmeyip ecel
Fethmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî
Gök nura gark olur nice yüz bin minareden
Şehbal açınca ruh-u revân-ı Muhammedî.*

Izdırıp şairinin ezanla alâkalı duyguları ise tam bir duadır:

*Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.*

Şehadetleri dinin temeli o ezanların sesi çok yerde kesilmiş, kesilmemiş görünenlerde kısılmış ve bir kısım tâli'siz ülkelerde din u diyanet adına açılan ağızlara âdeta fermuar vurulmuştu. Doğruyu konuşmak, Hak'tan, Hakk'ın hukukundan bahis açmak cürm ü meşhudluk bir konu hâline gelmişti. Cezası da ya zindan veya Sibiryaya gibi bir yere sürgündü.

Dünyada biz zayıflamıştık, kaba kuvvet temsilcileri ise güçlenmişlerdi. Kaba ve hoyrat Haçlı düşüncesi, bu defa inkâr-ı ulûhiyet ve ateizm düşüncesiyle taarruzlar planlıyor; kendilerinden başka kimseye hakk-ı hayat tanımıyor; bin senelik zengin mirası yakıp yıkıyor ve onun yerine kendi düşüncelerinin o anlamsız abidelerini ikame ediyordu. Maddî gücün hoyratlaştırdığı zavallılar, her şeyi götürüp kendi yanlış düşünceleri, çarpık anlayışları ve sığ idrak ufuklarında mânâsızlaştırıyor ve koskoca bir dünyanın bahtını, ikbalini karartıyordu. Öyle ki, gün geldi bir mübarek coğrafyada değer adına hiçbir şey kalmadı. Âkif'in ifadesiyle anlatalım:

*Harap eller; serilmiş hânümanlar; kimsesiz çöller,
Emek mahrumu günler; fikr-i ferdâ bilmez akşamlar,
Düşünmez başlar; aldırılmaz yürekler; paslı vicdanlar;*

...

*Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;
Duyan yok, ses veren yok, bin perişan yurda başvurdum.*

Bu yitlik dünya ile alâkalı hicranlı birkaç söz de Alvar İmami Efe Hazretlerinden:

*Bâd-ı hazân esti bağlar bozuldu,
Gülistânda katmer güller mi kaldı?
Şecerler kırıldı, bârlar üzüldü,
El atacak dahî dallar mı kaldı?
Bir sel aldı sahrâları bürüdü,
Ağaçlar kurudu, kökler çürüdü,*

Erler yüreğinde yağlar eridi,
 Hasb-i hâl edecek kâller mi kaldı?
 Bozuldu dünyanın bâğ u bostânı,
 Zâğ-ı siyeh yakıtı bu gülistânı,
 Bülbüller okusun dertli destânı,
 Elvân nakış, keşmir şallar mı kaldı?
 Er olan eridi yağ gibi gitti,
 Şîr-i nerler zîr-i tûrabda yitti,
 Serviler yerinde mugaylan bitti,
 Petekler söndüler, ballar mı kaldı?
 Ebnâ-yı zemânın gaflet serinde,
 Oynarlar, gülerler yerli yerinde,
 Saâdet, hidayet binde birinde,
 Helâki fark eder haller mi kaldı?
 Er olan çekildi çıktı aradan,
 Her biri mahvoldu gitti sıradan,
 Gazab etti âlemleri yaradan,
 Mübtela olmamış iller mi kaldı?
 Dillerde kalmamış hidayet nûru,
 İslâm'ın kalmamış kalbde süruru,
 Kurban olur İslâm bulsa kubûru,
 Lütî, Hak söyleyen diller mi kaldı?

Birkaç adım daha öteye giderseniz Bayburtlu Zihnî'nin şu tasvirleriyle aynı hicranı seslendirdiğini görürsünüz:

Vardım ki yurdunu ayak göçürmüş,
 Canan göçmüş ıssız kalmış otağı;
 Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş,
 Sâkiler meclisten kesmiş ayağı.

Evet, mübarek bir coğrafyanın durumu işte bu idi. İşin başlangıcında gâfil durup gâfil davranan bazı kimseler, daha sonra yakıp yıktıkları bir dünyanın külleri altında kalıp nedametle inlemişlerdi; ama bunların hiçbir yararı yoktu.

Kaza-i diyanet yerde süründü,
 Türk'ün ruhu zorla asi göründü,
 Hem peygamberine hem Allah'ına.

Artık el elden üzölmüş, yâr elden gitmişti; ne bağıırıp çağırma ne de şuna buna lanet yağdırma neticeyi değıştirecekti.

Bir zamanlar dünya insanları, bizim yamaçlarımızda tıpkı Mescid-i Aksâ'ya, Kâbe'ye, Ravza'ya göç tertip edip tenezzühe çıkıyor gibi tenezzühe çıkar ve bizim coğrafyada, bizim aramızda aradıklarını bulurlardı.

Bu dünya kendine ait büyüü, kendine ait nefâseti ile o kadar cazipte ki, onu görenler kendilerini âdetâ bir rüya âleminde hissederdlerdi.

Ne var ki, kimilerine göre o bir kere olmuştu ve artık tarihti. Bir bandı başa çevirmek gibi zamanı geriye işletmek veya aynı şeyleri bir kere daha yaşamak mümkün değildi. “O yiğitler o atlara binip gitmişlerdi ve bir daha da geriye dönmeyeceklerdi.” (Ömer Seyfettin). Bizim akıncı destanımızın, akıncı şuurumuzun, akıncı şiirimizin ana teması ise şuydu:

Bekle gözlerin yollarda; cepkeni kolunda,

Pişdonu belinde, yeniden bir kere daha döneceği anı bekle!

Evet, sizler, bizler ve milletçe hepimiz, çevremizde harap eller, yıkılmış hanümanlar, kimsesiz çöller, başsız ümmetler, emek mahrumu günler, yarın bilmeyen geceler gördük. Uzun bir süre hiçbir şey yoktu; sadece insanı andıran gölgeler vardı uzak-yakın bu çevrede. “Kimse yok mu?” sesinize karşılık, “Yok” diyecek ciddî bir ses de yoktu. O yıkılmış coğrafya da imam-hatip yoktu, Kur'ân kursu yoktu. Üç beş insana Kur'ân okutmayı göze alan bir insan da yoku. Aynen, Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ali'ye söylediği sözlerin tarif ettiği günler yaşanıyor. –Muhyiddin İbn Arabî'nin Musâmeretü'l-Ebrar isimli kitabında naklettiğine göre– Hz. Ebû Bekir şöyle demişti: “Ya Ali, o günlerde sen daha çocuktun, biz birkaç defa ölümü göze almadan birine bir şey anlatmaya cesaret edemezdik. Dışarıya çıktığımız zaman bıçakların bizim için gayızla bilendiğini görürdük. İçeriye girdiğimiz zaman dışarıya çıkmaktan, dışarıya çıktığımız zaman da içeriye girmekten bütün bütün ümidimiz kesilirdi; fakat biz her şeye rağmen, bunların hepsini göze alarak bir şey yapmaya teşebbüs ederdik; zaten bunları göze almadan da hiçbir şey yapılamazdı.”

Bu sözleriyle Hz. Ebû Bekir, tarihî devr-i dâimler içinde bir vahşet, bir zulüm, bir istibdad ve küfrün taarruz dönemlerinden biri sayılan ilk cahiliyeye ait korkunç bir baskı dönemini anlatıyor. Aslında ondan sonra da bu feci durum, kaç defa tekerrür etmiştir ve edecektir de. Yeniden Ebû Cehiller, yeniden Ebû Lehebler olacak ve yeniden şeytan fitneye körük çekerek farklı stratejilerle karşınıza çıkacaktır. Sizin gibi kutsîler de, tulumbaları ellerinde, hep yangından yangına koşacak ve fitne ateşlerini söndürerek sulhün, sükûnun ve emniyetin temsilcileri olduklarını göstereceklerdir.

Evet, bir dönemde bazı ülkelerde, birine “Allah” dedirtmeden evvel ölümü göze almak lazımdı. Kendi kimliğinden bahsetmek yürek istiyordu. “Kültür”, “geçmiş”, “tarih”, “mukaddes miras” demek her babayığidin kârı değildi.

Şimdilerde bu meş’um ülkelerde de karlar, buzlar erimeye başladı. Toprağı delip başını dışarıya çıkaran filizlerin haddi hesabı yok. Sağda solda nadir de olsa “hak”, “adalet” ve “hürriyet” diyenlerden söz edilebilir.

Buna, yüzlerce yıldan beri ölüm uykusuna yatmış kimselelerin “ba’sü ba’de’l-mevt”i de denebilir. Evet, günümüzün nesillerine –bu mazlumlar ve mağdurlar dünyasının neresinde bulurlarsa bulunsunlar– İsrafil sûrunu duymuş baharlıklar nazarıyla bakabiliriz.

Bu itibarla ben de size Hz. Ebû Bekir’in, Hz. Ali’ye dediği gibi diyebilirim: Siz gözlerinizi hayata, üst üste güzelliklerin tulû ettiği bir dönemde açtınız. Gerçi o dönemde de gönlünüze göre bir dünya yoktu; ama bu dünyada eşedd-i zulüm, eşedd-i küfür, eşedd-i istibdad da yoktu; hücreler yoktu, hapishaneler yoktu, Sibiryâ sürgünleri yoktu; ilk devirler için var olan çok şey sizin için yoktu.

Biri, “Yirmi sekiz sene çekmediğim eza, görmediğim cefa kalmadı, Divan-ı Harpler’de bir cânî gibi muamale gördüm, bir serseri gibi memleket memleket sürgüne gönderildim, aylarca ihtilattan men edildim...”⁸³ diyor idiye bu fotoğrafı iyi okumak

⁸³ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller)

icap eder. Tabî, “Ne yapayım ben acele ettim, kışta geldim; siz cennetâsâ bir baharda geleceksiniz. Bir demet gülle mezarımın başına geldiğiniz zaman, ‘Selamünaleyküm’ deyin; ‘Henîen leküm’ sesini işiteceksiniz.”⁸⁴ müjdesini de...

Bugün milletimizin de bağlı bulunduğu milletler topluluğunun geldiği nokta, o gün görülen rüyaların bir nevi tezahürüdür. Ve bugün bizler, çok büyük lütuflara mazhar sayılırız. Bu lütuflara mazhariyet bir şükür ister. Bu lütufları tam takdir edip değerlendirmek gerekir. Böyle bir takdir ve değerlendirme de geleceğe matuf olması itibarıyla irade buudludur; yani, siz ister ve dilerseniz, bir de azm ü gayretinizi aksiyona dönüştürürseniz –Allah’ın izniyle– o da olur.

İzzet ve Zillet

Allah’ın varlık ve birliğini inkâr edenlere karşı izzet, mü’minlere karşı tevazu ve mahviyet içinde bulunma, Kur’ân-ı Kerim ve sünnet-i sahihanın beyanları ile ideal Müslümanlara gösterilen bir hedeftir. Aslında Kur’ân ve sünnet-i sahiha, pek çok mevzu da, ahiret yolundaki yolculara imandan amel-i sâlihe, ahlâk-ı hasene ile mütehallık olmadan nefisle mücadele yollarına kadar değişik tavsiye, emir ve yasaklar sunmakta, bu çizgide nice yol ve yöntemler göstermektedir. Eskiden tekke ve zaviyeler, birer müessese olarak, bahis konusu ettiğimiz bu şeylerin hayata geçirildiği, talim ve terbiyesinin yapıldığı yerlerdi.

Günümüzde Kur’ân’a hizmete adanmış insanların mesleği, ister hususî mânâda izzet ve tevazuu, isterse umumî mânâda ahlâk-ı haseneye ait hususları hayata geçirmede tekke ve zaviyelerde kullanılan metodlardan çok daha başka metodlarla doludur. Meselâ, insanın Allah karşısındaki acz ve zafiyetini sürekli tefekkür etmesi, bizim mesleğimize göre bir yoldur. İnsan, Allah’ın kendisi üzerindeki şefkatini, aynı türden bir şefkatle başkalarına karşı muamele yapma sorumluluğunu, ihtiyaçlarının

⁸⁴ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.103.

sonsuzluğuna rağmen acz, zaaf ve fakirliğini idrak etmesiyle insanlık semasının merdivenlerini tırmanmaya başlayabilir. Tabiri diğerle, eskilerin seyr u sülûk-i ruhanîde aradıkları izafi insan-ı kâmil olma –ki bazıları için hakikî insan-ı kâmil olmak da mukadderdir– bu yolla yapılacak bir tefekkürle gerçekleşebilir.

Aslında işin hakikatine vâkıf olabilesek biz acınacak halde olduğumuzu görürüz. Ama bununla beraber, bunca acz ve zafiyetimize rağmen ne kadar çok iyi beslendiğimizi, bakımımız ve görünümümüzün iyi yapıldığını da müşâhede ederiz ve bu bize şunu anlatır ki, acz u fakr insanın nihayetsiz, bitmez tükenmez sermayesidir. Öyleyse böyle bir sermayeye sahip insan hiç inki-sara düşmemeli, her zaman atılım içinde bulunmalıdır. Allah'ın sonsuz nimetlerini idrak etmeli ve bunlara şükretmelidir.

Herkes bunu duyabilir mi? Bu soruya “Niçin duymasın?” cevabını veririm. Bence duyabilir; ama iki şartla: Birincisi, uzun bir temrinat ve egzersiz döneminden sonra; ikincisi, tefekkür veya başka bir yolla yapılan seyr ü sülûk-i ruhanînin hiç bitmediği ve bitmeyeceği hakikatini kavramasıyla. Aslında bu ikincisi, başlı başına bir konu. İnsan bir makama, bir mertebeye, bir seviyeye ulaştıktan sonra “Oldum, piştim, bittim, vardım, ulaştım, gördüm...” dememeli; seyrini devam ettirmelidir. Süreklilik, her gün yeniden bir kere daha baştan başlamak, bu yolun değişmez esasıdır. Daha önceden katettiği mertebelerin, almış olduğu seviyenin yeni yapacağı yolculuğa elbette katkısı ve faydası vardır/olacaktır; ama önemli olan tezkiye-i nefis etmemek suretiyle tezkiyeye ulaşmaktır. Nefsi sıfırlamak suretiyle, sıfırın kıymetsizliğini, sonsuzun kıymetini kavrama ufkuna vasil olmaktadır. Zira hiçbir insan, kendini sıfırlamadan sonsuza açılmaz. Sonsuza açılanlar ise kendilerini sıfırlamış, Hak karşısında bir hiç olduklarının idrakine varmışlar demektir. Dolayısıyla bunlar mü'minlere karşı tevazu, mahviyet ve hacâlet ufkuna çok daha çabuk ulaşırlar.

Tersinden ifade edecek olursak, insan, Allah'ın ihsan buyduğu mevhibelerden en küçüğünü dahi nefesine isnat ettiği zaman, yüksek bir kulenin başından çok derin bir kuyuya

düşer. Bu duygu ve düşünceye sahip birisinin terakki etmesi mümkün değildir. Evet, bu tip insanlar başlarını kaldırdıklarında İsrail'in azametli heykelini bile müşâhede etseler, kendilerini bir kuyunun dibinde sukut etmiş olarak kabul etmiyorlarsa baş aşağı düşmüşler demektir.

İnkâr edenlere karşı aziz olmaya gelince; her şeyden önce inkârcılar karşısında zillet gösterme, insanın Allah ile olan nispetine ve münasebetine dokunur. "Allah'ın kulu ve kölesiyim." diyen bir insan başkaları karşısında zillet göstermemelidir. Kaldı ki bu zillet, onun şahsıyla sınırlı kalmaz; Efendimiz'e de (sallallâhu aleyhi ve sellem) raci olur. Öyleyse, O'na intisabı olan herkesin O'ndan başkasına karşı başının dik, alınının açık olması lazım. Bu sebeple hiçbir Müslüman, sırtında taşıdığı Müslümanlık hamulesinden utanmamalı. Onun hayata taşan görünümünden sıkılmamalı. Dinin emirlerini yerine getirmekten, Kur'ân ve sünnetin emrettiği, selef-i sâlihînin tutup gittiği caddenin hayatına hayat olmasından endişe duymamalıdır.

Meselenin özü bu; ama bugün esfle ifade etmek lazım ki, mü'minler olarak bizler daha ziyade mü'minlere karşı aziz, inkârcılara karşı zelil davranıyoruz. "Nasıl olsa bu mü'min, sesini çıkarmıyor." diyor ve yükleniyoruz. Bu tavrı zaten inkârcılar inkârlarının gereği olarak mü'minlere karşı sergiliyorlar. Zaten Hz. Âdem'den bu yana insanlık tarihinde çirkin ve kötü şeylerin hepsinde onların parmağı vardır, ya baş rollerde veya perde arkasında. Ama gel gör ki, özellikle iman cephesinde yer aldığı halde azıcık okumasını bilen, azıcık konuşmasını becerebilen mü'minler, kendi insanına tevazu yerine izzet gösteriyor; benlikleri, enaniyetleri, egoları Müslümanlara karşı kabarıyor; herkese ve her şeye tepeden bakıyorlar. Çok büyük şeyler keşfetmiş gibi, âlemi hep hor ve hakir görüyorlar. Sanki hazret (!), İmam Gazzâlî veya Şah-ı Geylanî...

Bu durum ciddî bir boşluktan kaynaklanıyor. Büyük insan görmemişliğin boşluğu bu; Allah'la derinlerden derin münasebeti olan insan görmeme boşluğu... Biz onlardan birkaçını görseydik, Allah'la münasebetlerinde nasıl tavır takındıklarına şahit olsaydık

–itimat edin bana– utancımızdan yerin dibine girerdik. “Allah var iken ben nasıl kendime ben diyebiliyorum, nasıl varlık izhar edebiliyorum?” deyişlerini bir duysaydık utanırdık kendimizden, yer yüzünde yer işgal etmekten hicap duyardık. Dolayısıyla günümüzde içi hava dolu davulun çıkardığı ses gibi “Ben! Ben! Ben!” deme, “Ben bilirim, yaparım, ederim!” deme; görmemiş, bilmemiş, duymamış zavallıların boşluklarının hırıltılarıdır.

Bu hissiyatı ve bakış açısını biraz olsun tanıdığımı söyleyebilirim ben. Yıllarca cami kürsülerinde vaaz ettim. Cami kürsüsünde konuşunca, cami âdâbı ve terbiyesi, cami ve cemaat kültürünün gereği olarak kimse size itiraz etmiyor, edemiyor. Bu da kürsüde konuşanı ukalâ yapıyor. Sitem ediyor insanlara, bağıırıp çağırıyor, serzenişte bulunuyor ve sonra tam mânâsıyla bir küstah olup çıkıyor. Hâlbuki o kürsüde iken cemaatten birisi itiraz etse, yanlısını söylese, “Hatan var, Hz. Ruh-u Seyyidi’l-Enâm şöyle buyuruyor...” dese herhalde o insan çok farklı olur, o küstah tavırlar içine giremez. Bu olmadığı için, camideki insandan elindeki kalemiyle bir şeyler yazan insanlara, TV ekranlarında boy gösterenlerden sağda solda küçük-büyük topluluklara muhabbet eden, bir şeyler anlatmaya çalışanlara kadar çokları “Ben anladım, ben anlattım, ben ettim, ben buldum, ben duydum, ben keşfettim, ben... ben... ben...” gibi, şeytanın hırıltıları mesabesinde bir kısım cümlelerle konuşmaya, yazmaya başlıyor. Böyle demesek, yazmasak bile, en azından bu zihniyeti tavır ve davranışlarımızla dışa aksettiriyoruz.

Hâlbuki diğer taraftan, bizi kendilerine düşman sayan insanlar ve onların gücü ve teknolojik üstünlüğü karşısında hakikî mânâda zillet yaşıyoruz. Her birimiz, bir minare olmamız lazım gelen yerde âdeta birer kuyuyuz; ama minare gibi dimdik ayakta görünmeyi de ihmal etmiyoruz. Bir terslik var bu işte. Bence bu terslik, Kur’ân’a hizmet mesleğinin bize sunduğu ruhanî hayat sayesinde dengelenebilir ve izale edilebilir.

Yıllardır bu dairelerde dolaştığı halde sanki bahsettiğiniz bu hakikatleri hiç duymamış gibi davrananlar var, diyecek olursanız, ne diyeyim:

*Herkesin istîdâdına vâbestedir âsâr-ı feyzi,
Ebr-i nîsandan ef'i sem, sadef dürdâne kapar.*

Sünûhât'ta verilen ölçüler içinde hayat-ı içtimaiyede herkesin görmek ve görünmek için bir penceresi vardır. Boyu uzun olanlar pencereden görünmek için tekavvüs ederler (eğilir, kamburlaşır), boyu kısa olanlar da tetâvül ederler (uzun görünmeye çalışırlar). Allah indinde büyük olmanın gerçek emaresi, yüzü yerde olmaktır. Nitekim Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ⁸⁵ مَا أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ beyanından da anlaşılıyor ki, insanın şeklî dahi olsa en büyük anı, Allah'a en yakın olduğu an olan secde anıdır. Öyleyse فَكُتِبُوا فِيهَا الدُّعَاءُ “Secdede çok dua edin.”

Evet, bu bir ölçüdür: Kim açıktan açığa kendinden, yaptıklarından bahsediyorsa, öksürükleriyle kendini duyurmak istiyorsa, beklenti içindeyse, fezâil ve mezâyâ ihzasları yaşıyorsa, başkalarının kendisinin büyük başarılarına (!) alâkasızlığından rahatsızlık duyuyorsa, o boş bir insandır. Allah'la irtibatı yoktur onun. “Allah” diyebilir, konuşabilir, yazabilir; ama gerçek tevazudan, mahviyetten, hacâletten haberi olmayan birisidir o.

Cebrail gibi bile olsa konuşmak, yazıp çizmek insan olmanın ölçüsü değildir. İnsan olmanın ölçüsü Rabb'le kalbî münasebetidir. Ne kadar münasebetin var? Her göz açıp kapadığında onu duyuyor musun? En mahrem yerde dahi açılıp saçılırken kulaklarına kadar kızarıyor musun? Yatakta ayağını uzattığın zaman “Aman, Rabbim görüyor! Bu ne küstahlık!” diyebiliyor musun? Eğer bunlarda bir behren yoksa, rica edeceğim, bana yalan söyleme!

İslâm Dünyasında Hal Boşluğu

Lafla hiçbir mesele halledilmez. Eğer halledilseydi, münafıkların baş döndürücü laflarıyla şimdiye kadar çözülmemiş bir problem kalmazdı. İslâm dünyasında hâl boşluğu var.

⁸⁵ Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *tatbik* 78.

İnananlar, inanmış insan tavrını aksettirmiyor. Zelzeleye maruz kalmış zemin gibi, çok büyük çöküntüler var bu sahada. “Ben Müslümanım; ama keyfimce yaşarım.” anlayışı ile dindar olunamaz. Müslümanlık böyle laubalice bir hayat tarzını kaldırmaz. Din, insanı şekillendirsin, bir kalıba soksun, onun hayatına çeki düzen versin diye gelmiştir; yoksa, insan dini keyfince şekillendirsin diye değil.

Dinî Hayat ve Ciddiyet

Çocuklar hayatımızın fotoğrafı gibidir. Öyleyse onlara ona göre poz vermek lazım. Nasıl olmalarını istiyorsak, onlara öyle gözükmeliyiz. Meselâ namaz, Müslüman için vazgeçilmez, yeri başka hiçbir şeyle doldurulamaz bir ibadettir. Onun için çocukları namaza alıştırma, şuuraltı beslenme döneminde başlamalıdır. Dört yaşından itibaren çocuklar namaz kılıyormuş gibi yatıp kalkmalı, namaz onların tabiatlarının bir yanı hâline getirilmeye başlanmalıdır. İlerleyen yaşlarda o “Namazsız olacağıma öleyim daha iyi!” diyecek hale gelmeli veya böyle düşününceye kadar telkine devam edilmelidir.

Yahudilere bakın, yaz kış demeden, çok küçük yaşlarda çocuklarını alıp her cumartesi âdeta merasime götürür gibi sinagogu götürüyorlar. Biz ise bunu ancak bayramdan bayrama yapıyoruz. Onlar dinî giyim kuşam tarzlarından da hiç taviz vermiyorlar. Uçak yolculukları dahil, “caiz” damgası olmayan yiyecekleri yemiyorlar. Kendi değerlerindeki ihlâs ve samimiyetlerinden dolayı da Allah bu dünyada onları mükâfatlandırıyor.

Bizde ise maalesef bu ölçüde bir ciddiyet yok. Oldukça zayıfız bu konularda. Bir ürkeklik, bir çekingenlik var. Hâlbuki dinimizi değişik surlarla tahkimat altına alıp korumamız gerekir. Farzlar, vacipler, sünnetler, müstehablar, menduplar bu hususta iç ve dış sur hükmündedir. Mecbur olmadıktan sonra kat’iyen taviz verilmemeli, dinî değerleri koruma ve yaşama konusunda çok ciddî ve kararlı olunmalıdır.

Burada Abdullah b. Mübarek’in bir sözünü hatırlatmak isterim: “Edepli davranmakta gevşeklik gösteren kimse, sünnetlerden

mahrumiyet ile cezalandırılır. Sünnetleri edada gevşeklik gösteren kimse, bir gün gelir farzlardan mahrum bırakılır. Farzlarda gevşeklik gösteren kimsenin akıbeti ise mârifetten mahrum kalmaktır.”

Bu akıbeti uğramamak için Müslüman, dinî hayata hayat kılmakta ciddî ve kararlı olmalıdır. Kimse mensubu bulunduğu dinden dolayı utanmamalı. Seyahatlerde namaz kılmaktan, Kur’ân okumaktan utanmamalı. Biz, biz olarak kaldığımız sürece, başkalarının içinde bulunursak bir şey ifade edebiliriz. Aksi takdirde asimile olmuşuz demektir. Hâlbuki din bizim her şeyimizdir. Hem dünyamız, hem de ukbamızdır. Hayatımız onunla denge kazanır, onunla şekil bulur. Hayat onunla doğru okunur. Bizi hayatla bütünleştirecek olan odur.

Biz Gönülden İnandık mı?...

Bazı mü’minler, meydana gelen hâdiselerin şokuyla bazen kader-i ilâhîyi tenkit işlemem eden düşüncelere giriyor; yakışsız sözler söylüyorlar. Amerika’da meydana gelen 11 Eylül hâdisesinden sonra terörün Müslümanlara fatura edilmesi ve inanan herkesin maznun hâline gelmesi üzerine de aynı yanlışlığa düşenler oldu. Benim saygısızlık olmasından korkarak ağızma alamayacağım bir takım sözlerle bazı âyet ve hadis-i şerifler hakkında şüpheler dile getirildi. “Biz böyle ummuyorduk... Ümit ediyorduk ki, Müslümanlar da dünya düzeni adına söz sahibi olsun, ezilmesin... Bekliyorduk ki, salihlere yapılan vaadler yerini bulsun...” türünden itiraz ve şüpheler seslendirildi. Yeis baktığına düşüldü.

Evvela, yeis, her hayırlı işin önünde bir engel, bir mânidir. Şartlar ne olursa olsun, mü’minler ümitsizliğe düşmemelidir. Onlar bilmelidirler ki, Cenâb-ı Hakk’ın ekstra lütufları da olur. Şimdiye kadarki pek çok hayırlı ve bereketli iş, sırf bir lütf-u ilâhî olarak gerçekleşmiştir. Mü’minler kendi vazifelerini eda ederlerse, Allah Teâlâ lütuflarını kesecek, onları yüzüstü bırakacak değildir.

Fakat bir büyük misyonun hakikî temsilcilerine takdir edilmiş bir plaket, bir madalya ya da bir lütuf o temsilcilerden

başkalarına verilmez ki. Şampiyonluk madalyası ipi ilk göğüsleyene takılır. Eğer biz hakikî imanı elde etmiş ve imanın gereğini yerine getirmiş olsaydık, has mü'minler için takdir edilen mükâfatı elde edebilirdik. Küçük bir kısmı istisna edecek olursak, bugünün Müslümanları olarak bizler taklitte takılıp kaldık, tahkike ulaşamadık. Pek çoğumuzda bir çeşit iman problemi var. Biraz temkinli konuşmaya çalışsam da demeden edemeyeceğim, malesef büyük bir çoğunluğun şöyle böyle, az buçuk da olsa iman problemi var. Mektepte, tekkede, medresede ve hatta Kâbe'de tavafta da olsak bazılarımızın iman problemi var.

Oysa biz bütün düşünce, söz ve tavırlarımızı Rabbimize göre belirlemeliydik. Ona göre davranmalı; sesimizi, sözümüzü ona göre ayarlamalıydık. Onu görüyor ve duyuyor gibi yaşamalıydık. Recâizâde'nin bir yerde dediği gibi, teşbihe takılmamaya dikkat ederek, "Nerede ayakların, yüzümü süreyim!..." duygusuyla dopdolmuş olmalıydık. Başımız dest-i Kudret tarafından okşanıyor gibi hissetmeli, fakat teşbih ve teccime düşme korkusuyla hislerimize hâkim olmaya çalışmalıydık. "Küh-ü Bâri, nâkâbil-i idrâktir" diyen Geothe'den daha ileri giderek, "O"nun idrak edilemeyeceğini dille beraber kalbimizle ilan etmeli; ama gönüllerimizi de bir beyt-i Hüdâ olarak, "Sahibi"nin nüzul eylemesi için daima hazır bulundurmalıydık.

Günümüzün mü'minleri tahkiki imana sahip olursa, hakikî mü'minlere vaadedilen nimetler, onlar için de geçerli olur. Yoksa, iman ve salih amel sırrına erememiş insanların nimet beklentileri ve ihsan ummaları sadece bir kuruntu ve ümniyeden ibaret kalır.

Safvet ve Diriliş

İnanan her insan, inancının gereklerini yerine getirirse, inancı kadar insan olsa, inancı ölçüsünde bir duruşta bulursa sadece İslâm dünyasında değil, dünyanın her yerinde ciddî değişiklikler olur. Evet, İslâm dünyası olarak bizler bir kere daha inhitat (gerileme) dönemi yaşıyoruz. Daha önceleri de yaşadık biz böylesi dönemleri; ama inananların samimi gayretleri ile idbarımız

ikbale döndü. O devrelerde ümitlerimize fer verecek; insanları iyiye, güzele, doğruya yönlendirecek kâmet-i bâlâlar vardı insanların önünde. Onlar kendi kapasiteleri ölçüsünde hizmette bulundular, toplumu yeniden aşıladılar, kurumaya yüz tutmuş yerleri budadılar, yeni fidanlar diktiler. Ancak hemen ilave edelim, bunların hiçbiri, ilk asırda olduğu gibi bir çağlayana dönüşmedi. Belki Osmanlı'yı müstesna sayabiliriz; fakat o da kâmil anlamda ancak bir buçuk asır devam etti, ondan sonra o da duraklama ve inhitata girdi.

İlk safvet dönemi üç asır kadar sürdü. İrtidat hâdiseleri; kendi akıl, mantık ve hissiyatlarını Kur'ân'ın önünde tutan felsefî ve kelâmî ekollerin çıkışları; hilafetin saltanata dönüşmesi gibi olumsuzluklar sürecinde yaşanan kanlı hâdiselere rağmen o ilk safvet, varlığını bir yönüyle üç-üç buçuk asır, diğer yönüyle beş asra yakın bir süre devam ettirdi. Fitne dönemlerinde, onca iç ve dış gaileleri göğüsleme hengâmında bile o safvet dönemi doğurganlığını muhafaza etti. Ancak hicrî beşinci asrı takip eden yıllarda doğurganlık durdu. Zaman zaman yeni doğumlar olsa, yeni sürgünler çıksa da, bu, sosyologların ifade ettiği gibi, bir yönüyle anomali doğumlar ve sürgünlerdi. Çünkü belli bir yaştan sonra sıhhatli doğum olmaz. Kaderin cilvesidir bu, onu değiştirmeye gücümüz yetmez.

Ancak bizler yine aynı kader inancımızın uzantısı olarak meselelere sebepler planında yaklaşarak yeniden bir dirilişe ermenin yollarını aramak ve bu yolda hiç durmadan yürümek zorundayız, tıpkı seleflerimiz gibi. Bu yolda olmanın, iç ve dış safvete erebilmenin birtakım şartları var elbette: Yaşatma uğruna yaşamadan vazgeçme, rehavetin kısılcasına düşmeme, zevk u sefaya dalmama gibi. “Ev, araba, makam, mansıp hiç olmasın mı?” diyebilirsiniz. Olsun, ama bunlar tâli derecede kalmalı, kat'iyen asıl gayeden uzaklaştırmamalı bizleri. Yoksa gün gelir, bu isteklerin önünü almazsınız, kendi ruhunuzdan uzaklaşıp, içte kadavralaşmaya doğru yürürsünüz ve yine bir gün gelir, bu istekler azgın bir güç olarak karşınıza çıkar ve yer bitirir sizi.

Osmanlı'yı görmez misiniz? O koca devleti tenperverlik, rahat tutkusu yıkmıştır aslında. Padişah artık orduların önünde değildir.

“Padişahlar cepheye savaşmazlar; savaşmazlar, çünkü onlar ölürse devlet çöker” anlayışı hâkim olmuştur. Kadavralaşma dönemine ait utandıran fotoğraflardır aslında bunlar. Hâlbuki Osman Gazi’den Murad Hüdavendigâr’a, Yıldırım’dan Yavuz’a ve Kanunî’ye kadar herkes cepheye, askerinin, ordusunun önündedir.

Her neyse, bu hamur çok su götürür. İç ve dış safvete erme; ciddî irade, nihayetsiz sabır gücü, bitme tükenme bilmeyen enerji ve Cenâb-ı Hakk’ın rızası haricinde her şeyi elinin tersi ile itmeyi gerektirir. Mevlâ muînimiz ola.

İslâmî Denge ve Mürşid İhtiyacı

İslâm bir denge dinidir. Maddî ve mânevî âlem adına koymuş olduğu ölçüler bunun şahididir; fakat bunları gösterecek dimağlara, özellikle günümüzde çok ihtiyaç var. Bu ufku yakalayamayan birçok insanın yönlendirilmeye, sürekli nezaret edilmeye ihtiyacı olduğuna inanıyorum. Aksi hâlde böylelerinin dine ve topluma zararlı olduğu muhakkak. Şöyle ki, bahsini ettiğimiz özellikteki kişiler, ilim adamları, master ve doktora talepleri sistemin gerektirdiği ölçüler içinde çalışıyor. Başkalarının görüş ve düşüncelerini aktarmayı ilmî çalışma olarak kabulleniyorlar. Bunu yaparken de, belki farkında değiller, ama kendi gönüllerinin ilhamlarını öldürüyor, kendi ruhlarının dilinden kilidi çözmüyor/çözemiyorlar. Dolayısıyla bugün bir çeşit, yarın bir başka çeşit konuşuyor; en son okudukları kitabın havasına giriyorlar. Dimağlarda donukluk, söylenen şeylerde zıtlıklar oluyor böylece.

Bazılarında da tam tersi geçerli. Onlar da alabildiğine serbest ve hür düşünceli, sürekli beyin fırtınaları ve sancıları içinde; ama bunlar da dinin getirdiği temelleri tam anlamıyla bilemediklerinden ölçsüz, bazen de İslâm’a zıt şeyler söyleyebiliyorlar. Bu açıdan, ilk sınıfta yer alanlara İslâm’ın hayatın hiçbir alanında boşluk bırakmayan dengelerini hatırlatacak, gösterecek; diğerlerine de basit seviyede dahi olsa İslâm’ın usûlüne ait değerlerini gösterecek, öğretecek denge insanlarına ihtiyaç olduğu kesin.

Nefis ve Vicdan Mekanizması

Sâlih Amellere Güvenmeme

Cennet'e girme, doğrudan doğruya Allah'ın elinde olan bir şeydir. Hiç kimse amelleriyle Cennet'e giremez; giremez, çünkü Cennet'e sadece Allah'ın fazlı ve rahmeti ile girilir. Kur'ân'da vaad-i ilâhî var, zerre miktar hayırlı amel yapan onun karşılığını alır. Evet, Cehennem'e girse bile görür onun karşılığını. Bu noktada zerre kadar dahi olsa imanın çok önemli yeri vardır. Zira onsuz Cennet'e girme zordur. Yalnız, onun sâlih amelle geliştirilmesi gerekir.

Bu arada bazen büyük gibi gördüğümüz ibadetlerin içine karıştırdığımız küçük şeyler, onları büyük olmaktan çıkarır; hatıta ahirette başımıza bela eder. Meselâ bir kişi, gayet sığ, gevşek, lâubalî şekilde namaz kılar; kılar, ama yorgunluğuyla kalır. Hayır işlerinde kullanılsın diye maddî imkânlarını akıtır; akıtır, ama gayesi başkalarının kendisi hakkında "Bak, ne cömert insan!" demeleridir. Onlardan alkış ve takdir bekler. Hâlbuki bu, insan için Cehennem'e giden yolu kolaylaştırır.

Bu sebeple imanı duygu, düşünce, heyecan açısından sürekli canlı tutmaya bakmalıdır. Dini semadan yeni inmiş gibi, sahabenin içinde yeni yaşıyormuş gibi, hep yepyeni bulma gayreti içinde olunmalıdır. Hayallerini bile fisk u fücra kapalı tutabilenler, hep böylesine yeni kalmasını becerebilenlerdir.

Bunlardır, Efendimiz'in huzurundaki insibağa mazhar olanlar. Bunlardır, rüyalarında dahi olsa O'nun nazarına, teveccühüne muhatap olma arayışı içinde olanlar.

Günümüzde Müslümanların çok büyük bir avantajı var aslında, eğer değerlendirebilirlerse. Hiçbirimiz Efendimiz'i (salallâhu aleyhi ve sellem) görmedik, Kur'ân'ın gökten inişine şahit olmadık; ama sanki görmüş, sanki şahit olmuş gibi inanıyoruz. İşte bu öylesine büyük bir avantajdır ki, eğer iyi değerlendirebilirsek "İnsanlığın İftihar Tablosu"nun buyurduğu ahir zamanda dine sahip çıkacak "kardeşler" arasında olabiliriz. Müslümanlık adına gurbetin yaşandığı günümüzde bundan daha büyük müjde mi olur?

Süreklilik

Amelî hayatımızda önemli olan her işi Allah görüyor gibi ve hiç ara vermeden, kusursuz ve arızasız yapmadır. İman işin nazarî yanıdır ve nazarî iman, insanı bir yere kadar götürür. Bir insan kırk sabah namazını cemaatle kılarsa, Allah'ın onun kalbinde bir çerağ tutuşturacağını söyler tasavvuf erbabı; ama bu neticeyi elde etmek nazarî imanla değil, amelî imanla olur. Daha da önemlisi o amelî imanın "Allah görüyor" mülâhazasına bağlı olarak yerine getirilmesiyle olur.

Allah'a yönelmenin, yönelebilmenin, daimî huzurda olduğunu hissetmenin elbette çeşitleri ve dereceleri vardır. Bunların en büyüğü, sebepleri hiç nazara almadan, sebepler üstü bir teveccühle Allah'a yönelebilmektir. Bizler o ufka ulaşabilmenin sırlı anahtarını ne yapıp edip elde etmeliyiz, onu elde edebilmek için de ısrarlı olmalıyız. Bunun en kestirme yollarından biri namazlarımızı tadil-i erkânla, hakkını vererek kılmak ve arkasından kâmil mânâda tesbihatımızı yapıp elleri Rabb'e kaldırmaktır.

Yalnız burada niyetin çok önemli bir yeri vardır. Spor yapma amacıyla kılınan namazda "spor yapma" bir niyettir; ama bu niyet, namazı namaz olmaktan çıkarır; niyetteki gibi gerçekten spor yapar. Kahraman desinler, beni görsün ve alkışlasınlar

diye yapılan amellerde bunlar niyettir; ama insan böyle bir niyetle Cehennem'e yuvarlanır. Gördüğümüz gibi kendini bir hiç bilme, sıfırlayabilme, her şeyi Cenâb-ı Hakk'a verme, sürekli mücadele istiyor. Evet, O'nun lütufları sağanak sağanak üzerimize yağıyor. Önemli olan bu lütuf ve ihsanları âriye görmek, emanetçi olduğunun şuurunda bulunabilmek ve her şeyi asıl sahibine verebilmektir.

Ayrıca, O'nun vaz'ettiği kurallara bağlılık ve teslimiyetin de ayrı bir yeri vardır. Bir insan çok koşturur ve çok yorulur; ama O'nun için değilse, O'nun koyduğu sınırlar içinde değilse, bütün koşuşturmalar ve uykusuz kalmalar bir yorgunluktan ibaret kalır. Her şeyi en iyi "Yaratan" bilir. "Yaratan"ın emirlerine riayet etmeli ki, bir yere varılabilsin.

Karizma

Peygamberlere karizmatik şahsiyetler demek ve peygamberlik hakikatini de karizma ile izah etmeye çalışmak doğru olmadığı gibi caiz de değildir. Hatta peygamberlere bazılarının söylediği gibi dâhi demek de aynı ölçüde yanlıştır. Karizmatik olmalarıyla bilinen şahsiyetler şahsî becerileri ile çok büyük işlere imza atabilir, insanları etrafında toplayabilir, tarihin akışımın değişmesinde rol oynayabilirler; ama bunların büyük çoğunluğunun, hatta diyebilirim hemen hepsinin, peygamberliğin önemli bir buudunu, hatta ana esasını teşkil eden Cenâb-ı Hak ile müeyyed olma, Allah'la münasebet içinde olma hususiyetleri yoktur.

Peygamberler, şahsî becerilerine, sıra dışı özellik ve hususiyetlerine –isterseniz buna karizmatik özellikler diyebilirsiniz– bağlı olarak hayatlarını sürdürmemişlerdir. Evet, onlar sevk ve idarede veya hayatın diğer alanlarındaki çalışmalarında ferdî becerilerine, şahsî istek ve arzularına veya kararlarına göre değil, Allah'ın yönlendirmesine göre hareket etmişlerdir.

İslâm adına konuşacak olursak, "İnsanlığın İftihar Tablosu" böyle olduğu gibi, O'nun raşid halifeleri de karizmadan ziyade Kur'ân ve sünnetin yönlendiriciliği içinde hayatlarını

sürdürmüşler. On beş asırdır, devlet idaresinden ailevî hayata kadar İslâm dünyasının esas aldığı bütün düzenlemeleri, Kur'ân ve sünnetin rehberliğinde ortaya koymuşlardır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin halk tarafından tutulup desteklenmesinde, onların şahsî faikiyetlerinde, üstünlüklerinde, âdeta insanüstü varlık olmaları değil, İslâmî esaslara uymaları rol oynamıştır. Bu yüzdendir ki, hemen hepsinin hayatında, idare ettikleri insanlar tarafından sorgulanmaları söz konusu olmuştur. Hâlbuki biz bugün karizmatik özellikleri ile bir yerlerde bulunan insanların sorgulanmalarına şahit olmamışızdır.

Evet, sıra dışı ve insanüstü özellikler dinin emrine girdiği zaman bir değer ifade eder. Karizmalar dinin emrine verildiği zaman yararlı hâle gelir. Bu yüzden din terbiyesine girmemiş, Kur'ân'ın emrine verilmemiş, sünnetin mihenkleri ile yönlendirilmemiş karizmalar çok defa zararlı olabilirler; nitekim olmuşlardır da. Çünkü bu tip insanlar, genellikle, yerine göre hem egoist hem de egosantrik olurlar; hatta bazıları paranoyak dahi olabilirler.

Bu “paranoyak” kelimesi bana aynı mevzu etrafında ele alınabilecek başka şeyler hatırlattı. Bana öyle geliyor ki, tasavvuf başta olmak üzere, dinin diğer alanlarında az dahi olsa insanlara bir şeyler anlatan, onlara önderlik yapan kişiler paranoya ve şizofreni tehlikesine açık tiplerdir. Az veya çok, ama bu kapı onlar için sürekli açıktır. Evet, bu insanlar nazarî bilgilerle değil, Üstad'ın birkaç yerde ifade ettiği gibi, entüsyonist bir mülâhazayla doğrudan doğruya Cenâb-ı Hak ile bir münasebet içinde bulunabilirler. Bu fevkalâdelik, İslâm hamuru ile yoğrulur, Kur'ân ve sünnetin terbiyesinden geçerse hakikaten kelimenin tam anlamıyla fevkalâde bir şeydir. Ama böyle bir terbiyeye girmezlerse büyük ölçüde paranoya söz konusudur onlar için. Gerçi bu büyük bir iddia, psikologların ve psikiyatristlerin alanı; ama gerek teorik bilgilerim, gerekse altmış küsur yıllık hayatımdaki müşâhedelerim bana bunu söyletiyor.

Evet, tarih boyunca kitle hareketlerinde, tâbi olduğu nehrin içinde damla veya çağlayan hâlinde akarken kendisine tayfa, takım oluşturmak isteyen insanlar olmuştur. Paranoyak tiplerdir

bunlar bana göre. Bunlar çok güzel konuşabilirler, kalemleri de olabilir. İş idaresi adına beceriklidirler. Güzel projeler üretirler. Rüya, ihsas ve ihtisas gibi şeyleri kendilerine lütfedilmiş ilham gibi algırlar. “Min indillah müeyyed” zannederler kendilerini, öyle bir vehme kapılırlar. Tatlı su içinde tuzluluğunu sürekli muhafaza etmeye çalışırlar. Yani, tâbi buldukları cereyan içinde şahsî özelliklerini korumaya özen gösterirler. Büyük ölçüde her şeyi kendi mevcudiyetlerine bağlarlar; ama iyi bir uzmanın psikanalizinden geçtikleri zaman bunların birer deli olduğu ortaya çıkar. Doktorların yanında bunları söylemek bana göre biraz fazla; fakat benim de özel müşâhedelerim, elli senedir izlediğim insanlar ve onların davranışlarının bütününden edindiğim mülâhazalarım var.

Bu açıdan bakınca düşünme, yazma, konuşma, sevk ve idare becerileri sanki insanın aleyhinde gibi. İşte böyle bir risk kavşağında Allah’a samimi biçimde teslim olmak icap eder. Bu teslimiyet gerçekleşirse bunların hepsi hayra inkılâb eder. “Hayır! Benim gibi bir adamın yanında ne işiniz var? Benimle ne mesele görüşeceksiniz ki? Gidin, bu meseleleri benden daha iyi bilen bir sürü insan var, onlarla istişare edin” ya da “Hayır, bu konuşmayı falan arkadaşımızın yapması daha iyi olur. O bu konulara benden daha fazla vâkıftır.” diyorsa ve bunları inanarak söyleyebiliyorsa o kişi için problem yok demektir. Aksi halde, bir santimlik kendini reklam peşindeyse, onların merccek altına alınmasını tavsiye ederim.

“Bu aşamada kitlelerin uyarılması mümkün değil mi?” diye düşünebilirsiniz. Şahsen bunun çok zor olduğu kanaatindeyim. Herkese araba kullanmasını öğretmeye bedel bir iş bu. Yani herkese “usûlü’-d-dîn”i, dinin temel prensiplerini öğretmek lazım ki, bu prensipler çerçevesinde, doğru ile yanlış kendiliklerinden fark edebilsinler. Bu da, takdir edersiniz ki, imkânsız denecek ölçüde zor. Evet, halk, önünde gördüğü, sohbetini dinlediği, yazısını okuduğu insanlar hakkında hüsnüzan edebilir ama eğer şer’î ölçüleri bilmiyorlarsa, yukarıda ifade ettiğimiz gibi “usûlü’-d-dîn” bilgileri yoksa, bu zanlarında hata edebilirler, mübalağaya da düşebilirler.

Söz buraya gelmişken bir hususa daha dikkatlerinizi çekeyim: Türkiye’de zemin, bu tip insanların ortaya çıkması için çok müsait durumda. Özellikle din sahasında kendisini fantezilere kaptıran insanların hadd ü hesabı yok. İslâm tarihi boyunca defalarca dile getirilmiş ve cevapları verilmiş konuları orijinalite yapıyorum düşüncesi ile ekranlara taşıyan, gazete sayfalarına aktaran o kadar çok insan var ki. Bana göre, hizmet edemeyen insanların kendilerini anlatmak için başvurmak zorunda kaldıkları bir lüks bu. Bilmiyorum ağır mı kaçır; ama diyeyim: Bu tiplerin hiçbirinin ruhunda “Dünyanın herhangi bir yerine, İslâm adına aç ve kurak bir yerine gideyim; kendimi Allah’ı ve Peygamber’i anlatmaya adayayım. Hristiyan misyonerlerin yaptıkları gibi, gittiğim yerde maişetime yetecek miktarda para kazanmak için taş ocağında çalışayım, amelelik yapayım ve dinimi anlatayım.” mülâhazası yoktur. Bu olmadığı için, eskiden kalma, döküntü bir kısım düşüncelere sığınarak, onlarla kendilerini ifade etme lüzumunu duyuyorlar. Ama burada hasbîlik yok, diğergamlık yok, din aşkı yok, hakikat aşkı yok ve araştırma aşkı yoktur.

Ben bu kanaatimi kendi ölçülerime göre o kadar çok test ettim ki, bu kanaat âdeta benim sabitem hâline geldi. Arkadaşlarıma da kaç defa sordum; “Mezun olduğunuz liselerde ve üniversitelerde size ‘Arkadaşlar! Bizim var oluşumuzun gayesi dünyanın dört bir yanına dağılıp, hiçbir beklenti içine girmeden, gerektiğinde amelelik yaparak kendi kültürümüzü anlatmaktır.’ diyen insanlar oldu mu?” dedim. Bir defa bile olumlu cevap alamadım/alamadım.

Yine kanaatim o ki –bunu daha önceleri de ifade etmiştim– başımıza gelen türlü türlü musibetler, bu ruhun kaybedilmesinden dolayı Allah’ın verdiği bir cezadır. Üstad’ın yaklaşımı ile “Beşer zulm etse de, kader adalet eder.”⁸⁶ Evet, bu meselelere bu zaviyeden bakmak lazım. وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Yani, “Allah insanlara zulmetmez, fakat onlar kendi nefislerine zulmederler.”⁸⁷

⁸⁶ Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.73, 221

⁸⁷ Ankebût sûresi, 29/40. Aynı mânâyâ gelen diğer bir âyet için bkz.: Yûnus sûresi, 10/44.

Takıntı

İnsan çoğu zaman üzerinde durulmaması gereken, kâle alınmaması gereken şeylere takılıyor ve kaybediyor. Meselâ, bir insan namaz, oruç, hac ve zekât ile yükseliyor, yükseliyor; fakat kendisini çileden çıkartan bir hâdise karşısında takılıyor ve bütün kinini, gayzını bir anda ortaya koyuyor. Hâlbuki o hâdise karşısında gayzını tutabilseydi, namaz, oruç, hac ve zekâtla elde ettiği yüksekliklerden daha yükseklere çıkabilirdi.

Evet, insan dışını sıkabilirse, kendindeki negatif enerjiyi pozitif yapabilirse, elde edeceği güçle füze sür'atinden daha aşkın bir hızla evc-i kemâlê vâsıl olabilir. Akli çok ileri bir diyalektiğe, cerbezeye sahip olan birisi, aklını arkadaşlarına galebe çalmak için değil de, hak ve hakikat adına kullanabilirse, kendisi için bir anlamda şerr-i cüz'î olan o aklını iradesiyle hayr-ı küllîye çevirmiş demektir.

İsterseniz, farz-ı muhal deyip bir misal vereyim sizlere: Allah “Seni hiçbir hâdise karşısında zaaf göstermeyecek şekilde yaratayım mı?” deseydi, ben Rabbime, “Rabbim! Beni şu anda yarattığın gibi yarat.” derdim. “Alabildiğine taşkınlıklarım olsun ama neticede Sana, sadece Sana râm olayım. Bana irade ver ki, o iradenin kemendi ile Sana yükseleyim. Çünkü Senin zaaftan uzak meleklerin var, ruhanî varlıkların var. Ama ben insan olmak istiyorum.”

Evet, insan olmanın gereği, içimde çok ciddî taşkınlıklar var, beni harap ediyor onlar. Ama ben bu harabiyet içinde iradenin gücüyle Allah'ın muradına varabiliyorsam, Cenâb-ı Hak bu gücü bana vermişse, ben de bu fırsatı en güzel şekilde değerlendirmeliyim. Çünkü olandan daha güzeli yoktur. Cenâb-ı Hak, olanın en güzelini yaratmıştır. Öyleyse şöyle düşünmeli insan: Allah'ın bana verdiği her şeye razı olmanın yanında, bana düşen, bütün negatif yönlerimi, zaafılarımı, günahlarımı aşarak, yanlış tavırların esiri olmadan Cenâb-ı Hakk'a tam mânâsıyla râm olabilmemdir. Melek gibi değil de insan olarak yaratmak suretiyle Allah benimle farklı bir espri ortaya koymuştur ve

böylece benimle farklı bir şey yapmayı murad buyurmaktadır. Yeter ki ben zaafLARımın, boşlukLARımın zebunu olmayıp onları aşmasını bileyim.

Şeytanın En Can Alıcı Silahı: Şehvet

Şehvet, şeytanın en çok başvurduğu, en çok kullandığı tez-gâhtır. Mevlâna'nın semaa kalktığı zaman irticalen söylediği, Zerkûb veya Hüsamettin Çelebi tarafından kaydedilmiş ruba-ilerinde anlattığı bir şey var: Mevlâna orada şeytanla Cenâb-ı Hakk'ı karşı karşıya getirip konuşuyor. Diyor ki şeytan, Allah'a; "İzzetine kasem ederim ki insanların hepsini şirazeden çıkaracağım. Ama onların bir dayanakları var, benim de olması lazım." Allah, "İstediğin kadar para, al kullan onu." diyor. Memnun olmuyor, ekşitiyor yüzünü şeytan. "İstediğin kadar ömür..." deniliyor, yine yüzünü ekşitiyor; "İstediğin kadar güç, kuvvet...", yine ekşitiyor; "şehvet" denilince, Hz. Mevlâna diyor ki: "Şeytan zil takti oynadı o zaman."

Şehvet, şeytanın en büyük kozudur, denilebilir. Bana tarih boyunca şehvet mevzuunda dayanmış, sabretmiş, devrilmemiş kaç tane babayiğit gösterebilirsiniz? Kalbi hiç inhiraf etmemiş, gözünün içine yabancı bir hülya girmemiş, kulağı o işin mahremine duymamış, o istikamette adım atmamış, el uzatmamış kaç babayiğit? Zira o, şeytanın zil takıp oynadığı bir mesele. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) "*Ümmetime bundan daha büyük bir imtihan, bir fitne vesilesi bırakmadım.*"⁸⁸ buyuruyor. Bizim sabah akşam yaptığımız dualar, kişinin şehvetle imtihanı karşısında yaptığı duadır; "Böyle bir imtihanla karşı karşıya gelmeden Sana sığırım!" demektir. Tek taraflı da değildir bu iş. Erkekler kadınlarla imtihan olurken, kadınlar da erkeklerle imtihan olur.

Şeytan hesabına olacak örgülerden ve nakışlardan kaçmak gerek. Başka bir deyişle, örümcek ağına düşmemeli. Ağa düşmüş sinekleri görmüşsünüzdür; çırpındıkça batarlar, daha

⁸⁸ Buhârî, *nikâh* 17; Müslim, *zikir* 97-98.

perişan hâle gelirler. Şeytanın ağı da öyle. O, ağına düşmüşlerin başında bekler; bekler ki kurtulmasın, çırpınsın ve çırpındıkça batsın. Bu sebeple, insan potansiyel genişliğini kendi elleriyle daraltmamalı. Kevn ü mekânlar sığmayan, lâ mekânî (bir mekânla sınırlanmayan), lâ zamanî (zamana bağlı olmayan) mahiyetini; daracık bir şeye, bir âna, bir lahzaya, bir bakmaya, bir öpmeye, bir daneye, bir lokmaya mahkûm etmemeli. Unutmayın, bir kuşu kafese kısıran şey bir dane hırısıdır. Nizamî, Hz. Âdem'in yediği "yasak meyve"nin de buğday olduğunu söyler. "Hz. Âdem yiyince onu, benzi de buğday danesi gibi sapsarı kesildi." der *Mahzen-i Esrâr*'ında.

Demek asıl mesele şeytanın ağına düşmemek. Kur'ân-ı Kerim diyor ki, *يَعِدُّهُمْ وَيُمِئْتُهُمْ* "Onlara vaadde bulunur ve onları boş kuruntulara sevkeder..."⁸⁹ Hiçbir vaadini yerine getirmez o. Onun sözünün hikâye edildiği başka bir âyette açıkça diyor zaten: "... Ben de size bir şeyler vaadettim, ama sözümde durmadım."⁹⁰ Öyleyse insanı boş vaadlerle kandıran ve vaadini asla gerçekleştiremeyecek olan şeytanın ağına düşmemeye bakmalı.

Vicdan Genişliğini Yakalayan ve Koruyanlara Allah'ın Lütufları

Nesimî ne hoş ifade ediyor:

*Bana Hak'tan nida geldi
Gel ey âşık ki, mahremsin
Bura mahrem makamıdır
Seni ehl-i vefa gördük.
Mekânım lâ mekân oldu
Bu cismim cümle cân oldu
Nazar-ı Hak ayân oldu
Özüm mest-i likâ gördüm...*

⁸⁹ Nisâ sûresi, 4/120.

⁹⁰ İbrahim sûresi, 14/22.

Sonunda da der ki;

*Beni mest eyleyen daim
O meyden Mustafâ gördüm.*

Yani öyle bir mey sunmuşlar ki, içinde Muhammed Mustafa var. Bunlar vicdan genişliğine Allah'ın bir lütfudur. Allah hak edenlere bütün bunları hem de zırhı ile beraber lütfeder. O zırh ise "ubûdiyet-i kâmile-i tâtme-i dâimedir" (kâmil mânâda, eksiksiz, sürekli ubûdiyet).

Sonuç olarak şunu ifade edelim: İnsanın, vicdan mekanizmasını işletip onu genişlettiğinde, fezalara açılma, göklerde tayeran etme, esmâ âleminde, sıfat âleminde dolaşma ve Nesimî'nin dediği gibi, "Hak'tan merhaba alma, melekten merhaba görme" potansiyeli varken, şeytanın kabir gibi dar çukuruna girip müteselli olması akıl kârı mıdır? Allah insanı halifelik makamına lâyük görmüşken, onun o makama hiç yakışmayan tavır ve davranışlar ortaya koyması uygun mudur?

Öyleyse, gelin o genişliği koruyalım. Şeytanın tezgâhlarını işletmesine fırsat vermeyelim. Usûl-i fıkıh tabiriyle "sedd-i zerâi"ye (henüz oluşmadan kötülüklerin önüne set çekme) göre ya da azimete göre davranalım. Bizi fitnenin, imtihan ve iptilanın içine çekebilecek şeylerden fersah fersah uzak duralım. Gözümüze ilişen haram karşısında hemen tavır alalım, başımızı çevirelim. Böylece onun suretinin ruh dünyamızı kirletmesine izin vermeyelim. Hatta bırakın gözümüze ilişmesini, bu ihtimalin olduğu yerlerde dahi bulunmayalım. Kısacası duracağımız yeri iyi belirleyelim ki o yer halifelik makamıdır. O hâlde Allah'ın bizi lütfuyla oturttuğu bu makama yakışır şekilde hareket edelim.

Kendini Bil

İnsanın kendisini bilmesi, sadece anatomisini, kuvve-i şehviyesini, gadabiyesini, gayzını, hiddetini, şiddetini bilmesi demek değildir; sadece vicdan mekanizmasını, ruh sistemi içindeki latife-i Rabbaniyesini, şuurunu, hissini, iradesini bilmesi de demek değildir. İnsanın kendini bilmesi, bunlarla birlikte her gün

kendini farklı bir mülâhazaya alarak yeniden okuması, sürekli kendisini yeniden tanıması demektir. Çünkü insan, bir fotoğraf gibi tek bir karede tesbit edilen/edilebilen bir varlık değildir. O büyüyen bir ağaç gibi her an yeni bir şekil almaktadır. Dolayısıyla insanın kendi ruh, idrak ve şuur ufku itibarıyla kendiyile münasebettar olan hâdiseleri gözlemlemesi ve yorumlaması gerekmektedir. “Bugün şöyle olumsuz bir hâdise geçti başımdan, sebebi herhalde şu hatam idi” veya “Şu davranışımдан dolayı böyle bir lütf-u ilâhîye mazhar oldum. Liyakatim olmasa bile, ihtimal Cenâb-ı Hakk’ın marziyatına muvafıktı.” gibi düşünceler ile devamlı kendini mercek altında tutması gerekir. Ama burada şunu unutmamak lazım: Bu muhasebeyi yaptığımız zaman dilimi de, yukarıda bahsini ettiğimiz bir kareden ibarettir ve bu durum bir saniye önce veya bir saniye sonrakinden farklıdır.

İnsan bu çizgiyi yakalayabilirse mahiyetini koruyabilir. Allah’ın kudretinin, iradesinin, meşietinin, ilminin taallukunu görebilir. Evet, insan, daima değişen, daima farklı televvünlerle ortaya çıkan çok karmaşık bir kitaptır. Bundan dolayı onun sürekli mütalaasına ihtiyaç var.

Kur’ân’da buraya kadar söylediklerimizle zahiren çelişiyor gibi görülen bir âyet var: “Allah’ı unutanlar gibi olmayın ki, Allah da nefislerini onlara unutturdu.”⁹¹ Dikkat edilirse bu âyette Allah’ın unutulması başta zikrediliyor ve bunu yapanlar için de nefsin unutturulması bir ceza olarak arkadan geliyor. Öyleyse şöyle denilebilir: Nefsini bilen Allah’ı bilir, fakat Allah’a karşı lâkayt kalana da Allah nefsini unutturur. Görüldüğü gibi bir çelişki yok burada.

Öyleyse insan, Allah’ı unutmadığı ve her meseleyi ona bağladığı zaman, nefsi bir kitap hâline gelir. *Yirmiüçüncü Söz*’ü hatırlayın; der ki Bediüzzaman Hazretleri, “İman bir nurdur.”⁹² Evet iman tecellî ettiği zaman kâinatta her şeyi okunur hâle getirir, kâinatı ve enfüsü daha bir farklı okuma imkânı verir. Enfüs,

⁹¹ Haşır sûresi, 59/19.

⁹² Bediüzzaman, *Sözler* s.334 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Üçüncü Nokta)

âfâkın okunması mevzuunda bir büyüteç, bir mercek olur. Bu açıdan Allah'ın varlığının baştan kabulü ve ona iman çok önemlidir. Bu kabul ile siz enfüste de âfâkta da çok rahat dolaşırsınız. Her şeyi bir kitap gibi mütalaa, bir meşher gibi temâşâ edersiniz. Aksi hâlde, yani meseleyi Allah'a vermediğiniz takdirde, her şey karanlığa gömülür. *Yirmiüçüncü Söz*'de ifade edildiği gibi, bir köprünün üzerinde, ürperten karanlıklar içinde ve dört bir yan korkunç cenazeler ve vahşî hayvanlarla çevrili bir müthiş halde iken meseleyi Allah'a imana verdiğinde, onu duyması bir elektrik düğmesine dokunmak gibi olur ve o korkutucu hal birden değişir. Demek ki, baştan Allah'ı bilme, insanın enfüs ve âfâkı daha derince okumasına çok önemli bir katkıda bulunuyor.

Şimdi eğer ben Allah'a (celle celâluhu) inanıyorsam şunu kabul ediyorum demektir ki, ben ve benim davranışlarım, bugün yaptığım, yarın yapacağım şeyler ve ömrümün sonunda, hatta ahirette başıma gelecek şeyler hep O'nun ilim ihatası içindedir. *“Siz O'nun ilminden bir şey kuşatamazsınız.”*⁹³ Neden? Çünkü O “Muhît”tir (Her şeyi kuşatan). Muhît olan, muhât olamaz ki. Siz onun ilmını kuşattığınız zaman, muhît, muhât olmuş olur ki, bu da Zât-ı Bârî için muhaldir. Bu mülâhazayla hâdiselere bakınca çay içme gibi basit bir ameliyenin dahi O'nun meşîet ve iradesinin dışında olmadığını görürsünüz.

Burada ayrıca bir “devir” var gibi. Yani bir taraftan nefsimizi okuyor, nefis merceğiyle varlığa bakıyor, çok geniş dairede Allah'ın varlığına, birliğine delillerin, şahitlerin mevcudiyetini görüyoruz; bir diğer taraftan da şahitlerin şâhid-i sâdık olmalarının ve bir şey ifade etmelerinin Allah'a inanmaya bağlı olduğunu görüyoruz. Kelâm ilminde “devir” denir buna. Yani bir yönüyle o ona sebep, o da ona sebep. Bir başka tabirle “Tavuk yumurtadan, yumurta tavuktan çıkar.” gibi bir şey. Aslında kelâmcılar devri iptal etmişler. Fakat burada min vechin (bir yönüyle) öyle bir devir cereyan ediyor. O onu destekliyor, o onu

⁹³ Bakara sûresi, 2/255.

destekliyor. Sizin cehd ü gayretiniz, okuma azminiz, Allah hakkında mârifetinizi artırıyor; Allah hakkında mârifetiniz arttıkça siz kendinizi daha net okuyorsunuz. Sonra kaderi daha iyi görüyorsunuz, başınıza gelen musibetlerin mânâsını daha iyi kavriyorsunuz, nimetleri daha iyi duyuyorsunuz. Hepsinden önemlisi, şükür adına daha iyi şahlanıyorsunuz. Kötü gibi duran, çirkin suratla karşınıza çıkan hâdiseler karşısında daha iyi yorumlara gidiyorsunuz. Hz. Mevlâna'nın ifadesiyle; "Musibetler, belalar karşınıza yırtık pırtık elbiseler içinde çıkan, edası endamı yerinde bir güzel gibidir. Ne diye yırtık pırtık elbiseye takılıp kalıyorsunuz. Baksanız ya içteki edaya endama." İşte bu zaviyeden olaylara bakabiliyorsunuz.

Evet, işin aslı, hem enfüsün, hem de âfâkın okunması, insanın kendisini bilmesi demektir –ki bu, Allah'ı bilmenin bir yoludur– ve Einstein'in kehanetinde dediği gibi, çok buudluluğa açılmaktır. Çok buudluluğa açılabilenler, dar çerçevenin, bir başka tabirle suretlerinin dışına çıkar ve siretlerine göre mahiyet alırlar. Siret, insanın tavırları, davranışları, inançları, değerlendirmeleri, yorumları, bakışı ve tevilleridir. Bu durumda siretine göre bir resmi olur her insanın. Gözler basiretin emrine verilerek, buradan bakınca altı yedi buudlu derinlikleri, hatta öbür âlemi, Cennet'i ve Cehennem'i, arşın yanı başında İsrail'in azametli heykelini görmek... Evet, insan, bilkuvve (potansiyel) istidadı ile –Allahu a'lem– görebilir bütün bunları.

Şuurlu Ayna

İnsan kâinatta şuurlu tek aynadır. Zât-ı Ulûhiyet'in bilinmesi, ancak insan gibi şuurlu bir ayna ile olur. İnsanlar içinde ekmel tecellilere mazhar olan elbette Nebiler Serveri Hz. Muhammed'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem).

“Ey İnsan, Kendini Oku!”

“Ey insan, kendini oku!” enfüsî tefekküre çağrıdır. İslâm âlimleri enfüsü iki ayrı çizgide ele alıyor: Birincisi, insanın ruhu,

nefsi, vicdanı, kendi iç derinlikleri, hissi, şuuru, iradesi, latife-i Rabbaniyesi, bir başka tabirle “Ben”, yani egosunun etrafında şekillenen nefis; ikincisi de, anatomik ve fizyolojik yönüyle nefis. Alexis Carrel’in *İnsan Bu Meçhul* kitabında meseleye yaklaştığı gibi meseleye yaklaşacak olursak, bunların ikisine de enfüs denir.

Enfüs denince bazıları sadece insanın anatomik ve fizyolojik yönünü anlarlar. Oysaki insan sadece ondan ibaret değildir. Tabir caizse, o bir heykel-i hayvanîdir. Esas onu değerler üstü değerlere yücelten ve asıl mahiyet-i insaniye diyebileceğimiz şey, nefha-i ilâhî olan ruhudur. Evet, insan ancak ruhu ile insandır. Nitekim üç dört tane materyalist filozof istisna edilecek olursa, genelde filozoflar meseleye böyle bakmışlardır.

Kaldı ki, bence felsefeye de çok fazla takılmamalı. Feylesoflar, metafizik âlemlerle alâkalı ancak Allah ve peygamberleri tarafından bildirilebilecek hususlarda fikir beyan ettiklerinden dolayı yanılgıya düşmüşlerdir. Hâlbuki aklın yürüyeceği bir yol değil o. Meselâ, Yaratıcı’yı bildiniz diyelim; nereden ve nasıl bileceksiniz, O’nun Hayat, İlim, Semî, Basar, İrade, Kudret, Kelâm, Tekvin, Vücut, Kıdem, Bekâ, Vahdaniyet, Muhalefetün li’l-havadis gibi sıfatlarını? Nereden ve nasıl bilecekler –İbrahim Hakkı’nın sözleri ile ifade edelim– onun “Ne cism u ne âzardır, ne cevher ne mütehayyiz / Yemez, içmez, zaman geçmez, beridir cümleden Allah” ya da “Tebeddülünden, tagayyürden, elvân u eşkâlden muhakkak o müberrâ” olduğunu?

Öte yandan ta kadimden bu yana veya sistematik felsefeyi ilk defa kendisi ile tanıdığımız Tales’den bu yana, bazı feylosoflar, maddeye esas teşkil edecek bir şeyden bahsetmişler. Meselâ, Tales “su” demiş. Acaba o “su” derken ne kastediyordu? Ona göre ruhun esasları acaba “su” muydu? “Allah’ın arşı “amâ” üzerindedir.” hadisindeki “amâ” ile Tales’in “su” dediği şey aynı şey olamaz mı? Anaxagoras ise “akıl” diyor doğrudan doğruya. Hem de Müslümanca düşünceye çok yakın bir akıl anlayışı var onun. Diyor ki; “Kâinatta esas hâkim, yönlendiren, tevcih eden, şekillendiren bir akıl var. Fakat kâinatın içinde değil o, kâinattan başka, kâinatın cinsinden de değil.” Siz şimdi Anaxagoras’ın izahını

yaptığı bu akıl yerine Zât-ı Ulûhiyet'i, Kudret-i Nâmütenâhî'yi koyun ve insan planında da O'nun bir tecellîsi, nefha-i sübhanîsi olan ruhu koyun, çok fazla galat sayılmaz. Bana göre bu kadarlık galattan dolayı da aklı mazur görmek lazım. Çünkü bu alan, aklın sahası değil; onu aşkın bir alan.

Şimdi konumuza tekrar dönecek olursak, "Ey insan, kendini oku!"⁹⁴ sözünde Üstad'ın nazarları yönlendirdiği nefis, birinci kategoride yer alan nefistir. Yani insan dediğimiz zaman maddî-mânevî bütün sistemlerini müşterek mütalaa ettiğimiz, Rabbimizle münasebetini içine alan çerçevedeki nefis. İşte bunun okunması çok önemli.

Neden "Kendini oku!" diyor Üstad? Sokrates'in okulunun girişinde "Kendini bil!" yazısının bulunduğu bir levhanın asılı olduğunu söylerler. Hadis diye rivayet edilen مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Nefsini bilen Rabb'ini bilir."⁹⁵ sözü de aynı mülâhaza etrafında söylenen sözlerden. Neden? Çünkü âfâkın doğru okunması, enfüsün doğru okunmasına bağlıdır. Enfüs bu mevzuda çok önemli bir kitaptır, bir fihristtir âdetâ o. İnsan bu fihriste bakarak kâinatı okuyabilir. Yoksa, kâinatın en uzak çöllerine ışık hızıyla açılma imkânı bile olsa onu okuyamaz. Dolayısıyla kâinatta bütüncül nazara ulaşamaz, her şeyi göremez.

Evet, insan bir numunedir, misal-i musaggardır. Bir yönüyle kâinattan daha ulvîdir, bütün hakikatleri hâvidir. Şu söz, Hz. Ali'ye isnat edilir:

وَتَرَعْمَ أَنَّكَ جِزْمٌ صَغِيرٌ ..... وَفِيكَ انْطَوَى الْعَالَمُ الْأَكْبَرُ

"Haberdar olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen / 'Muhakkar bir vücudum!' dersin ey insan, fakat bilsen / Senin mahiyetin hatta meleklerden ulvîdir / Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvîdir." sözleriyle Mehmet Âkif bunu tercüme eder. Evet, kâinat hakkında küllî ve isabetli hükümlere varabilmek, nefsi iyi okumaya bağlıdır.

⁹⁴ Bediüzzaman, *Sözler* s.747 (Otuz Üçüncü Söz, Otuz Birinci Pencere, Birinci Nokta, Üçüncü Vecih)

⁹⁵ el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir* 1/225, 4/399, 5/50; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/343.

Bazıları meseleyi terakki usulü ile ele almaz, tedelli yolunu tercih eder. Yani önce makro, sonra normo, ardından mikro âlem der; der ve âfâkta boğulur gider. Ulaşması gereken enfüse bir türlü ulaşamaz. Aksi olursa, Üstad'ın yaklaşımıyla enfüste derinliklere ulaşırsa, kâinata yapacağı geziden değişik polenlerle, kovanlarla, peteklerle döner ve balını yapmaya başlar. Ama temelde okunması gerekli olan fihristi okumadan kitabın tafsilatına girerse dağılıbilir.⁹⁶

Öte taraftan eğer insan okunacak şeye, okuması gerekli olan yerden başlamaz ve okumada takip edilmesi gerekli olan üslûba riayet etmezse bir yere varamaz. İnsan, kâinat genişliğindeki meselelere –ki Celâlî tecellinin veya Üstad'ın yaklaşımıyla Vâhidî tecellinin ifadesidir– dalarsa efkârının dağılması ve kendini iyi okuyabilmesi zordur. Eğer insan eğri okuyacaksa hiç okumaması daha iyidir.

1980 öncesinde vazifem gereği İzmir bölgesinde gezici vaziz olarak dolaşırken Turgutlu'da bir doktor, bir Batılının sözünü aktarmıştı: “Duran saat, yanlış işleyen saatten daha iyidir; çünkü günde iki defa doğruyu gösterir.” İşte aynen bunun gibi, insan yanlış okuyacaksa hiç okumaması daha iyidir. Zira yanlış okuyan insan yanlış yorumlar. Yanlış okumuş, yanlış yorumlamış, yanlış kanaatler edinmiş insana istikamet kazandırmak çok zordur. Nitekim bu bizim Türkiye'de canımıza okudu. Siz hiç köy halkından devlete baş kaldıran, anarşiye karışan insanlar gördünüz mü? Maalesef, neler olduysa yanlış okumadan oldu. Bu, cehalete değil, doğru okumaya teşviktir.

İltifat

Günümüzde bazıları, hüsnüzan ettikleri, mensub oldukları, düşünce ve aksiyonlarına çeşitli seviyelerde destek verdikleri şahıslara İslâmî kaidelerle izahı imkânsız bir şekilde medh u senada bulunuyor. Bu türlü şeyler, şöyle böyle, haklı haksız, az veya

⁹⁶ Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.502 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Dokuzuncu Kısım)

çok onu çekemeyen insanları tahrik eder. Siz böyle yaparsanız günaha, suizanna sevkedersiniz onları. Sonunda onlar da kaybeder, siz de. İnsanlarda bir damar vardır; hocası aynı halkada beraber oturduğu ders arkadaşını biraz methettiğinde dahi içinde bir şeyler olur ona karşı, hâlbuki arkadaşındır.

Bazen etrafı tarafından medh ü senâ edilen kişiler halî veya kavli olarak buna destek verirler. Bu durumda, tabir caizse, musibet ikileşmiş ve önü alınmaz bir hâle gelmiş veya geliyor demektir. İslâm tarihine bu gözle baktığınızda görürüz ki, bu türlü yaklaşımlar, tesiri günümüze kadar uzanan menfi oluşumlarda çok önemli rol oynamıştır. Safevî ve Fâtımî devletlerinin kuruluşunun arkasında Hz. Fâtıma'nın torunu olduğunu iddia eden –nesebi olarak olabilir– kerameti kendinden menkul insanlar ve onları göklerde uçuran kişiler vardır. Haşhaşiler ve Murabifîn olarak tarihte yer alan oluşumlar da bu kategoriye dahildir.

Büyük büyük şeyler iddia edenler çıkmış bunlar arasında. Göklerde meleklerin önünde namaz kıldırmadan tutun da, Cennet ve Cehennem'in anahtarlarını ellerinde buldurmaya kadar... Çok ağır şeyler bunlar. Niye insanlar Cenâb-ı Hakk'ın kendilerini yarattığı ahsen-i takvîm çizgisinde, ayakları yerde, mütevaziâne kulluğa razı olmaz da böyle yüksek payelere gözlerini dikerler acaba? Ne kazanırlar veya ne kazanacaklarını düşünürler?

Evet, sadakat önemlidir. İnsanın davasına, dava arkadaşlarına, örnek aldığı insanlara sadık olması gerçekten önemlidir. Ama sadakat körü körüne bağlılık demek değildir. Şeyhini meleklerden üstün gösterme hiç değildir. Sadakatin birçok yönü var. Meselâ, birisi şahsî günah işlemişse, günahı kendisine; fakat ben yeri geldiğinde usûlünce ikaz ederim onu. Doğru yoldan saptığı/sapacağı yerde –hafızanallah– elinden tutarım onun. İşte sadakattir bu. Yanlış konuştuğu yerde usûlünce tashih ederim; sadakattir bu. Onu hiçbir şeye feda etmeme, gücüm yeterse mahşerde de onun yanında olma, sadakattir bu. Unutmayın, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) alâ-yı illiyyîn-i insaniyete çıkaran sadakattir.

Aslında Ehl-i Sünnet uleması çok erken dönemlerde ciddi ölçüler ortaya koymuşlar. Sağlam bir Kur'ân anlayışı ortaya koymak için herkes âdeta insanüstü gayret göstermiş. Allah özel istihdam buyurmuş onları; ama bazıları, onların büyüklüklerini anlamıyorlar günümüzde. Buldukları yer oldukça aşağıda olduğu için tiz perdeden konuşmak suretiyle seslerini duyuracaklarını zannediyorlar. Hâlbuki onların böyle bir dertleri yoktu. Durdukları yerde konuşunca herkes duyuyordu onları. Bakın aradan on dört asır geçmiş, sesleri hâlâ kulaklarımızda çınlıyor.

Sürekli Hatırlanması Gereken Şey: Günah

Allah, kelâm-ı ezeliinde “Allah onların günahlarını hasenata tebdil eder.”⁹⁷ buyuruyor. Bu, günahkâr insanlar için aslında büyük bir beşarettir; fakat bu âyete mâsadak olabilmek için kulun da yapacağı şeyler vardır: Bir; günah insanî ilişkiler alanında cereyan etmişse, yani kul hakkı söz konusu ise, mutlaka karşı taraftan helâllik almak. İki; işlenen o günahı bir ömür boyu hatırlamak, onun ızdırabını sinesinde daima canlı ve taze olarak hissetmek. Bu hususu bir başka yerde şöyle ifade etmiştik: “Günah çok kötü bir şeydir; ancak bir yerde iyi sayılabilir. O da kulun bir günaha girdikten sonra bir ömür boyu onun için âh u vâh etmesi hâlidir. Meselâ, harama im'ân-ı nazar ederek (dikkatlice) bakan, fakat yıllar sonra bile onu hatırladıkça iki büklüm olup “Rahmet Kapısı”na yönelen bir kul için o günah pek çok hayırlara gebe olabilir.”

Bu iki şey yapılabilirse şayet, Allah o kulu ahirette rezil etmez. Ama günah işlenmiş ve unutulmuş ise, aynı neticeden bahsetmek oldukça zor olsa gerek. Evet, aslında unutulması gerekli olan şeyler iyilikler ve güzelliklerdir. Zannediyorum günümüzde çok Müslümanlar bu iki hususu birbirine karıştırıyor; unutulması gerekli olanları unutmuyor, unutulmaması gerekli olanları da unutuluyorlar.

⁹⁷ Furkan sûresi, 25/70.

Bu meselenin bir diğerk buudu ise şudur: İnsan olan herkesin ve hepimizin, Rabbi ile olan irtibatı adına eksiklikleri, işlediğı günahları vardır. Arzu ederiz ki Allah affetsin onları. Fakat aynı arzuyu başkalarının günah ve hataları adına da duymak gerekmez mi? Niçin o arzuyu izhar etmiyoruz biz? Allah hepimizin Allah'ı; O Raûf, O Rahîm ve O Kerim. ⁹⁸ *كُلُّ شَيْءٍ* buyuruyor, yani rahmeti her şeyi ihâta etmiş. O'nun âdet-i sübhânîsi, çamurun içinde duran kimseleri hemen tutup çıkarması, yıkaması, üzerine gül suları serpiştirmesi ise şayet, bizim onları çamur içinde görmeye hakkımız yok ki. Dilerse affeder onları. Dolayısıyla yukarıda ifade etmeye çalıştığımız “günahları unutmama”yı herkes kendi adına yapmalı. Elli sene evvel de işlemiş olsa, onu yeni işlemiş gibi bütün inciticiliğıyle duymalı. Bu açıdan “Ben biliyorum ki, falan zat falan zamanda şunu yapmıştı; ama bu günahın hacaletini hiç de üzerinde görmüyorum.” demeye hiç kimsenin hakkı yok. Nereden biliyorsun onun içinde boyundurukların dönmediğini, için için ızdırıp çekmediğini?!

Hata Yapanların En Hayırlısı

Her insan bilerek veya bilmeyerek hata yapar. Tabiatında var hata yapma çünkü insanoğlunun. Onun için kimse bu mevzuda kendine güvenmesin, düşünleri hor ve hakir görmesin. Unutmayın, hata edenlerin en hayırlısı, “Estağfirullah, ya Rabbi! Bir daha yapmam.” diyenlerdir.

Düz İnsan

Sanki alacaklı imiş gibi Allah'a kulluk yapanlar var Müslümanlar arasında. Hâlbuki ne kadar kulluk yaparsak yapalım, yine de borçluyuz biz Cenâb-ı Hakk'a. Bu vartaya düşmemek için en salim yol, düz insan olmaktır. “Rabbim Allah ve Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi bir Efendim var. Yeter de artar

⁹⁸ A'râf sûresi, 7/156.

bile bana.” cümlesi ile ifade edilebilecek hakikate gönülden iman etme, düz insan olmanın göstergelerinden sayılabilir.

Yoga

Ruhun kendi gücünü kazanması, mutlak anlamda Allah'ın marziyatını kazanması demek değildir. Yogaya Allah'ın razı olduğu bir yol denilebilir mi? Velez ki o yolla insan, ruhunun gerçek gücüne ulaşsa bile!

Cerbeze ile İlim Olmaz

1400 senedir yaşanmakta olan ve bugünlere kadar gelen bir din var. İnsan meşhur olacağı düşünce ve beklentisi ile kalkıp bu din ile oynamamalı. Orijinalite yapmak istiyorsa o kişi, gitsin başka sahalarda yapsın o işi. Cerbeze ile ilim olmaz ki! 1400 senedir yaşayan ve yaşanan bir dini cerbeze ile tahrip etmeye kalkmak bu dine yapılacak en büyük yanlışlıktır.

Aklı Kurban Etmek

Miraç hem keramet, hem de mucizedir. Kurban olayım ben ona. Gerçi ben kurban olsam ne olacak ki! Hz. Musa aleyhisselâmın, duasına şahit olduğu çoban gibi, “Ya Rabbi! Soğuktan seni korumak için nasıl bir çorap öreyim?” bakışına benzer dar duygularla, çobanca bakışlarla o deryayı bilme nasıl olur ki?

Ama bu meselenin bir başka tarafı da var ki, bu türlü safca duygu ve düşünceler; yer, zaman ve kişilere bağlı olarak değişkenlik gösterse de, iman hayatımız adına çok önemli. Meselâ, annemin çok saf, çok duru bir imanı vardı; ama halamın imanı, itikadı ondan daha farklıydı. Onun inancına bayılırdım. Sanki ölmek, ahirete intikal etmek, bir odadan diğerine geçmek kadar kolay ve basitti onun için. Öteki âlemi, Cennet'i ve Cehennem'i görüyormuşçasına bir itikada sahipti.

Aslında genelleme yapmak doğru değil; ama çoğunluğu itibarıyla, felsefe ile iştigal edenler, akli çok kullananlar hep yanılıyor. Akli Allah için kurban etmek gerek. Çünkü burhan-ı limmî, burhan-ı innî üzerinde yürür. Cenâb-ı Hak baştan burhan-ı innî olarak vicdanda kendini hissettirir. Vicdan, o hakikati kendi enginliği içinde duyduğu an, bütün delil ve kitapları atar. Aczini, fakrını hissettiği an, dua ile ona dayanır. Hele esbab bi'l-külliyeye sukût ettiğinde insan vicdan kulağıyla kendini dinleyebilirse çok farklı buudlarda çok farklı şeylere şahit olur.

Evet, vicdan yalan söylemez.

Mahiyet-i Eşya ve Ehl-i Sünnet

Ehl-i Sünnet, kâinattaki bütün varlıkları iktiran ile doğrudan Allah'a bağlamasını bilmiştir. Aslında mahiyet-i eşyanın Rabb'le olan münasebetini, bunların mahiyetini, hangi isim ve sıfatların tecellîleri olduğunu bizlere peygamberler bildirmiştir. Ehl-i Sünnet'in yaptığı, bu hakikatleri formüle ederek bizim idrak ufukumuz seviyesinde ifade etmekten ibaret.

Güzel Ahlâk

İnsanın öfkeleneyeceği, dolup taşacağı anlar da mutlaka olur. O esnada insanın öfkesini yutması, dince çok önemli bir vasıf sayılmaktadır. Bir taraftan insanların kusurunu affetme; bir taraftan da öfkelenip köpüreceği yerde dahi köpürmeme, sabırlı ve mülâyim davranma bir mü'min sıfatıdır. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "*Mü'minlerin en kâmil ve olgunu, ahlâk bakımından en güzel olan, başkalarıyla en iyi geçinendir.*"⁹⁹ buyurmuş ve bize, affetmeyi de ihtiva eden güzel ahlâklı olma yolunu göstermiştir. Evet, "Ahlâk iledir kemâl-i âdem, ahlâk iledir nizam-ı âlem."

Güzel ahlâkla donanmış bir sine, ihtimal, Cehennem'e konsa bile tavrını değiştirmez. Orada da hilm ü silm çizgisinde yaşar,

⁹⁹ Tirmizî, *radâ* 11, *îmân* 6; Ebû Dâvûd, *sünnet* 14; Dârimî, *rakâik* 74.

zebanilerle hasbihâl eder, başına gelenleri geniş bir yürekle karşılar. Güzel ahlâka açık bir gönül geniş bir mekâna benzer ki, dünya kadar gaile dolsa da o, yine öfkesini, şiddetini gömebilecek bir yer bulabilir. Huyu kötü, sinesi de dar kimselere gelince onlar, kargadan bile aptal öyle “Kâbil”lerdir ki, koskocaman arzda bile kötü duygularını, hiddet ve nefretlerini gömebilecek bir mezar bulamazlar.

Huyu güzel olanın her yanı güzeldir. Fakat huy güzelliği, huysuzlukla test edilmeden ispatlanmış olmaz. Bir insan huysuzluk karşısında da tavır değiştirmiyorsa, yani çevresindekiler akrep ve kobra bile olsa, onlara da âdâb ve erkân öğretmeye çalışıyorsa o güzel huyludur. Mü'min, taşıdığı yüksek karakteri ve yüce ahlâkıyla çıyanların bulunduğu yere konulsa dahi, onlara da insanî âdâb ve erkân öğretmeye gayret etmelidir. İyi insanlarla geçinmek kolaydır. Maharet, en kötü insanla veya kötü gördüğümüz insanla da daima iyi münasebetler içinde bulunmaktır. İşte, Cennet'in kapılarını açan sırlı anahtar da budur.

Bir diğer önemli husus da, *Uhuvvat* ve *İhlâs Risalelerinde* üzerinde durulan “Kardeşlerinizin meziyetlerini şahıslarınızda ve faziletlerini kendinizde tasavvur edip onların şerefleriyle şâkirâne iftihar etmek.”¹⁰⁰ düsturudur. Arkadaşların meziyetleriyle şâkirâne övünme, yani birinin ortaya koyduğu başarıyı önce “Elhamdülillah...” diyerek Allah'a verme, daha sonra da o başarı kendi eliyle gerçekleşmiş gibi sevinme, bir ihlâs emaresidir. Meselâ, bir arkadaşımız güzel yazıyor, diğeri güzel konuşuyor, bir başkası da hem güzel konuşuyor, hem güzel yazıyor olabilir. Cenâb-ı Hak hem konuşma vermiş ona, hem kalem vermiş; duygularını, düşüncelerini oturup irticalen anlatırken de güzel anlatıyor, kaleme dökerken de kusursuz döküyor. Bu durumda bize düşen, o arkadaşımız adına sevinmek, sevinip takdir ettiğimizi söylemektir. İcabında hem de kulağına gidecek şekilde söylemek gerekir. Gıybet etmeyiz, Allah için söyleriz; onun hakkında bir takdir ifadesi olarak dile getiririz. Şâkirâne şükretmeye

¹⁰⁰ Bediüzzaman, *Lem'alar* s.203 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur)

zorlarız kendimizi ve aynı zamanda nefsimizi başkalarının başarı, kabiliyet ve istidatlarını kabule alıştıırız.

Bu bir tür rehabilitasyondur. Bu kabulümüzü bir defa söyleriz, bir başka fırsatta yine söyleriz. Belki başlangıçta nefislerimizin tepkileri olur, takdir hissi içimizden gelmeyebilir; fakat yine de her fırsatta sadece sözle de olsa nefislerimize rağmen bu kabul ve takdiri söyler, zamanla yalancı çıkmamak, kendi kendimizle çelişki yaşamamak için kendimize de kabul ettiririz.

Meselâ, bir arkadaşımızın Kur'ân okuması çok güzel, vazifelerini yerine getirmesi arızasız ve kusursuz, Allah (celle celâluhu) karşısında duruşu da mükemmel olabilir. Bu hâl, duruşunu o ölçüde ayarlayamamış bir insanı kıskandırabilir ya da ona, "Bu ne güzel bir arkadaş, keşke ben de böyle olsam!" dedirtir. Kıskançlık ya da gıpta... Peygamber Efendimiz, Allah yolunda istifade edilen ve başkalarına da faydalı olan ilim ve Allah yolunda bezledilen malı gıpta mevzuu olarak saymıştır. Yani, böyle bir ilme ve öyle bir mal verilmesine gıpta edilebilir.

İşte bir mü'min, kardeşindeki bir fazilete karşı belki gıpta edebilir ama haset ve gıybetlere götürecektir bir kıskançlığa asla düşmez. Bu durumda yapılması gereken şey, az önce de ifade edildiği gibi, "Allah keşke beni de o arkadaşım gibi yapsa..." diyerek takdirimizi bir dua şeklinde ortaya koymaktır. Bu takdirin bizzat o arkadaşımıza karşı ya da gıyabında olsa da ona ulaşacak şekilde söylenmesi de önemlidir. Çünkü, bir sahabî "Ben falan arkadaşımı seviyorum ya Resûlallah!" deyince Resûlü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) "*Git, ona kendisini sevdiğini söyle!*" buyurmuştur. Bizden o arkadaşımız hakkında hep olumlu şeyler sâdır olunca, o da bize karşı ters davranmayacaktır. Bir, iki, üç, dört, beş defa, gizli veya açık, bizden hep takdir ve kabul görünce, o da nihayet bize gönlünü açacaktır.

Bu sözlerimle yapmacık hâl ve davranışlara girmeye teşvik ettiğim kat'iyen zannedilmesin. Başta da ifade ettiğim gibi, kardeşlik mevzuu iradîdir ve sağlam bir uhuvvetin gerçekleşmesi için herkesin irade, azim ve gayretine ihtiyaç vardır. İnsan kendi nefsinde bin tane kurt taşıdığı mülâhazasıyla kendi elini

kolunu, dilini dudağını bağlamalıdır ki başkalarına zarar vermesin. İnsan, kurttan daha yırtıcı bir nefis taşıdığını hesaba katmalı; kardeşi hakkında az önce misalleri verildiği gibi tahşidat yapmalı; el, dil, onur, haysiyet ve şerefini bağlamalı; ipotek etmelidir. Siz biri hakkında elli defa “Mükemmel bir dost, çok güzel konuşuyor, iyi yazıyor, oldukça başarılı ve dahası çok muhlis...” demişseniz; bir süre sonra “O gayet âciz, beceriksiz, zavallı biridir; yüz karasının tekidir...” şeklinde nasıl konuşabilirsiniz? Size demezler mi, “Şimdi sen yüz karası bir insan oldun. Senin hangi sözüne güvenelim ki!” Evet, insan bağlamalı kendini; o mevzu da aksine fikir beyan edemeyecek şekilde nefisini ipotek etmeli; sözünün rehini olmalı.

Eşyanın Hakikî Yüzü

Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellisini görme adına çok darlık yaşıyoruz. Eşyayı genelde sadece mülk, fizik ve madde buudları ile görebiliyoruz. Hâlbuki esas olan, mülkün yanında melekût, fiziğin yanında metafizik ve maddenin yanında mânâ buudlarını da görmektir ki, eşyanın hakikî yüzü müşâhede edilmiş olsun.

Nasıl üç boyutlu resimlere gözümüzü ayırmadan baktığımızda belli bir müddet sonra kareler şekilleniyor ve üçüncü boyut açığa çıkıyor; aynen öyle de, eşyanın melekût, metafizik ve mânâ boyutları da ancak onlara yoğunlaşmakla ortaya çıkar; çıkar ve biz o zaman eşyanın hakikî yüzünü görmüş oluruz.

Sohbet-i Canân

Bir yaramı dile getirmek istiyorum müsaade ederseniz. Genel anlamda bizler mâlâyânî şeylerle çok meşgul oluyoruz. Özellikle sohbet ortamlarında bir Müslümandan beklenen tavır sergileyemediğimiz kanaati hâkim bende. Çok fuzulî şeyler konuşuyoruz. Ne dünya, ne de ukba işlerine yarayacak şeylerle vakit kaybediyoruz. Evirip çevirip sözü sohbet-i canâna bir türlü

getiremiyoruz. Durduğumuz yerde, bulunduğumuz konumda olması gereken duruşun, bulunmamız gereken konumun hakkını veremeyişimiz bize kredi kaybettirir. Seviyesiz insan imajı uyarır karşı tarafta. “Din gibi ciddi bir meselenin temsilcilerine benzemiyor bu insanlar!” dedirtir onlara. Sahabe misali başkaları inanmıyor diye neredeyse kendini ateşe atacak bir hava yok, diye düşündürür onları.

Ne olur, bir araya gelişlerimizde sohbetlerimiz hep sohbet-i canân olsun. Yani, sözü evirip çevirip Allah’a ve Allah’ın Resûlü’ne bağlayalım. Din-i İslâm diyelim, fuzûliyatın bir damlasına bile müsaade etmeyelim. Unutmayalım, ömrümüzün dakikaları sayılı, boşuna harcamayalım onları. Sorarlar öbür tarafta onun hesabını. Her nefeste bize rağmen, şuurumuzun taalluk etmemesine rağmen iki defa hayatımızı bağışlayan Allah’a şükredelim, hamd edelim.

Bütün bunları iğne veya çuvaldız gibi kabul edebilirsiniz; ama realiteyi de görmek lazım. “*Hakîkî mü’min görüldüğü zaman Allah’ı hatırlatır.*”¹⁰¹ deniyor hadiste. Bunun mânâsı, onun her türlü tavır ve davranışında Allah okunur demektir. Yani, lâfz-ı Celale yazıyordur onun dört bir yanında.

Öte yandan, Allah (celle celâluhu) başkalarının hidayetine vesile olmayı bizim bu noktadaki hassasiyetimize bağlamış olabilir. Dolayısıyla şayet bu neticenin sebebi oysa, başka bir sebeple bu netice elde edilemez. Diyaletik yapmakla, demagoji de bulunmakla, Allah anlatılırken kendi büyüklüklerinden bahsetmekle bu sonuca ulaşılamaz. Cerrahsanız, neşterle halledilecek problemi pansumanla halledemezsiniz.

İlk mevhibeler böyle bir oluş için yeterli gibi geliyor bana. Evet, ilk mevhibeler, yani Allah elimizden tutmuş, sokaktan çekmiş bizi ve bir yerde tabir caizse ipe dizmiş. Biz artık ne şirazesinden çıkmış bir kitap eczasıyız, ne de sağa sola saçılmış tesbih taneleri. İpe dizilmişiz. Öyleyse ona göre bir duruşa sahip olmamız lazım.

¹⁰¹ Bkz.: İbn Mâce, *zühd* 4

Gözümde dört toplum canlanıyor benim devamlı: Bir, Asr-ı Saadette Efendimiz'in etrafındaki sahabiler. İki, Hz. İsa'nın etrafındaki havariler. Yani, o on bir buçuk insan, insanlık tarihinin âdeti kaderini değiştiriyorlar. Müthiş bir aksiyon, alabildiğine baş döndürücü... Onların ortaya koyduğu o çok ciddi faaliyetin çehresi daha sonra değiştirilmeseydi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için çok önemli bir zemin hazırlamış olacaktı onlar. Üç, Söğüt'ün bağrında göğeren yeşillikler. Dört, "Çağın Büyük Düşünü" ve etrafındakiler.

O'na Muhtacız!...

Günah insan için mukadderdir ve aynı zamanda o, insanın tabiatının bir tezahürüdür. İnsan, günah karşısında Allah'a çok sığınmalı; tabiatının o meylini yenmeye, fitratının o buudunu kapalı tutmaya çalışmalıdır. Sevap, daha sonraki sevap için bir davetiye olduğu gibi, günah da sonraki bir günaha çağrıdır. Hafizanallah, insan tabiatında bir kere delik açılınca, artık onun arkası gelir; hata ve isyanlarla örülü fasit bir daire oluşur...

Günaha hiç düşmemeye çalışmak gerektir; fakat eğer düşmüşse hemen tevbe etmelidir. Hem bu tevbe sadece bir ke-reyle de kalmamalı; samimi bir kul işlediği bir günahtan dolayı, onu her hatırladığında yeni işlemiş gibi bin defa istiğfar etmelidir. Gözü bir kere harama kaymışsa, kendini bütün gün günah işliyormuş gibi bir yanlışlık içinde görmeli, "İşte ben böyle-sine bir zavallıyım." deyip nefsinin kınamalı, pişmanlıkla iki bük-lüm olmalı ve hemen tevbeyle durmalıdır. Durmalı ve "Yüce Dergâh"a el açıp yine ona sığınmalıdır.

İnsan her zaman Allah'a (celle celâluhu) muhtaçtır. Muhtaç olmayan bir tanedir, o da "Allâhu's-Samed"dir. Fakat O'na muhtaç olmakta da bambaşka bir güzellik vardır. Ben muhtaç olmayan bir insan olmaktansa, Cenâb-ı Hakk'a muhtaç, boynu tasmalı bir kul olmayı tercih ederim. Her vesileyle O'na el açmak, her şeyi O'ndan dilenmek çok hoşuma gider. Mahiyetime yerleştirdiğinde beni kendinden müstağni kılacaksa vâridat,

mevhibe, keşf u keramet istemem; benim O'na muhtaç olduğumu ruhuma duyuracak hisler isterim. Sürekli O'na karşı zaruriyet derecesinde bir ihtiyaç içinde olmayı ve O'nu duymayı arzu ederim.

Bunları inancı olmayanlara anlatmak çok zordur, anlayamazlar bu hakikati. “Bardağı tuttum, ağızıma götürdüm ve içtim” deyip bütün bu ifadelerin aslında mecaz olduğunu düşünmeyen nasıl anlayacak ki? “İçtim” ne demek? O içiriyor işte; bardağı yaratan da O, suyu yaratan da O ve seni yaratan da O. İradenin ötesinde O'nun iradesi var. Bir mü'min, tevhid mülâhazasına bağlı yaşamak istiyorsa, mülâhazalarını sık sık gözden geçirmelidir.

Maalesef, bu asırda enaniyet çok ileride. “Veli” diyebileceğiniz adamda bile bencillik oluyor. Hatta –hafızanallah– öyle oluyor ki, zaman geliyor, namazında niyazında birisi olmasına rağmen, çok önemli, makbûl bir insanın Cenâb-ı Hak tarafından bazı önemli şeylere vesile kılındığı söylenince ona karşı kıskançlık duyuyor. Hatta kendisine saygı duyduğu zâtı bile kıskanabiliyor. Enaniyet o kadar ileri ki, “Üstad” deyip onu kabulünü ifade ediyor; fakat kendisini silseniz, nefyetseniz, her şeyi tamamen Üstad'a verseniz ona karşı bile kıskançlık duyuyor, “Azıcık da benden bahsedin yahu!” diyor.

Böyle insanlardan müteşekkil enaniyetli bir cemiyette de bir enaniyet-i milliye, enaniyet-i cem'iyeye oluyor. Benlik kuvvet kazanıyor ve daha tehlikeli hâle geliyor. Âidiyet mülâhazası da enaniyete sebep oluyor. İnsan tercihini bir yönde kullanabilir. Ben Hanefiyim, tercihim böyle kullandım; fakat Hanefi olmakla Şafiîliğe, Hanbelîliğe karşı caka yapmanın bir mânâsı yoktur. Herkes elinden geldiğince dinine, milletine hizmet ediyorken, “Ben falan yerin talebesiyim, ben falan ırkın mensubuyum...” şeklinde üstünlük mülâhazaları içine girmek çirkindir. Tercihini belli bir yönde kullanmışsın, elbette tercihini kullandığına göre orada bir fâikiyet mülâhaza ediyorsun. Bu normaldir ve senin hakkındır. Tıpkı bir müçtehidin yaptığı içtihad gibi bir şeydir bu. Bir müçtehid delilleri inceler, bir hükme varır.

Bir hükme vardıktan sonra da artık onunla amel etmesi gerekir. “Ben şu delilden şu hükmü çıkarıyorum; ama onunla amel etmiyorum.” diyemez. Doğruluğuna inanıyorsa onunla amel etmelidir. Aynen onun gibi, bir mülâhazaya bağlı olarak bir tercihte bulunmuş olabilirsin. Ama bu, üstünlük duygusuna kapılmaya, başkalarını hafife almaya ve kendini de kurtulmuşluk içinde görmeye kat’iyen vesile yapılmamalıdır.

Zât-ı Zü’l-Celâl ve Zü’l-Kemâl

Cenâb-ı Hakk’ın Zât-ı Ulûhiyetinde hem Celâliyet, hem Cemâliyet vardır. Onun için O’na Zât-ı zü’l-Celâl de, Zât-ı zü’l-Cemâl de diyebilirsiniz. Lâfz-ı Celâle her ikisini de muhtevidir. Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımına göre, Rahman ismi Cenâb-ı Hakk’ın Celâlî yanına bakar ve vahidî tecellî söz konusudur. Ama ehl-i tahkik Celâl’in arkasında ehadî, Cemâl’in arkasında da vâhidî tecellîyi görürler. Bu farklılığı bilmemizde yarar var. Çünkü Üstad’ın herhangi bir mevzuda bir fikir beyan etmeye hakkı varsa, Muhyiddin İbn Arabî’nin, İmam-ı Rabbânî’nin fikirlerini yemeye hakkımız yok. Bediüzzaman haricinde genelde mutasavvifün ehadî tecellîyi öne almışlardır.

Gözyaşları

“İki göz vardır ki, onlara ötede ateş dokunmaz: Biri, Allah karşısında haşyetle yaş döken göz; diğeri de hudut boylarında ve düşman karşısında ayn-ı sâhire (uyanık duran göz!)”¹⁰² buyuruyor “İnsanlığın İftihar Tablosu”. Allah karşısında haşyetle yaş dökmeye önemli olan insanın kalbinin saf heyecanlarını, riya ve süm’a ile kirletmeden gözyaşı ile şirleştirmesidir. Riya ve süm’anın olmaması için de تنها yerlerin seçimi her bakımdan daha selâmetlidir. Fakat bazen olur ki insan, kalbinin heyecanlarına hâkim olamaz. Bu durumda iradeyi devreye sokup onu önlemeye çalışmalı. Bu da olmazsa, işte o zaman

¹⁰² Tirmizî, cihâd 12; Ebû Ya’lâ, el-Müsned 7/307.

insan salmalı kendini. Ağlamanın aktörlüğünü yapmak çok tehlikelidir. Öldürür insanı o. Onun için İmam Gazzâlî Hazretleri “Ağlayan da kaybedebilir, ağlamayan da.” der.

İşin aslına bakılırsa sadakat sessizliktedir. Sadakat, dar bir vitrinden içeriye doğru açılan, dünyaları alabilecek, engin bir mağaza gibidir. Gözyaşı da, o mağazanın parlak vitrini. Mağaza dolu ise vitrin o ölçüde zengin ve süslü olur; ama mağaza bomboşsa ve her şey bir vitrinden ibaretse, işte onun kıymeti de o kadardır.

Hadis-i şerifte “*Kur’ân okurken ağlamaya gücünüz yetmiyorsa, ağlamaya kendinizi zorlayın!*”¹⁰³ buyuruyor Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem). Bu, kendinizi yumuşatacak, sizi rikkate getirecek, ağlamaya zorlayacak, içinizi dökecek hâdiseleri takip edin, hadisteki ifadesiyle bükâ’ (ağlama) yollarını araştırın demektir.

Gözyaşları aynı zamanda bağlı olunan şeye karşı vefanın bir tezahürüdür. Nasılsa öyle görünme, nasıl görünüyorsa öyle olma demektir. “Olma” hiç yok, sadece “görünme” varsa, orada nifak vardır. Dolayısıyla bir yerde sadakatin aksi nifaktır. Onun için Tevbe sûresinde münafıkların Tebuk Seferi’nden geriye durduklarını anlattıktan sonra der ki Kur’ân; “*Ey iman edenler! Allah’tan hakkıyla korkun ve sadıklarla beraber olun.*”¹⁰⁴

¹⁰³ İbn Mâce, *ikâmetü’s-salât* 176; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 2/50

¹⁰⁴ Tevbe sûresi, 9/119.

DüŒünce Atlası

Özü Muhafaza

İmanı oturaklaşmış insanlar, dışarıdan aldıkları, okudukları her şeyi, zararlı şeyler olsalar da, süt guddelerinin fişkırı süte çevirmesi gibi faydalı bir hâle getirirler. İmanı resânet kesbetmemiş insanların zihninde, okudukları her şey sümüklü böceğin izleri gibi pis izler bırakır.

İmana Mâni Hususlar

1. *Tekebbür*: Günümüzde ateistler, “İnsan olabildiğine hür kalmalıdır. Allah’a kulluktan bahsettiğiniz zaman insanın hürriyetini ortadan kaldırmış olursunuz. Kime olursa olsun ‘kulluk’ söz konusu ise orada hürriyet yok ve insan sömürülüyor demektir” diyorlar. İşte, böylesine bir tekebbür, tabiatıyla imana mânidir.

2. *Bakış Zaviyesindeki İnhiraf*: Bazen bakışlardaki zar kadar değişme, neticede çok büyük farklılık arz eder ve insanı imandan dışarı çıkarır. Üstad’ın “niyet” ve “nazar” mevzularındaki açıklamaları bu açıdan çok önem taşır. “Niyet ve nazar, mahiyet-i eşyayı tağyir eder”¹⁰⁵ der Üstad. Niyeti inkâra kilitlenmişse bir insanın, bakışı ve anlayışı da buna göre şekillenir.

3. *Cehalet*

¹⁰⁵ Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.44 (Katre, Mukaddime)

4. **Alışkanlıklar:** Kişinin sürekli yaptığı eylemleri, onun karakteri, kanaatleri, inanç ve bağılılıkları ile bütünleşir. Onları terk etmek, din değiştirmek kadar zor gelir o kişiye. Eğer bu eylemler iman ve İslâm'ın tasvip etmeyeceği ve edemeyeceği yol ve yöntemler üzerinde yivler oluşturur ise, artık bu yivlere yatak değiştirmek imkânsızlaşır. Geçmiş kavimlerin inkârlarının çoğu, “âbâ an ced” (atalardan bu yana) edinilmiş alışkanlıkların terk edilmemesinden kaynaklanmaktaydı. Çünkü edinilmiş örf, âdet ve inançlar üzerinde insanlarda aşılmaz dogmalar oluşmuştur. Yeni şeylerin kabulüne karşı ferdî ve sosyal isteksizlik baş göstermektedir. Bu da küfrü netice vermiştir.

İlimden Beklenen Gaye

İlim yuvalarında eskiden öylesine bir ihlâs vardı ki, insanlar sırf Allah rızası için gelir, bir şeyler öğrenirler, ders okurlar; makam, paye, mansıp, diploma, kariyer nedir bilmezlerdi. Onlara “diploma” deseniz; “Ötede Allah diploma mı soracaktı?” derlerdi. Sonraki dönemlerde ihlâs öldü. İnsanlar diploma ve dünyalık uğruna okumaya ve çalışmaya başladılar. Diplomayı küçümsediğim, onun önemini inkâr ettiğim düşünülmesin. Benim söylediğim, Allah rızasının önüne başka şeylerin geçtiği hakikatidir. Yoksa diploma da, kariyer de, meslekî başarılar da hep Allah rızasını kazanmak uğruna kullanılmalıdır. Her işin başı Allah rızasıdır, onun dışındaki her şey tâlî ve ona tâbî olmalıdır.

Aslında ferdin başında bir kayyım olmalı ve başını döndürecek, bakışını bulandıracak dünyalık bir şeye nail olduğunda onu yıkmalı. Aynı küçük çocukların özene bezene yaptıkları şeyleri büyükçe bir çocuğun gelip bozması, dağıtması gibi. Evet, bir kayyım bizim nazarlarımızı dünyaya celbeden şeyleri yerle etmeli; tâ ki, her şey hâlisane, Allah (celle celâluhu) için olsun. Zaten, umumiyetle, Allah sevdiği kimselere dünyayı nasip etmez. Ellerini her uzattıklarında dünya onlardan kaçır. Cenâb-ı Hak, çeşitli vesileler ile onları dünyaya küstürür.

Erzurumlu bir âlim vardı. Oğlu öldüğü gün yemyeşil bayramlıklarını giydi ve herkese sürurla mukabele etti. Diyordu ki, “Allah benimle muamelede bulundu.”

Yaşar Hoca çok anlatırdı: Fatih Camii'nde ders veren bir Hüsrev Hoca varmış. Yaşar Hoca da onun derslerine katılmış. Çok derin birisi... Bir kızı varmış ve üniversitede okumuş. Bir gün Yaşar Hoca ders okumak için hocanın kulübesine gidiyor. Bakıyor ki, bahçede bir kazanla su kaynıyor. Hoca her günkü gibi dersini takrir ediyor. Tavırlarında, neşesinde hiçbir farklılık yok. Ders bitince diyor ki: “Şimdi sıra cenazemizi defnetmekte. Bizim kız dün gece vefat etti.” İşte böylesine Allah'a iman... O verdi, o aldı ve biz de ölünce onun yanına gideceğiz... Kerimesini ahirete uğurlayan bir babanın yüreği yanmaz mı, elbette ki yanar; ama iman her şeyi hallediyor.

Kalbe dünya sevgisini koymamak, “Kalb iki sevgiye dardır” hakikatine göre yaşamak... İbrahim Edhem kıssası bu esası anlatan en güzel örneklerden biridir.

Akıl ve Kalb

Akla gereğinden daha fazla önem veren ilim adamları rasyonelizm içinde boğulmuşlardır. Akıl, yerine göre önem arz eder. Ancak, kalb öndedir, akıl ona yardımcıdır. Akıl, insanı belli bir noktaya kadar götürür; o noktadan sonra fayda vermez. Orada onu taşa vurup kırmak ve yolun sonrasına kalb ayağıyla devam etmek gerekir. Akıl, burada kalbe “Haydi top senin, çevgan senin artık” der.

Böyle bir benzetme ile Mevlâna da dahil bazı sufiler Cebrail aleyhisselâma “akl-ı evvel” (ilk akıl) demişlerdir. Zira o, Mirac'ın bir noktasında “Buradan daha ileri gidemem” demiş; Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalnız olarak yoluna devam etmiştir. Ben Cebrail için öyle diyemem, uygun bulmuyorum; ama bu işin ehli olan Mevlâna bu konuda çok ısrarlı. Ben her gün Cebrail'e salât u selâm okuyorum. Fakat bazen düşünüyorum, “O bir melek, terakki etmesi söz konusu değil. Benim duam onun hakkın-da ne ifade edecek?” Yine de okumaya devam ediyorum.

Kur'ân'da “akıl” kelimesi geçmez. Hep muzari sîgası ile “يَعْقُلُونَ¹⁰⁶ , تَعْقِلُونَ¹⁰⁷” buyrulur. Muzarî fiilin özelliğine bakılacak olursa, şu mânâ düşünülebilir: “Kendisinde cehd ü gayret gösterilen, devamlı üzerinde durularak işlenen pratik akıl.” Dediğimiz mânâdaki “akıl”, mâzi sîgası ile yoktur. Çünkü mâzilikte durgunluk ve durağanlık vardır. Mâzi sîgası ile akıl sadece bir yerde geçer, o da konumuz dışındadır.

Berzah âleminde herkes inandığı şekilde karşılık görür. Allah (celle celâluhu) yardımcımız olsun. Hiç kimseye ve hiçbir amele değil, sadece Allah'a güvenmeli. Sizin vesileliğinizle milyonlarca insan Müslüman olsa bile bunlara değil, sadece Allah'a güvenmeli. Çünkü mürekkep balığı gibi ortalığı bulandıran “nefis” denen bir şey var.

Biz Yumurtanın İçindeki Cıvciv Gibiyiz...

Bu âlemdeki durumumuz aynen yumurta içindeki cıvcivin hali gibi. Yumurtanın içindeki cıvcive “Dışarıda bir dünya var” deseniz o inanmaz, “Hadi be sen de!” der. Biz de onun gibi ahireti hesap edemiyoruz. İnsan bir bilebilse, “Bir ömür boyu dışımı sıkıp keşke daha fazlasına katlansaydım” diyecek; ama bunu ötede derse, iş işten geçmiş olacak. Burada her bir gayret, orada inkişafa vesile olur. Zaten insan burada meşru daire ile iktifa etse bir mahrumiyet yaşamış olmaz. Herkes bulunduğu konunun hakkını vermeye çalışmalı. Bütün mesele bu...

Eşyanın Perde Arkası

Sofistler diyor ki, “Dış dünya bizim gördüğümüz şekilde değildir. Bizim gördüğümüzü sandığımız şeyler zihinlerimizdeki algılardan ibarettir.” Tasavvufî mânâda “eşyanın perde arkası” dediğimiz şey bundan farklıdır. Bizde “Hakâiku'l-eşya sabitetün. (Eşyanın hakikati, varlığı sabittir.)” düşüncesi bir prensiptir. Bunun ötesinde, meselâ, sizden şu ağacın bir resmini istesem,

¹⁰⁶ “Hâlâ akıllanmazlar mı?” (Yâsîn sûresi, 36/68).

¹⁰⁷ Bkz.: Bakara sûresi, 2/44, 76; Âl-i İmran sûresi, 3/65; En'âm sûresi, 6/32; ...

gördüğünüz şeyi tasvir edersiniz. Ancak ağaç ondan ibaret değildir. Ağacın bir de görülmeyen portresi vardır ki, o da ekosistemdeki yeri, oksijen-karbondioksit alış verişi, fotosentez faaliyetleri vs. olarak düşünülebilir. Onun için bir biyolog, ağaçta herkesin gördüğünden daha derince ve farklı şeyler görür. Çünkü onun bu konuda farklı ihtisası vardır.

Aynen bunun gibi, bazı konularda derinleşmiş olanlar, eşya ve hâdiselerin çehrelerinde onun perde arkasını müşâhede edebilirler. Meselâ bir ağaca bakar, onda Allah'ın isim ve sıfatlarının ayan beyan tecellî ettiğini görürler.

Eşyanın çehresinde görülen şeyler objektif de değildir. Yani, herkes aynı şeyi görmez. Meselâ, yukarıda arz edilen misalde, bir ağaçta biyolog farklı şeyi görür, fizikçi farklı şeyi görür, marangoz daha farklı bir şeyi... Ayrıca, bunlar kendi içlerinde de derinliklerine göre farklı sınıflara ayrılırlar. Bu durum, görülen şeyin yanlışlığını veya tutarsızlığını göstermez. Bakanların farklılığı böyle bir farklılığa sebebiyet verir. Fakat çevrelerine basiretle bakanlar, Cenâb-ı Hakk'ın tecellîlerini daima müşâhede edebileceklerdir.

*Işığınla aydın her yan
Şaşkınlık arıyor burhan,
Tecellîn her yerde ayân
Rabbim, Sana döndüm yüzüm!
Âlem kitap, eşya kapak
Otlar, ağaçlar ve toprak,
Seni söyler yaprak yaprak,
Rabbim, Sana döndüm yüzüm!*

Bakmak ve Görmek

Eşyanın mülk ciheti (fizikî yönü) adına bugün görebildiğimiz miktarın binde dört olduğunu söylüyorlar. Geleceğin ilim dünyasında bunun milyonda dörde ve daha azına düşeceğini göreceğiz. Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellîsini görme hususunda çok darlık yaşıyoruz. Nasıl üç boyutlu resimlere ısrarlı ve

farklı bir açıdan bakma neticesinde kareler şekilleniyor; mânâli ve bütün bir resim görüyoruz. Aynen öyle de, eşyanın fizik ve metafizik, madde ile mânâ buutlarını beraberce ele alarak ısrarla ve farklı açılardan bakmasını becerebilirsek, mülk ciheti yanında melekût ciheti (fizikötesi yönü) de üç, dört, beş, altı boyutuyla bizim müşâhedemize açılabilir ve eşyanın hakikî yüzünü görmeye başlayabiliriz.

İnançsızlık Her Devirde Aynıdır

İnançsızlık mülâhazası her yerde, her zaman aynıdır. Ebû Cehil “Allah nerede?” diyordu. Aynı küfrü bu çağda da görebilirsiniz; laboratuvardaki adam “Bak, Allah’ı burada göremiyoruz, nerede o?” diyor. Ona şöyle demek lazım: “Ahmak! Allah senin laboratuvarına girecek şey mi? Atomun içindeki çekirdek dönüyor, döndüren eli görmüyor musun? Yoksa, Gagarin gibi sen de onu küre-i arzın etrafında mı arıyorsun?” Uzayda dönüp dolaşır da “Allah’ı göremedim” diyen Gagarin için Necip Fazıl demişti ki, “A be ahmak! Allah’ın –hâşâ ve kellâ– fezâ-yı itlakta dolaşan bir balon olduğunu sana kim söyledi?”

Bakış zaviyesi yakalanamayınca “doğru” bulunamaz. Hani, Firavun adamlarına şöyle demişti: “*Hele bana yüksek bir kule yapın da çıkıp bakayım, Musa’nın Rabbi orada mı?*”¹⁰⁸ Zavallı, bilmiyor ki, onun kule diye yaptığı burç deryada bir katre, çölün içinde küçücük bir tepelik... İşte, bakış açısı bu olunca, küfür aynı küfürdür; zaman ve mekân değişse bile o değişmiyor.

İçinde işlenmesi kesin bir günah ve mâsiyet bulunan bir amel, ileride elde edilmesi şüpheli bir sevaba bina edilemez. Gelecekteki muhtemel bir sevap için hâlihazırda günaha girmek caiz değildir. Yarına çıkacağımıza dair elimizde bir senet yok ki!

Düşünce Ufkunun Mihrabı

Ben yetiştiğim çevrenin de sevkiyle, bütün tasavvuf büyüklerine karşı derin bir saygı, alâka ve sevgiyle büyüdüm. Onların

¹⁰⁸ Kasas sûresi, 28/38.

isimlerini sürekli dualarımda zikrettim, himmetlerini umdum. Fakat buna rağmen, selef-i salihinin eserlerini okurken tenkit edebileceğim yerler gördüm. Çok istifade ettiğim bazı kitapları okurken bile kritiğe tâbi tuttuğum noktalar oldu. Çoğu zaman sevgi ve saygı anlayışına çarpan tenkit düşüncesi parçalanıp kırılrsa da kafama takılan mevzular oldu.

Fakat Bediüzzaman'ı çok farklı gördüm. O, acayip kılığı, garip kıyafeti, farklı hâli ve çağın tuhaflığı içinde gizlemiş kendisini. O, düşünce ufkunun mihrabı gibi bir insan. İnsan, düşüncede mihraptan başkasına yönelirse kibleden dönmüş gibi olur. Ama neylersiniz ki, yüzünü Batı'ya çevirmiş dünya kadar yerli, evlerinde ve hemen önlerindeki bu kibleye sırtlarını dönmüşler. Anlaşamayacak bir alâkasızlıkla ondan mahrum kalmışlar.

Hz. Ömer'in Tavrı

Hadis kitaplarında nakledildiği üzere; Hz. Ömer (radiyallâhu anh) bir cuma günü minberde hutbe verirken ilk hicret eden sahabîlerden biri camiye giriyor. O içeri girince Hz. Ömer sözünü kesip “Saat kaç?!...” diyerek onun geç kaldığını ima ediyor. O sahabînin, mazeretini söylerken, “Çarşıdan eve dönerken geciktim ve abdest alır almaz da geldim” demesi üzerine “Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü gusletmeyi de emrettiğini bilmiyor musun?” diyor.

İmam Şatıbî bu hâdiseyi anlatırken, herhalde Hz. Osman hakkında suizanna sebep olmasın diye, isim tasrih etmiyor; fakat bazı hadis kitaplarında Cumaya geç kalan sahabînin Hz. Osman olduğu belirtiliyor.

Hz. Ömer Efendimiz'in bazı tavırlarında bu hâdisede olduğu gibi çok yüksek mânâlar bulunduğu, konuşurken, tavır koyarken, söz, hal ve tavırlarına yüksek mânâlar yüklediğine inanıyorum. Hz. Ömer gibi bir nezaket ve firâset insanının, bizzat kendisinin üçüncü halife adayları arasında ismini saydığı önemli bir dostunu, Hz. Osman gibi seçkin bir sahabiyi mahcup edecek bir sözü o kadar insan içinde rastgele söylemesi düşünülemez.

Öyleyse bu meselede Hz. Ömer'in tavrındaki inceliğe dikkat etmek gerekir.

Her şeyden önce Hz. Ömer Efendimiz, cuma namazı ve camiye erken gelme hususundaki hassasiyetini ortaya koyuyor. Ayrıca, çok önemli olan şu hakikate işaret ediyor: Eğer hayırlı bir şey yapılıyorsa ve yapılan o şey de önemliyse, Allah'ın rızasını kazanma gayesiyle eda ediliyorsa, bu işe ilk gönül vermiş olanlar, daha sonra da daima önde olmalı; o işte sürekli önde koşmalı, arkadan gelenlere bir hüsnümisal teşkil etmelidir. Anne babanın, çocuklarına bazı meselelerde örnek olmaları gibi onlar da kendilerinden sonra gelenlere iyi örnek olmalı. O toplum içinde Hz. Osman herkesin hürmet edip önde kabul ettiği, örnek alınacak, delil sayılacak, hüccet kabul edilebilecek bir insandır. O, hutbeye geç kalırsa başkalarının "Cumaya sonra gidilse de, hutbe okunurken camiye varılsa da oluyormuş..." deme ihtimali vardır. Öyleyse, Hz. Osman seviyesinde bir kimsenin herkesten önce camiye gelmesi, ön safı tutması ve bu hâliyle halka örnek olması lazımdır.

Ayrıca, Peygamber Efendimiz'in camiye en önce gelenin bir deve boğazlamış gibi, daha sonrakilerin de sırasıyla sığır, koyun, tavuk ve yumurta infak etmiş gibi sevap kazanacağını, yani, ilk gelenden ezan vaktinde camiye girene kadar herkesin derece derece bu sevaba nail olacağını belirtmesinden dolayı, o devirdeki insanların Cuma namazı için camiye geliş vakti, şafakla beraber başlıyordu. Hz. Ömer yaptığı ikazla o hadis-i şerife de telmihte bulunmuş oluyordu.

Bir diğer mesele de şudur: Resûl-i Ekrem Efendimiz cuma günü gusletmenin gerekli olduğunu söylemiş; bundan dolayı, Cuma günü gusletmeye bazı mezhepler vacip, diğer bazıları da sünnet demişlerdir. O günkü şartlar, yani çok sıcak bir bölgede, çok defa yün giyen insanlar ve Mudar'dan gelen kabilenin tavrında görüldüğü gibi o yünün terden dolayı çok kötü kokması nazara alındığında Efendimiz'in, cuma ve bayram günlerinde guslü tavsiye buyurmasının hikmeti daha iyi anlaşılacaktır. İşte Hz. Ömer, cuma günü gusül abdesti alınması gerektiğini Hz. Osman

vesilesiyle bir kere daha hatırlatmış oluyordu. Dahası, kendinden sonra işin başına geçecek insana “Sen imamsın, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı her şeyi sen de aynen yapmalısın ve bunu da halk böyle bilmeli!” işaretini veriyordu.

Evet, Hz. Ömer, kendisine yakın bildiği bir insanı bu şekilde hafifçe sarsmış; önde yürüyen insanların dini yaşamada hassas olmaları gerektiği için onu hemen ikaz etmiş; meselenin ehemmiyetini, sözlerini kaldırabilecek bu insan aracılığıyla ifade bu yurmuştur.

Aslında, Hz. Ömer Efendimiz’in benim tezkiyeme ihtiyacı yoktur. Fakat zihinlerde yanlış bir şey kalır; “Biz bile caminin içinde bunu yapmayız, Hz. Ömer nasıl yapar?” sorusuyla, her yönüyle mükemmel bir insan hakkında, suizan kapıları açılır endişesiyle bu kadarcık bir açıklamayı zarurî gördüm. Böyle bir tavır, Hz. Ömer’in büyüklüğüne nispetle küçük görülebilir; fakat Hz. Ömer’in ona yüklediği mânâlar açısından bakılınca o davranış çok büyüktür. Hz. Ömer efendimizin bir arkadaşını, cephede aynı safta beraber mücadele verdiği bir dostunu caminin içinde mahcup etmesi, utandırması kesinlikle çok basit bir mânâyâ matuf olamaz. Hele o tavırda bir garaz (kötü niyet) kat’iyen bulunamaz.

Sözlerimizi, Hz. Osman’ın tevazuunu ve hazz-ı nefsinin de hatırlatarak bitirelim. Hadis kaynakları, kalabalık bir cemaat içinde öyle sarsıcı bir ikaza muhatap olan Hz. Osman’ın herhangi bir mukabelede bulunduğunu nakletmiyor. O, Hz. Ömer gibi sadece Hak adına konuşan bir yârânın sözlerini kendine yaraşır olgunlukla dinliyor, kabul ediyor ve bu hâliyle diğer insanlara da örnek oluyor.

Gayretullah

Bir deve kervanı yola çıkmış giderken yolda fakir bir dervişle karşılaşır. Derviş, kervancıbaşına kendisini de almalarını rica eder. Kervancıbaşı bu isteği kabul eder ve yola revan olurlar. Bir zaman sonra yolda haramiler kervanı basar ve neleri var neleri yok hepsini alırlar. Derviş de malı olup olmadığı sorulunca,

“Benim hiç param yok; ama kervancıbaşının değerli bir yeleği vardı, onu almayı unutmuşsunuz” der. Haramiler yeleği alırken kervancıbaşı hiçbir şey söylemez; ama dervişe çok gönül koymuştur. Öyle ya, ona o kadar iyilik yapmasına karşılık böyle bir tavırla karşılaşmıştır.

Bir zaman sonra, kervan ahalişi bütün varlığını kaybetmiş bir halde beklerken devletin askerleri çıkagelir. Haramiler derdest edilmiştir. Bütün gasbedilen mallar sahiplerine iade edilir. İşte o anda kervancıbaşı dervişe yanaşır ve der ki: “Baba, aşk olsun! Ben sana o kadar iyilik yaptım, sen de tuttun eşkıyalara benim yeleği haber verdin.” Derviş de der ki: “Oğlum, bu haramiler o kadar zulmettiler ki, baktım gayretullaha dokunmasına dört parmak kalmış. Senin yelek, işte o dört parmak yerine geçti.”

Evet, Allah (celle celâluhu) zalimleri iflah etmez. Ancak mazlumun Allah’ın gayretine dokunduracak liyakati kesbetmesi gerekir. Eğer o, bu seviyenin eri değilse ve yöneleceği kapıya tam yönelememişse ceza te’cil edilebilir. Bugün Müslümanlara revâ görülen zulmü ve bu zulmün gayretullaha dokunmasını da bu zaviyeden ele almak gerekir.

Bir mü’min yabancı dil öğrenirken gönlünün derinliklerinden içeri “İngilizcem, Almancam, Fransızcam olsun; kariyer yapayım; aranan adam ben olayım...” düşüncesi girerse ve bu, onun tek derdi hâline gelirse Cenâb-ı Allah razı olmaz. Her şey “Onu nasıl anlatır, rızasını nasıl kazanırım?” duygu ve düşüncesine bina edilmelidir.

Bir transatlantikle yolculuk yapanlar için, güvenlik seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, bir kaza ihtimaline binâen gemiye flikalar koyuyorlar, can yelekleri ve işaret fişekleri koyuyorlar, acil kurtarma planları hazırlıyorlar... Şu dünya yolculuğunda öbür hayatımızı garanti altına almak için bir hazırlık yapmıyorsak buna ne denebilir? Muhtemel bir kaza için bu kadar hazırlık yapan bir insan, gelmesi yarın kadar kesin ebedî ahiret hayatı adına hazırlık yapmıyorsa o divane değil midir?

Sahih midir bilemiyorum; ama oldukça ibretli bir hikâyedir Hz. Ali’nin bir dehrî (materyalist) ile diyalogu. Dehrî, Hz. Ali’ye

“Bu dünyada boş yere yorulup duruyorsunuz. Ya Cennet-Cehennem yoksa?” der. Hz. Ali'nin cevabı şu şekilde olur: “Sizin dediğiniz doğruysa ben bir şey kaybedecek değilim. Ama benim dediğim doğruysa ve Cennet var ise siz ne kaybedeceğinizin farkında mısınız?”

Hayat Çekirdeği

Evet, insana bahşedilen hayat bir çekirdek, bir tohum meşabesindedir. Bir tane tohum veriliyor ve deniliyor ki “Çok dikkatli kullan bunu, ondan meyve de alabilirsin, onu çürütebilirsin de. Dünyevî ve uhrevî hayatının saadeti, bu tohumun çok iyi değerlendirilmesine, nemalandırılmasına bağlı.” Kendisine verilen bu tohumun suyuna dikkat eden, toprakta onun için kuvve-i inbâtiye arayan, güneşe temasını hesaba katan ve hatta kuşların gelip gagalamasına karşı dahi çareler arayan, sonunda Cennet meyvesi yiyecektir. O tohum için gerekli bakım görümü yapmanın elinde de, olsa olsa Cehennem zakkumu kalacaktır.

Hastane, insanları seyredip kendimce dersler çıkarmama da vesile oldu. Onların da inancı vardır, istavroz çıkaranlar gördüm; fakat çoğunlukla çehreler kara kara, sönük, renk atmış ve matlaşmış bir vaziyetteydi. Bunun arkasında hayat sevgisi, uzun yaşama isteği, kendini hiç ölmeyecekmiş gibi zannetme hissi ve altmışına yetmişine ulaşan yaşı “Acaba seksen doksan yapabilir miyim?!” telaşı seziliyordu. Oysa insan ehl-i iman olunca, “Ne yapalım yani, üç adım sonra ‘Çık!’ diyeceklerine şimdi ‘Çık!’ diyorlar, ne fark eder” diyor. Ahirete inanmanız ve ölümü daha başından mukadder kabul etmeniz o türden bütün sıkıntı ve endişelerinize çare oluyor.

Allah (celle celâluhu) ondan ebeden razı olsun, Üstad ne güzel söylemiş: “İman hem nurdur, hem kuvvettir.”¹⁰⁹ Bu söz artık bizim tabiatımız olmuş, slogan değil. İmanın gücü içimize girmiş, bir trafik memuru gibi duygularımızı yönlendiriyor. Duygularımızın trafik memuru... Ne büyük bir nimete mazhar olmuşuz bu küfür ve dalâlet asrında!...

¹⁰⁹ Bediüzzaman, *Sözler* s.334 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Üçüncü Nokta)

Bu nimet bir şükür ister. Hakkım olsa, onlar da istiskal etmeseler ve ben de doğru ifade edebilsem, arkadaşlarımdan, kardeşlerimden imanın güzelliklerini başkalarına da duyurma heyecanını canlandırmalarını isterdim. Yani otursunlar kalksınlar, çevrelerinde dîn-i mübîn-i İslâm'a bağlı ve onu neşretme adına bir heyecan, sönmeyen bir heyecan uyarınsınlar. Bunun dışındaki her şeyi fuzulî ve gereksiz görsünler ve gösterebilirler. Bizim kaybettiğimiz şey İslâmî aşk ve heyecandır. Yıkılışımızın arkasında o vardır.

Yanlış anlaşılmasın, İslâmî heyecan, herhangi bir şeyi protesto etmek için bağırıp çağırma, yakıp yıkma, kin ve nefret besleme değildir. İslâmî heyecan, hiç yorulmadan, hiç duraklama yaşamadan sürekli gönlünün ilhamlarını başka sinelere boşaltma; yeise, ümitsizliğe düşmeme; Allah'ın yarattığı her kulu muhterem sayarak kim ve nerede olursa olsun –tek kişi kalmışsa bile– atını mahmuzlayıp ona da iman meşalesi götürme; götürüp çağrı, konjonktürü ve muhatapları gözeterek uygun bir üslûpla herkesin iman nuruyla aydınlanması için gayret göstermedir.

Karma İndeks

11 Eylül hâdisesi 145

A

Abdullah b. Mübarek 144
Abdullah b. Vehb 87
Abdülkadir Geylânî 15, 23, 37,
141

Adalet Partisi 119
adanmışlık ruhu 100
Ahmed Bedevî 97
Ahmed İbn Hanbel 37
Ahmet Naîm 57
aksiyon 69, 88, 176
Âlemgir 100
Alexis Carrel 164
Allâme Hamdi Yazır 57
Alvarlı Efe 39, 135
Amerika 117, 145
Anadolu 96, 104, 105
Anavatan Partisi 119
Anaxagoras 164
Arnavut 72
ateizm 133, 135
Âyetü'l-Kürsî 31, 32

B

Bayburtlu Zihnî 136
bedenî zikir 88
Bediüzzaman 37, 38, 39, 47, 57,
97, 99, 161, 178, 189
beyin sancısı 59
Boşnak 72
Brahmanist 99
Budizm 100

Burdur 75
Bülent Ecevit 120

C

Cebraîl (a.s.) 42, 143, 185
Cibril (a.s.) 21, 23, 43
Comte 35

Ç

Çayeli 93

D

dehrî 192
Divan-ı Harp 108, 138
Divan-ı Kebîr 98
Doğru Yol Partisi 119
DSP 119
Durkheim 35
düz insan 82, 169, 170

E

Ebû Bekir 39, 48, 76, 109, 110,
114, 137, 138, 154
Ebû Cehil 138
Ebû Leheb 138
Ebû Osman en-Nehdî 87
Ebû Süfyan 122
Ebû Talib 84
Edirne 64, 114
Edremit 114
Eğirdir 75
Einstein 163
Ekber Şah 100
Ekfer Şah 100
Enbiyâ-i izâm 81

Endülüs 89
enfüs 162, 164
Erek Dağı 75
Erzurum 114

F

Farabî 25
Fatımî 167
Fatih Camii 185
fikir çilesi 93
fikir sancısı 93
Filistin 78
Firdevsî 126
Fransızca 42, 192

G

Gagarin 188
Goethe 146
gönüllüler hareketi 114
Gönüllüler hareketi 102, 104,
115, 116, 121
Güneysu 93

H

Hacerü'l-Esved 95
Hacı Kemal Erimez 102, 103,
107, 114
Hafız Münâvi 43, 44
Hasan Feyzi Efendi 48
Hasan Şâzilî 97
Haşhaşiler 167
Hatem 64, 65
Hazreti Cafer 63
Hazreti Fatıma 86, 167
Hazreti Hatice 86
Hazreti Hud 86
Hazreti İbrahim 63
Hazreti Musa 61, 63, 76, 170

Hazreti Nuh 85
Hazreti Sâlih 86
Hazreti Ümmü Gülsüm 86
Hazreti Zeynep 86
Hindu 99
Hinduizm 100
Hoca Sabri Efendi 48
Hulûsi Bey 75
Hulusi Efendi 48
Hüsamettin Çelebi 158
Hz. Ali 39, 90, 137, 138, 154,
165, 192, 193
Hz. Cibril 23
Hz. Ebû Bekir 39, 48, 76, 109,
110, 137, 138, 154
Hz. Hamza 128
Hz. Osman 39, 154, 189, 190,
191
Hz. Ömer 39, 46, 78, 79, 154,
189, 190, 191

I

Irbâz b. Sâriye 48

İ

ibn-i zaman 49
İbn Rüşd 25
İbn Sina 25
İbrahim Edhem 125, 185
İbrahim Hakkı 164
İmam Gazzâlî 141, 179
İmam-ı Azam 37
İmam-ı Malik 37
İmam-ı Rabbânî 37, 97, 99, 100,
178
İmam-ı Şâfiî 37
İmam Mâturidî 65
İmam Şâtıbî 88, 89, 189

İngilizce 42, 192
 inhiraf 158, 183
 İnsan Bu Meçhul 164
 İsrafil 138, 141, 163
 İsrafil sûru 138
 İstanbul 99, 114
 İstiklâl Harbi 104
 İstiklâl Marşı 106
 İzmir 114, 166

K

Kâbe 94, 95, 137, 146
 Kâbil 172
 Kâ'bü'l-Ahbar 47
 Kadir Gecesi 21
 Kanunî Sultan Süleyman 148
 kenz-i mahfi 97
 Kıtmîr 22
 Konya 11, 98
 Kur'ân kılavuzu 98
 kültür Müslümanlığı 93
 Kürt 72

L

Lamartine 73

M

Mahzen-i Esrâr 159
 Makam-ı İbrahim 95
 makam-ı Mahmud 60
 Makam-ı Mahmud 31
 mânâ-yı harfi 88
 Mefisto 122
 Mehmet Âkif 123, 124, 135, 165
 Mehmet Feyzi Efendi 48
 Mescid-i Aksâ 137
 Mesnevî 80, 98

metafizik gerilim 123
 Mevlâna 37, 97, 98, 99, 158, 163,
 185
 Mevlâna Halid 97
 Mirac 76, 170, 185
 Muhammed İkbal 34
 Muhyiddîn İbn Arabî 97, 137,
 178
 Murabitîn 167
 Murad Hüdavendigâr 148
 Musâmeretü'l-Ebrar 137
 Muş 134
 Mutezile 65
 mü'mince tavır 95, 96
 mümkinü'l-vücûd 26

N

Nasrettin Hoca 78
 Necâşî 63
 Necip Fazıl 188
 Nehrivan 89
 Nesimî 159, 160
 Nizamî 159

O

Osman Gazi 148
 Osmanlı 73, 147
 Osmanlıca 53

Ö

öğretmenler 107
 Ömer Nasuhi Hoca 57
 Ömer Seyfettin 137

R

Ravza 137
 Recâizâde 146

Re'fet Ağabey 99
 Reşhalar 58
 Rize 93
 Rönesans 55

S

Sadreddin Konevî 97
 Safa-Merve 95
 Safevî 167
 saf Kur'ân kültürü 44, 46, 47, 49
 Salahaddin 78
 sedd-i zerâi 160
 Selef-i sâlihîn 22, 33, 37, 87, 88,
 119, 141, 189
 Sibiryâ 134, 135, 138
 siyaset 116, 117
 Sofist 186
 Sohbet-i canan 174, 175
 Sokrates 165
 Sonsuz Nur 26, 64
 Söğüt 176
 Sultan Veled 99
 Sünnet-i müekked 70
 Sünûhât 143

Ş

Şah-ı Nakşibendî 37, 97
 şefkat tokadı 75
 Şehname 126
 şehvet 158
 Şeybe 129
 Şeyh Said 74

T

taabbudî 40
 Tales 164
 Tarihsellik 57
 Tâvus bin Keysân 128

Tebuk Seferi 179
 Tekebbür 183
 terör 145
 tevehhüm-i ebediyet 30
 tûl-i emel 30
 Tur 62
 Turgutlu 166
 Turgut Özal 120
 Tuzcu Cahid Bey 42
 Türkiye 71, 95, 103, 104, 105,
 106, 120, 156, 166

U

usul-ü hamse 57
 Utbe 129

Ü

ümmiyet 47, 48, 49
 Üstad 25, 38, 39, 40, 43, 47, 48,
 54, 58, 60, 62, 70, 74, 75,
 77, 87, 96, 99, 125, 154,
 156, 165, 166, 177, 178,
 183, 193

V

Velid 129
 vicdan genişliği 160

Y

Yavuz Sultan Selim 148
 Yıldırım Bayezıt 148
 Yunus b. Metta 61
 Yunus Emre 22, 76

Z

zekât 28, 70, 71, 90, 102, 157
 Zerkûb 158
 Ziya Paşa 112

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

el-Aclûnî, İsmail İbn Muhammed el-Cerrâhî (v. 1162 h.); ***Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs***, I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1405 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned***, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Aliyyülkârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (v. 1014/1606); ***el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbârî'l-mevdûa***, [Tahkik: Muhammed b. Lütfi Sabbâğ], Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1391/1971.

Bediüzzaman, Said Nursî; ***Emirdağ Lâhikası 1-2***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____, ***Lem'alar***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____, ***Mektubat***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____, ***Mesnevî-i Nuriye***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____, ***Sözler***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____, ***Şuâlar***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____, ***Tarihçe-i Hayat***, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (384-458 h.); ***Şuabü'l-iman***, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); ***Sahihu'l-Buhârî***, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmîyye, İstanbul, 1979.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); ***es-Sünen***, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

ed-Deylemî, Ebû Şucâ Şireveyh İbn Şehredâr (445-509 h.); ***el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb***, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen***, Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul 1413/1992.

- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ**, I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- Ebû Ya'lâ**, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsilî et-Temîmî (210-307 h.); **el-Müsned**, I-XIII, [Tahkik: Hüseyin Selim Esed], Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.
- el-Hakîm et-Tirmizî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Hasan (v. 360 h.), **Nevâdiru'l-usûl fi ehâdîsi'r-Resûl**, I-IV, Dâru'l-Cil, 1. baskı, [Tahkik: D. Abdurrahman Umeyre], Beyrut, 1992.
- İbn Hibban**, Ebû Hâtîm Muhammed İbn Hibban İbn Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354 h.); **Sahîhu İbn Hibban**, I-XVIII, [Tahkik: Şuayb el-Arnaut], Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1414/1993.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (207-275 h.); **es-Sünen**, I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1413-1992.
- Mâlik b. Enes**, Ebû Abdullâh el-Esbahî (93-179 h.); **el-Muvatta**, I-II, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.
- el-Münâvî**, Muhammed el-Med'uv bi Abdirraûf (v. 1031/1622); **Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmîi's-sağîr**, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.
- Müslim**, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); **Sahîhu Müslim**, I-V, [Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbakî], Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- en-Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.
- et-Taberânî**, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (260-360 h.); **el-Mu'cemü'l-evsat**, I-X, [Tahkik: Tanık b. İvazullah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî], Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415.
- _____, **el-Mu'cemü'l-kebir**, I-XXV, [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], Mektebetü'z-Zehra, Musul, (1404/1983).
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (209-279 h.); **el-Câmiu's-Sahih**, I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).